ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE
GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT
ET
EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus, et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris, et multis Dissertationibus

Ediderunt
CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DELARUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.
Denuo Recensuit Emendavit Castigavit
Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

TOMUS IV.

Berolini 1834.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Evangelium Matthaei

Commentariorum

Pars II.

Ex

Nova Editionum Coloniensis et Parisiensis

Recognitione

Cum

Integro

Utriusque Ruaei Commentario

Selectis Huetii Aliorumque Virorum Observationibus

Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

Berolini 1834.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

[illegible]

PRAEMONENDA.

Quum in hac secunda parte Orig. in Ev. Matthaei Commentariorum a pag. 1—172 eandem, quam in parte priori, normam secutus sim, paucissima tantum eaque ad pag. 173., et quae sequuntur, spectantia, huic Tomo praefigenda esse videbantur. Quoniam enim res ipsa videtur postulare, ut non dissecta et disjecta membra, sed totum, quantum fieri potest, corpus intuearis, satius duxi, Orig. Commentariorum in Ev. Matthaei textu originali ad finem perducto, consilium illud, de quo conferantur prolegg. ad Tom. I. p. XIII., in lectorum commodum mutare, atque ita, ne filum orationis aegre interrumpatur, latinam versionem statim adjungere. Est autem haec depromta, (cfr. pag. 173. not. 1.), ex ed. Ruaei atque ex duabus Merlini editionibus, quarum priorem ab anno 1512. num. I., alteram vero ab anno 1529. num. II. laudavimus. Textui subjunctae leguntur, — quae exstant in ed. Ruaei Tom. IV. a p. 388—400., — „variae lectiones veteris interpretationis Commentariorum Orig. in Matthaeum ex duobus Mss. Codd. desumtae, primo octavi saeculi

e Monasterio S. Remigii Remensis, altero duodecimi saeculi e Monasterio Gemmeticensi."

Emendationes ad Tom. III. et IV. spectantes.

Tom. III. pag. 67. lin. 1. et 2. a fine legas: νό-μου.
- - - 84. lin. 3. leg. προσενεχθέντες.
- - - 92. lin. ult. legas: δῶρον ὃ ἐὰν κτλ.
- - - 107. not. 4. legas: et huj. pag. lin. 6.
- - - 119. lin. 15. legas: ἐκαθέζετο.
- - - 121. lin. 2. legas: ἀλεῖται.
- - - - lin. 2. a fine: ὁ Ἰησοῦς, τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ.

Tom. IV. pag. 215. lin. 6. legas: caeci.
- - pag. 321. not. 1. legas: quod pag. 320. not. 5. diximus.

Scribebam Vitebergae die XIV. mensis Julii a. MDCCCXXXIV.

Eduardus Lommatzsch.

Sylloge lectionum *) discrepantium in Cod. Veneto (No. 43.) obviarum.

Pag. 68. lin. 4. *ἀποκεφαλίσθαι.* — lin. 6. *οὖν, φησὶν, ἡ ὥρα.* — lin. 13. *καταλελῦσθαι.* — lin. 6. a fine: *ἢ εἰ ἔτι παραμένουσι μοι.*

— 69. lin. 2. a fine: *ἐπιβάλλειν δεδυνήμεθα.*

— 70. lin. 8. et 9. *ὁμολογοῦσιν αὐτοὺς ἐν τῷ.* — lin. 10. *ὅς ἔχει.* — lin. 12. *καὶ οἱ δύο ἰχθύες οὐκ ἐφέροντο.* — lin. 6. a fine: *μετὰ τοῦτο εὐλόγησε.*

— 71. lin. 6. *γέγραπται ἐν ψαλμοῖς.* — lin. 16. et 17. *Μέχρι δὲ τῶν αἰσθητῶν.* — lin. 18. *εἰς τὸν οὐρανὸν ἐτράφησαν.*

— 72. lin. 8. *εἰκοσαέτεσιν Ἰσραηλίταις.* — lin. 10. a fine: *τοὺς ὄχλους ἀνακληθῆναι.* — lin. 8. a fine: *εὐλόγησε καὶ κλάσας.* — lin. 6. a fine: *σημαίνει.*

— 73. lin. 2. *ὁ Ἰησοῦς.* — lin. 11. *εἶναι τῶν ἑκατὸν ἱεροῦ.*

— 74. lin. 4. et 5. *ἕως οὗ ἀπολύσει.* — lin. 9. *προκείμενον ἦν τοῖς εὐαγγελισταῖς.* — lin. 10. et 11. *προσεχομένων τῷ Ἰησοῦ.*

— 75. lin. 2. et 3. *εἴ τις ἐστὶ μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ.* — lin. 4. *οὐκ ἰατροῦ.* -- lin. 6. et 7. *ἑστήκεσαν ἔξω.* — lin. 5. et 6. a fine: *διατί.*

— 76. lin. 12. *ἀκούσας περὶ Ἰωάννου.*

— 77. lin. 5. et 6. *ἠδύναντο οἱ ὄχλοι εἰς τὸ πέραν ἐλθεῖν.* — lin. 2. a fine: *εἰ μὴ ὡς ἐκέλευσεν ποιήσαντα.*

— 78. lin. 16. *περὶ δὲ τετάρτην.* — lin. 19. *ἐναντιούμενος ἄνεμος ἐπαύσατο.* — lin. 21. et 22. *ὅτι μὴ οἱόντε ἐστὶ χωρὶς αὐτοῦ.* — lin. 4. a fine: *τοὺς μαθητὰς ὁ σωτήρ.* — lin. 2. et 3. a fine: *εἰς ὃν καὶ ἀναγκαζόμενός τις.*

— 79. lin. 2. male: *κοιμάτων.* — lin. 10. *πλοῖον ἐμφαίνοντος.* — lin. 3. a fine: *ἀπήρτησε.*

*) Spectant lectiones subsequentes ad Orig. Commentariorum in Ev. Matthaei Tom. XI. In quibus quidem cum textu nostro conferendis, notas non minus singulas quam textum ipsum in censum vocent lectores, enixe rogamus. Cfr. quae dicta sunt prolegg. ad Tom. III. ed. huj. p. XVIII. lin. 1—15. et nota * ejusd. paginae.

Pag. 80. lin. 6. *γενησαρὲτ, ἧς τὴν ἑρμηνείαν ἔγνωμεν.*

— 81. lin. 13. *ἐν τῇ θαλάσσῃ.* — lin. 12. a fine: *εἴ ποτε ἀνάγκαις.* — lin. 5. et 6. a fine: *αὐτὰ διανηξούμεθα.*

— 82. lin. 8. *ἐπὶ πάντα θεὸν ἢ σέβασμα.* — lin. 10. *τετάρτης φυλακῆς ἐνεστηκυίας.* — lin. 3. a fine: *μεγάλῃ λαλεῖν φωνῇ.*

— 83. lin. 9. et 10. *καὶ οἱ ἐννοήσαντες.* — lin. 6. a fine: *περί τινων ἐσομένων.* — lin. 4. a fine: *ὅτι οἱ ἐν τῷ πέραν.*

— 84. lin. 2. et 3. *τοὺς τῇ περιχώρῳ.* — lin. 9. et 10. *εἰ μόνον ἅψομαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.* — lin. 8. a fine: *ἦλθον ὅ τε Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.* — lin. 1. et 2. a fine: *εἰ δὲ ἔτι τις διαφορὰ τοῦ.*

— 85. titulus, lin. 3 — 6. obvius: *Περὶ τῶν — τῶν πρεσβυτέρων*, in textu deest, sed suppletur tanquam omissus in margine rubro colore.

— 86. lin. 10. *τοῖς μαθηταῖς Ἰησοῦ.*

— 87. lin. 3. *ἀλλ' ὡσπερεὶ καθηκόντως.* — lin. 13. *ὅτι παρ' αὐτοῖς τοῖς ἰαθεῖσιν.* — lin. 14. *τὸ μὲν δοκεῖν.* lin. 15. et 16. *ὃ εἰ καὶ παράδοσις ἦν.*

— 88. lin. 3. et 4. *ἄρτων μεταλαβεῖν.* — lin. 9. *ἵνα εὖ σοι.*

— 89. lin. 6. *ἐξ αὐτῶν γενόμενον.*

— 90. lin. 8. *ὡς οὐχ ὑγιῶς.* — lin. 11. *ἔλεγεν οὐκ ὀφείλει.* — lin. 9. a fine: *ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα.* — lin. 5. a fine: *τοῖς πένησιν εἴπερ.* — lin. 3. a fine: *ἀμφότερα οἱ διδόντες ποιεῖν.*

— 91. lin. 2. *ἐκ τοῦ λόγου.* — lin. 5. *ὃς τὸ μὲν δοκεῖν.* lin. 8. a fine: *ἐν τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ.* — lin. 5. a fine: *ὕστερον, καὶ αὐτὸς εἰσελθὼν εἰς κτλ.* — lin. 4 a fine: *ἐπὰν λέγῃ.* — lin. 2. et 3. a fine: *τὴν Ἰούδα λέγῃ.* — lin. 1. a fine: *τῶν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ.*

— 92. lin. 2. *ἀποτετόμενος.* — lin. 10. et 11. *τό· ὁ κακολογῶν.* — lin. 1 a fine: *δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ κτλ.*

— 93. lin. 7. et 8. *παραδώσει.* — lin. 1. a fine: *παραδώσεις.*

— 94. lin. 12. *πεπότηκεν ὑμᾶς κύριος πνεύματι* — lin. 6. et 7. a fine: *καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ ὁρῶντες.*

Pag. 95. lin. 9. a fine: *ἐκλυθεὶς ὑπὸ τῶν.*

— 97. lin. 3. *ἐσθίωσιν οἱ Ἰουδαῖοι.* — lin. 4 a fine: *εἶναι ἀκάθαρτοι.*

— 98. lin. 6. et 7. *γίνεσθαι καλῶς.* — lin. 8. *τὰ νομιζόμενα καθαρὰ οἷόντέ ἐστι.* — lin. 10. *ἡμῖν γενόμενα.* — lin. 11. *ὥσπερ τοῦ ἁμαρτάνοντος.* — lin. 15. et 16. ter: *μὴ δὲ.*

— 99. lin. 2. *εἴ τέ τι ἄλλο.* — lin. 12. et 13. *οὐ μόνον τοῖς περὶ τοῦ.*

— 101. lin. 2. et 3. a fine: *διδασκαλίας τὰς τῶν.* — lin. 2. a fine: *συνετὸν ἑαυτοῦ.*

— 102. lin. 4. *ἄφετε αὐτοῖς.* — lin. 6. *οἱ δὲ καὶ ἐπαγγέλλονται.* — lin. 12. et 13. *προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.* — lin. 3. a fine: *κατὰ τὸν μωσέως.*

— 103. lin. 1. *ἣν οὐκ ἐφύτευσεν.* — lin. 2. *εἴποιεν δ᾽ ἂν καὶ ταῦτα.* — lin. 6. *εἶπεν ἂν ὁ Ἰησοῦς.* — lin. 13. et 14. *καὶ διὰ τοῦτο λεγομένου θεοῦ τοῦ κτλ.*

— 104. lin. 2. *τίνες δή.*

— 105. lin. 9. a fine: *ἴσχυον ἐκείνοις.*

— 106. lin. 6. *οὐ παρ᾽ αὐτῷ ἐστι.* — lin. 1. a fine: *ὡς τοιούτῳ εἶναι τῷ.*

— 107. lin. 3. *εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ.*

— 108. lin. 9. et 10. *οὔτε ἄλλο τι.* — lin. 11. *τηρητέον πάντα πιστὸν τὴν ἑαυτοῦ.* — lin. 9. a fine: *ἐὰν οὖν ποιῶμεν.*

— 109. lin. 10. *κολακίαν.* — lin. 16. et 17. inter *εἰρηκέναι* et *ὅρα* spatium vacuum. — lin. 11. et 12. a fine: *λέλεκται τὸ πηγὴν εἶναι.* — lin. 10. a fine: *πράττοιντο.* — lin. 3. a fine titulus: *περὶ τῆς Χαναναίας,* rubro colore insertus est.

— 110. lin. 11. *ἠθέλησε.* — lin. 1—3. a fine verba *Σὸρ — μεταλαμβάνεται,* desunt in Codice.

— 111. lin. 3. *πάθεσιν.*

— 112. lin. 2. *μεταβαλόντα δὲ ἀπὸ τῆς.* — lin. 3. *κατὰ φαῦλα ὁρίων.* — lin. 9. a fine: *οἱ μὲν γὰρ δίκαιοι.* — lin. 2. et 3. a fine: *ἀπὸ τοῦ ἡτοιμασθῆναι.*

— 113. lin. 2. et 3. *καὶ οἱ ἐν ἱεριχοῖ.* — lin. 4. et 5. *τί ἡμῖν καὶ σύ, υἱὲ τοῦ κτλ.* — lin. 9. 11. 12. 13.

τίνες. — lin. 5. a fine: δωδεκαετοῖς. — lin. 8. ἦν τὰ τότε.

Pag. 115. lin. 4. a fine: ἀλλ' ἐπεὶ τά. — lin. 2. et 3. a fine: χάριτος λῆμμα.

— 116. lin. 2. et 3. ὃ ἠδύναντο χωρῆσαι. — lin. 5. τὰ ὄντα ἐκ στόματος. — lin. 1. a fine: ἢ κάλλους ἄρτων.

— 117. lin. 2. δίδοσθαι τὸν καλῶς pro: δίδοσθαι τροφὴν τὸν καλῶς κτλ. — lin. 8. καθὸ ἐχώρει. — lin. 13. et 14. πλείονα διδοὶς καὶ καλουμένοις. — lin. 15. et 16. οὕτως ἐγένετο. — lin. 6. a fine: ψιχίαι. — lin. 4. a fine: μωσέως δὲ νόμον.

— 118. lin. 8. a fine: τὸ δ' ὅμοιον.

— 119. lin. 5. titulus: Περὶ τῶν — ὄχλων, rubro colore margini adscriptus legitur. — lin. 14. et 15. ἀναβὰς καθέζεται ὁ Ἰησοῦς. — lin. 7. a fine: ἢ τί πεπονθότες.

— 120. lin. 2. et 3. πεπονθότες μετὰ τῶν ὄχλων. — lin. 4. ὅσοι μὲν ἔξω. — lin. 9. κοινώτερον. — lin. 8. a fine: καὶ τεθεραπεῦθαι.

Verba pag. 120. lin. 1. a fine, et pag. 121. lin. 1. et 2. obvia: καὶ τρανὴ ἔσται — ἁλεῖται ὁ χωλός, desunt in Codice.

Pag. 121. lin. 5. καὶ διὰ τὸν Ἰησοῦν ἁλομένους. — lin. 10. ἑξῆς τῷ.

— 122. lin. 6. et 7. ὁ δὲ Χριστὸς προσκαλεσάμενος.

— 123. lin. 1. titulus: Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων, rubro colore in marg. additus legitur. — lin. 3. ὁμοίας ταύτῃ. — lin. 9. ἀπόλυσον οὖν αὐτοὺς, καὶ τὰ ἑξῆς. — lin. 5. a fine: κἀκεῖνοι μὲν πέντε.

— 124. lin. 1. et 2. ἐπέταξεν αὐτοῖς, φησὶ, πάντας. — lin. 11. ἀνέγραψεν ὅτι. — lin. 10 a fine: διαφέροντος παρ' ἐκείνου. — lin. 3. a fine: κατὰ τὸν ἰωάννην.

— 125. lin. 8. ἀπὸ τῶν πέντε. — lin. 12. a fine: ἀπολῦσαι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ

ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος ιϛ'.

1. „Μέλλων[1]) δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα κατ' ἰδίαν[2]) ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·" καὶ τὰ[3]) ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ[4]) τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται." Τὰ δὲ ἰσοδυναμοῦντα τούτοις καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ ἀναγέγραπται τοῦτον τὸν τρόπον· „ἦσαν[5]) δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται." Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ

---

[1]) Matth. XX, 17. coll. Tom. II. ed. nostrae pag. 177. not. 3.

[2]) Ed. Lachm. l. l. κατ' ἰδίαν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς.

[3]) Desideratur τά in edd. H. et R.

[4]) Matth. XX, 19. coll. Tom. II. ed. nostrae pag. 177. not. 3.

[5]) Marc. X, 32. — 34. Ed. Lachm. καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται.

δόξει τούτοις συνᾴδειν, γράψας· „παραλαβὼν [1]) δὲ τοὺς δεκαδύο, εἶπε πρὸς αὐτούς·“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα.“ Ὁ προτρεπόμενος ἡμᾶς Παῦλος μιμεῖσθαι αὐτὸν, ὡς καὶ αὐτὸς Χριστὸν ἐμιμήσατο, καὶ εἰπών· „μιμηταί [2]) μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ·“ ἰδὼν Χριστὸν ὁμόσε τοῖς προφανέσι κινδύνοις χωροῦντα, καὶ ἀναβαίνοντα εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ τοῦ προεγνωκέναι ὅτι παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακριθήσεται θανάτῳ, καὶ τὰ ἑξῆς, τὸ παραπλήσιον πεποίηκεν. Ὁ μὲν γὰρ Ἄγαβος [3]) λαβὼν αὐτοῦ τὴν ζώνην, δήσας ἑαυτὸν χειρῶν καὶ ποδῶν ἔλεγε· „τάδε λέγει [4]) τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δήσουσιν ἀπελθόντα εἰς Ἱεροσόλυμα·“ μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Παῦλος, ὡς τὸν διδάσκαλον μιμούμενος ἀνέβαινε προθύμως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· παθὼν δέ τι ἀνθρώπινον ὑπὸ τῶν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην κλαιόντων, καὶ κωλυόντων αὐτὸν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, εἶπε· „τί [5]) ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι εἰς Ἱεροσόλυμα γενόμενος ἑτοίμως ἔχω, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ.“ Ταῦτ' οὖν κατανοοῦντες, ἐστὶν ὅτε καὶ γινώσκοντες ἐπικειμένους ἐπιπόνους πειρασμοὺς, ὁμόσε αὐτοῖς κατὰ τὸ εὔλογον χωρήσωμεν, λαβόντες παράδειγμα τῶν τοιούτων, προηγουμένως μὲν τὸν Σωτῆρα, μετὰ δὲ τοῦτον καὶ τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ. Μὴ νομίσῃς δὲ ἐναν-

---

[1]) Luc. XVIII, 31. Edd. N. T. *δώδεκα* pro *δεκαδύο*. — Vers. 34.

[2]) I Cor. XI, 1.

[3]) Act. XXI, 11. coll. edd. N. T.

[4]) Deest *λέγει* in ed. Coloniensi.

[5]) Act. XXI, 13. Edd. N. T. *δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἑτοίμ. ἔχω ὑπὲρ τ. ὀνόμ. τ. κυρίου Ἰησοῦ.*

τιοῦσθαι ταῦτα, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα τῷ· „ἐὰν [1]) διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ [2]) τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην," [3]) καὶ τοῖς ἑξῆς, καὶ τῷ τὸν Ἰησοῦν, ἀκούσαντα ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη εἰς φυλακὴν, ἀνακεχωρηκέναι· φαμὲν γὰρ, ὅτι οὔτε πάντοτε καθήκει ἐκκλίνειν τοὺς κινδύνους, οὔτε ἀεὶ ὁμόσε χωρεῖν πρὸς αὐτούς. Σοφοῦ δέ τινος ἐν Χριστῷ χρεία εἰς τὸ δοκιμάζειν, ποῖος μὲν ἀπαιτεῖ καιρὸς ἀναχώρησιν, ποῖος δὲ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα προθυμίαν χωρὶς ἀναχωρήσεως, καὶ πολλῷ πλέον χωρὶς φυγῆς. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ βούλημα τῆς ἐκκειμένης γραφῆς λελέχθω, εἰς προτροπὴν τὴν περὶ τοῦ θανάτου καὶ κινδύνων καταφρονεῖν.

2. *Ἑξῆς δὲ παρατηρητέον, ὅτι μέλλων ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἧπερ παρέλαβε τοὺς δώδεκα κατ' ἰδίαν, εἷς τῶν δώδεκα ἔτι ὁ Ἰούδας ἦν, καὶ τὸν Ἰούδαν παρέλαβε κατ' ἰδίαν· — ἔτι γὰρ, εἰκὸς, ἄξιος ἦν τοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἕνδεκα παραλαμβάνεσθαι κατ' ἰδίαν· — καὶ ὅτε ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς τό· „ἰδοὺ [4]) ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλονότι καὶ τοῦτον ἔκρινεν ἕνα εἶναι τῶν ἀκουόντων ἃ πείσεται ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἀπογινώσκων, ὅτι ἔτι Ἰούδας ἠγνόει ἃ ποιήσει, ὡς ἕκαστος ἡμῶν· καὶ γὰρ πᾶσιν ἡμῖν λέλεκται· „μὴ [5]) καυχῶ [6]) τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. Οὔπω δὲ, οἶμαι, βεβλήκει ὁ διάβολος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα παραδῷ τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον*

---

[1]) Matth. X, 23. coll. Tom. II. ed. nostrae pag. 365. not. 3.

[2]) H. et R. h. l., cfr. Tom. II. ed. nostrae pag. 366. lin. 1., *ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.*

[3]) H. ad. marg., R. in notis: „Cod. Regius *ἑτέραν.*"

[4]) Matth. XX, 18.

[5]) Prov. XXVII, 1. LXX. viri *γινώσκεις* pro *οἶδας.*

[6]) H. et R. *μὴ καυχῷ κ. τ. λ.*

πρόκειται νῦν ἐξετάζειν, ἐπιμελέστερον ὁ δυνάμενος ἀρχῆθεν τοῦ εὐαγγελίου ἐπιστήσας τοῖς μέχρι τῶν προκειμένων ζητησάτω, μήποτε οὐδέπω Ἰούδας κατηγόρηται ὑπὸ τοῦ Ματθαίου, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δώδεκα εἶπε τό· „Ἰούδας[1]*) Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ὃς*[2]*) καὶ παρέδωκεν αὐτόν." Πλείονα δὲ εἰς κατασκευὴν τοῦ καὶ Ἰούδαν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις πρότερον γεγονέναι λέλεκται ἡμῖν, ἡνίκα ἐξητάζομεν τό· „τούτους*[3]*) τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων" τὰ ἀναγεγραμμένα. Συγκριτέον δὲ τὰ ἐνταῦθα λελεγμένα τοῖς ἀνωτέρω παραπλησίως ἀναγεγραμμένοις, ἐπείπερ ἐκεῖ μὲν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις προφητευομένοις ὑπὸ*[4]*) τοῦ Σωτῆρος· „προσλαβόμενος*[5]*) αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ λέγων· ἵλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο·" ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἀνεγράφησαν οἱ μαθηταὶ εἰρηκότες, ἢ πεποιηκότες, ἐπὶ τοῖς περὶ τῶν ἀπαντησομένων σκυθρωποτέρων ἀπηγγελμένοις. Καὶ οἶμαι, ὅτι διὰ τοῦτο ἐσιώπησαν νῦν οἱ μαθηταὶ, ἐπείπερ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτε προσλαβόμενος*[6]*) τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος ἤρξατο αὐτῷ ἐπιτιμᾷν, λέγων· „ἵλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο·" στραφεὶς ὁ Ἰησοῦς „εἶπε*[7]*) τῷ Πέτρῳ· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων." Εἰκὸς οὖν αὐτοὺς, μεμνημένους τῶν πρὸς τὸν Πέτρον λελεγμένων, πεφυλάχθαι ταῦτα, ἢ καὶ χείρονα ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ διδασκάλου.*

---

[1]) Matth. X, 4. Ed. Knapp. *Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης*, ed. Lachm. *Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώθ.*

[2]) Edd. N. T. l. l. *ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν.*

[3]) Matth. X, 5.

[4]) Ed. Coloniensis minus recte: *ἀπό.*

[5]) Matth. XVI, 22.

[6]) Ibid. XVI, 22. coll. pag. huj. not. 5.

[7]) Matth. XVI, 23. coll. ed. nostrae Tom. II. pag. 179. not. 2.

3. Οὐδὲν δὲ λυπεῖ ἐκθέσθαι τὴν προτέραν καὶ παραπλησίαν τοῖς ἐκκειμένοις λέξιν, οὕτως ἔχουσαν· „τότε [1]) διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ [2]) τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι·" ἐπὶ τούτοις γὰρ εἴρηται τό· „καὶ [3]) προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔτι δὲ ἀνωτέρω μὲν εἴρηται, ἀποκτανθῆναι μέλλειν τὸν Σωτῆρα· ἐνταῦθα δὲ τὸ εἶδος τῆς ἀναιρέσεως γέγραπται, τὸ σταυρωθῆναι. Ἕως μὲν οὖν Ἰησοῦς οὐ παρεδίδοτο ἐν Ἱεροσολύμοις τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσιν, οὐδὲ κατεκρίνετο θανάτῳ, οὐδὲ ἐνεπαίζετο καὶ ἐμαστιγοῦτο καὶ ἐσταυροῦτο, Ἱεροσόλυμα συνειστήκει, καὶ τὸ καλούμενον ἁγίασμα οὐ κατεβάλλετο· ὅτε δὲ ταῦτα τῷ Ἰησοῦ ποιῆσαι τετολμήκασι, τότε οἱ παραδόντες αὐτὸν ἐγκατελείφθησαν, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ εἶναι ἀρχιερεῖς ἐπαύσαντο, ὡς μηδὲ μετ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχιερεῖς· τότε δὲ καὶ οἱ κατακρίναντες τὸν Ἰησοῦν θανάτῳ γραμματεῖς, πωρωθέντες τὴν διάνοιαν, καὶ τυφλωθέντες τὸν λογισμὸν, οὐκ ἔβλεπον τὸ βούλημα τῶν ἁγίων γραμμάτων. Καὶ πάντες ἐκεῖνοι, κατακρίναντες τὸν Ἰησοῦν θανάτῳ, παρεδόθησαν τῷ ἐχθρῷ Χριστοῦ, θανάτῳ· καὶ ἐμπαίξαντες τῷ Ἰησοῦ εἰς ἐμπαιγμὸν γεγόνασι, κυκλωθείσης ὑπὸ στρατοπέδων Ἱερουσαλὴμ, ὅτε καὶ ἤγγισεν [4]) ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν μαστιγώσαντες, αὐτοὶ ἐμαστιγώθησαν, καὶ μαστιγοῦνται ἕως „τὸ [5]) πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ·" „ὁ γὰρ βάλλων [6]) λίθον εἰς ὕψος, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ

---

[1]) Matth. XVI, 20. Ed. Lachm. τότε ἐπετίμησεν τοῖς μαθηταῖς ἵνα κ. τ. λ.

[2]) Ibid. XVI, 21. — H. et R. ἠγερθῆναι.

[3]) Matth. XVI, 22.

[4]) Luc. XXI, 20.

[5]) Rom. XI, 25.

[6]) Sap. Sirac. XXVII, 25. (Ecclesiastic.). LXX. viri ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ βάλλει.

βάλλει·“ καὶ πάντα ταῦτα γεγένηται, ἵν᾽ ἐκείνων μὲν ἀποστῇ ἡ ἐπισκοπὴ, ἐπὶ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεταστῇ, σωζομένους ἅμα τῷ κατ᾽ ἐκλογὴν[1]) λείμματι· εἰ γὰρ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν αὐτοῖς σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθησαν, καὶ ὡς Γόμοῤῥα ἂν ὠμοιώθησαν.[2]) Ἐγὼ δ᾽ οἶμαι, ὅτι ὥσπερ ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεία πάλαι ἐπιτελουμένη τῶν ἐπουρανίων κατελύθη διὰ τὰ ἐπουράνια, καὶ ἐλθόντος ἀληθινοῦ ἀρχιερέως ὁ συμβολικὸς ἀρχιερεὺς ἐπαύσατο, καὶ τῶν ἀληθινῶν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θυσιῶν ἐπιτελουμένων αἱ συμβολικαὶ καθῃρέθησαν, οὕτως ὅτε ἡ ἀληθινὴ Ἱερουσαλὴμ τὸν Ἰησοῦν ἐδέξατο, ἀναβάντα ἐπὶ τὸ ὑποζύγιον, ἑαυτοῦ σῶμα, ἐφ᾽ ᾧ καὶ ἔχαιρε[3]) σφόδρα θυγάτηρ Σιὼν, καὶ ἐκήρυσσεν ἡ θυγάτηρ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, τότε καθῃρέθη Ἱερουσαλὴμ, ἡ σκιὰ, καὶ καταπέπτωκεν ὁ ναὸς ὁ ἐκ νεκρῶν λίθων, διὰ τὸν ἐκ ζώντων λίθων ναόν· κατεσκάφη δὲ καὶ τὸ κάτω θυσιαστήριον, ἐπείπερ ἐχρημάτισε τὸ ἐπουράνιον, τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ ἀληθινῇ λατρείᾳ ποιήσαντος. Εἰ δὲ κατά τι τῶν σημαινομένων οἱ ἄνθρωποι ἡ πόλις εἰσὶ, καὶ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις, — οὕτω δὲ καλῶ τοὺς ἔχοντας τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὸν ἐπὶ γῆς τόπον, — παραδίδοται ὁ Ἰησοῦς, καὶ οἱ ἐπαγγελλόμενοι τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν Ἰουδαῖοι, καὶ ὡσπερεὶ ἀρχιερεῖς τυγχάνοντες, καὶ οἱ τὰ θεῖα γράμματα αὐχοῦντες διηγεῖσθαι γραμματεῖς, κατακρίνουσι θανάτῳ τὸν Ἰησοῦν, δι᾽ ὧν κακῶς λέγουσιν αὐτόν· καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ παραδιδόασι τοῖς ἔθνεσιν Ἰησοῦν, ἐμπαίζοντες αὐτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ παρ᾽ αὐτοῖς· καὶ ἀεὶ ταῖς γλώσσαις αὐτῶν μαστιγοῦσι τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ θεοσέβειαν, καὶ αὐτοὶ μὲν αὐτὸν σταυροῦσι, δι᾽ ὧν ἀναθεματίζουσι, καὶ ἀναιρεῖν θέλουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· ὁ δὲ κρείτ-

---

[1]) Rom. XI, 5. — Jes. I, 9.

[2]) H. et R. ὁμοιώθησαν.

[3]) Zach. IX, 9.

των αὐτῶν τυγχάνων, ὀλίγον διαλιπὼν ἐγείρεται, καὶ ζῶν τοῖς εἰληφόσι τὸ βλέπειν φαίνεται. Νῦν γὰρ „τίς[1]) τυφλὸς,“ — ὡς Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ[2]) φησιν, — „ἀλλ᾽[3]) ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ τίνες κωφοὶ, ἀλλ᾽ ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν;“ φησὶ γὰρ μετὰ μεγάλου καὶ προφητικοῦ ἤθους καὶ πνεύματος· „οἱ[4]) κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν. Καὶ τίς τυφλὸς, ἀλλ᾽ ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ τίνες κωφοὶ, ἀλλ᾽ ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ·“ ἦλθε[5]) γὰρ Ἰησοῦς εἰς κρῖμα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες, — εἰσὶ δ᾽ οὗτοι τὰ ἔθνη —, βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες, — ὁ Ἰσραὴλ —, ἐκεῖνοι τυφλοὶ γένωνται. Τηλικούτου γοῦν φωτὸς ἀληθινοῦ ἀνατείλαντος, καὶ δεικνύντος τοῦ λόγου αὐτὸν, καὶ φάσκοντος· „ἰδοὺ[6]) ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ·“ οὐκ εἶδον τὸ φῶς, ἐπεὶ ἐτύφλωσεν[7]) αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, καὶ παράδοξον γεγένηται τῷ λαῷ ἐκείνῳ, καὶ τοῖς ἔθνεσι. Λύχνον μὲν ἕκαστον τῶν προφητῶν τυγχάνοντα ἑώρα ὁ λαὸς, ἀνατείλαντα δὲ τὸν τῆς δικαιοσύνης[8]) ἥλιον οὐκ ἔγνωσαν. Διὸ καὶ εἴ τινα ἐδόκουν ἔχειν λύχνον, ἀφῃρέθη ἀπ᾽ αὐτῶν· λαὸς δὲ ὁ τῶν ἐθνῶν, ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς, οὐχ ὁποῖον ὁ Ἰσραὴλ μικρόν· — μικρὸν γὰρ φῶς ἕκαστος ἦν τῶν προφητῶν —, ἀλλὰ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, τὸν κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, Ἰη-

---

1) Jes. XLII, 19. LXX. viri: καὶ κωφοὶ κ. τ. λ.

2) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: Ἰησοῦ.“

3) Deest h. l., cfr. pag. huj. not. 4., ἀλλ᾽ in edd. H. et R.

4) Jes. XLII, 18. 19. coll. pag. huj. not. 3. et 1.

5) Ev. Joann. IX, 39.

6) Zach. VI, 12.

7) Sap. Sal. II, 21. 22.

8) Malach. IV, 2.

σοῦν Χριστόν· οὗ τὸ μέγεθος φαίνεται διατείνοντος[1]) ἀπὸ πέρατος γῆς εἰς τὸ πέρας αὐτῆς εὐρώστως, καὶ διοικοῦντος τὰς ἐκκλησίας χρηστῶς, ὅτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, πληρωθείσης τῆς λεγούσης προφητείας, ἐν ταῖς ἐσχάταις[2]) ἡμέραις ἐμφανὲς ἔσεσθαι τὸ ὄρος τοῦ θεοῦ. Καὶ νῦν πορεύονται ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἔστι τοῦτο Χριστὸς Ἰησοῦς.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

4. „Τότε[3]) προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ἀκούσαντες[4]) δὲ οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν." Τὸ ὅμοιον αὐτῷ καὶ ὁ Μάρκος ἀνέγραψε τοῦτον τὸν τρόπον· „καὶ[5]) προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, καὶ λέγουσιν αὐτῷ," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου." Ἄξιον ἐν τοῖς προκειμένοις ζητῆσαι νοῦν[6]) οὐκ εὐκαταφρόνητον, καὶ ἀληθῶς εὐαγγελίῳ πρέποντα Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπεὶ τὸ ῥητὸν τοῖς μὲν ἁπλουστέροις, καὶ πάντη ἀκεραίοις, καὶ βάθη θεοῦ καὶ τῶν γραφῶν αὐτοῦ μὴ ἐπισταμένοις ζητεῖν, ἐμφαίνει

---

1) Sap. Sal. VIII, 1.

2) Jes. II, 2.

3) Matth. XX, 20. Ed. Knapp. itemq. ed. Huet.: *αὐτῆς*.

4) Ibid. XX, 24. Edd. N. T. *καὶ ἀκούσαντες οἱ κτλ.*

5) Marc. X, 35. Pro verbis: *καὶ λέγ. αὐτῷ*, ed. Knapp. *λέγοντες*, ed. Lachm. *λέγοντες (αὐτῷ)*.

6) H. et R. in textu *νῦν* et paulo post *πρέπον τοῦ Ἰησοῦ κ. τ. λ.*, H. tamen ad marginem: „scrib. *νοῦν* et *πρέποντα Ἰησοῦ κ. τ. λ.*" Idem in notis: „vetus interpres: *quare sensum non contemptibilem, sed vere dignum evangelio Christi.* Legendum fortasse: *ζητῆσαι νοῦν οὐκ — πρέποντα Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Paulo infra, (cfr. pag. 9. not. 1.) *ὁ αὐτόθεν ἐμφαινόμενος νοῦς βραχύς ἐστι.*"

ἁπλότητα ἀξιώσεως, καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν τοῦ Ἰησοῦ ἀποκρίσεως· τοῖς δὲ κἂν ἐπὶ ποσὸν δυναμένοις βασανίζειν προβλήματα, ὁ αὐτόθεν ἐμφαινόμενος νοῦς [1]) βραχύς ἐστι, καὶ εὐτελὴς, καὶ οὐδὲν ἔχων, μάλιστα ὅτε Ἰησοῦς ἀποκρίνεται, ἁρμόζον αὐτοῦ τῇ μεγαλονοίᾳ. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ κοσμικῆς βασιλείας ἐν προαγωγῇ δοκοῦσιν εἶναι οἱ συγκαθεζόμενοι τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ βασιλικῇ ἐσθῆτι καθεζομένῳ, καὶ ὅ, τιποτοῦν [2]) τῶν τῆς βασιλικῆς πραγμάτων διέποντι, οὕτω δόξῃ κατὰ τὴν λέξιν φανταζομένη ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἢ, ὡς ὁ Μάρκος ἀνέγραψεν, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἀξιοῦν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τὸ καθεσθῆναι, τὸν μὲν ἕτερον ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τυγχάνοντος, τὸν δὲ λοιπὸν ἐξ ἀριστερῶν. Καὶ οὐδὲν μὲν ἦν παράδοξον, γυναῖκα ἀπὸ ἁπλότητος καὶ ἰδιωτίας τοιαῦτα νομίζειν ἀξιοῦν. Δεδόσθω δὲ, ὅτι καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι, ὡς ἄνθρωποι ἔτι ἀτελεῖς, καὶ μηδὲν νοοῦντες βαθύτερον περὶ τῆς βασιλείας Χριστοῦ, τοιαῦτα ὑπελάμβανον περὶ τῶν συγκαθεζομένων τῷ Ἰησοῦ. Ἐπὰν δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὡς συγκατατιθέμενος τῷ μέγα εἶναι τὸ καθεσθῆναί τινα ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ, ἐπαίρῃ τὴν ἀξίωσιν, καὶ λέγῃ· „οὐκ [3]) οἴδατε τί αἰτεῖσθε·“ καί· „οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου·“ ζητήσαι τις ἂν, συνετὸς δοκῶν εἶναι ἀκροατὴς τῆς γραφῆς, τί βούλεται τὸ καθέζεσθαι ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων Ἰησοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντάς γε, περιεργότερον ἡμᾶς ταῦτα ζητεῖν, συνακτέον τὰ περὶ καθίσεως ἀναγεγραμμένα θεοῦ, ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τῇ βασάνῳ τῶν εἰς τοῦτο συναγομένων, καὶ παραθέσει αὐ-

---

[1]) Vetus interpres: *profundior et spiritualis ostenditur intellectus.* Legendum (?) suspicor: *νοῦς οὐ βραχύς ἐστι.* Huetius.

[2]) H. et R. ὁτιποτοῦν.

[3]) Matth. XX, 22. — 23.

των πρὸς ἄλληλα, ἀνατεῖλαι δυνηθῇ μέγεθός τι δόγματος ἀπὸ ἁπλουστέρου παραδείγματος ληφθέντος· οἷον ἐν μὲν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν γέγραπται, ὅτι εἶπε Μιχαίας· „εἶδον¹) θεὸν Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει περὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ,“ καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων, ὁ αὐτὸς Μιχαίας φησὶ παραπλήσια τούτοις ἐν τῷ· „ἀκούσατε²) λόγον κυρίου· εἶδον κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ πᾶσα δύναμις τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ δὲ γέγραπται· „καὶ³) ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ τοιαῦτα γέγραπται· „ἐθεώρουν⁴) ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Παραπλήσια τούτοις ἔστιν εὑρεῖν καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προφητείας αὐτοῦ, ὅτε φησίν· „ὑπεράνω⁵) τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, — δῆλον δ' ὅτι τῶν Χερουβὶμ, — ὡς ὅρασις λίθου σαπφείρου, ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἄνωθεν.“ Ἐν δὲ τῷ⁶) ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ τό· „εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυ-

---

¹) I Regg. XXII, 19. (III Regg.)

²) II Chron. XVIII, 18. LXX. interpretes: *εἶδον τὸν κύριον — ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, — οὐρανοῦ παρειστήκει ἐκ δεξιῶν κ. τ. λ.*

³) Jes. VI, 1. Ed. Huetii: *Ὀζίας.*

⁴) Dan. VII, 9. LXX. viri: *ἕως ὅτου οἱ θρόνοι κτλ.*

⁵) Ezech. I, 26 LXX. interpretes: *ὑπεράνωθεν τοῦ στερεώματος τοῦ ὄντος ὑπέρ κ. τ. λ.*

⁶) H. et R. *τῷ ρθ'. Ψαλμῷ κτλ.* i. e. Psalm. CIX. Cfr. Psalm. CX, 1.

ρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου·" ἐμφαίνει κάθισιν τοῦ πατρὸς, καὶ ἄλλην τοῦ Σωτῆρος καθεζομένου ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ εὐχόμενος ὁ προφήτης φησίν· „ὁ καθήμενος[1]) ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐμφάνηθι." Καὶ πάλιν· „ὁ θεὸς[2]) κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ." Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων παράδειγμα βούλει λαβεῖν, ἄκουε Ματθαίου ἀναγράφοντος τίνα τρόπον ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς· „ἀμὴν[3]) λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς· καί· „ἀπ' ἄρτι[4]) ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως." Καὶ ὁ Ματθαῖος ταῦτά φησιν· „ὅταν[5]) ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ,[6]) καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης[7]) αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς· καί· „ἀπάρτι[8]) ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως." Τὸ δὲ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ καὶ ὁ Μάρκος ἀνέγραψεν ἐν τῷ· „καὶ[9]) ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ." Καὶ ὁ[10]) Λουκᾶς δὲ τὸ ὅμοιόν

---

[1]) Psalm. LXXX, 1. (LXXIX.)

[2]) Psalm. XLVII, 8. (XLVI.). LXX. viri: αὐτοῦ.

[3]) Matth. XIX, 28. Ed. Lachm. δόξης αὐτοῦ.

[4]) Matth. XXVI, 64. Ed. Knapp. ἀπάρτι.

[5]) Ibid. XXV, 31. Edd. N. T. ὅταν δὲ ἔλθῃ κτλ.

[6]) Ed. Knapp. l. l. αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ (ἅγιοι) ἄγγελοι κ. τ. λ.

[7]) Ed. Lachm. l. l. δόξης αὐτοῦ.

[8]) Matth. XXVI, 64. Edd. H. et R. h. l., cfr. pag huj. not. 4., ἄπαρτι pro ἀπάρτι aut ἀπαρτί.

[9]) Marc. XIV, 62.

[10]) Desideratur ὁ in ed. Ruaei.

φησιν ἐν τῷ· „ἀπὸ[1]) γὰρ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ.“ Καὶ τί με δεῖ ἐπὶ πλεῖον τὰ τοιαῦτα συνάγειν, βουλόμενον τὴν εὐτελῆ καὶ ἁπλουστέραν καὶ ταπεινοτέραν ἐκδοχὴν περὶ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ καθίσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ καθεδουμένων παραστῆσαι μυστικωτέραν; ἵν' εὐλόγως δυνηθῇ ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰ θεῖα νοήματα ἀναβαίνειν οἵων τε ὄντων ἐξετασθῆναι, καὶ εὑρεθῆναί τι ἄξιον τοῦ ἀνακρίναντος[2]) πάντα πνευματικοῦ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρινομένου, ἀνάλογον ταῖς[3]) τοῦ Παύλου περὶ πνευματικῶν φωνῶν τῶν εὐαγγελικῶν[4]) ἐρούντος· ὡς γὰρ Παῦλος κατὰ τὸν πνευματικὸν ἐκλαβὼν νόμον τὰ περὶ τοῦ μάννα, καὶ τῆς πέτρας, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῆς ὕδατος, φησί· „καὶ[5]) πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· — ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός·“ — οὕτως εἴποι ἂν ὁ ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην ἑστὼς πνευματικὸς, καὶ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶν τῷ θεῷ, καὶ λέγων καὶ περὶ ἑαυτοῦ· „ἔστησεν[6]) ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου·“ ὅτι πνευματική ἐστιν ἡ κάθισις θεοῦ ἐπὶ

---

[1]) Luc. XXII, 69. Ed. Knapp. ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται, ed. Lachm. ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ ἔσται κ. τ. λ.

[2]) I Cor. II, 15.

[3]) H. in notis: „voci: ταῖς, supplendum fortassis: ἐκδοχαῖς. Hoc si non placet“ (quidni?) „mendosum locum pro ingenio suo lector eruditus resarciat.“ R. in notis: „„„voci, ταῖς, supplendum fortassis, ἐκδοχαῖς, vel pro ταῖς legendum: τοῖς.“ “

[4]) Cod. Reg. habet εὐαγγελίων. H. et R.

[5]) I Cor. X, 3. 4. Ed. Lachm. vers. 3. τὸ αὐτὸ πνευμ. ἔφ. βρῶμα, vers. 4. τὸ αὐτὸ πνευμ. ἔπιον πόμα (ἔπινον — πέτρας, ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός).

[6]) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)

πνευματικοῦ θρόνου. Καὶ ἡ Χριστοῦ ὁμοίως, καὶ τὸ ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καθέζεσθαι τὸν Χριστὸν, πνευματικόν ἐστιν· οὐδὲν γὰρ κατὰ ταῦτα δηλοῦται περὶ σωματικῆς καθίσεως, ἣν ὡρίσαντο ἑδρασμὸν εἶναι ἐπὶ τῶν ἰσχίων ἑδραζομένων ἐπί τινος ἕδρας. Καὶ γὰρ γελοῖον,[1]) διὰ τὸ σωματικῶς ταῦτα ὠνομάσθαι, νομίζειν θρόνους τινὰς εἶναι δεδημιουργημένους, οὐκ οἶδα ἐκ ποίας ὕλης, δεκτικοὺς τῆς καθίσεως τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῶν καθεζομένων ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων Χριστοῦ, οἷς ἡτοίμασε τὸ τοιοῦτον ὁ πατήρ· οὐκ οἶδα εἰ εὐαγές ἐστι σωματικὸν νομίζειν εἶναι τὸ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ θεοῦ ἑστηκέναι τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ σωματικῶς, ἢ πάλιν οἴεσθαι, τοὺς μὲν[2]) σωζομένους καὶ ἐπαινουμένους[3]) ἐν τοῖς σωματικοῖς εἶναι δεξιοῖς τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοὺς δὲ ψεκτοὺς καὶ ἀπολουμένους ἐν τοῖς ἀνάλογον τούτοις σωματικοῖς εὐωνύμοις.

5. Ἀλλὰ μήποτε τὸ μὲν ἀποκατασταθῆναι ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀπολαβόντα τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν Χριστὸν, καταργηθείσης τῆς βασιλευούσης ἐν τοῖς θνητοῖς σώμασι τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας, καὶ πάσης τῆς ἀρχούσης τῶν πονηρῶν ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, τοῦτ' ἔστι τὸ καθεσθῆναι αὐτὸν ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· τὸ δὲ καὶ δεξιὰ ποιῆσαι πάντα τῷ θεῷ, ἵνα μηκέτι ᾖ σκαιόν τι πρὸς αὐτὸν, τοῦτ' ἔστι τὸ ἐσόμενον ἐν τοῖς ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως ἐσομένοις, πρὸς παράδειγμα μέλλουσι βλέπειν τὸ ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καθέζεσθαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ Χριστοῦ τοῦ Λόγου· οὓς ἀποκαθίστησιν ὁ θεὸς συνεργήσας αὐτοῖς, καὶ ἑτοιμάσας τὸ ἐγγίζειν τῇ Χριστοῦ ὑπεροχῇ, ἵν' ὁ μὲν προηγούμενος τῶν ἐγγιζόντων ᾖ ἐκ δε-

---

[1]) H. et R. γελοῖον.

[2]) Deest μέν in ed. Ruaei.

[3]) Edd. Huetianae: ἐπαινομένους.

ξιῶν, καὶ οἷον ἁπτόμενος αὐτοῦ, καὶ κολλώμενος τοῖς τοῦ λόγου δεξιοῖς, ὁ δὲ ὑποδεέστερος, ἐγγὺς τῶν ἀριστερῶν αὐτοῦ. Δεξιὰ δὲ ὅρα εἰ δύνασαι νοῆσαι Χριστοῦ, τὰ ἀόρατα ὀνομαζόμενα κτίσματα· ἀριστερὰ δὲ, τὰ ὁρατὰ καὶ σωματικά· ἀλλὰ Χριστὸς μὲν πάντων βασιλεύει. Ἤδη δὲ τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ, οἱ μὲν κεκλήρωνται τὰ δεξιὰ καὶ νοητὰ, οἱ δὲ τὰ ἀριστερὰ καὶ αἰσθητά. Καὶ μήποτε ἡ ἀληθινὴ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, — οὓς ἐκάλεσε Βοανεργὲς[1]) *ὁ Σωτὴρ, ὅ ἐστιν, υἱοὶ βροντῆς, ἡ βροντὴ —, μεγάλα κρίνασα περὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, — καὶ γὰρ ἦσαν μεγάλοι —, καὶ ὑπολαβοῦσα αὐτοὺς τὰ πρωτεῖα δύνασθαι ἔχειν παρὰ πᾶσαν γεννητὴν φύσιν, ὡς χωρήσαντας τὴν μεγαλοφωνίαν αὐτῆς, προσελθοῦσα ἠξίου τὸν κύριον, ἵνα ἱδρύσῃ τὸν μὲν ἕτερον αὐτῶν ἐκ δεξιῶν, τὸν δ' ἄλλον ἐξ εὐωνύμων· ὁ δὲ Σωτὴρ διελέγχων καὶ τὴν τηλικαύτην μεγαλόφωνον μητέρα τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ὡς ἀγνοοῦσαν τίνες οἱ ὑπερέχοντες, καὶ ὅτι ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις ἐστὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ συμπνέοντος, καὶ συνεργοῦντος, καὶ ἱδρύοντος ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑπεροχῇ οὓς οἶδεν ἐπιτηδείους, εἶπε τό· „οὐκ οἴδατε*[2]) *τί αἰτεῖσθε·“ καί· „τὸ καθίσαι ἐκ*[3]) *δεξιῶν μου ἢ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου.“ Ἐπιστήσει δὲ ὁ δυνάμενος, τίνα μὲν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δίδοται, τίνα ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὁρῶν ὅτι ἐστί τινα ἃ οὐ δώῃ ἂν ὁ υἱὸς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατήρ. Εἰ δὲ τοιοῦτόν τι παρίστησι καὶ τὰ εὐαγγέλια, ὅπου μὲν εἰσάγοντα τὸν Σωτῆρα εὐχόμενον περί τινων δυνάμεων,*

---

[1]) H. et R. *βοανεργές*. Cfr. Marc. III, 17. Ed. Lachm. *Βοανηργές*.

[2]) Matth. XX, 22. — 23. Ed. Knapp. *τὸ δὲ — δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου*, ed. Lachm. *τὸ δὲ — δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων*.

[3]) H. et R. minus recte: *ἐν δεξιῶν μου κ. τ. λ.*

ἵνα αὐτῷ ὑπαρχθῇ τὰ αἰτήματα ἀπὸ τοῦ πατρός· ὅπου δὲ χωρὶς εὐχῆς ποιοῦντα, ὡς ἤδη ἔχοντα ἐκεῖνα περὶ ὧν ἠξίωτο, τολμηρὸν μὲν ζητῆσαι, ὅμως δὲ ὁ δυνάμενος μετὰ εὐλαβείας καὶ ταῦτα ἐξεταζέτω. Παραστῆσαι δ' οἶμαι βουλόμενος τῇ μητρὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, καὶ αὐτοῖς, ὅτι καὶ ἔλειπεν αὐτοῖς πρὸς τὸ τελειῶσαι τὰ ἐν ἀνθρώποις ἐφικτὰ, οὐ τὰ τυχόντα, ἀποκριθεὶς εἶπε μετὰ τό· „οὐκ οἴδατε[1]) τί αἰτεῖσθε·“ τό· „δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν;“ ἢ ὡς ὁ Μάρκος ἀνέγραψε· „δύνασθε[2]) τὸ ποτήριον πιεῖν, ὃ ἐγὼ πίνω, ἢ[3]) τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;“

6. Καὶ ἐν τούτοις[4]) τε ζητήσει τις, τί τὸ ποτήριον, καὶ τί τὸ βάπτισμα, ὡς ἕτερα ἀλλήλων, καὶ δεόμενα οὐ τῆς τυχούσης δυνάμεως, τῆς τοῦ πιομένου, ἢ τοῦ βαπτισθησομένου, καὶ πιομένου οὐκ ἄλλο ποτήριον ἢ ὃ ἔμελλε πίνειν ὁ Ἰησοῦς, βαπτισθησομένου τε παραπλησίως βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἔμελλε βαπτίζεσθαι ὁ κύριος. Οἱ πολλοὶ μὲν οὖν τὰ ἀμφότερα ἄγουσιν εἰς τὴν κατὰ τὸ μαρτύριον οἰκονομίαν, οὐ παριστάντες οὔτε εἰ δύο ἐπινοίας ἔχει δηλουμένας διὰ τῶν δύο ὀνομάτων ἓν τῇ ὑποστάσει τυγχανόντων, οὔτ' εἰ δύναται καὶ δύο δηλοῦσθαι ἐν τούτοις πράγματα. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποδοκιμάζομεν μὲν καὶ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν, ἐφίσταμεν δὲ, εἰ δύναται καὶ ἄλλο τι δηλοῦν παρὰ ταῦτα τὰ δύο ὀνόματα. Καὶ ἐπεὶ πολύ ἐστι τὸ νῦν ἀκριβῶς διαλαβεῖν περὶ αὐτῶν, ὀλίγα εἰς τὸ στῆναι τὰ ἐμφαινόμενα ἡμῖν παραστήσομεν εἰς τὸν τόπον· καὶ εἰς μὲν τὸ δηλοῦσθαι ἐν τούτοις τὸ μαρτύριον, οὐ μόνῳ χρήσεταί τις

---

1) Matth. XX, 22.

2) Marc. X, 38. Edd. N. T. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον κ. τ. λ.

3) Ed. Knapp. l. l. καὶ τὸ βάπτισμα κ. τ. λ.

4) H. et R. καὶ ἐν τούτοις τε, non καὶ ἐν τούτοις γε

τῷ· „πάτερ,[1]) εἰ δυνατὸν, παρένεγκε τοῦτο τὸ ποτήριον ἀπ᾽ ἐμοῦ·“ ὡς ἐπιπόνως πινόμενον ὑπὸ τοῦ ἀναδεχομένου τοὺς ἐν τῷ μαρτυρίῳ ἀγῶνας, ἕως τις ἐκπίῃ ὑπομείνας τὰ κατὰ τὸν ἐν τῷ μαρτυρίῳ πειρασμὸν πάντα τὰ προσαγόμενα αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ τῷ ἐν ριέ[2]) ψαλμῷ εἰρημένῳ· „τί ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι. Τὰς εὐχάς μου τῷ κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ·“ οὐδὲν γὰρ δυνάμεθα πλεῖον ἀποδοῦναι τῷ κυρίῳ ἐφ᾽ οἷς εὐηργετήθημεν, ἢ τὸ τοῦ σωτηρίου ποτήριον προθύμως λαβεῖν, καὶ ἐπικαλέσασθαι τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα εἰς τὸ πιεῖν αὐτό· ἐν ᾧ ἐκπινομένῳ ἀποδίδωσί τις τὰς εὐχὰς αὐτοῦ πάσας τῷ κυρίῳ ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Σαφῶς δὲ ἐδίδαξεν ἐν τούτοις, ὅτι τὸ[3]) ποτήριον μαρτύριόν ἐστιν, ὁ ἐπαγαγὼν τοῖς κατὰ τὸ ποτήριον τό· „τίμιος[4]) ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ.“ Τῇ δὲ ἐπινοίᾳ τὸ μαρτύριον δύο ἐστὶν, ὧν τὸ μὲν ἓν καλεῖται ποτήριον σωτηρίου· τὸ δὲ λοιπὸν, βάπτισμα. Καὶ καθὸ μὲν ὑπομένει τις τοὺς πόνους, ποτήριόν ἐστιν ἐκπινόμενον ὑπὸ τοῦ φέροντος πάντα τὰ προσαγόμενα εἰς ἑαυτὸν, ἀναλαμβάνοντος καὶ οἱονεὶ πίνοντος τὰς ἀλγηδόνας, καὶ μὴ ἀπωθουμένου αὐτὰς, μηδὲ ἀποβάλλοντος, καὶ ἐμοῦντος. Καθὸ δὲ ἄφεσιν

---

[1]) Matth. XXVI, 39. et Marc. XIV, 36. coll. edd. N. T.

[2]) i. e. Psalm. CXV. — Cfr. Psalm. CXVI, 12—15.

[3]) R. ὅτι τὸ ποτήριόν ἐστιν; H. tamen in textu: ὅτι τὸ ποτήριόν * ἐστιν, ad oram: „scrib. ὅτι τὸ ποτήριον μαρτύριόν ἐστιν.“ Idem in notis: „Nos hic asteriscum infersimus, contra fidem Mss. Holm. et Reg. Legendum enim: ὅτι κτλ. Vetus interpres: *manifeste autem ostendit in his quoniam calix martyrium est.*“

[4]) Psalm. CXVI, 15. (CXV.)

λαμβάνει ἁμαρτημάτων ὁ ὑπομείνας, βάπτισμά ἐστιν· εἰ γὰρ τὸ βάπτισμα ἄφεσιν ἁμαρτημάτων ἐπαγγέλλεται, καθὼς παρειλήφαμεν περὶ τοῦ ἐν ὕδατι καὶ πνεύματι βαπτίσματος, ἄφεσιν δὲ λαμβάνει ἁμαρτημάτων καὶ ὁ τὸ τοῦ μαρτυρίου ὑπομείνας βάπτισμα, βάπτισμα τὸ μαρτύριον εὐλόγως λέγοιτ' ἄν. Ὅτι δὲ ἄφεσις ἁμαρτημάτων γίνεται τῷ τὸ μαρτύριον ὑπομείναντι, δῆλον ἐκ τοῦ· πᾶς [1]) ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.“ Ὁμολογεῖ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ὁ Σωτὴρ πάντα τὸν ὁμολογήσαντα, κἂν τύχῃ πρὸ τῆς ὁμολογίας [2]) ὅ, τιποτοῦν [3]) ἁμαρτών· εἰ γὰρ τοὺς ὅ, τιποτοῦν ἁμαρτήσαντας οὐχ ὁμολογήσει, οὐκ ἔσται ἀληθὲς τό· „πᾶς [4]) οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐκ οἶμαι δ' ὅτι ἔμπροσθεν τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ὁμολογήσει ὁ Σωτὴρ τὸν ὁποιῳποτοῦν ἔνοχον ἁμαρτήματι· παῤῥησιαζομένου γὰρ ἐνώπιον πατρός ἐστιν ἡ ὁμολογία ἐπὶ τῷ ὁμολογουμένῳ, ὡς ἀξίῳ τῆς ἐπὶ τοῦ πατρὸς ὁμολογίας. Μὴ σαινέτω δὲ ἡμᾶς, εἰ ὁ Σωτὴρ παρὰ τῷ Μάρκῳ καὶ τὸ ποτήριον πίνει, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτίζεται· καὶ γὰρ ἡνίκα ὁ Ἰωάννης „ἦλθεν [5]) εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,“ καὶ Ἰησοῦς παραγίνεται πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, οἱονεὶ ἀπολουόμενος τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα, ἵν' ἡμεῖς καὶ τῷ λουτρῷ αὐτοῦ καθαρισθῶμεν. Μᾶλλον δὲ ἐμφαίνεται

---

[1]) Matth. X, 32. Edd. N. T. πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει κ. τ. λ. Cfr. pag. huj. not. 4.

[2]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: ὁμολογήσεως. Cfr. sequentia.

[3]) H. et R. h. l. et paulo post: ὁτιποτοῦν.

[4]) Matth. X, 32. coll. pag. huj. not. 1.

[5]) Luc. III, 3. Ed. Knapp. πᾶσαν τὴν περίχωρον κτλ.

τὸ καθαρίζεσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μαρτυρίῳ αὐτῷ, καθὸ ἐβαπτίζετο ἀναλαβὼν ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, ἵνα αὐτὰς λύσῃ καὶ ἀφ᾽ ἡμῶν, καὶ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ· διόπερ ὃ [1]) ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμῶν, ἐπεὶ αὐτὸς ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐ τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ. Εἴγε ἔχειν λόγον τὸ τοιοῦτον δόξαι τισὶ, πεπώκασι δὲ ποτήριον, καὶ τὸ βάπτισμα ἐβαπτίσθησαν οἱ τοῦ Ζεβεδαίου υἱοὶ, ἐπείπερ Ἡρώδης μὲν ἀπέκτεινεν Ἰάκωβον τὸν [2]) Ἰωάννου μαχαίρᾳ· ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς, ὡς ἡ παράδοσις διδάσκει, κατεδίκασε τὸν Ἰωάννην μαρτυροῦντα διὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς Πάτμον τὴν νῆσον. Διδάσκει δὲ τὰ περὶ τοῦ μαρτυρίου ἑαυτοῦ Ἰωάννης, μὴ λέγων τίς αὐτὸν κατεδίκασε, φάσκων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ταῦτα· „ἐγὼ [3]) Ἰωάννης, ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἔοικε τὴν Ἀποκάλυψιν ἐν τῇ νήσῳ τεθεωρηκέναι.

7. Ὁ δὲ προστιθεὶς μετὰ τὴν ἀποδεδομένην διήγησιν εἰς τὸ ποτήριον, καὶ τὸ βάπτισμα, τοιαῦτά φησιν· ὥσπερ ἐστί τι βρῶμα τοῦ Σωτῆρος, περὶ οὗ λέγει· „ἐμὸν [4]) βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον“ οὕτως ἀνάλογόν ἐστι ποτήριον ἐκείνῳ τῷ βρώματι, ὃ τολμηρὸν μὲν διορίσαι ἀπὸ τοῦ βρώματος, καὶ παραστῆσαι πραγματικῶς· ὅμως δὲ ὁ δυνάμενος ἐπιστησάτω, μήποτε τὸ μὲν πρακτικόν ἐστι τὸ βρῶμα, τὸ δὲ θεωρητικὸν τὸ πόμα· κατὰ γὰρ τὸν ἐσθίοντά ἐστιν, ἐν τῷ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν καὶ τελειοῦν ἐκείνου τὸ

[1]) Rom. VI, 10.

[2]) Act. XII, 2.

[3]) Apoc. I, 9. Ed. Knapp. Ἰησοῦ Χριστοῦ pro ἐν Ἰησοῦ.

[4]) Ev. Joann. IV, 34. Ed. Knapp. ἵνα ποιῶ κτλ.

ἔργον, τὸ [1]) καὶ πίνειν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, καὶ τελειῶσαι αὐτοῦ τὴν γνῶσιν. Εἰ δὲ δύναται ἢ μὴ, εἰς ταύτην τὴν διαφορὰν ἀναφέρεσθαι τό· „ἡ σάρξ [2]) μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, [3]) καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις·“ καὶ σὺ κρινεῖς· λέγοι γὰρ ἄν τις, ὅτι ἀληθῶς μὲν βρῶσις ἡ πρᾶξις, ἀληθῶς δὲ πόσις ἡ θεωρία. Καὶ ὁ τοῦτο φάσκων ἐρεῖ, ὅτι διὰ τοῦτο πρῶτον δίδωσι τὸν ἄρτον εὐλογήσας καὶ κλάσας τοῖς μαθηταῖς, ἐπεὶ πρώτη ἐστὶν ἡ πρᾶξις. Καὶ μετὰ τοῦτο λαβὼν ποτήριον, εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· „πίετε [4]) ἐξ αὐτοῦ πάντες·“ ἐπεὶ δεῖ [5]) τὰ τῶν πράξεων ῥυθμίσαντα, καὶ τὸ πρακτικὸν [6]) κατορθώσαντα, οὕτως ὁδεύειν διὰ τῶν πραγμάτων καὶ ἐπὶ θεωρίαν αὐτῶν· καὶ γὰρ κατὰ τὸν προφήτην λέγεται τό· „σπεί-

---

[1]) Sic H. et R. in textu, H. tamen in notis: „manca hic esse videtur Codd. nostrorum scriptura.“ In versione, ab H. et R. apposita, haec leguntur: *nam qui, dum voluntati ejus morem gerit, a quo missus est, opus ipsius absolvit, edenti respondet; bibenti vero, qui voluntati ejus obtemperans a quo missus est, cognitionem ipsius perficit et consummat.* Vetus autem interpres haec offert: *manducare est enim Christi, facere voluntatem ejus, qui misit eum, et perficere opus ejus. Bibere autem, sapere secundum voluntatem ejus, qui misit eum, et perficere notitiam ejus.* Proinde non male legeris: *κατὰ γὰρ — ἐκείνου τὸ ἔργον, κατὰ δὲ τὸν πίνοντα, τὸ καὶ ποιεῖν τὸ θέλημα — τὴν γνῶσιν.*

[2]) Ev. Joann. VI, 55. Ed. Lachm. *ἀληθής ἐστι βρῶσις* atque *ἀληθής ἐστι πόσις.*

[3]) *βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι.* Desiderantur haec verba in ed. R.

[4]) Matth. XXVI, 27.

[5]) Ed. Ruaei minus accurate: *δέ.*

[6]) *πρακτικὸν κατορθώσαντα, οὕτως ὁδεύειν διὰ τῶν.* Aegre haec omnia in ed. R. desiderantur.

ρατε[1]) ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς·" ἵνα πρῶτον πράξωμεν τὸ δέον. Καὶ μετὰ τοῦτό φησι· „φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως·" ὁδῷ γάρ τις, μετὰ τὸ τὰ ἤθη καθάραι, ὁδεύοι ἂν ἐπὶ τὴν γνῶσιν, καὶ φωτίζοιτο ἐν αὐτῇ. Καὶ ταῦτα δὲ παρεκβατικῶς λέλεκται, διὰ τὴν περὶ τοῦ ποτηρίου βαθυτέραν ἐξέτασιν. Καὶ ἐν εἰκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ λέλεκται πρῶτον μὲν τό· „ἡτοίμασας[2]) ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με·" ἑξῆς δὲ καὶ τό· „ποτήριόν σου μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον." Μὴ ὑπολαμβανέτω δ' ἡμᾶς ὁ ἐντυγχάνων τῇδε τῇ γραφῇ κρατεῖν, ὅτι ἐχρῆν πως διηγήσασθαι τὰ περὶ τῶν ἀναγεγραμμένων καθίσεων τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ· ἀπολογούμεθα γάρ, ὅτι δυσωπῆσαι μόνον ἀπὸ τῶν ῥητῶν προέκειτο τὰ περὶ καθίσεως, καὶ ἀποστῆσαι τὸν ἐντυγχάνοντα ἀπὸ τῆς ταπεινοτέρας ἐκδοχῆς· ἄλλῳ γὰρ καιρῷ ἐχρῆν προηγουμένην τινὰ σκέψιν ποιήσασθαι περὶ καθίσεως, καὶ στάσεως, καὶ περιπάτου θεοῦ, ἢ τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ οὐκ ἀπαιτεῖ ἡ παροῦσα διήγησις· μεγίστη γὰρ ἂν καὶ ἄκαιρος ἐγένετο ἡ παρέκβασις.

8. Πλὴν τούτων λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῆς μητρὸς Ἰωάννου, καὶ Ἰακώβου, ἢ αὐτῶν τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου· „ἀκούσαντες,[3]) — φησὶν, — οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν·" ὡς ἀξιωσάντων προτιμηθῆναι τῶν[4]) λοιπῶν. Καὶ ἀνέγραψε τοῦτο καὶ ὁ Μάρκος. Παρατήρει δ' ὅτι καὶ Ἰούδας ἐν

---

[1]) Hos. X, 12.

[2]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.). — LXX. interpretes: καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡς κράτιστον.

[3]) Matth. XX. 24. coll. Marc. X, 41.

[4]) H. et R. in textu: τῶν λοιπῶν. Παρατήρει — ἀγανακτοῦσιν ἦν. Καὶ — ὁ Μάρκος. Εἰ δέ κ. τ. λ., H. tamen in notis: „haec ita" (cfr. textus noster) „videntur restituenda."

τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐννέα, μήποτε ἔτι οὐδέπω βεβλήκει [1]) ὁ διάβολος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν παραδῷ, ἀλλ' ἔτι καὶ τῇ προαιρέσει εἷς τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας ἦν. Πολλὰ δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰπόντες, νῦν οὐκ ἐπαναλαμβάνομεν περὶ τοῦ κατασκευάσαι, ὅτι Ἰούδας, προαιρέσεως ὢν ὁποίας καὶ οἱ λοιποὶ, πέπτωκε καὶ ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ πονηροῦ, καὶ φιλαργυρήσας, καὶ προδοὺς τὸν Σωτῆρα. „Ὁ δὲ [2]) Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν· οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν," καὶ τὰ [3]) ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ [4]) δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν." Τούτοις τὰ ἰσοδυναμοῦντα καὶ ὁ Μάρκος ἀνέγραψε. Ἐτηρήσαμεν δὲ, ὥσπερ ἐπ' ἄλλων πλειόνων, καὶ τὴν τάξιν τῶν ἀναγεγραμμένων τηροῦντας Ματθαῖον καὶ Μάρκον, εἴτε θεραπειῶν, εἴτε λόγων, οὕτως καὶ ἐνταῦθα· ἑξῆς γὰρ τὰ ἀπὸ τοῦ· „μέλλων [5]) δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε [6]) τοὺς δώδεκα κατ' ἰδίαν·" μέχρι τοῦ· „εὐθέως [7]) δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς·" πάντα τῇ τάξει τετήρηκε καὶ ὁ Μάρκος ἀπὸ τοῦ· „ἦσαν [8]) δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα·" μέχρι τοῦ· „εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ πάλιν ὧδε." Σὺ δὲ παραθεὶς τὰ εὐαγ-

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 2.

[2]) Matth. XX, 25.

[3]) Desideratur *τά* in ed. Huetii.

[4]) Matth. XX, 28. coll. Marc. X, 45. Ed. Lachm. *αὑτοῦ*.

[5]) Ibid. XX, 17. coll. pag. 1. not. 1.

[6]) H. et R. in textu: *καὶ παρέλαβε*, iidem tamen in notis: „confodiendum fortasse illud *καί*." Cfr. p. 1. not. 1.

[7]) Matth. XXI, 3. Ed. Knapp. *ἀποστέλλει*.

[8]) Marc. X, 32. — XI, 3. Ed. Knapp. *καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστέλλει ὧδε*, ed. Lachm. *καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστέλλει (πάλιν) ὧδε*.

γέλια ἀλλήλοις κατὰ τοὺς τόπους τούτους, καὶ συγκρίνων αὐτοὺς, εὑρήσεις τὸ λεγόμενον. Καὶ ὁ Λουκᾶς μέντοι ἐκ μέρους τὸ ὅμοιον ἀνέγραψε, προτάξας αὐτῶν[1]*) τό· „ἐγένετο*[2]*) δὲ φιλονεικία αὐτῶν, τὸ, τίς αὐτῶν ἦ μείζων·“ ἐν τούτοις γὰρ ἐπιφέρει· „ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται· ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ταῦτα μὲν οὖν λελέχθω, ἵν' ἡμᾶς μὴ λανθάνη τὰ περὶ τῆς ἰσοδυναμίας τῶν κατὰ τὸν τόπον τετηρημένης Ματθαίῳ, καὶ Μάρκῳ, καὶ ἐκ μέρους τῷ Λουκᾷ. Ἤδη δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων ἡμῖν ἐξεταστέον. Προείρηται, ὅτι τῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ πρωτείων ἐπεδικάζοντο Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, καὶ ἠξίουν λαβεῖν τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἢ ἡ μήτηρ αὐτῶν τοῦτο ᾔτει περὶ αὐτῶν. Καὶ λέλεκται, ὅτι ἐπὶ τούτοις, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ πρωτείων ἐπιδικαζόμενοι, οἱ λοιποὶ ἠγανάκτησαν δέκα, εἰ ὑφαρπάζειν βούλονται Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ὡς ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς δέκα ὄντες, τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν κατὰ τὴν δόξαν ἐγγύτητα. Τούτων δὲ προειρημένων κατὰ τὸ εὔλογον, ὁ Ἰησοῦς προσκαλεῖται ἤτοι τοὺς ἀγανακτήσαντας δέκα, ἢ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν δύο, καὶ διδάσκει τὴν ὁδὸν, καθ' ἣν μέγας καὶ πρῶτός τις ἔσται παρὰ τῷ θεῷ. Τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτον ἦν, ὅτι οἱ μὲν τῶν ἐθνῶν ἄρχοντες, ἢ δοκοῦντες αὐτῶν ἄρχειν, οὐκ ἀρκούμενοι τῷ κυριεύειν τῶν ὑποτεταγμένων, βιαιότερον αὐτῶν κρατεῖν θέλοντες, κατακυριεύουσιν*[3]*) αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ οἵως*

---

[1]) R. absque jure in notis: „forte legendum: *αὐτῷ*.“

[2]) Luc. XXII, 24—26. Edd. N. T. vers. 24. *ἐγέν. δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.*

[3]) H. et R. in textu: *καὶ κατακυριεύουσιν αὐτῶν.* iidem tamen in notis: „*καί* videtur *παρέλκειν*.“

κατὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀξίαν ἐν τοῖς ἔθνεσι μεγάλοι οὐχ ἵστανται ἐπὶ τοῦ ἐξουσιάζειν τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ κατεξανιστάμενοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Ἐν ὑμῖν δὲ τοῖς ἐμοῖς γνωρίμοις μὴ ἔστω ταῦτα, μηδὲ οἱ ἀρχήν τινα ἐγκεχειρισμένοι τῶν εἰς ἐμὲ πιστευόντων, ἢ ἐξουσίαν ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ πατρός μου καὶ [1]) θεοῦ ἔχειν νενομισμένων,[2]) κατακυριευέτωσαν τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, ἢ κατεξουσιαζέτωσαν τῶν ἐπὶ τὴν δι᾽ ἐμοῦ θεοσέβειαν καταπεφευγότων· ἀλλ᾽ εἴπερ βούλεταί τις παρὰ τῷ πατρί μου κριθῆναι μέγας, καὶ συγκρίσει τῶν ἑαυτοῦ ἀδελφῶν ὑπερέχων, πᾶσι διακονείτω ὧν βούλεται εἶναι μείζων. Εἰ δὲ καὶ τῶν παρ᾽ ἐμοὶ πρωτείων τις ὀρέγεται, ἴστω μηδενὸς ἔσεσθαι πρῶτος, ᾧ παρὸν δουλεύειν μὴ ἐδούλευσε δουλείαν τὴν καὶ ἐν μετριότητι καὶ τῇ ἐπαινετῇ ταπεινότητι, τόν τε δουλεύοντα ὠφελῆσαι δυναμένην, ὀνῆσαι δὲ ἢ ἀναπαῦσαι καὶ τοὺς δουλευομένους. Ὁ δὲ Λουκᾶς βασιλεῖς καὶ ἐξουσιάζοντας ἐθνῶν παραλαμβάνει εἰς τὸν λόγον, ἀποτρέπων τὸν βουλόμενον εἶναι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μείζονα, μιμεῖσθαι τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἢ τὴν τῶν ἐξουσιαζόντων τῆς κολακείας ἐπιθυμίαν· διδάσκων ἡμᾶς, ἵν᾽ ὁ μὲν ἀληθῶς ἐν ἡμῖν μείζων, γένηται ὡς ὁ νεώτερος, τουτέστιν ὡς παιδίον, ἁπλότητος καὶ ἰσότητος χάριν· ὁ δὲ ἡγούμενος, — οὕτω δὲ οἶμαι ὀνομάζειν τὸν καλούμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπίσκοπον —, ὡς ὁ τοῖς ὑπηρετουμένοις διακονούμενος. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τοῦ θεοῦ διδάσκει ἡμᾶς Λόγος· ἡμεῖς δέ, ἤτοι μὴ νοοῦντες τὸ βούλημα τῆς δι-

---

[1]) Sic recte H. et R. in textu. Huet. in notis: „Cod. Holm. habebat καὶ θεῶν. Lege me auctore: καὶ θεοῦ.“ Quibus tamen haec addit Ruaeus: „ „Cod. Anglicanus seu Holm. καὶ θεοῦ habet, non καὶ θεῶν, quemadmodum Huet. in notis.“ “

[2]) H. et R. in textu recte: νενομισμένων, H. tamen sine justa causa in notis: „lege νενομισμένοι.“

δασκαλίας ἐν τούτοις Ἰησοῦ, ἢ καταφρονοῦντες τῶν τηλικούτων ὑποθηκῶν τοῦ Σωτῆρος, τοιοῦτοί ἐσμεν ὡς ἐνίοτε καὶ τὸν τῶν κακῶς ἀρχόντων ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὑπερβάλλειν τῦφον,[1]) καὶ μονονουχὶ ζητεῖν ὡς οἱ βασιλεῖς δορυφόρους, καὶ φοβεροὺς ἑαυτοὺς καὶ δυσπροσίτους μάλιστα τοῖς πένησι κατασκευάζοντες, τοιοῦτοί ἐσμεν πρὸς αὐτοὺς ἐντυγχάνοντας ἡμῖν, καὶ περί τινων ἀξιοῦντας, ὡς οὐδὲ οἱ τύραννοι καὶ ὠμότεροι[2]) τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς ἱκέτας. Καὶ ἔστι γε ἰδεῖν ἐν πολλαῖς νομιζομέναις ἐκκλησίαις, καὶ μάλιστα ταῖς τῶν μειζόνων πόλεων, τοὺς ἡγουμένους τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ μηδεμίαν ἰσολογίαν ἐπιτρέποντας, ἔσθ᾽ ὅτε καὶ τοῖς καλλίστοις τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν, εἶναι πρὸς αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος τοῖς κυρίοις περὶ τῶν οἰκετῶν ἐντολὴν δίδωσι, λέγων· „οἱ κύριοι,[3]) τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανῷ·“ διδάσκει δὲ καὶ ἀνιέναι τὴν ἀπειλὴν τοὺς δεσπότας κατὰ τῶν οἰκετῶν. Ἔστι δέ τινας ἰδεῖν ὠμῶς ἀπειλοῦντας, ὁτὲ[4]) μὲν προφάσει ἁμαρτίας, ὁτὲ δὲ τῷ καταφρονεῖν τῶν πτωχῶν, παρὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον, ἐν ᾧ λέλεκται· „δεξιὰς[5]) ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν· μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν·“ καὶ πάλιν τὴν πρὸς τοὺς ὑποχειρίους ἰσότητα μηδὲ[6]) ἐννοοῦντας, μηδὲ φανταζομένους ὅτι καθήκει ἀτυφίαν καὶ ἰσότητα μάλιστα Χριστιανοῖς ἐμπολιτεύεσθαι, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τοῖς ὑπεροχήν τινα ὀνό-

---

[1]) H. et R. τύφον.

[2]) Ed. Huetii: ὠμώτεροι.

[3]) Coloss. IV, 1.

[4]) H. et R. ὅτε μὲν —, ὅτε δέ κ. τ. λ.

[5]) Gal. II, 9. 10. Edd. Knapp. vers. 9. ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τά κτλ., ed. Lachm. ἵνα ἡμεῖς (μὲν) εἰς τά κτλ.

[6]) Desunt verba: μηδὲ ἐννοοῦντας, in ed. R.

ματος ἐκκλησιαστικοῦ φοροῦσι· γέγραπται γάρ· „ὅσῳ[1]) μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπείνου σεαυτὸν, καὶ ἔναντι κυρίου εὑρήσεις χάριν.“ Ἐχρῆν δ' ἡμᾶς εἰδέναι καὶ τὸ ἐν Παροιμίαις οὕτως εἰρημένον· „πρὸ[2]) συντριβῆς ὑψοῦται καρδία ἀνδρὸς, καὶ πρὸ δόξης ταπεινοῦται·“ ἐκκλίνειν δὲ καὶ τὸ περιπεσεῖν τῷ φρονῆσαι, ἢ εἰπεῖν λόγον, ὃν εἶπεν ὁ θέλων ἑαυτὸν δικαιῶσαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, διδάξαντα τό· „ἀγαπήσεις[3]) τὸν πλησίον σου ὡς[4]) σεαυτόν·“ ὃς οὐκ ᾐδέσθη τῷ Σωτῆρι εἰπεῖν· „καὶ[5]) τίς ἐστί μου πλησίον;“ Ἔδει δὲ καὶ ἀπὸ Παύλου ἀνεγνωκέναι τό· „δυνάμενοι[6]) ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα.“ Ἐχρῆν μιμήσασθαι καὶ τό· „ἢ ἁμαρτίαν[7]) ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε;“ Οἱ ἄρχοντες οὖν τῶν μὲν ἐθνῶν κατακυριευέτωσαν αὐτῶν· τῆς δὲ ἐκκλησίας, δουλευέτωσαν αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι μὲν τῶν ἐθνῶν κατεξουσιαζέτωσαν αὐτῶν· τῶν δὲ πιστῶν, ἀκουέτωσαν τοῦ· „μάθετε[8]) ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι, καὶ ταπεινὸς[9]) τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.“ Παιδευώμεθα δὲ καὶ πρὸς τὸ μὴ ἀποδέχεσθαι κολακείας, μηδὲ ἡδέως καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' οἷς ἂν δόξωμεν εὖ τινας πεποιηκέναι, εὐεργέται. Οὐ

---

[1]) Sap. Sirac. III, 20. (Ecclesiastic.) LXX. viri: ταπεινοῦ.

[2]) Prov. XVIII, 12.

[3]) Luc. X, 27. coll. Matth. XXII, 39. et Marc. XII, 31.

[4]) H. et R. ὡς ἑαυτόν.

[5]) Luc. X, 29.

[6]) I Thess. II, 7. Edd. Knapp. ἀλλ' ἐγενήθ. ἤπιοι —. Ὡς ἂν κ. τ. λ., ed. Lachm. ἀλλ' ἐγενήθ. νήπιοι —, ὡς ἐάν κ. τ. λ.

[7]) II Cor. XI, 7.

[8]) Matth. XI, 29. Ed. Knapp. ὅτι πρᾶός εἰμι.

[9]) H. et R. τάπεινος τῇ καρδίᾳ.

ταῦτα δέ φαμεν, ἀνεπιστημόνως ταπεινοῦν ἑαυτοὺς. θέλοντες ὑπὸ τὴν κραταιὰν[1]) χεῖρα τοῦ θεοῦ καὶ, κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν. Ἔστι δ' ὅτε χρὴ, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν, τοὺς ἁμαρτάνοντας[2]) ἐνώπιον πάντων ἐλέγχειν, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν· ἔστι δ' ὅτε δεῖ χρησάμενον τῇ ἐξουσίᾳ παραδοῦναί[3]) τινα „τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου·“ σπανίως δὲ τὸ τοιοῦτο ποιητέον, νουθετητέον[4]) γὰρ τοὺς ἀτάκτους καὶ παραμυθητέον τοὺς ὀλιγοψύχους, καὶ ἀνθεκτέον τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς πάντας δὲ μακροθυμητέον, καὶ οὐδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδοτέον. Καὶ οὐ χρὴ ἡγεῖσθαι, ἐχθρὸν εἶναι τὸν ἁμαρτάνοντα, ἀλλ' ἀκουστέον τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· „μὴ[5]) ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν.“ Καὶ ταῦτα πάντα μοι λέλεκται βουλομένῳ κατὰ τὸν λόγον παραστῆσαι, ὅτι οὐ μιμητέον τῷ ἄρχοντι τῆς ἐκκλησίας τὸν ἄρχοντα τῶν ἐθνῶν,[6]) οὐδὲ ζηλωτέον τοὺς κατακυριεύοντας, καὶ κατεξουσιάζοντας, καὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ὅση δύναμις καὶ ἐν τούτοις Χριστὸν μιμητέον τὸν εὐεντευκτότατον, καὶ γυναιξὶν ὁμιλοῦντα, καὶ παιδίοις ἐπιτιθέντα χεῖρας. Εἰ καὶ μείζονα δ' ἔχει λόγον, τὸν Ἰησοῦν βεβληκέναι ὕδωρ εἰς νιπτῆρα, καὶ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν κεκαθαρκέναι, οὐδὲν ἧττον καὶ κατὰ τὴν λέξιν ἀκουστέον αὐτοῦ περὶ τούτων λέγοντος· „ὑμεῖς[7]) φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ·“ καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τούτων γὰρ διδάσκει, μιμητὰς

---

1) I Petr. V, 6. — H. et R. κραταῖαν.
2) I Tim. V, 20.
3) I Cor. V, 5.
4) I Thess. V, 14. 15.
5) II Thess. III, 15.
6) Desideratur ἐθνῶν in ed. Coloniensi.
7) Ev. Joann. XIII, 13.

αὐτοῦ τῆς ἐπαινετῆς ταπεινότητος γίνεσθαι τοὺς μαθητάς. Τάχα δὲ καὶ, ἐπεὶ κύριος ὢν ἐδούλευσεν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωτηρίας τῷ γένει ἡμῶν, κατὰ τοῦτο λέγεται μορφὴν[1]) δούλου ἀνειληφέναι, καὶ τεταπεινωκέναι ἑαυτὸν, γενόμενον ὑπήκοον μέχρι θανάτου. Καὶ εἴπερ διὰ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, ὁ βουλόμενος ὑψοῦσθαι τὰ παραπλήσια ποιησάτω τῷ διὰ τάδε τινὰ ὑπερυψῶσθαι. Καὶ γὰρ ὁ[2]) υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰ καὶ διηκονήθη, ἡνίκα „ἄγγελοι[3]) προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ," καὶ πάλιν διηκονήθη ὑπὸ τῆς Μάρθας, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐλήλυθε[4]) τὸ διακονηθῆναι· ἐπεδήμησε γὰρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἵνα διακονήσῃ, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὁδεύσῃ διακονῶν ἡμῶν τῇ σωτηρίᾳ, ὡς δοῦναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν· καὶ εἰ, καθ' ὑπόθεσιν, πάντες ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, δεδώκει ἂν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πάντων. Τίνι δὲ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; οὐ γὰρ δὴ τῷ θεῷ· μή τι οὖν τῷ πονηρῷ; οὗτος γὰρ ἐκράτει ἡμῶν, ἕως δοθῇ τὸ[5]) ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῷ λύτρον, ἡ τοῦ Ἰησοῦ ψυχὴ, ἀπατηθέντι, ὡς δυναμένῳ αὐτῆς κυριεῦσαι,[6]) καὶ οὐχ ὁρῶντι, ὅτι οὐ φέρει τὴν ἐπὶ τῷ κατέχειν αὐτὴν βάσανον. Διὸ καὶ θάνατος αὐτοῦ δόξας κεκυριευκέναι, οὐκέτι κυριεύει, γενομένου ἐν νεκροῖς[7]) ἐλευθέρου, καὶ ἰσχυροτέρου τῆς τοῦ θανάτου ἐξουσίας, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχυροτέρου, ὥστε καὶ πάντας τοὺς βουλομένους αὐτῷ ἀκολουθεῖν

---

[1]) Philipp. II, 7. 8. 9.

[2]) Desideratur ὁ in ed. Ruaei.

[3]) Matth. IV. 11. — Ev. Joann. XII, 2.

[4]) Matth. XX, 28.

[5]) R. recte: τό. H. in textu τῷ, ad oram: „fortasse τό."

[6]) H. et R. κυριεύσαι.

[7]) Ps. LXXXVIII, 5. (LXXXVII.)

τῶν κρατουμένων ὑπὸ τοῦ θανάτου δύνασθαι ἀκολουθεῖν, οὐδὲν ἰσχύοντος κατ᾽ αὐτῶν ἔτι τοῦ θανάτου· πᾶς γὰρ ὁ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἀνεπίληπτός ἐστι τῷ θανάτῳ. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἐξεταζομένοις τοῦ εὐαγγελίου ῥητοῖς γέγραπται[1]) ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δεδωκέναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν· παρὰ δὲ τῷ Πέτρῳ εἴρηται, ὅτι[2]) οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν[3]) ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι· καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ φησι· „τιμῆς[4]) ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.“ Οὐκοῦν ἠγοράσθημεν μὲν τῷ τιμίῳ τοῦ Ἰησοῦ αἵματι, δέδοται δὲ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ οὔτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, — πρότερον γὰρ αὐτὸ παρέθετο τῷ πατρὶ, λέγων· „πάτερ,[5]) εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου“ — οὔτε τὸ σῶμα, οὐδὲν γὰρ εὕρομέν πω τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον. Καὶ ἐπεὶ δέδοται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, οὐκ ἔμενε δὲ παρ᾽ ἐκείνῳ, ᾧ ἐδέδοτο λύτρον ἀντὶ πολλῶν, διὰ τοῦτό φησιν ἐν ιε´ ψαλμῷ τό· „οὐκ[6]) ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην.“ Γενόμενος δὲ ἅπαξ κατὰ τὸν τόπον, ὑπομνήσαιμ᾽ ἂν τοὺς, φαντασίᾳ δοξολογίας τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ, συγχέαντας τὰ περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως τοῖς περὶ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος Ἰησοῦ, τάχα δὲ καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ ἐν πάντη ἀσύνθετον οἰομένους εἶναι τὸ ὀφθὲν καὶ ἐπιδημῆσαν τῷ βίῳ, ὅτι μὴ ὑγιῶς λέγουσι· πυθόμεθα γὰρ αὐτῶν,

---

[1]) Matth. XX, 28.

[2]) I Petr. I, 18. 19.

[3]) Ed. R. minus recte: *ὑμῶν*.

[4]) I Cor. VII, 23.

[5]) Luc. XXIII, 46. Ed. Knapp. *παραθήσομαι*. Cfr. Psalm. XXXI, 5. (XXX.) — H. et R. in notis: „Cod. Regius: *παρατίθημι*.“

[6]) Psalm. XVI, 10. (XV.)

εἰ ἡ θειότης[1]) τῆς εἰκόνος[2]) τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, εἰ ἐκεῖνος, ἐν ᾧ ἔκτισται τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, λύτρον ἐδόθη ἀντὶ πολλῶν· καὶ τίνι ἐδόθη ἐκείνη λύτρον, πολεμίῳ κατέχοντι ἡμᾶς αἰχμαλώτους, ἕως λάβῃ τὸ λύτρον· καὶ εἰ ἐχώρει τὸ τηλικοῦτον καὶ τοσοῦτον ἐκεῖνος λύτρον ἀντὶ τῶν αἰχμαλώτων λαβεῖν. Καὶ οὐ ταῦτά φημι ὡς καταφρονῶν τῆς ψυχῆς Ἰησοῦ, καὶ σμικρύνων αὐτὴν, ἀλλὰ βουλόμενος ταύτην μὲν, κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον, λύτρον δεδόσθαι ὑπὸ τοῦ ὅλου Σωτῆρος, τὴν δὲ ὑπεροχὴν καὶ τὴν θεότητα[3]) ἐκείνην, μηδ' ἂν δεδυνῆσθαι λύτρον δοθῆναι. Πλὴν σήμερον οὐ λύω τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ πολλῷ πλέον οἶδα, ἓν εἶναι Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, πρὸς τὸν πρωτότοκον[4]) πάσης κτίσεως· ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ὡς πλέον, εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι, εἶναι ἓν ὅλον τοῦτο, ὅπερ „ὁ κολλώμενος[5]) τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν.“

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

9. „Καὶ[6]) ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχὼ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς. Καὶ ἰδοὺ, δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔστω μὲν καὶ τὰ τῆς ἱστορίας τῶν κατὰ τὸν τόπον ἀληθῆ, καὶ ἐκπορευομένῳ ἀπὸ τῆς Ἱεριχὼ τῷ Ἰησοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν ἠκολουθηκέναι αὐτῷ ὄχλον πολὺν, καὶ τυφλοὶ δύο, παρὰ τὴν ὁδὸν καθεζόμενοι τῆς ἀπὸ Ἱεριχὼ ἐξό-

---

[1]) H. et R. h. l., cfr. pag. huj. not. 3., θειότης.
[2]) Coloss. I, 15. 16.
[3]) H. et R. h. l., cfr. pag. huj. not. 1., θεότητα.
[4]) Coloss. I, 15.
[5]) I Cor. VI, 17.
[6]) Matth. XX, 29. 30.

δου, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παρέρχεται τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ αὐτοὶ κράξαντες εἰρηκέτωσαν· „ἐλέησον[1]) ἡμᾶς,[2]) κύριε, υἱὸς[3]) Δαβίδ·“ καὶ συμπεφωνηκέτωσαν ἐν τῷ κεκραγότες τὸ ἀναγεγραμμένον εἰρηκέναι, καὶ διὰ τοὺς τυφλοὺς ἀξιώσαντας ἐλεηθῆναι στὰς ὁ Ἰησοῦς πεφωνηκέτω αὐτοὺς, ἵνα μὴ παράγων καὶ παρερχόμενος αὐτοὺς καλῇ. Ἀλλὰ καὶ ἑστηκὼς, καὶ πυνθανόμενος εἰρηκέτω αὐτοῖς· „τί[4]) θέλετε, ἵνα ποιήσω ὑμῖν;“ τήν τε ἀξίωσιν ἰδικώτερον ἤδη παριστάντες οἱ τυφλοὶ, εἰρηκέτωσαν αὐτῷ θέλειν ἵνα ἀνοιγῶσιν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν· καὶ ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν καὶ συμπαθὴς Σωτὴρ, σπλαγχνισθεὶς ἐπὶ τοῖς τυφλοῖς, — σπλαγχνισθεὶς δ᾽ οἶμαι τῷ προειληφέναι ἐκείνους τὸ προκαλούμενον τὸν, ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω, ἔλεον τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ἦν τὸ κεκραγότας εἰρηκέναι· „ἐλέησον[5]) ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαβίδ·“ καὶ πεπιστευκότας ἠξιωκέναι, ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, — ἁψάμενος αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν, δύναμιν διὰ τῆς ἁφῆς ἰατρικὴν ἐνιεὶς τοῖς ὀφθαλμοῖς πεποιηκέτω τοὺς τυφλοὺς ἀναβλέπειν, κἀκεῖνοι εὐχαρίστως ἠκολουθηκέτωσαν τῷ Ἰησοῦ. Καὶ πιστεύσας τις τούτοις, καὶ γινώσκων δὲ τό· „ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ[6]) συνῆτε·“ ἐκ τοῦ πεπιστευκέναι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως τὸ συνιέναι εἰληφέτω, καὶ εἰληφὼς λεγέτω τὰ περὶ τούτων, μετὰ τὸν περὶ αὐτῶν τῆς πίστεως θεμέλιον περὶ αὐτῶν ἑρμηνεύων, κατὰ τό·

---

[1]) Matth. XX, 30. Ed Lachm. *κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὲ Δαυείδ.* De *υἱέ* cfr. pag. huj. not. 5.

[2]) Ed. R. perperam h. l., cfr. pag. huj. not. 5., *ὑμᾶς.*

[3]) Ed. Knapp. *υἱὸς Δαυΐδ.*

[4]) Matth. XX, 32. Ed. Knapp. *τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;* ed. Lachm. *τί θέλετε (ἵνα) ποιήσω ὑμῖν;*

[5]) Ibid. XX, 30. coll. pag. huj. not. 1. 2. et 3.

[6]) Cfr. Jes. VI, 9.

„ἐπίστευσα,[1]) διὸ ἐλάλησα·“ καὶ ἔστω ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον πιστεύων τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἀναγεγραμμένοις, ἀλλὰ καὶ γινώσκων τὸν περὶ αὐτῶν νοῦν· ὁ γὰρ μένων ἐν τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ, καὶ διὰ τῶν ἔργων τοῦ Λόγου ἐμμένων τῷ Λόγῳ, κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπαγγελίαν, γινώσκει[2]) τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐλευθεροῦται. Καὶ ἡμεῖς δὲ, ἐπεὶ μὴ πιστεύοντες μὲν οὐ συνίεμεν τοῦ βουλήματος τῶν λεγομένων, συνιέντες δὲ ἐκ τοῦ πιστεύειν συνίεμεν, φέρε τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον, εὐξάμενοι τῷ ῥυομένῳ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κεκαλύφθαι ἡμῖν τὸ εὐαγγέλιον, καθὸ χωροῦμεν παραστήσωμεν, καὶ πρῶτόν γε κατανοήσωμεν τί τὸ, ἐκπορευομένων ἀπὸ Ἱεριχὼ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ Σωτῆρος, ἠκολουθηκέναι αὐτῷ πολὺν ὄχλον. Ὅρα τοίνυν, εἰ δύνασαι, μεμνημένος τῶν ἡμῖν ὑπαγορευθέντων εἰς τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ παραβολὴν τήν· „ἄνθρωπός[3]) τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ, καὶ περιέπεσε λησταῖς·“ ἐπιστήσας λέγειν, μήποτε καὶ ἐνταῦθα Ἱεριχὼ σύμβολόν ἐστι τοῦ περιγείου τόπου, συνήθως καλουμένου κατὰ τὴν γραφὴν „κόσμου.“ Ὁ μὲν οὖν καταβαίνων ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ Ἀδὰμ, τουτέστιν ἄνθρωπος, περιπέπτωκε λησταῖς· διὰ δὲ τοὺς ἐν Ἱεριχὼ πολλοὺς, — πολὺς γὰρ ὄχλος ἐν Ἱεριχὼ, — ὁ[4]) Ἰησοῦς ἡμῶν ἅμα τοῖς μαθηταῖς γενόμενος ἐν αὐτῇ, ἐκπορευέσθω[5]) πρα-

---

[1]) Psalm. CXVI, 10. (CXV, 1.)

[2]) Ev. Joann. VIII, 32.

[3]) Luc. X, 30. Edd. N. T. κ. λησταῖς περιέπεσεν.

[4]) Desideratur ὁ in ed. Ruaei.

[5]) H. et R. in textu: ἐμπορευέσθω, H. tamen ad oram: „fortasse ἐκπορευέσθω.“ Idem in notis: „ut legamus, ἐκπορευέσθω, suadent quae sequuntur, et Matth. XX, 29. et vetus interpres: *et egressus est mercatus multos in ea fideles, et volentes eum sequi.*“

γματευόμενος, διὰ δὲ τοῦ εἰς τὴν Ἱεριχὼ εἰσεληλυθέναι, τὸ τοὺς βουλομένους ἕπεσθαι ὁδηγεῖν· οὐ γὰρ οἴδασιν οἱ ἐν Ἱεριχὼ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος, ἐὰν μὴ θεάσωνται οὐ μόνον τὸν Ἰησοῦν ἐκπορευόμενον ἀπὸ τῆς Ἱεριχὼ, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ θεωρήσαντες, ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ ὄχλος πολύς. Καὶ ἔστι κατανοοῦντα τοὺς κατὰ τὸν λόγον βιοῦν θέλοντας, καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν περιγείων καταφρονεῖν βουλομένους, ἀκολουθοῦντας τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ κατ᾽ ἴχνη βαίνοντας αὐτοῖς ἐκπορευομένοις ἀπὸ Ἱεριχὼ, βλέπειν τὰ κατὰ τὸν τόπον. Ἀκολουθοῦσι μέντοι ὁ πολὺς ὄχλος τῷ Ἰησοῦ, ἵν᾽ ὀπίσω αὐτοῦ βαδίζοντες, καὶ αὐτῷ ὁδηγῷ χρώμενοι, ἀναβῶσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

10. *Μετ᾽ ὀλίγα οὖν ἐπιφέρεται, ὅτι „ὅτε* [1]) *ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴν* [2]) *εἰς τὸ ὄρος* [3]) *τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο* [4]) *μαθητὰς,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶθ᾽ ἑξῆς γέγραπται, οἱονεὶ δεικνύντος τοῦ λόγου τοὺς ὅσον οὐδέπω θεραπευθησομένους* [5]) *τυφλοὺς, τό· „καὶ* [6]) *ἰδοὺ, δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, υἱὸς Δαβίδ.“ Καὶ πρόσχες ἐν τούτοις τῷ· „καὶ ἰδοὺ, δύο τυφλοί·“ εἰ μὴ δεῖξιν περιέχει τὸ „ἰδού.“ Εἴπερ οὖν δεικνύντι τῷ λόγῳ*

---

[1]) Matth. XXI, 1. H. et R. h. l. *ἔγγισαν.*

[2]) Sic H. et R. h. l., edd. N. T. *εἰς Βηθφαγῆ.* Cfr. Tom. I. ed. nostrae pag. 312. lin. 1.

[3]) Ed. Knapp. *πρὸς τὸ ὄρος κ. τ. λ.* Cfr. Tom. I. ed. nostrae pag. 312. lin. 1.

[4]) H. et R. h. l., cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 312. lin. 2., *τοὺς μαθητάς.*

[5]) Ed. Coloniensis: *θεραπευσομένους.*

[6]) Matth. XX, 30. Cfr. pag. 33. not. 2. coll. pag. 30. not. 1. 2. 3. et 5.

τοὺς δύο τυφλοὺς παρακολουθεῖν δυνάμεθα, καὶ βλέπειν αὐτοὺς, φήσομεν ὅτι Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδαῖοι πρὸ τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας τυφλοὶ ἦσαν, πλὴν καθεζόμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, τῷ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ποιῆσαι τὰς διατριβάς· τυφλοὶ μὲν τῷ [1]) μὴ βλέπεσθαι αὐτοῖς πρὸ τῆς Ἰησοῦ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιδημίας τὸν ἐν νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ἀληθῆ λόγον· κεκραγότες δὲ τό· „ἐλέησον [2]) ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαβίδ·" παρὰ τὸ συναισθέσθαι [3]) ἑαυτῶν μὴ βλεπόντων τὸ βούλημα τῶν γραμμάτων, καὶ βουλομένων ἀναβλέψαι καὶ ἰδεῖν τὴν ἐν αὐτοῖς δόξαν. Ὡς ἔτι δὲ τυφλοὶ, καὶ μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Ἰησοῦ φανταζόμενοι, ἀλλὰ τὸ κατὰ σάρκα αὐτοῦ μόνον νοοῦντες, καλοῦσι τὸν γενόμενον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἐπεὶ μηδὲν τούτου πλέον συνίσαν, υἱὸν Δαβίδ. Καὶ πᾶσα αὐτῶν ἡ δοκοῦσα διὰ τὴν θεοσέβειαν μεγαλοφωνία, οὐδὲν πλέον ᾔδει λέγειν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἢ ὅτι υἱὸς ἦν τοῦ Δαβίδ. Ἐὰν δὲ λέγω δύο τυφλοὺς τὸν πρὸ τῆς Ἰησοῦ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐπιδημίας Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν, ἄναγε σαυτὸν ἐπὶ τὰς βασιλείας, καὶ κατανόησον κατὰ τοὺς χρόνους Ῥοβοὰμ διαιρούμενον τὸν λαὸν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν, καὶ ἑξῆς ὅρα τοὺς προφήτας, ὁτὲ [4]) μὲν τῷ Ἰσραὴλ, ὁτὲ δὲ τῷ Ἰούδᾳ προφητεύοντας, ὅπου δὲ ἅμα ἀμφοτέροις. Ἰδίᾳ μὲν οὖν πως ἑκατέρῳ προφητεύουσιν, εὕροις ἂν προσέχων τῇ ἀναγνώσει τῶν προφητῶν· ἅμα δὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδᾳ, ἡνίκα διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπαγγέλλεται [5]) ὁ θεὸς συντελέσειν [6]) ἐπὶ τὸν οἶ-

---

[1]) H. et R. in textu, ille τό, hic τῷ. H. ad oram: „fortasse: τῷ."

[2]) Matth. XX, 30. coll. pag. 32. not. 6.

[3]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg.: συναιδέσθαι.

[4]) Ed. H. ὅτε μὲν —, ὅτε δέ κ. τ. λ., ed. R. ὅτε δὲ —, ὅτε δέ κ. τ. λ.

[5]) Jerem. XXXI, 31. 32. coll. ep. ad Hebr. VIII, 8. 9.

[6]) H. et R. in textu: συντελέσειν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην κ. τ. λ., iidem tamen in notis: „legen-

κον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῖς πατράσιν ἐκπορευομένοις ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ τυφλοί γε ὄντες, ὁ Ἰσραὴλ, περὶ οὗ πολλάκις ἀποδεδώκαμεν, ἀντιδιαστελλόμενοι αὐτὸν πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδα ὁμοίως, ἀκούσαντες[1]) „ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν.“ „Ἀκούσαντες,“ φησὶν, ὅτι γὰρ, οἶμαι, τῶν κηρυσσόντων τὰ περὶ τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας, καὶ ὅτι παράγει τὴν παρελευσομένην Ἱεριχὼ, ἐπιδημῶν μὲν αὐτῇ, ἐξελευσόμενος δὲ ἀπ᾽ αὐτῆς, εὐλαβοῦνται μὴ παρέλθῃ αὐτοὺς μὴ ἐλεηθέντας· διὸ κεκράγασι πρὸς αὐτὸν λέγοντες· „ἐλέησον[2]) ἡμᾶς, κύριε, υἱὸς Δαβίδ.“ Εὐεργετῶν δὲ ὁ Σωτὴρ οὐ παράγει, ἀλλ᾽ ἵσταται, ἵνα στάντος αὐτοῦ μὴ παραῤῥέῃ ἡ εὐεργεσία καὶ παρέρχηται, ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ πηγῆς[3]) ἑστώσης ἐγγένηται τοῖς εὐεργετουμένοις.

11. Στὰς οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ πληγεὶς ἀπὸ τῆς κραυγῆς αὐτῶν, καὶ τῆς ἀξιώσεως, καλεῖ αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν, τὴν ἀρχὴν τῆς εὐεργεσίας ἤδη ποιούμενος, ὅτε ἐφώνησεν αὐτούς· οὐκ ἂν γὰρ κενῶς ἐφώνησε, καὶ ἐπὶ τῷ μηδὲν ἀνυσθῆναι ἐν τοῖς φωνηθεῖσιν. Ὡς εἴθε καὶ ἡμῶν πρὸς αὐτὸν κεκραγότων καὶ λεγόντων· „ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε·“ φωνῆσαι ἡμᾶς ἀρχομένους ἀπὸ τοῦ· „υἱὸς Δαβίδ·“ καὶ στάς γε φωνῆσαι ἡμᾶς ὡς προσέχων ἡμῶν τῇ ἀξιώσει. Εἶπεν οὖν ἐκείνοις· „τί[4]) θέλετε, ἵνα ποιήσω ὑμῖν;“ ὅπερ τοιοῦτον εἶναι νομίζω· τί θέλετε παραστήσατε, δηλώσατε, ἵνα πάντες οἱ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ Ἱεριχὼ, καὶ ἀκολουθοῦντές μοι ἀκούσωσι καὶ θεάσωνται

---

dum fortasse: συντελέσ. ἐπὶ τ. οἶκ. Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τ. οἶκον Ἰούδα διαθήκην κ. τ. λ. Ita Jerem. XXXI, 31. et Hebr. VIII, 8.

1) Matth. XX, 30.

2) Ibid. XX, 30. coll. pag. 33. not. 2.

3) H. et R. in notis: „Cod. Reg.: ἀπὸ τῆς γῆς.

4) Matth. XX, 32. coll. pag. 30. not. 4.

τὸ γινόμενον. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίναντο· „κύριε, [1]) ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν·" ἥντινα ἀπόκρισιν οἱ εὐγενεῖς μὲν, τῷ εἶναι ἀπὸ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, τυφλωθέντες δὲ ὑπὸ τῆς κακίας, καὶ συνηϑημένοι αὐτῆς, καὶ ἀκούσαντες τῶν λεγομένων περὶ τοῦ Σωτῆρος, φασὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγουσι θέλειν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. Καὶ μάλιστα τοῦτό φασιν οἱ ἐν τῷ ἐντυγχάνειν τῇ ἱερᾷ γραφῇ μὴ ἀναισθητοῦντες ἑαυτῶν τυφλωττόντων πρὸς τὸν ἐν αὐτῇ νοῦν· οὗτοι γάρ φασι τό· „ἐλέησον [2]) ἡμᾶς·" καὶ τό· θέλομεν „ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν." Ὡς εἴθε καὶ ἡμεῖς, αἰσθανόμενοι ἐν οἷς τυφλώττομεν, καὶ οὐ βλέπομεν, παρ' αὐτὴν καθεζόμενοι τῶν γραφῶν τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, διὰ τῆς ἡμετέρας ἀξιώσεως στήσαιμεν αὐτὸν, καὶ εἴποιμεν [3]), ὅτι θέλομεν „ἵνα [4]) ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν·" ὅπερ ἐὰν εἴπωμεν ἀπὸ διαθέσεως ὀρεγομένης τοῦ βλέπειν ἃ χαρίζεται βλέπειν ἁψάμενος τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν Ἰησοῦς, σπλαγχνισθήσεται ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ὡς δύναμις, καὶ Λόγος, καὶ σοφία, καὶ πάντα ὅσα ἀναγέγραπται περὶ αὐτοῦ τυγχάνων ἅψεται τῶν πρὸ αὐτοῦ μὴ βλεπόντων ὀφθαλμῶν ἡμῶν, καὶ ἁψαμένου αὐτοῦ, φεύξεται μὲν τὸ σκότος, καὶ ἡ ἄγνοια, εὐθέως δὲ οὐ μόνον ἀναβλέψομεν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθήσομεν αὐτῷ, αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέπειν ἡμᾶς παρ' αὐτὸν συνεργοῦντος πρὸς τὸ μὴ ἄλλο τι πρᾶξαι, ἢ ἀκολουθεῖν τῷ ἀναβλέψαι ποιήσαντι, ἵνα ἀεὶ ἑπόμενοι αὐτῷ ὁδηγηθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ὁρῶμεν τοῖς ἀναβλέψασι δι' αὐτὸν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸν θεὸν, μετὰ τῶν μακαριζομένων ἐπὶ τῷ καθαρὰν ἔχειν τὴν καρδίαν.

---

[1]) Ibid. XX, 33. Ed. Knapp. *κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί.*

[2]) Ibid. XX, 30. 31. — 33. coll. pag. huj. not. 1.

[3]) Edd. Huetianae: *εἴπαιμεν.*

[4]) Matth. XX, 33. coll. pag. huj. not. 1. et 2.

Ἔχομεν οὖν τοὺς ἐκπορευομένους ἀπὸ Ἱεριχὼ, καὶ ἀκολουθοῦντας τῷ Ἰησοῦ ὄντας ὄχλον πολὺν, τοὺς οὐκ Ἰσραὴλ, οὐδὲ Ἰούδαν· τοὺς δὲ δύο τυφλοὺς ἀκούσαντας ὅτι Ἰησοῦς παράγει, καὶ εἰδότας ὅτι υἱός ἐστι Δαβὶδ, καὶ [1]) συναισθομένους τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος, καὶ ἀξιοῦντας ἀνοιγῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν τοὺς ἀποδεδομένους, ὧν κεκλεισμένοι οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ συμμεμυκότες διὰ τῆς ἀφῆς ἀναβλέπουσιν Ἰησοῦ. Ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Ματθαῖον.

12. Ἐπεὶ δὲ Μάρκος καὶ Λουκᾶς κατά τινας μὲν τὴν αὐτὴν ἱστορίαν ἐκτίθενται, κατὰ δέ τινας ἑτέραν παραπλησίαν, ἄξιόν γε καὶ τὰ τούτων ἰδεῖν. Καὶ πρῶτόν γε κατανοητέον τὴν κατὰ τὸν Μάρκον, οὕτως ἀναγράψαντα τὰ κατὰ τὸν τόπον· „καὶ [2]) ἔρχεται εἰς Ἱεριχώ· καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκεῖθεν, [3]) καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, ἰδοὺ [4]) ὁ υἱὸς Τιμαίου, Βαρτίμαιος [5]) τυφλὸς,“ [6]) καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ [7]) ἠκολούθει αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ.“ Ὁ μὲν οὖν τῇ ἱστορίᾳ ψιλῇ παριστάμενος, καὶ μὴ βουλόμενος διαφωνεῖν τοὺς εὐαγγελιστὰς, ἐρεῖ οὐχ ἅμα γεγονέναι τὸ κατὰ τὸν Ματθαῖον, καὶ τὸν Μάρκον, ἀλλά τινι μὲν ἐπιδημίᾳ τῇ ἐν Ἱεριχὼ γεγονέναι τὰ κατὰ τοὺς ἀναβλέψαντας δύο τυφλούς· ἑτέρᾳ δὲ τὰ κατὰ τὸν ἕνα τοῦτον υἱὸν Τιμαίου, Βαρτίμαιον· καὶ ἄλλῃ τὰ κατὰ τὸν Λουκᾶν. Εἴπερ γὰρ ἀκριβῶς πιστεύομεν ἀναγεγράφθαι, συνεργοῦντος καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὰ εὐαγγέλια, καὶ μὴ ἐσφά-

---

[1]) Sic H. et R. in textu; H. tamen in notis: „Cod. Holm. συναισθησομένους, Cod. Reg. συναισθόμενος.“

[2]) Marc. X, 46. Ed. Knapp. καὶ ἔρχονται κτλ.

[3]) Edd. N. T. ἀπὸ Ἱεριχώ pro ἐκεῖθεν.

[4]) Desideratur ἰδού in edd. N. T.

[5]) Edd. H. et R. constanter Βαρτιμαῖος.

[6]) Ed. Knapp. l. l. ὁ τυφλός.

[7]) Marc. X, 52.

λησαν ἐν τῷ ἀπομνημονεύειν οἱ γράψαντες αὐτὰ, δηλονότι, ἐπεὶ μὴ δυνατὸν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπιδημίᾳ ἀληθὲς εἶναι δύο τυφλοὺς τεθεραπεῦσθαι ἢ ἕνα, ἑτέρα[1]) *μέν τις ἐπιδημία δεδήλωται ὑπὸ τοῦ Ματθαίου, ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ Μάρκου, ἤδη δὲ καὶ ἄλλη ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, ὡς τῷ ἐπιστήσαντι ἐκ τῆς πρὸς τοὺς λοιποὺς διαφορᾶς ἔστι καὶ τοῦτο τεθαῤῥηκότως ἀποφήνασθαι. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐπιτηρήσαντά τινα τῶν ἐν Ἱεριχὼ τὴν προτέραν θεραπείαν, διὰ τῆς λέξεως, καὶ τῆς ὁμοίας*[2]) *ἀξιώσεως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ βεβουλῆσθαι θεραπευθῆναι. Εἴποι δ' ἄν τις οὕτω, καὶ ἄλλος ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν*[3]) *Λουκᾶν τυφλὸς θεραπευθείς. Ὁ μέντοι γε ὅλων τούτων ζητῶν βαθυτέραν διήγησιν φήσει, ὅτι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα διαφόροις λέξεσι παρίσταται. Δύο μὲν γὰρ τυφλοί εἰσιν, ὡς ἀποδέδοται, Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας· εἷς δὲ ὁ ὅλων τούτων λαὸς, ὅτε εἷς δηλοῦται θεραπευόμενος τυφλός. Ὄχλου οὖν ἱκανοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συνεκπορευομένου ἀπὸ τῶν κοσμικῶν τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ἰσραηλιτικόν τι λεῖμμα παρὰ τὴν ὁδὸν καθεζόμενον, καὶ πενόμενον τοῖς νοήμασι, καὶ ἐπαιτοῦν τὰ εἰς τὴν χρείαν τῆς ψυχῆς, ἀκοῦσαν ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός ἐστιν, ἔρχεται μέγα βοῶν, ἀξιοῦν τὸν Σωτῆρα, ὡς υἱὸν Δαβὶδ, ἔλεον αὐτῷ παρασχεῖν· καὶ ἐπὰν ἴδῃς τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος πίστιν, ὁτὲ*[4]) *μὲν ἐκ Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσὴφ οἰομένων αὐτὸν εἶναι, ὁτὲ δὲ ἐκ*

---

1) Ed. H. *ἑτέρα μέν τις ἐκδημία κ. τ. λ.*, ed. R. *ἑτέρα μὲν ἐπιδημία κ. τ. λ.*

2) H. et R. in textu: *ὁμοίως*, H. in notis: „sic Codd. Holm. et Regius." Iidem tamen, H. ad oram, R. in notis: „„forte legendum *ὁμοίας*.""

3) Desideratur *τόν* in ed. Ruaei. — Cfr. Luc. XVIII, 35. seqq.

4) H. et R. *ὅτε μὲν —, ὅτε δέ κ. τ. λ.*

Μαρίας μὲν μόνης καὶ τοῦ θείου πνεύματος, οὐ μὴν καὶ μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας, ὄψει πῶς οὗτος ὁ τυφλὸς λέγει τό· „υἱὸς[1]) *Δαβὶδ, ἐλέησόν με·“ ᾧ ἐπιτιμῶσιν οἱ πολλοί· πολλοὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς Ἱεριχὼ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ἐπιτιμῶντες τῇ πτωχείᾳ τῶν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων πιστεύειν δοκούντων. Καὶ ἀνάγων δὲ ἐπὶ τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τὰ τοιαῦτα πτωχεύσασαν, καὶ μέχρι ἐπαιτήσεως φθάσασαν, οὐ πάνυ τι διαμαρτήσῃ τοῦ λόγου. Ἐπεὶ δὲ ἔδοξε τῷ Μάρκῳ καὶ τὸ τοῦ πατρὸς τοῦ τυφλοῦ ὄνομα ἀναγράψαι, ὅ, τι Τιμαῖος*[2]) *ἦν, καὶ τὸ τοῦ τυφλοῦ, ὅ, τι Βαρτίμαιος ἐκαλεῖτο, ζητοῦμεν μή πη ἐνενόησέ τι ὁ Μάρκος βαθύτερον κατὰ τὸν τόπον. Καὶ ἀναγκαίως τάχα μὲν ἀπὸ τῆς ἱστορίας λαβὼν προσέθηκε τὸ ὄνομα, εἴποι δ' ἄν τις, καὶ ποιήσας αὐτο ὡς χρήσιμον. Καὶ εἰ μὴ δόξομεν ψυχρεύεσθαι μέχρι τῆς τῶν τοιούτων ἐξετάσεως φθάνοντες, ζητοῦμεν τὸν τῆς τιμῆς ἐπώνυμον Τιμαῖον, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαρτίμαιον, ὅπερ ἐστὶν υἱὸν Τιμαίου. Μήποτε δὲ διὰ τὸ τίμιον τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ, τροπικῶς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ Τιμαῖος· οἱ δὲ τὴν εὐγένειαν ἀπ' ἐκείνου κεκτημένοι, ὁ Βαρτίμαιος, τυφλὸς διὰ τὰ προειρημένα, ὁμοίως δὲ καὶ καθεζόμενος παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἐπαιτῶν. Εἶτα ἐπείπερ λέγοντι αὐτῷ· „υἱὸς*[3]) *Δαβὶδ, ἐλέησόν με·“ ἐπετίμων οἱ πολλοὶ ἵνα σιωπήσῃ, ζητῶ, εἰ δύνασαι πολλοὺς μὲν εἰπεῖν ἐπιτιμῶντας ἵνα σιωπήσῃ, τῷ ἐβιωναίῳ καὶ πτωχεύοντι περὶ τὴν εἰς Ἰησοῦν πίστιν, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἵτινες παρ' ὀλίγους ἅπαντες πεπιστεύκασιν αὐτὸν ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι, καὶ ἐπιτιμῶσιν ἵνα σιωπήσῃ, τῷ οἰομένῳ αὐτὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι, κατάγον-*

---

[1]) Marc. X, 47. Ed. Knapp. *ὁ υἱὸς Δαυὶδ, Ἰησοῦ, ἐλέησόν με*, ed. Lachm. *υἱὲ Δαυεὶδ, Ἰησοῦ, ἐλέησ. με.* — 48.

[2]) H. et R. constanter *Τίμαιος*.

[3]) Marc. X, 47. coll. pag. huj. not. 1. — Vers. 48.

τος τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Δαβίδ. Ἀλλὰ καί[1]) τοί γε τῶν πολλῶν ἐπιτιμώντων πολλῷ μᾶλλον κέκραγε, πιστεύων μὲν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ἀνθρωπικώτερον δὲ πιστεύων, καὶ κεκραγὼς λέγει· „υἱὸς[2]) Δαβὶδ, ἐλέησόν με.“ Ἀλλ᾽ ὁ φιλάνθρωπος Σωτὴρ στὰς, οὐκέτι κατὰ τὸν Ματθαῖον αὐτὸς αὐτὸν φωνεῖ, ἀλλ᾽ „εἶπεν[3]) αὐτὸν φωνηθῆναι·“ οἱ δὲ προσταχθέντες εἶπον αὐτῷ· „θάρσει, ἔγειραι·“ καθεζομένῳ γὰρ αὐτῷ, καὶ ἀναπεπτωκότι φασίν· „ἔγειραι·“ καὶ λέγουσι· „φωνεῖ σε.“ Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Μάρκος, ὅτι „ἀποβαλὼν[4]) τὸ ἱμάτιον, ἀναπηδήσας[5]) ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἆρ᾽ οὖν οὐδὲν ἐννοήσας ἀνέγραψε περὶ τοῦ ἀποβαλόντα αὐτὸν τὸ ἱμάτιον ἀναπεπηδηκότα ἐληλυθέναι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ τολμήσομεν φῆσαι μάτην ταῦτα προσεῤῥίφθαι τῷ εὐαγγελίῳ;“ Ἐγὼ μὲν οὖν ἰῶτα ἓν ἢ μίαν κεραίαν οὐ πιστεύω κενὴν εἶναι θείων μαθημάτων· τὸ δὲ ἐπιτυγχάνειν ἑρμηνεύοντα, ἡγοῦμαι πολλοῦ δεῖσθαι λόγου, διὰ τὸ δυσερμήνευτον τῶν πραγμάτων. Μήποτ᾽ οὖν τὰ ὡς τυφλοῦ καὶ ἐπαίτου ἐπικαλύμματα,[6]) οἷς περιεβέβλητο ὁ Βαρτίμαιος, δηλοῦται· ἅτινα ἀπέβαλεν ὁ τυφλὸς, ἀκούσας· „θάρσει,[7]) ἔγειραι· φωνεῖ σε.“ Καὶ ἀποβαλὼν τὰ τῆς ἐπαιτήσεως καλύμματα καὶ περιβόλαια, ἀνεπήδησε[8]) καὶ ἀνέστη, ἵνα ἔλθῃ πρὸς τὸν Ἰησοῦν· καὶ τυχὼν τῆς παρ᾽

---

[1]) H. et R. καίτοιγε.

[2]) Marc. X, 48. Ed. Knapp. υἱὲ Δαυΐδ, ed. Lachm. υἱὲ Δαυείδ κτλ. Cfr. pag. 40. not. 2. 3. et 5.

[3]) Marc. X, 49. — Ed. Knapp. ἔγειρε.

[4]) Marc. X, 50. Ed. Knapp. τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, ed. Lachm. τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ.

[5]) Ed. Knapp. l. l. ἀναστὰς ἦλθε κ. τ. λ. Cfr. pag. huj. not. 8.

[6]) ἐπικαλύμματα, οἷς περιεβέβλητο. Cod. Regius: ἐπικαλύμματα καὶ περιβόλαια βέβλητο. H. et R.

[7]) Marc. X, 49. coll. pag. huj. not. 3.

[8]) Ibid. X, 50. coll. pag. huj. not. 5.

αὐτοῦ ἀποκρίσεως εἰρημένης πρὸς τὴν ἀξίωσιν, τῆς· „τί[1]) θέλεις ποιήσω;“ καὶ αὐτὸς εἶπε μείζονα φωνὴν τῆς· „υἱὲ[2]) Δαβὶδ, ἐλέησόν με·“ μεῖζον γὰρ ἐπινενόηται τοῦ· „υἱὲ[3]) Δαβίδ·“ τῷ λέγοντι· „Ῥαββουνί·“[4]) καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἐλέους παραστήσαντι διὰ τοῦ· „ἵνα ἀναβλέψω.“ Καὶ ὁ Σωτήρ γε διὰ μὲν τοῦ· „υἱὲ[5]) Δαβὶδ, ἐλέησόν με·“ οὐ δίδωσι τὴν εὐεργεσίαν, οὐδ᾽ ὅτε τὸ ἱμάτιον τῆς ἐπαιτήσεως περιέκειτο, οὐδ᾽ ὅτε ἐκαθέζετο παρὰ τὴν ὁδὸν ἐπαιτῶν· διὰ δὲ τό· „Ῥαββουνὶ,[6]) ἵνα ἀναβλέψω·“ „εἶπεν αὐτῷ· ὕπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.“ Καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ εἶπεν αὐτῷ· „ὕπαγε·“ ὁ δὲ τοῦ προστάγματος τούτου κρεῖττον πεποίηκεν, οὐ γὰρ ἀπελήλυθεν, ἀλλὰ ἠκολούθει τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ, ἐπεὶ εὐθέως ἀνέβλεψεν.

13. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ τοῦ Λουκᾶ οὕτως ἔχον· „ἐγένετο[7]) δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχὼ, καὶ[8]) τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν ἐπαιτῶν,“[9]) καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ[10]) πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ θεῷ.“ Καὶ τούτου δὲ τὰ μὲν κοινὰ πρὸς τοὺς λοιποὺς, ἤδη τῆς κατὰ τὸ φανὲν ἡμῖν διηγήσεως τετευχότα, οὐκ ἐπαναληψόμεθα· τὰ δὲ καίρια, καὶ ἴδια, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν παραστήσομεν. Καὶ πρῶτόν γε παρατήρει, ὅτι Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος, ἐκπορευομένου

---

1) Marc. X, 51. Edd. N. T. ποιήσω σοι.

2) Ibid. X, 48. coll. pag. 39. not. 2.

3) Ibid. X, 48. Cfr. pag. huj. not. 2. coll. pag. 39. not. 2.

4) Ibid. X, 51.

5) Ibid. X, 48. coll. pag. huj. not. 3.

6) Ibid. X, 51. — 52.

7) Luc. XVIII, 35. — Desunt h. l., cfr. pag. 41. not. 1. et 2., verba: ἐν τῷ, in ed. R.

8) Desideratur καί in edd. N. T.

9) Ed. Knapp. l. l. προσαιτῶν.

10) Luc. XVIII, 43.

μετὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Ἱεριχὼ ἀνέγραψαν γεγονέναι τὰ περὶ τοὺς τυφλοὺς, ἢ τὸν τυφλόν· ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν· „ἐγένετο[1]) δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχώ.“ Οὐκοῦν κατὰ τὸν Λουκᾶν εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἱεριχὼ, καὶ ἐγγὺς αὐτῆς γενόμενος, ἐπιτελεῖ τὴν κατὰ τὸν τυφλὸν οἰκονομίαν. Καὶ εἴποι τις ἂν κατὰ τὸν μυστικὸν λόγον, ὅτι πρῶτόν ἐστι τὸ τοῦ Λουκᾶ, δεύτερον δὲ τὸ τοῦ Μάρκου, καὶ τρίτον τὸ τοῦ Ματθαίου· πρῶτον γὰρ δεῖ ἐγγίσαι τῇ Ἱεριχὼ, εἶτα εἰςελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ ἐκπορευθῆναι ἀπ' αὐτῆς. Ἀνέγραψε τοίνυν ὁ μὲν Λουκᾶς τό· „ἐγένετο δὲ[2]) ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχώ·“ ὁ δὲ Μάρκος· „καὶ[3]) ἔρχεται εἰς Ἱεριχώ· καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκεῖθεν·“ ὁ δὲ Ματθαῖος οὔτε τὸ ἐγγίζειν τῇ Ἱεριχὼ ἀνέγραψεν, οὔτε ὅτι ἔρχεται εἰς Ἱεριχὼ, ἀλλὰ μόνον ὅτι „ἐκπορευομένων[4]) αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχὼ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.“ Δύναται οὖν τὸ μὲν κατὰ Λουκᾶν, ἐγγίσας τῇ Ἱεριχὼ πεποιηκέναι· τὸ δὲ κατὰ Μάρκον, ἐλθὼν εἰς Ἱεριχώ· τὸ δὲ κατὰ Ματθαῖον, ἐκπορευθεὶς ἀπ' αὐτῆς. Ὁρᾷς δὲ, ὅτι καὶ ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν τυφλὸς, ἀκούσας[5]) ὄχλου διαπορευομένου, καὶ οὐ δήπου τοῦ Ἰησοῦ, ἐπυνθάνετο τί ἂν εἴη· ὁ δὲ κατὰ τὸν Μάρκον, ἀκούσας[6]) ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν· οἱ δὲ κατὰ τὸν Ματθαῖον δύο[7]) τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν. Καὶ οὐκ ἔστιν ὁ κατὰ τὸν Ματθαῖον παρὰ τοῖς τυφλοῖς Ἰη-

---

[1]) Luc. XVIII, 35. Cfr. pag. huj. not. 2. coll. pag. 40. not. 7.

[2]) Deest h. l., cfr. pag. huj. not. 1. coll. pag. 40. not. 7., *δέ* in edd. H. et R. — Luc. XVIII, 35.

[3]) Marc. X, 46. coll. pag. 36. not. 2. et 3.

[4]) Matth. XX, 29.

[5]) Luc. XVIII, 36.

[6]) Marc. X, 47.

[7]) Matth. XX, 30.

σοῦς Ναζαρηνὸς, ἀλλ' ὁ παρὰ τοῖς λοιποῖς, ὧν ὁ μὲν κατὰ τὸν Μάρκον ἀκούει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς[1]) ὁ Ναζαρηνός ἐστιν· ὁ δὲ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ὅτε ἐπυνθάνετο παρὰ τοῦ ὄχλου, τί ἂν εἴη τοῦτο, ἔμαθεν ἀπαγγειλάντων αὐτῷ[2]) ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς παρέρχεται. Ἑξῆς δὲ τούτοις παρατήρει, ὅτι τῷ βοήσαντι τυφλῷ, λέγοντι· „υἱὲ[3]) Δαβὶδ, ἐλέησόν με·" οἱ προάγοντες ἐπετίμων, ἵνα σιωπήσῃ, ὡσεὶ ἔλεγεν· οἱ πρῶτοι πιστεύσαντες ἐπετίμων τῷ λέγοντι· „υἱὲ[4]) Δαβίδ·" ἵνα σιγήσῃ, καὶ μὴ ἀναγορεύσῃ αὐτὸν τῷ ἐλάττονι ὀνόματι, ἀλλ' οἱονεὶ λέγῃ· υἱὲ Θεοῦ, ἐλέησόν με· ἀλλ' ἐκεῖνος πολλῷ μᾶλλον ἔκραξεν· „υἱὲ[5]) Δαβὶδ, ἐλέησόν με." Εἶτα, φησὶ, σταθεὶς[6]) „ὁ Ἰησοῦς ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν." Καὶ ὅρα εἰ μὴ, ὡς παρατετηρήκαμεν, ὑποδεέστερός ἐστιν οὗτος ὁ τυφλός· οὔτε γὰρ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸν ἐφώνησεν, οὔτε εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι, ἀλλ' ὡς μὴ χωροῦντα ταῦτα, ἐκέλευσεν αὐτὸν, μὴ δυνάμενον καθ' αὑτὸν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. Εἶτα, φησὶν, ἐγγίσαντος αὐτοῦ, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰπών· „τί[7]) σοι θέλεις ἵνα ποιήσω;" καὶ οὐ πρότερον ἐπηρώτησεν αὐτὸν, ἢ ὁ ἐρωτώμενος ἤγγισεν αὐτῷ. Καὶ ἐπεὶ ἤγγισε, διὰ τοῦτο ἐρωτηθεὶς εἶπε τό· „ἵνα[8]) ἀναβλέψω, κύριε." Εἶτα, φησὶν, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ Ἰησοῦς· „ἀνάβλεψον·[9])

[1]) R. h. l., cfr. pag. 41. not. 6., ὁ Ἰησοῦς, in edd. Huet. deest ὁ ante Ἰησοῦς.

[2]) R. in notis: „forte legendum: αὐτῶν."

[3]) Luc. XVIII, 38. Ed. Knapp. Ἰησοῦ, υἱὲ Δαυΐδ, κτλ., ed. Lachm. Ἰησοῦ υἱὲ Δαυείδ, κτλ.

[4]) Luc. XVIII, 38. coll. pag. huj. not. 3.

[5]) Ibid. XVIII, 39. Ed. Knapp. υἱὲ Δαυΐδ, κ. τ. λ., ed. Lachm. υἱὲ Δαυείδ, κ. τ. λ.

[6]) Ibid. XVIII, 40. Ed. Lachm. πρὸς αὐτόν.

[7]) Ibid. XVIII, 41. Edd. N. T. τί σοι θέλεις ποιήσω;

[8]) Ibid. XVIII, 41. Edd. N. T. κύριε, ἵνα ἀναβλέψω.

[9]) Ibid. XVIII, 42.

ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.“ Πλεῖον δέ τι [1]) *ἔχουσιν οἱ κατὰ τὸν Ματθαῖον τυφλοὶ, ἐφ᾽ ὧν γέγραπται, ὅτι σπλαγχνισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀμμάτων αὐτῶν· οὐχ ἥψατο δὲ οὔτε τοῦ κατὰ τὸν Μάρκον, οὔτε τοῦ κατὰ τὸν Λουκᾶν. Ἔχει δὲ πάλιν πλεονέκτημά τι ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ἐπείπερ ἡνίκα παραχρῆμα ἀνέβλεψεν, οὐ μόνον ἠκολούθει αὐτῷ, ἀλλὰ πλεῖόν τι εἶχε παρὰ τοὺς λοιπούς· ἠκολούθει* [2]) *γὰρ, φησὶν, αὐτῷ δοξάζων τὸν θεόν· καὶ ἦν τὸ τέλος τούτου ἐν τῷ ἀκολουθοῦντι καὶ δοξάζοντι τὸν θεὸν, πάντα τὸν ὄχλον ἰδόντα δοῦναι αἶνον τῷ θεῷ. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμεῖς εἰς τοὺς τόπους,* [3]) *εἴτε γνόντες, εἴτε λαβόντες εἴδομεν· Θεὸς δὲ δώῃ ᾧ βούλεται λόγον σοφίας πλουσιώτερον, καὶ λόγον ἐν φωτὶ γνώσεως τρανότερον, ἵνα ταῦτα τοῖς ἀπὸ τοιούτων χαρισμάτων συγκρινόμενα, εὑρεθῇ ὡς λύχνος παρ᾽ ἥλιον.*

Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου.

14. *„Καὶ* [4]) *ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγῆ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ἐπὶ* [5]) *ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου.“ Καὶ ὁ Μάρκος δὲ κατὰ τὸν τόπον οὕτως ἀνέγραψε· „καὶ* [6]) *ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς Βηθα-*

---

[1]) Desideratur *τι* in edd. H. et R.

[2]) Luc. XVIII, 43.

[3]) H. in textu: *τόπους, εἴτε λαβόντες εἴδομεν*, in notis: „ita uterque Codex. Hiare tamen videtur ille locus.“ R. in textu: *τόπους, εἴτε γνόντες, εἴτε λαβόντες εἴδομεν*, in notis: „„sic recte Cod. Regius. In Cod. Anglicano desideratur: *εἴτε γνόντες.*““

[4]) Matth. XXI, 1. coll. pag. 32. not. 1.

[5]) Ibid. XXI, 5. Ed. Lachm. *καὶ ἐπὶ πῶλον υἱόν κτλ.*

[6]) Marc. XI, 1. Ed. Knapp, *εἰς Ἱερουσαλὴμ, εἰς Βηθφαγῆ καὶ Βηθανίαν, πρός κτλ.*

νίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν," καὶ τὰ[1]) ἑξῆς, ἕως τοῦ· ,,καὶ[2]) εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ." Ὁ δὲ Λουκᾶς τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ταῦτα εἰπών· ,,ἐπορεύετο[3]) ἔμπροσθεν, ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ,,οὕτως ἐρεῖτε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει." Ἄξιόν ἐστι, μάλιστα ἐπὶ τῶν τοιούτων τοῦ εὐαγγελίου ῥητῶν, ἐπιστῆσαι τῷ βουλήματι τῶν ἀναγραφόντων, καὶ τῇ προαιρέσει αὐτῶν, τί σκοποῦντες ἀνέγραψαν πρὸς τοῖς τεραστίοις, καὶ παραδόξοις τῶν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος γεγενημένων, καὶ τὰ μηδὲν ἐμφαίνοντα τοιοῦτον. Ἔστω γὰρ περὶ τυφλῶν ἀναβλέψεως, καὶ παρέτων ἰάσεως, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ λεπρῶν καθαρίσεως πεπραγματεῦσθαι τοὺς εὐαγγελιστὰς, εἰς οἰκοδομὴν τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἐντευξομένοις αὐτῶν τῇ γραφῇ· τί βούλεται αὐτοῖς τὸ προκείμενον ῥητὸν, καθὸ ἡνίκα τοῖς Ἱεροσολύμοις ἤγγισεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἐλήλυθεν εἰς Βηθφαγὴν πλησίον τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, ἐντελλόμενος αὐτοῖς περὶ ὄνου καὶ πώλου, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, τῷ ἔσθ᾽ ὅτε μὴ ὀκνήσαντι[4]) πλείονα ὁδὸν πεζεῦσαι, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ποσὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἐκτελέσαι, ὡς ὅτε ἀπὸ Ἱεροσολύμων διήρχετο διὰ τῆς Σαμαρείας, φθάσας ἐπὶ τὸ φρέαρ, καὶ κοπιάσας[5]) ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέσθη παρ᾽ αὐτῷ; Τί δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Ἰησοῦ πρόκειται, ὄνον δεδεμένην μετὰ πώλου λύεσθαι κελεύοντι, προστάσσοντι λέγειν τῷ ὅ, τιποτοῦν ἐπὶ τούτῳ φάσκοντι, ὅτι ὁ κύριος

[1]) Desideratur τά in ed. Huetiana.

[2]) Marc. XI, 3. Ed. Knapp. ἀποστέλλει ὧδε, ed. Lachm. ἀποστέλλει (πάλιν) ὧδε.

[3]) Luc. XIX, 28. — 31. Ed. Knapp. ἐρεῖτε αὐτῷ, ed. Lachm. ἐρεῖτε (αὐτῷ).

[4]) Edd. Huetianae: ὠκνήσαντι.

[5]) H. et R. in textu: κοπιάσας κτλ., iidem tamen, ille ad marg., hic in notis: ,,forte scribendum: καὶ κοπιάσας κτλ." — Ev. Joann. IV, 6.

αὐτῶν χρείαν ἔχει, εὐθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς; ὁ γὰρ τηλικοῦτος κύριος, χρείαν ἔχων ὄνου καὶ πώλου τῶν πάλαι δεδεμένων, ἐμφαινέτω τι ἄξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας. Ἐπιτείνει δὲ τὴν κατὰ τὸν τόπον ζήτησιν προφήτης Ζαχαρίας ὁ τοῦ Βαραχίου, προφητεύσας περὶ τούτων προφητείαν ἀξίαν ἐπιστάσεως, ἐν ᾗ αὐταῖς λέξεσι γέγραπται ταῦτα· „χαῖρε [1]) σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ, ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων, [2]) αὐτὸς πραῢς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον.“ Εἰ δὲ βούλει ἀπὸ τοῦ προφήτου μαθεῖν, πῶς ἐστι· „χαῖρε σφόδρα·“ χαρᾶς ἄξια τῇ θυγατρὶ Σιὼν τὰ προφητευόμενα, ἄκουε τοῦ· „καὶ [3]) ἐξολοθρεύσει ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικὸν, καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνη ἐξ ἐθνῶν, καὶ κατάρξει ὑδάτων ἕως θαλάσσης, καὶ ποταμῶν δι' ἐκβολὰς γῆς. Καὶ [4]) σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Καθήσεσθε ἐν ὀχυρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι.“ Καὶ ἵνα μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον ἐπιπλεῖον, καταλίπωμεν τῷ βουλομένῳ συγκρῖναι τὴν προφητείαν τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἱστορίᾳ, ὅλα τὰ κατὰ τοὺς τόπους ἐξετάσαι παρακειμένης τῆς λέξεως. Ἐσημειωσάμεθα δὲ, ὥσπερ ἐπ' ἄλλων, ὅτι μὴ αὐταῖς λέξεσιν ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐξέθεντο

---

1) Zachar. IX, 9. coll. Tom. I. ed. nostrae p. 325. not. 4.

2) Tom. I. ed. nostrae pag. 325. lin. 7. a fine rescribendum est: *καὶ σώζων, αὐτὸς πραῢς κτλ.*

3) Zach. IX, 10. H. et R. h. quoque loco, *δι' ἐκβολὰς γῆς.* Recte. Cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 326. not. 1. coll. prolegomenis ad Tom. III.

4) Ibid. IX, 11. LXX. interpretes: *διαθήκης σου.* Vers. 12. iidem: *ὀχυρώμασι,* et *παροικεσίας σου.*

τὸ προφητικόν· οὐ γὰρ ταὐτὸν τό· „χαῖρε[1]) σφόδρα, θύγατερ Σιών·“ τῷ· „εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών.“ Ἀλλὰ[2]) τὰ μετὰ τό· „ἰδοὺ[3]) ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι·“ προτεταγμένα τοῦ „πραΰς,“ οὐκ ἐξέθετο ὁ Ματθαῖος, οὕτως ἔχοντα· „δίκαιος καὶ σώζων[4]) αὐτός.“ Ἔτι δὲ ἀντί τοῦ· „καὶ[5]) ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον νίὸν[6]) ὑποζυγίου·“ τό· „καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον·“ ἢ ὡς ἔν τισι· „πῶλον ὑποζυγίου.“ Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀντὶ τοῦ· „ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ[7]) πῶλον νέον·“ πεποίηκε· „καθήμενος[8]) ἔρχεται ἐπὶ πῶλον ὄνου·“ ὅστις ἐμφαίνων ὅτι γνώσεως δεῖται τὸ κατὰ τὸν τόπον, ἐπιφέρει τό· „ταῦτα[9]) δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ[10]) πρότερον.“

15. Ζητήσαι δ' ἄν τις, πῶς εὐλόγως προστάσσεται

---

[1]) Zachar. IX, 9. — Matth. XXI, 5.

[2]) H. et R. in textu: ἀλλὰ μετὰ τό, iidem tamen in notis: „legend. fortasse: ἀλλὰ τὰ μετὰ τό.“

[3]) Zachar. IX, 9.

[4]) Cfr. pag. 45. not. 2. coll. Zachar. IX, 9.

[5]) Matth. XXI, 5. coll. pag. 43. not. 5.

[6]) H. et R. in textu: νίὸν ὑποζυγίου, καὶ πῶλον νέον, ἢ — πῶλον ὑποζυγίου. H. in notis: „Locus mendi suspectus, quem, dum medicus accedat, sic exponimus: pro eo, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον νίὸν ὑποζυγίου, quod scripsit Matthaeus, (quem laudat praeced. versu), sic habetur Zachar. IX, 9. καὶ πῶλον νέον, vel, ut quidam scribunt, πῶλον ὑποζυγίου, quamvis in quinque edd., quas infra (cfr. pag. 51. lin. ult. et pag. 52. lin. 1. seqq.) se consuluisse dicit, neutiquam id se reperisse significet.“

[7]) Desunt h. l. verba: καὶ πῶλον νέον, in edd. H. et R. Cfr. Zachar. IX, 9.

[8]) Ev. Joann. XII, 15. Edd. N. T. ἔρχεται καθήμενος ἐπί κτλ.

[9]) Ibid. XII, 16. Ed. Lachm. ταῦτα (δὲ) οὐκ ἔγνωσαν κτλ.

[10]) Edd. N. T. l. l. τὸ πρῶτον.

κατὰ τὸν προφήτην χαίρειν σφόδρα θυγάτηρ Σιὼν, καὶ κηρύσσειν θυγάτηρ Ἱερουσαλὴμ, διὰ τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον, ὅτε μετὰ βραχὺ ἰδὼν [1]) αὐτὴν, Ἱερουσαλὴμ, ἔκλαυσεν, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ τὰ ἑξῆς. Πρόσχες οὖν, εἰ δύνασαι Σιὼν νῦν δὴ λεγομένην θυγατέρα τοῦ προστάσσοντος αὐτῇ χαίρειν, καὶ Ἱερουσαλὴμ πάλιν θυγατέρα τοῦ κηρύσσειν αὐτῇ κελεύοντος, εἰπεῖν τὰ ἐπουράνια, περὶ ὧν ἐν μὲν τῇ πρὸς Ἑβραίους γέγραπται τό· „ἀλλὰ [2]) προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν, ἀγγέλων πανηγύρει·“ ἐν δὲ τῇ πρὸς Γαλάτας· „ἡ δὲ [3]) ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν.“ Μήποτε γὰρ σύμβολά ἐστι ταῦτα τοῦ Σωτῆρος, λύσαντος τῶν δεσμῶν διὰ τῶν μαθητῶν τὰ ἴδια ὀχήματα, τοὺς [4]) δὲ ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας ἐκείνου τότε, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· δεδεμένη γὰρ ταῖς ἁμαρτίαις ἦν ἥ ποτε συναγωγὴ, δεδεμένος δὲ καὶ ὁ πῶλος μετ᾽ ἐκείνης, ὁ ὕστερον γενόμενος νέος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν λαὸς, καὶ τούτους ἀμφοτέρους ἐγγίζων τῇ εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνόδῳ ὁ Σωτὴρ ἐκέλευσεν ὑπὸ τῶν μαθητῶν διδασκόντων λυθῆναι, δοὺς αὐτοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰπών· „λάβετε [5]) πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.“ Καὶ ἀεί

---

[1]) H. et R., in textu, ille: ἰδὼν τὴν, Ἱερουσ. ἔκλαυσεν ἡ κτλ., hic: ἰδὼν τὴν Ἱερ. ἔκλαυσεν ἡ κτλ. H. in notis: „vetus interpres: *flevit super eam dicens: Jerusalem, Jerusalem, quae* etc. Sic fortasse legendum: ἔκλαυσε λέγων· Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα. Cfr. Luc. XIX, 41. et XIII, 34.“

[2]) Hebr. XII, 22.

[3]) Gal. IV, 26. Edd. N. T. μήτηρ (πάντων) ἡμῶν.

[4]) H. et R. τοὺς δέ.

[5]) Ev. Joann. XX, 22. 23. Ed. Lachm. vers. 23. ἐάν τινων —, ἀφέωνται αὐτοῖς· ἐάν τινων κτλ.

γε οἱ μαθηταὶ, οὓς ἱκάνωσε „διακόνους[1]) καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος,“ λύοντες τὴν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν πῶλον, ἄγουσι πρὸς τὸν Ἰησοῦν βουλόμενον ὀχήματι χρήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῶν γνησίων αὐτοῦ μαθητῶν λελυμένοις ἀπὸ τῶν πάλαι δεσμῶν. Καὶ πρέπει γε τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ οὕτω χρείαν ἔχειν, — φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν, — τῆς δεδεμένης ὄνου, καὶ τοῦ μετ᾽ αὐτῆς δεδεμένου πώλου· χρείαν δ᾽ αὐτῶν ἔχει, ἵνα αὐτοῖς ἐπικαθίσας ἀναπαύσῃ μᾶλλον, ἤπερ ἀναπαύσηται, τοὺς οἷς ἐπικαθέζεται.

16. Ἀλλὰ ζητήσει τις, πῶς ὁ λόγος τῶν ἑξῆς ἀκόλουθος ἔσται τοῖς ἀποδεδομένοις, οὕτως ἐχόντων· „εὐθέως[2]) δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς·“ ἤ· „καὶ[3]) εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ πάλιν ὧδε·“ λύσεις δὲ τὸ ἐπηπορημένον, ζητήσας τὴν ἀποστολὴν, ἢ τῶν κατὰ τὸν Ματθαῖον δύο, ἢ τοῦ κατὰ τὸν Μάρκον πώλου. Ὅτι δὲ κύριος οὐδεὶς ἄλλος ἦν τῶν δεδεμένων, ἀλλ᾽ ἢ ὁ ἡμῶν „εἷς[4]) κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι᾽ οὗ τὰ πάντα,“ ᾧ μηδαμῶς ἀντιλέγειν ἔμελλε τῶν λεγόντων τις· „εἰς[5]) τί λύετε τὸν πῶλον;“ ἢ ὅ, τιποτοῦν φασκόντων δῆλον· ὡς γὰρ μὴ ἀντερούντων αὐτῷ εἶπεν ὁ Σωτὴρ τό· „καὶ[6]) ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε· ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει·“ ἤ· „ἐάν[7]) τις ὑμῖν εἴπῃ· τί λύετε τὸν πῶλον; εἴπατε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.“ Καὶ κατὰ τὸν Λουκᾶν δέ· „ἐάν[8]) τις, φησὶν, ὑμᾶς ἐρωτᾷ· διὰ τί λύετε;

---

[1]) II Cor. III, 6.

[2]) Matth. XXI, 3. Ed. Knapp. ἀποστέλλει.

[3]) Marc. XI, 3. coll. pag. 44. not. 2.

[4]) I Cor. VIII, 6.

[5]) Luc. XIX, 33. Edd. N. T. τί λύετε κτλ.

[6]) Matth. XXI, 3.

[7]) Marc. XI, 3. Edd. N. T. ab initio καὶ ἐάν τις —· τί ποιεῖτε τοῦτο; εἴπατε. Abhinc autem ed. Lachm. ὁ κύριος, pro ὅτι ὁ κύριος.

[8]) Luc. XIX, 31. coll. pag. 44. not. 3.

οὕτως ἐρεῖτε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.“ Καὶ ζητήσεις εἰ μετὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸ ἐπιβεβηκέναι τούτοις ἢ τούτῳ τὸν Σωτῆρα, ἀποστολή τις ἐπί τι ἔργον ἀναγκαῖον πρὸς τὸν τόπον γίνεσθαι ἔμελλεν, ἵνα τι ποιήσωσιν ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος ἔργον κατὰ τὸ σιωπώμενον, ἐμφαινόμενον μὲν, οὐ τρανῶς δὲ δεδηλωμένον. Ἔννοιαν δὲ τοῦ τοιούτου λαμβάνω ἐπιστήσας τῇ τάξει τῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον μακαρισμῶν, ἐν οἷς μετὰ τό· „μακάριοι [1]) οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν·“ ἑξῆς γέγραπται τό· „μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.“ Τήρει γὰρ ἐν τούτοις, ὅτι πρῶτον μὲν τῶν μακαριζομένων ἡ βασιλεία ἐστὶ τῶν οὐρανῶν· δεύτερον δὲ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· οὐχ ὥστε τὸν πάντα αἰῶνα εἶναι ἐπ᾽ αὐτῆς· παρακληθέντες γὰρ, καὶ διὰ τὸ πεπεινηκέναι καὶ δεδιψηκέναι δικαιοσύνης, κορεσθέντες αὐτῆς, καὶ ἐλεηθέντες, καὶ τὸν θεὸν ἰδόντες, καὶ υἱοὶ αὐτοῦ κληθέντες, πάλιν ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀποκαθίστανται τῶν οὐρανῶν. Ἐὰν δὲ ὄνος καὶ πῶλος, οἷς ὁ Σωτὴρ ἐπιβαίνει, οἱ ἀποδεδομένοι τυγχάνωσι, μὴ προσκόψῃς τῷ λόγῳ παραβάλλοντι ἀλόγοις ζώοις ἀχθοφόροις τοὺς φέροντας τὸν Ἰησοῦν αὐτοῖς ὀχούμενον· τάχα γάρ τι τοιοῦτον νοήσας καὶ ὁ προφήτης εἶπε [2]) τὸ γεγονέναι κτηνώδης, οὐχ ἁπαξαπλῶς, ἀλλὰ παρὰ τῷ θεῷ, ἢ παρὰ τῷ Χριστῷ, κατὰ [3]) τό· „κἀγὼ [4]) κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί·“ ὡς γὰρ πρὸς τὸν αὐτολόγον καὶ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ μεγαλειότητα κτηνώδεις ἐσμὲν, οὐχ ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν πολλῷ λογικώτεροι καὶ σοφώτεροι· οὕτω δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ λογικὸν τοῦ ποιμένος πρόβατά ἐσμεν αὐτοῦ, τῷ τὸν ἐν ἀνθρώποις

---

[1]) Matth. V, 3. — 5.

[2]) Edd. Huetianae: εἶπε. τὸ γεγονέναι κτηνώδης.

[3]) Ed. Ruaei: καὶ τό.

[4]) Psalm. LXXIII, 22. (LXXII.) LXX. viri ἐγενόμην.

καὶ τοῖς τελειοτάτοις λόγον παραβαλλόμενον τῷ αὐτολόγῳ, πλεῖον ἔχειν ἀπόστημα ἀπ' ἐκείνου, ἢ ὅσον ἔχει ἀπόστημα ὄνου καὶ πώλου ψυχὴ, ἢ προβάτου πρὸς ἄνθρωπον. Καὶ τάχα ἀναβαίνοντα μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐποχουμένου τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὑποζύγιον ἢ καὶ ὁ πῶλος τοιαῦτά ἐστιν· γενόμενα δὲ ἐκεῖ, οὐ μένει ὑποζύγιον, οὐδὲ πῶλος, ἀλλὰ ἀποστέλλεται μεταβαλόντα, καὶ ὠφεληθέντα, καὶ μετασχόντα τῆς τοῦ Λόγου θειότητος, καὶ ὑπεροχῆς τῆς γνώσεως, ὥστε εἰς δόξαν θεοῦ ἀποστέλλεσθαι αὐτὰ, εἰς τὸν τόπον ὅθεν ἐλύθη πρότερον, τοῦ κυρίου μεταποιήσαντος αὐτὰ, καὶ μισθὸν αὐτοῖς δεδωκότος τοῦ ἐνηνοχέναι αὐτὸν τὴν τοιαύτην μεταβολὴν, ὡς καὶ ἀποσταλῆναι αὐτὰ ἐπὶ τὸν πρότερον τόπον, οὐκέτι ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῖς πρότερον· οὐ γὰρ ἔμελλεν ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν κύριος ἅπαξ αὐτὰ παραδεξάμενος τιμῆσαι, τῇ τε ἀπὸ τῶν δεσμῶν λύσει, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ὀχήσει, πάλιν αὐτὰ πέμπειν ἐπὶ τοὺς δεσμοὺς, ἢ ἔργα ἐλάττονα οὗ πεποίηκεν ἔργου, δεξάμενα τοῖς νώτοις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. Πρέπον δὲ ἦν ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μυστηρίῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ λεγομένοις σφόδρα χαίρειν, καὶ ἐπιτείνειν χαρὰν[1]*, τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος, τὴν θυγατέρα τοῦ θεοῦ Σιὼν, καὶ θυγατέρα αὐτοῦ τὴν Ἱερουσαλὴμ κηρύσσειν· ἤρχετο γὰρ αὐτῇ ὁ βασιλεὺς δίκαιος καὶ σώζων, ἀλλὰ μετὰ τοῦ τηρεῖν τὸ δίκαιος εἶναι, καὶ σώζων μετὰ δικαιοσύνης, καὶ εὐτρεπίζων εἰς σωτηρίαν τοὺς σωζομένους. Αὐτὸς δὲ ἤρχετο*[2]* εἰς Σιὼν καὶ Ἱερουσαλὴμ πραῢς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἐπισκοπῶν τὸν Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ἐξολοθρεύειν*[3]* ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ, παραπλήσια τυγχάνοντα ἅρμασι Φαραὼ, ὅτε ἅρματα Φαραὼ, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔῤῥιψεν εἰς θάλασσαν*

---

[1]) Galat. V, 22.

[2]) Matth. XXI, 5. coll. Zach. IX, 9.

[3]) Zach. IX, 10. — Exod. XV, 5.

ἤρχετο δὲ καὶ ἵππον [1]) ἐξολοθρεύων, τὸ πολεμικὸν ζῶον, ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα εἰρήνην ποιήσῃ τῷ Ἰσραὴλ, ἐπιστρέφων τὰ ἀπολωλότα αὐτοῦ πρόβατα, εἰρήνην δὲ καὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐπανάγων αὐτῆς ἐκπεσόντα τὰ τέκνα. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε μεγάλης χαρᾶς εἶναι ἄξιον τὸ οὕτως ἔρχεσθαι τὸν δίκαιον βασιλέα, καὶ σώζοντα, καὶ πρᾶον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ; ὅτε ἔμελλεν ἐξολοθρεύεσθαι [2]) πᾶν τόξον πολεμικὸν, ἵνα μηκέτι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐκτείνωσι τόξα, μηδὲ ἑτοιμάζωσι βέλη εἰς φαρέτραν, τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Ἔμελλε δὲ τότε καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη εἶναι ἀπὸ τῶν πιστευόντων καὶ σωζομένων ἐθνῶν, κατάρχοντος ὑδάτων ἕως θαλάσσης τοῦ Σωτῆρος, κατάρχοντος δὲ καὶ ποταμῶν δι' ἐκβολὰς [3]) γῆς, καὶ διεξόδους ποιουμένων καὶ ποτιζόντων τὰ πολλὰ αὐτῆς. Ὁ δὲ θέλων ἁπλούστερον ἐπὶ τοῦ λαοῦ, οἷς ἐπιδεδήμηκεν ὁ Σωτὴρ, ἀκούειν τό· „θύγατερ [4]) Σιών·“ καί· „θύγατερ Ἱερουσαλήμ·“ φήσει ὅτι ὁ λόγος μὲν προστάσσει χαίρειν τῇ θυγατρὶ Σιὼν, καὶ κηρύσσειν τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ· εἰ δέ τινες ἠπείθησαν οὐ τὰ τοῦ χαίρειν ποιήσαντες ἄξια, οὐδὲ παραδεξάμενοι τὸ περὶ τοῦ κηρύσσειν πρόσταγμα, αὐτοὶ γεγόνασιν ἑαυτῶν αἴτιοι τοῦ παθεῖν ἃ πεπόνθασιν, ὥστε λεχθῆναι αὐτοῖς· „ὑμῖν [5]) ἦν ἀναγκαῖον καταγγεῖλαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.“ Χρὴ δὲ καὶ

---

[1]) Zach. IX, 10. — Matth. X, 6.

[2]) Zach. IX, 10. — Psalm. XI, 2. (X.)

[3]) R. h. l. *διεκβολὰς γῆς*. Cfr. Zach. IX, 10. coll. pag. 45. not. 3.

[4]) Zach. IX, 9.

[5]) Act. XIII, 46. Ab initio edd. N. T. *ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.* In seqq., excepto *δέ* post *ἐπειδή*, quod deest in ed. Lachm., eaedem: *ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ κτλ.*

τοῦτο εἰδέναι, ὅτι πέντε περιτυχόντες ἐκδόσεσι τοῦ Ζαχαρίου, παρὰ μὲν τοῖς ἑβδομήκοντα καὶ τῷ Ἀκύλᾳ εὕρομεν[1]) τό· „αὐτὸς πραῢς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον“ ἤ· „ἐπὶ ὄνον, καὶ πώλου νίου ὀνάδων“ παρὰ δὲ Θεοδοτίωνι· „αὐτὸς ἐπακούων, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὄνου“ παρὰ δὲ Συμμάχῳ· „αὐτὸς πτωχὸς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὀνάδος“ ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ ἐκδόσει· „αὐτὸς πτωχὸς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον υἱὸν ὄνων“ Καὶ δύναταί γέ τις ταῦτα ἐφαρμόζειν τῇ κατὰ τὸν ἐξεταζόμενον τοῦ εὐαγγελίου τόπον ἱστορίᾳ, ὅτε πρᾶος, καὶ ἐπακούων, καὶ πτωχὸς ἐλήλυθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Σωτήρ· ἐπτώχευε γὰρ πλούσιος ὢν, ἵνα οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ τοῦ ἐπακούοντος ἡμῶν, τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωσιν.

17. Ἴδωμεν δὲ περὶ τῆς Βηθφαγὴ[2]) μὲν κατὰ Ματθαῖον, Βηθανίας δὲ κατὰ τὸν Μάρκον, Βηθφαγὴ δὲ καὶ Βηθανίας κατὰ τὸν Λουκᾶν. — Ταῦτα δὲ ἦν πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν. — Ἑρμηνεύεσθαι δέ φαμεν τὴν Βηθφαγὴ μὲν, οἶκον σιαγόνων, ἥτις[3]) τῶν ἱερέων ἦν χωρίον· Βηθανία δὲ, οἶκος ὑπακοῆς. Ἐπὶ τὸν οἶκον οὖν τῆς ὑπακοῆς ἄγεται τὰ λυόμενα, ἢ τὸ λυόμενον, ἵν' ἐκεῖθεν ἐπιβῇ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς σιαγόνος· περὶ ἧς ἐστιν εἰπεῖν, λαβόντα ἀφορμὰς καὶ ἀπὸ τῶν Κριτῶν, ἐν οἷς πηγή ἐστιν ἐπίκλητος σιαγόνος, ἀφ' ἧς ἔπιεν[4]) ὁ Σαμψὼν διψήσας, ἢ τάχα ἐπεὶ τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα[5]) δεῖ παρέ-

---

[1]) Zach. IX, 9. coll. pag. 46. not. 6.

[2]) H. et R. h. l. constanter *Βηθφαγή*. Cfr. Matth. XXI, coll. Marc. XI, 1. et Luc. XIX, 29.

[3]) Vet. interpr.: *quoniam maxilla propria pars erat sacerdotum ex lege.* Legerat: ὅτι τῶν ἱερέων ἦν μόριον.

[4]) Judic. XV, 19.

[5]) Matth. V, 39.

χειν καὶ τὴν ἑτέραν, ὅτι σύμβολον[1]) τῆς τῶν σωζομένων ἀνεξικακίας ἡ Βηθφαγὴ ἦν, ὅθεν ἐκαθέζετο ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἰησοῦ λυθέντων. Καὶ τὸ ὄρος δὲ τῶν ἐλαιῶν ἐστιν, αἵτινες λέγουσι καρποφοροῦσαι καλλιέλαιος[2]) οὖσαι· „ἐγὼ[3]) δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ·“ καὶ οἱ ἀρχόμενοι δὲ καὶ εἰσαγόμενοι ἐν αὐτοῖς εἰσιν ὡσεὶ νεόφυτα[4]) ἐλαιῶν κύκλῳ τῆς Χριστοῦ τραπέζης, τεκνία καὶ υἱοὶ ὄντες αὐτοῦ. Εἰ δὲ δεῖ ἐπιστῆσαι καὶ τοῖς δύο μαθηταῖς, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὴν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον, ἵνα λύσαντες ἀνάγωσιν αὐτῷ, λεκτέον μήποτε δύο μαθηταὶ Πέτρος εἰσὶ καὶ Παῦλος, δεξιὰς[5]) διδόντες ἀλλήλοις κοινωνίας, ἵνα Πέτρος μὲν εἰς τὴν περιτομὴν πρὸς τὸ ὑποζύγιον γένηται, τὸν[6]) ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου γεγενημένον, Παῦλος δὲ εἰς τὰ ἔθνη, τὸν νέον καὶ ἀδάμαστον πῶλον; Καὶ ἦσαν ἀμφότεροι, λέγω δὲ, τὸ ὑποζύγιον καὶ ὁ πῶλος, πρὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐν κώμῃ, καὶ οὐ πόλει,[7]) ἔνθα ἦσαν δεδεμένοι. Ἀλλ' οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ λύουσι, καὶ[8]) ἄγουσι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀμφότερα. Ἔτι δ' ἐπανάγων τῷ λόγῳ τοὺς δύο μαθητὰς, φήσεις ὅτι ἐστὶ μὲν ἓν τάγμα τῶν διακονουμένων τοῖς ἐκ περιτομῆς, ἄλλο δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Πλὴν κοινωνία ἐστὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, λυόντων τὰ προστετα-

---

[1]) H. et R. in textu σύμβολον, H. tamen ad marg., R. in notis: „forte legendum: ὅτι σύμβολον.“

[2]) H. et R. καλλιέλαιος.

[3]) Psalm. LII, 8. (LI.)

[4]) Psalm. CXXVIII, 3. (CXXVII.)

[5]) Gal. II, 9. — 8.

[6]) H. et R. in textu: τὸν ὑπὸ τὸν ζυγόν, R. in notis: „lego ὑπὸ τὸ ζυγόν.“

[7]) H. et R. πολεῖ.

[8]) Edd. Huetianae ἄγουσι καὶ πρός κτλ.

γμένα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λύεσθαι· ὧν λυόντων ἐάν τις λέγει αὐτοῖς· „τί λύετε[1]) τὸν πῶλον;“ ἢ ὅ, τιποτοῦν, λέγει περὶ ἀμφοτέρων, κηρύσσομεν ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν τῶν πρότερον δεδεμένων χρείαν ἔχει. Χρείαν δὲ αὐτῶν ἔχει, ἐπιβαίνων αὐτοῖς λελυμένοις ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἄφεσιν αὐτῶν εἰληφόσι· δεδεμένοις γὰρ ἔτι καὶ σειραῖς[2]) τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν σφιγγομένοις ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπικαθέζεται. Κατὰ μέντοι τὸν Μάρκον, καὶ τὸν Λουκᾶν, πῶλός[3]) ἐστι δεδεμένος, ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισεν· οὐδὲν γὰρ λογικὸν καὶ κατὰ τρόπον γινόμενον ἐπέπρακτο, καὶ ἵδρυτο τῷ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πώλῳ. Καὶ οὗτος, ἐφ᾽ ᾧ οὐδὲν λογικὸν πρότερον ἐφίδρυτο, εὐτύχησε θεὸν αὐτῷ ἐπικαθεσθῆναι, Λόγον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγόμενος ἡνιοχοῦντος, καταντήσῃ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τοῦ θεοῦ. Τοσαῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον ἐπὶ τοῦ παρόντος εἴδομεν· ὁ δὲ δυνάμενος καὶ χωρῶν μείζονα εἰς τὸν τόπον χάριν, λεγέτω μείζονα καὶ βελτίονα, κἀκεῖνος μᾶλλον ἀκουέσθω ὑπὸ τῶν διψώντων εὐαγγελικῆς σαφηνείας.

18. „Πορευθέντες[4]) δὲ οἱ μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ὁ ἀπὸ[5]) Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας.“ Ὁ δὲ Μάρκος οὕτω κατὰ τὸν τόπον ἐξέθετο· „καὶ[6]) ἀπελθόντες εὗρον πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ λύουσιν αὐτὸν,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „εὐλογημένη[7]) ἡ

---

[1]) Luc. XIX, 33.

[2]) Prov. V, 22.

[3]) Marc. XI, 2. Luc. XIX, 30.

[4]) Matth. XXI, 6. Ed. Lachm. συνέταξεν pro προσέταξεν.

[5]) Ibid. XXI, 11. Ed. Lachm. Ναζαρέθ.

[6]) Marc. XI, 4. Ed. Knapp. ἀπῆλθον δὲ, καὶ εὗρον κτλ., ed. Lachm. καὶ ἀπῆλθον καὶ εὗρον κτλ.

[7]) Ibid. XI, 10. Ed. Knapp. βασιλεία (ἐν ὀνόματι

ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ, εἰρήνη ἐν τοῖς ὑψίστοις." Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ τοιαῦτά φησιν· „ἀπελθόντες[1]) δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον, καθὼς εἶπεν αὐτοῖς ἑστῶτα τὸν πῶλον," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ἐὰν[2]) οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται." Ἀκολούθως τοῖς ἀποδεδομένοις περὶ τῶν ἀποσταλέντων δύο[3]) μαθητῶν ἐπὶ τὸ λῦσαι τὴν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν πῶλον τὸν μετ' αὐτῆς, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς τὸν[4]) τύπον εἰρημένοις διηγήσομεθα καὶ τὰ ἐκκείμενα, ἐν οἷς λέλεκται, ὅτι πορευθέντες[5]) οἱ δύο μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῖς προστεταγμένα, ἤγαγον πρὸς αὐτὸν τὴν ὄνον, καὶ τὸν πῶλον, οὓς οὐκ ἀφήκασι γυμνοὺς, ἀλλὰ κόσμον αὐτοῖς περιέθηκαν ἐν ἱματίοις εὐσχημοσύνην περιποιοῦσι, κοσμήσασι τὴν ὑπ' αὐτῶν λελυμένην ὄνον καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον — οἷς καὶ αὐτοὶ ἦσαν κεκοσμημένοι καὶ ἐσκεπασμένοι —· καὶ ἵνα κεκοσμημένοις τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ τοῖς ἐνδύμασι τῶν διδαξάντων μαθητῶν, ἐπαναπαύσηται καὶ ἐφιδρυθῇ ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος γινόμενος ἐπάνω μόνος, καὶ ἡνίοχος τῶν λελυμένων καὶ βασταζόντων αὐτόν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐκ τῶν διδαξάντων ἱματίοις, ἐπιτεθεῖσι τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ, ὁ Ἰησοῦς ἐπικαθέζεται· ἐπεὶ δὲ ἕκαστον ἐχρῆν συμβαλέσθαι τι τῷ πραεῖ βασιλεῖ, ἐπιβεβηκότι ὑποζυγίῳ καὶ πώλῳ νέῳ, ἦν δὲ πλεῖστος ὄχλος ὁ συνεισερχόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ τῷ Ἰησοῦ, καὶ οὗτοι ἔδειξαν καρπὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀποδοχῆς ἐν τῷ τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια ὑπο-

---

κυρίου,) τοῦ — Δαυίδ! ὡσαννὰ ἐν τοῖς κτλ., ed. Lachm. Δαυείδ, ὡσαννὰ ἐν τοῖς κτλ.

[1]) Luc. XIX, 32. Desunt verba: ἑστῶτα τὸν πῶλον, in edd. N. T.

[2]) Ibid. XIX, 40. Ed. Lachm. σιωπήσουσιν.

[3]) Cfr. Matth. XXI, 1. 2. coll. pag. 32. not. 4

[4]) Desideratur τόν in ed. Coloniensi.

[5]) Matth. XXI, 6.

στρῶσαι, καὶ ὃν εἶχον κόσμον, καὶ σκέπην, τῷ ἐπικαθεζομένῳ τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ. Ἐν τῇ ὁδῷ τοίνυν, καθ' ἣν ἦγε τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔστρωσαν τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια ὁ πλεῖστος ὄχλος, ἵνα καθαροῖς γῆς καὶ γηΐνων πραγμάτων καὶ μηδαμῶς ἔχουσι κονιορτὸν ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος ἐπιβῇ τῇ Ἱερουσαλήμ. Καὶ τρίτον δέ τι τάγμα, τὸ παρὰ τοὺς δύο μαθητὰς καὶ τὸν ὑποστρώσαντα πλεῖστον ὄχλον τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ, νῦν κατείλεκται· ἄλλοι γὰρ ὡραιότητα περιεποίουν τῇ ὁδῷ, δι' ἧς ὥδευεν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς ὀχούμενος τοῖς προειρημένοις· ἡ δὲ ὡραιότης ἦν, κοπτομένων κλάδων ἀπὸ δένδρων, καὶ στρωννυμένων παρ' ἑκάτερα τῶν ἐστρωμένων ἱματίων· εἰ μὴ ἄρα τοῦτο τέταρτον τάγμα ἦν· ἄλλοι γὰρ οἱ λύοντες μαθηταὶ, ἄλλη[1]) ἡ λυομένη ὄνος καὶ ὁ μετ' αὐτῆς πῶλος, καὶ τρίτοι ὁ πλεῖστος ὄχλος, καὶ τέταρτοι οἱ κόπτοντες τοὺς κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ στρωννύντες ἐν τῇ ὁδῷ. Νόει δέ μοι ἀπὸ τούτων καὶ πέμπτον καὶ ἕκτον τάγμα, κατειλεγμένον τῶν τὸν Ἰησοῦν προαγόντων καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτῷ· καὶ προάγοντας μὲν φήσεις, ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς παρουσίας εἶναι ἐκ τοῦ λαοῦ δικαίων, τάχα καὶ προφητῶν· ἀκολουθοῦντας δὲ, τοὺς ἀπὸ τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν ἑπομένων τῷ Λόγῳ, καὶ ἀκολουθούντων αὐτῷ, εἴτε δικαίων, εἴτε καὶ ἀποστόλων Χριστοῦ. Πλὴν οὐκ ἄλλα μὲν ἔλεγον οἱ προάγοντες, ἄλλα δὲ οἱ ἀκολουθοῦντες· ἔκραζον γὰρ πάντες ἅμα ὡς χορὸς συνᾴδων καὶ σύμφωνος, καὶ ἔλεγον καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑμνοῦντες τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ· „ὡσαννὰ[2]) τῷ υἱῷ Δαβίδ·“ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐπιδημίαν ἐν[3])

---

[1]) H. in textu: * *ἄλλη*. Restituas, si tibi placuerit, *καί* ante *ἄλλη*. Equidem in vulgari lectione persisto.

[2]) Matth. XXI, 9. Ed. Knapp. Ὡσαννὰ — Δαυΐδ, ed. Lachm. Ὡσαννὰ — Δαυείδ.

[3]) Desunt h. l. verba: *ἐν τῷ*, in edd. H. et R.

τῷ· „εὐλογημένος[1]) ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.“ καὶ τὴν εἰς τὰ ἅγια ἀποκατάστασιν ἐν τῷ· „ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.“

19. *Τούτων δὴ τῶν τριῶν ἐκφωνήσεων λεγομένων ὑπὸ τῆς συμφωνίας τῶν προαγόντων, καὶ ἀκολουθούντων τῷ Ἰησοῦ, ὁ μὲν εἰσῄει[2]) εἰς τὰ ἀληθινὰ Ἱεροσόλυμα· ξενισθεῖσαι δὲ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, αἵτινες λέγονται πᾶσα εἶναι ἡ πόλις, ἔφασκον· „τίς ἐστιν οὗτος;“ ἀνάλογον τοῖς προφητευθεῖσιν ἐν κγ' ψαλμῷ περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ τοῦ ξενισμοῦ τῶν οὐρανίων[3]) δυνάμεων ξενιζομένων ἐπὶ τῷ καινῷ τοῦ σωματικοῦ αὐτοῦ ὀχήματος θεάματι. Ἔχει δὲ οὕτως ἐν τῷ ψαλμῷ· „ἄρατε[4]) πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ δὲ παραπλήσια προφητεύεται περὶ τῆς μετὰ τὴν οἰκονομίαν ἀνόδου τοῦ Σωτῆρος· γέγραπται γάρ· „τίς[5]) οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδὸμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσὸρ, οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ;“ Τὰ δὲ[6]) κατὰ τὸν τόπον ὅλα καὶ σὺ δυνήσῃ ἀναλεξάμενος κατανοῆσαι, τί τε λέγουσιν αἱ ξενιζόμεναι δυνάμεις ἐπὶ τῆς τοῦ σωτηρίου σώματος ἀνόδου, καὶ τί αὐταῖς ἀποκρίνεται. Ταῦτα δή μοι παρείληπται βουλομένῳ σῶσαι τὴν ἀκολουθίαν τῆς κατὰ τὴν γραφὴν τροπολογίας, ὅτι „εἰσελθόντος[7]) αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· τίς ἐστιν οὗτος;“ Μετὰ δὲ τοῦτο ἑξῆς γέγραπται, ὅτι πολλοὶ*

---

[1]) Matth. XXI, 9. — Ed. Lachm. constanter: *ὡσαννά.*

[2]) H. et R. *εἰσῄει.* — Matth. XXI, 10.

[3]) H. et R. recte *οὐρανίων.*

[4]) Psalm. XXIV, 7. (XXIII.)

[5]) Jes. LXIII, 1. LXX. interpretes: *ἐξ Ἐδὼμ, ἐρύθ. ἱματίων ἐκ Βοσόρ; οὕτως ὡραῖος κτλ.*

[6]) Ed. Colon. minus recte: *τὰ καὶ κατά κτλ.*

[7]) Matth. XXI, 10. — 11. Ed. Lachm. *Ναζαρέθ.*

„ἔλεγον· οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας·“ ὁμολογοῦντες τὸν προφητευθέντα „ὅτι [1]) ὁ Ναζωραῖος κληθήσεται,“ ὁ κυρίως τῷ θεῷ ἀεὶ ἀνακείμενος. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην περιγεγράφθω τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ ἀρχή τις ἔστω ἑτέρας περικοπῆς τὰ ἐπιφερόμενα, ἵνα μὴ ἀναγκάζηταί τις, συνάπτων καὶ τὴν περὶ ἐκείνων διήγησιν τοῖς προτέροις, ζητεῖν ἐκβαλλομένους ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ θεοῦ τινας τοὺς ἐπιπληττομένους, ὡς πεποιηκότας τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον λῃστῶν σπήλαιον. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ, κἂν βιάσηταί τις, δύναται ἀκολούθως τῷ· „χαῖρε [2]) σφόδρα, θύγατερ Σιών·“ σῶσαι τὴν πᾶσαν καὶ τῶν ἑξῆς τοῖς ἐκκειμένοις ἀκολουθίαν. Μετὰ ταῦτα ἐξετάσωμεν καὶ τό· „ὡσαννὰ [3]) τῷ υἱῷ Δαβίδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις·“ ποῖον ἔχει νοῦν. Σαφῶς μὲν οὖν τό· „εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου·“ αὐταῖς λέξεσι κεῖται ἐν τῷ πρὸ τοῦ μεγίστου ψαλμοῦ ψαλμῷ, λεγομένῳ ἔν τισιν ἀντιγράφοις ριζ΄. Δοκεῖ δέ μοι τὰ ἀντὶ τοῦ· „ὦ [4]) κύριε σῶσον δή·“ προτεταγμένα τοῦ· „εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου·“ ἑβραϊκῶς ἔκκεισθαι ἐν τῷ· „ὡσαννὰ [5]) τῷ υἱῷ Δαβίδ.“ Οὕτω δὲ καὶ εἶχεν ἡ ἑβραϊκὴ λέξις· „ἀννὰ ἀδωναῒ ὡσειεννάν. Ἀννὰ ἀδωναῒ ἀσαΐ. Ἀννὰ βαροὺχ ἀββὰβ σαὶμ ἀδωναΐ.“ Εἶτα δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γραφόμενα τὰ εὐαγγέλια μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσι [6]) ταῦτα ἀπὸ τοῦ προειρημένου ψαλμοῦ. Εἰ δὲ

[1]) Matth. II, 23. Deest ὁ in edd. N. T. itemque in edd. Huetianis. Ed. Colon. Ναζαραῖος exhibet.

[2]) Zach. IX, 9.

[3]) Matth. XXI. 9. coll. p. 56. not. 2. et p. 57. not. 1.

[4]) Psalm. CXVIII, 25. 26. (CXVII.)

[5]) Matth. XXI, 9. coll. pag. huj. not. 3.

[6]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: ἔχουσιν αὐτά.“ Quam quidem lectionem receptae praetulerim.

τὸ ἀκριβὲς βούλει μαθεῖν τῆς λέξεως, ἄκουε Ἀκύλου ἑρμηνεύσαντος ὡδί· „ὦ δὴ κύριε σῶσον δή. Ὦ δὴ κύριε εὐόδωσον[1]) δή· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.“ Ἀλλὰ γὰρ ἐπανακεφαλαιωσώμεθα τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ λέγωμεν ὅτι ἤτοι Παῦλος καὶ Πέτρος, ἢ τὰ δύο εἴδη τῶν διδασκόντων, λύσαντες ἀπὸ τῶν δεσμῶν κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ πρόσταξιν τοὺς ἀπὸ περιτομῆς, καὶ τοὺς ἀπὸ ἀκροβυστίας, ἐκόσμησαν αὐτοὺς, καὶ πεποιήκασιν εὐπρεπεῖς πρὸς τὸ ὀχήσασθαι αὐτοῖς τὸν Λόγον ἀνιόντα εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ μὲν μίαν ἔσται διήγησιν· κατὰ δὲ ἑτέραν, ἀεὶ ἐνέστηκε τῶν ἀποδεχομένων τὸν Ἰησοῦν, στρωννύντων αὐτῷ διὰ τῶν ἰδίων ἐνδυμάτων τὴν ὁδὸν καὶ κοσμούντων αὐτὴν τοῖς κλάδοις, καὶ προαγόντων, καὶ ἐπακολουθούντων. Καὶ ἄλλως δὲ ἕκαστος διὰ μὲν τῶν ἤδη πεπραγμένων προάγει τὸν Ἰησοῦν· διὰ δὲ τῶν πραχθησομένων ἐπακολουθεῖ αὐτῷ, καὶ λέγει τὰ ἀναγεγραμμένα. Καὶ εἰς ταῦτα δὲ ἡμεῖς μὲν τοσαῦτα εἴδομεν· ὁ δὲ ἡμῶν διαφέρων πλείονα καὶ βλεπέτω καὶ διδασκέτω. Πλὴν ἔν[2]) τινι τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐπὶ ποσὸν καὶ ταῦτα ἐξητάσαμεν, ὅτε προέκειτο διηγήσασθαι τό· „τῇ[3]) ἐπαύριον οὖν ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν,“ καὶ τὰ ἑξῆς.

Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ.

20. „Καὶ[4]) εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ

---

1) Ed. Ruaei minus recte: *εὐώδοσον.* Cfr. Psalm. CXVIII, 25. 26. (CXVII.)

2) Cfr. Tom. II. ed. nostrae pag. 376. not. 3.

3) Ev. Joann. XII, 12. Deest *οὖν* in edd. N. T. Cfr. Tom. I. ed. nostrae p. 316. lin. 2. et 3.

4) Matth. XXI, 12. Ed. Knapp. *ἱερὸν (τοῦ θεοῦ), καί κτλ.*, ed. Lachm. *καὶ εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καί κτλ.*

θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰ δὲ κατὰ τὸν τόπον καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς εὐαγγελισταὶ ἐξέθεντο, ὧν τὴν πρὸς ἀλλήλους διαφορὰν οὐ τοῦ προκειμένου καιροῦ ἐστι διηγήσασθαι· ἀρκέσει γὰρ τὸ ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ εὐαγγελίῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν σαφηνίσαι. Τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν ἀναγραψάντων τὰ κατὰ τὸν τόπον, πλείονα τὰ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐξήτασται ὑπαγορεύουσιν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, καὶ ὡς οἷόν τε ἦν σαφηνίζουσι τό· „καὶ [1]) εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς,“ καὶ τὰ ἑξῆς· ἔνθα κατασκευάζομεν οὐκ ἐλάττονα τῶν παραδόξων δυνάμεων εἶναι τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν προκειμένην, ὅτι τέκτονος μὲν νομιζόμενος εἶναι υἱὸς, τοσαύτῃ παῤῥησίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ ἐχρήσατο, ἐκβάλλων ἐν πανηγύρει ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς ἀναγεγραμμένους, ὁποίᾳ οὐδ᾽ ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος χρώμενος [2]) εὐχερῶς ἂν ἤνυσε τοῦθ᾽ ὅπερ Ἰησοῦς πεποίηκε. Καὶ ἐτροπολογήσαμεν δὲ [3]) δουλεύσαντες τῇ λέξει, ὡς ἐχωροῦμεν, τὸ Ἰωάννου βούλημα· ἀλλ᾽ ἐπεὶ καὶ νῦν ὁ εἱρμὸς ἡμᾶς ἀπαιτεῖ εἰπεῖν κατὰ τὴν Ματθαίου λέξιν περὶ τῶν ἐκκειμένων, τὸν πατέρα τῆς σοφίας ἐπικαλεσάμενοι, φέρ᾽ ἴδωμεν εἰ ἄξιόν τι δυνάμεθα τῆς Ἰησοῦ μετὰ θάρσους πράξεως εἰπεῖν εἰς τὸν τόπον. Καὶ πρῶτον λεκτέον, τί τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, ὅπερ ὁμολογῶν ὁ θεὸς εἶπεν ἐν τῷ προφήτῃ· „ὁ οἶκός [4]) μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται.“ Ἀνάλογον μὲν οὖν τῇ κατὰ σάρκα περιτομῇ, καὶ ταῖς σωματικαῖς τοῦ νόμου ἑορταῖς καὶ θυσίαις, ἱερὸν ἐνομίζετο τοῦ θεοῦ εἶναι τὸ ἐκ λίθων ἀναισθήτων κατασκεύασμα, οἰκοδομη-

---

[1]) Ev. Joann. II, 14.

[2]) Desideratur χρώμενος in ed. Ruaei.

[3]) H. et R. καὶ ἐτροπ. δέ. Legerim: καὶ ἐτροπολογήσαμέν γε.

[4]) Jes. LVI, 7.

θὲν ὑπὸ Σολομῶντος πρῶτον, καὶ ἀνοικοδομηθὲν ἔτι ὑπὸ Ἔσδρα, πλὴν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν ὑπὸ Ῥωμαίων καθαιρεθέν. Καὶ οἶκος ἐκεῖνος ὑπελαμβάνετο εἶναι εὐχῆς· οὗ καθαιρεθέντος, ἀναγκαῖον Ἰουδαίους, ὡς μηκέτι ἔχοντας οἶκον προσευχῆς, λέγειν μηκέτι ἔχειν τὸ ἐξαίρετον τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ θεοῦ, ὃ ἔχειν ᾤοντο παρὰ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς εὔχεσθαι, μετὰ τὸ τὰ τῆς νομικῆς λατρείας ἐπιτελεῖν. Καὶ ἐκβεβληκέτω σωματικῶς ἀπ᾽ ἐκείνου, ὁ καὶ σύμβολα ποιήσας τῶν ἰδίων πνευματικῶν πράξεων, Σωτὴρ ἡμῶν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καταβεβληκέτω, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς, καὶ εἰρηκέτω τὰ ἐκκείμενα, εἰς ἐπιστροφὴν τοῦ τότε λαοῦ, ἀντὶ [1]) σεμνῆς πανηγύρεως ἐπιτελουμένης ἐν ὀνόματι θεοῦ σχολαζόντων τῷ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, οὐκ ἐν τῇ καθηκούσῃ χώρᾳ ἐν ᾗ ἔδει πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ ἱερῷ· ἔνθα ἐχρῆν μὲν συνερχομένους εὔχεσθαι ὡς ἐν οἴκῳ προσευχῆς· ἐποίουν δὲ τὰ ἐναντία τῇ εὐχῇ ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν οἴκῳ ἐμπορικῷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες, καὶ ἀργύρια κολλυβίζοντες, καὶ ἐπὶ καθεδρῶν καθεζόμενοι ἵνα πωλῶσι περιστεράς. Καὶ τὸ ἄσεμνον τῶν γινομένων παρὰ Ἰουδαίοις τότε ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν καθῃρηκέτω, ἐλέγξας τοὺς, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸν νόμον ἑορτάζειν, ἐμπορευομένους καὶ σωματικῶς τρυφῶντας.

21. Καὶ νῦν δὲ νομίζω ἱερὸν ἐκ λίθων ζώντων οἰκοδομηθὲν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῇ τινας οὐχ ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ ζῶντας, ἀλλ᾽ ὡς κατὰ [2]) σάρκα στρατευομένους, οἵτινες καὶ ποιοῦσι τὸν τῆς προσευχῆς ἐκ ζώντων λίθων οἶκον, λῃστῶν διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν σπήλαιον· τίς γὰρ κατανοήσας τὰ ἔν τισιν ἐκκλησίαις ἁμαρτανόμενα ὑπὸ τῶν νομιζομένων πορισμὸν εἶναι

---

[1]) H. et R. ἀντὶ σέμνης κτλ.

[2]) II Cor. X, 3.

τὴν ἑτέρων εὐσέβειαν, καὶ δέον ἐκ τοῦ εὐαγγελίου μόνον διαζῆν,[1]) τοῦτο μὲν μὴ ποιούντων, πλοῦτον δὲ καὶ πολλὴν κτῆσιν συναγόντων, οὐκ ἐρεῖ σπήλαιον λῃστῶν γεγονέναι τὸ τηλικοῦτον τῆς ἐκκλησίας μυστήριον; ὥστ' ἂν εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐν ᾧ ᾠκοδόμησεν ἱερῷ ζῶντι, τό τε ἀπὸ τῶν ψαλμῶν οὕτως ἔχον· „τίς[2]) ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν;" καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ, ὡς οἶμαι, Ὠσηὲ,[3]) ἔνθα ἡ τοῦ Ἰησοῦ ψυχὴ λέγει δυσαρεστουμένη τῷ βίῳ τῶν ἁμαρτανόντων, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ εἶναι δοκούντων, τό· „οἴμοι, ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὄντος στάχυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα. Οἴμοι ψυχὴ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει." Καὶ ἐὰν προσκόπτῃς γε τῷ ταῦτα λέγειν τὸν Ἰησοῦν, καὶ πενθοῦντα ἡμῶν τὰ πταίσματα φάσκειν τό· „οἴμοι ψυχή·" συνεξέτασον τούτοις τὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ἔνθα γέγραπται, ὅτι „ἰδὼν[4]) τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτὴν[5]), καὶ εἶπε." Καὶ μᾶλλόν γε, εἴπερ εὐλόγως ἔκλαυσεν ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, εὐλογώτερον κλαύσεται ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, οἰκοδομηθεῖσαν μὲν ἵνα οἶκος προσευχῆς ᾖ, γενομένην δὲ διὰ τὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ τρυφήν τινων, ἀλλ' εἴθε μὴ καὶ τῶν ἡγουμένων τοῦ λαοῦ, σπήλαιον λῃστῶν. Ἀλλὰ τότε

---

[1]) Ed. Colon. minus recte: διὰ ζῆν.

[2]) Psalm. XXX, 9. (XXIX.)

[3]) Cfr. Mich. VII, 1. 2. LXX. interpretes vers. 1. οὐχ ὑπάρχοντος βότρυος pro οὐκ ὄντος στάχυος. Iidem vers. 2. εὐσεβὴς pro εὐλαβὴς, et κατορθῶν pro ὁ κατορθῶν.

[4]) Luc. XIX, 41. coll. Tom. I. ed. nostrae p. 311. not. 1. et 2. et p. 334. not. 8.

[5]) H. et R. h. l., cfr. Tom. I. ed. nostr. pag. 311. not. 1. coll. not. 2. et pag. 334. not. 8., ἐπ' αὐτῇ.

μὲν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκάθαρεν αὐτὸ, ἐκβαλὼν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καταστρέψας μετὰ τῶν καθεδρῶν, ἐν αἷς ἐκαθέζοντο οἱ πωλοῦντες τὰς περιστεράς. Νῦν δὲ ὅσον μὲν οὐκ ἐπισκοποῦνται οἱ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ γινόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν συναγωγαῖς, εἰσὶν οἱ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰ λοιπὰ ποιοῦντες, καὶ οὐδαμοῦ Ἰησοῦς αὐτοῖς ἐπιφαίνεται, ἵνα ἐκβαλὼν σώσῃ τοὺς λοιποὺς, ἢ κἀκείνους ἐκβληθέντας ποιήσῃ συναισθηθῆναι τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἱερὸν, οὐκέτι μετὰ τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, ἢ τὰ λοιπὰ ποιεῖν· ἐπὰν δὲ ἐπισκέψηται ἐπὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς ἐπιδημήσῃ, ἵνα παιδεύσῃ καὶ μαστιγώσῃ ὡς υἱοὺς, ὅπως ἡμᾶς παραδέξηται, τότε εἰσελεύσεται ἡ δύναμις Ἰησοῦ συναγομένων ἡμῶν καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ εἰσελθοῦσα ἐκβαλεῖ πάντας τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· πωλοῦντας μὲν, καὶ ὡσπερεὶ ἀπεμπωλοῦντας[1]) εἴ καί τι χρηστὸν εἶχον, ἀγοράζοντας δὲ ἀντ' ἐκείνων τὰ φαῦλα, καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ, πράττοντας. Ἀλλ' εἴθε εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ πατρὸς, τὴν ἐκκλησίαν, τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καταβάλλοι ὁ Ἰησοῦς τὰς τῶν κολλυβιστῶν καὶ φιλαργύρων τραπέζας, καὶ εἰς πολλὰ εὐτελῆ καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια κατακερματιζόντων τὰ δόκιμα ἀργύρια, ἵνα βλάψωσι μὲν ἐκείνους οἷς κολλυβίζουσιν, αὐτοὶ δὲ μὴ εἰς δέον χρήσωνται τῷ ἀργυρίῳ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἐν τῷ ἱερῷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες τὰς Χριστοῦ περιστερὰς, καὶ παραδιδόντες τοὺς ἀκεραίους[2]) ὡς περιστερὰς, τοὺς εὐξαμένους καὶ εἰπόντας· „τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, καὶ

---

[1]) H. et R. ἀπεμπωλοῦντας, non ἀπεμπολῶντας.
[2]) Matth. X, 16.

πετασθήσομαι, καὶ καταπαύσω;" [1]) καὶ ἐπακουσθέντας, ἄρχουσιν οἷς οὐ δεῖ.

22. Καὶ νομίζω ἁρμόζειν τὸν περὶ τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς λόγον τοῖς παραδιδοῦσι τὰς ἐκκλησίας αἰσχροκερδέσι, καὶ τυραννικοῖς, καὶ ἀνεπιστήμοσι, καὶ ἀνευλαβέσιν ἐπισκόποις, ἢ πρεσβυτέροις, ἢ διακόνοις· διόπερ μόνων τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς καθέδρας ὠνόμασεν ὁ Ματθαῖος, καὶ ὁ Μάρκος, ἅς φασι κατεστράφθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Ὡς εἴθε τούτων ἤκουον μετὰ τοῦ πρέποντος νοῦ τῇ θείᾳ γραφῇ οἱ ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως αὐχοῦντες καθέζεσθαι, καὶ πωλοῦντες ὅλας ἐκκλησίας περιστερῶν, καὶ παραδιδόντες αὐτὰς τοιούτοις προεστηκόσι, περὶ ὧν λέγοιτ' ἂν τὸ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενον· „οἱ ἡγούμενοι [2]) τοῦ λαοῦ μου ἐμὲ οὐκ ᾔδεσαν· [3]) υἱοὶ ἄφρονές εἰσι, καὶ οὐ συνετοὶ, σοφοί εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλῶς ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν·" καὶ τὸ ἐν τῷ Μιχαίᾳ, οἶμαι, οὕτω λελεγμένον· „οἱ ἡγούμενοι [4]) τοῦ λαοῦ μου ἐκβληθήσονται ἐξ οἴκου τρυφῆς αὐτῶν·" εἰ γὰρ ἤκουον, οὐκ ἂν ἐπώλησαν τὰς Χριστοῦ περιστερὰς, ἀλλὰ κατέστησαν ἄρχοντας αὐτῶν φειδομένους τῶν περιστερῶν, καὶ προνοουμένους τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ οὐ περιβλεπομένους τίνα ὡς παχεῖαν περιστερὰν θύσαντες καταθοινήσονται. Λέγει δὲ Ἰησοῦς τοῖς ἐκβαλλομένοις, ὡς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι, καὶ τοῖς κολλυβισταῖς, καὶ τοῖς πωλοῦσι τὰς περιστερὰς, δυσωπῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς λεγομένων προφητειῶν, ὅτι τὸ μὲν γεγραμμένον ἐστίν· „ὁ οἶκός [5]) μου οἶκος προς-

---

[1]) Psalm. LV, 6. (LIV.) — H. et R. καπαύσω.

[2]) Jerem. IV, 22. LXX. interpretes: οὐκ ἐπέγνωσαν.

[3]) H. et R., item LXX. viri: ᾔδεισαν.

[4]) Mich. II, 9. LXX. interpretes: ἡγούμενοι λαοῦ μου ἀποῤῥιφήσονται ἐκ τῶν οἰκιῶν κτλ.

[5]) Matth. XXI, 13. coll. Jes. LVI, 7.

ευχῆς κληθήσεται·“ οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ θεοῦ ἢ εὐχὴν πάσης ἁγίας πράξεως, καὶ προκαλουμένης τὴν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπὴν εἰς εὐχὴν παρὰ θεῷ λογιζομένης, καθὸ καὶ τό· „ἀδιαλείπτως[1]) προσεύχεσθε·“ δυνατόν ἐστιν· ὑμεῖς δὲ, ὦ οὗτοι, ταῖς ὑμετέραις κακίαις τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον σπήλαιον λῃστῶν πεποιήκατε· καὶ εὑρεῖν ἐστι πολλαχοῦ κατὰ βραχὺ οὕτως εἰς διαστροφὴν ὁδεύσαντα τὰ τῆς νομιζομένης ἐκκλησίας πράγματα, ὡς μηδὲν σπηλαίου λῃστῶν διαφέρειν τὸ ἄθροισμα συναγόμενον ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, ὥστ' ἂν λέγεσθαι αὐτοῖς· „δι' ὑμᾶς[2]) διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.“ Εἰ δὲ δεῖ τὰ εἴδη τρία τυγχάνοντα τῶν ἐνταῦθα κατειλεγμένων προσφιλονεικήσαντα τῇ σαφηνείᾳ τῆς γραφῆς ἐπιμελέστερον διηγήσασθαι, μήποτε οἱ μὲν ἐν τῷ λαῷ μηδενὶ ἢ τῷ κόσμῳ σχολάζοντες, καὶ περὶ τὸ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν μόνον τὰς διατριβὰς ἔχοντες, καὶ σπανίως ταῖς προσευχαῖς προσκαρτεροῦντες, καὶ οἷς ἀπαιτεῖ ἔργοις ὁ θεῖος Λόγος, εἰσὶν οἱ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ· οἱ δὲ μὴ καλῶς διάκονοι διοικοῦντες[3]) τὰ τῆς ἐκκλησίας χρήματα, ἀλλ' ἀεὶ μὲν ταῦτα ψηλαφῶντες, οὐ καλῶς δὲ αὐτὰ οἰκονομοῦντες, ἀλλὰ σωρεύοντες τὸν νομιζόμενον πλοῦτον, καὶ χρήματα, ἵνα πλουτῶσιν ἀπὸ τῶν εἰς λόγον πτωχῶν διδομένων, οὗτοί εἰσιν οἱ κολλυβισταὶ τραπέζας χρημάτων ἔχοντες, ἃς κατέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς· οἱ δὲ τὰς πρωτοκαθεδρίας πεπιστευμένοι τοῦ λαοῦ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ὡσπερεὶ ἀποδιδόμενοι ὅλας ἐκκλησίας οἷς οὐ χρὴ, καὶ καθιστάντες οὓς

---

[1]) I Thess. V, 17. — Matth. XXI, 13. coll. Jerem. VII, 11.

[2]) Jes. LII, 5. LXX. viri: διαπαντός.

[3]) Ed. Ruaei min. recte: διοκοῦντες.

οὐ δεῖ ἄρχοντας, οὗτοί εἰσιν οἱ πωλοῦντες τὰς περιστεράς, ὧν τὰς καθέδρας κατέστρεψεν[1]) ὁ Ἰησοῦς. Ἕκαστος οὖν τῶν ἐπὶ καθέδρας καθεζομένων ἐκκλησιαστικῆς, καὶ ἀγαπώντων[2]) τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, προσεχέτω μήποτε οὕτω καθέζεται ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ καθέδρας, ὥστε ἐλθόντα τὸν Ἰησοῦν καταστρέψαι αὐτὴν, ὡς ἀξίαν καταστροφῆς. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν ἀπὸ διακονίας συναγόντων χρήματα, νοήσας τὴν προκειμένην γραφὴν, μηκέτι σωρευέτω εἰς τὰς τραπέζας ἀργύριον, ἵνα μὴ καταστρέψῃ αὐτὰς ὁ Ἰησοῦς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ μεριμνῶν τε καὶ φροντίδων βιωτικῶν ἀγόμενοι εἰς ἀγορασμοὺς καὶ πράσεις, φροντιζέτωσαν μήποτε ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐκβάλῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ὅτε[3]) ὁ ἐκβεβλημένος οὐδὲ ἐλπίδα τοῦ εἰσελθεῖν ἔχει, ὅθεν ἐξεβλήθη. Καὶ ὑποφαίνεταί μοι ἐρευνῶντι τὴν ἐκκειμένην γραφὴν, μήποτε ταῦτα ὁ Ἰησοῦς ποιήσῃ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐπιδημίαν, ἢ κατὰ τὴν προσδοκωμένην θείαν κρίσιν· εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ ὅλον, τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν τὴν, ἐξ οὗ συνέστη ἐκκλησία, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ συνεστηκυῖαν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὓς ἂν εὕρῃ τῷ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν σχολάσαντας τῶν νομιζομένων εἶναι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ ἐκβαλεῖ·[4]) καὶ οὓς ἂν εὕρῃ τραπέζας πήξαντας καὶ γινομένους κολλυβιστὰς, ἐλέγξει καταστρέψας αὐτῶν τὰς

[1]) H. in textu: κατέστρεφεν, ad oram: „fort. κατέστρεψεν.“ R. in textu: κατέστρεψεν, in notis: „„sic habet Cod. Anglican. seu Holm., in quo male legerat Huetius: κατέστρεφεν.““

[2]) Luc. XI, 43.

[3]) H. et R. in textu: ὅτε, H. tamen ad marg., R. in notis: „forte legendum: ὅτι.“

[4]) H. et R. in textu: ἐκβάλῃ, H. tamen ad marg., R. in notis: „forte scribendum: ἐκβαλεῖ.“

τραπέζας, καὶ τῷ λόγῳ δείξας οἷα περὶ τὸ ἀργύριον ἡμαρτήκασι· τότε δὲ καὶ τὰς, ὡς διηγησάμεθα, καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς καταστρέψει. Εἰ δέ τις οὐδὲν τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν ἔχει, καὶ ἐν τῷ ναῷ εὑρίσκεται τοῦ θεοῦ, θαῤῥείτω· οὔτε γὰρ ἐκβληθήσεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, οὔτε τι τῶν αὐτοῦ καταστραφήσεται, οὐδ᾽ ὡς ποιήσας τὸν οἶκον προσευχῆς σπήλαιον ληστῶν ὀνειδισθήσεται ὡς ληστὴς, ὅτε κολασθήσονται οἱ ποιήσαντες τῇ ἑαυτῶν ληστείᾳ καὶ ἀδικίᾳ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς σπήλαιον ληστῶν.

23. Εἰρημένης[1]) τοίνυν εἰς τὸ ῥητὸν τῆς ὑποπεσούσης ἡμῖν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διχῶς ἀποδεδομένης διηγήσεως, φέρε μετὰ ταῦτα ἴδωμεν, εἰ δύναται καὶ οὕτω τὰ κατὰ τὸν τόπον νοηθῆναι. Οὐκ ἔλαττον τῆς ἐκκλησίας φύσει ἱερόν ἐστι θεοῦ πᾶσα λογικὴ φύσις, κατεσκευασμένη ἵνα χωρήσῃ δόξαν θεοῦ, περὶ ἧς γέγραπται[2]) ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων, καὶ τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, ὀφθείσης μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ νεὼ ἐν αὐτῷ. Τοῦτο δὴ τὸ φύσει ἱερὸν τοῦ θεοῦ, τὴν ψυχὴν, πεπληρώκαμεν οἱ ἁμαρτάνοντες πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων λογισμῶν, καὶ ἄλλων περὶ ἀργυρίου πάντα σκοπούντων διαλογισμῶν. Πεπληρώκαμεν δὲ ἁμαρτάνοντες, καὶ ἄλλων πωλούντων καὶ ἀπεμπωλούντων[3]) εἴ τι ἅγιον[4]) κατάλειμμα ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν γεγένηται, ὅπερ ἦν περιστερά. Λέγει οὖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ Ἰησοῦς, καὶ πεπληρωμένοις ληστῶν λογισμῶν τό· „γέγραπται·[5]) ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται·

[1]) H. et R. in textu: εἰρημένου, H. tamen ad marg., R. in notis: „forte εἰρημένης."

[2]) II Chron. V, 14. — I Regg. VIII, 11. (III Regg.)

[3]) Cfr. pag. 63. not. 1.

[4]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg.: ἄλλο."

[5]) Matth. XXI, 13. Ed. Knapp. ἐποιήσατε, ed. Lachm. ποιεῖτε.

ὑμεῖς δὲ αὐτὸν πεποιήκατε σπήλαιον λῃστῶν.“ Ὁ μὲν οὖν Ἰησοῦς τοὺς ποιήσαντας σπήλαιον λῃστῶν τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, λῃστὰς ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ· οἱ δὲ τὰ αὐτὰ τοῖς [1]) *λῃσταῖς φρονοῦντες, περὶ μὲν Ἰησοῦ εἰρήκασι· ,,σταύρου,* [2]) *σταύρου αὐτόν·“ περὶ δὲ τοῦ λῃστοῦ Βαραββᾶ· ,,ἀπόλυσον* [3]) *ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν.“ Διόπερ μέχρι σήμερον Ἰουδαῖοι Ἰησοῦν μὲν οὐκ ἔχουσιν, οὐ γὰρ πεπιστεύκασιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· ἔχουσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν τὸν ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τῆς πονηρίας Βαραββᾶν, τὸν λῃστὴν ἤδη κεκρατημένον καὶ εἰς φυλακὴν κατακεκλεισμένον, ὃν* [4]) *καθ' ἑαυτῶν ἠξίωσαν ἀπολυθῆναι. Διὰ τοῦτο ἄρχει τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων Βαραββᾶς ὁ λῃστής.*

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ θεραπευθέντων τυφλῶν καὶ χωλῶν.

24. *,,Καὶ* [5]) *προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ,,ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον.“ Τὰ μὲν τῆς λέξεως δῆλα· ἀκολούθως δὲ ταῖς προαποδεδομέναις ἀναγωγαῖς λεκτέον, ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ, τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς, τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ πάντες εἰσὶ βλέποντες, οὐδὲ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ὀρθοποδοῦντες· εἰσὶ γάρ τινες καὶ τυφλοὶ, καὶ ἄλλοι χωλοὶ τῶν ἀθροιζομένων, οἵτινες ἐκ τοῦ συναισθέσθαι τῆς ἑαυτῶν*

---

[1]) Desideratur *τοῖς* in ed. Coloniensi.

[2]) Luc. XXIII, 21. Ed. Knapp. *σταύρωσον! σταύρωσον αὐτόν!* (Cfr. Matth. XXVII, 22. coll. ev. Joann. XIX, 6.)

[3]) Luc. XXIII, 18. (Cfr. Matth. XXVII, 21.)

[4]) H. ad marg., R. in notis: ,,Cod. Regius: *ὃν καὶ ἑαυτῶν.“*

[5]) Matth. XXI, 14. — 16. coll. Psalm. VIII, 2.

τυφλότητος καὶ χωλότητος, καὶ τοῦ γινώσκειν ὅτι οὐδενὸς ἢ τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ, καὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τὸ θεραπεῦσαι αὐτοὺς, προσελθόντες αὐτῷ θεραπεύονται.

25. Μετὰ τοῦτο γέγραπται, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς[1]) καὶ οἱ γραμματεῖς, καί τοί γε ἰδόντες τὰ θαυμάσια, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τῶν παίδων ἀκούοντες δοξαζόντων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἠγανάκτησαν καταφρονοῦντες τῶν ὑμνούντων τὸν Ἰησοῦν παιδίων, καὶ ἀγανακτήσαντές φασι τῷ Σωτῆρι· „ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν;" ὁ δὲ δυσωπῶν αὐτοὺς ἀπεκρίνατο, ὅτι τοσούτῳ χρόνῳ ἐν ταῖς θείαις ἀναστρεφόμενοι γραφαῖς μέχρι τοῦ δεῦρο, οὐκ ἀνέγνωτε, — ἵνα μὴ καταφρονήσητε τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν, καὶ παιδίων ὑμνούντων ἐμὲ καὶ τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα μου, — „ὅτι[2]) ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;" Μήποτε οὖν, ὡς κατὰ ἱστορίαν ψεκτοί εἰσιν οὗτοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, οὕτως καὶ κατὰ τὴν ἀναγωγήν εἰσί τινες ψεκτοὶ ἀρχιερεῖς, τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς οὐ κοσμοῦντες τῷ ἑαυτῶν βίῳ, οὐδὲ ἐνδεδυμένοι τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν; Οὗτοι οὖν, καί τοί γε[3]) βλέποντες τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια, οὐδὲν ἧττον καταφρονοῦσι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν μὲν καὶ νηπίων, ὑμνούντων δὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, καὶ ἀγανακτοῦσιν ἐπὶ τῇ τούτων προκοπῇ, καὶ κατηγοροῦσιν αὐτῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ, ὡς ἁμαρτανόντων τῶν μὴ ἁμαρτανόντων, καὶ[4]) ὡς ἀκουόντων πᾶσαν τά-

---

[1]) Matth. XXI, 15. — 16.

[2]) Ibid. XXI, 16. coll. Psalm. VIII, 2.

[3]) H. et R. h. l., et paulo supra καίτοιγε.

[4]) H. et R. in notis: „ita uterque Codex. Non congruit tamen sententia. Vetus interpres: *et quasi ad non audientem, neque servantem omnem ordinem dicunt.* Quid si legamus: καὶ ὡς μὴ ἀκουόντων τῶν πᾶσαν τά-

ξιν τηρούντων, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· „ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι;“ Καὶ τοῦτο δὲ ἔτι μᾶλλον συνήσομεν, ἐπιστήσαντες τίνα τρόπον πολλάκις τοῖς ζέουσι τῷ πνεύματι, καὶ μέχρι φυλακῶν πρὸς τοὺς ἀπίστους παραβαλλομένοις, καὶ κινδύνου καταφρονοῦσι, καὶ μετὰ πάσης εὐτονίας ἀσκοῦσιν ἁγνείαν καὶ παρθενίαν, ἰδιώταις τῇ λέξει, ἐπιπλήσσουσιν ὡς ἀτάκτοις οἱ ψεκτοὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐγκαλοῦσιν αὐτοῖς παρὰ τῷ Ἰησοῦ, ὡς αὐτοὶ δικαιότερον πράττοντες τῶν οὕτω σπουδαίων καὶ χρηστῶν παιδίων. Ἀλλ᾽ ὁ Ἰησοῦς τοῖς παιδίοις μὲν μαρτυρεῖ, τοῖς δὲ ἀρχιερεῦσιν ἀμαθίαν ἐγκαλεῖ διὰ τοῦ λέγειν· „οὐδέποτε [1]) ἀνέγνωτε, ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;“ Καὶ ἐπὰν ἴδῃς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούς, κατὰ τὸν [2]) πρότερον, ὡς ἀρτιγέννητα [3]) βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθοῦντας, καὶ θηλάζοντας αὐτὸ γάλα [4]) ποτιζομένους, ἔτι καὶ ὑμνοῦντας τὸν θεὸν τῇ πίστει καὶ τῷ βίῳ, θεώρει ὅτι πληροῦται ἐπ᾽ αὐτῶν τό· „ἐκ στόματος [5]) νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον·“ ἑαυτῷ γὰρ ὁ θεὸς αἶνον ἐν τοῖς τοιούτοις καταρτίζεται, ἐφ᾽ οἷς εὐχαριστῶν τῷ πατρὶ ὁ Ἰησοῦς λέγει· „ἐξομολογοῦμαί [6]) σοι, πάτερ, [7]) κύριε τοῦ

ξιν κτλ.?“ Equidem, vet. interpretis verbis insistens, legerim: *καὶ ὡς μὴ ἀκούοντι, μηδὲ πᾶσαν τάξιν τηροῦντι, λέγουσιν αὐτῷ.* — Cfr. Matth. XXI, 16.

[1]) Matth. XXI, 16. coll. Psalm. VIII, 2.

[2]) H. ad marg., R. in notis: „forte legendum: *κατὰ τὸ πρότερον.*“

[3]) I Petr. II, 2. — Ed. Ruaei minus recte: *ἀρτιγένητα.*

[4]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg.: *γάλακτι.*“

[5]) Psalm. VIII, 2.

[6]) Matth. XI, 25. 26. Ed. Lachm. vers. 25. *ἔκρυψας* pro *ἀπέκρυψας.* Vers. 26. ed. Knapp. *ὅτι οὕτ. ἐγέν. εὐδοκία κτλ.*, ed. Lachm. *ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο κτλ.*

[7]) H. et R. *πατέρ.*

οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. Ναὶ, ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο," καὶ τὰ ἑξῆς.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

26. „Καὶ [1]) καταλιπὼν αὐτοὺς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς Βηθανίαν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ [2]) πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύοντες λήψεσθε." Τίνας καταλιπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πόλεως, ἀφ' ἧς ἐξελθὼν ἐν Βηθανίᾳ ἦν; ἢ τοὺς ἰδόντας [3]) μὲν ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας· „ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ·" οὐδὲν δὲ ἧττον ἀγανακτήσαντας ἐπὶ τοῖς αἰνοῦσι τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐλεγχθέντας, ὡς μὴ νενοηκότας τό· „ἐκ στόματος [4]) νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;" Καὶ ἐπεὶ κατέλιπεν ἐκεῖνα τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἔξω γέγονε τῆς πόλεως, διὰ τοῦτο πέπτωκε, καὶ λίθος ἐπὶ λίθον ἤρξατο μὴ μένειν, ἀλλὰ καὶ καθαιρεῖσθαι, ἕως πάντα καταλυθῇ. Ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, τὸν τῆς ὑπακοῆς οἶκον, τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα καὶ ηὐλίσθη [5]) καὶ ἀνεπαύσατο, ἐπεὶ μὴ εἶχεν ἐν Ἱεροσολύμοις ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίναι, ἅτε τοιούτων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ὄντων ἐν αὐτοῖς. Ὅτε δὲ ἀνεπαύσατο ἐν τῇ Βηθανίᾳ, τῷ τῆς ὑπακοῆς οἴκῳ, μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ συστῆναι

---

[1]) Matth. XXI, 17. — H. et R. in textu: ἕως εἰς Βηθανίαν, iidem tamen, H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: ἕως τῆς Βηθανίας."

[2]) Ibid. XXI, 22.

[3]) Ibid. XXI, 15. Ed. Knapp. ὡσαννὰ — Δαυΐδ, ed. Lachm. ὡσαννὰ — Δαυείδ.

[4]) Matth. XXI, 16. coll. Psalm. VIII, 2.

[5]) Ibid. XXI, 17. — VIII, 20.

τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀναπαύσασθαι τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῇ, τότε ἐπανάγει εἰς τὴν πόλιν ἣν καταλέλοιπε, καὶ ἧς ἔξω γέγονε, καὶ ἐπανάγων [1]) εἰς αὐτὴν πεινᾷ, καὶ μίαν ἰδὼν συκῆν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τὸ δένδρον τοῦ λαοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ βρώσιμον, ἀλλὰ μόνον ζωῆς ἔμφασιν· — φύλλα γὰρ χωρὶς καρπῶν ἦν [2]) ἐν τῇ συκῇ· — εἶτ' ἐπεὶ ἔμψυχος ἦν αὕτη ἡ συκῆ, διὰ τοῦτο λέγει ὡς ἀκουούσῃ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀράν. Τὸ δὲ λεγόμενον τοιοῦτον ἦν· ὅσον συνέστηκεν ὁ ἐνεστὼς αἰὼν, μηκέτι γένοιτο ἐν σοὶ καρπός. Διὰ τοῦτο ἄκαρπός ἐστιν ἡ Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ τοῦτο γίνεται αὐτῇ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἕως τὸ πλήρωμα [3]) τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. Ἐξηράνθη δὲ ἡ συκῆ ἔτι ἐπιδημοῦντος τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐνανθρωποῦντος Ἰησοῦ. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν λέγοντες· „πῶς [4]) παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;“ τοῖς γὰρ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς εἶδον τὸ τῆς ξηρανθείσης συκῆς μυστήριον, καὶ ἐθαύμασαν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἐξηράνθαι [5]) αὐτὴν, ὡς ἐπὶ τῷ παραχρῆμα ἐξηράνθαι. Ἔβλεπον γὰρ ξηρὰν τὴν συκῆν, τὸν λαὸν τὸν Ἰσραὴλ ἐκεῖνον, καὶ θαυμάζουσι τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ἑωρακέναι παραχρῆμα τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, ἐμπεδῶν τὸ λεγόμενον τῷ· „ἀμὴν, [6]) ὅτι ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε· ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν· γενήσεται.“ Οὐκοῦν οἱ πιστεύ-

---

[1]) Matth. XXI, 18. 19.

[2]) Desideratur ἦν in ed. Ruaei.

[3]) Rom. XI, 25.

[4]) Matth. XXI, 20.

[5]) Ed. R. h. l. et paulo post ξηράνθαι.

[6]) Matth. XXI, 21. Edd. N. T. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε κτλ.

οντες μαθηταὶ, καὶ μὴ διακρινόμενοι, ποιοῦσι καὶ τὸ τῆς συκῆς, λέγοντες αὐτῇ· „ὑμῖν [1]) ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ [2]) δὲ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, [3]) ἰδοὺ στρεφόμεθα [4]) εἰς τὰ ἔθνη·“ καὶ καταλιπόντες αὐτὴν, ξηραίνουσιν αὐτὴν, ἵν' ἡ ζωτικὴ δύναμις αὐτῆς μεταβῇ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸ πρότερον συνέχον πνεῦμα τὸν λαὸν ἐκεῖνον μεταστῇ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Πρὸς τῷ δὲ ποιεῖν τὸ τῆς συκῆς τοὺς μαθητὰς, ἐπαγγέλλεται αὐτοῖς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐὰν ἔχωσι πίστιν, καὶ μὴ διακριθῶσιν, ὅτι τῷ δεικνυμένῳ ὑπ' αὐτοῦ ὄρει, τῇ ἀντικειμένῃ ἐνεργείᾳ ἐπαιρομένῃ κατὰ τῶν ἀνθρώπων, λέγουσιν· „ἄρθητι, [5]) καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν“ καὶ γίνεται· αἴρεται γὰρ ἀφ' ἑκάστου τῶν ὠφελουμένων ὑπὸ μαθητῶν Ἰησοῦ τὸ βαρὺ τῆς κακίας ὄρος, ὁ σατανᾶς, αἴροντος αὐτὸν τοῦ νικήσαντος αὐτὸν, καὶ βάλλεται εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν ἄβυσσον, βάλλοντος αὐτὸν εἰς τὸν ἄξιον αὐτοῦ τόπον τῆς κολάσεως. Καὶ περὶ ταύτης τῆς θαλάσσης ἐν ψαλμοῖς λέγεται τό· „αὕτη [6]) ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος· ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύεται, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων, δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαί-

---

[1]) Act. XIII, 46. Edd. N. T. ὑμῖν — πρῶτον λαληθῆναι κτλ.

[2]) Ed. Knapp. l. l. ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κτλ., ed. Lachm. ἐπειδὴ ἀπωθ. αὐτὸν καὶ οὐκ ἀξίους κτλ.

[3]) Edd. N. T. l. l. ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς.

[4]) Ed. Huet. itemq. edd. N. T. στρεφόμεθα, ed. Ruaei in textu: συστρεφόμεθα, in notis: „Cod. Anglican. seu Holm. συστρεφόμεθα.“ — In seqq. H. et R. συνέχων.

[5]) Matth. XXI, 21.

[6]) Psalm. CIV, 25. 26. (CIII.) coll. LXX. virorum versione.

ζειν αὐτῷ·" καὶ ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ· „ἐκεῖ[1]) συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος," — δῆλον δὲ ὅτι ἐν τῇ θαλάσσῃ, — καὶ ἐκεῖ „συνέθλασας την κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν." Αἴρεται οὖν καθ' ἕκαστον τῶν ὑπὸ τοῦ Λόγου καταρτιζομένων εἰς σωτηρίαν ὄρος τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ βλεπόμενον καὶ δεικνύμενον, καὶ βάλλεται εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὸν τοῦ ἐπιτυγχάνοντος μαθητοῦ Ἰησοῦ ἐν διδασκαλίᾳ λόγον, λέγοντος τῷ ἐν τῷ καθ' ἕκαστον τῶν ἀκουόντων ὄρει· „ἄρθητι[2]) καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν·" λέγοντος δὲ μετὰ τοῦ ἔχειν πίστιν καὶ μὴ διακρίνεσθαι, ἵνα καὶ τὸ λεγόμενον γένηται, καὶ τὰ πάντα δὲ ὅσα ἐὰν ὁ ἔχων πίστιν, καὶ μὴ διακρινόμενος, αἰτήσῃ ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύων λήψεται.

27. Αὕτη δέ ἐστι Βηθανία, ἔνθα ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Ἰησοῦ φίλος κατῴκει· καὶ πᾶς δὲ ὁ ὑπακούων τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν λόγον τῆς ὑπακοῆς ἐνιδρυμένον ἔχων ἑαυτῷ, οἶκός ἐστιν ὑπακοῆς, καὶ Βηθανία, ἐν ᾗ αὐλίζεται ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀναπαύεται. Ἐπεὶ δὲ πράγματα λαμβάνειν δεῖ ἀπὸ τῶν λεγομένων ἄξια σοφίας θεοῦ, ἀφ' ἧς τὰ εὐαγγέλια γέγραπται, πρόσχες εἰ μὴ κατὰ μὲν τοὺς ἁπλούστερον νοοῦντας παρέλκει τό· „καταλιπὼν[3]) αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως·" πῶς γὰρ ἐδύνατο ἔξω τῆς πόλεως γενέσθαι, μὴ καταλιπὼν τοὺς προτέρους παρ' οἷς ἦν; Κατὰ δὲ τοὺς συνετώτερον ἀκούοντας τῶν λεγομένων, οὐ πάντως[4]) καταλείπει τοὺς προτέρους, ὅτε παρ' ἑτέροις γίνεται μετ' ἐκείνους, καὶ

---

[1]) Psalm. LXXIV, 13. 14. (LXXIII.) coll. LXX. interpretum versione.

[2]) Matth. XXI, 21.

[3]) Matth. XXI, 17.

[4]) H. et R. in textu: πάντως, H. tamen in notis: „lege οὐ πάντως. Ita legendum esse ex loci sententia

σὺν ἐκείνοις. Ἀλλὰ καὶ εἰς Βηθανίαν αὐλισθεὶς, οὐ καταλιπὼν τὴν Βηθανίαν εἰς τὴν πόλιν ἐπανάγει· ἦν γὰρ καὶ ἐν Βηθανίᾳ, καὶ ἐπανῆγεν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπείνα δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἀεὶ τῶν ἐν τῷ δικαίῳ βουλόμενος μεταλαβεῖν καρπῶν τοῦ πνεύματος· καὶ ἔστιν αὐτοῦ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, τὰ σῦκα[1]) ὧν πεινῶν ἐσθίει, ἡ ἀγάπη τοῦ καρποφοροῦντος αὐτὴν, πρῶτος οὖσα καρπὸς τοῦ πνεύματος, καὶ ἡ χαρὰ, καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ ἡ μακροθυμία, καὶ τὰ λοιπά· ἅτινα ὅσον μὲν καρποφοροῦμεν, οὐ ξηρανθησόμεθα. Ἐπὰν δὲ ἐπιβάντι αὐτῷ καὶ ζητοῦντι καρπὸν, ἵνα φάγῃ, μὴ παρέχωμεν, λελέξεται πρὸς ἡμᾶς· „μηκέτι[2]) ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα·" χωρὶς γὰρ τῆς προαποδεδομένης περὶ συκῆς ὡς τοῦ λαοῦ διηγήσεως, ἔστι καὶ ἐπὶ ἕκαστον ἀνάγειν τὸν λόγον συκῆν ὄντα, ἤτοι ξηραινομένην, ἢ φέρουσαν καρπὸν, καὶ ζῶσαν, καὶ γεωργουμένην, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ. Τάχα δὲ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σπόρου, ἐξῆλθεν[3]) ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν, καὶ ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτὰ, ἄλλα δὲ εἰς τὰς πέτρας, καὶ ἄλλα εἰς τὰς ἀκάνθας, καὶ ἄλλα εἰς τὴν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γῆν, οὕτως καὶ συκαῖ εἰσι διάφοροι. Καὶ ἐὰν μὲν ᾖ συκῆ ἐπὶ τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς γῆς, καὶ φέρει καρπὸν, καὶ πεινῶντι τῷ Ἰησοῦ παρέχει αὐτόν· ἐπὰν δὲ ᾖ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὡς αὕτη, περὶ ἧς γέγραπται τό· „καὶ[4]) ἰδὼν

---

liquet. Vetus interpres sic habet: *non omnes reliquit priores*, etc. Videtur legisse: *οὐ πάντας*.

[1]) H. et R. *τὰ σύκα*.

[2]) Matth. XXI, 19. Ed. Knapp. *μηκέτι — καρπὸς γένηται κτλ.*, ed. Lachm. *οὐ μηκέτι — καρπὸς γένηται κτλ.*

[3]) Ibid. XIII, 3—8. coll. edd. N. T.

[4]) Ibid. XXI, 19.

συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ·“ ἐλθόντι τῷ Ἰησοῦ οὐ δίδωσι καρπόν· οὐδὲν γὰρ εὑρίσκει ἐν τῇ παρὰ τὴν ὁδὸν συκῇ, εἰ μὴ φύλλα μόνον. Διὸ λέγει αὐτῇ, ἐπεὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἦν, καὶ φύλλα μόνον εἶχεν, ἔμφασιν[1]) *τοῦ ζῆν, ἀλλ' οὐ μετὰ καρποῦ, τό· „μηκέτι*[2]) *ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα.“ Ὅσον μὲν οὖν οὐκ ἔρχεται ἐπὶ τὴν συκῆν, οὐδὲ ἤδη ζητεῖ τὸν καρπὸν αὐτῆς, ἀλλὰ μακροθυμεῖ περιμένων εἴ πως οἴσει καρπὸν ἡ συκῆ, οὐ ξηραίνεται·*[3]) *ἐπὰν δὲ, ἐπιστάντος τοῦ πεινῶντος ἡμῶν τοὺς καρποὺς, εὑρεθῶμεν οὐδὲν ἔχοντες, εἰ μὴ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς πίστεως μόνην, οὐ συνόντων αὐτῇ καρπῶν, παραχρῆμα ξηρανθησόμεθα, καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι πιστοὶ ἀπολωλεκότες. Καὶ ἔστιν εὑρεῖν τοιούτους τινὰς ἐπὶ πολὺν φορέσαντας χρόνον τὸ τῆς πίστεως ὄνομα, καὶ ἐμφήναντας*[4]) *ὅτι ζῶσι, καὶ παντελῶς εἰσι ξηροί·*[5]) *οὓς διὰ τὸ μὴ καρποφορεῖν ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἀφισταμένους παντελῶς τοῦ Λόγου, καὶ ξηρανθέντας. Ἐνθάδε μὲν οὖν ξηραίνεται ἡ μὴ δεδωκυῖα πεινῶντι τῷ Ἰησοῦ καρπόν· ἄλλη δὲ συκῆ ἐκκόπτεσθαι*[6]) *κελεύεται, ἵνα μὴ τὴν γῆν καταργῇ. Εἶθ' οἱ μαθηταὶ, ἐπὰν ἴδωσί τινα μετὰ ζωτικὴν ἔμφασιν ξηρανθέντα, θαυμάζουσι λέγοντες· „πῶς*[7]) *παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;“ Ἔτι δὲ μᾶλλον νοήσομεν τοῖς καθ' ἕνα ἐφαρμόζοντες τὰ κατὰ τὸν τόπον, ἐπιστήσαντες τίνα τρόπον*

---

[1]) Cf. pag. 72. lin. 6.

[2]) Matth. XXI, 19. coll. pag. 75. not. 2.

[3]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: *ξηρανθήσεται.*

[4]) H. et R. *ἐμφῆναντας.*

[5]) H. et R. in textu *ξηραί*, H. tamen ad oram: „scribas,“ R. in notis: „forte legendum: *ξηροί.*“

[6]) Luc. XIII, 7.

[7]) Matth. XXI, 20.

ἐν τοῖς πειρασμοῖς ὁ μὲν Ἰησοῦς αἰτεῖ τοὺς καρποὺς, φέρ' εἰπεῖν, ἐν διωγμῷ τὴν ὁμολογίαν καὶ τὸ μαρτύριον· καὶ ἐν τῷ γυναῖκα ἐπιμαίνεσθαί[1]) τινι, τὴν τοῦ Ἰωσὴφ ἐγκράτειαν, καὶ σωφροσύνην. Καὶ οὕτως καθ' ἕκαστον πειρασμὸν τὸν ἀκόλουθον αὐτῷ καρπόν. Ὁ δὲ μὴ παρασκευασάμενος διδόναι πεινῶντι τῷ Ἰησοῦ καὶ ἐφισταμένῳ τὴν ὁμολογίαν, ἢ τὴν ἐγκράτειαν, παραχρῆμα ξηραίνεται· — ὁ γὰρ ἀρνησάμενος ξηραίνεται· — ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πορνεύσας, καί τοι παρὰ[2]) τὸν πρὸ τῶν πειρασμῶν καιρὸν ζωτικὴν ἐμφαίνων δύναμιν, καὶ οἱονεὶ τὰ φύλλα τῆς συκῆς περικείμενος. Καὶ θαυμάζουσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων οἱ μαθηταὶ, πῶς ὁ μὲν Ἰησοῦς ἐπέστη πεινῶν καὶ ζητῶν τὸν[3]) καρπὸν, τῷ δὲ μὴ εὑρηκέναι εὐθέως εἶπε,[4]) καὶ ἐγένετο, καὶ παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ μὴ παρεσκευασμένη εἰς τὸ φέρειν καρπὸν συκῆ. Καὶ πολλάκις τις γενόμενος συκῆ ἔτεσι πλείοσιν, οὐ ξηραίνεται· ἐπιστάντος δὲ Ἰησοῦ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ, καὶ ἀπαιτοῦντος τὸν καρπὸν, οὐ δεδωκὼς αὐτῷ παραχρῆμα ἐξηράνθη, καὶ τὴν τῶν τοσούτων ἀπολώλεκεν ἐτῶν ζωήν. Καὶ τοῦτο γίνεται, ἐπείπερ κατὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον „παντὶ[5]) τῷ ἔχοντι δοθήσεται,

---

[1]) H. in notis: „ita Cod. Regius; at Cod. Holm. ἐπιβαίνεσθαί τινι. Literae β et μ in Codd. Mss. saepe confunduntur, propter similitudinem τοῦ μ cum prisca figura τοῦ β.“

[2]) H. in textu: παρὰ τῶν πρώτων, ad oram: „scrib. παρὰ τόν, et pro πρώτων Cod. Regius habet: πρὸ τῶν.“ R. in textu: παρὰ τὸν πρὸ τῶν, in notis: „„sic recte habet Cod. Regius, nec aliter Anglican., nisi quod loco τόν habet τῶν. Huetius etc.““

[3]) Desideratur τόν in ed. Ruaei.

[4]) Cfr. Matth. XXI, 19. 20.

[5]) Matth. XXV, 29. coll. de verbis παντὶ — περισ-

καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ[1]) δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ[2]) ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ," ἵνα μὴ ἀργὸν ᾖ ὃ δοκεῖ ἔχειν. Ἕκαστος δὲ τῶν μαθητῶν ἐὰν ἔχῃ πίστιν, καὶ μὴ διακριθῇ, καὶ τὸ τῆς συκῆς ποιεῖ, καὶ τὸ ἑξῆς αὐτῷ ἐπιφερόμενον.

28. Καὶ ἔργον ἐστὶ δεῖξαι, πῶς ὁ Ἰησοῦ μαθητὴς ζητήσας καρπὸν ἐν συκῇ, καὶ μὴ εὑρών, λέγῃ αὐτῇ· „μηκέτι[3]) ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα·" ἵνα παραχρῆμα καὶ ἐπ' αὐτῷ ξηρανθῇ ἡ συκῆ. Καὶ εἰς ταῦτα δὲ νόησόν τινα τὰ τῆς πίστεως ἐπαγγελλόμενον, καὶ οἰόμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ ἐσθίειν, καὶ πίνειν, καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν ταῖς πλατείαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δεδιδαχέναι· εἶτα ἡκέτω μαθητὴς ζητῶν καρπὸν σοφίας, καὶ λόγον ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν περὶ τοῦ διδάσκειν τὰ θεῖα ἐπαγγελίαν, καὶ ζητῶν καὶ ἐρευνῶν τῷ λόγῳ αὐτὸν, μηδένα καρπὸν εὑρισκέτω· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν παριστὰς τοῖς θεωροῦσι κενὸν τοῦ Χριστοῦ, παριστάτω τῷ λόγῳ ὅτι οὐχ οἷόν τέ τινα καρπὸν ἔτι γενέσθαι αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα ὑπὸ τῆς οἰήσεως βεβλαμμένῳ. Ὅρα οὖν, εἰ μὴ ἐν τοιούτῳ ὁ ἔχων πίστιν καὶ μὴ διακριθεὶς, τὸ τῆς συκῆς παραπλησίως πως τῷ Ἰησοῦ ποιεῖ. Καὶ κρεῖττόν γέ ἐστι τὴν ἀπατηλὴν[4]) συκῆν, καὶ νομιζομένην μὲν ζῆν, μὴ καρποφοροῦσαν δὲ, ἐλεγχθεῖσαν ὅτι ἄκαρπός ἐστι, ξηρὰν τοῖς λόγοις τοῦ μαθητοῦ Ἰησοῦ φανῆναι, ἢ ἀπατᾶν[5]) ἔτι τῇ νομιζομένῃ

σευθήσεται Tom. II. ed. nostrae pag. 399. not. 3. et pag. 407. not. 3.

[1]) Ed. Lachm. l. l. τοῦ δὲ μὴ ἔχοντος.

[2]) Edd. N. T. l. l. καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται κτλ. — Cfr. Matth. XIII, 12. et Marc. IV, 25. coll. Luc. VIII, 18.

[3]) Cfr. Matth. XXI, 19. coll. pag. 75. not. 2.

[4]) H. et R. ἀπατηλόν.

[5]) H. et R. in textu: ἢ ἀπατῶντι τῇ κτλ., H. tamen

ζωῇ, καὶ τῇ προσποιήσει, τὰς τῶν ἀκάκων καὶ εὐεξαπατήτων καρδίας. Καλὸν οὖν ἐφάνη καὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔργον τὸ κατὰ τὴν ξηραινομένην συκῆν· ἐν ἑκάστῳ δ', οἶμαι, ἀπίστῳ καὶ ἀνόμῳ ὄρος ἐπίκειται, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀνομίας, τῷ λόγῳ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ αἰρόμενον καὶ βαλλόμενον εἰς τὴν θάλασσαν τῆς κολάσεως αὐτοῦ. Καὶ πάντα δὲ ὅσα ἐὰν αἰτῶσιν ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύοντες οἱ Ἰησοῦ μαθηταὶ λήψονται, ὡς μαθηταὶ οὐδὲν τῶν μὴ δεόντων αἰτήσοντες, καὶ ὡς πειθόμενοι τῷ διδασκάλῳ, μηδὲν [1]) ἄλλο αἰτοῦντες, ἢ τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἐπουράνια· εἶπε γὰρ ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· „αἰτεῖτε [2]) τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὑμῖν· καὶ αἰτεῖτε τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια προστεθήσεται ὑμῖν.“

29. *Ὁ δὲ Μάρκος ἀναγράψας τὰ κατὰ τὸν τόπον, ἀπεμφαῖνόν τι ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν προσέθηκε ποιήσας, ὅτι „ἰδὼν [3]) ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ μακρόθεν συκῆν ἔχουσαν*

---

in notis: „emenda: *ἢ ἀπαντᾷν ἔτι τῇ*, vel *ἢ ἀπαντᾷν τῇ κτλ.* Vetus interpres: *quam ut furetur, dum vivere existimatur, per figmentum professionis innocentium corda, et eorum qui facile seducuntur a talibus.*“

[1]) H. et R. in notis: „Cod. Holm. *μηδὲν ἄλλῳ αἰτοῦντες*, Cod. Regius: *μηδὲν αἰτοῦντες.*“

[2]) Cfr. Matth. VI, 33. coll. Luc. XII, 31. et N. T. edd.

[3]) Marc. XI, 13. 14. Ed. Knapp. vers. 13. *καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν, ἔχουσαν φύλλα, ἦλθεν, εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν αὐτῇ· καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν, οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ φύλλα· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.* Vers. 14. *Καὶ ἀποκριθεὶς (ὁ Ἰησοῦς) εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τ. αἰῶνα μηδεὶς καρπὸν φάγοι.* Ed. Lachm. vers. 13. *καὶ ἰδὼν συκῆν ἀπὸ μακρόθεν ἔχουσαν φύλλα, ἦλθεν εἰ ἄρα τι εὑρήσει ἐν αὐτῇ, καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ φύλλα (μόνα)· οὐ γὰρ ἦν ὁ καιρὸς σύκων.*

φύλλα, ἦλθεν ὡς εὑρήσων τι ἐν αὐτῇ· ἐλθὼν δὲ ἐπ' αὐτὴν, καὶ μηδὲν εὑρὼν εἰ μὴ φύλλα μόνον, — οὐ γὰρ ἦν ὁ καιρὸς σύκων —, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγῃ·" εἴποι γὰρ ἄν τις, εἰ μὴ ὁ καιρὸς σύκων ἦν, πῶς ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς ὡς εὑρήσων τι ἐν αὐτῇ, καὶ πῶς δικαίως εἶπεν αὐτῇ· „μηκέτι[1]) εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγῃ;" Πρὸς τοῦτο δὲ λελέξεται, ὅτι οἱ κατειλεγμένοι παρὰ τῷ ἀποστόλῳ καρποὶ[2]) τοῦ πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, ἔστι μὲν ὅτε ἐν οἰκείῳ ἀποδίδονται καιρῷ· βέλτιον δὲ, εἰ τῶν περιεστηκότων ἐπὶ τὸ[3]) ἐναντίον τῷ καρποφορεῖν προκαλουμένων δυνηθείη τις καὶ διὰ τὸ πάνυ ὠφελεῖσθαι ἐκ τοῦ Λόγου, οὐδὲν ἧττον καὶ τότε διδόναι τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος. Ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· εἷς τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη· ταύτης δὲ καιρὸς μὲν, ὅτε οὐ χαλεπὸν ἀποδοῦναι τὸν καρπὸν τοῦ ἀγαπᾶσθαι· καὶ ἔστιν ἀγαπᾷν τὸν ἀγαπῶντα, καρπὸς μὲν τοῦ πνεύματος, οὐ μὴν ἐν οὐκαιρῷ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, σύκων. Ἐπὰν δὲ ἐπὶ τὸ μισεῖν προκαλῆταί τις τὸν πιστεύοντα, τοιαῦτα πράττων, καὶ ἐπιβουλεύων, καὶ τοῖς ἤθεσι βεβλαμμένος ὢν, ὥστε δοκεῖν ἄξιος εἶναι τοῦ μισεῖσθαι, ὁ δὲ δίκαιος μηδὲ τὸν τοιοῦτον μισῇ, ἀλλ' ὡς υἱὸς τοῦ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντος[4]) ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ τότε αὐτὸν ἀγαπᾷ, οἱονεὶ ἐν οὐκαιρῷ σύκων[5]) τῆς ἀγάπης διδοὺς

Vers. 14. *Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι εἰς τ. αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγοι.*

[1]) Marc. XI, 14. coll. pag. 79. not. 3.

[2]) Galat. V, 22. 23. — H. et R. *χάρα.*

[3]) Desideratur *τό* in ed. Ruaei.

[4]) Matth. V, 45.

[5]) H. et R. in textu: *σύκου — τὸν καρπόν*, H. ta-

τοὺς καρποὺς, μακάριός ἐστι. Τὸ δ' ὅμοιον νοήσεις καὶ ἐπὶ τῆς χαρᾶς. Φέρειν μὲν γὰρ τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος τὴν χαρὰν, μηδενὸς ἐπὶ τὸ λυπεῖσθαι προκαλουμένου, καὶ δυσαρεστεῖσθαι, οὐ χαλεπόν· ὅταν δὲ τὰ μὲν περιεστηκότα ἐπὶ λύπην, καὶ ἀθυμίαν, καὶ δυσαρέστησιν προκαλῆται, ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὸν Λόγον ὠφελείας τις ἐπὶ τοσοῦτον προκόπτῃ, ὡς ἐν καιροῖς τῆς δοκούσης δυσαρεστήσεως εὐαρεστεῖσθαι, καὶ ἐν καιροῖς τοῦ ἀτιμάζεσθαι καὶ τοῦ μαστιγοῦσθαι, χαίρειν, καὶ ἁπλῶς ἐν παντὶ περιστατικῷ καιρῷ μεμνῆσθαι τοῦ· ,,πάντοτε[1]) χαίρετε·" μακάριος ἂν ὁ τοιοῦτος εἴη καρπὸν φέρων τὴν χαρὰν, καὶ ἐν οὐκαιρῷ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, σύκων. Τὸ παραπλήσιον δὲ οὐ χαλεπὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων καρπῶν ποιῆσαι τοῦ πνεύματος· βούλεται γὰρ εἶναι κρείττονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸν προσιόντα τῷ Λόγῳ αὐτοῦ ὁ θεὸς, καὶ ἀπαιτεῖ αὐτὸν παράδοξα, καὶ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου ἔργα. Διὸ καὶ πᾶσι λέγει, οὓς καλεῖ ἐπὶ τὴν μακαριότητα· ,,ἐγὼ[2]) εἶπα· θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες·" μεμφόμενος δὲ τοῖς μὴ βουλομένοις ἀποθεωθῆναι καὶ υἱοῖς[3]) ὑψίστου γενέσθαι, λέγει· ,,ὑμεῖς[4]) δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε·" κατὰ γὰρ ἑκάστην ἁμαρτίαν, ὅτε ἐσμὲν σάρκινοι,[5]) καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατοῦντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνεργοῦμεν ἢ τὸ ἀποθνήσκειν, καὶ φανερὸν ὅτι, εἰ κατὰ σάρκα[6]) ζῶμεν, μέλλομεν ἀποθνήσκειν, ὡς ἐδί-

---

men ad marg., R. in notis: ,,Cod. Regius: *σύκων — τοὺς καρπούς.*"

1) I Thess. V, 16.
2) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)
3) H. et R. *υἱοῖς.*
4) Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.)
5) I Cor. III, 3.
6) Rom. VIII, 13.

δαξεν ὁ Ἀπόστολος. Ταῦτα καὶ διὰ τό· „οὐ γάρ[1]) ἦν ὁ καιρὸς τῶν σύκων.“ Ὁ δὲ κατὰ τὸν Μάρκον Πέτρος, ἰδὼν[2]) τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν, εἶπε τῷ Σωτῆρι· „ἰδοὺ ἡ συκῆ, ἣν κατηράσω, ἐξηράνθη·“ κατάρας γάρ τῆς ἀπὸ τοῦ Λόγου ἀξία, ἡ μὴ φέρουσα τῷ Λόγῳ καρπὸν ζητοῦντι. Ἐπὶ τέλει δέ τι ἔχει ὁ λόγος προτρεπτικὸν τοῦ πιστεύοντας λήψεσθαι· οὐχὶ ἄλλως γὰρ ληψόμεθα, εἰ μὴ αἰτήσομεν. Ἔστω οὖν καὶ ἡ διάθεσις ἀξία τοῦ τυχεῖν ὧν αἰτοῦμεν· καὶ ἡ εὐχὴ μετ' ἐπιστήμης ἀναπεμπομένη, ἀξία τοῦ ἐπιτευχθῆναι· καὶ τὰ αἰτήματα ἔστω ἐπουράνια, καὶ μεγάλα, καὶ ἄξια τοῦ δίδοσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ.

---

1) Marc. XI, 13. coll. pag. 79. not. 3.

2) Ibid. XI, 20. — 21. Edd. N. T. ἴδε — ἐξήρανται.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ
ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ[1])
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
Τόμος ιζ'.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ[2]) πρεσβυτέρων, εἰπόντων· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

1. „Καὶ[3]) ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;" καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „οὐδὲ[4]) ἐγὼ ὑμῖν λέγω, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ." Τριῶν εὐαγγελιστῶν ὡς ἀναγκαῖον ἀναγραψάντων τὸν προκείμενον λόγον, ἄξιον ἰδεῖν ὅ, τί[5]) ποτε νοοῦντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐπυν-

---

[1]) Desideratur hoc vocabulum in ed. Huetii.

[2]) Deest *καί* in ed. Coloniensi.

[3]) Matth. XXI, 23. Ed. Knapp. *καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερόν κτλ.*

[4]) Ibid. XXI, 27. Edd. N. T. *λέγω ὑμῖν.*

[5]) H. et R. *ὅ, τί ποτε κτλ.*

θάνοντο τοῦ Σωτῆρος, οὐχ ἓν πύσμα, ἀλλὰ δύο προσάγοντες αὐτῷ, ἓν μὲν τό· „ἐν [1]) ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;“ ἕτερον δὲ τό· „καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;“ καὶ τί βουλόμενος ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τούτου μόνου ἀντηρώτησεν ὑπὲρ τοῦ μὴ πρὸς τὸ πύσμα ἀποκρίνασθαι· ἑώρα γὰρ οὐκ ἀξίους ἐκείνους τῆς πρὸς τὸ πύσμα ἀποκρίσεως, καὶ τῆς τοῦ προβλήματος διηγήσεως. Ὅτι δὲ οὐχ, ὡς οἴονταί τινες, ἁπλᾶ ἐστι τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ εὐπερινόητα, ἀλλὰ μυστικὰ, καὶ βαθείας δεόμενα καρδίας, δῆλον ἔσται ἐκ τῆς ἐπιστάσεως. Φέρ' οὖν, συναγορεύωμεν τῇ πιθανότητι τῶν ἁπλούστερον ἐκδεχομένων τὰ κατὰ τὸν τόπον· φήσουσι γὰρ, ὅτι δύο γενικὰς ἐπιστάμενοι, ἀμείνω μὲν τὴν τοῦ θεοῦ, χειρίστην δὲ τὴν τοῦ διαβόλου, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐπυνθάνοντο τοῦ Σωτῆρος, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ τούτων τῶν δύο ποιεῖ τὰ τεράστια καὶ ἀπὸ τίνος αὐτὴν λαβών· εἶθ' ὁ Ἰησοῦς ὑπὲρ τοῦ μὴ αὐτολογῆσαι ἀντηρώτησεν, ἅμα καὶ ἐλέγξαι βουλόμενος τοὺς πυθομένους αὐτοῦ, ὡς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ποιήσαντας ἐν τῷ ἠπιστηκέναι Ἰωάννῃ τῷ βαπτιστῇ· καὶ ἦν αὐτοῦ τὸ ἀντερώτημα δύο οἰκονομούμενον, τόν τε ἐπὶ τῇ εἰς τὸν Ἰωάννην ἀπιστίᾳ ἔλεγχον, καὶ τὸ περισπάσαι τοὺς πυθομένους, ἵνα δόξῃ αὐτοῖς εὐλόγως μὴ ἀποκρίνεσθαι. Ἀλλ' εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα, ὅτι γελοῖον [2]) ἦν τὸ πυνθάνεσθαι, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ἐποίει ὁ Ἰησοῦς· οὐκ ἂν γὰρ ἀπεκρίνατο, ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ· καὶ οὔ φημι, ὅτι ὁ Σωτὴρ τοῦτο οὐκ ἂν ἀπεκρίνατο, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἄνθρωπος [3]) τῆς ἁμαρτίας, ὁ ἀντικείμενος, καὶ ἐπαιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν, ἢ σέβασμα, εἴποι ἂν τοῖς πυνθανομένοις τὸ ἀληθὲς, ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖ πᾶσαν δύναμιν, καὶ σημεῖα,

---

[1]) Math. XXI, 23.

[2]) H. et R. γελοῖον.

[3]) II Thess. II, 3. 4.

καὶ τέρατα, ἐν οἷς καταπλήσσεται, καὶ ἀποπλανήσει,[1]) εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Εἰ δὲ οὐδὲ ἐκεῖνος εἴποι ἂν ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖν τὰ σημεῖα, καὶ τὰ τέρατα[2]) τοῦ ψεύδους, τὰ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις ἐπιτελούμενα, πόσῳ πλέον ὁ Σωτὴρ οὐκ ἂν, εἰ καὶ μὴ ἀντηρώτησεν, ἄλλο[3]) τι ἀπεκρίνατο, ἢ ὅτι ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ; Πρὸς δὲ τὴν οὕτως προφανῆ ἀπόκρισιν, καὶ ἐκείνους πυνθάνεσθαι, καὶ τὸν Σωτῆρα μὴ ἀποκρίνεσθαι, εὔηθες εἶναί μοι φαίνεται.

2. Μήποτ' οὖν τὰ κατὰ τὸν τόπον τοιαῦτ' ἐστιν· ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, περιεχούσῃ ἐπιστήμην θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τούτων αἰτιῶν, εἰσὶ θησαυροὶ, ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς τῆς σοφίας[4]) θησαυροὺς καὶ τῆς γνώσεως· — καί εἰσιν οὗτοι ἀπόκρυφοι· — καὶ εἴ τίς ἐστιν ἀξιωθεὶς εἰδέναι τὰ ἄῤῥητα[5]) ῥήματα, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, εἰδείη ἂν τὴν ἐν μυστηρίῳ σοφίαν τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων. Εἰσὶν οὖν ἐν τοῖς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀποκρύφοις θησαυροῖς λόγοι βαθεῖς καὶ ἀπόῤῥητοι περὶ διαφόρων ἐξουσιῶν, γενικῶς μὲν δύο, ἰδικῶς δὲ καθ' ἑκατέραν τῶν δύο πλείονες καὶ δυσθεώρητοι. Αἱ δὲ γενικαὶ δύο ἐξουσίαι τοιαῦταί εἰσιν· αἱ μέν εἰσι τοῦ κρείττονος τάγματος· καὶ ὥσπερ εἰσὶν ἄνθρωποι Θεοῦ οὐχ οἱ τυχόντες, καὶ ἄγγελοι Θεοῦ μακάριοι, καὶ προφῆται τοῦ Θεοφορούμενοι, οὕτως εἰσί τινες ἐξουσίαι τοῦ Θεοῦ, περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος Χριστὸν δοξολογῶν λέγει ἐν τῇ

---

[1]) Marc. XIII, 22.

[2]) II Thess. II, 9. 10.

[3]) H. in notis: „Codd. Holm. et Regius: ἀλλ' ὅτι ἀπεκρίνατο."

[4]) Coloss. II, 3.

[5]) II Cor. XII, 4. — I Cor. II, 7.

πρὸς Κολασσαεῖς,[1]) ὅτι ἐστὶν ὁ Σωτὴρ „εἰκὼν[2]) τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἐν[3]) ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν[4]) τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε[5]) ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.“ Ἓν οὖν εἶδος τῶν ὑπὸ τὸν θεὸν, αἱ ἐν Χριστῷ κτισθεῖσαι ἐξουσίαι, ἕτεραι παρὰ τὰς ἀρχὰς, καὶ τοὺς θρόνους, καὶ τὰς κυριότητας· καὶ ἑκάστη ἐξουσιάζει τινῶν, τεταγμένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατά τινα ἀπόῤῥητον ἀξίαν, ἐπὶ τῶν ἀξίων ἐξουσιάζεσθαι κατὰ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ὑπὸ ἑκάστην τῶν ἐξουσιῶν. Καὶ πολὺς ἂν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος εἴη περὶ τῶν κατὰ τὰς ἐξουσίας ταύτας, καὶ τῶν ἐξουσιαζομένων ὑπ' αὐτῶν πραγμάτων. Ὡς δέ εἰσί τινες ἐξουσίαι τοῦ θεοῦ, οὕτως εἰσὶ καὶ ἐναντίαι, ἀνάλογον τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώποις, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοῦ διαβόλου· καὶ ἔστι γε τοῖς μηκέτι πρὸς αἷμα[6]) καὶ σάρκα παλαίουσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαναβεβηκέναι τῇ δυνάμει πρὸς τὰ ὑπὲρ ταῦτα ἀγωνιζομένοις, ἡ πάλη πρὸς τὰς ἀνταγωνιζομένας τοῖς ἀθληταῖς τῆς θεοσεβείας ἐξουσίας. Ὡς δὲ πλείονα τάγματα ἦν ὑπὸ τὸν θεὸν, οὕτως καὶ ἐν τῇ ἐναντίᾳ χώρᾳ οὐ μόνον ἐξουσίαι εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· τάχα δὲ καὶ ἀρχαί. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ πάντα ὁμώνυμα τοῖς τοῦ

---

[1]) Ed. Rothomag. Κολοσσαεῖς, ed. Colon. Κολοσσεῖς; ed. R. in textu: Κολασσαεῖς, in notis: „Cod. Anglicanus: Κολοσσαεῖς.“

[2]) Coloss. I, 15—17. coll. Tom. I. ed. nostrae pag. 119. not. 3.

[3]) Edd. N. T. vers. 16. l. l. ὅτι ἐν αὐτῷ κτλ.

[4]) Ed. Knapp. l. l. τὰ ἐν τ. οὐρ. καὶ τὰ ἐπί κτλ., ed. Lachm. ἐν τ. οὐρ. καὶ (τὰ) ἐπί κτλ.

[5]) Edd. N. T. l. l. τὰ ὁρατὰ κ. τὰ ἀόρατα.

[6]) Ephes. VI, 12.

θεοῦ ἐστι καὶ κατὰ τὴν ἐναντιότητα. Διειληφότες οὖν οἱ τὰ διαφέροντα ὀνόματα κεκληρωμένοι ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τουτέστιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, περὶ ἐξουσιῶν πλείονα, καὶ εἴτε ἐκ παραδόσεων, εἴτε καὶ ἐπιβάλλοντες, εἴτε καὶ ἐξ ἀποκρύφων, οὐκ οἶδα εὐλόγως ἢ ἀλόγως,[1]) κινούμενοι, ἑώρων τὸν θεὸν τὰ τεράστια ἐπιτελοῦντα,[2]) οὐ χωρίς τινος συνούσης αὐτῷ ἐξουσίας. Ταύτης οὖν τὸ εἶδος ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης Ἰησοῦ μαθεῖν ἐβούλοντο, ἢ τῆς δοκούσης αὐτοῖς εἶναι ἐπιστήμης ἐν αὐτῷ. Καὶ εἰ μὲν ἦσαν ἀρχιερεῖς τινες ἅγιοι καὶ μακάριοι, ὁποῖος ὁ Ἀαρὼν, ἢ ὁ Ἐλεάζαρ, ἢ ὁ Φινεὲς, ἢ ὅσοι ἐπαινετῶς τὰ τῆς λειτουργίας διετέλεσαν, οἱ πυθόμενοι τοῦ Σωτῆρος τότε, καὶ πρεσβύτεροι παραπλήσιοι οἷς κατ᾽ ἐντολὴν θεοῦ Μωσῆς ἐξελέξατο, εἰκὸς ὅτι ὡς οὐ πειράζουσιν, ἀλλὰ φιλομαθοῦσι, καὶ ἀξίοις τῶν τηλικούτων μαθημάτων παρέστησεν ἂν ἀρξάμενος ὁ Σωτὴρ λόγον, ὃν οὐδὲ ὁ κόσμος ὅλος χωρεῖν ἠδύνατο· καὶ ἀρξάμενος ἂν παρεδίδου τὴν ἐπιστήμην περὶ τῶν μακαρίων ἐξουσιῶν, καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν, καὶ τῆς αἰτίας τοῦ ἐληλυθέναι αὐτὰς ἐπὶ τὸ εἶναι ἐξουσίας, καὶ τῶν ὑπ᾽ αὐταῖς, εἴτε καὶ[3]) ψυχῶν, εἴτε καὶ ὁποιωνποτοῦν λογικῶν· διεξώδευσεν δ᾽ ἂν καὶ τὸν περὶ τῶν ἐναντίων ἐξουσιῶν λόγον, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν παρέστησεν ἄν. Εἰκὸς δ᾽ ὅτι ἐδίδαξεν ἂν ἀνάλογον τῷ· „ὁ νόμος[4]) διαταγεὶς δι᾽ ἀγγέλων·“ καὶ τό· „εἰ ὁ δι᾽ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος·“ ἀνάλογον, φημὶ, τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν διακονησαμένων τῷ νόμῳ ἀγγέλων, καὶ τῆς κατὰ τὰς γραφὰς ἐξουσίας· οἷον ἐν

---

[1]) H. et R. in textu: *ἀναλόγως*, H. tamen in notis: „lege *ἀλόγως*. Vetus interpres: utrum autem rationabiliter, an irrationabiliter.“

[2]) Ed. Colon. minus recte: *ἀποτελοῦντα*.

[3]) Deest *καί* in edd. Huetii.

[4]) Gal. III, 19. — Hebr. II, 2.

ποίᾳ ἐξουσίᾳ διακονουμένη τῷ θεῷ, ἢ ποίαις ἕκαστον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τεραστίων γεγένηται· καὶ τίς μὲν ἡ ἐξουσία διακονουμένη τῇ μεταβαλούσῃ εἰς ὄφιν ῥάβδῳ Μωσέως· τίς δὲ ταύτῃ ἐναντία διακονουμένη τῇ μεταμορφώσει τῶν Αἰγυπτιακῶν ῥάβδων εἰς δράκοντας. Καὶ εἶπεν ἂν τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας, ἀφ᾽ ἧς κατέπιεν ἡ τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδος τὰς τῶν Αἰγυπτίων· εἶπε δ᾽ ἂν καὶ τίς ἡ ἐξουσία τῆς εἰς χιόνα μεταβολῆς χειρὸς Μωϋσέως, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ποία ἦν ἐξουσία συμπνέουσα [1]) καθ᾽ ἕκαστον τοῖς ἐπαοιδοῖς τῶν Αἰγυπτίων, ὅτε ἐδόκουν μιμεῖσθαι τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως ἂν διεξώδευσε τὰς δέκα τῶν Αἰγυπτίων πληγὰς, καὶ τὴν κατ᾽ αὐτῶν ἀποστολὴν δι᾽ ἀγγέλων πονηρῶν. Εἶπε δ᾽ ἂν καὶ τίς ἐξουσία ὑπηρετήσατο τῇ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διόδῳ τοῦ λαοῦ, καὶ καταποντώσει τῶν Αἰγυπτίων· τίς τε ἐξουσίᾳ ὑπηρετήσατο τῇ διὰ ξύλου μεταβολῇ ὕδατος πικροῦ εἰς γλυκύτητα. Εἶπε δ᾽ ἂν καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἣ διηκονήσατο τῷ ἀπὸ πέτρας ὕδατι· καὶ ἤτοι τὴν αὐτὴν, ἢ ἄλλην παρέστησεν ἐξουσίαν διακονησαμένην τῷ ὑετῷ τοῦ μάννα, καὶ τῇ τῶν ὀρτυγομητρῶν ἐφόδῳ. Εἶπε δ᾽ ἂν καὶ τίς ἡ ἐξουσία ἡ τὸ αὐτὸ μάννα τῶν μὲν ἓξ ἡμερῶν τρέπουσα εἰς σκώληκας καὶ δυσωδίαν, τῇ δὲ τοῦ σαββάτου ἡμέρᾳ φυλάττουσα. Καὶ τί με δεῖ ἀναλεγόμενον τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεράστια μέχρι τῆς Μωσέως τελευτῆς παριστάνειν, ὅτι εἶπεν ἂν ὁ Σωτὴρ τὰ περὶ τῆς ἐξουσίας, εἰ ἦσαν ἄξιοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ τῆς πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν ἀποκρίσεως Καὶ σοὶ πάρεστι τὸ ἀνάλογον, ἐπερχομένῳ τὴν ὅλην γραφὴν, ὁρᾶν· τίς τε ἡ ἐξουσία τοῦ στῆναι τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαὼν, καὶ σελήνην κατὰ [2])

[1]) Ed. Ruaei: συμπνεύουσα.

[2]) H. ad marg., R. in textu: κατὰ φάραγγα κτλ., R. in notis: „ita legitur in Cod. Anglicano, Huet. tamen (in textu) omisit κατά.“ Cfr. Jos. X, 12.

φάραγγα Ἐλώμ·[1]) *καὶ*[2]) *πολὺ πρότερον, τοῦ διοδευθῆναι τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, καὶ τοῦ παύσασθαι τὸ μάννα. Καὶ ἐπὶ τῆς βίβλου δὲ τῶν Κριτῶν πολλὰ ἂν τοιαῦτα ζητηθείη καὶ εὑρεθείη, οἷον περὶ τὸν Γεδεὼν καὶ τὸν Σαμψὼν, παράδοξα· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Βασιλειῶν τὰ περὶ τὸν Σαμουὴλ, καὶ τὸν Ἠλίαν, καὶ τὸν Ἐλισσαῖον, καὶ τὸν Ἐζεκίαν. Καὶ οὕτως ἐπελθὼν ἂν ὁ Σωτὴρ καὶ τὸ κατὰ τὰς διαφόρους ἐξουσίας διελθὼν μυστήριον, ἐδίδαξεν ἂν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ, καὶ πῶς ὑπερεχούσῃ ἐποίει ἃ ἔβλεπεν ὁ λαὸς τεράστια, δοθείσῃ αὐτῷ οὐκ ἀπό τινος ἀγγέλου καὶ λειτουργοῦ θεοῦ, οὐδὲ διά τινος τῶν ὑποδεεστέρων τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ πατρός.*

3. *Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐνταῦθα ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ οὐδαμῶς ἄξιοι ἦσαν τοιούτων θεωρημάτων, διὰ τοῦτο αὐτοῖς οὐκ ἀποκρίνεται, ἀλλ᾽ ἀντερωτᾷ, ἵνα διὰ τοῦ μὴ ἀποκρίνεσθαι ἐκείνους εἰς τὰ*[3]) *περὶ τοῦ Ἰωάννου, καὶ αὐτὸς πείσῃ εὐλόγως τοὺς πυθομένους, ὅτι μὴ*[4]) *μάτην αὐτοῖς ἀπεκρίνατο λέγων· „οὐδὲ*[5]) *ἐγὼ ὑμῖν λέγω, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.“ Ζητῶ δὲ κατὰ τὸν τόπον, εἰ ἕκαστος τῶν πεποιηκότων ἔν τινι ἐξουσίᾳ παράδοξα, ἐν μιᾷ πεποίηκεν, ἢ τινες μὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἐν τῇδε, προκόψαντες δὲ ἔν τινι μείζονι. Πλὴν ὁ Σωτὴρ ἔοικε ἐν μιᾷ*[6]) *ἐξουσίᾳ ταῦτα πεποιηκέναι, ἣ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ πατρός· τὸ γάρ· „οὐδὲ*[7]) *ἐγὼ ὑμῖν*

---

[1]) LXX. interpretes: *κατὰ φάραγγα Αἰλώμ*. Complutensis ed. *κατὰ φάραγγας Ἐαλώμ*, ed. Oxoniensis: *κατὰ φάραγγα Ἐλώμ*.

[2]) Desideratur *καί* in ed. Ruaei.

[3]) Ed. Ruaei minus accurate: *εἰς τάς κτλ.*

[4]) Desideratur *μή* in ed. Ruaei.

[5]) Matth. XXI, 27. coll. pag. 83. not. 4.

[6]) H. et R. in textu *μιᾷ*, H. tamen ad marg., R. in notis: „lege *ἐν μιᾷ*.“

[7]) Matth. XXI, 27. coll. pag. 83. not. 4.

λέγω, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ·" διδάσκοντος ἦν ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ μὲν πεποίηκεν· ἐν ποίᾳ δὲ, οὐ παρέστησεν ἐκείνοις, οὐδὲ τὴν ἰδιότητα αὐτῆς ἀνέπτυξε, καὶ ὅσα ἂν ὡρίσατο περὶ αὐτῆς παριστὰς αὐτῆς [1]) τὸ ἐξαίρετον παρὰ τὰς λοιπὰς ἐξουσίας, ἐν αἷς οἱ πρὸ αὐτοῦ προφῆται πεποιήκεισαν. Καὶ νῦν δ' ἐν τῷ ἱερῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ διδάσκει ἐν αὐτῷ, καί τινες παραπλήσιοι ἐκείνοις τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις τοῦ λαοῦ πυνθάνονται [2]) μὲν αὐτοῦ, οὐ τυγχάνουσι δὲ τῆς ἀποκρίσεως, ἀνάξιοι τοῦ εἰδέναι περὶ ὧν βούλονται μαθεῖν. Ζητήσει δέ τις, πότερον βουλόμενος αὐτοὺς ἀποσείσασθαι ἀποκληρωτικῶς ἐπύθετο περὶ τοῦ Ἰωάννου, ὡς εἰ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου πυθόμενος ἦν, ἢ ἀναγκαίως περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐπύθετο, ἵνα πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόκρισιν τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς ἐξουσίας ἀποκρίνηται. Ἐμοὶ δὴ φαίνεται μὴ ἀποκληρωτικῶς εἶναι τὸ κατὰ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐπεὶ Ἰωάννης „φωνὴ [3]) βοῶντος ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου," καὶ οὗτος ἦν περὶ οὗ ὁ προφήτης ἔλεγεν· „ἰδοὺ, [4]) ἐγὼ ἀποστελῶ [5]) τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου·" διὰ τοῦτο, οἶμαι, πυνθάνεται περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοῶν μὲν ὅτι ἐπισκοπήσαντες ἐροῦσιν· „οὐκ [6]) οἴδαμεν·" διὰ τα ἀναγεγραμμένα· καθ' ὑπόθεσιν δὲ εἰπὼν ἂν πρὸς τὸ

---

[1]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius *αὐτοῖς*." H. insuper in notis: „„malim *αὐτῆς*.""

[2]) Sic recte Codd. Reg. (H. quoque ad oram attestante) et Anglicanus. Male Huet. in textu habet *πυνθάνεται*. R.

[3]) Matth. III, 3. coll. Marc. I, 3. et Jes. XL, 3.

[4]) Marc. I, 2. et Luc. VII, 27. coll. edd. N. T. et Malach. III, 1.

[5]) H. et R. in textu: *ἀποστελῶ*, R. tamen in notis: „Cod. Anglicanus: *ἀποστέλλω*."

[6]) Matth. XXI, 27.

ἐξ οὐρανοῦ, τὴν ἀκόλουθον τῇ ἐξ οὐρανοῦ εἶναι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἀποκρίσει ἐξουσίαν.

Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολὴ, τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἀποστελλομένων παρὰ τοῦ πατρός.

4. „Τί[1]) δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος[2]) εἶχε τέκνα δύο· προσελθὼν[3]) τῷ πρώτῳ, εἶπε· τέκνον, ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ[4]) ἀμπελῶνί μου·“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ὑμεῖς[5]) δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι[6]) ἐν αὐτῷ.“ Μόνος ὁ Ματθαῖος ἀνέγραψε τὴν παραβολὴν ταύτην, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, περιέχουσαν τὸν περὶ τοῦ ἀπειθήσαντος Ἰσραὴλ τῷ θεῷ λόγον, καὶ τὸν περὶ τοῦ πιστεύσαντος λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· οὗτοι γὰρ τὰ δύο τέκνα, ἃ εἶχεν ὁ ὡς ἄνθρωπος τροποφορῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεός. Καὶ οὗτος προσελθὼν τῷ πρώτῳ, ὃν ἐκτήσατο ἀπ' ἀρχῆς, ὃν προέγνω καὶ προώρισεν, εἶπεν αὐτῷ· „τέκνον,[7]) ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου·“ καὶ ὑπερέθετο φεύγων τὸ χωρίον τοῦτο, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ καύσωνα καὶ τοὺς καμάτους, καὶ εἶπεν· „οὐ[8]) θέλω·“ ἀλλ' ὕστερόν ποτε ἐπὶ συντελείᾳ μεταμεληθεὶς ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι τῷ πατρί· „οὐ θέλω·“ ἦλθεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ εἰργάσατο τὸ θέλημα τοῦ πατρός. Ἡνίκα μέντοι ὁ πρῶτος εἶπεν· „οὐ θέλω·“ προσῆλθεν ὁ πατὴρ τῷ ἑτέρῳ, καὶ εἶπεν

---

1) Matth. XXI, 28.

2) Ed. Lachm. l. l. *ἄνθρωπός τις εἶχε κτλ.*

3) Edd. N. T. l. l. *καὶ προσελθών κτλ.*

4) H. et R. h. l., cfr. pag. huj. not. 7. *ἐν τῷ ἀμπελῶνι.*

5) Matth. XXI, 32. Ed. Lachm. *οὐδὲ μετεμελήθητε κτλ.*

6) Edd. N. T. *τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ.*

7) Matth. XXI, 28. — H. et R. h. l., cfr. pag. huj. not. 4., *ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου.*

8) Ibid. XXI, 29.

ὡσαύτως· εἶτα ἀποκριθεὶς ὁ δεύτερος εἶπε μέν· „ἐγώ,[1] κύριε·“ οὐκ ἐλήλυθε δὲ ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ λόγου, καὶ ἐπὶ τὸν ἀγρὸν τοῦ πατρός. Καὶ φανερὸν, ὅτι ὁ εἰπών· „οὐ[2] θέλω·“ καὶ ὕστερον μεταμεληθεὶς, καὶ ἀπελθὼν, καὶ ἐργασάμενος εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τῷ ἔργῳ· ὁ γὰρ τῷ λόγῳ ἐπαγγειλάμενος, καὶ μὴ ποιήσας, τοῖς ἔργοις ἠρνήσατο ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πατρός. Πρόσχες δὲ, εἰ δύνασαι χρῆσθαι τῇ παραβολῇ καὶ πρὸς τοὺς ἐλάττονα μὲν ἢ μηδὲν ἐπαγγελλομένους, μήτε παρθενίαν, μήτε ἄλλην κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πρᾶξιν, τοῖς δὲ ἔργοις παριστάντας τὰ ἐναντία, ᾧ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπηγγείλαντο[3] κατὰ φωνὰς λόγων ἀγαθῶν πράξεων· ἔτι δὲ πρὸς τοὺς μεγάλα μὲν ἐπαγγελλομένους, μηδὲν δὲ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν πράττοντας· ὁ μὲν γάρ τις οἱονεὶ λέγει, μεῖζον ἢ κατ' ἐμὲ παρθενίαν ταύτην οὐ θέλω, καὶ τῆς ἐμῆς ἀξίας βέλτιον τὸ, ἀποταξάμενον τῷ βίῳ σχολάζειν τῷ λόγῳ· ὁ δέ φησιν, ἕκαστον ἀκούων τῶν ἐν τῇ γραφῇ μεγάλων ἔργων· „ἐγώ,[4] κύριε.“ Καὶ ἔστιν ἰδεῖν οἱονεὶ ἐκ μεταμελείας τινὰς ἐπιδιδόντας εἰς τὸ βέλτιον, καὶ ἐπιμελουμένους ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον παρὰ τὴν ἀρχῆθεν προσδοκίαν· ἄλλους δὲ προπετέστερον μὲν πολλὰ ἐπαγγειλαμένους, τοῖς δὲ ἔργοις ἀντιπράξαντας ταῖς ἐπαγγελίαις.

5. Μετὰ δὲ τὴν παραβολὴν ἐπιφέρεται, πρὸς μὲν τὸν εἰπόντα· „οὐ[5] θέλω·“ καὶ ὕστερον μεταμεληθέντα, καὶ ἀπελθόντα, τό· „ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ

---

[1]) Matth. XXI, 30. — H. et R. paulo post: ἄγρον.

[2]) Ibid. XXI, 29.

[3]) H. et R. in textu: ἐπηγγείλατο, H. tamen ad marg., R. in notis: „legas ἐπηγγείλαντο.“

[4]) Matth. XXI, 30.

[5]) Ibid. XXI, 29. — 31.

θεοῦ·“ πρὸς δὲ τὸν εἰπόντα· „ἐγώ,[1]) κύριε·“ καὶ μὴ ἀπελθόντα, τό· „ἦλθε γὰρ Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ·“ καὶ τό· „ὑμεῖς[2]) δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι ἐν αὐτῷ.“ Ἐπιστήσας δέ τις τοῖς ἀπὸ μοχθηροτάτου βίου προσερχομένοις τῷ λόγῳ, καὶ πιστεύουσι τῷ Χριστῷ, καὶ τοῖς αὐχοῦσι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἀπιστοῦσι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκολάστως βιοῦσι, καὶ ὠμοτέροις πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τυγχάνουσιν, ὄψεται τὸν Ἰησοῦ λόγον ἀληθῆ, ὅτι οἱ μὲν τελῶναι[3]) καὶ αἱ πόρναι προάγουσι τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ὁ δὲ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἐκεῖνος Ἰσραὴλ οὐδὲ μέχρι δεῦρο μεταμελεῖται, ἵνα κἂν ὕστερον πιστεύσῃ τῇ ἀληθείᾳ. Πρόσχες δὲ καὶ τῷ· „προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ·“ οὐκ ἀποκλείοντι τὸν Ἰησοῦν εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· οὐδεὶς γὰρ προάγει τὸν οὐδαμῶς ἐσόμενον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ προῆξεν. Ὅρα οὖν μήποτε ἐμφαίνεται, ὅτι ὅταν τὸ πλήρωμα[4]) τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Νοείσθω δὲ ὁ Ἰσραήλ, οὐχ ὁ κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ εὐγενείᾳ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενος, καὶ ἔχων μὲν τὸ εὐφυὲς πρὸς σύνεσιν καὶ τὸ διορατικὸν, οὐ μὴν ἀξίως τῆς εὐφυΐας ἀνατραφεὶς ἐν πίστει καὶ βίῳ ἀγαθῷ.

Περὶ τοῦ φυτευθέντος ἀμπελῶνος καὶ ἐκδοθέντος γεωργοῖς.

6. „Ἄλλην[5]) παραβολὴν ἀκούσατε· ἄνθρωπος ἦν

---

[1]) Ibid. XXI, 30. — 32. Ed. Knapp. ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ κτλ.

[2]) Ibid. XXI, 32. coll. pag. 91. not. 5. et 6.

[3]) Matth. XXI, 31.

[4]) Rom. XI, 25. 26.

[5]) Matth. XXI, 33. Edd. N. T. ὅστις ἐφύτευσεν. — Vers. 43.

οἰκοδεσπότης, ὃς ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς." Τῷ μὴ [1]) ἐπιπλεῖον βασανίζοντι τὰ τῆς παραβολῆς, μηδὲ ἑκάστην λέξιν ἐξετάζοντι, πάνυ σαφὴς εἶναι δόξει οὕτως ἂν διηγήσεως τυχοῦσα· ὁ πρὸ ἡμῶν λαὸς, καὶ μερὶς ὢν τοῦ θεοῦ, ὁ φυτευθεὶς ἦν ἀμπελὼν ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν παραβολὴν οἰκοδεσπότου· καὶ ἡ τοῦ θεοῦ φρουρὰ περὶ αὐτὸν, ὁ φραγμὸς ἦν· καὶ πύργος μὲν, ὁ ναός· ληνὸς δὲ, ὁ τόπος τῶν σπονδῶν· καὶ γεωργοὶ, οἱ πρεσβύτεροι καὶ σοφοὶ τοῦ λαοῦ· ἀποδημία δὲ τοῦ δεσπότου, ὅτε κύριος, ὁ συνὼν αὐτοῖς ἐν νεφέλῃ ἡμέρας καὶ στύλῳ νυκτὸς, ἕως αὐτοὺς καταφυτεύσει εἰσαγαγὼν εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, οὐκέτι οὕτως αὐτοῖς ἐπεφαίνετο· ὁ δὲ ἐγγίσας καιρὸς τῶν καρπῶν, ὁ χρόνος ἦν τῶν προφητῶν, ἀπαιτούντων τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν καὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ἵνα ἤδη δείξωσι παρειληφότες τὸν νόμον τῷ [2]) βεβιωκέναι κατ' αὐτόν· δοῦλοι δὲ οἱ πρὸς τοὺς γεωργοὺς πεμφθέντες λαβεῖν τοὺς καρποὺς, οἱ πρῶτοι προφῆται, οὓς οἱ ἄρχοντες καὶ σοφοὶ τοῦ λαοῦ ὕβρισαν τύπτοντες, τινὰς δὲ καὶ ἀνεῖλον, καὶ ἄλλους λιθολεύστους πεποιήκασιν· ἄλλοι δὲ μετὰ τούτους δοῦλοι πλείονες τῶν πρώτων, ὁ καιρὸς τῶν πολλῶν προφητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων γέγραπται, καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ, καὶ τοῖς Δώδεκα, καὶ τῷ Δανιήλ· εἴποι γὰρ ἄν τις καὶ τὸν Ἀνανίαν,

---

[1]) H. in textu: *μὲν ἐπιπλεῖον*, ad marg.: „scrib. *μὴ κτλ.*" Idem in notis: „lege etc. Vetus interpres: *qui non abundantius discutiunt parabolam hanc;* et id postulat sensus, nisi malis: *τῷ μὲν ἐπιπολαίως.*" R. in textu: *τῷ μὴ ἐπιπλεῖον*, in notis: „ „sic recte habet Cod. Anglicanus, in quo male legerat Huetius etc." "

[2]) Vetus interpres legebat: *τό.* Huetius.

Ἀζαρίαν, Μισαὴλ, προφήτας γεγονέναι. Καὶ τούτοις οὖν τοῖς πλείοσι παρὰ τοὺς προτέρους προφήτας ὡσαύτως ἐχρήσαντο τύπτοντες, καὶ ἀναιροῦντες, καὶ λιθοβολοῦντες· τελευταῖον[1]) *δὲ τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ ἀποστέλλει ὁ οἰκοδεσπότης, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐντρέψαι δυνάμενον τὸν ἀμπελῶνα καὶ τοὺς γεωργούς· ἀλλ' οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ λαοῦ τὸν υἱὸν ἰδόντες, οὐ πάντη ἀναίσθητοι τῆς ἑαυτῶν γενόμενοι ὑπεροχῆς, κληρονόμον εἶναι αὐτὸν ὑπειλήφασι· τολμῶσι δὲ καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν, ἵνα αὐτοὶ κύριοι τοῦ ἀμπελῶνος γένωνται· καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν, καὶ ἔξω κρίναντες τῶν τοῦ Ἰσραὴλ πραγμάτων ἀπέκτειναν· καὶ εὐθέως ὁ τοῦ ἀμπελῶνος κύριος, ὃν ἀπέκτειναν, ἐπιδημεῖ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ κακοὺς κακῶς τοὺς μὲν γεωργοὺς ἀπόλλυσιν, ἄλλοις δὲ*[2]) *γεωργοῖς, τοῖς ἀποστόλοις ἑαυτοῦ, παραδίδωσι τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας, τουτέστι τὸν ἀμπελῶνα, οἳ ἀποδιδόασιν ἐν τοῖς ἰδίοις καιροῖς τοὺς καρποὺς τῷ οἰκοδεσπότῃ. Εἶτα εἰπόντων μετὰ τὴν παραβολὴν τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω πυθομένων τό· „ἐν*[3]) *ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;" τὰ ἀπὸ τοῦ· „κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς·" ὁ Σωτὴρ ἀποκρίνεται διδάσκων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προφητείας, ὅτι ὑπ' ἐκείνων μὲν ἀπεδοκιμάσθη, παρὰ δὲ τῷ θεῷ ἐστιν ἔντιμος, καὶ κεφαλὴ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συνοχῆς, καὶ κεφαλή γε θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν εἰδότων βλέπειν αὐτήν. Εἶτα προφητεύων περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κλήσεως, φησὶ τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν διδασκάλοις Ἰουδαίων· „ἀρ-*

---

[1]) H. in textu: *τελευταῖοι*, idem tamen ad oram atque in notis: „scrib. *τελευταῖον*." R. in textu: *τελευταῖον*, in notis: „ „in Cod. Anglican. legitur *τελευταῖοι*." "

[2]) Desideratur *δέ* in ed. Coloniensi.

[3]) Matth. XXI, 23. — 41. — 42.

θήσεται[1]) ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς." Ἀλλ' ὡς προείπαμεν, ὁλοσχερεστέρα τις, καὶ οὐ κατὰ λέξιν ἐστὶν ἡ τοιαύτη διήγησις· πρὸς ἣν πολλά τις ἂν πνευματικὸς, καὶ ἀνακρίνειν δυνάμενος πάντα, ἐπαπορῆσαι κρούων τὴν ἀσαφείᾳ κεκλεισμένην θύραν τῶν ἐνταῦθα κεκρυμμένων νοημάτων, καὶ ὀρθῶς ζητήσας εὕροι, καὶ αἰτήσας ἀπὸ τοῦ θεοῦ λάβοι. Καὶ ἡμεῖς δὲ, κατὰ τὸ μέτριον ἡμῶν, τοιαῦτα εἰς τὸν τόπον φανταζόμεθα· ὅτι ὁ μὲν οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος, ὁ θεός ἐστι, περὶ οὗ γέγραπται· „ἐτροποφόρησέ[2]) σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ·" οὗτος γὰρ, διὰ τὸ τροποφορεῖν καὶ φέρειν ἐν τῷ ἀνθρώπους ὠφελεῖν τρόπον ἀνθρώπινον τὸν ὠφελοῦντα ἀνθρώπους, ἔν τισι παραβολαῖς λέγεται εἶναι ἄνθρωπος, καὶ ἐνταῦθα μὲν ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης καλεῖται διὰ τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τὸν περικείμενον τῷ ἀμπελῶνι φραγμὸν, καὶ τὴν ληνὸν ἣν ὤρυξε, καὶ τὸν πύργον ὃν ᾠκοδόμησε, καὶ οὓς κέκτηται δούλους, καὶ οὓς πέμπει πρὸς τοὺς γεωργοὺς, καὶ δεύτερον ἀποστέλλει πλείονας· ὡς οἰκοδεσπότης δὲ ἐξέδοτο γεωργοῖς τὸν ἀμπελῶνα, ἀφ' ὧν ἀφελὼν αὐτὸν δίδωσιν ἑτέροις. Ἔτι δὲ πάλιν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης εἴρηται διὰ τούτων· „ὁμοία[3]) γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ·" καὶ ὡς οἰκοδεσπότης γε ἀμπελῶνα ἔχει, καὶ μισθοῦται γεωργούς· ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ ἐπίτροπος, ᾧ λέγει· „κάλεσον[4]) τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος τὸν μισθὸν, ἀρξάμενος

---

[1]) Matth. XXI, 43.

[2]) Deut. I, 31. LXX. interpretes: ὡς τροποφορήσει σε κύριος —, ὡς — τὸν υἱὸν αὐτοῦ.

[3]) Matth. XX, 1. Ed. Lachm. αὐτοῦ pro αὐτοῦ.

[4]) Ibid. XX, 8.

ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων.“ Ἐν δὲ τῇ περὶ τοῦ δείπνου [1]) παραβολῇ, καὶ τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς κλήσεως, οὐκ οἰκοδεσπότης, ἀλλὰ βασιλεὺς εἴρηται· μείζων γὰρ ἢ οἰκοδεσπότης ἐστὶ, πέμπων στράτευμα ὡς βασιλεὺς, καὶ ἀναιρῶν τοὺς κρατήσαντας τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ ὑβρίσαντας, καὶ ἀποκτείναντας αὐτούς· καὶ ἐν βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, οὐχ ὡς οἰκοδεσπότης μόνον, εἶπε τοῖς διακόνοις δῆσαι πόδας καὶ χεῖρας τοῦ εἰσελθόντος εἰς τοὺς γάμους, μὴ ἔχοντος ἔνδυμα γάμου, καὶ ἐκβαλεῖν αὐτὸν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος. Ὅτε δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγεται· „ἄνθρωπος [2]) εἶχε τέκνα δύο·“ οὔτε οἰκοδεσπότης, οὔτε βασιλεὺς ὠνόμασται, ἀλλ' ἁπλῶς ἄνθρωπος. Εἰσὶν οὖν ὥσπερ πολλαὶ ἐπίνοιαι τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς θείας γραφὰς, οὕτω καὶ διαφοραὶ τοῦ ἄνθρωπον αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, ἤτοι ἁπλῶς, ἢ οἰκοδεσπότην, ἢ βασιλέα. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Ματθαῖον· κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν ἡ ὁμοία τῇ ἐκκειμένῃ παραβολῇ ἄνθρωπον αὐτὸν ὠνόμασεν ἐν τῷ· „ἄνθρωπος [3]) ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς.“ Ἀλλὰ καὶ Μάρκος φησίν· „ἄνθρωπός [4]) τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ περιέθηκεν αὐτῷ φραγμόν.“ Πάλιν τε αὖ ὁ Λουκᾶς τὴν τῆς κλήσεως ἐκτιθέμενος παραβολήν· „ἄνθρωπός [5]) τις, — φησὶν, — ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς.“ Καὶ σὺ δὲ συναγαγὼν, εἴ που ὠνόμασται ἄνθρωπος ὁ θεὸς, καὶ πνευματικὰ πνευματικοῖς ἐν τῷ περὶ τούτου συγκρίνων λόγῳ, καὶ ζητήσας ὀρθῶς τὰ κατὰ τοὺς τόπους, εὕροις ἂν ἀνάλογον τῇ ζη-

---

[1]) Matth. XXII, 2 seqq.

[2]) Ibid. XXI, 28. coll. pag. 91. not. 2.

[3]) Luc. XX, 9. Ed. Lachm. ἀμπελῶνα ἐφύτ. ἄνθρωπος.

[4]) Marc. XII, 1. Edd. N. T. ἀμπελῶνα ἐφύτ. ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμόν.

[5]) Luc. XIV, 16.

τήσει σου πλείονα εἰς τὸ [1]) ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεόν. Οὗτος δὲ ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος ἀμπελῶνα, ὅντινα ἐπιμελέστερον ζητητέον, μὴ ἀβασανίστως παρερχόμενον τοσαύτην παραβολήν.

7. Τίς οὖν ὁ ἀμπελὼν, ἕτερος ὢν παρὰ τοὺς γεωργοὺς τοὺς πρώτους καὶ τοὺς δευτέρους, ὃν ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος; Ὁ δὲ ἀμπελὼν οὗτος πρότερον μὲν ἐκδιδόμενός ἐστι γεωργοῖς ὑβρισταῖς· δεύτερον δὲ, κατὰ τοὺς ἀποκριναμένους περὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ἐκδιδόμενος ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες δώσουσι τοὺς καρποὺς αὐτοῦ [2]) ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν· κατὰ δὲ τὸν Σωτῆρα λέγοντα· „ἀρθήσεται [3]) ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Ἆρα γὰρ δεήσει ταὐτὸν εἰπεῖν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τῷ ἀμπελῶνι, αἰρομένην ἀπὸ τῶν προτέρων, διδομένην δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς; ἢ ἄλλο μὲν εἶναι τὸν ἀμπελῶνα, ἄλλο δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; Ἴδωμεν δὲ πρῶτον, παραστήσαντες ἀπὸ τῆς γραφῆς ὅτι ἀμπελὼν καλεῖται ὁ λαὸς, εἰ δύναται ἐφαρμόσαι πάντα τὰ κατὰ τὸν τόπον τῇ τοιαύτῃ διηγήσει. Φησὶν οὖν Ἡσαΐας· „ᾄσω [4]) δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ᾆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνί μου· ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι· καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρὴκ," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ἐποίησε [5]) δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγήν." Ἐξεθέμην δὴ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἡσαΐου ᾆσμα, βουλόμενος αὐτὸ συνεξετάσαι τῇ παραβολῇ, εἰ κατὰ τοῦ αὐτοῦ κεῖται ὁ ἀμπελὼν ση-

---

[1]) Ed. Coloniensis minus recte: *τόν*.

[2]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg.: *αὐτῶν*." Cfr. Matth. XXI, 41. coll. pag. 100. not. 5.

[3]) Matth. XXI, 43.

[4]) Jes. V, 1. 2. Ed. Huetii: *ᾄσω δέ κτλ.*

[5]) Ibid. V, 7.

μαινομένου ἐν ἑκατέρᾳ τῇ γραφῇ. Καὶ ὅρα, τίνα μὲν ὅμοια ἔχουσιν αἱ ἐκτεθεῖσαι λέξεις, τίνα δὲ οὐχ ὅμοια, ἵνα βλέπων τὰς διαφορὰς τῶν ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνόμοια, οὕτως ἐπιστήσῃς τῷ νῷ τῆς γραφῆς. Ὅμοιον οὖν τό· „ἐφύτευσεν[1]) ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον·“ τῷ· „ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι· καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρὴκ, καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καὶ[2]) προλήνιον ὤρυξα ἐν αὐτῷ·“ παράθες γὰρ τῷ· „ἐφύτευσεν[3]) ἀμπελῶνα·“ τό· „ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρήκ·“ καὶ τῷ· φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε·“ τό· „φραγμὸν περιέθηκα·“ καὶ τῷ· „ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνόν·“ τό· „καὶ[4]) προλήνιον ὤρυξα ἐν αὐτῷ·“ καὶ τῷ· „ᾠκοδόμησε πύργον·“ τό· „καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ·“ κατ' ἀμφοτέρους δὲ τοὺς τόπους περὶ τῶν καρπῶν λέγεται τοῦ ἀμπελῶνος, παρὰ μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ, ὅτι „ἔμεινα[5]) τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, καὶ ἐποίησεν ἀκάνθας·“ ἐν δὲ τῇ τοῦ εὐαγγελίου παραβολῇ, σαφῶς οὐχ ὁ ἀμπελὼν κατηγορεῖται, ὡς μὴ δεδωκὼς τοὺς καρποὺς ἐγγίσαντος τοῦ καιροῦ αὐτῶν, ἀλλ' οἱ γεωργοὶ οὗτοι „λαβόντες[6]) τοὺς τοῦ οἰκοδεσπότου δούλους, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν.“ Καὶ ἡνίκα ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, πάλιν οἱ γεωργοὶ κατηγοροῦνται ποιήσαντες αὐτοῖς ὡσαύτως. Καὶ τρίτον δὲ οἱ γεωργοὶ κατηγοροῦνται εἰπόντες· „οὗτός[7]) ἐστιν ὁ κληρονόμος·

---

[1]) Matth. XXI, 33. — Jes. V, 1. 2.

[2]) Deest h. l., cfr. pag. huj. not. 4., *καί* in ed. R.

[3]) Matth. XXI, 33. coll. Jes. V, 2.

[4]) Adest h. l., cfr. pag. huj. not. 2., *καί* in ed. R.

[5]) Jes. V, 2. LXX. viri: *καὶ ἔμεινα.*

[6]) Matth. XXI, 35. coll. edd. N. T. — 36.

[7]) Ibid. XXI, 38. Ed. Knapp. *καὶ κατάσχωμεν τὴν κτλ.* — 39.

δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ,“ καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀποκτείναντες αὐτόν. Καὶ ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ αὐτῷ τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ ὁ Λόγος λέγων· „ἀφελῶ[1]) τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν· καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. Καὶ[2]) ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδὲ μὴ σκαφῇ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα.“ Ἀλλὰ καὶ ὅτε ταῖς νεφέλαις ἐντελεῖται, τοῦ μὴ βρέξαι εἰς τὸν ἀμπελῶνα ὑετὸν, τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ, ὅντινα ὁ προφήτης εἶπεν εἶναι τὸν τοῦ Ἰσραὴλ οἶκον,[3]) καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ Ἰούδα, μὴ ποιήσαντα τὸν καρπὸν, τὴν κρίσιν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ποιήσαντα δὲ ἀκάνθας, τὴν ἀνομίαν καὶ τὴν κραυγήν. Ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ τὸν μὲν ἀμπελῶνα οὐδὲν εὑρίσκομεν πάσχοντα, ἀλλ' εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, μᾶλλον προνοούμενον τοῦ φέρειν τοὺς οἰκείους καρποὺς τῷ οἰκοδεσπότῃ· προνοῶν γὰρ οὗτος τοῦ ἀμπελῶνος, αἴρει αὐτὸν ἀπὸ τῶν προτέρων γεωργῶν, οἵτινες ἀποκρίνονται τῷ Σωτῆρι πυθομένῳ καὶ εἰπόντι· „ὅταν[4]) οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις;“ καὶ λέγουσιν, — εἴτε ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀναγκαζόμενοι, εἴτε καὶ ἄκοντες, ἵν' οὕτως εἴπω, τὰ περὶ αὐτῶν προφητεύοντες —, ὡς ἄρα κακοὺς κακῶς ἀπολέσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐλθὼν τοὺς γεωργοὺς, καὶ προνοούμενος τοῦ ἀμπελῶνος „ἐκδώσεται[5]) αὐτὸν ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.“ Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ

---

[1]) Jes. V, 5. LXX. viri: *καὶ καθελῶ κτλ.*

[2]) Ibid. V, 6. LXX. interpretes: *καὶ οὐ τμηθῇ, —. Καὶ ἀναβήσονται — ἄκανθαι.*

[3]) Ibid. V, 7.

[4]) Matth. XXI, 40.

[5]) Ibid. XXI, 41. coll. pag. 98. not. 2.

ἀκολούθως τῷ· „ὁ γὰρ[1]) ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ ἐστι, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον·“ εἴρηται πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα λαόν· „ἐγὼ[2]) δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν·“ καὶ ἀνάλογον τῷ· „ἔμεινα[3]) ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας·“ καὶ τῷ· „ἔμεινα[4]) ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγήν·“ τό· „πῶς[5]) ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία;“ Οὐκοῦν ὁρᾷς, ἐν μὲν ταῖς προφητικαῖς λέξεσι τὸν λαὸν λεγόμενον εἶναι ἀμπελῶνα, καὶ τὸν φυτεύσαντα αὐτὸν ἀπειλοῦντα καὶ λέγοντα αὐτῷ· „ἀφελῶ[6]) τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν,“ καὶ τὰ λοιπά· ἐν δὲ ταῖς εὐαγγελικαῖς[7]) οὐδεμίαν μὲν μέμψιν προσαγομένην τῷ ἀμπελῶνι, πᾶσαν δὲ τοῖς γεωργοῖς· καὶ πρὸς τῷ μηδεμίαν εἶναι ἀπειλὴν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ πρόνοιαν αὐτοῦ γινομένην, ἵνα διδῷ τῷ οἰκοδεσπότῃ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Καὶ οὐκ ἂν δύναιο, τὴν ἀκρίβειαν βουλόμενος σῶσαι τῆς εὐαγγελικῆς γραφῆς, τρανῶς παραστῆσαι ὅτι ἀμπελὼν ὁ λαὸς ἦν. Ἀλλὰ μήποτε ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελὼν ἡ βασιλεία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἡ αὐτὴ, οἶμαι, τυγχάνουσα τῇ τῶν γραφῶν μετ᾽ ἐπισκοπῆς θεοῦ διδασκαλίᾳ· τὸ γάρ· „ἀρθήσεται[8]) ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς

---

[1]) Jes. V, 7. LXX. interpretes: οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, καί κ. τ. λ.

[2]) Jerem. II, 21.

[3]) Jes. V, 4. LXX. viri: διότι ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κτλ.

[4]) Ibid. V, 7. LXX. interpretes: τοῦ ποιῆσαι κτλ.

[5]) Jerem. II, 21. — H. et R. ἐστράφη.

[6]) Jes. V, 5.

[7]) Matth. XXI, 41. seqq.

[8]) Ibid. XXI, 43.

καρποὺς αὐτῆς·“ ἐπιφερόμενον τῇ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῇ, σαφῶς, οἶμαι, δηλοῖ, τὰ μυστήρια τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας λέγεσθαι εἶναι τὸν ἀμπελῶνα, ὃν ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος. Τοῦτον δὴ τὸν ἀμπελῶνα ὄντα, ὡς οἶμαι, νόμον καὶ προφήτας, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν, ἐξέδοτο ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος γεωργοῖς· προτέροις μὲν, τῷ λαῷ ἐκείνῳ, — καὶ γὰρ πρῶτοι „ἐπιστεύθησαν[1]) τὰ λόγια τοῦ θεοῦ·“ — δευτέροις δὲ, ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτοῦ, τῇ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ. Ἀλλ᾽ ἔργον ἐξομαλίσαι,[2]) οὕτω νοουμένου τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελῶνος, τὸν περιθέντα αὐτῷ φραγμὸν, οὐδὲν πάσχοντα ὁποῖον ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ φραγμὸν, περὶ οὗ γέγραπται· „ἀφελῶ[3]) τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν·“ καὶ τὴν ὀρυχθεῖσαν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ τὸν οἰκοδομηθέντα πύργον. Καὶ ὅρα, εἰ δυνάμεθα τὴν μὲν κατὰ τὴν θείαν[4]) γραφὴν φυσιολογίαν τὸν ἀμπελῶνα εἰπεῖν· τὸν δὲ ἀκόλουθον τῇ ἀληθεῖ φυσιολογίᾳ βίον, ἐν ἀρετῇ καὶ καλλίστοις ἤθεσι καρποφοροῦντα, λέγειν εἶναι τὸν τοῦ ἀμπελῶνος καρπόν· τὸν δὲ λογικὸν τόπον καὶ πᾶν τὸ γράμμα τῆς γραφῆς, τὸν φραγμὸν εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος περικείμενον ἔξωθεν, ὡς μὴ κατοπτεύεσθαι τοῖς ἔξωθεν τὸν ἀμπελῶνα καὶ τὸν ἐν κρυπτῷ μάλιστα καρπὸν αὐτοῦ· τὸ δὲ βάθος τῆς δεχομένης τοὺς καρποὺς τούτους ψυχῆς, πᾶν ἐπιπόλαιον ἀποβαλούσης, τὴν ὀρυχθεῖσαν εἶναι ἐν τῷ ἀμπελῶνι ληνόν. Ὁ δὲ οἰκοδομηθεὶς ἐν τῷ ἀμπελῶνι πύργος, ἀνάστημα ἔχων, καὶ δίαρμα, καὶ ὕψος ὑπὲρ τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τὸν φραγμὸν, καὶ τὴν ληνὸν, ὁ περὶ θεοῦ, οἶμαι, λόγος ἐστὶ, ναὸς ὢν τοῦ ἐν

---

[1]) Rom. III, 2. — Matth. XXI, 43.

[2]) H. et R. in textu *ἐξομελίσαι*, in versione: *explanare*.

[3]) Jes. V, 5.

[4]) H. et R. *θεῖαν*.

αὐτῷ θείου νοῦ. Καὶ περὶ τοιούτου νομίζω λελέχθαι πύργου ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τό· „τίς[1]) ἐξ ὑμῶν βουλόμενος πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον ψηφίζει, εἰ δύναται θεῖναι τὸν θεμέλιον, καὶ ἐκτελέσαι, ἵνα μὴ ἄρξωνται οἱ θεωροῦντες ἐμπαίζειν τῷ μὴ τελειώσαντι;" διὰ γὰρ παραβολῆς κἀκεῖ δοκεῖ[2]) μοι λέγεσθαι, ὅτι μέλλων θεολογεῖν, σκόπησον εἰ δύνασαι ἀρξάμενος πάντα ἃ ἀπαιτεῖ σε ὁ λόγος εἰς θεολογίαν τελειῶσαι, ἵνα μὴ ἀρξάμενος τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, ἀτελῆ καταλίπῃς τὸν περὶ θεοῦ πύργον, καὶ στεφάνην αὐτῷ μὴ ἐποικοδομήσῃς· εἰ γὰρ στεφάνην οὐκ ἐποικοδομήσεις, πεσεῖταί[3]) τις ἀπὸ τῆς περὶ θεοῦ ἐννοίας, καὶ ἀποθανεῖται. Τοῦτον δὴ τὸν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀμπελῶνα ἐξέδοτο γεωργοῖς, τῷ πρὸ ἡμῶν λαῷ, ὁ θεὸς, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπὴν, δοὺς ἀφορμὰς τοῖς γεωργοῖς ἐξ ὧν αὐτὸς ἐφύτευσε, καὶ περιέθηκε, καὶ ὤρυξε, καὶ ᾠκοδόμησε, τοῦ φέρειν τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἤγγισαν μὲν οὖν καθ᾿ ἕκαστον οἱ καιροὶ τῶν καρπῶν, οἶμαι δ᾿ ὅτι καὶ ὅλῳ τῷ λαῷ. Τὸ δὲ ἐγγίσαι τοὺς καιροὺς τῶν καρπῶν ἀκριβῶς μὲν διηγήσασθαι, ἕξεως μείζονός ἐστιν ἢ καθ᾿ ἡμᾶς, καὶ καρδίας πολλῷ καθαρωτέρας καὶ διορατικῆς παρ᾿ ἡμᾶς· ὅμως δὲ κατὰ δύναμιν ἐπιβαλοῦμεν οὕτως τῷ τόπῳ, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν καθένα.

8. Καὶ νοείσθω ἐν[4]) ἑκάστῃ ψυχῇ ὁ λόγος, ἄμπελος πεφυτευμένη ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου· ἢ ἀμπελὼν αἱ ἀφορμαὶ πάντων ἀναγκαίων εἰς σωτηρίαν προβλημάτων. Ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀμπέλων ἐστί τις καιρὸς ὅτε ἐκφύει φύλλα, καὶ ἄλλος ὅτε τὰς ἀρχὰς τῶν καρπῶν

---

1) Luc. XIV, 28. 29. coll. edd. N. T.

2) Desideratur δοκεῖ in ed. Coloniensi.

3) Ed. Ruaci in textu: πεσεῖταί τι κτλ.

4) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: καὶ νοείσθω ἑκάστη ψυχὴ ὁ λόγος.

δείκνυσιν ἔτι βραχείας, καὶ ἄλλος ὅτε κυπρίζει τὰ δειχθέντα, καὶ ἄλλος ὅτε περκάζει, καὶ ἄλλος ὅτε καιρός ἐστι τοῦ[1]*) τρυγᾷν τετελειωμένους τοὺς καρποὺς καὶ ἑτοίμους πρὸς τὸ φέρειν οἴνου ποιότητα· οὕτως ὁ μὲν πρῶτος τῷ*[2]*) ἀνθρώπῳ τῆς ζωῆς καιρὸς κατὰ τὴν νηπιότητα, ἐχέτω τὴν ἄμπελον οὐδὲν περικειμένην, ἀλλὰ μόνον ἔχουσαν τὸ ζωτικόν. Εἶτ' ἐπὰν ὁ λόγος συμπληροῦσθαι ἄρχηται, ὁ καιρὸς ἔστω τῆς πρώτης ἀνθήσεως· ὅσον δὲ προκόπτει γεωργουμένη ἡ ψυχὴ, τοσοῦτον καὶ ὁ γεωργούμενος ἀμπελὼν δείγματα φέρει μᾶλλον τῶν βοτρύων κυπριζόντων μὲν, καὶ ὀσμὴν εὐωδίας μελλούσης ἀρετῆς φερόντων κατ' ἀρχὰς, ὕστερον δὲ ἤδη καὶ ὀμφακιζόντων, ὅτε*[3]*) κακία μέν ἐστιν, οὐχ ἡ παραμένουσα δὲ, ἀλλ' ἡ ἀναγκαίως ὑφισταμένη, καὶ οὐδέποτε νευομένη ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἀεὶ, εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι, ἐπ' ἀρετὴν ὁδεύουσα. Ἐὰν δὲ παραμένῃ ἡ κακία, καὶ μὴ χρησώμεθα ἄλλῃ ὡς ἐπ' ἀρετὴν διόδῳ, ἀεὶ αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἐπ' ἀρετῇ προκοπὴν ἄγοντες, γίνεται ὄμφαξ, ὃν φαγών*[4]*) τις, κατὰ τὸν προφήτην, αἱμωδιᾷ. Ἐπὶ πλεῖον δέ τις προκόπτων, οἱονεὶ περκάζουσαν μὲν, οὐδέπω δὲ τετελειωμένην ἔχει τὴν σταφυλήν. Ἔστι δέ τις μετὰ τὴν προκοπὴν κατάστασις σπουδαία, ὅτε ἡ γεωργηθεῖσα ἄμπελος φέρει τὸν καρπὸν, βότρυας ἀγάπης τελείους, καὶ χαρᾶς, καὶ εἰρήνης, καὶ μακροθυμίας, καὶ τῶν λοιπῶν ἃ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ κατείλεκται, καὶ ἐν μυρίαις ἄλλαις γραφαῖς· ἔστι γάρ τις βότρυς κατὰ τό· „μακάριοι*[5]*) οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι·" καὶ ἄλλος κατὰ*

---

[1]) Ed. R. minus recte: *τῶν τρυγᾷν κτλ.*

[2]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: *τῶν ἀνθρώπων.*"

[3]) H. et R. in textu *ὅτι*, H. tamen ad oram: „Cod. Regius *ὅτε,*" in notis: „vetus interpres: *quando malitia* etc., legebat *ὅτε*, quod mihi non displicet."

[4]) Jerem. XXXI, 29.

[5]) Matth. V, 3. 4. 5. 9. 8.

τό· „μακάριοι οἱ πενθοῦντες·“ καὶ ἄλλος κατὰ τό· „μακάριοι οἱ πραεῖς·“ καὶ ἄλλος κατὰ τό· „μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί·“ καὶ ἄλλος κατὰ τό· „μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ·“ καὶ τί με δεῖ καταλέγειν τοὺς αἰτίους τῶν μακαρισμῶν βότρυας; Ταῦτα δὲ ἐπιπλεῖον ἐξήτασα, διὰ τό· „ὅτε[1]) ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν·“ νοῆσαι καὶ σαφηνίσαι θέλων.

9. Τοῦ οἰκοδεσπότου δέ ἐστι καὶ τῆς θείας ἐπιστήμης αὐτοῦ, εἰδέναι τὸν ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων καιρὸν, πότε ἤγγισε, πότε ἔτι πόῤῥω ἐστὶν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον ἐπιστήσωμεν, συγκρίνοντες τὸν χρόνον, ἐξ οὗ ἐκλήθημεν, τῷ παντὶ χρόνῳ τῆς πίστεως ἡμῶν, δυνησόμεθα ὁρᾷν πῶς τινες, ὥσπερ ὀφείλοντες[2]) εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχουσι διδάσκεσθαι, τίνα τὰ στοιχεῖα τῶν λογίων τοῦ θεοῦ· οὕτως ὀφείλοντές τινες, ὅσον ἐπὶ τῷ χρόνῳ τῆς τοῦ θεοῦ οἰκονομίας καὶ τῶν κατὰ τὴν κλῆσιν ἁπάντων, ἤδη φέρειν τοὺς καρποὺς, ἢ πάντως οὐκ ἔχουσι μὲν, ἀκαίρως δὲ κυπρίζοντας, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ ὀμφακίζοντας. Εἰ νενόηταί σοι δὴ καθ' ἕκαστον, πῶς δεῖ ἐκλαμβάνειν τό· „ὅτε[3]) δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν·“ μετάβα, εἰ δύνασαι, τῷ λόγῳ ἐπὶ τοὺς παραλαβόντας διὰ Μωϋσέως τὸν νόμον, ὅτι κἀκείνων ἤγγισέ ποτε ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, καὶ ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτοῦ δούλους πρὸς τοὺς γεωργοὺς τοὺς πρώτους, πιστευθέντας[4]) τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν τοὺς καρποὺς τοῦ ἐν ἑκάστῳ ἀμπελῶνος. Εὐχερὲς μὲν οὖν εἰπεῖν, ὅτι δούλους λέγει τοὺς προφήτας· ἀλλὰ ζητητέον, πῶς ἀποστέλλονται πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς τοῦ

---

[1]) Matth. XXI, 34. Edd. N. T. (cfr. pag. huj. not. 3.) ὅτε δὲ ἤγγισεν κτλ.

[2]) Hebr. V, 12.

[3]) Matth. XXI, 34.

[4]) Rom. III, 2.

ἀμπελῶνος καρπούς· εἴποι γὰρ ἄν τις, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ λαβεῖν ἀποστέλλονται τοὺς καρποὺς οἱ προφῆται, ἀλλ' ἐπὶ τῷ γεωργῆσαι μᾶλλον καὶ συνεργῆσαι τοῖς καρποῖς. Ὅρα οὖν εἰ δυνάμεθα λέγειν, τὰ πνευματικὰ καρπώματα καὶ τὰς θείας προσφορὰς δίδοσθαι ἀπὸ τῶν γεωργησάντων τὸν ἀμπελῶνα τοῖς ἀποστελλομένοις δούλοις, ἵνα προσάγωσιν[1]) ὡς ἱερεῖς τῷ θεῷ τοὺς καρποὺς τοῦ προσφέροντος, ἀλλὰ λαβόντες οἱ γεωργοὶ ἐν τῷ λαῷ τοὺς ἀποσταλέντας δούλους λαβεῖν τοὺς καρποὺς τοῦ ἀμπελῶνος, ὃν[2]) μὲν ἔδειραν, ὡς τὸν Μιχαίαν[3]) ἐπάταξεν εἰς τὴν σιαγόνα Σεδεκίας υἱὸς Χαναὰν, ὅτε καὶ εἶπεν αὐτῷ προφητεύσαντι ὁ ψευδοπροφήτης· „ὁποῖον πνεῦμα κυρίου τὸ λαλῆσαν ἐν σοί;" ὃν[4]) δὲ ἀπέκτειναν, ὡς Ζαχαρίαν „μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου·" ὃν[5]) δὲ ἐλιθοβόλησαν, ὡς τὸν Ἀζαρίαν υἱὸν τοῦ Ἰωδαὲ, τὸν ἱερέα, καθάπερ γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων· ἡνίκα γὰρ „πνεῦμα[6]) θεοῦ ἐνέδυσε τὸν Ἀζαρίαν τὸν τοῦ Ἰωδαὲ, τὸν ἱερέα, καὶ ἀνέστη ἐπάνω τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπε· τάδε λέγει κύριος· τί παραπορεύεσθε τὰς ἐντολὰς κυρίου; καὶ οὐκ εὐοδωθήσεσθε· ὅτι ἐγκατελίπατε[7]) τὸν κύριον, καὶ ἐγκαταλείψει ὑμᾶς· ἐπέθεντο[8]) αὐτῷ, καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν δι' ἐν-

---

[1]) H. in textu προσάγωσιν, R. in textu: προσαγάγωσιν, in notis: „Cod. Anglican. προσαγάγωσιν."

[2]) Matth. XXI, 35.

[3]) I Regg. XXII, 24. (III Regg.) — LXX. interpretes: ποῖον πνεῦμα κτλ.

[4]) Matth. XXI, 35. — XXIII, 35. coll. Luc. XI, 51.

[5]) Matth. XXI, 35.

[6]) II Chron. XXIV, 20—22. H. et R. vers. 20. τί παραπορεύεσθε — κυρίου, καὶ —, καὶ ἐγκαταλείψει ὑμᾶς; ἐπέθεντο κτλ.

[7]) LXX. interpretes l. l. v. 20. ἐγκατελίπετε.

[8]) LXX. viri l. l. v. 21. justis de causis: καὶ ἐπέθεντο κτλ.

τολῆς Ἰωὰς τοῦ βασιλέως ἐν αὐλῇ οἴκου κυρίου. Καὶ οὐκ ἐμνήσθη Ἰωὰς τοῦ ἐλέους οὗ[1]) ἐποίησε μετ' αὐτοῦ Ἰωδαὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Καὶ ὡς ἀπέθνησκεν, εἶπεν· ἴδοι[2]) κύριος, καὶ κρινάτω.“

10. Ἑξῆς ἐστιν ἐν τῇ παραβολῇ, ὅτι „πάλιν[3]) ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως.“ Πλήρης δὲ ἡ γραφή ἐστι τῶν συμβεβηκότων τοῖς προφήταις, οὓς ἀπέστειλεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἵνα τὸν καρπὸν αὐτῶν ἀναφέρωσιν, ὡς ἅγιοι ἱερεῖς, τῷ θεῷ διὰ τῶν εὐχῶν· ὕστερον δὲ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ τοὺς προφήτας, τὸν Χριστόν. Ζητήσεις δὲ, πῶς ὁ ἀποστέλλων τὸν υἱὸν λέγει μέν· „ἐντραπήσονται[4]) τὸν υἱόν μου·“ ὡς οὐ προκαταλαβὼν δὲ τὸ μέλλον αὐτῷ συμβαίνειν, τοῦτο εἶπεν· οὐ γὰρ φαίνονται κατὰ τὸ ῥητὸν ἐντραπέντες αὐτόν. Καὶ φάσκειν γε ἐν τούτοις μὴ προεγνωκέναι τὸ μέλλον τὸν πατέρα τοῦ ἀποσταλέντος υἱοῦ, ἀλλὰ ἐψεῦσθαι ἄλλα εἰπόντα ἄλλων γενομένων, ἀσεβές· πάλιν τε αὖ εἰπεῖν, ὅτι ἐνετράπησαν αὐτὸν οἱ γεωργοὶ, παρὰ τὴν ἐνάργειάν ἐστιν· οἱ γὰρ „γεωργοὶ[5]) ἰδόντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς; „οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ μὲν οὖν τις εἰς ταῦτα φήσει, ὅτι ἀναγκαῖον συμβῆναι τό· „ἐντραπήσονται[6]) τὸν υἱόν μου·“ εἰ καὶ μὴ τότε συμβέβηκεν· ὁ δέ τις ἐρεῖ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ πατὴρ πέμπων τὸν υἱόν· λήψεται ὁ υἱός μου τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν

---

[1]) LXX. interpretes l. l. v. 22. οὗ ἐποίησεν Ἰωδαὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ.

[2]) H. in textu: εἴδοι; R. in textu (item LXX. viri:) ἴδοι, in notis: „Cod. Anglicanus: ἴδοι.“

[3]) Math. XXI, 36.

[4]) Ibid. XXI, 37.

[5]) Ibid. XXI, 38.

[6]) Ibid. XXI, 37. — 38.

γεωργῶν, ἀλλ' ὅτι „ἐντραπήσονται·“ ἐνετράπησαν μὲν γὰρ τῷ ἐγνωκέναι, ὅτι οὗτος ὁ υἱὸς ἦν, καὶ εἰρηκέναι αὐτοὺς ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι „οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος.“ Οὐ πάντως δὲ, εἰ ἐνετράπησαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπλήχθησαν, ἤδη καὶ τὰ τῶν ἐντρεπομένων πεποιήκασιν.

11. *Ἅμα δὲ καὶ ζητήσει τις, τίνες οὗτοι οἱ γεωργοὶ οἱ εἰπόντες· „οὗτός*[1]) *ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν·“ οὐ γὰρ φαίνονται Ἰουδαῖοι ἀποκτείναντες αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ οἰκοδεσπότου. Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φήσει τις, ὅτι, ἡνίκα διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, ὅστις εἴη, τινὲς εἶπον, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός. Πρὸς οὓς ἀπεκρίναντο ἄλλοι· „ὁ Χριστὸς*[2]) *ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί. Τοῦτον δὲ οἴδαμεν, πόθεν ἐστίν.“ Εἶτ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ τῶν τεραστίων, καὶ θείων δυνάμεων πληττόμενοι, ἐφρόνουν μὲν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, οὐχ ὡμολόγουν δὲ, καὶ ἀληθὲς ἦν τό· „ἐντραπήσονται*[3]) *τὸν υἱόν μου·“ ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ, ἀπεγνωκότων αὐτῶν ὅτι εἴη ὁ υἱὸς, λελέχθαι· „οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν·“ διὰ τοῦτό φησιν ὁ Σωτήρ· „κἀμὲ*[4]) *οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί.“ Ἐπιστήσας δέ τις τοῖς ἀναγεγραμμένοις περὶ τοῦ Ἡρώδου, ἡνίκα ἔμαθεν ἀπὸ τῶν μάγων, τετέχθαι*[5]) *τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων, ὄψεται ὅτι δύνανται οἱ ἀποκτείναντες τὸν Σωτῆρα, ἐγνωκότες ὅτι υἱὸς εἴη, οὐδὲν ἧττον ἐπιβεβουλευκέναι αὐτῷ· καὶ γαρ ὁ Ἡρώδης, μαθὼν ἀπὸ τῶν γραμματέων, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ*

---

[1]) Matth. XXI, 38.

[2]) Ev. Joann. VII, 27. coll. Tom. II, ed. nostrae pag. 136. not. 4. et pag. 138. not. 2.

[3]) Matth. XXI, 37. — 38.

[4]) Ev. Joann. VII, 28.

[5]) H. et R. in textu: *τετάχθαι*, H. tamen ad oram: „scribas *τετέχθαι*,“ in notis: „lege *τετέχθαι*. Cfr. Matth. II, 2.“

γεννᾶται ὁ Χριστὸς, καὶ συγκαταθέμενος ὅτι Χριστὸς εἴη ὁ γεννώμενος,[1]) ἀποστέλλει μὲν αὐτοὺς λέγων· „πορευθέντες[2]) ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου, ἵνα[3]) κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ·“ οὐδὲν δ' ἧττον ἐπανελθόντων αὐτῶν ἐπεβούλευσε τῷ παιδίῳ, οὐκ ἀπιστῶν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦν: οὐκ ἂν γὰρ πάντη ἀπιστῶν, „πάντα[4]) τὰ παιδία ἀνεῖλε τὰ ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων·“ ἀλλὰ καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν προφητευόμενον, καὶ ἐβούλετο αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ τὸ ὅσον γε ἐφ' ἑαυτῷ, ἀπέκτεινεν αὐτόν. Οὕτως οὖν δύνανται καὶ οἱ ἐπιβουλεύσαντες τῷ Σωτῆρι εἰρηκέναι μὲν, οὐχ ὥστε δὲ εἰς ἄλλους φθάσαι τὸν λόγον αὐτῶν,[5]) — ἐν ἑαυτοῖς γὰρ εἶπον· — „οὗτός[6]) ἐστιν ὁ κληρονόμος·“ οὐδὲν ἧττον αὐτὸν ἀνῃρηκέναι· ᾠήθησαν γὰρ ἀποκτείναντες τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ νοοῦντες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν· — „εἰ γὰρ[7]) ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν·“ — αὐτοὶ κύριοι ἔσεσθαι τῶν πραγμάτων, ἐπεὶ ἀπετύφλωσεν αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, καὶ ὡς μὴ ἐγνωκότες αὐτὰ ἐξέβαλον[8]) ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέ-

---

[1]) Ed. Ruaei: γενόμενος.

[2]) Matth. II, 8. Ed. Lachm. πορευθέντες ἐξετάσατε ἀκριβῶς — παιδίου.

[3]) Edd. N. T. l. l. ἐπὰν δὲ εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ κτλ.

[4]) Matth. II, 16. Edd. N. T. ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις κτλ.

[5]) H. (excepta ed. Colon., quae habet αὐτῷ) et R. in textu αὐτοῦ, H. tamen ad oram, R. in notis: „leg. αὐτῶν.“

[6]) Matth. XXI, 38.

[7]) I Cor. II, 8.

[8]) Matth. XXI, 39.

κτειναν αὐτόν. Τὸ[1]) δέ· „ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος" τοιοῦτον εἶναί μοι φαίνεται, τὸ[2]) ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι ἔκριναν καὶ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τῶν γεωργῶν, ἡνίκα κατεψηφίζοντο αὐτοῦ τὴν πρὸς θάνατον ψῆφον. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ Σωτὴρ πυνθάνεται τῶν καὶ αὐτῶν γεωργῶν πονηρῶν, λέγων αὐτοῖς· „ὅταν[3]) οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις;" Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ, ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν κριθησόμενοι καὶ καταδικασθησόμενοι, ὡς κακοὶ κακῶς ἀπολούμενοι, καὶ μηκέτι μέλλοντες ἔχειν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, τό· „κακοὺς[4]) κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν·" καὶ οἱονεὶ προφητεύουσιν ὁμοίως τῷ Καϊάφᾳ[5]) τῷ ἀρχιερεῖ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ μὴ εἰρηκότι τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἐπεὶ ἀρχιερεὺς ἦν. Προφητεύουσι δὲ περὶ τῶν ἐθνῶν, ὅτι δώσουσι τῷ οἰκοδεσπότῃ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

12. Εἶτα ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τούτοις ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτοὺς δυσωπεῖ, νομίζοντας εἶναι καὶ οἰκοδόμους τοῦ λαοῦ, ὅτι λίθον αὐτὸν ὄντα καὶ ἀποδοκιμασθέντα ἀπ' αὐτῶν ὁ πατὴρ θήσει τῆς ὅλης οἰκοδομῆς κεφαλὴν, συνέχοντα δύο γωνίας παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης, καὶ δύο λαῶν οἰκοδομάς· τοιοῦτον γάρ ἐστι τό· „οὐδέποτε[6]) ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς

---

[1]) Cod. Anglicanus: ὃ δὲ ἐξέβαλον ἔξω. R.

[2]) H. et R. τὸ, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς κτλ.

[3]) Matth. XXI, 40.

[4]) Ibid. XXI, 41. — H. et R. h. l. ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

[5]) Ev. Joann. XI, 49. 51.

[6]) Matth. XXI, 42. coll. Ps. CXVIII, 22. 23. (CXVII.)

ἡμῶν;“ Κεῖται δὲ ἡ λέξις ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑπτὰ[1]) καὶ δεκάτῳ ψαλμῷ, ὅς ἐστι πρὸ τοῦ πολυστιχωτάτου ψαλμοῦ τεταγμένος, καὶ ἔχει οὕτως τὸ ῥητόν· „λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.“ Καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν περὶ Χριστοῦ προφητευομένων δύναται δυσωπῆσαι τὸν εὐγνομόνως ἐξετάζοντα τὰ γεγραμμένα, καὶ τοῦτο ἐν αὐτοῖς ἂν ταχθείη. Εἰ γὰρ μὴ περὶ λίθου ὁ προφήτης ἀναισθήτου ταῦτα λέγει, ὡς εἴποι τις ἂν ἠλίθιος ἀνήρ, δῆλον ἂν εἴη, ὅτι ὁ ἀποδεδοκιμασμένος ὑπὸ τῶν ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ σοφῶν, καὶ ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ γραμματέων Ἰησοῦς, οὗτος ἀληθῶς ἐγένετο ὡς κεφαλὴ ἐκκλησίας εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἑνῶν καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγων τὰς δύο διαθήκας. Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ κεφαλὴ, δῶρον παρὰ κυρίου τῇ ὅλῃ οἰκοδομῇ δεδομένη, καὶ θαυμαστὴ κεφαλὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, δυναμένων αὐτὴν βλέπειν· καὶ διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες τοῦτον τὸν[2]) λίθον, ἤρθη μὲν ἀπὸ τῶν γεωργῶν ἐκείνων καὶ τῶν οἰκοδόμων ἐκείνων τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἐν οἷς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἐδόθη δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Εἰ δὲ ἀληθὲς τό· „δοθήσεται[3]) ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς·“ δηλονότι οὐδενὶ τῶν μὴ ποιούντων τοὺς καρποὺς τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία· οὐδενὶ γὰρ βασιλευομένῳ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, πῶς, εἰ μηδενὶ δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία τῷ μὴ ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἐδόθη ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία ἐκεί-

---

1) H. et R. ἕπτα. — Ps. CXVIII, 22—24. (CXVII.)

2) Desideratur τόν in ed. Ruaei.

3) Matth. XXI, 43.

νοις ἀφ᾽ ὧν ἤρθη, κατὰ τὸ εἰρημένον· „ἀρθήσεται[1]) ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ;“ Καὶ πρόσχες εἰ δυνάμεθα, ὡς ἐν τηλικαύτῃ δυσχερίᾳ οὕτως οὐ πάνυ τι εὐαποδότου προβλήματος, ἐπιστήσαντες τῇ διαφορᾷ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἀμπελῶνος πρότερον, καὶ περὶ[2]) τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ δεύτερον, ἐπιλύσασθαι τὸ ζητούμενον. Οὐκ εἴρηται δὴ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ὅπερ εἴρηται περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· περὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀμπελῶνος κατὰ τὸ πρότερον γέγραπται, ὅτι „ἐξέδοτο[3]) αὐτὸν γεωργοῖς·“ περὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὅτι „δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.“ Ἦν δ᾽ ἂν ἄλυτον[4]) τὸ κατὰ τὸν τόπον, εἰ ὥσπερ „ἐξέδοτο[5]) αὐτὸν γεωργοῖς,“ γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ προτέρου, οὕτως εἴρητο καὶ περὶ τοῦ δευτέρου· ἐκδοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· καὶ εἰ, ὥσπερ εἴρηται περὶ τῶν δευτέρων· „καὶ[6]) δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς·“ εἴρητο καὶ περὶ τῶν προτέρων, ὅτι ἔδωκεν αὐτὸν γεωργοῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον ἐπηπορήσαμεν, καὶ τὸ φανὲν ἡμῖν εἰρήκαμεν· ὁ δὲ βέλτιον δυνάμενος καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ἐκεῖνος ἡμῶν μᾶλλον ἀκουέσθω.

13. „Καὶ[7]) ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. Καὶ ζητοῦντες κρατῆσαι αὐτὸν, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ[8]) εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον.“ Ἀκούσαν-

---

1) Matth. XXI, 43.

2) Ed. Coloniens. minus accurate: πρό.

3) Matth. XXI, 33. — 43.

4) Ed. Ruaei minus accurate: ἄυτον.

5) Matth. XXI, 33.

6) Matth. XXI, 43.

7) Ibid. XXI, 45. 46. Edd. N. T. v. 46. αὐτὸν κρατῆσαι.

8) Ed. Knapp. l. l. ἐπειδὴ ὡς προφήτην κτλ., ed. Lachm. ἐπειδὴ εἰς προφήτην κτλ.

τες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ὧν τῆς μὲν ἑτέρας ἀρχὴ ἦν· „ἄνθρωπός[1]) τις εἶχε τέκνα δύο·“ τῆς δὲ λοιπῆς· „ἄνθρωπος[2]) ἦν οἰκοδεσπότης, ὃς ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα·“ ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει, κατὰ μὲν τὴν[3]) ἑτέραν παραβολὴν, ὅτι εἶπεν ὁ δεύτερος υἱός· „ἐγώ,[4]) κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε·“ κατὰ δὲ τὴν λοιπὴν, ὅτι ἐπεὶ εἴρηται αὕτη κατὰ τὰ λελεγμένα κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων προτέρων γεωργῶν,[5]) τό· „ἀρθήσεται ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς·“ καὶ γνόντες ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει, ἐζήτησαν μὲν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ποιῆσαι αὐτῷ[6]) ὅ, τί ποτ᾽ ἂν δυνηθῶσιν· οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ, ἐπεὶ μὴ οἷοίτε ἦσαν ὑπομεῖναι ὄχλων ὁρμὴν τῶν ἐχόντων τὸν Ἰησοῦν εἰς[7]) προφήτην. Καὶ ὅσοι γε ἐπιβουλευτικῶς βούλονται κρατῆσαι τὸν Λόγον, ἵν᾽ ὡς κεκρατημένον παρ᾽ αὐτοῖς καθέλωσιν αὐτὸν, οὗτοι οὐκ ἄν ποτε κρατήσαιεν αὐτοῦ, τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ὄχλων προφήτην τινὰ τοῦ θεοῦ αὐτὸν ὑπολαμβανόντων, περισπώντων τοὺς βουλομένους αὐτὸν κρατεῖν καὶ ἐπιβουλεῦσαι αὐτῷ. Μετὰ ταῦτα ἰστέον, ὅτι τῶν ζητούντων κρατεῖν τὸν Ἰησοῦν διαφοραί εἰσιν· ἄλλως γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐζήτουν κρατῆσαι αὐτὸν, ἄλλως ἡ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων νύμφη ζητήσασα

---

[1]) Matth. XXI, 28. coll. pag. 91. not. 2. et pag. 97. not. 3.

[2]) Ibid. XXI, 33. coll. pag. 93. not. 5.

[3]) Desideratur τήν in ed. Huetii.

[4]) Matth. XXI, 30.

[5]) H. recte in notis: „deest εἶπε, aut quid simile ante τό.“ — Equidem legerim: ὁ Ἰησοῦς λέγει τό. Cfr. Matth. XXI, 43.

[6]) H. et R. αὐτῷ ὅτι ποτ᾽ ἂν δυνηθῶσιν.

[7]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: ὡς προφήτην.“

αὐτὸν, καὶ ἀναστᾶσα,[1]) *καὶ κυκλοῦσα ἐν πόλει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, μόγις ποτὲ εὗρεν αὐτὸν, ὅτε μικρὸν παρῆλθε τοὺς τηροῦντας καὶ κυκλοῦντας αὐτὸν*[2]) *ἐν τῇ πόλει, καὶ εὑροῦσα ἐκράτησεν, ὅτε καὶ λέγει· „ἐκράτησα*[3]) *αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφήσω αὐτὸν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός*[4]) *μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με.“ Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ νύμφη κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων, ἐκράτησα, φησὶν,*[5]) *αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με· πρὸς δὲ τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ὡς προκόψασα, καὶ ἑτέρως αὐτὸν μέλλουσα κρατεῖν, καὶ βέλτιον παρὰ τὸ πρότερον, φησίν· „εἶπα·*[6]) *ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὕψεων αὐτοῦ.“ Ἵνα δὲ νοήσῃς τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν κρατῆσαι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ μὴ κρατοῦντας αὐτὸν, κατανόησον, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων παρὰ τὸν Χριστοῦ λόγον λόγων οἷόν τέ ἐστι κρατῆσαι, καὶ περιδράξασθαι τοῦ νοῦ τῶν ὅ, τιποτοῦν δογματισάντων, καὶ τεθεωρημένως ἀνατρέψαι αὐτὸν, καὶ, ὡς ἡ γραφὴ ὠνόμασε, συμβιβάσαι. Οὕτω γὰρ ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον σοφὸς, ὡς πνευματικὸς*[7]) *ἀνακρίνων πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρινόμενος, ἀνακρίνει μὲν, καὶ βασανίζει, καὶ διελέγχει τοὺς ἄλλους λόγους, εἴτε τῶν τοῦ κόσμου σοφῶν, εἴτε τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσι*

---

[1]) Cantic. III, 2. 3. 4.

[2]) Deest *αὐτόν* in textu ed. Ruaei. H. recte, ut videtur, in notis: „*αὐτόν* videtur loco suo motum, et post *ἐκράτησεν* rejiciendum.“

[3]) Cantic. III, 4. LXX. interpretes: *ἀφῆκα* pro *ἀφήσω*, et *ταμεῖον* pro *ταμιεῖον*.

[4]) H. et R. constanter *μῆτρός μου*.

[5]) Edd. Huetii *φησὶ, αὐτὸν εἰς οἶκον κτλ.*

[6]) Cantic. VII, 8. LXX. interpretes: *ἐπὶ τῷ φοίνικι κτλ.*

[7]) I Cor. II, 15.

διαπρέπειν δοκούντων· οὐ καταχρίνεται δὲ, οὐδὲ καταλαμβάνεται ὁ ἐν αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ νοῦς, οὐδὲ κρατεῖται ὑπὸ τῶν προθεμένων αὐτὸν ἀνατρέπειν· „τίς [1]) γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν;“ Καὶ σαφὲς, ὅτι εἴπερ μέλλει τις συμβιβάσαι τινὸς νοῦν, πρότερον αὐτὸν γνώσεται, καὶ μετὰ τοῦτο συμβιβάσει· νοῦν δὲ κυρίου τις γνώσεται, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἁλώσεται γὰρ ὑπ᾿ αὐτοῦ, καὶ εἴξει αὐτῷ. Καὶ ταῦτα δέ μοι λελέχθω διὰ τό· „καὶ [2]) ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ καὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον.“

14. *Πλὴν κἂν εὐφημῶσιν οἱ [3]) ὄχλοι τὸν Ἰησοῦν, φρονοῦσι μέν τι περὶ αὐτοῦ ἀληθὲς, οὐ μὴν τὸ μέγεθος συνιᾶσιν αὐτοῦ· ἦν μὲν γὰρ Ἰησοῦς καὶ προφήτης, ὡς δῆλον τῷ νοήσαντι τό· „προφήτην [4]) ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἀναστήσει ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος. Ὃς δ᾿ ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται.“ Πλὴν οὐχ ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ προφήτην αὐτὸν εἶναι ἦν, ἀλλ᾿ ἐν τῷ υἱὸν θεοῦ, πρωτότοκον [5]) πάσης κτίσεως, καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ μᾶλλον ἦν αὐτοῦ ἡ ὑπεροχὴ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν σοφίαν τὴν λέγουσαν· „ὁ θεὸς [6]) ἐκτήσατό με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*

---

[1]) I Cor. II, 16.

[2]) Matth. XXI, 46. coll. pag. 112. not. 7. et 8.

[3]) Desideratur *οἱ* in ed. Coloniensi.

[4]) Deuteron. XVIII, 15. 19. Cfr. LXX. virorum versio coll. Act. III, 22. 23., Tom. I. ed. nostrae pag. 187. not. 1., pag. 200. not. 2. et Tom. II. pag. 111. not. 4.

[5]) Coloss. I, 15. 16. coll. edd. N. T.

[6]) Prov. VIII, 22. 23. coll. Tom. I. ed. nostrae pag. 24. not. 4. et 5., pag. 37. not. 3. et 4., pag. 39. not. 7.,

εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ τι ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ τούτους γε τοὺς ὄχλους οὕτως φρονοῦντας περὶ αὐτοῦ, καὶ ἑτοίμως ἔχοντας ὑπερπολεμεῖν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πολεμοῦντας, φοβοῦνται οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ οὐ δύνανται, ἵν' ἐπιβουλεύσωσι θέλοντες κρατῆσαι τοῦ Ἰησοῦ, κρατῆσαι αὐτοῦ. Ἐνταῦθα μὲν οὖν γέγραπται· „ἐπεὶ[1]) εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον·" παρὰ τοῦτο δ' ἂν ποιήσαις, ὅτι οἱ ὄχλοι, κἂν μὴ τῇ λέξει εἰς[2]) προφήτην αὐτὸν ἔχωσιν, εἰς[3]) ὅ, τί ποτ' ἂν ἔχωσιν αὐτὸν, πολλῷ ἔλαττον ἔχουσιν αὐτὸν οὗ ἐστιν, οὐ φθάνοντες, οὐδὲ ἐπὶ τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν τῶν ἐκ μέρους αὐτὸν γινωσκόντων, καὶ οὐδὲν τρανοῦντες περὶ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγω περὶ τῶν ἀληθῶς περὶ αὐτοῦ φρονούντων· οὐ νομιστέον γὰρ, εἶναι ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς τὰ ψεύδη φρονοῦντας περὶ αὐτοῦ, φαντασίᾳ τοῦ δοξάζειν αὐτόν· — ὁποῖοί εἰσιν οἱ[4]) συγχέοντες πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔννοιαν, καὶ τῇ ὑποστάσει ἕνα διδόντες εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, τῇ ἐπινοίᾳ μόνῃ καὶ τοῖς ὀνόμασι διαιροῦντες τὸ ἓν ὑποκείμενον· — καὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, φαντασίᾳ τοῦ μεγάλα περὶ αὐτοῦ φρονεῖν, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦντες, καὶ κακῶς λέγοντες τὸν δη-

---

pag. 69. not. 4., pag. 76. not. 1. et Tom. II. pag. 149. not. 2., pag. 157. not. 2. et 3., pag. 233. not. 4. et pag. 293. not. 4. — LXX. interpretes: κύριος ἔκτισέ με — ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· πρὸ τοῦ αἰῶνος — τὴν γῆν ποιῆσαι.

[1]) Matth. XXI, 46. coll. pag. 112. not. 7. et 8. et pag. 115. not. 2.

[2]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: ὡς προφήτην."

[3]) H. et R., cfr. pag. 113. not. 6., εἰς ὅτι ποτ' ἂν ἔχωσιν κτλ.

[4]) Desideratur οἱ in ed. Coloniensi.

μιουργὸν, οὐκ εἰσὶν ὑπὲρ αὐτοῦ· οὐ [1]) γάρ εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτό εἰσι κατ' αὐτοῦ· „ὁ γὰρ [2]) μὴ ὢν, φησὶ, μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστιν.“ Οὕτω δὲ κἂν συνάγωσιν, οἱ μὴ τὰ ἀληθῆ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονοῦντες, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, σκορπίζουσι μᾶλλον ἢ συνάγουσι· φησὶ γὰρ ὁ Σωτήρ· „καὶ [3]) ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει.“ Καὶ πρόσχες, ὅτι μὴ εἴρηται ἁπλῶς· „ὁ μὴ συνάγων σκορπίζει·“ ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς προσθήκης τῆς „μετ' ἐμοῦ·“ δεῖ γὰρ τὸν συνάγοντα, μετ' αὐτοῦ συνάγειν. Νοήσεις δὲ τὸν μετ' αὐτοῦ συνάγοντα, ἐπιστήσας τῷ· „συναχθέντων [4]) ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός·“ τὸ γάρ· „συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ·“ δηλοῖ τὸν συνάγοντα μετ' αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἂν λέγοις τό· „συναχθέντων [5]) ὑμῶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ·“ ἁρμόζειν τοῖς ἤτοι μετὰ τοῦ κακῶς βιοῦν συνάγουσιν, ἤτοι συναγομένοις, ἢ μετὰ τοῦ κακῶς καὶ ἀσεβῶς φρονεῖν περὶ θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα καὶ διὰ τὸ τοὺς ὄχλους φρονοῦντας περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πολλῷ ἔλαττον φρονοῦντας τῆς ἀξίας αὐτοῦ, λέγεσθαι εἰς προφήτην αὐτὸν ἐσχηκέναι. Συνεξετάσας δὲ τούτοις τὴν τοῦ Λουκᾶ περὶ τῶν ὁμοίων λέξιν, τρανότερον, οἶμαι, κατασκευάσεις τὰ προειρημένα, ὅστις φησί· „καὶ [6]) ἦν διδάσκων τὸ καθημέραν ἐν τῷ ἱερῷ·

---

[1]) Ed. Colon. minus recte: ὁ γάρ εἰσι κτλ.

[2]) Matth. XII, 30.

[3]) Ibid. XII, 30.

[4]) I Cor. V, 4. 5. Ed. Knapp. vers. 4. τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ed. Lachm. τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ.

[5]) Sic H. et R. h. l., cfr. pag. huj. not. 4.

[6]) Luc. XIX. 47. 48. Edd. N. T. vers. 47. τὸ καθ' ἡμέραν — γραμματεῖς ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οἱ

οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι. Καὶ οὐχ εὕρισκον τί ποιήσουσιν· ὁ γὰρ λαὸς ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων·“ καὶ ἐν τούτοις γὰρ δηλοῦται, ὅτι οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν προϊστάμενοι παρανόμως λόγων,[1]) ὀνομαζόμενοι ἀρχιερεῖς, καὶ γραμματεῖς ἐχθροὶ τῷ Ἰησοῦ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ζητοῦσι μὲν τὸν Ἰησοῦν ἀπολέσαι, καὶ ἀφανίσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν· οὐχ εὑρίσκουσι δὲ τί ποιήσουσιν εἰς ὅπερ βούλονται ἀνύσαι, ἅτε προληφθέντος παντὸς τοῦ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντος λαοῦ, καὶ ἐξηρτημένου τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀγάπης, καὶ ἐκκρεμαμένου ἐν τῷ ἀκούειν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ. Καὶ ἔστι γε τοῦτο ἰδεῖν μέχρι τοῦ δεῦρο, τίνα τρόπον ζητοῦσι καθελεῖν οἱ προβαλλόμενοι τὴν θεραπείαν τοῦ θεοῦ ὡς ἀρχιερεῖς αὐτοῦ, καὶ τὴν θείαν γραφὴν ὡς γραμματεῖς, καὶ τὸ ἀρχαῖον ὡς οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ζητοῦσιν ἀπολέσαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐξαφανίσαι τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πάντα εἰς τοῦτο ἀκολούθως τῷ βουλήματι τῶν πατέρων αὐτῶν πράττοντες, οὐ μὴν εὑρίσκοντες τί ποιήσουσιν, ἵνα τὸν ἐξηρτημένον τοῦ Ἰησοῦ λαὸν ἀποστήσωσιν αὐτοῦ, καὶ ἀπαλείψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτῶν. Τάχα δὲ καὶ πάντες οἱ ἡντινοῦν δόξαν ἔχοντες περὶ τοῦ θείου, καὶ πρεσβεύοντες περὶ αὐτῆς ἀλλοτρίως τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας, ἀπολέσαι μὲν θέλουσι τὸν Ἰησοῦν, οὐ δύνανται δὲ, ἐπεὶ πᾶς ὁ ὄχλος αὐτοῦ ἐκκρέμαται ἀκούων. Ἀλλὰ καὶ οἱ οἱστισινοῦν συγγράμμασιν[2]) ἧς δήποτε σοφίας προσέ-

---

πρῶτοι τοῦ λαοῦ. Vers. 48. eaedem: καὶ οὐχ εὕρισκον (ed. Lachm. ηὕρισκον) τὸ τί ποιήσωσιν· ὁ λαὸς γὰρ **ἅπας κτλ.**

[1]) H. et R. in textu: λόγων, H. tamen in notis: „vetus interpres: *qui praesunt inique Judaicis turbis*, legebat ὄχλων, quod placet.“

[2]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg. γράμμασιν.“

χοντες, καὶ διὰ τοῦτο τροπικῶς λεγόμενοι γραμματεῖς, ἀπολέσαι θέλουσιν ἐξ ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν· οὐ μὴν εὑρίσκουσιν εἰς τοῦτο ἀνύσιμον ὃ ποιήσουσι. Καὶ πάντες δὲ οἱ πρεσβύτεροι τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας λόγοι Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ἀπολέσαι θέλουσι τὸν Ἰησοῦν· ἀλλ' οὐ δύνανται, νικώμενοι ἀπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, Ἰησοῦ ἐκκρεμαμένου τοῦ διδασκάλου, ἐν τῷ ἀκούειν καὶ συναισθάνεσθαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Καὶ ὁ Μάρκος δὲ τὰ παραπλήσια ὑποβάλλει λέγων· „καὶ [1]) ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν, ὅτι πᾶς [2]) ὁ λαὸς ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ·“ πᾶς γὰρ ὁ λαὸς Χριστοῦ ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν δύναται γενέσθαι ὑπὸ τῶν προειρημένων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, ζητούντων ἀπολέσαι τὸν Ἰησοῦν ἐξ ἀνθρώπων, καὶ ἐκλῦσαι [3]) τὴν ἔκπληξιν παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τοὺς γάμους.

15. *„Καὶ [4]) ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πάλιν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς, λέγων· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις [5]) ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀπέστειλε [6]) τοὺς δούλους αὐτοῦ,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „πολλοὶ [7]) γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.“ Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁλοσχερέστερον νο-*

---

[1]) Marc. XI, 18. Ed. Lachm. *ἐφοβ. γὰρ (αὐτόν,) κτλ.*

[2]) Edd. N. T. l. l. *πᾶς ὁ ὄχλος.*

[3]) H. et R. *ἐκλύσαι.*

[4]) Matth. XXII, 1—3. Edd. N. T. vers. 1. *πάλιν εἶπε κτλ.*

[5]) Ed. Knapp. l. l. vers. 2. *ὅστις ἐποίησε — υἱῷ αὐτοῦ*, ed. Lachm. *ὅστις ἐποίησεν — υἱῷ αὐτοῦ.*

[6]) Ed. Knapp. l. l. vers. 3. *καὶ ἀπέστειλε — αὐτοῦ*, ed. Lachm. *καὶ ἀπέστειλεν — αὐτοῦ.*

[7]) Matth. XXII, 14.

ουμένη δόξει σαφὴς εἶναι, ἐν ᾗ ἄνθρωπος μὲν βασιλεὺς τροπικῶς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ Χριστοῦ Ἰησοῦ εἶναι λέγεται· οἱ δὲ γάμοι τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἡ ἀποκατάστασις τῆς νύμφης ἐκκλησίας Χριστοῦ πρὸς Χριστὸν τὸν νυμφίον αὐτῆς· οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι δοῦλοι καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, οἱ κατὰ καιρόν εἰσι προφῆται ἐπιστρέφοντες τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν προφητειῶν ἐπὶ τὴν εὐφροσύνην ἀγομένην ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς ἐκκλησίας πρὸς Χριστόν· οἱ δὲ μὴ θέλοντες ἐλθεῖν[1]) προηγουμένως ὄντες κλητοὶ, οἱ μὴ ἀκούοντες τῶν λόγων τῶν προφητῶν ἦσαν· οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι ἄλλοι δοῦλοι, ἄλλο ἄθροισμα προφητῶν· τὸ δὲ ἡτοιμασμένον ἄριστον, ἐν ᾧ οἱ ταῦροι τοῦ βασιλέως, καὶ τὰ σιτευτὰ αὐτοῦ τεθυμένα ἦν, αἱ στερεαὶ ἦσαν καὶ λογικαὶ τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ τροφαί. Οὕτω δὲ καὶ πάντα ἕτοιμα, οἱ περὶ πάντων τῶν ὄντων λόγοι, οὓς, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, οἱ τῇ κλήσει ἀκολουθήσαντες φάγωνται καὶ πίωνται. Ἐπεὶ δὲ τῶν κεκλημένων διὰ τῶν προφητῶν οἱ μὲν μόνον ἠμέλουν τῶν λεγομένων, καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἐσχόλαζον πράγμασιν, οὐ μὴν καὶ ἐπονηρεύοντο κατ᾽ αὐτῶν, διὰ τοῦτο τὴν διαφορὰν αὐτῶν παραστῆσαι βουλόμενος εἶπεν· „οἱ δὲ[2]) ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὃς μὲν ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες αὐτοῦ τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν.“ Εἶτα ἀκολούθως τῇ ὁλοσχερεστέρᾳ διηγήσει ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως νοεῖται, ἣν καὶ ὁ ἀπόστολος περὶ Ἰουδαίων ὀνομάζων λέγει· „ἔφθασε[3]) δὲ ἡ ὀργὴ ἐπ᾽ αὐτοὺς εἰς τέ-

---

[1]) Deest ἐλθεῖν in Cod. Anglicano. R.

[2]) Matth. XXII, 5. 6. Ed. Knapp. ὁ μὲν εἰς τὸν —, ὁ δὲ εἰς τὴν — αὐτοῦ, ed. Lachm. ὃς μὲν εἰς τὸν —, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν — αὐτοῦ. Vers. 6. edd. N. T. οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσ. τ. δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν κτλ.

[3]) I Thess. II, 16. Ed. Knapp. ἔφθασε δὲ ἐπ᾽ αὐτούς κτλ., ed. Lachm. ἔφθακεν δὲ ἐπ᾽ αὐτούς κτλ.

λος.“ Εἶτα προφητεύεται ὁ κατὰ Ἰουδαίων πόλεμος, καὶ ἡ ἅλωσις Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἡ ἀναίρεσις τοῦ λαοῦ μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, ἐν τῷ· „καὶ [1]) πέμψας τὸ στράτευμα αὐτοῦ ἀνεῖλε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε.“

16. Τὸ δέ· „τότε [2]) λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· ὁ μὲν γάμος ἕτοιμος, [3]) οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν [4]) εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους·“ ἀναφέροιτο ἂν ἐπὶ τοὺς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποστόλους λέγοντας Ἰουδαίοις· „ὑμῖν [5]) ἦν ἀναγκαῖον ἀναγγεῖλαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.“ Αἱ διέξοδοι οὖν τῶν ὁδῶν, τὰ ἔξω τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι πράγματα, παρ᾽ αἷς οἱ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εὑρισκόμενοι καλοῦνται εἰς τοὺς γάμους, συναγόντων τῶν ἀποστόλων πάντας οὓς ἐὰν εὕρωσιν· εὕρισκον δὲ τοὺς ἀκούοντας, καὶ οὐκ ἐφρόντιζον καλοῦντες, πότερόν ποτε πρὸ τῆς κλήσεως πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ ἦσαν οἱ καλούμενοι· πάντας γὰρ τοὺς εὑρισκομένους ἐκάλουν. Ἀγαθοὺς δὲ νομιστέον ἐνταῦθα ἁπλούστερον λέγεσθαι τοὺς μετριωτέρους τῶν ἐρχομένων ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν, οἷς ἐφαρμόζοις ἂν τὸ τοιοῦτο ἀποστολικόν· „ὅταν [6]) δὲ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, [7]) οἱ τοιοῦτοι [8]) νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυ-

---

[1]) Matth. XXII, 7. Edd. N. T. καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ (ed. Lachm. αὐτοῦ) ἀπώλεσε τοὺς κτλ.

[2]) Matth. XXII, 8. 9. Ed. Lachm. vers. 8. τ. δούλοις αὐτοῦ.

[3]) Edd. N. T. l. l. vers. 8. ἕτοιμός ἐστιν.

[4]) Ed. Lachm. l. l. vers. 9. ἐὰν εὕρητε.

[5]) Act. XIII, 46. coll. pag. 51. not. 5.

[6]) Rom. II, 14. 15. Edd. N. T. v. 14. ὅταν γὰρ κτλ.

[7]) Ed. Knapp l. l. vers. 14. ποιῇ.

[8]) Edd. N. T. l. l. vers. 14. οὗτοι pro οἱ τοιοῦτοι.

τοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν,[1]) συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.“ Καὶ ἐπλήσθη γε ὁ Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας γάμος, καὶ ἀποκατάστασις τῶν εὑρεθέντων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀνακειμένων ἐπὶ τῷ εὐφρανθῆναι ἐπὶ τοῖς γάμοις. Εἶτ' ἐπεὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καλεῖσθαι δεῖ, οὐ μὴν ὥστε τοὺς πονηροὺς μένειν πονηροὺς, ἀλλὰ μεταμφιασαμένους, καὶ ἀποθεμένους τὰ ἀλλότρια τοῦ γάμου ἐνδύματα, ἐνδύσασθαι τὰ τοῦ γάμου, σπλάγχνα „οἰκτιρμοῦ,[2]) χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα,[3]) μακροθυμίαν·“ — ταῦτα γάρ ἐστι τὰ τοῦ γάμου ἐνδύματα· — διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους πρὶν αὐτοῖς παραθῇ τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον, τοὺς ταύρους, καὶ τὰ τεθυμένα σιτιστὰ, καὶ πάντα τὰ ἕτοιμα, ἵνα θεασάμενος τηρήσῃ μὲν τοὺς ἔχοντας ἔνδυμα γάμου καὶ εὐφράνῃ, καταδικάσῃ δὲ τοὺς ἐναντίους. Εἰσελθὼν οὖν εὑρίσκει τινὰ τῶν κεκλημένων καὶ ἐληλυθότων ἐπὶ τὴν κλῆσιν μὴ ἀλλάξαντα ἑαυτοῦ τὸ ἦθος, μηδὲ ἐνδυσάμενον ἔνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐτῷ· „πῶς[4]) εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;“ Εἶτ' ἐπεὶ ὁ ἁμαρτὼν, καὶ μὴ ἀνακαινωθεὶς, μηδὲ ἐνδυσάμενος τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς μὴ ἔχων τόπον ἀπολογίας φιμοῦται· διὰ τοῦτο γέγραπται τό· „ὁ δὲ[5]) ἐφιμώθη.“ Καὶ οὐκ ἀρκεῖ γε τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ γάμου τὸν ἀτιμάσαντα τὴν κλῆσιν· δεῖ γὰρ αὐτὸν ὑπὸ τῶν διακόνων τοῦ βασιλέως τῶν πρὸς τοῖς δεσμοῖς τεταγμένων, δεθέντα τὴν πονηρίαν ᾗ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο, καὶ τὴν δραστήριον δύ-

---

[1]) Ed. Lachm. l. l. vers. 15. καρδίαις αὐτῶν.

[2]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: οἰκτιρμῶν.“ — Cfr. Coloss. III, 12.

[3]) Ed. Knapp. l. l. πραότητα, ed. Lachm. πραΰτητα.

[4]) Matth. XXII, 12. Edd. N. T. ἑταῖρε, πῶς κτλ.

[5]) Ibid. XXII, 12.

ναμιν ἐν ᾗ πρᾶξιν ἀγαθὴν οὐκ ἐτέλεσεν, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ γάμου ἐκβληθῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ εἰς τὸν ἀλλότριον φωτὸς καταδικασθῆναι [1]) τόπον, ἔνθα σκότος ἦν τὸ ὡς ἐν σκότῳ βαθύτερον, καὶ καλούμενον σκότος ἐξώτερον. Καὶ εἴ τίς γε ἡμῶν ἐπὶ τὴν κλῆσιν ἐλθὼν τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, δοκεῖ μὲν ὑπακούειν καὶ ἔρχεσθαι μετὰ τῶν κεκλημένων, οὐ μὴν ἐνδέδυται τὸ προειρημένον ἔνδυμα γάμου, ταῦτα πείσεται, καὶ δεθεὶς ποδῶν καὶ χειρῶν ἐκβληθήσεται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἔνθα κατὰ τό· „οὐαὶ [2]) οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι κλαύσετε·“ ὁ κλαυθμὸς τοῖς τὰ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ θρήνου ἄξια ἁμαρτήσασι· — κλαύσονται δὲ θρηνοῦντες τὰς ἰδίας ταλαιπωρίας —. Εἶθ' ἵνα παραστήσῃ ὁ λόγος τὸν φόβον, καὶ τὸν τρόμον, καὶ τὰ σκυθρωπὰ πράγματα, καὶ τοὺς πόνους, ἐν οἷς ἔσονται οἱ μὴ ἐνδεδυμένοι ἔνδυμα γάμου, εἶπε τό· „ἐκεῖ [3]) ἔσται ὁ κλαυθμὸς,“ καὶ οὐ μόνον ὁ κλαυθμὸς, ἀλλὰ „καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.“ Καὶ ἐπιφέρεται τῇ ὅλῃ παραβολῇ, διὰ τὸ πολλοὺς δεδηλῶσθαι τοὺς κληθέντας, οὐ πάντας δὲ ἐληλυθέναι, ἀλλ' ὀλίγους ἐξ αὐτῶν, τό· „πολλοί [4]) εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.“

17. Ταῦτα μὲν οὖν ὁλοσχερέστερον εἰς τὴν παραβολὴν λελέχθω· πειρασόμεθα δὲ ἐπανελθόντες ἐρευνῆσαι κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν αὐτὴν, ἐὰν ἄρα βοηθηθέντες ὑπὸ τοῦ τῆς σοφίας πνεύματος, δυνηθῶμέν τινα καὶ βαθύτερα εἰς τὴν παραβολὴν εὑρόντες οἰκοδομῆσαι, καὶ κατὰ τὸ εὔλογον σιωπῆσαι, ἢ [5]) αἰνίξασθαι, ἢ ἐκθέσθαι. Ἡ βασιλεία τοίνυν τῶν οὐρανῶν ὡμοιώθη,

---

[1]) Ed. Ruaei: δικασθῆναι.

[2]) Luc. VI, 25. Edd. N. T. οὐαὶ ὑμῖν, οἱ — νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε.

[3]) Matth. XXII, 13.

[4]) Ibid. XXII, 14. coll. pag. 119. not. 7.

[5]) Desideratur ἢ in ed. Ruaei.

κατὰ μὲν τὸν βασιλεύοντα, ἀνθρώπῳ βασιλεῖ· κατὰ[1]) *δὲ τὸν βασιλεύοντα τῷ βασιλεῖ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὰ βασιλευόμενα, τοῖς δούλοις καὶ τοῖς κεκλημένοις εἰς τοὺς γάμους, ὧν οἱ μὲν οὐκ ἤθελον εἰσελθεῖν, οἱ δὲ ἀμελήσαντες τοῦ εἰσελθεῖν ἀπῆλθον,*[2]) *ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ, καὶ ἄλλοι κρατήσαντες τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Ἔτι τῶν βασιλευομένων ἐστὶ καὶ τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ὁδῶν συναγόμενοι πονηροὶ καὶ ἀγαθοὶ, ἕως ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων, καὶ ὁ ἐν τοῖς ἀνακειμένοις οὐκ ἔχων ἔνδυμα γάμου, καὶ οἱ κελευσθέντες διάκονοι δῆσαι τὸν μὴ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου ποδῶν καὶ χειρῶν, καὶ ἐκβαλεῖν αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Ἐδύνατο μέντοι γεγράφθαι· „ὡμοιώθη*[3]) *ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ,“ χωρὶς τῆς „ἄνθρωπος“*[4]) *προσθήκης· ἀλλ' ἐπεὶ πρόσκειται*[5]) *καὶ τὸ „ἀνθρώπῳ,“ ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο διηγήσασθαι, οὕτως ἂν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, σαφηνισθέν· τῶν μὲν πρὸ ἡμῶν ποιήσας τις βιβλία, νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, τὰς ὡσπερεὶ ἀνθρωποπαθῆ παριστάσας λέξεις τὸν θεὸν διηγούμενος, καὶ τὰς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἐμφαινούσας, ἑνὶ μὲν ῥητῷ ἐχρήσατο περὶ τοῦ ὡς ἄνθρωπον λέγεσθαι εἶναι τὸν θεὸν ἀνθρώπους οἰκονομοῦντα, τῷ· „ἐτροποφόρησέ*[6]) *σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν*

---

[1]) H. satis accurate in notis: „vetus interpres: *secundum autem eum qui conregnat, filio Regis.* Legendum fortasse *συμβασιλεύοντα τῷ βασ.*, vel: *βασιλεύοντα ἅμα τῷ βασιλεῖ*, vel quid simile, nec aliter sensus stare potest.“

[2]) Matth. XXII, 5. 6. coll. pag. 120. not. 2.

[3]) Ibid. XXII, 2.

[4]) H. absque causa ad oram: „fort. *ἀνθρώπῳ.*“

[5]) H. ad marginem: „scribas *πρόκειται.*“

[6]) Deut. I, 31. LXX. viri: *ὡς τροποφορήσει σε κύριος —, ὡς — υἱὸν αὐτοῦ.*

αὐτοῦ·“ ἑνὶ δὲ περὶ τοῦ μὴ ὡς ἄνθρωπον εἶναι τὸν θεὸν, τῷ· „οὐχ [1]) ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς διαρτηθῆναι.“

18. Ἡμεῖς δὲ πολλὴν ἀφθονίαν ἔχομεν ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων περὶ τοῦ θεοῦ παραδειγμάτων, ἐν οἷς ὡμοιώθη κατά τινας παραβολὰς ἀνθρώπῳ. Χρησόμεθα οὖν ταῖς ἄνθρωπον ὀνομαζούσαις παραβολαῖς τὸν θεὸν, εἰς ἀπολογίαν τῶν ὅσον ἐπὶ ταῖς λέξεσιν ἀνθρωποπαθῆ φασκουσῶν εἶναι τὸν Χριστοῦ πατέρα, καὶ φήσομέν γε πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, διὰ τὸ μὴ νενοηκέναι τὰ οὕτως λεγόμενα ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι προσκόπτοντας τῷ θεῷ νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως, ὅτι εἴπερ ἀνθρώπῳ ὡμοίωται κατὰ τὰς τοῦ εὐαγγελίου παραβολὰς ὁ θεὸς, διὰ τί ἀκολούθως ταύταις ταῖς παραβολαῖς οὐ παραδέχεσθε παραβολὴν εἶναι τὴν ὀργὴν, τὸν θυμὸν, καὶ τὴν μεταμέλειαν, καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ προσώπου, καὶ τὴν κάθισιν, καὶ τὴν στάσιν, καὶ τὸν περίπατον τοῦ θεοῦ; — τὸν γὰρ ἀναγεγραμμένον ἐν ταῖς προφητείαις ὕπνον αὐτοῦ ἤτοι οὐ παρετήρησαν, ἢ ὁμολογήσουσιν εἶναι παραβολήν. — Καὶ ἔτι πρὸς ἐκείνους ἐροῦμεν, ὅτι εἰ μὴ βούλεσθε, ἀκολούθως τῷ ἐν παραβολῇ ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεὸν, ἐν παραβολῇ ἀκούειν τῶν ἀνθρωποπαθῶς περὶ αὐτοῦ ἀπαγγελλουσῶν γραφῶν, παραστήσατε, πῶς ἄνθρωπος ὁ τῶν ὅλων κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λέγεται θεὸς, οὐδὲν ἀνθρώπινον, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, λεγόμενος ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Ἐκ περιουσίας δὲ ἐλέγξομεν αὐτοὺς μηδὲ τὰ τῆς καινῆς διαθήκης γράμματα ἐξητακότας, ἐν οἷς, κατὰ τὴν ἐνταῦθα παραβολὴν, ὁ ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ βασιλεὺς ἄνθρωπος ὠργίσθη ἐπὶ τοῖς μὴ θελήσασι κατὰ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους, καὶ τοῖς ἀμελήσασι μὲν τοῦ δειπνῆσαι εἰς τοὺς γάμους, ἀπεληλυθόσι δὲ εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ἢ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν· ὠργίσθη δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς κρατήσασι τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ ὑβρίσασι,

---

[1]) Num. XXIII, 19.

καὶ ἀποκτείνασι. Λεγέτωσαν γὰρ ἡμῖν, πότερον ὁ ὀργισθεὶς οὗτος, ἅτε ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὁ πατήρ ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἄλλος τις παρὰ τὸν, ὅσον ἐπὶ τῇ παραβολῇ, ὀργισθέντα, πατήρ ἐστιν αὐτοῦ· ἑκατέρως δὲ στενοχωρηθήσονται, εἴτ' ἐκ τοῦ μὴ θέλειν τὸν ὀργισθέντα, ποιοῦντα γάμους τῷ υἱῷ, πατέρα εἶναι Χριστοῦ διὰ τὴν ὀργήν· εἴτ' ἐκ τοῦ ἀναγκάζεσθαι, διὰ τοὺς γάμους καὶ τὸν υἱὸν, παραδέχεσθαι ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ πατὴρ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ὀργίζεται. Ἐὰν δὲ διήγησιν τῷ ὀργίζεσθαι πειραθῶσι φέρειν, φήσομεν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι, ὦ οὗτοι, τίς ἡ ἀποκλήρωσις, μὴ φεύγειν μὲν τὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ποιοῦντα γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ διὰ τὴν ὀργὴν, καὶ[1]) ἄλλον ζητεῖν· ἐν δὲ τῷ νόμῳ, καὶ τοῖς προφήταις, διὰ τὸ αὐτὸ τῆς ὀργῆς ὄνομα, καὶ τὰ παραπλήσια αὐτῇ, ζητεῖν ἀναπλάττειν ἕτερον παρὰ τὸν τοῦ νόμου καὶ προφητῶν Θεόν;

19. Ὅσον οὖν ἄνθρωποί ἐσμεν, καὶ οὐ συμφέρει ἡμῖν τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ κεκρυμμένης ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαβῶμεν, θεωρεῖν, ἀναγκαίως ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ἵνα ἀνθρώποις λαλήσῃ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀνθρώπους οἰκονομήσῃ μὴ χωροῦντας οἰκονομηθῆναι ὑπὸ[2]) τοῦ θεοῦ πάντη μένοντος θεοῦ, καὶ ἐν τῷ λέγειν διὰ προφητῶν, καὶ ἐν τῷ οἰκονομεῖν ἀνθρώπους. Καὶ τότε παύσεται ὁμοιουμένη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ, ὅταν παυσαμένου ζήλου,[3]) καὶ ἔριδος, καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν, καὶ ἁμαρτημάτων, καὶ τοῦ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖν, ἄξιοι γενώμεθα ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· „ἐγὼ[4]) εἶπα, θεοί

---

[1]) H. satis accurate in notis: „vel lege: καὶ μὴ ἄλλον ζητεῖν, vel τὸ μή, quod φεύγειν superius praecedit, hic repetitum subaudi."

[2]) Ed. Colon. minus accurate: πρὸ τοῦ Θεοῦ.

[3]) I Cor. III, 3.

[4]) Psalm. LXXXII, 6. — 7. (LXXXI.)

ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες,“ ἢ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, μηκέτι πράττοντες τοιαῦτα ἐφ' οἷς λέγοιτ' ἄν· „ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε.“ Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὁμοιοῦσθαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν παύσεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μυρία ὧν χρήζει ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος, οἷον γέγραπται ἐν τῷ Ὠσηέ· „ἐγὼ [1]) δέ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ [2]) οἴκῳ Ἰούδα·“ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ· „ἀπαντήσομαι, [3]) φησὶν, αὐτοῖς ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη.“ Παύσεται οὖν ποτε τῶν ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς λέων, καὶ ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, ὅτε διὰ τὸ τοὺς τάδε πεποιηκότας μηκέτι χρήζειν τοῦ ὡς πάνθηρος, καὶ τοῦ ὡς λέοντος, καὶ τοῦ ὡς ἄρκτου, αὐτὸς οὐκέτι ἔχων τοὺς τοιούτου ἑαυτοῦ χρήζοντας, ἐμφανίσει ἑαυτὸν καθώς ἐστιν. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀκούω καὶ τοῦ· „ὁ θεὸς [4]) ἡμῶν [5]) πῦρ καταναλίσκον·“ ἐπείπερ ὅσον μέν ἐστι τὰ τοῦ καταναλίσκεσθαι ἄξια, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστι καταναλίσκον ἐκεῖνα· ἐπὰν δὲ ἀναλωθῇ ὑπὸ τοῦ καταναλίσκοντος πυρὸς τὰ πεφυκότα ὑπ' ἐκείνου ἀναλίσκεσθαι,

---

[1]) Hos. V, 14. LXX. viri: διότι ἐγώ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ κτλ.

[2]) Ed. Ruaei: ἐν τῷ οἴκῳ.

[3]) Hos. XIII, 8. LXX. interpretes: ἡ ἀπορουμένη.

[4]) Deut. IV, 24. LXX. interpretes: ὅτι κύριος ὁ Θεός σου πῦρ καταναλίσκον ἐστὶ, Θεὸς ζηλωτής.

[5]) H. in notis: „ὁ Θεὸς —“ ἐπείπερ — — ἐκεῖνα· ἐπὰν δέ κτλ. Ita Cod. Regius, at Cod. Holm. ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστι καταναλίσκον ἐκεῖνα, ἐπὰν δέ κ. τ. λ. Consentit vetus interpres: *Deus noster ignis consumens est, consumens ea.* Cod. Regium hoc loco magis probamus, quem et in interpretatione secuti sumus. Hunc luxatum tamen et mancum (H. scil. et R. in textu haec exhibent: ἐπείπερ — καταναλίσκεσθαι ἄ * * * ἐπὶ τοσοῦτον κτλ.) sic fortasse restituas: ἐπείπερ — καταναλίσκεσθαι ἄξια, ἐπὶ τοσοῦτον κτλ.“

τότε οὐκέτι μὲν ἔσται ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον, μόνον δὲ, ὡς εἶπεν Ἰωάννης, φῶς, λέγων· „ὁ θεὸς[1]) φῶς ἐστι.“ Τούτων δὲ κινηθέντων πρόσχες, εἰ δύνασαι τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου καθολικῆς ἐπιστολῆς οὕτως ἔχον· „ἀγαπητοὶ,[2]) νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα. Οἴδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι·“ τὸν τρόπον τοῦτον ἐκλαβεῖν. Νῦν μὲν γὰρ κἂν ἀξιωθῶμεν βλέπειν τὸν θεὸν τῷ νῷ, καὶ τῇ καρδίᾳ, οὐ βλέπομεν αὐτὸν καθώς ἐστιν, ἀλλὰ καθὼς διὰ τὴν ἡμετέραν οἰκονομίαν ἡμῖν γίνεται· ἐπὶ δὲ τέλει τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησε[3]) διὰ στόματος τῶν ἁγίων ἐξ αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ, ὀψόμεθα αὐτὸν, οὐχ ὡς νῦν ὃ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς πρέπει τότε, ὃ ἔστιν.

20. *Ἅπαξ δὲ ταῦτα εἰπόντες εἰς[4]) τό· „ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ·“ δυνάμεθα καὶ τὴν αἰτίαν εὑρεῖν τοῦ συνεχῶς τὸν Σωτῆρα υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ υἱὸν ἀνθρώπου, ἑαυτὸν ὠνομακέναι, δηλοῦντα, ὅτι ὥσπερ ὁ θεὸς ἀνθρώπους οἰκονομῶν, ὡς ἐν παραβολαῖς, ἄνθρωπος λέγεται, τάχα δέ πως καὶ γίνεται· οὕτως καὶ ὁ Σωτὴρ προηγουμένως υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεός ἐστι, καὶ υἱὸς[5]) τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· οὐ μένει δὲ ἐν ᾧ ἐστι προηγουμένως, ἀλλὰ γίνεται κατ' οἰκονομίαν τοῦ ἐν παραβολαῖς λεγομένου ἀνθρώπου, ὄντος δὲ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου, κατὰ τὸ μιμεῖσθαι ὅταν ἀνθρώπους οἰκονομῇ τὸν θεὸν, λεγόμενον ἐν παραβολαῖς καὶ γινόμενόν πως ἄνθρωπον. Καὶ οὐ χρή τινα ἄνθρωπον ζητεῖν, κἀκεί-*

---

[1]) I Joann. I, 5.

[2]) Ibid. III, 2, Ed. Knapp. *οἴδαμεν δὲ, ὅτι κτλ.*

[3]) Luc. I, 70.

[4]) Deest *εἰς* in ed. Coloniensi. — Matth. XXII, 2.

[5]) Coloss. I, 13. 15.

νου λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν Σωτῆρα, ἀλλὰ πάντα ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν λεγουσῶν παραβολῶν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον, συνετῶς ἀκούειν αὐτοῦ λέγοντος ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Παρ' ἡμῖν μὲν οὖν τοῖς ἀνθρώποις „ὡμοιώθη[1]) ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ·" παρὰ δὲ τοῖς κατὰ τὰς γραφὰς λεγομένοις θεοῖς, ὧν[2]) ἐν συναγωγῇ ἔστη ὁ θεὸς, ἐν μέσῳ θεοὺς διακρίνων, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐστιν ὁμοία Θεῷ βασιλεῖ.

21. Ζητήσεις δὲ, εἰ ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις τοῖς ὑποδεεστέροις, ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν φύσει, ἀγγέλων, καὶ θρόνων, καὶ κυριοτήτων, καὶ ἀρχῶν, καὶ ἐξουσιῶν, ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ἐν θρόνοις ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θρόνῳ βασιλεῖ· κυριότησι δὲ, κυριότητι βασιλεῖ· ἀρχαῖς δὲ, ἀρχῇ βασιλεῖ· καὶ ἐξουσίαις, ἐξουσίᾳ βασιλεῖ. Φήσει γάρ τις· τίς ἡ ἀποκλήρωσις, τοῖς μὲν ἐλάττοσιν ὡμοιῶσθαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, τοῖς δὲ κρείττοσιν ἀνθρώπων μὴ τὸ ἀνάλογον τούτῳ γίνεσθαι; Οὗτος δὴ ὁ ὁμοιωθεὶς ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀπέστειλε[3]) τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους· καὶ ἐπιστήσεις, εἰ ὥσπερ ἄλλη ἡ γαμουμένη νύμφη παρὰ τοὺς καλοῦντας δούλους, καὶ τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν μυστικῶν πραγμάτων, οἱ μέν τινές εἰσιν ἀναλαμβανόμενοι εἰς τὸ σύστημα τῆς νύμφης, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποστελλομένων δούλων καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους· καὶ τρίτοι παρὰ τούτους, οἱ κεκλημένοι εἰς τοὺς γάμους. Θεὸς δ' ἂν εἰδείη τὰ διάφορα τάγματα τῶν ψυχῶν, ἢ σὺν αὐταῖς καὶ δυνάμεων,

---

1) Matth. XXII, 2. Male deest h. l., cfr. seqq. coll. pag. 128. not. 4., ἀνθρώπῳ ante βασιλεῖ in edd. H. et R.

2) Psalm. LXXXII, 1. (LXXXI.)

3) Matth. XXII, 3.

καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ τούσδε μὲν ἐπὶ τὸ σύστημα τῆς νύμφης ἀναλαμβάνεσθαι· ἑτέρους δὲ ἐπὶ τοὺς δούλους τοὺς διακονουμένους τῇ κλήσει· καὶ ἄλλους ἐπὶ τοὺς καλουμένους. Ἐν πνευματικοῖς δὲ γάμοις κοινωνίαν νόει Λόγου νυμφίου τόκον ἐν καλῷ ποιουμένου, καὶ νύμφης ψυχῆς γαμουμένης Λόγῳ, καὶ μὴ φθειρομένης ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν ἀφθαρσίας μεταλαμβανούσης, καὶ γεννώσης ὁποῖα γένοιτο ἐκ τοιούτων γάμων λογικὰ γεννήματα.

22. Καὶ ἐν τοιούτοις γάμοις νόει τὸ ἑτοιμαζόμενον ἄριστον ἐκ στερεᾶς ἐν πνευματικοῖς λογικοῖς[1]) τροφῆς, καὶ τὸ στερεὸν τῆς τροφῆς τροπολογούμενόν μοι νόει ἐν τοῖς ταύροις· ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸν τῆς αὐτῆς θεωρίας ἐν τοῖς θυομένοις σιτιστοῖς, καὶ τὴν ἄλλην δὲ ποικιλίαν τὴν ἀνάλογον τοῖς σωματικοῖς πνευματικὴν θεωρίαν, τῷ· „καὶ[2]) τὰ πάντα ἕτοιμα·“ ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐν δαψιλείᾳ βασιλικῇ ἀξίως τῆς βασιλείας καὶ τοῦ πλούτου ἑαυτοῦ τὸ τοιοῦτον ποιεῖ ἄριστον. Δοκεῖ δή μοι εὐγενῶν τινων ψυχῶν Ἰσραηλιτικῶν γεγονέναι ἡ προηγουμένη κλῆσις εἰς τοὺς γάμους. Προηγουμένως γὰρ διὰ τῶν καλούντων τῷ τῆς διδασκαλίας λόγῳ βούλεται ὁ θεὸς ἥκειν εἰς τὴν μακαρίαν ταύτην ἑστίαν τοὺς πρὸς σύνεσιν εὐφυεστέρους· καὶ ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι οὐ θέλουσιν οἱ τοιοῦτοι ἐλθεῖν εἰς τὴν κλῆσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀποστέλλονται ἄλλοι δοῦλοι προκαλούμενοι τοὺς μὴ θέλοντας ἐλθεῖν, καὶ ἐπαγγελλόμενοι εἰ ἔλθοιεν οἱ κεκλημένοι μεταλήψεσθαι αὐτοὺς ἑτοιμασθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρίστου, καὶ ταύρων τῶν ὡς ἐν καθαροῖς πάντων τῶν καθαρῶν μειζόνων, καὶ σεσιτευμένων τῇ ποικίλῃ καὶ πολλῇ ἀποδείξει τῶν εἰς ἕκαστον πρόβλημα νοημάτων· οἱονεὶ γὰρ σιτιστὸν παρατίθησι λόγον, ἢ

---

[1]) H. in notis: „vetus interpres videtur legisse: λογίοις, habet enim: *eloquiorum*.“

[2]) Matth. XXII, 4. Edd. N. T., cfr. pag. 131. not. 3., καὶ πάντα ἕτοιμα.

διηρημένον, καὶ ἐν τροπολογίᾳ λεγόμενον τεθυμένον, ὁ τὴν περὶ τοῦ προκειμένου προβλήματος ἀπόδειξιν πολλὴν φέρων, καὶ πλήρη, ὡς εἰ καθ' ὑπόθεσιν ὀλίγα τινὰ καὶ ἀσθενῆ φέροιτο εἰς τὴν τῶν προβλημάτων ἀπόδειξιν κατὰ τὰ δοκοῦντα κατασκευάζειν αὐτὰ, εἶεν ἂν τὰ τεθυμένα λεπτά τινα καὶ ἰσχνὰ, καὶ, ἵν' ὁμοίως ὀνομάσω, ξηρὰ καὶ ἄσαρκα, ἀλλ' οὐ τοιαῦτα τὰ ἑτοιμασθέντα ἐν τῷ τοῦ βασιλέως ἀρίστῳ, ἐν ᾧ φησιν· „οἱ ταῦροί[1]) μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα," οὕτω δὲ „καὶ τὰ πάντα ἕτοιμα," ἵν' ἐν τῇ στάσει τῶν παίδων, καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν πνευματικῶν οἰνοχόων, ἕκαστος τῶν διακόνων φέρῃ εἰς τὸ ἄριστον τεταγμένως ἐκεῖνα μάλιστα, ἐν οἷς ἔμαθε διακονεῖσθαι. Καὶ προτρεπόμενός γε τοὺς, ὡς εἶπον, κατὰ τὴν παραβολὴν δευτέρους, εἶπε τό· „ἰδοὺ,[2]) τὸ ἄριστον ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ[3]) πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους."

23. Ἀλλ' οἱ προηγουμένως καλούμενοι, ὡς πτωχοὶ καὶ ἄποροι τὸν νοῦν, ἀμελήσαντες[4]) ἀπῆλθον, περιέποντες τὰ ἴδια, καὶ εὐφραινόμενοι μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς, ἢ οἷς ἐπηγγέλλετο διὰ τῶν ἀποσταλέντων δούλων ὁ βασιλεύς. Καὶ ὅρα, ὅτι ὁ μέν τις αὐτῶν ἔχων ἴδιον ἀγρὸν οὐκ ἦλθεν εἰς τοὺς γάμους· ὁ δὲ ἐμπορίαν κέκτηται, μιμεῖσθαί πως θέλων τὰ λεγόμενα ἐν τῇ περὶ τοῦ ἐμπόρου[5]) τῶν μαργαριτῶν παραβολῇ, ζητοῦντος τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, καὶ εὑρόντος ἕνα πολύτιμον, καὶ ἀποδομένου τοὺς πολλοὺς, ἵνα ἀγοράσῃ τὸν ἕνα. Πλὴν

---

[1]) Matth. XXII, 4. coll. p. 130. not. 2. et p. huj. not. 3.

[2]) Ibid. XXII, 4. Ed. Knapp. ἰδοὺ, τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, ed. Lachm. ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμακα.

[3]) H. et R. h. l., cfr. pag. 130. not. 2. et pag. huj. not. 1., καὶ πάντα ἕτοιμα.

[4]) Matth. XXII, 5.

[5]) Ibid. XIII, 45. 46.

οὐκ ἄξιος ἡ ἐμπορία αὕτη, ἐφ' ἣν ἀπελθὼν ὁ κεκλημένος οὐ μετέλαβε τοῦ ἑτοιμασθέντος τῷ βασιλεῖ ἀρίστου, καὶ τῶν τεθυμένων ταύρων, καὶ σιτιστῶν, καὶ πάντων τῶν ἑτοίμων. Ὅσοι μὲν οὖν τῶν διορατικῶν κληθέντες οὐκ ἔρχονται εἰς τὴν κλῆσιν, οὐ μὴν[1]) καὶ τοὺς ἀποσταλέντας δούλους ἐπὶ τὸ καλεῖν ὑβρίζουσι καὶ ἀναιροῦσι, μετριώτεροί εἰσι τῶν ταῦτα τετολμηκότων, καὶ ἀναπαύονται ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τῇ ἐμπορίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ τούτους, ἴδωμεν τίνες εἰσί· δοκεῖ δή μοι, ὅτι ἐκπεπτώκασιν οὗτοι ἐπὶ παρασκευὴν ἐριστικῶν καὶ σοφιστικῶν λόγων, ἐν οἷς κρατοῦντες τῶν ἀποστελλομένων δούλων οὐ παρεσκευασμένων πρὸς τὸ λύειν σοφίσματα, ἢ κρατεῖν δοκοῦντες, ὑβρίζουσι τοὺς διακονουμένους τῇ κλήσει. Καὶ ἔστι γε ἰδεῖν τοὺς προσπεπονθότας τῇ ἀσκήσει τῶν θείων λόγων, καὶ μετὰ τῆς θείας σοφίας βουλομένους αὐτὸν[2]) πρεσβεύειν, ὑβριζομένους ὑπὸ τῶν διορατικῶν μὲν, οὐ βουλομένων δὲ πιστεύειν τῇ ἀληθείᾳ· τινὰς δὲ αὐτοὺς καὶ ἀναιρουμένους ὑπ' ἐκείνων, οἷς ὁ βασιλεὺς ὀργισθῆναι λέγεται, ἐπειδὴ φθάσαι τὴν καλουμένην ὀργὴν ἐπ' αὐτούς. Τὸ δὲ ἔργον τῆς ὀργῆς ἐστι, πεμφθῆναι τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως, ἤτοι τὸ πλῆθος τῆς οὐρανίου στρατιᾶς, ἢ τοὺς τεταγμένους[3]) ἐπὶ τῶν κολάσεων ἀγγέλους. Καὶ ἀναιροῦσί γε τοὺς φονεῖς τῶν διακόνων τοῦ Λόγου, καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπίπρησιν ὁ βασιλεύς· οἱονεὶ γὰρ πόλις καὶ σύστημα καθ' ἕκαστόν ἐστι τῶν συγκεκροτημένων ἐν τῇ σοφίᾳ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου δογμάτων, ἣν[4]) ἐμ-

---

[1]) H. in textu: *μέν;* ad oram tamen recte: „scribas: *μήν.*"

[2]) H. et R. in textu: *αὐτόν* (scil. *λόγον*), H. tamen ad marg., R. in notis: „forte legendum: *αὐτούς.*"

[3]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius *καλουμένους.*"

[4]) Desideratur *ἥν* in ed. Ruaei.

πίπρησιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐξαφανίζει, ὡς ἐκ μοχθηρῶν οἰκοδομημάτων συνεστηκυῖαν· καὶ ἐπάν ποτε κατανοήσαις καθαίρεσιν εἴτε ψευδωνύμου γνώσεως, εἴτε ὁποιωνποτοῦν λόγων ἐπαγγελλομένων ἀλήθειαν, καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν γενναίαν, μὴ ὄκνει λέγειν τὸ τοιοῦτον γεγονέναι ὑπὸ τῶν [1]) στρατιωτῶν [2]) τοῦ θεοῦ, ἐμπιπράντων τὰς τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας πόλεις. Ἐνεπρήσθη μέντοι καὶ ἡ πόλις τῆς Ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, ἧς ἐμπρησθείσης εἶπε τοῖς δούλοις αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς ἀποστόλοις Χριστοῦ, ἢ ἀγγέλοις θεοῦ τεταγμένοις ἐπὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν· „ὁ μὲν [3]) γάμος ἕτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.“ Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ πάσης ὁδοῦ ἰδιωτικῆς, καὶ [4]) ἰδιωτικῶν δογμάτων τῶν κατὰ τὰ ἔθη τῶν ἐθνῶν, καὶ πόλεων, καὶ κωμῶν, καὶ τόπων, τοὺς καλουμένους εἰς τοὺς γάμους ἀπὸ τῶν προσταχθέντων τοῦτο ποιεῖν. Ἐξελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλὴμ, οἱ Χριστοῦ ἀπόστολοι, εἴτε ἀπὸ τῶν ἔνδον ὁρίων, ἐν [5]) οἷς ἦσαν οἱ μακάριοι ἄγγελοι, καὶ ἐλθόντες εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ συνήγαγον καὶ συνάξουσι πάντας οὓς ἐὰν εὕρωσι πονηροὺς, ἵνα ἀποθέμενοι τὴν πονηρίαν, τὸ ἀλλότριον τοῦ γάμου ἔνδυμα, καὶ ἐνδυσάμενοι μετὰ τῶν

---

[1]) Deest τῶν in ed. Ruaei.

[2]) H. in textu: στρατιῶν, ad oram: „Cod. Reg. στρατιωτῶν;“ R. in textu: στρατιωτῶν, in notis: „„Cod. Anglican. στρατιῶν.“ “

[3]) Matth. XXII, 8. 9. coll. pag. 121. not. 3. et 4.

[4]) H. et R. in textu: καὶ οὐκ ἰδιωτικῶν, H. tamen ad marg., R. in notis: „delenda videtur particula οὐκ.“

[5]) H. et R. in textu: ἐν ᾧ, H. tamen ad oram, R. in notis: „forte scribendum ἐν οἷς κτλ.“

λεγομένων ἀγαθῶν τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, πληρώσωσι τὴν τοῦ γάμου ἑστίαν ἑαυτῶν ἀνακειμένων.

24. Ἐπὰν οὖν πλησθῇ [1]) ὁ γάμος ἀνακειμένων, καὶ προσαναπαυσαμένων τῇ πίστει καὶ τῇ θεοσεβείᾳ, τότε εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς ἐπιθεωρῆσαι καὶ κρῖναι περὶ τῶν ἀνακειμένων, ἵνα τὸν μὲν οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου ἐλέγξας κολάσῃ, τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον παραθῇ, καὶ τὰ τεθυμένα σιτιστὰ μετὰ τῶν ταύρων, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ὅσα ἡτοίμασεν. Ἕνα δὲ οἶδε τὸν οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, εἰς ἓν γένος ἢ εἶδος ἀναφέρων τοὺς τὴν πρὸ τῆς πίστεως κακίαν τηρήσαντας, καὶ μὴ ἀποδυσαμένους αὐτήν· καὶ μέμφεταί γε τῷ τοιούτῳ, ὡς κακῶς ποιήσαντι, κατὰ τὸ τετολμηκέναι εἰσελθεῖν εἰς τοὺς τοιούτους γάμους, μὴ ἀναλαβόντι τὸ τοῦ γάμου ἔνδυμα, τὸ ὕφασμα τῆς ἀρετῆς, τὸ λαμπρὸν ἱμάτιον, περὶ οὗ Σολομῶν ἐν ἐκκλησιαστῇ ἐνετείλατο λέγων· „ἐν παντὶ [2]) καιρῷ ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά [3]) σου λευκά.“ Φιμοῦται δὲ ὁ τολμήσας εἰσελθεῖν χωρὶς ἐνδύματος γάμου εἰς τὸν λαμπρὸν τοῦτον γάμον, καὶ οὐ δύναται λέγειν, ὅστις ὡς ἄξιος κολάσεως καὶ κρίσεως καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ εἰπόντος τοῖς διακόνοις, ἄλλοις παρὰ τὰ ἄνω στρατεύματα, ἵνα δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, οἷς οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο· — οὔτε γὰρ ἣν ἔδει πορείαν περιεπάτησεν, οὔτε ἃς ἐχρῆν πράξεις ἐπετέλεσεν· — ἐκβάλωσιν αὐτὸν, οὐ μόνον ἔξω τῆς ἑστίας τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος καὶ πάντῃ φωτὸς ἀμιγές· ἵνα διψήσας φωτὸς μετὰ τὸ γεγονέναι ἐν σκότῳ τῷ ἐξωτέρῳ, κλαύσῃ

---

[1]) Matth. XXII, 10.

[2]) Ecclesiast. IX, 8. LXX. viri: ἔστωσαν ἱμάτιά σου κτλ.

[3]) H. et R. in textu: τὰ ἱμάτιά μου, iidem tamen recte in notis: „legendum: τὰ ἱμάτιά σου.“ — Matth. XXII, 12.

πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν εὐεργετῆσαι, κἀκεῖθεν ῥύσασθαι θεὸν, καὶ τοὺς ὀδόντας βρύξῃ τοὺς διὰ τὴν κακίαν φαγόντας τὸν ὄμφακα, καὶ διὰ τοῦτο αἱμωδιάσαντας· τοῦ [1]) γὰρ φαγόντος τὸν ὄμφακα οἱ ὀδόντες αἱμωδιάσουσιν. Ὄμφακα δὲ κἀκεῖ νομιστέον λέγεσθαι τὴν κακίαν τοῦ μὴ ἐπεκτεινομένου [2]) τοῖς ἔμπροσθεν, ἀλλὰ παραμείναντος αὐτῇ, δέον ὁδεῦσαι ἐπὶ τὸ πέπειρον, καὶ γλυκεῖαν [3]) ποιῆσαι τὴν τῆς ἀρετῆς σταφυλήν. Ἐπιφέρει δὲ ὅλῃ τῇ παραβολῇ, διὰ μὲν τοὺς πολλοὺς τῶν κεκλημένων καὶ μὴ γενομένων ἀξίων, τό· „πολλοὶ [4]) γάρ εἰσιν οἱ κλητοί·“ διὰ δὲ τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὸν γάμον, καὶ ἀνακλιθέντας [5]) ἐκεῖ ὡς [6]) ὀλίγους, τό· „ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί·“ Καὶ εἴ τίς γε κατανοήσαι τὰ πολυάνθρωπα ἀθροίσματα τῶν, ἵνα ἁπλούστερον ὀνομάσω, ἐκκλησιῶν, καὶ ἐξετάσαι, πόσοι μὲν οἱ βιοῦντες ἐπιεικέστερον, καὶ μεταμορφούμενοι [7]) τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς, πόσοι δὲ οἱ ῥαθυμότερον πολιτευόμενοι, καὶ συσχηματιζόμενοι τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἴδοι ἂν, ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἡ λέγουσα τοῦ Σωτῆρος φωνή· „πολλοὶ [8]) γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί.“ Καὶ ἀλλαχοῦ λέλεκται· „πολλοὶ [9]) ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι·“

---

[1]) Jerem. XXXI, 30.

[2]) Edd. H. ἐπεκτεινομένου, ed. R. ἀπεκτεινομένου.

[3]) Edd. H. et R. γλυκείαν.

[4]) Matth. XXII, 14. Cfr., propter οἱ κλητοί, pag. 119. not. 7. et pag. 123. not. 4. coll. pag. huj. not. 8.

[5]) H. et R. in textu: ἀνακληθέντας, iidem tamen in notis: „leg. ἀνακλιθέντας.“

[6]) H. in notis: „Cod. Reg. expungit ὡς.“ — Matth. XXII, 14.

[7]) Rom. XII, 2.

[8]) Matth. XXII, 14. coll. pag. huj. not. 4.

[9]) Luc. XIII, 24.

καί· „ἀγωνίζεσθε [1]) εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι ὀλίγοι εὑρίσκουσιν αὐτήν.“

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον.

25. „Τότε [2]) πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.“ Τὸ βούλημα τῆς ἐκκειμένης λέξεως, κατὰ τὸ ῥητὸν, τοιοῦτον εἶναί μοι φαίνεται· Ἰουδαῖοι, ἅτε ἰδίαν ἔχοντες τὴν κατὰ τὸν Μωσέως νόμον διδασκαλίαν, καὶ πολιτείαν ἀπεξενωμένην τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγωγῆς, καὶ δόγμα ἔχοντες τὸ λέγον· „ἕως [3]) θανάτου ἀγώνισαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ κύριος πολεμήσει περὶ σοῦ·“ ἀνθίσταντο τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ μὴ παραβῆναι τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ πολλάκις γε ἄρδην ἀπολέσθαι κεκινδυνεύκασιν ἐπὶ Ῥωμαίων, βουλομένων ἀνδριάντα Καίσαρος εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ἀνθιστάμενοι, καὶ κωλύοντες τοὺς ἰσχυροτέρους αὐτῶν γενομένους, ἐκ τοῦ ἡμαρτηκέναι Ἰουδαίους. Εὕρομεν [4]) δὲ ἐκ τῶν κατὰ τὸν χρόνον Τιβερίου Καίσαρος ἱστοριῶν γραφὰς, ὡς ἄρα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἐκινδύνευσεν ὁ λαὸς, τοῦ μὲν Πιλάτου βιαζομένου ἀνδριάντα Καίσαρος ἀναθεῖναι ἐν τῷ ναῷ, τῶν δὲ καὶ παρὰ δύναμιν κωλυόντων. Τὸ δὲ ὅμοιον ἀναγέγραπται [5]) γεγονέναι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους Γαΐου Καίσαρος. Καὶ στοχαζόμεθα, ὅτι ὅσον μὲν

---

[1]) Luc. XIII, 24. et Matth. VII, 13. 14. coll. edd. N. T.

[2]) Matth. XXII, 15. In edd. N. T. desunt verba: κατ᾽ αὐτοῦ. — Vers. 22.

[3]) Sap. Sirac. IV, 28. (Ecclesiastic.) LXX. viri: ἕως τοῦ θανάτου —, κ. κύριος ὁ Θεὸς πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ.

[4]) Cfr. Joseph. Antiqq. lib. XVIII. cap. 4. et lib. II. de Bell. Jud. cap. VIII.

[5]) Vide Joseph. Antiqq. lib. XVIII. cap. 11. et de Bell. Jud. lib. II. cap. 9.

ἐπεσκοπεῖτο ὁ λαὸς, καὶ τὸν λεγόμενον κατὰ τοὺς προφήτας φραγμὸν περιτετείχιστο ὁ ἀμπελὼν[1]) τοῦ κυρίου, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ τὸ ἠγαπημένον νεόφυτον αὐτοῦ ἄνθρωπος Ἰούδα, οὐδὲν τηλικοῦτον ἐγένετο. Τὸ παραδοξότατον δὲ, αὐτὸς πρῶτος ἐτόλμησε[2]) μιᾶναι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ὁ Πιλάτος, ᾧ παρέδωκαν τὸν Ἰησοῦν. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον οὖν τοῦ Σωτῆρος, ἡνίκα φόρον ἐπετάχθησαν δοῦναι Ἰουδαῖοι Ῥωμαίοις, σκέψις καὶ βουλὴ ἦν ἐν Ἰουδαίοις περὶ τοῦ· πότερον καθήκει τοὺς ἀνακειμένους τῷ θεῷ, καὶ μερίδα ὄντας αὐτοῦ, διδόναι φόρον τοῖς ἄρχουσιν, ἢ ὑπὲρ ἐλευθερίας πολεμεῖν, εἰ μὴ συγχωροῖντο ζῆν ὡς[3]) βούλονται, καὶ μὴ διδόναι φόρον. Καὶ ἱστόρηται,[4]) ὅτι Ἰούδας μὲν ὁ Γαλιλαῖος, οὗ μέμνηται καὶ Λουκᾶς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν, ἀποστήσας πολὺ πλῆθος Ἰουδαίων, ἐδίδασκε μὴ δεῖν διδόναι Καίσαρι φόρον, μηδὲ κύριον ἀναγορεύειν τὸν Καίσαρα· ὁ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν αὐτοῦ τετράρχης πείθειν ἐβούλετο τὸν λαὸν, εἴκειν τῇ παρούσῃ καταστάσει, καὶ μὴ αὐθαίρετον αἱρεῖσθαι πρὸς ἰσχυροτέρους πόλεμον, διδόναι δὲ τοὺς φόρους. Καὶ ἡ προκειμένη δὲ τοῦ εὐαγγελίου λέξις οὐ σαφῶς μὲν ἐμφαίνει τὰ τοιαῦτα· τῷ δὲ δυναμένῳ βεβασανισμένως ὁρᾶν τὸ ἐκκείμενον ῥητὸν, παρίστησι ταῦτα οὕτως ἔχειν· χώραν[5]) γὰρ οὐκ εἶχον Φαρισαῖοι βουλόμενοι παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ τὸν Ἰησοῦν, ἀποστείλαντες ἑαυτῶν τοὺς μαθητὰς μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν πυθέσθαι τοῦ Ἰησοῦ, πότερον ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ· εἰ ὁμολογούμενον ἦν ὅτι[6]) οὐ διδόναι, καὶ εἰ συμπεφωνημένον ἦν ὅτι διδόναι.

---

1) Jes. V, 7.

2) Cfr. Joseph. Antiqq. lib. XVIII. cap. 4.

3) Ed. Ruaei: ἃ βούλονται.

4) Cfr. Joseph. Antiqq. lib. XVIII. cap. 1. et 2. coll. Act. V, 37.

5) H. et R. χῶραν.

6) H. sine justa causa ad marg., R., duce H., in no-

26. *Καὶ ὅρα, εἰ μὴ δηλοῦται τὰ τῆς ἐκκειμένης ἱστορίας ἐκ τοῦ τοὺς βουλομένους παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ τὸν Ἰησοῦν Φαρισαίους, μὴ μόνους ἀπεσταλκέναι τοὺς μαθητὰς ἑαυτῶν*[1] *πευσομένους περὶ τοῦ κήνσου, ἀλλὰ μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν· εἰκὸς γὰρ, ὅτι ἐν τῷ λαῷ τότε οἱ μὲν διδάσκοντες τελεῖν τὸν φόρον Καίσαρι, ἐκαλοῦντο Ἡρωδιανοὶ ὑπὸ τῶν μὴ θελόντων τοῦτο γίνεσθαι· οἱ δὲ φαντασίᾳ ἐλευθερίας κωλύοντες διδόναι τὸν φόρον τῷ Καίσαρι, ἐδόκουν εἶναι οἱ ἀκριβοῦντες τὰ Ἰουδαίων μαθήματα Φαρισαῖοι. Εἰ δὲ μὴ βούλεταί τις ταῦθ' οὕτως ἔχειν, σωσάτω πῶς βουλόμενοι αὐτὸν παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ ἀποστέλλουσι τοὺς ἑαυτῶν μαθητὰς οἱ Φαρισαῖοι, ἀποστέλλουσι δὲ καὶ τοὺς Ἡρωδιανοὺς πευσομένους περὶ τοῦ φόρου· ποία γὰρ παγὶς ἦν ἐν τῷ ἀποκρίνασθαι τὸν Ἰησοῦν, εἴτε βούλεται κῆνσον δίδοσθαι Καίσαρι, εἴτε μὴ, εἰ*[2] *μὴ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, κωλύοντος μὲν αὐτοῦ διδόναι κῆνσον Καίσαρι, ἔμελλον Ἡρωδιανοὶ παραδιδόναι αὐτὸν Ῥωμαίοις, ὡς ἀποστασίαν διδάσκοντα· ἐπιτρέποντος δὲ, οἱ Φαρισαῖοι ἔμελλον κατηγορεῖν τοῦ Ἰησοῦ, ὡς βλέποντος εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου μᾶλλον, ἤπερ διδάσκοντος ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὁδὸν τοῦ*[3] *θεοῦ; Βασάνισον δὲ παρὰ σαυτῷ, ὅτι οἱ τῶν Φαρισαίων μαθηταὶ λέγοντες· „διδάσκαλε,*[4] *οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου“ οἷον προκαλοῦνται αὐτὸν διὰ τοῦ ἐπαίνου ἐπὶ τὸ μὴ λαβεῖν πρόσωπον τῶν Ἡρωδιανῶν, καὶ τῶν οἳ ἐφρόνουν τὰ Καίσαρος, ἵνα ἀποφηνάμενος*

---

tis: „forte legendum: *ὅτι οὐ δεῖ διδόναι*, et paulo post: *ὅτι δεῖ διδόναι.*“

[1]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg. *αὐτῶν.*“

[2]) Male desunt verba: *εἰ μή*, in ed. Coloniensi.

[3]) Desideratur *τοῦ* in ed. Ruaei.

[4]) Matth. XXII, 16. Edd. N. T. *ἀνθρώπων.*

κατὰ τὸ βούλημα τῶν Φαρισαίων περὶ τοῦ μὴ δεῖν Καίσαρι διδόναι φόρον, ὑπ᾽ αὐτῶν παραδοθῇ τοῖς Ἡρωδιανοῖς. Ὅρα δὲ καὶ τό· „γνοὺς [1]) δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πανουργίαν αὐτῶν, εἶπε· τί με πειράζετε, ὑποκριταί;“ Οὐκοῦν ᾔδει πειραζόμενος ὑπὸ τῶν Φαρισαίων μετὰ πανουργίας αὐτῷ προσερχομένων, ἵν᾽ ὅ, τιποτ᾽ ἂν ἀποκρίνηται, ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ἐπιβουλεύσωσιν αὐτῷ. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τοῦ προκειμένου εὐαγγελίου λελέχθω εἰς τὸν τόπον, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, οἷς συνᾴδει καὶ τὰ τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Λουκᾶ ῥητὰ περὶ τῶν ὁμοίων, ὡς δυνατόν σοι παραθεμένῳ τὰ εὐαγγέλια, καὶ συνεξετάζοντι αὐτὰ ἀλλήλοις ἰδεῖν· οὐκ ἄλλος γὰρ νοῦς ἐστι παρὰ τοῦτον εἰρημένος τῷ Ματθαίῳ περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, καὶ παραπλησίως Ματθαίῳ παρὰ τῷ Μάρκῳ. Ἅμα δὲ καὶ διδασκόμεθα ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, μὴ τοῖς ὑπὸ τῶν πολλῶν λεγομένοις, καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις φαινομένοις, προφάσει τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας προσέχειν, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς ἐξετάσεως, καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου παριστaμένοις· πρόσχες γάρ, ὅτι ζητουμένου τοῦ, εἰ δεῖ διδόναι Καίσαρι κῆνσον, ἢ μή, οὐχ ἁπλῶς ἀπεφήνατο τὸ [2]) δοκοῦν ἑαυτῷ, ἀλλὰ εἰπών· „ἐπιδείξατέ [3]) μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου·“ ἐπύθετο τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή, καὶ εἰποῦσιν ὅτι Καίσαρος, ἀπεκρίνατο, ὅτι δεῖ ἀποδιδόναι τῷ Καίσαρι τὰ αὐτοῦ αἰτοῦντι, καὶ μὴ ἀποστερεῖν αὐτὸν τῶν ἰδίων φαντασίᾳ θεοσεβείας. Οὐδήπου δὲ τὰ μὲν Καίσαρος ἀποδιδόναι δεῖ τῷ Καίσαρι, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· καὶ οὐ κωλύεταί τις, ἀποδιδοὺς καὶ [4]) Καίσαρι τὰ Καίσαρος, ἀποδιδόναι τῷ θεῷ τὰ τοῦ θεοῦ.

---

[1]) Matth. XXII, 18. Edd. N. T. *πονηρίαν* pro *πανουργίαν*.

[2]) Desideratur *τό* in ed. Coloniensi.

[3]) Matth. XXII, 19. — 20.

[4]) Deest *καί* in edd. Huetianis.

27. Δύναται δέ τις τὰ κατὰ τὸν τόπον οὕτως τροπολογῆσαι. Συνεστήκαμεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ὑπερκείσθω δὲ νῦν λέγειν, ὅτι καὶ ἐκ πνεύματος. Καὶ ὀφείλομέν τινα διδόναι, ὡσπερεὶ φόρον, σωμάτων ἄρχοντι λεγομένῳ Καίσαρι, τὰ ἀναγκαῖα τῷ σώματι, ἔχοντα τὴν εἰκόνα τοῦ τῶν σωμάτων ἄρχοντος σωματικήν· ταῦτα δέ ἐστι τροφὴ, καὶ σκέπη, καὶ ἀναγκαία διανάπαυσις, καὶ ὕπνοι. Καὶ ἄλλα ὀφείλομεν, ἐπεὶ ἡ ψυχὴ φύσει κατ᾽ εἰκόνα ἐστὶ θεοῦ, τῷ βασιλεῖ αὐτῆς θεῷ, ἅπερ ἐστὶ συμφέροντα καὶ κατάλληλα τῇ τῆς ψυχῆς φύσει καὶ οὐσίᾳ. Ταῦτα δέ εἰσιν αἱ ἐπ᾽ ἀρετὴν ἄγουσαι ὁδοὶ, καὶ αἱ κατ᾽ ἀρετὴν πράξεις. Οἱ οὖν διδασκόμενοι τὸν νόμον τοῦ θεοῦ περὶ τῶν τοῦ σώματος πραγμάτων, καὶ ὀφειλομένων αὐτῷ, οὐ τὰ αὐτὰ δοξάσουσιν· οἱ μὲν γὰρ τὸ ἀνάλογον ποιοῦσι τοῖς συμβουλεύουσι μὴ διδόναι κῆνσον Καίσαρι, ὅση δύναμις νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις κακοῦντες τὸ σῶμα, καὶ ἀποχῇ πάσῃ τῇ διὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ πράξεις· ἕτεροι δὲ παρὰ τούτους εἰσὶν, οἳ ἀτρανώτως[1]) μὲν διαλαμβάνουσι περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, φαντάζονται δὲ, ὅτι καὶ τῷ σώματι χρὴ διδόναι τὰς ὀφειλάς. Ἀλλ᾽ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ, τρανῶς χωρίζων τὰς εὐλόγους τῷ σώματι ὀφειλὰς ἀπὸ τῶν ὀφειλῶν τῆς ψυχῆς, φησίν· „ἀπόδοτε[2]) τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ·“ εἰκόνα γὰρ ἔχει Καίσαρος καὶ σωματικῶν πραγμάτων ὁ φόρος, ὃν μόνον καὶ οὐδὲν πλέον αὐτοῦ ὀφείλομεν τῷ σώματι.

28. Οἶδα δὲ καὶ ἄλλην εἰς τὸν τόπον τοιαύτην φερομένην διήγησιν. Ὁ μὲν ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν τροπολογίᾳ καλεῖται Καῖσαρ·[3]) ὁ δὲ τῶν αἰώνων βασι-

---

[1]) Ed. Ruaei: ἀτρανώντως.

[2]) Matth. XXII, 21. Edd. N. T. ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι κτλ.

[3]) Edd. H. et R. Καίσαρ.

λεὺς ἐν οὐδενὶ συμβόλῳ τυγχάνων, θεὸς πανταχοῦ ὀνομάζεται. Ἐπεὶ τοίνυν ἔχομέν τινα τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, τουτέστι τὰ κατὰ κακίαν, καὶ οὐ πρότερον δυνάμεθα ἀποδιδόναι τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, ἐὰν μὴ ἀποδῶμεν, ἀποθέμενοι πάντα τὰ τῆς κακίας, τῷ Καίσαρι τὰ τοῦ Καίσαρος· διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἐπιδειχθέντος τοῦ νομίσματος, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ εἰκόνος, φησίν· „ἀπόδοτε[1]) τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.“ Καὶ τοῦτο δὲ κατὰ τὸν τόπον σκοπήσωμεν, ὅτι, ἐάν ποτε πειραζόμενοι ὑπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμὰς, — προτεινόντων προβλήματα, οὐχ ἵνα μάθωσιν, ἀλλ᾽ ἵνα, ὅση δύναμις, ἡμῶν κατηγορήσωσιν, — ἀκούωμεν λόγους πειραστικοὺς ἡμῶν, οὔτε πάντη σιωπᾷν ὀφείλομεν, οὔτε ὡς ἔτυχεν ἀποκρίνασθαι, ἀλλὰ περιεσκεμμένως καὶ μετὰ περισκέψεως, εἰς τὸ ὅση δύναμις ἐκκόψαι τὰς ἀφορμὰς τῶν θελόντων ἀφορμὰς, καὶ διδάσκειν ἀνεπιλήπτως τὰ σώζοντα τοὺς βουλομένους ἐν τῷ ἀκούειν σώζεσθαι. Δύνανται δὲ οἱ μὲν Φαρισαῖοι λαμβάνεσθαι εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν διαφόρων Ἰουδαϊκῶν παραδόσεων· οἱ δὲ[2]) Ἡρωδιανοὶ εἰς τὸν νομιζόμενον παρὰ τοῖς πολλοῖς βασιλικὸν Ἰουδαίων τῶν οὕτως ἁπλούστερον λεγομένων λόγον. Ἀφ᾽ ἑκατέρων οὖν πυνθάνονται τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ κήνσου· ὁ δὲ αὐτοῖς ἀποκρίνεται, ὡς ἀποδεδώκαμεν. Πλὴν ἐπεὶ οὐ μαθεῖν βούλονται ἐκ τοῦ ἐρωτᾷν αὐτὸν, ἀλλὰ παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ, καὶ πειράζειν αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἀκούσαντες τὰ δοκοῦντα αὐτῷ πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν, καὶ θαυμάσαντες ὅτι μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀφορμὰς τοῦ αὐτῷ ἐπιβουλεύειν, οὐκ ἔμειναν

---

1) Matth. XXII, 21. coll. pag. 140. not. 2.

2) H. et R. in textu: *οἱ δὲ — βασιλικὸν Ἰουδαίων — λόγων*, H. tamen in notis: „ita habebat Cod. Holm., at Cod. Reg. vocem: *Ἰουδαίων*, expungit, quam nos retinendam, et pro *λόγων* legendum: *λόγον*, existimamus.“

μὲν παρ' αὐτῷ, ὡς οἱ μαθηταὶ, οὐδὲ[1]) *ἁπλῶς ἀπῆλθον, ὡς περὶ ἄλλων γέγραπται, ἀφέντες*[2]) *δὲ αὐτὸν ἀπῆλθον· καὶ τοιοῦτοί γέ εἰσιν οἱ ἀφιέντες τὸν Λόγον, καὶ ἀπιστοῦντες αὐτῷ, καὶ ἀπιόντες ἀπ' αὐτοῦ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοῦ. Καὶ οὐχ ἁμαρτήσει λέγων περὶ τῶν μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ἀποστάντων καὶ τοῦ ἀκούειν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἀφέντες τὸν Ἰησοῦν ἀπῆλθον· ἡμεῖς δὲ ἐροῦμεν τὸ τῆς νύμφης· „ἐκράτησα*[3]) *αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν."*

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων, οἳ ἐπηρώτησαν τὸν Ἰησοῦν περὶ[4]) *τῆς γυναικὸς τῆς ἑπτὰ λαβούσης ἄνδρας.*

29. *„Ἐν ἐκείνῃ*[5]) *τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „ἐξεπλήσσοντο*[6]) *ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ." Τὰ δὲ ἰσοδυναμοῦντα τούτοις, ἢ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς εἴρηται καὶ παρὰ*[7]) *τῷ Μάρκῳ, καὶ τῷ Λουκᾷ, ἐν ἄλλαις κατ' ὀλίγα λέξεσιν. „Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ" ποίᾳ; ἢ ὅτε „πορευθέντες*[8]) *οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ," καὶ πυνθάνονται τὰ περὶ τοῦ κήνσου; εἰκὸς γὰρ, ὅτι ἀποκρινομένου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περὶ τοῦ κήνσου, καὶ εἰπόντος· „ἀπόδοτε*[9]) *οὖν τὰ Καίσαρος τῷ*[10]) *Καίσαρι,*

---

[1]) H. et R. *οὐ δὲ ἁπλῶς κτλ.*
[2]) Ed. Coloniensis: *ἀφιέντες.* Cfr. Matth. XXII, 22.
[3]) Cantic. III, 4.
[4]) Ed. Coloniensis male: *πρό.*
[5]) Matth. XXII, 23. Ed. Knapp. *οἱ λέγοντες κτλ.*
[6]) Ibid. XXII, 33.
[7]) Marc. XII, 18. seqq. et Luc. XX, 27. seqq.
[8]) Matth. XXII, 15. coll. pag. 136. not. 2.
[9]) Ibid. XXII, 21. coll. p. 140. not. 2. et p. 141. not. 1.
[10]) Deest h. l., cfr. pag. 140. not. 2. coll. pag. 141. not. 1., *τῷ* in edd. Huetianis.

καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ·“ καὶ θαυμασάντων τὴν ἀπόκρισιν αὐτοῦ, φήθησαν [1]) οἱ Σαδδουκαῖοι, εἰδότες αὐτοῦ τὰς συνετὰς ἀποκρίσεις, ἤτοι αὐτοὶ διὰ τῆς ἐπαπορήσεως παραστήσειν ἑαυτοὺς κρείττονα λόγον ἔχοντας, μὴ εἶναι λέγοντας ἀνάστασιν τῶν ἐλπιζόντων αὐτήν, ἢ τάχα καὶ μαθήσεσθαι, πῶς δύναται εἶναι ἀνάστασις κατὰ τὴν Μωσέως γραφήν, καὶ ποῖος ὁ βίος ἔσται τῶν ἀναστησομένων. Παρατήρει δὲ, ὅτι σχεδὸν πᾶσα ἡ τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλία πρὸς πεύσεις ἐγίνετο. Καὶ πρῶτόν γε „ἐλθόντος αὐτοῦ [2]) εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς ἔδωκέ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην;“ Πρὸς οὓς ἀντερωτήσας τὰ περὶ Ἰωάννου, ἔδοξεν εὐλόγως παρῃτῆσθαι τὴν πρὸς τὸ βούλημα αὐτῶν ἀπόκρισιν. Εἶτα μετὰ τοῦτο λέγει παραβολὴν τὴν περὶ τῶν [3]) δύο τέκνων, τοῦ τε ὑποσχομένου ἐργάσασθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ μὴ ἐργασαμένου, καὶ [4]) τοῦ μὴ ἐπαγγειλαμένου μὲν, ἐργασαμένου δέ. Εἶτα μετὰ ταῦτα λέγει τὴν περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν, καὶ τῶν ἀποκτεινάντων γεωργῶν τοὺς δούλους, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὰ ἑξῆς τούτων· περὶ τῶν εἰς τοὺς γάμους κλητῶν ἄλλην παραβολὴν, καὶ μετὰ τοῦτο δευτέραν πεῦσιν τὴν περὶ τοῦ κήνσου ἀνέγραψεν ὁ Ματθαῖος, καὶ τρίτην τὴν [5]) τῶν Σαδδουκαίων περὶ ἀναστάσεως ἐπαπόρησιν. Ἀλλὰ καὶ τετάρτη μετὰ ταύτην ἐπερώτησις γεγένηται

---

[1]) Edd. H. et R. ᾠήθησαν.

[2]) Ed. Coloniensis male: ἐλθόντος αὐτῷ. Cfr. Matth. XXI, 23. coll. pag. 83. not. 3. et pag. 84. not. 1.

[3]) Deest τῶν in ed. Ruaei.

[4]) H. et R. in textu: καὶ τοῦ ἐπαγγ. μὲν, μὴ ἐργασ. δέ, H. tamen in notis: „lego: καὶ τοῦ μὴ ἐπαγγ. μὲν, ἐργασ. δέ.“ Cfr. Matth. XXI, 28. seqq.

[5]) Desideratur τήν in ed. Ruaei.

ἀπό τινος Φαρισαίου, πειράζοντος αὐτὸν περὶ τοῦ· „ποία[1]) ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ.“ Τοσούτων δὲ ἐρωτήσεων προσαγομένων αὐτῷ, καὶ αὐτὸς συνηγμένων τῶν Φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Σαδδουκαῖοι μέντοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, οὐ τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἁπλουστέρων ὀνομαζομένην ἀνάστασιν σαρκὸς ἠθέτουν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνῄρουν τὴν τῆς ψυχῆς οὐ μόνον ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιαμονὴν, οἰόμενοι μηδαμοῦ ἐν τοῖς Μωσέως γράμμασι σημαίνεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς μετὰ ταῦτα ζωήν. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῖς Σαδδουκαίοις δόγμα περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς φρονοῦσι μέχρι τοῦ δεῦρο Σαμαρεῖς, καὶ οἰκοδομοῦντες ἐξ αὐτῶν εἶναι νομομαθεῖς, καὶ ἕως θανάτου ἀγωνιζόμενοι περὶ τοῦ Μωσέως νόμου, καὶ τῆς περιτομῆς. Τοῦτο δὲ τὸ περὶ ἀναστάσεως σημαινόμενον, λέγω δὲ τὸ παρὰ Σαδδουκαίοις καὶ Σαμαρεῦσιν, ἀθετοῦσι τὴν τῆς ψυχῆς μετὰ ταῦτα ζωὴν, νοοῦντές τινες τῶν κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου χρόνον Κορινθίων, ἐδογμάτιζον μὴ εἶναι ἀνάστασιν, περὶ ὧν ταῦτα γράφει· „εἰ δὲ[2]) Χριστὸς κηρύσσεται ἐκ νεκρῶν ὅτι ἐγήγερται, πῶς[3]) λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν;“ Ὅτι δὲ οἱ ἐν Κορίνθῳ, λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν, κατὰ τὸ Σαδδουκαίων σημαινόμενον ἠθέτουν τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἐπιδιαμονὴν τῆς ψυχῆς, δῆλον ποιεῖ ἐκ τοῦ· „εἰ ἐν τῇ[4]) ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν.“ Ὅπερ ἐπιμελῶς ἐξε-

---

[1]) Matth. XXII, 36. — In seqq. H. et R. ἐπερώτησεν.

[2]) I Cor. XV, 12. Edd. N. T. ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται.

[3]) Ed. Knapp. l. l. πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι κτλ., ed. Lachm. πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινὲς ὅτι κτλ.

[4]) I Cor. XV, 19. Ed. Lachm. εἰ — ταύτῃ ἐν Χριστῷ ἠλπικότες ἐσμὲν μόνον κτλ.

τάσας ὄψει, ὅτι ὁ μὲν ἀθετῶν τὴν[1]) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπιστευμένην ἀνάστασιν νεκρῶν, κἂν ψευδόμενος ἀθετῇ, οὐ πάντως ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν Χριστῷ ἠλπικὼς ἐστι μόνον· ἵνα γὰρ, καθ' ὑπόθεσιν, μὴ ᾖ ἀληθὴς ἡ πεπιστευμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀνάστασις, οὐκ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἤλπικε μόνον ἐν Χριστῷ ὁ ἐκείνην ἀθετῶν, ζώσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐκεῖνο μὲν ἀπολαμβανούσης τὸ σῶμα, ἐνδυομένης δὲ αἰθέριόν τι καὶ κρεῖττον. Ἀλλ' οὐδὲ[2]) „ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν," εἰ τὴν μὲν ψυχὴν λέγοιμεν ζῆν καὶ ὑπάρχειν, τὸ δὲ σῶμα τοῦτο μὴ περιτεθείη μὲν αὐτῇ, μηδὲ λέγοιμεν ἀπολαμβάνειν αὐτό. Ἔτι δὲ εἰς κατασκευὴν τοῦ πρὸς τὸ σημαινόμενον τοῦτο μάλιστα ἵστασθαι τὸν Ἀπόστολον ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ, συγχρησόμεθα καὶ τῷ· „εἰ ὅλως[3]) νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν; τί[4]) καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;" καὶ τῷ· „εἰ[5]) κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν." Ἔστω γὰρ τὸ νομισθὲν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀληθὲς εἶναι, μὴ εἶναι ἀληθὲς τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, πῶς τούτῳ ἀκολουθεῖ τὸ μάτην ἡμᾶς κινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀγωνιζομένους; πῶς δὲ οὐδὲν

---

[1]) τὴν — ἀνάστασιν κτλ. Sic recte H. et R. in textu; H. insuper in notis: „ita Cod. Regius. Legebatur autem vitiose in nostro Codice: τὴν ἐκκλησίαν πεπιστευμένην."

[2]) H. et R. οὐ δέ. — I Cor. XV, 19.

[3]) I Cor. XV, 29. 30.

[4]) Desideratur τί in ed. Ruaei.

[5]) H. et R. εἰ, κατὰ ἄνθρωπον, ἐθηριομάχησα — ὄφελος, εἰ — ἐγείρονται; φάγωμεν κτλ. Cfr. I Cor. XV, 32. coll. Jes. XXII, 13.

ὄφελος τῷ[1]) *διὰ Χριστὸν θηριομαχήσαντι;* * *οἰκονομουμένῃ κατ' ἀξίαν, τὸ δὲ πρότερον σῶμα μὴ ἀπολαμβάνοι· πῶς δὲ ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι σαρκὸς ἀνάστασιν τό· „φάγωμεν*[2]) *καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν;" Οὐ ταῦτα δέ φαμεν ἀπιστοῦντες τῷ ἐν Ἡσαΐᾳ γεγραμμένῳ τοῦτον τὸν τρόπον· „ὄψεται*[3]) *πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ·" ἢ τῷ ὑπὸ τοῦ Ἰὼβ λεγομένῳ· „ὅτι*[4]) *ἀένναός ἐστιν ὁ ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀναντλοῦν*[5]) *ταῦτα." Οὐκ ἀπιστοῦμεν δὲ οὐδὲ τῇ ἀποστολικῇ φωνῇ λεγούσῃ· „ζωοποιήσει*[6]) *τὰ θνητὰ ὑμῶν*[7]) *σώματα, διὰ*[8]) *τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν*[9]) *ὑμῖν·" ἀλλ' ὅση δύναμις καθαίρομεν τὸ ἐν τῇ ἐκκειμένῃ λέξει τοῦ εὐαγγελίου σημαινόμενον ἀπὸ τῆς „ἀνάστασις" φωνῆς. Διὸ*[10]) *καὶ*

---

[1]) Sic H. et R. in textu; H. in notis: „etiamsi his consonent Mss. Holm. et Reg., hiulcum tamen esse locum manifestum est." Equidem, coll. iis, quae inde a pag. 145. lin. 3. usque ad lin. 12. leguntur, hoc modo locum nostrum restituerim: *τῷ — θηριομαχήσαντι, εἰ τῇ μὲν ψυχῇ ζῇ καὶ ὑπάρχει, οἰκονομουμένῃ κατ' ἀξίαν, τὸ δὲ — μὴ ἀπολαμβάνοι; πῶς κτλ.*

[2]) I Cor. XV, 32. coll. Jes. XXII, 13.

[3]) Jes. LII, 10. coll. LXX. virorum versione et Luc. III, 6.

[4]) Job. XIX, 25. 26. LXX. viri: *οἶδα γὰρ ὅτι — μέλλων, ἐπὶ γῆς ἀναστῆσαι τὸ δ. μ. τὸ ἀναντλοῦν κτλ.*

[5]) H. et R. in textu: *ἀνατλοῦν*, H. tamen in notis: „Complut. ed. *ἀνατλοῦν*, Sixtina: *ἀναντλοῦν*, quod malim; alioqui scribendum esset: *ἀνατλῶν*."

[6]) Rom. VIII, 11. Edd. N. T. *ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώμ. ὑμῶν.*

[7]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Regius: *ἡμῶν*."

[8]) Ed. Lachm. l. l. *διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος κτλ.*

[9]) H. ad marg., R. in notis: „Cod. Reg.: *ἐν ἡμῖν*."

[10]) Deest *διό* in ed. Ruaei.

παρεθέμεθα τὰ ἀπὸ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους ῥητά. Προσῆλθον [1]) οὖν τῷ Ἰησοῦ Σαδδουκαῖοι, οἵτινες ἔλεγον, μὴ εἶναι ἀνάστασιν, — ἀνάστασιν δὲ τὴν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, κατ' [2]) αὐτοὺς, — καὶ ἐπηρώτησαν ἡμῶν τὸν κύριον „λέγοντες· [3]) Μωσῆς [4]) εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ [5]) ἀδελφῷ αὐτοῦ.“

30. Ἄξιον οὖν εἰς τοῦτό μοι δοκεῖ παραθέσθαι τὴν Μωσέως λέξιν, εἰς ἣν ἀνέφερον Σαδδουκαῖοι τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένα ὑπ' αὐτῶν εἰρῆσθαι· ἔχει οὖν οὕτως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τὸ ῥητόν· „ἐὰν [6]) δὲ κατοικήσωσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „οἶκος [7]) τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα·“ Τούτου δὴ τοῦ ῥητοῦ οἱ Σαδδουκαῖοι, ὡς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως μὴ ἔχοντες, φαύλως ἀκούσαντες, καὶ μηδὲν θεοῦ ἄξιον ἐνθυμηθέντες εἰς τὸν ἐκκείμενον νόμον, ᾠήθησαν ἀκολουθεῖν τῷ εἶναι ἀνάστασιν τὸ καὶ τὸν ἄνδρα πάλιν ἔσεσθαι ἀναστάντα, ἄῤῥενα μόρια ἔχοντα, καὶ τὴν γυναῖκα, γυναῖκα [8]) ἀναστήσεσθαι, σῶμα γυναικεῖον περικειμένην· καὶ ταπεινῶς ὑπολαμβάνοντες λέγεσθαι τὰ περὶ ἀναστάσεως ἐκ τοῦ ταῦτα αὐτοῖς νομίζειν ἀκολουθεῖν, πλάσαντές τινα μῦθον τὸν περὶ ἑπτὰ ἀδελφῶν γαμησάντων μίαν γυναῖκα, ἐπηπόρουν τίνος ἂν γένοιτο γυνὴ τοιαύτη ἀνα-

---

[1]) Matth. XXII, 23.

[2]) Edd. Huet. *κατ' αὐτούς*, ed. R. *κατὰ αὐτούς*.

[3]) Matth. XXII, 24. coll. Deut. XXV, 5. Edd. N. T. *λέγοντες· διδάσκαλε κτλ.*

[4]) Ed. Knapp. l. l. *Μωϋσῆς*, ed. Lachm. *Μωυσῆς*.

[5]) Ed. Lachm. l. l. *ἀδελφῷ αὐτοῦ*.

[6]) Deut. XXV, 5. LXX. viri: *κατοικῶσιν*.

[7]) Deut. XXV, 10.

[8]) Deest *γυναῖκα* in ed. Coloniensi.

στᾶσα, φθάσασα ἅπαξ ἑπτὰ χρηματίσαι ἀνδρῶν γυνή. Ἐδύναντο δὲ καὶ χωρὶς τοῦ τοιούτου πλάσματος ἐπαπορῆσαι ἐκ τῶν πολυγάμων γυναικῶν, τάχα δὲ καὶ πολυγάμων ἀνδρῶν. Καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀποκρινόμενος αὐτοῖς, τὸ μὲν βούλημα τοῦ κατὰ Μωσέα νόμου οὐ διηγήσατο, ὡς οὐκ ἀξίοις γνώσεως τηλικούτου μυστηρίου· μόνον δὲ ἀπεφήνατο [1]) λέγων καὶ τὰς θείας γραφὰς ἀπαγγέλλειν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ὅτι ἐκεῖ μή εἰσι γάμοι, ἀλλὰ γίνονται οἱ ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενοι ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι· [2]) καὶ ὥσπερ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμοῦνται, οὕτω, φησὶν, καὶ οἱ ἀνιστάμενοι ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Ἐγὼ δ᾽ οἶμαι διὰ τούτων δηλοῦσθαι, ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὸ μὴ γαμεῖν, καὶ τὸ μὴ γαμεῖσθαι, ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι γίνονται οἱ καταξιούμενοι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μετασχηματιζόμενα [3]) αὐτῶν τὰ σώματα τῆς ταπεινώσεως γίνεσθαι τοιαῦτα, ὁποῖά ἐστι τὰ τῶν ἀγγέλων σώματα, αἰθέρια, καὶ αὐγοειδὲς φῶς. Ξενίζον δέ [4]) τι τοὺς πολλοὺς τῶν πιστευόντων δόγμα ζητῆσαι τις ἂν, τάχα μὲν καὶ πολλαχόθεν, σαφῶς δ᾽ ὅτι καὶ ἐντεῦθεν ἐπαπορῶν, εἰ ὥσπερ [5]) εἰσὶν οἱ ἀνιστάμενοι ἐκ νεκρῶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν [6]) τάγματι ἀγγέλων μεταβάλλοντες ἐξ ἀνθρώπων, οὕτως καὶ ἄλλοι ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι, ἄνθρωποί ποτε ὄντες, καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι ἐν ἀνθρώπου σώματι, γεγόνασιν ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι, ὡς τινες ἕτεροι πρὸ αὐτῶν. Ὁ δὲ τὸ ξενίζον τοῦτο δόγμα ζητῶν ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως, τάχα δὲ καὶ ἀλλα-

---

[1]) Ed. Ruaei minus recte: ἀπεφήνατο.

[2]) Matth. XXII, 30.

[3]) Philipp. III, 21.

[4]) Ed. Coloniensis minus recte: δέ τις.

[5]) H. et R. constanter: ὥσπέρ εἰσιν.

[6]) Desideratur ἐν in ed. Ruaei.

χόθεν, ὁράτω περιαθρήσας[1]) ὅλην τήν τε γραφὴν, καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τί ἕπεται τῷ ταῦτα τιθέντι σκοπείτω, εἰ χρὴ παραδέξασθαι τοιοῦτον λόγον, ᾧ ἕπεται τοιαῦτα ἅτινα δηλοῦται ἐκ τοῦ· „ἀγγέλους[2]) κρινοῦμεν·“ καὶ τοῦ· „εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.“ Εἰ δὲ καὶ τὴν Ἰούδα πρόσοιτό τις ἐπιστολὴν, ὁράτω τί ἕπεται τῷ λόγῳ διὰ τό· „ἀγγέλους[3]) τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλα ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.“ Ὁράτω δὲ ὁ τὰ τοιαῦτα τολμῶν ζητεῖν, πῶς αὐτῶν δεῖ ἀκούειν τῶν ἐν Γενέσει γεγραμμένων, ὅτι „ἰδόντες[4]) οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο.“ Σαφῶς δὲ τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐπαπορῆσαι, καὶ τὴν ἀκολουθίαν αὐτῶν ἐπισκοπῆσαι, καὶ χάρτῃ πιστεῦσαι τὴν τῶν τηλικούτων σαφήνειαν, μήποτε οὐκ ἀσφαλὲς ᾖ· ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἡμᾶς ἐπὶ τοσοῦτον παρακεκινδυνευκέναι.

31. Οὐκ ἄκαιρον δὲ νομίζω, ἅπαξ ἐκθεμένους τὴν λέξιν τοῦ νόμου ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου, ἰδεῖν ὡς οἷόν τέ ἐστιν αὐτοῦ τὸ βούλημα. Ζητητέον οὖν ἐν αὐτῷ τίς ἡ μία γυνὴ, καὶ τίνες οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἀλλήλων ἀδελφοί· πρότερον μὲν γαμῶν ὁ ἕτερος τὴν γυναῖκα, οὐ καρποφορῶν δὲ ἐξ αὐτῆς· δεύτερος δὲ γαμῶν ὁ τοῦ τεθνηκότος ἀδελφὸς, καὶ γεννῶν παιδίον ἐξ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος. Καὶ μετὰ ταῦτα ζητήσεις, τίς ἐστιν ὁ μὴ βουλόμενος λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐναντίον τῆς γερουσίας ὑπολυόμενος

---

[1]) Cod. Regius: περιαθροίσας. H. et R.

[2]) I Cor. VI, 3. — I Petr. I, 12.

[3]) Ep. Jud. vers. 6. Ed. Lachm. ἀγγέλους δέ κτλ.

[4]) Genes. VI, 2. LXX. viri: ἰδόντες δὲ υἱοί κτλ., et γυναῖκας pro εἰς γυναῖκας.

τὸ ἓν ὑπόδημα, καὶ ἐμπτυόμενος εἰς τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἀναβάσης ἐπὶ τὴν πύλην, καὶ λεγούσης· „οὐ θέλει[1]) ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός μου ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν Ἰσραήλ.“ Ζητηθείη δ' ἂν ἐν τῷ τόπῳ καὶ τίς ἡ γερουσία, καὶ ἡ πύλη, ἐφ' ἣν ἀναβαίνει ἡ γυνὴ λέγουσα τὰ γεγραμμένα. Ὅτι μὲν οὖν σεμνόν τι εἶναι καὶ αἰδοῦς ἄξιον χρὴ πεπεῖσθαι πάντα νόμον ἐπαγγελλόμενον εἶναι θεοῦ, ἢ μὴ ὄντα σεμνὸν μὴ εἶναι νόμον θεοῦ, πᾶς ὁ μὴ πάντη ἀσύνετος ὁμολογήσαι ἄν. Εἰ δὲ εὑρίσκομεν ἡμεῖς τὸ τοῦ νόμου τούτου σεμνὸν καὶ αἰδέσιμον, ἢ μὴ, πρῶτον μὲν θεὸς ἂν εἰδείη, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ κατὰ τὴν γραφὴν ὀνομαζόμενος δόκιμος τραπεζίτης, καὶ εἰδὼς πάντα[2]) δοκιμάζειν, καὶ τὸ μὲν καλὸν κατέχειν, ἀπέχεσθαι δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ. Φέρε οὖν τὸ προκείμενον πρόβλημα νομικὸν διηγήσασθαι θέλοντες, ἐπικαλεσάμενοι τὸν εἰπόντα· „φθέγξομαι[3]) προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς·“ εἴπωμεν, καλὸν μὲν εἰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδόμενα· εἰ δὲ μή γε, τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον· κρινεῖ δὲ ὁ ἐντυγχάνων τοῖς λεχθησομένοις. Δοκεῖ δή μοι, κατὰ μίαν διήγησιν, γυνὴ εἶναι ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, γαμουμένη πρότερον μὲν τῷ τοῦ[4]) νόμου γράμματι, καὶ μὴ τεκνοῦσα ἐξ αὐτοῦ· δεύτερον δὲ τῷ πνευματικῷ νόμῳ, καὶ ἀπὸ τούτου καρποφοροῦσα, καὶ γεννῶσα, καὶ μὴ ἀφισταμένη ἐν τῷ γεγεννημένῳ τῆς πρὸς τὸν ἀποθανόντα αὐτῇ νόμον γράμματος τιμῆς. Καὶ τάχα ἑκάστη ἡ ἐσομένη μακαρία ψυχὴ, καὶ τροπικῶς γυνὴ, πάντως γαμεῖται πρότερον κατὰ τὰς εἰσαγωγὰς τῷ τοῦ νόμου γράμματι, ὃς ἀποθνήσκει προκοπτούσης τῆς γυναικὸς, ψυχῆς, ἵν' αὐτὴ

---

[1]) Deut. XXV, 7. LXX. viri: τ. ἀδελφοῦ αὐτοῦ κτλ.
[2]) I Thess. V, 21. 22.
[3]) Psalm. LXXVIII, 2.
[4]) Deest τοῦ in ed. H. — In seqq. H. et R. τεκνοῦσα.

τοῦ σεμνοτέρου καὶ τεκνοποιοῦ ἐπιτύχῃ γάμου, ὅτε „σωθήσεται[1]) διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν τὰ τέκνα μείνῃ ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης,“ οὐ σωθησομένη πρὸ τῆς τεκνογονίας, ἢ χωρὶς αὐτῆς. Τέκνα δὲ τῆς γυναικὸς ταύτης, ψυχῆς, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἀνδρὸς, τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τὰ κατ᾽ αὐτόν ἐστιν ἔργα· ἀδελφοὶ δὲ καὶ ἀπὸ μιᾶς μητρὸς, διανοίας, γεννώμενοι, οἱ δύο νόμοι, οἵτινες καὶ κατοικοῦσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐ γὰρ κεχώρισται ὁ οἶκος αὐτῶν ἀπ᾽ ἀλλήλων· ἀλλ᾽ ἀμφότεροί εἰσι καὶ ἀμφότεραι αἱ ἐκδοχαὶ, ὡς ἐν οἴκῳ τινὶ τῷ περιέχοντι αὐτοὺς γράμματι. Καὶ ὅρα, εἰ μὴ τοῦτο δηλοῦσθαι δύναται ἐκ τοῦ· „ἐὰν[2]) δὲ κατοικῶσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό.“ Εἶτα ἑξῆς ἐστι· „καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν, σπέρμα δὲ μὴ ᾖ αὐτῷ·“ ἃ κατὰ δύναμιν διηγησάμην. Ἴδωμεν δὲ καὶ τό· „οὐκ ἔσται ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἔξω ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι·“ καὶ τίς μὲν γυνὴ, ψυχὴ, παραβαίνει τοῦτον τὸν νόμον, τίς δὲ τηρεῖ. Ὡς ἐν τοιούτοις δὴ τόποις ὑπολαμβάνω μετὰ τὸν θάνατον τῆς κατὰ τὸ γράμμα ἐκδοχῆς τοῦ νόμου, καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτῆς, τὴν μέν τινα ψυχὴν ποιοῦσαν παρὰ τὴν θείαν ἐντολὴν, γυναῖκα πρότερον γενομένην τοῦ τεθνηκότος, καὶ ἐκείνῳ πιστεύσασαν, ἔξω πάντῃ γίνεσθαι τοῦ νόμου ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι, ὅτε[3]) παραδέχεται λόγον αὐτὸν μὴ ἐγγίζοντα τῇ ἐκδοχῇ

---

[1]) I Tim. II, 15. coll. edd. N. T.

[2]) Deut. XXV, 5. coll. pag. 147. not. 6. — H. et R. h. l., cfr. pag. laud., ἂν δέ κτλ.

[3]) H. et R. in textu; ille: ὅτε — αὐτὸν ἐγγίζοντα — πάντα ἀλλότριον * * καὶ ἡ — γράμματος * * καὶ οὐκ ἐβουλήθησαν — κοινωνῆσαι. Ἑτέραν κτλ., hic: ὅτε — αὐτὸν ἐγγίζοντα — πάντα ἀλλότριον καὶ ἡ — γράμματος, καὶ οὐκ ἐβουλήθησαν — κοινωνῆσαι· ἑτέραν κτλ. H. insuper in notis: „secuti sumus Cod. Regium. Sic autem Cod. Holm. ὅτε παραδέχεται λόγον

τοῦ γράμματος, ἀλλὰ πάντη ἀλλότριον· — καὶ τοιαῦταί εἰσιν αἱ πᾶσαι ψυχαὶ τῶν ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, αἷς καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ κατὰ τὸν νόμον γράμματος ἐτελεύτα, καὶ οὐκ ἐβουλήθησαν τῷ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ οἰκοῦντι γαμηθῆναι πνευματικῷ νόμῳ, ἀλλά τινι ἔξω ἀμφοτέρων τούτων λόγῳ, καὶ μηδαμῶς ἐγγίζοντι κοινωνῆσαι· — ἑτέραν δὲ ψυχὴν κατὰ θεὸν βιοῦσαν, ἀποθανόντος καὶ ἀνατραπέντος τοῦ προτέρου ἀνδρὸς οὐ βουλομένην ἔξω [1]) γενέσθαι, καὶ ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι, ἀλλὰ γαμουμένην τῷ ἀδελφῷ τοῦ τετελευτηκότος, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ αὐτῷ οἰκήσαντι, ὅτε ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰσέρχεται πρὸς αὐτὴν, καὶ γίνεται ἔνδον τῆς ψυχῆς αὐτῆς, καὶ λαμβάνει αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, καὶ συνοικεῖ αὐτῇ τῇ ψυχῇ ἐπὶ μακαρισμῷ αὐτῆς, [2]) ἅτε κατὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ γαμουμένης τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ νόμῳ. Τὸ δὲ παιδίον ὃ ἐὰν τέκῃ, καὶ γεννήσῃ ἡ συν-

---

αὐτὸν ἐγγίζοντα τῇ ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος ἐτελεύτα, ubi non dubito quin aliqua fuerint praetermissa. Legendum fortasse: ὅτε παραδέχεται λόγον αὐτὸν μὴ ἐγγίζοντα τῇ ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος, ἀλλὰ πάντη ἀλλότριον, * * * καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ κατὰ νόμον γράμματος ἐτελεύτα, καὶ ἐβουλήθησαν τῷ κτλ. Atque hanc lectionem interpretatione nostra expressimus. Vetus interpres: *quando suscipit verbum, quod non appropinquat omnino legi priori, nec est secundum sensum ejus, sed omnino habetur extraneum. Et tales sunt omnes animae haereticorum: quibus sermo quidem legis antiquae mortuus est, voluerunt autem verbo nubere spirituali, quod semper habitaverat in id ipsum cum lege antiqua sub una eademque domo ejusdem scripturae: sed nupserunt* etc." Memet ipsum cum ex Huetii conjectura, tum ex vetere interpretatione locum hiulcum pro viribus sanare studuisse, textus attestabitur.

[1]) Deut. XXV, 5.

[2]) Ed. Coloniensis minus recte: αὐτῶν.

οικήσασα[1]) τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ ἀδελφῷ ψυχὴ, γυνὴ, καθίσταται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος, καὶ γίνεται οὐκ ἐκ τοῦ προτέρου μὲν, ὁμώνυμος δὲ τῷ προτέρῳ· ὄνομα γὰρ τῷ γεννήματι ἐκ τοῦ πνευματικοῦ νόμου ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ τετελευτηκότος, ἐπεὶ κἀκεῖνος ἐκαλεῖτο νόμος θεοῦ, καὶ οὐ χρή γε ἐξαλείφεσθαι ἀπὸ τοῦ διορατικοῦ καὶ ἀληθῶς Ἰσραὴλ τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος ἀνδρὸς, κἂν αὐτὸς ἐξαλειφθῇ.

32. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ μέρους εἰρήσθω περὶ τοῦ νόμου· θεοῦ δὲ πάλιν ἡμῖν, ᾗ καὶ μᾶλλον χρεία, ἐν Χριστῷ φωτίζοντος τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς θέαν τῶν ἑξῆς· „ἐὰν[2]) γὰρ μὴ βούληται, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ[3]) αὐτοῦ, καὶ ἀναβήσεται ἡ γυνὴ[4]) τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ[5]) ἐπὶ τὴν πύλην ἐπὶ τὴν γερουσίαν, καὶ ἐρεῖ“ τὰ ἐπιφερόμενα. Καὶ πρῶτόν γε παρατήρει, ὅτι ἐς ὅσον καὶ ἡ γυνὴ ἐποίει τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου προστεταγμένον, καὶ ὁ ἀνὴρ εἰσιὼν πρὸς αὐτὴν συνῴκει αὐτῇ, καὶ ἐτέκνου ἐξ αὐτῆς, ἄνθρωπος οὐκ εἴρητο, ἀλλὰ ἀδελφὸς ἀνδρὸς τῆς γυναικός· ὅτε δὲ οὐ βούλεται λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ,[6]) καὶ οὐ θέλει ἀναστῆσαι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἐν Ἰσραὴλ, καὶ καλούμενος ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς πόλεως λέγει· „οὐ βούλομαι[7]) λαβεῖν αὐτήν·“ καὶ ἀτιμοῦται ὑπολυόμενος τὸ ὑπόδημα, καὶ ἐμπτύεται εἰς τὸ πρόσω-

---

[1]) H. et R. in textu: καὶ συνοικήσασα, H. tamen ad marg., R. in notis: „leg. ἡ συνοικήσασα.“

[2]) Deut. XXV, 7. LXX. viri: ἐὰν δὲ μή κτλ.

[3]) LXX. viri l. l. τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

[4]) LXX. interpretes: ἡ γυνὴ ἐπὶ τὴν πύλην κτλ., omissis verbis τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

[5]) Ed. Ruaei: τοῦ ἀδελφαοῦ αὐτοῦ.

[6]) R. h. l. et paulo post: αὐτοῦ. Cfr. Deut. XXV, 7. coll. pag. huj. not. 3.

[7]) Deut. XXV, 8. — 9. 10.

πον ὑπὸ τῆς γυναικὸς, καὶ μετονομάζεται, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ᾖ ὁ „οἶκος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα,“ τότε λέγεται ἄνθρωπος· οἱονεὶ γὰρ διὰ μὲν τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου ἐλέγετο αὐτῷ τό· „ἐγὼ[1]) εἶπα· θεοί ἐστε·“ διὰ δὲ τοῦ τὰ ἐναντία τῷ νόμῳ ποιεῖν, οἱονεὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ λόγου[2]) φάσκοντος πρὸς αὐτόν· „ὑμεῖς[3]) δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε.“ Καὶ πρόσχες εἰ δύνασαι νοῆσαι, μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἐκδοχῆς τοῦ γράμματος εἶναι ἄλλην ἐκδοχὴν τοῦ νόμου, διημαρτημένην, καὶ οὐ πνευματικὴν, οὐδὲ ἀνεπίληπτον, πλὴν τὴν γένεσιν ἔχουσαν ἡμαρτημένην μὲν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀφορμῆς τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων ἐρχομένην, καὶ οὐ βουλομένην ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ,[4]) καὶ τιμῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ νόμου. Οὐ βούλεται δὲ ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ παραλαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ,[5]) ψυχήν· οὐδὲ γὰρ θέλει καρποφορῆσαι ἐπὶ τῷ δοξάσαι τὸ ὄνομα τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῦ. Διὸ ἡ γυνὴ οὐ κάτω ἕστηκεν ἡ ἑτοίμη τιμῆσαι τὸν πρότερον ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν πύλην καὶ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἑαυτῆς ἐχούσης καὶ γερουσίαν. Καὶ νοείσθω ταῦτα γινόμενα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσαγωγὴν, καὶ εἴσοδον. Ἐλέγχει οὖν ἡ γυνὴ τὸν μὴ βουλόμενον ἄνδρα καρποφορῆσαι τὸν τοιόνδε λόγον, καὶ λέγει· „οὐ θέλει[6]) ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός μου ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν Ἰσραήλ.“ Εἶτα ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης ἐξετάζουσα τὸν τοιοῦτον ἄνδρα, πυνθάνεται εἰ ἀληθῶς οὐ βούλεται· ἀποκριναμένου δὲ ἐκείνου τὸ μὴ βούλεσθαι, προσέρχε-

---

[1]) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)
[2]) Cod. Regius: νόμου. H. et R.
[3]) Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.)
[4]) Ed. Ruaei minus recte: αὐτῶν.
[5]) Ed. Ruaei αὐτοῦ, et paulo post: ἄνδρα αὐτῆς.
[6]) Deut. XXV, 7. coll. pag. 150. not. 1.

ται αὕτη πρὸς τὸν μὴ βουληθέντα ἐξαναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ [1]) αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς γερουσίας ἐλέγχει αὐτὸν, καὶ ἀτιμάζει ὑπολύουσα τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ τὸ ἕν. Καὶ σκόπει ἐν τούτοις διὰ τό· „λῦσαι [2]) τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου" εἰρημένον πρὸς Μωσέα καὶ Ἰησοῦν, καὶ τό· „οὐκ εἰμὶ [3]) ἄξιος ἵνα λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ·" γεγραμμένον ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν, καὶ κατὰ Μάρκον, καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, μήποτε οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ λῦσαι [4]) τὸ ὑπόδημα τῷ ὑπολῦσαι· οὐ γὰρ ὑπολύσασθαι κελεύεται Μωσῆς, ἢ Ἰησοῦς, οὐδὲ Ἰωάννης περὶ τοῦ Σωτῆρος ὠνόμασε τὸ ὑπολῦσαι. Οὗτος οὖν ὁ παρανομῶν οὔτε ἐξ ὅλων ὑπολέλυται, οὔτε πάντη τῇ ὑποδέσει κεκόσμηται, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας ἑκάτερον ἔχει. Διὸ ἐμπτύει εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γερουσίας ἐλέγξασα αὐτὸν γυνή· ἐμπτύει γὰρ πᾶσα ψυχὴ τῷ οὐ τεκνοποιοῦντι, οὐδὲ καρποφοροῦντι λόγῳ, καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς ὑπολύει αὐτὸν ἐν οἷς πταίει· „καὶ [5]) ἀποκριθεῖσα λέγει, ὅτι οὕτως ποιήσουσι τῷ ἀνθρώπῳ, ὃς οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ." Καὶ πρόσχες πάλιν ἐνταῦθα, ὅτι δεύτερον ὡς [6]) ἄνθρωπος ὠνόμασται [7]) ἐπὶ τοῦ ἁμαρτάνοντος, νῦν δ' ἤδη καὶ μὴ οἰκοδομοῦντος τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Πᾶς οὖν ὁ βλέπων τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ὑπολυόμενον ἀπὸ γυναικὸς, καὶ ἐμπτυόμενον, καὶ ἀκούων

---

[1]) Ed. Ruaei: ἀδελφῷ αὐτοῦ.

[2]) Exod. III, 5. et Jos. V, 15. — H. et R. λύσαι.

[3]) Ev. Joann. I, 27. Edd. N. T. αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. Cfr. Luc. III, 16. et Marc. I, 7.

[4]) H. et R. λύσαι et in seqq. bis ὑπολύσαι.

[5]) Deut. XXV, 9. LXX. viri: καὶ ἀποκριθεῖσα ἐρεῖ· οὕτω —, ὃς οὐκ οἰκοδομήσει — ἀδελφοῦ ἐν Ἰσραήλ.

[6]) H. et R. in textu: ὁ ὡς ἄνθρωπος, iidem tamen in notis: „particula ὁ hic παρέλκει, et expungenda est."

[7]) H. et R. in textu: ὠνόμασθαι, H. tamen in notis: ὠνόμασται.

αὐτῆς λεγούσης· „οὕτω[1]) ποιήσουσι τῷ ἀνθρώπῳ, ὃς οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ·" πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἀδελφοῦ ποιείτω· εἰ γὰρ μὴ οἰκοδομήσαι τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὑπολυθήσεται τὸ ἓν ὑπόδημα, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ τὸ ὄνομα παντὸς τοῦ τοιούτου ἐν Ἰσραὴλ παρὰ τοῖς ὁρῶσι κληθήσεται „οἶκος[2]) τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα." Ἴδωμεν δὲ καὶ δευτέραν εἰς τὸν ἐκκείμενον νόμον[3]) διήγησιν, καὶ ἔστωσαν δύο νόμοι ἀδελφοί· καθ' οὓς ὁ μὲν τηρήσας τὸν πρότερον, οὐκ ἦν ἄνομος θεοῦ· ὁ δὲ τὸν δεύτερον φυλάσσων, ἔστιν ἔννομος Χριστοῦ. Καὶ νόει μοι, κατὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν τεθνηκέναι τὸν πρότερον νόμον, ἄνθρωπον τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς, ἐπεὶ μὴ δεδόξασται[4]) τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει πρότερον, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης τῆς κατὰ τὸ δεύτερον· δεύτερον δὲ νόμον τοῦ Χριστοῦ, ἀδελφὸν ὄντα τοῦ προτέρου καὶ διὰ Μωσέως, καὶ υἱὸν τοῦ αὐτοῦ Λόγον, ὃς καὶ τὸν πρότερον ἐγέννησε. Κατοικούντων οὖν τούτων τῶν δύο ἀδελφῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, μάλιστα κατὰ τὴν παρουσίαν, ἀπέθανεν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ σπέρμα, ἀλλὰ ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προτέρου ἀνδρὸς, ἡ ὑπὸ νόμον ψυχὴ, οὐ γίνεται ἔξω ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι· ἐγγίζει γὰρ ἀνὴρ, ὁ τοῦ εὐαγγελίου νόμος, ὡς ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς τεθνηκότος, τῷ προτέρῳ νόμῳ, καὶ εἰσέρχεται πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ. Οἷον, ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἴδε μοι τὴν Παύλου ψυχὴν ὑπὸ νόμον, εἶτα διὰ Χριστὸν, ἐξαγοράσαντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νόμου, γενόμενον ὑπὸ τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ ὅρα, εἰ μὴ ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ τῆς Παύλου ψυχῆς, καὶ οὐδὲν ἧττον ἀποθανόντος ἐκεί-

---

[1]) Deut. XXV, 9. coll. pag. 155. not. 5.
[2]) Ibid. XXV, 10.
[3]) Cod. Regius: τόπον. H. et R.
[4]) II Cor. III, 10.

νου, ἡ [1]) γυνὴ τοῦ τεθνηκότος οὐ γέγονεν ἔξω, ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, οὐδὲ ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι· ὁ γὰρ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰσῆλθε πρὸς αὐτὴν, καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, καὶ συνῴκησεν αὐτῇ, καὶ γέγονεν ὁ καρπὸς, καὶ τὸ γέννημα, καὶ τὸ παιδίον, καὶ τὸ τεχθὲν [2]) ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος· κατὰ γὰρ τὸν πνευματικὸν νόμον τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάζει πάντα, καὶ οὐκ ἐξήλειπται τὸ ὄνομα τοῦ τετελευτηκότος, ὅτε ἐλήλυθεν ὁ νόμος τοῦ εὐαγγελίου· παρὰ γὰρ τῷ ἀληθινῷ Ἰσραὴλ τηρεῖται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προτέρου. Τίς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ μὴ βουλόμενος ἄνθρωπος λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ, ἢ ὁ ἐν ταῖς αἱρέσεσι λόγος, μὴ βουλόμενος τὴν τιμήσασαν ψυχὴν τὸν πρότερον ἄνδρα, καὶ τὴν μνήμην τοῦ προτέρου ἀνδρὸς παραδέξασθαι; καθ' οὗ ἀναβαίνει ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πύλην, περὶ ἧς λέλεκται τό· „αὕτη [3]) ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ·“ καὶ ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν γερουσίαν, καὶ διαμαρτύρεται περὶ τοῦ μὴ βουλομένου ἀναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ, μηδὲ τιμῆσαι τὸν τοῦ θεοῦ Μωσέως νόμον. Ἐπὰν οὖν ἡ γερουσία πύθηται τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου, εἰ ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ λέγει ἡ γυνὴ, καὶ οὐ βούλεται ἐξαναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· τότε προσέρχεται ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἐναντίον τῆς γερουσίας, καὶ ὑπολύει τὸ ὑπόδημα τὸ ἓν ἀπὸ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ, ἵνα κἂν ᾖ ὑποδεδεμένος τὸ Χριστοῦ ὄνομα, ὑπολελυμένος τε ᾖ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα, καὶ διὰ τοῦτό γε οὐκ ἐνδόξως, οὐδὲ ἀληθῶς τὸ Χριστοῦ φορῶν ὄνομα. Ἐμπτύει δὲ καὶ εἰς τὸ [4]) πρός-

---

[1]) Desideratur ἡ in ed. Ruaei.

[2]) H. et R. in notis, ille: „Cod. Holm.,“ hic: „„Codd. Holm. et (?) Anglican.: ταχθέν.““

[3]) Psalm. CXVIII, 20. (CXVII.)

[4]) Desideratur τό in ed. Ruaei.

ωπον τοῦ τοιούτου ἡ γυνὴ, καὶ ὀνειδίζει ὡς ἀνθρώπῳ αὐτῷ, καὶ οὐ βουληθέντι θεοποιηθῆναι ἐκ τοῦ καρποφορῆσαι. Καί φησιν, οὕτω παντὶ ἔσεσθαι τῷ μὴ οἰκοδομήσαντι τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ [1]) αὐτοῦ, τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ὃ [2]) νομικός ἐστι καὶ προφητικός· καὶ ἄλλο ὄνομα οὐχ ἕξει ὁ μὴ οἰκοδομῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ [3]) παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις, [4]) ἢ τοῦτο, ὅτι οἶκός ἐστιν οὗτος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα. Πᾶς οὖν ὁ ἐν αἱρέσεσι, μάλιστα ταῖς διακοπτούσαις τὴν θεότητα, καὶ τὸν νόμον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου χωριζούσαις καλινδούμενος, οἶκός [5]) ἐστι τοῦ ὑπολυθέντος ὑπόδημα, ἐμπτυόμενος εἰς πρόσωπον, καὶ ὑπολυόμενος τὸ ἓν ὑπόδημα. Καὶ τρίτην δὲ τοιαύτην ὑπόνοιαν εἰς τὸν τόπον ἐξεδεξάμεθα, ἣν διὰ βραχέων ἐροῦμεν· γυνὴ μὲν ἡ σοφία εἴρηται διὰ τό· „ταύτην [6]) ἐζήτησα νύμφην ἀγαγέσθαι ἐμαυτῷ·“ καὶ ἐρᾷν δεῖ κατὰ τὸν εἰπόντα Σολομῶνα· [7]) „ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε·“ ἀνὴρ δὲ αὐτῆς ὁ σοφός. Ἐὰν οὖν ὁ σοφὸς, μὴ γεννήσας τινὰς ἐκ τῆς σοφίας, ἀπαλλαγῇ τοῦ βίου, ὁ κατοικήσας μετ' αὐτοῦ ἀδελφὸς, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀναπαυσάμενος λόγοις, πρεσβευέτω τῶν αὐτῶν, ἵνα γεννηθῇ ἐκ τῆς σοφίας ὁ κλέος περιποιήσων τῷ ἀπαλλαγέντι τῆς συμβιώσεως τὸν καρπὸν παραστῆσαι. Εἰ δὲ μὴ βούλοιτο πρεσβεῦσαι ὁ καταλειπόμενος ἀδελφὸς τῶν λόγων, ἀτιμασθήσεται ὑπὸ τῆς σοφίας ἐξ ἡμισείας αὐτὸν ὑπολυούσης· οὔτε γὰρ οὐχ ὑπολυθήσεται ὁ τοιοῦτος, οὔτε τε-

---

[1]) Ed. Ruaei: *ἀδελφοῦ αὐτοῦ.*

[2]) H. et R. *ὁ νομικός ἐστι κτλ.*

[3]) Edd. Huet. *αὐτοῦ*, ed. Ruaei: *αὐτῷ.* Cfr. Deut. XXV, 9.

[4]) H. et R. *τοῖς Ἰσραηλιταῖς.*

[5]) Deut. XXV, 10. — 9.

[6]) Sap. Salom. VIII, 2. coll. LXX. virorum versione.

[7]) H. et R. h. l. *Σολομῶνα.* Prov. IV, 6.

λείως ὑπολυθήσεται. Εἰς δὲ κατασκευὴν τοῦ τὸν νόμον ἄνδρα λέγεσθαι κατὰ τὴν γραφὴν γυναικὸς, τῆς ψυχῆς, παραθησόμεθα τὰ ἀπὸ τῆς πρὸς Ῥωμαίους οὕτως ἔχοντα· „ἢ[1]) ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, — γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ —, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;" καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· „γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ." Εἴρηται δὲ πλείονα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον, διηγουμένοις τὸ χωρίον τοῦτο τῆς[2]) πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς ἐν τοῖς εἰς αὐτὴν ἐξηγητικοῖς.

33. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως λελέχθαι δοκεῖ, εἰρήσθω εἰς σαφήνειαν τοῦ παρὰ Μωσεῖ νόμου, οὗ μνησθέντες οἱ Σαδδουκαῖοι ἐπύθοντο τοῦ Σωτῆρος, λέγοντες τό· „Μωσῆς[3]) εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα," καὶ τὰ ἑξῆς. Φέρε δὲ μετὰ ταῦτα τὰ ἄλλα τοῦ εὐαγγελίου ἐξετάσωμεν τὰ ἀπὸ τοῦ· „ἦσαν[4]) δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γήμας ἐτελεύτησε," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ μὲν Ἡσαΐας ἐν τῇ προφητείᾳ φησίν· „ἐπιλήψονται[5]) ἑπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς, λέγουσαι· τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγώμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλώμεθα, πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν." Οἱ δὲ προσελθόντες Σαδδουκαῖοι τῷ Σωτῆρι, τὸ ἀνάπαλιν τῇ προφητείᾳ φασὶ περὶ ἀνδρῶν ἑπτὰ γαμησάντων μίαν γυναῖκα· πλάσμα δὲ δοκεῖ μοι εἶναι τὸ πρόβλημα αὐτῶν, προθεμένων διὰ τοῦ πλάσματος τὸν περὶ ἀναστάσεως ἀθετῆσαι λόγον, καὶ οἰηθέντων ἀκολουθεῖν τῇ

---

[1]) Rom. VII, 1. — 3.

[2]) H. et R. in textu: τοῦ τῆς κτλ., iidem tamen in notis: „legendum: τοῦτο τῆς κτλ."

[3]) Matth. XXII, 24. coll. Deut. XXV, 5. et p. 147. not. 3. et 4.

[4]) Matth. XXII, 25. Ed. Knapp. γαμήσας pro γήμας.

[5]) Jes. IV, 1. LXX. viri: καὶ ἐπιλήψονται — φαγόμεθα, — περιβαλούμεθα κτλ.

ἀναστάσει τὸ ἕκαστον τῶν ἀνισταμένων τὴν αὐτὴν ἔχειν σχέσιν πρὸς οὓς εἶχεν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἵν' ὁ μὲν ἀνὴρ ἀπολάβῃ καὶ τὴν γυναῖκα μετὰ τοῦ τυχεῖν ἀναστάσεως, ὁ δὲ πατὴρ μείνῃ ἐν τῇ σχέσει τῇ πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ ὁ ἀδελφὸς πρὸς τὸν ἀδελφόν. Ἠγνόουν δὲ ἄρα, ὅτι ὁ δημιουργὸς πάντα ποιῶν πρὸς τὸ χρήσιμον, ὅπου μὲν γένεσίς ἐστι καὶ φθορὰ πεποίηκεν ἀναγκαίως τὰς τοιαύτας σχέσεις, ἵν' ὁ μέν τις ᾖ ἀνὴρ διὰ γυναικὸς διακονούμενος παίδων γενέσει, οἱ δὲ γεννώμενοι σχῶσί τι ἐκ τῆς διὰ τῶν αὐτῶν γενέσεως[1]) συγγενὲς, ὄντες ἀδελφοί· γενέσεως δὲ ἔργον ἦν καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς, καὶ μήτηρ καὶ θυγάτηρ. Εἰ οὖν ἐν τῇ μακαριότητι οἱ γέρως ἀξιούμενοι διὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα, ἐν ᾧ καλῶς ἐβίωσαν, ἐν ἐκείνῃ ἔσονται τῇ ζωῇ, καὶ οὐδεὶς τῶν μὴ ἀγωνισαμένων ἐνταῦθα καταξιοῦται τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, δηλονότι ὧν ἐνταῦθα διὰ γένεσιν χρεία ἦν, ταῦτα οὐκ ἔσται ἐκεῖ· οὐδὲν γὰρ παρέλκον ὁ θεὸς ποιεῖ, οὐδὲ μάτην τι παρ' αὐτῷ γίνεται. Ἐχρῆν δὲ ὁρᾷν τοὺς Σαδδουκαίους τὸ ἀκόλουθον αὐτῶν τῇ ὑπονοίᾳ περὶ τοῦ ἕκαστον ἀπολήψεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ὅτι πάλιν ἐκεῖ τεκνογονίαι καὶ παίδων γενέσεις, καὶ θάνατοι· εἰ δὲ ταῦτα, καὶ νόσοι· εἰ δὲ γενέσεις, καὶ νηπιότητες καὶ προβάσεις ἀπὸ νηπιότητος ἐπὶ τὸ συμπληροῦσθαι διάλεκτον, καὶ ὕστερον τὸν λόγον, καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τοῦ λόγου κακίαν, καὶ μόλις ποτὲ πάλιν ἀρετὴν ἐν ὀλίγοις τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν εὑρίσκεσθαι. Τούτων δὲ τί ἂν εἴη ματαιότερον; Καὶ βέλτιόν γέ ἐστι

---

[1]) H. in notis: „ita Cod. Regius, at Cod. Holm. *γεννήσεως*. Malim *γεννήσεως*, et paulo quoque superius: *διακονούμενος παίδων γεννήσει*, et mox: *γεννήσεως δὲ ἔργον ἦν*, et iterum inferius: *ὧν ἐνταῦθα διὰ γέννησιν χρεία ἦν*, et aliquanto post: *παρὰ τὰ ἐν γεννήσει πράγματα*. Sed fortasse (?) *γένεσιν* et *γέννησιν* confuderit Origenes.“

μὴ εἶναι ἀνάστασιν, τοῦ τοιαύτην εἶναι ὁποίαν ὑπενόουν οἱ Σαδδουκαῖοι, ὑπολαμβάνοντες ἀκολουθεῖν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τὸ ἀπολαμβάνειν ἕκαστον τὴν γυναῖκα· ᾧ ἀκόλουθον ἦν καὶ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἔσεσθαι. Εἴπερ οὖν καινὸς αἰών ἐστιν ἐλπιζόμενος,[1]) καὶ, ὡς ὠνόμασεν Ἠσαΐας· „οὐρανὸς[2]) καινὸς, καὶ γῆ καινή·" καὶ ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται· „ποτήριον[3]) καινῆς διαθήκης·" ἀπὸ ἀμπέλου οἶμαι καινῆς, ἑτεροῖα δεῖ εἶναι πάντα τὰ τῆς ἐκεῖσε ζωῆς, καὶ ἀληθῶς μακάρια. Ὥσπερ δὲ, ὡς ὁ Λόγος ἀπέδειξεν, ἠκολούθησε τῷ εἶναι γυναῖκα καὶ ἄνδρα τὸ ἔσεσθαι καὶ τέκνα πατέρων, καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφῶν, καὶ μητέρας τῶν γεννωμένων· οὕτω μήποτε ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι γυναῖκα ἢ ἄνδρα, τὸ μηκέτι ἔσεσθαι πατέρα καὶ μητέρα, καὶ ἀλλήλων τινὰς ἀδελφοὺς, τάχα οὐ περὶ μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν παρεληλυθότων; Ἐκεῖ γὰρ οὐκέτι τοῦ κατὰ σάρκα γένους ἔσται μνήμη παρὰ τοῖς εὐλόγως ἀκούουσι τοῦ· „μὴ[4]) μνημονεύετε τὰ πρῶτα, καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε· ἰδοὺ ποιῶ καινὰ πάντα·" καὶ κατὰ τοῦτο ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι οὐ χρηματίσει πατὴρ τῷ Ἀβραὰμ ὁ Θάῤῥα, οὐδὲ τοῦ Ἰσμαὴλ, καὶ τῶν ἀπὸ Χεττούρας ὁ Ἀβραὰμ, τάχα δὲ οὐδὲ τοῦ Ἰσαάκ· „τὰ[5]) γὰρ ἀρχαῖα παρῆλθε·" καὶ τότε λεχθήσεται τό· „ἰδοὺ

---

[1]) Ed. Ruaei: ἐλπιζόμενος, καὶ γῆ καινή κτλ. recte tamen, ut videtur, h. l. desunt in edd. Huetii verba: καὶ γῆ καινή.

[2]) Jes. LXVI, 22. coll. LXX. virorum versione.

[3]) Luc. XXII, 20. coll. I Cor. XI, 25. et edd. N. T.

[4]) Jes. XLIII, 18. 19. LXX. viri vers. 19. omisso voc. πάντα: ἰδοὺ, ἐγὼ ποιῶ καινά.

[5]) II Cor. V, 17. — Ed. Knapp. ἰδοὺ, γέγ. καινὰ τὰ πάντα, ed. Lachm. ἰδοὺ γέγονεν καινά.

γέγονε καινὰ πάντα.“ Εἰ δέ ἐστιν ἄλλως[1]) τις παρὰ τὸ κατὰ σάρκα ἀδελφὸς, καὶ ἑτέρως παρὰ τὰ ἐν γενέσει πράγματα πατὴρ καὶ υἱὸς, οὐκέτι διὰ γυναικὸς, οὐδὲ δι' ἀσχημόνων μερῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἀνάλογον τῷ καὶ τὸν Σωτῆρα υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, ἐπιστήσει ὁ δυνάμενος τὰ τηλικαῦτα ὀρθῶς ζητεῖν, χωρήσας τὸ πάντα ἐρευνῶν πνεῦμα[2]) καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τούτων τὸ ἑτεροῖον, καὶ ὥσπερ ὁμώνυμον παραλαμβάνω, λέγω δὲ ἀδελφοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἀληθὲς καὶ τό· „οὔτε[3]) γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' εἰσὶν[4]) ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ.“ Ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ ὡς ἐν παραβολῇ εἰρημένον περὶ ἑτεροίου παρὰ τοὺς ἐπὶ γῆς γάμους, ἐν τῷ· „ὡμοιώθη[5]) ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ,“[6]) καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ἐν τῷ· „τότε[7]) ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐκοῦν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν γαμεῖ γάμον παρὰ πάντα γάμον, ὃν ὀφθαλμὸς[8]) εἶδε, καὶ οὖς ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. Καὶ ἔστιν ὁ σεμνὸς καὶ θεῖος ἐκεῖνος καὶ πνευματικὸς γάμος ἐν ἀῤῥήτοις[9]) ῥήμασιν, ἃ

---

[1]) Ed. H. ἄλλως τὶς παρά κτλ., ed. R. ἄλλος τις παρά κτλ.

[2]) I Cor. II, 10.

[3]) Matth. XXII, 30. Ed. Knapp. ἐκγαμίζονται.

[4]) Ed. Knapp. l. l. ἀλλ' ὡς ἄγγ. τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι, ed. Lachm. ἀλλ' ὡς ἄγγ. ἐν τῷ οὐρανῷ εἰσίν.

[5]) Matth. XXII, 2. coll. pag. 119. not. 5.

[6]) Ed. R. h. l., cfr. pag. 119. not. 5., αὐτοῦ.

[7]) Matth. XXV, 1. Ed. Lachm ἑαυτῶν.

[8]) I Cor. II, 9.

[9]) II Cor. XII, 4.

μὴ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλεῖν. Ζητήσει δέ τις, εἰ ἀνάλογον τῷ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τοῦ νυμφίου γάμῳ εἰσὶ καὶ ἄλλοι γάμοι, ἢ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν μόνος ὁ νυμφίος,[1]) καταργήσας πάντα γάμον, γαμεῖ γάμον, οὐχ ὅπου ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ἀλλ' ὅπου κυριώτερόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἕν πνεῦμά εἰσιν ὁ νυμφίος καὶ ἡ νύμφη. Ἀλλ' ὅρα μήποτε ὀλίσθῃς, ἀκούων τοιούτων λόγων, πρὸς τὸ τὴν περὶ τῶν αἰώνων μυθοποιΐαν ἀῤῥένων καὶ θηλέων[2]) παραδέξασθαι, κατὰ τοὺς ἀναπλάσαντας τὰς συζυγίας αὐτῶν οὐδαμῶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων δηλουμένας.

34. Ἐπεὶ οὐδεμιᾶς τροπολογίας δεῖται τὸ πύσμα τῶν Σαδδουκαίων περὶ τῶν ἑπτὰ ἀδελφῶν ἐσχηκότων μίαν γυναῖκα, φέρε κατανοήσωμεν τοὺς τοῦ Σωτῆρος περὶ ταῦτα λόγους, ἐν οἷς φησι· „πλανᾶσθε,[3]) μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ.“ Πρὸς τοῦτο δὲ ζητήσει τις τοιαῦτα· ὁ λέγων Σωτὴρ τοῖς Σαδδουκαίοις· „πλανᾶσθε,[4]) μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ·“ ἐμφαίνει κατὰ τὰς γραφὰς παρίστασθαι τό· ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν μὴ εἶναι γάμους, ἅτε[5]) τῶν ἀναστησομένων τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις,

---

[1]) H. et R. h. l. constanter ὁ *νύμφιος.*

[2]) H. et R. in textu: *θηλειῶν*, iidem tamen in notis: „scribendum videtur: *θήλεων.*“ (Scribendum erat: *θηλέων.*)

[3]) Matth. XXII, 29. 30. coll. pag. 162. not. 3. et 4.

[4]) Ibid. XXII, 29.

[5]) H. et R., ut nos, in textu, H. tamen recte in notis: „deest aliquid; fortasse: *ὁμοιωθησομένων*, vel: *ὁμοίων ἐσομένων,* vel aliquid ejusmodi. Vetus interpres: *hominibus videlicet factis in similitudinem angelo-*

παρ᾽ οἷς οὐκ ἔστι γάμος· ποία οὖν γραφὴ δηλοῖ, ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται; καὶ ποῦ τοῦ νόμου ἢ τῶν προφητῶν μανθάνομεν περὶ τῶν ἀναστησομένων, ὅτι ἔσονται ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι; σαφῶς γὰρ τοιαῦτα ἐν τῇ παλαιᾷ γραφῇ οὐχ εὑρίσκομεν. Κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν τοῦτο οὐ ζητηθήσεται, ἀναγράψαντα τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι· „οἱ υἱοὶ [1]) τοῦ αἰῶνος τούτου γεννῶσι, καὶ γεννῶνται· γαμοῦσι, καὶ γαμίσκονται,“ καὶ τὰ [2]) ἑξῆς, καὶ μὴ εἰπόντα ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τι πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους, καὶ περὶ τοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς ταῦτα δηλοῦσθαι. Κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον ζητηθείη ἄν, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸν Μάρκον· κατ᾽ αὐτὸν γὰρ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς Σαδδουκαίοις· „οὐ διὰ [3]) τοῦτο πλανᾶσθε μὴ γινώσκοντες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ; Ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ᾽ εἰσὶν [4]) ὡς οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.“ Ἕκαστος μὲν οὖν τῶν ἐπιστησάντων τῇ ἐπαπορήσει ἡμῶν, ζητείτω ἀπὸ τῶν γραφῶν παριστάμενα τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν· ἡμεῖς δὲ τοιαῦτα φήσομεν, ὅτι περιέχουσι ταῦτα αἱ γραφαὶ, οὐκ αὐτολεξεὶ, οὐδ᾽ ὥστε τοῖς τυχοῦσι νοηθῆναι, ἀλλ᾽ ἐν τροπολογίᾳ· „σκιὰν [5]) γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν,“ καὶ νομοθετήσας τινὰ

---

rum.“ Equidem respectu praecedd. et seqq. legerim: ἅτε τῶν ἀναστησομένων ἐσομένων ὡς οἱ ἐν οὐρανῷ ἄγγελοι, παρ᾽ οἷς κτλ.

[1]) Luc. XX, 34. coll. edd. N. T.

[2]) Deest τά in edd. H. et R.

[3]) Marc. XII, 24. 25. Ed. Lachm. γαμίζονται.

[4]) Edd. N. T. l. l. vers. 25. ἀλλ᾽ εἰσὶν ὡς ἄγγ. ἐν τ. οὐρανοῖς.

[5]) Hebr. X, 1. — H. et R. σκίαν.

περὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, καὶ διηγησάμενος γάμους δικαίους, οὐ περὶ τούτων προηγουμένως λέγει ἃ ἐκ τῆς προχείρου λέξεως ἐκλάβοι τις ἄν, ἀλλὰ περὶ ὧν καὶ ἡμεῖς προαπεφήναμεν, παραθέμενοι τὰ περὶ τοῦ γάμου τοῦ Σωτῆρος ἐσομένου ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· οἷον „Ἀβραὰμ[1]) δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας· καὶ ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται·[2]) ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας·“ οὐ πάντως στῆναί με δεῖ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ γάμου τῆς ἐλευθέρας, καὶ τῆς πρὸς τὴν παιδίσκην κοινωνίας· ταῦτα γάρ ἐστιν ἀλληγορούμενα. Ἀλλ' εἰ καὶ „ἕνεκεν[3]) τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν,“ οὐχ οὕτως ἀκουστέον τοῦ λεγομένου, ὡς οὐδὲν μυστήριον δηλοῦντος. Τὸ γὰρ μυστήριον[4]) τοῦτο μέγα ἐστὶ, καὶ, ὡς Παῦλός φησιν, εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναφερόμενον· καὶ πρὸ βραχέος[5]) δὲ ἐκθέμενοι τὸν περὶ τῆς γαμουμένης τῷ ἀδελφῷ τοῦ τετελευτηκότος ἀνδρὸς αὐτῆς, ὡς ἐδυνήθημεν ἐξητάσαμεν τὸ βούλημα τοῦ νόμου. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι μυρίοι περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς νόμοι, ὡς περὶ τοῦ βιβλίου[6]) τοῦ ἀποστασίου, καὶ περὶ τῶν δύο γυναικῶν ἑνὶ ἀνδρὶ γινομένων,

---

[1]) Gal. IV, 22. 23. Ed. Knapp. ἀλλ' ὁ μὲν κτλ., ed. Lachm. ἀλλ' ὁ (μέν) κτλ.

[2]) H. et R. γεγένηται.

[3]) Cfr. Gen. II, 24. coll. LXX. virorum versione, et Ephes. V, 31. coll. edd. N. T.

[4]) Ephes. V, 32.

[5]) Edd. Huetianae: βραχέως. Forsan scribere voluerunt: βραχέων.

[6]) Deut. XXIV, 3. — XXI, 15. — 11—13.

μιᾶς μὲν ἀγαπωμένης, ἑτέρας δὲ μισουμένης, καὶ περὶ τῆς γαμουμένης αἰχμαλώτου τῷ αὐτῆς ἐρασθέντι, γαμουμένης δὲ μετὰ τὸ ξύρασθαι, καὶ ἐν πενθικοῖς κλαῦσαι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς· ὧν ἕκαστος τὸ σεμνὸν καὶ θεῖον ἔχει ἐν τῇ εὑρισκομένῃ ἀληθινῇ τροπολογίᾳ. Εἴ τις οὖν ἀναγινώσκων τὸν νόμον, καὶ τὰ περὶ γάμων, γυναικῶν, καὶ ἀνδρῶν διεξερχόμενος οἴεται, μηδὲν πλέον τῶν ὑπὸ τοῦ γράμματος σημαινομένων δηλοῦσθαι, πλανᾶται μὴ εἰδὼς τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.

35. *Ζητήσαι δ' ἄν τις, εἰ· „πλανᾶσθε,*[1]) *μὴ εἰδότες τὰς γραφάς·“ λεγόμενον τοῖς Σαδδουκαίοις, μὴ προσιεμένοις ἄλλην γραφὴν ἢ τὴν νομικὴν, ἀναφορὰν ἔχει καὶ ἐπὶ ἑτέρας παρὰ τὸν Μωσέως νόμον γραφάς. Ὁ μὲν οὖν τις φήσει, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐγκαλεῖσθαι τοὺς Σαδδουκαίους, ὅτι μὴ προσιέμενοι τὰς ἑξῆς τῷ νόμῳ γραφὰς, πλανῶνται μὴ εἰδότες αὐτάς· ἕτερος δὲ ἐρεῖ· ἀρκεῖ πρὸς τὸ τὴν πλάνην ἐλέγχεσθαι τῶν Σαδδουκαίων, τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὰς κατὰ Μωσέα γραφὰς τῷ μὴ ἐκλαμβάνειν τὸν ἐν ταύταις θεῖον νοῦν. Δύο μέντοι γε πράγματά φησι μὴ εἰδέναι τοὺς Σαδδουκαίους, ἓν μὲν τὰς γραφὰς, ἕτερον δὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἀφ' ἧς δυνάμεως τὰ τῆς ἀναστάσεως γίνεται, καὶ ἡ καινὴ ἐν αὐτῇ ζωή. Δύναται δέ τις τὸ μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ εἰδέναι λέγεσθαι τοὺς Σαδδουκαίους ἀναφέρειν ἐφ' ἑαυτὸν*[2]) *τὸν Σωτῆρα· ἐπείπερ Χριστὸς*[3]) *θεοῦ δύναμίς ἐστι, καὶ θεοῦ σοφία, καὶ ἠγνόουν αὐτὸν*

---

[1]) Matth. XXII, 29.

[2]) H. in notis non male: „vel lege: *ἐπ' αὐτόν*, vel quod malim, quodque veteri interpretationi consonat: *δύναται δέ τις λέγειν, τὸ μηδὲ — ἐφ' ἑαυτὸν τὸν Σωτῆρα.*“

[3]) I Cor. I, 24.

οἱ Σαδδουκαῖοι, ὡς μὴ εἰδότες τὰς περὶ αὐτοῦ γραφὰς, μηδὲ οἷα διακονήσεται τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τῶν σωθησομένων. Ὁ δὲ μὴ ἀρεσκόμενος τῷ διὰ τῆς τροπολογίας λύεσθαι τὸ περὶ τοῦ· „πλανᾶσθε,[1]) μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ·“ ἐπηπορημένον, δυεῖν θάτερον ποιήσει, ἢ ἀπιστήσει τοῖς ἐκκειμένοις ῥητοῖς, ὡς οὐ καλῶς ἀναγεγραμμένοις, τῷ μὴ ἂν τὸν Σωτῆρα τὰ μὴ γεγραμμένα εἰρηκέναι ὡς γεγραμμένα, ἢ τολμήσει ἀπιστῆσαι ὡς οὐκ ἀληθεύσαντι τῷ Ἰησοῦ· καὶ τρίτος δ᾽ ἄν τις ἐπὶ τοὺς ἀποκρύφους καταφεύγων λόγους, ἔνθα δοκεῖ σαφέστερον τὰ περὶ τῆς μακαρίας γεγράφθαι ζωῆς, φήσει ἐπ᾽ ἐκείνους τὴν ἀναφορὰν εἶναι τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων ἐν τῷ· „πλανᾶσθε,[2]) μὴ εἰδότες τὰς γραφάς.“ Καὶ ὅρα, εἰ μὴ πάντοθεν ἀτόποις περιπεσεῖται διὰ τὸ φεύγειν τὴν τροπολογίαν· εἴτε γὰρ τῇ γραφῇ ἀπιστεῖ, παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ποιήσει λόγον· εἴτε τῷ Ἰησοῦ, ὡς κατὰ σάρκα Ἰουδαῖος τὸ τοιοῦτο ποιήσει· εἴτε ἐπὶ τοὺς ἀποκρύφους καταφεύξεται, οὐκ ἐπὶ ὁμολογούμενον πρᾶγμα παρὰ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐλεύσεται. Διόπερ ἐμοὶ οὐκ ἄλλως φαίνεται δύνασθαι λύεσθαι τό· „πλανᾶσθε,[3]) μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκνοται·“ ἢ διὰ τῆς ἀνάλογον κειμένης ἀλληγορίας παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ[4]) περὶ παιδίσκης καὶ ἐλευθέρας, ἀποδοθησομένης καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γραφὰς, ἔνθα περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς λέλεκταί τι. Καὶ

---

[1]) Matth. XXII, 29.

[2]) Ibid. XXII, 29.

[3]) Ibid. XXII, 29. 30. — H. et R. h. l., cfr. pag. 162. not. 3. coll. pag. 163. not. 3., γαμίσκονται.

[4]) Gal. IV, 22. 23.

ὥσπερ πλανῶνται οἱ, διὰ τὸ μὴ τροπολογεῖν τὰ προφητικὰ, οἰόμενοι μέλλειν ἡμᾶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθίειν καὶ πίνειν σωματικὰ βρώματα, ἐπεὶ αἱ λέξεις τῶν γραφῶν τοιαῦτα περιέχουσιν· οὕτως καὶ τὰ περὶ γάμων γεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τηροῦντες ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ, καὶ οἰόμενοι συνουσίαις ἡμᾶς καὶ τότε χρήσεσθαι,[1]) δι' ἃς οὐδὲ σχολάζειν ἐστὶ τῇ προσευχῇ δυνατὸν, ἐν μολυσμῷ πως ὄντων καὶ ἀκαθαρσίᾳ τινὶ τῶν χρωμένων ἀφροδισίοις.

36. Μετὰ ταῦτα ζητῶ, πότερον τό· „πλανᾶσθε,[2]) μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ·" ἐπὶ μόνον ἀναφέρεται τό· „ἐν γὰρ[3]) τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται·" ἢ καὶ ἐπὶ τό· „ἀλλ' εἰσὶν[4]) ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ·" οὐ γὰρ εὑρίσκω, ποῦ γραφῆς λέγονται οἱ σωθησόμενοι εἶναι ὡς ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, εἰ μὴ ἄρα τις καὶ τοῦτο φήσει δηλοῦσθαι ἐν τῷ· „σὺ[5]) δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ·" καὶ τῷ· „προσετέθη[6]) πρὸς τὸ γένος αὐτοῦ·" ἢ τῷ ἐν Δευτερονομίῳ λεγομένῳ[7]) περὶ ἀνθρώπου, ὡς τεταγμένου ὑπὸ θεοῦ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· ἑαυτῷ δὲ τὴν λέξιν τηρή-

---

[1]) Cod. Holm. χρήσασθαι, Cod. Reg. (R. quoque teste) χρῆσθαι. Huet.

[2]) Matth. XXII, 29.

[3]) Ibid. XXII, 30. H. et R. h. quoque l., cfr. pag. 167. not. 3., γαμίσκονται.

[4]) Ibid. XXII, 30. coll. pag. 163. not. 3.

[5]) Gen. XV, 15. LXX. interpretes: ἐν εἰρήνῃ.

[6]) Ibid. XXXIV, 29. LXX. viri: καὶ προσετέθη — αὐτοῦ.

[7]) Deut. IV, 32.

σας εὑρήσεις. Ἑξῆς τούτῳ ἔστιν ἰδεῖν τό· „περὶ[1]) τῆς[2]) ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, λέγοντος· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; Οὐκ ἔστιν[3]) ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.“ Καὶ εἰς τοῦτο δὲ φήσομεν, ὅτι μυρία δυνάμενος περὶ τοῦ ὑπάρχειν τὴν μέλλουσαν ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις παραθέσθαι ἀπὸ προφητῶν ὁ Σωτὴρ, τοῦτο οὐ πεποίηκεν, διὰ τὸ τοὺς Σαδδουκαίους μόνην προσίεσθαι[4]) τὴν Μωσέως γραφὴν, ἀφ᾽ ἧς ἐβουλήθη αὐτοὺς συλλογισμῷ δυσωπῆσαι τοιοῦτό τι δηλοῦντι· ὁ θεὸς εἶπε Μωσεῖ· „ἐγώ[5]) εἰμι θεὸς Ἀβραάμ, καὶ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ·“ ἡνίκα ἐπὶ τῆς βάτου ἐχρημάτισεν αὐτῷ· ἤτοι οὖν ὁ θεὸς θεὸς ὄντων ἐστὶν, ἢ θεὸς οὐκ ὄντων. Ἀλλ᾽ ἄτοπον λέγειν, ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπών· „ὁ ὤν,[6]) τοῦτό μοι ἔστιν ὄνομα·“ τῶν οὐδαμῶς ὄντων θεός ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, ὄντων θεός ἐστι, καὶ ζώντων, καὶ ὑφεστηκότων, καὶ αἰσθανομένων τῆς χάριτος ἧς αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐδωρήσατο, θεὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύων αὐτῶν, καὶ λέγων· „τοῦτό[7]) μού ἐστι μνημόσυνον αἰώνιον.“ Ζῶσιν ἄρα αἰσθανόμενοι τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ὁ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Ἰσαάκ, καὶ ὁ Ἰακώβ, καθ᾽ ἕκαστον αὐτῶν ἰδίως χρη-

---

1) Matth. XXII, 31. 32. coll. Exod. III, 6. 15.

2) Edd. N. T. l. l. vers. 31. περὶ δὲ τῆς κτλ.

3) Ed. Lachm. l. l. vers. 32. οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν κτλ.

4) H. et R. προσιέσθαι.

5) Exod. III, 6. LXX. viri: ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς τοῦ πατρός σου, Θεὸς Ἀβραάμ κτλ.

6) Ibid. III, 14. coll. LXX. virorum versione.

7) Ibid. III, 15. coll. LXX. interpretum versione.

ματίζων θεός· οὐ γὰρ γέγραπται· ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· ἀλλ᾽ „ἐγώ [1]) εἰμι θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ.“ Καὶ οὕτως γε ἀνέγραψαν [2]) Ματθαῖος, καὶ Μάρκος, καὶ Λουκᾶς, ἵν᾽, οἶμαι, παραστήσωσι τοῖς προσέχουσι τῇ ἀναγνώσει, ὅτι καθ᾽ ἕκαστον αὐτῶν ὁ θεὸς θεός ἐστι, τοῦτ᾽ ἐξαίρετον αὐτοῖς χαριζόμενος· οὐ γὰρ ἦσαν ὅμοιοι τοῖς Ἑβραίοις, ἵνα συλληπτικῶς ὥσπερ ἐκείνων, οὕτω καὶ τούτων ὁ θεὸς λέγηται· ἐπ᾽ ἐκείνων μὲν γὰρ γέγραπται· „ὁ θεὸς [3]) τῶν Ἑβραίων ἀπέστειλέ με·“ ἐπὶ δὲ τούτων κατὰ ἕνα, ἵνα παραστήσῃ ὁ λόγος, ὅτι εἷς Ἀβραὰμ ἰσότιμος ὅλῳ ἔθνει Ἑβραίων ἐστίν· οὐ γὰρ ἐπίσης ἐστὶν ὁ θεὸς θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἑβραίων; Τὸ δὲ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ τοῦ θεὸν αὐτὸν εἶναι τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ θεὸν τοῦ Ἰακὼβ, ὡς θεὸν τῶν Ἑβραίων. Τοιαύτης δὲ τιμῆς ἠξιῶσθαι νομίζω καὶ τὸν Ἠλίαν· διὸ ἀναγέγραπται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· „ὁ θεὸς [4]) Ἠλιοῦ.“ Τοῦ μὲν οὖν Ἀβραὰμ θεὸς μόνον ἦν ὁ θεὸς, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ· τοῦ δὲ κρείττονος αὐτῶν Σωτῆρος ἡμῶν οὐ μόνον θεός ἐστιν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ πατήρ. Διὸ καλῶς λέγεται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· „εὐλογητὸς [5]) ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Οὗτος δὴ Ἰησοῦς Χριστὸς, οὗ εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, ἐχαρίσατο τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τὸ τὸν αὐτὸν

---

[1]) Exod. III, 6. coll. pag. 169. not. 5.

[2]) Matth. XXII, 32. coll. Marc. XII, 26. et Luc. XX, 37.

[3]) Exod. VII, 16. LXX. viri: *κύριος ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων ἀπέσταλκέ με πρὸς σέ.*

[4]) II Regg. (IV Regg.). LXX. viri *Ἠλιού*, H. tamen et R. *Ἠλιοῦ.*

[5]) II Cor. I, 3.

εἶναι αὐτῶν οὐ μόνον θεὸν, ἀλλὰ καὶ πατέρα· φησὶ γὰρ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν πρὸς τὴν Μαριάμ· „μή[1]) μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν.“ Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι τότε καὶ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ Ἰσαὰκ, καὶ τῷ Ἰακὼβ ἐχαρίσατο, ἵνα μηκέτι μόνον θεὸς ᾖ αὐτῶν ὁ θεὸς, ἀλλ' ἤδη καὶ πατήρ. Ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκε τῷ· „οὐκ ἔστιν[2]) ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων·“ κειμένῳ καὶ παρὰ Ματθαίῳ, καὶ Μάρκῳ, τό· „πάντες[3]) γὰρ αὐτῷ ζῶσιν·“ ὅπερ ἦν οὐχ ὁ τυχὼν ἔπαινος τῶν Πατριαρχῶν, ἅτε τοῦ τηλικούτου Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυροῦντος αὐτοῖς, οὐ μόνον ὅτι ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὃ ζῶσι, θεῷ ζῶσι, καὶ οὐκ ἄλλῳ τινί. Τοῦτο δὲ τό· „πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσι·“ καλὸν παντὶ τρόπῳ ἀσκεῖν καὶ ἡμᾶς ἀναλαβεῖν, ἵνα πάντες μηδενὶ ἄλλῳ ἢ τῷ θεῷ ζήσωμεν ἐν Χριστῷ. Τὴν δὲ ἐν βραχυλογίᾳ ἀπόδειξιν ἐκ τῶν Μωσέως γραμμάτων, τοῖς μόνα ἐκεῖνα παραδεχομένοις ὡς θεῖα, περὶ τοῦ ζῆν τοὺς Πατριάρχας, ἀκούσαντες[4]) οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο, τὴν διδαχὴν ἀποδεχόμενοι τοῦ Σωτῆρος σοφωτάτην, καὶ δυναμένην τοὺς δυσπίστως ἔχοντας ἐπιστρέψαι πρὸς αὐτόν.[5])

---

[1]) Ev. Joann. XX, 17. Ed. Lachm. *οὔπω γὰρ ἀναβέβ. πρὸς τὸν πατέρα (μου).*

[2]) Matth. XXII, 32. Marc. XII, 27. coll. pag. 169. not. 3. et Luc. XX, 38.

[3]) Luc. XX, 38.

[4]) Matth. XXII, 33.

[5]) Finiuntur his verbis Orig. commentarii in Matth. *graece* scripti, qui Tom. III. ed. Ruaci a pag. 440. us-

que ad fin. pag. 829., ed. autem Huetii Tom. I. a pag. 203. usque ad finem ejusd. Tomi exhibentur. Restat series veteris interpretationis, quam nosmetipsi, mutato nostro (cfr. prolegomena) consilio, in lectorum commodum statim adjiciamus.

SERIES
VETERIS[1]) INTERPRETATIONIS
COMMENTARIORUM ORIGENIS
IN
MATTHAEUM.

1. „Audientes[2]) autem Pharisaei quod silentium imposuisset Jesus Sadducaeis, convenerunt in unum, et interrogavit unus ex iis[3]) tentans eum: Magister, quod est majus mandatum in lege? Ipse autem dixit iis: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua; hoc est maximum, et primum mandatum,"[4]) et reliqua. Cum Dominus ad interrogationem Sadducaeorum, esse resurrectionem audire nolentibus demon-

---

[1]) Cfr. Tom. III. ed. Ruaei a pag. 830. usque ad pag. 931. coll. edd. Merlini a fol. 41. usque ad fol. 93. et prolegomenis in hunc ed. nostrae Tom. IV.

[2]) Edd. M. et R. in textu: in illo tempore, audientes autem etc., R. tamen in notis (quae Tom. IV. ejusd. ed. adjunctae sunt): „Mss: Audientes autem etc." — Cfr. Matth. XXII, 34 — 38.

[3]) M. et R. constanter: eis.

[4]) Mss: „mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis omnis lex et prophetae pendent. Cum Dominus etc." R. (Cfr. Matth. XXII, 39. 40.)

strasset legis [1]) usus exemplo, sicut dixit Matthaeus, silentium Sadducaeis imposuit Jesus: volens ostendere, quoniam amaram et nocivam mendacii vocem obmutescere fecit claritas veritatis. Sicut ergo Salvator verbo doctrinae suae silentium imposuit Sadducaeis, et falsum dogma quod apud illos veritas putabatur, convicit fiducialiter: sic facient et Christi imitatores exemplis scripturarum, quibus oportet secundum sanam doctrinam omnem vocem obmutescere Pharaonis, in qua glorians dicit: „mea [2]) sunt flumina, et ego feci ea:" sicut scriptum est apud Ezechielem. Sadducaei ergo, qui dicunt resurrectionem non esse, interrogaverunt Salvatorem ea quae scripta sunt, existimantes silentium imponere ei. Sed nec Jesus, nec dilecti discipuli ejus aliquando obstruuntur ab impiis. Proprium est enim, ut Sadducaeis silentium imponatur a Christo. Justus enim tacet quidem, sciens „tempus [3]) tacendi, et tempus loquendi," non autem obmutescit. Et sicut proprium est justi tacere, non autem obmutescere: sic proprium est Sadducaeorum, vel omnium qui mendacii sunt doctores, obmutescere quidem, non autem tacere. Nam etsi obmutescunt, quantum ad rem, non tamen tacent. Ideo et Dominus non homini dixit, sed mari: „tace, [4]) et obmutesce:" increpans illud cum turbaretur. Tamen Pharisaei, qui resurrectionem [5]) esse consentiunt, audientes quod silentium imposuit Sadducaeis, convenerunt in unum, videlicet resurrectionis dogmate praevalente, et congregati sunt qui non congregabantur, quamdiu Sadducaeis silentium non imponeretur. Nihilomi-

---

[1]) M. et R. in textu: legis exemplo (sicut dixit Matthaeus) silentium etc., R. tamen in notis: „Mss: legis usus exemplo, sic dixit Matthaeus: Silentium etc."

[2]) Ezech. XXIX, 9. [3]) Eccles. III, 7. [4]) Marc. IV, 39.

[5]) M. et R. in textu: resurrectionem consentiunt, R. tam. in not.: „Mss: resurrectionem esse consentiunt."

nus tamen etsi [1]) congregati fuerint, propterea quod tenuit resurrectionis probatio, tamen unus ex iis interrogavit, non quasi volens ab eo discere, quae interrogabat, sed tentans Dominum [2]) nostrum. Omnem ergo hominem, qui non discendi gratia, sed tentandi causa, neque ex affectu simplici interrogat aliquem doctorum de qualicumque capitulo, existimare debemus fratrem Pharisaei illius, qui Salvatorem interrogatione sua tentabat. Omnia enim, quae fiunt in sanctos Christi sive ab insidiatoribus, sive a diligentibus, in se suscipit universa: secundum ea enim, quae scripta sunt, tractare debemus et ea quae scripta non sunt. Scriptum est enim, propter esurientes et sitientes eum dixisse: „esurii,“ [3]) et „sitii:“ et propter nudos, et peregrinos, et aegrotantes, et in carcere positos: „nudus fui,“ et „hospes fui,“ et „in carcere fui,“ et „infirmus fui.“ Secundum consequentiam similitudinis addamus et nos: injurias passus sum, caesus sum, et tentatus sum, et omnia. Et sicut in illis quae scripta sunt, verus est sermo Domini dicentis: „quamdiu [4]) uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis:“ sic cum injuriam passus fuerit justus, vel blasphematus, vel aliquid tale passus, pone Christum in eos, qui fecerunt, dicentem iis: quando uni ex minimis istis fecistis [5]) injuriam, me tentastis, me blasphemastis.

2. Videamus nunc propositionem tentantis: „Magister, [6]) inquit, quod est mandatum majus in lege?“ Tentans dicebat: „Magister,“ quoniam non quasi discipulus

---

[1]) M. et R. et si etc.

[2]) M. et R. in textu: Dominum Deum, R. tamen in notis: „Mss: Dominum nostrum.“

[3]) Matth. XXV, 35. — 36. [4]) Matth. XXV, 40

[5]) M. et R. in textu: fecistis injuriam, me tentastis etc., R. tamen in notis: „Mss: fecistis injuriam, mihi fecistis, me tentastis etc.“

[6]) Matth. XXII, 36.

Christi proferebat hanc vocem. Hoc autem manifestius erit ab exemplo, quod dicemus. [1] Puta, pater filii sui pater est, et nemo eum proprie potest dicere patrem, nisi filius ejus; et mater filiae suae mater est, et nulla eam potest dicere matrem, nisi sola filia ejus. Sic et magister discipuli sui magister est, et discipulus magistri sui discipulus est. Propterea nemo potest dicere bene: „magister," nisi discipulus. Et vide nisi propter hoc, quia non omnes, qui dicunt eum magistrum, bene dicunt, sed hi soli qui habent discendi voluntatem ab eo, dicebat ad discipulos suos: „vos [2] vocatis me magistrum, et Dominum, et bene dicitis: sum etenim." Bene ergo discipuli Christi vocant eum magistrum, et servientes verbo ipsius bene illum Dominum vocant. Unde bene dicebat Apostolus: „nobis [3] autem unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum." Et illud considera quod ait: „satis [4] est discipulo, ut fiat" non simpliciter sicut magister, sed „sicut magister ejus." Si quis ergo aliquid [5] non discit a Verbo, nec tradit se ex toto animo suo, ut fiat dilecta plantatio ejus, dicit autem ei: „magister," frater est Pharisaei tentantis Christum, et dicentis ei: „magister." Sic et omnis qui dicit: „Pater [6] noster, qui es in coelis," non debet habere „spiritum [7] servitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum." Qui autem non spiritum adoptionis filiorum habet, et dicit: „Pater [8] noster, qui es in coelis," mentitur, cum non sit filius Dei, Deum patrem suum appellans. Interrogatio autem ipsa est talis: „quod [9] est magnum mandatum in lege?" In

---

[1] Edd. Merlini: dicimus. [2] Ev. Joann. XIII, 13.
[3] I Cor. VIII, 6. [4] Matth. X, 25.
[5] M. et R. in textu, ille: „aliquid," hic: „*aliquis*"; R. in notis: „Mss: aliquid."
[6] Matth. VI, 9. [7] Rom. VIII, 15.
[8] Matth. VI, 9. [9] Matth. XXII, 36.

quo dignum est ut de mandatorum differentia aliquid exponamus. Quaedam enim mandata sunt magna, quaedam autem subsequentia: et sic per ordinem usque ad minima mandata est requirendum. Si enim tentanti Pharisaeo, et dicenti: „quod est majus mandatum in lege?" non respondisset, consequenter existimaremus [1]) non esse mandatum majus altero mandato. Nunc autem cùm respondens dicat: „diliges [2]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Hoc est magnum mandatum et primum," necessariam discimus sententiam de mandatis, quoniam et sunt magna, et sunt inferiora usque ad minima. Adhuc autem et illud attende, quod Pharisaeus quidem [3]) interrogavit: „quod est magnum mandatum in lege?" Dominus autem respondens ei docet nos, quia non solum magnum est mandatum diligere Dominum, sed etiam primum. Primum autem non ordine scripturae, sed dignitate virtutis. Et hoc quasi conveniens huic loco est attendendum, quia quasi multis mandatis constitutis, ita nunc magnum hoc, et primum dixit mandatum: „diliges [4]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua." Secundum [5]) autem simile est priori, et propter similitudinem magnum: „diliges [6]) proximum tuum [7]) sicut te ipsum," ut secundum hoc intelligamus, et aliud esse, quod sit magnitudine et ordine tertium, aliud vero quartum: et sic per ordinem dinumerans legis mandata,

---

[1]) Edd. Merlini: existimabamus.

[2]) Matth. XXII, 37. 38.

[3]) Deest „quidem" in textu edd. R. et M., R. tamen in notis: „Mss: quod Pharisaeus quidem etc." — Matth. XXII, 36.

[4]) Matth. XXII, 37.

[5]) M. et R. in textu: secundum et simile etc., R. tamen in notis: „Mss: secundum autem simile etc."

[6]) Matth. XXII, 39. [7]) Deest „tuum" in ed. Ruaei.

accipiens a Deo sapientiam, ordinet ea quis usque ad minimum. Quod opus nullius alterius est, nisi Christi solius, qui est Dei virtus,[1]) et Dei sapientia. A temporibus igitur Mosis[2]) usque ad Salvatoris adventum cum legeretur lex, forsitan quaerebatur, quod esset magnum mandatum in ea. Neque[3]) enim interrogasset hoc Pharisaeus, nisi diu[4]) apud illos de hoc quaesitum fuisset, et non inventum, donec veniens[5]) Jesus docuit non solum quod esset magnum, sed etiam primum, et quod esset secundum simile priori. Ipsius ergo est opus invenire et tertium, et quartum, et reliqua. Quaeres autem si est aliquod mandatum non habens utrumque, id est, ut et primum sit et magnum, sed unum ex iis. Et puto tale aliquid dicit Apostolus ad Ephesios: „honora[6]) patrem tuum et matrem, — quod est mandatum primum in promissione —, ut bene sit tibi, et eris longaevus super terram.“ Ergo primum quidem, non autem et magnum: „honora patrem tuum et matrem:“ et si est aliquod magnum quidem, non autem et primum, quaeres differentiam magnitudinis mandatorum. Et quia ad comparationem quidem mandatorum sunt alia minima, utile est ad exemplum proferre quod ipse Dominus ait: „si[7]) quis solverit unum de mandatis his pusillis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno Dei.“ Et Salvator quidem tradens quod esset magnum mandatum, et primum, ad interrogationem Pharisaei tentantis; adjiciens autem et secundum simile priori, quod erat: „diliges[8])

---

[1]) I Cor. I, 24. [2]) M. et R: Moysi.

[3]) Edd. Merlini: nec enim etc.

[4]) Edd. Merlini: „diu,“ ed. Ruaei: „quia.“

[5]) M. et R. in textu, ille: „veniens,“ hic: „inveniens;“ R. in notis: „Mss: donec veniens etc.“

[6]) Ephes. VI, 2. [7]) Matth. V, 19.

[8]) Ibid. XXII, 39. — 40. coll. Lev. XIX, 18.

proximum tuum sicut te ipsum," addit dicens: „in his duobus mandatis omnis lex et propheta pendent." Apostolus autem ad Romanos dicit: „non [1]) moechaberis, non occides, non furtum facies, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo recapitulatur: diliges proximum tuum sicut te ipsum." Videamus ergo utrum aliud est, pendere omnem legem et prophetas in his duobus mandatis de dilectione Dei et proximi, aliud autem, recapitulari omne mandatum in hoc mandato: „diliges proximum tuum sicut te ipsum:" aut omnia mandata et pendent et recapitulantur in utroque mandato. Dicet [2]) ergo aliquis, pendere a mandatis mandata, et a primo quidem et magno pendere secundum et simile primo; a secundo autem tertium, et sic deinceps omnia, quae sunt post secundum, pendere a praecedentibus; et Apostolum quidem secundum considerationem rei dixisse, pendere omne mandatum a mandato: „diliges [3]) proximum tuum sicut te ipsum:" Salvatorem autem docuisse, quoniam dominationem habent omnium mandatorum haec duo mandata. Alter autem discutiens quaeret, quomodo dictum est illud: „non [4]) moechaberis, non occides, [5]) non furtum facies, et si quod aliud est mandatum in lege, in hoc verbo recapitulatur: diliges proximum tuum sicut te ipsum." Dicet ergo: et illud mandatum: „diliges [6]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua," recapitulatur in eo mandato: „diliges proximum tuum sicut te ipsum." Quomodo au-

---

[1]) Rom. XIII, 9. — Lev. XIX, 18.

[2]) M. et R. in textu: „dicit," R. tamen in notis: „Mss: dicet etc."

[3]) Levit. XIX, 18. [4]) Rom. XIII, 9. — Levit. XIX, 18.

[5]) R. h. l., cfr. pag. huj. not. 1., in notis: „Mss. non occides, non falsum dices, non furtum facies, et si etc."

[6]) Matth. XXII. 37. — Levit. XIX, 18.

tem verum sit quod ait: „et[1]) si quod aliud est mandatum, in hoc verbo recapitulatur:" nisi et mandatum, quod positum est de dilectione Dei, recapituletur in secundo, et simili priori? Et si primum mandatum recapituletur in secundo, necesse est majus esse secundum priore. Recapitulatur ergo omne mandatum, sed et primum illud et magnum in hoc secundo: „diliges[2]) proximum tuum sicut te ipsum:" quoniam diligentes nosmetipsos si quid fecerimus, et ipsum diligimus Deum qui factus est auctor dilectionis nostrae, ut alterutrum diligamus, et diligamur ab invicem. Gratias enim agentes in eo, quod rationabiles sumus, et vocati sumus ad Dei agnitionem, et consequimur beneficia ejus et gratiam, recapitulamus Dei dilectionem in secundo, et simili priori. Magnum ergo et primum mandatum in lege est hoc: „diliges[3]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua."[4]) Subtrahit[5]) autem de magnitudine ejus, et de primatu ipsius, qui subtrahit aliquid de toto illo mandato, id est, aut de eo quod ait: „ex toto corde," aut „ex tota anima," aut „ex tota mente." Et forsitan omnes, qui diligunt Deum, et Dominum suum, nisi et[6]) sequentes partes impleverint, et ex toto corde dilexerint, et ex tota anima, et ex tota mente, ex parte servant mandatum; hi autem soli magnitudinem ejus in se suscipiunt et primatum, qui non solum diligunt Dominum Deum suum, sed etiam tria illa susceperint, id est, ut ex toto cordo suo apud se illam totam recondant, et operationes ejus, et cogitationes ejus:

[1]) Rom. XIII. 9. [2]) Levit. XIX, 18.

[3]) Matth. XXII, 37.

[4]) Deest h. l. „tua" in edd. M. et R.

[5]) Subtrahit autem — aut „ex tota anima," aut „ex tota mente." Desunt haec verba in edd. Merlini.

[6]) Deest „et" in ed. R.

et ex tota anima sua, id est, ut parati sint ponere eam pro pietate Dei qui universa creavit, quando utilitas exegerit Verbi, ex eo quod ex tota anima diligit Deum, ita ut nulla pars animae evellatur [1]) ad aliquam rem quae a fide est aliena: et in tota mente sua [2]) nihil aliud cogitantes vel proferentes nisi ea quae Dei sunt. Et vide si potes cor quidem accipere pro intellectu, qui est in intelligibilibus speculans, et ostendens fontem et principium eorum quod est Deus, mentem autem ad proferendas res: mente enim proferimus singulas res, et per unumquodque significatum quasi mente nostra inambulamus, atque proferimus. Et si quis ingeniose intelligat mandatum, quod de dilectione positum est in omnibus illis tribus quae sunt nominata, et consideraverit in singulis quibusque fidelibus Dei dilectionem, inveniet forsitan totum mandatum aut apud unum forsitan, vel secundum, vel tertium, et hoc si fuerit datum in omnibus, aut Dei dilectionem minus habentem, vel modicum, vel amplius, aut ex eo quod dicit „ex toto corde," aut ex eo quod ait „ex tota anima," aut „ex tota mente."

3. Simile est et [3]) secundum mandatum priori, quoniam est dilectio hominis qui factus est secundum imaginem Dei, forsitan et secundum similitudinem. In expositione autem mandati quod est de dilectione proximi positum, etiam haec sunt discenda. [4]) Quoniam secundum quod dictum est in decimo psalmo: „qui [5]) diligit iniquitatem, odit animam suam:" et secundum quod in Proverbiis dicitur: „qui repellit disciplinam, odit se ipsum:" manifestum est, quoniam nemo diligens iniquitatem diligit proximum suum sicut se ipsum, cum nec se ipsum

---

[1]) R. in notis: „Mss: avellatur etc."

[2]) M. et R. nostra. [3]) Deest „et" in ed. R.

[4]) R. in notis: „Mss: dicenda."

[5]) Psalm. XI, 6. (X.). — Prov. XV, 32.

diligat; et nemo repellens disciplinam diligit proximum suum sicut se ipsum, quippe qui nec ipsum se diligit: et ita fit, ut qui diligit iniquitatem, et odit animam suam, nec possit servare secundum mandatum. Similiter et qui repellit disciplinam, peccatum[1]) diligit: ideo et qui repellit aliquod verbum disciplinae Dei, odit animam suam.

4. Post haec quaeres, quomodo omnis lex et prophetae pendent in duobus istis mandatis. Videtur enim textus ostendere, quod omnia quaecumque sunt scripta, vel in Exodo, vel in Levitico, vel in Numeris, vel in Deuteronomio, pendeant in his duobus mandatis. Quomodo autem lex quae posita est de leprosis, vel de fluxum sanguinis patientibus, vel de menstruatis mulieribus, pendeant in istis mandatis? Adhuc autem quomodo et prophetia, quae de Jerusalem captanda posita est, vel visio Aegypti apud Jesaiam[2]) caeterosque prophetas, quomodo et visio Tyri, vel quaecumque prophetantur de Tyro, vel de principe Tyri, quomodo etiam visio quadrupedum in deserto apud Jesaiam, pendeant in duobus istis mandatis? Quod autem videtur mihi in hoc loco, hujusmodi est. Qui omnia implevit quae scripta sunt de Dei dilectione et proximi, dignus est maximas gratias a Deo percipere, quibus praepositus est sapientiae sermo per Spiritum sanctum, per quem sermo scientiae qui secundum spiritum est. Dignus autem constitutus his omnibus donis exsultat[3]) in sapientia Dei, plenum habens cor de Dei dilectione, et totam animam lumine scientiae illustratam, et totam mentem verbo Dei. Consecutus autem hujusmodi dona ex Deo, profecto intelligit, omnem legem et prophetas partem aliquam esse ex omni sapientia, et scien-

---

[1]) R. in notis: „Mss: peccatum aliquod diligit."

[2]) M. et R. constanter, ille: „Esaiam," hic: „Isaiam."

[3]) M. et R. constanter: exultat.

tia Dei, et intelligit, omnem legem et prophetas pendere, et adhaerere a principio dilectionis Domini Dei, et proximi,[1]) et quoniam perfectio pietatis in dilectione consistit. Sufficientia quidem sunt et ista quae diximus: tamen ad demonstrationem magnitudinis ejus nihilominus convenit et ista subjungere: „caritas[2]) patiens est, benigna est; caritas non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati, omnia sustinet,[3]) omnia credit, omnia sperat; caritas nunquam excidit." Nemo enim pusillanimis constitutus caritatem habet, nec contrarium aliquid faciens benignitati, neque zelans zelum quem habuerunt patriarchae adversus Joseph, vel Aaron et Maria contra Mosem. Et nemo inflatus habet dilectionem, neque perperam aliquid agens, nec qui in iracundiam excitatur. Item nemo cogitans malum, caritatem habet in corde coinquinatus. Qui caritatem habet, nunquam de aliqua re injusta gaudet, sed semper veritati congaudet. Qui caritatem habet, omnia accidentia sustinet mala, et non pro parte credit, sed omnia credit, et non ex parte sperat, sed omnia sperat, nec est quod non sustinet dilectio, sed omnia sustinet. Et quoniam caritas nunquam excidit, confidens Apostolus totam eam se suscepisse dicebat: „quis[4]) nos separabit a caritate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: quoniam propter te mortificamur tota die, existimati sumus ut oves occisionis." Propter dilectionem enim dicebat: „sed[5]) in his omnibus superamus propter eum qui di-

---

[1]) Edd. Merlini: et proximi. Et quoniam — consistit: sufficientia etc.

[2]) I Cor. XIII, 4—8. M. et R. constanter: charitas.

[3]) R. in notis: „Mss: suffert."

[4]) Rom. VIII, 35. 36. coll. Psalm. XLIV, 22.

[5]) Rom. VIII, 37.

lexit nos." Ex caritate enim nunquam excidente erant illae voces dicentis:[1]) „confido enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque praesentia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque alia[2]) aliqua creatura poterit nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro." Et quoniam habebat duo Apostolus dilectionis mandata, Dei et proximi, ideo habebat in se totius legis et prophetarum manifestata mysteria, ut intelligens ea diceret, quoniam omnis lex et prophetae in his duobus mandatis pendent.

5. „Congregatis[3]) autem Pharisaeis, interrogavit eos Jesus dicens: quid vobis videtur de Christo? cujus est filius? Dicunt ei: David. Dicit iis Jesus: quomodo ergo David in spiritu Dominum eum vocat, dicens: dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David Dominum eum vocat, quomodo filius ejus est? Et nemo poterat respondere ei verbum, nec ausus est quisquam ex illa hora interrogare eum[4]) quidquam." Verba quidem ipsa posita sunt in Psalmo centesimo nono: „dixit[5]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum." Quasi confitentibus autem Pharisaeis, quoniam qui dixit quidem, est Dominus Deus, ad quem autem dixit, secundus Dominus Christus, interrogat eos Salvator dicens: „quid[6]) vobis videtur de Christo? cujus est filius?" Et ad responsionem

---

[1]) R. in notis: „Mss: dicentes." Rom. VIII, 38. 39.

[2]) M. et R. in textu, ille: „neque alia aliqua etc.," hic: „neque aliqua etc." R. in notis: „Mss: neque alia aliqua etc."

[3]) Matth. XXII, 41—46. [4]) Deest „eum" in ed. R.

[5]) Psalm. CX, 1. (CIX.)

[6]) Matth. XXII, 42. — 45. coll. pag. huj. not. 3.

eorum, qui dixerunt: „David,“ addit dicens: „si David Dominum eum vocat, quomodo filius ejus est?“ Digna est ergo res ut videamus, quid [1]) volens proponat Salvator Pharisaeis quaestionem de Christo, ut responderent quid iis videretur, et quae fuit causa ut non possint [2]) ei dare responsum. Et simpliciter [3]) aliquis ex discutientibus ista [4]) dicet, quia voluntas Salvatoris fuit haec, ut compesceret Pharisaeorum audaciam multas propositiones proponentium ei, similiter et Sadducaeorum, qui proposuerant ei de septem fratribus, et una uxore eorum. Quoniam ergo multa proponentes Pharisaei et Sadducaei aliquid dicere videbantur, et hoc facientes non quasi discipuli discere cupiebant, sed tentabant Christum, et sic [5]) videbantur legis esse doctores, cum non essent: ideo [6]) necessarium fuit et Dominum interrogationem proponere iis, profitentibus legis habere se scientiam, ut coram populo argueret eos, cum responsum ad interrogata non dederint, ipse ad omnia respondens: quoniam ipse quidem idoneus erat, secundum professionem doctoribus condecentem manifestare et tradere doctrinam divinam, illi autem nec ipsum prophetam, qui erat fastigium prophetarum, sciebant. Adhuc autem, cui haec expositio placet, adjiciens dicit. Propterea et sic adjicit scriptura Evangelii, dicens: „et [7]) nemo poterat respondere ei verbum, nec ausus quisquam ex illa hora interrogare eum

---

[1]) R. in notis: „Mss: quid volens Salvator proponat Pharisaeis etc.“

[2]) Ed. Ruaei: possent.

[3]) M. et R. in textu: „simplicior,“ R. tamen in notis: „Mss: simpliciter.“

[4]) Deest „ista“ in ed. R. [5]) Deest „sic“ in edd. Merlini.

[6]) M. et R. in textu: „ideo fuit et — proponere eis necessarium,“ R. tamen in notis: „Mss: ideo necessarium fuit et — proponere eis.“

[7]) Matth. XXII, 46. coll. pag. 184. not. 3. et 4.

verbum.“ Causa autem, ut non essent ausi interrogare eum postmodum verbum, haec fuit, quia interrogati respondere ei non potuerunt. Si enim interrogatio eorum fuisset ex voluntate discendi, nunquam talia iis proposuisset, ut postmodum non essent ausi interrogare. Sed tentantes interrogabant: ideo obstruere eos voluit interrogatione sua, ut erubescentes quiescant ab audacia sua, et postmodum nihil interrogent eum. Haec secundum intellectum simplicis interpretatoris sumus locuti.

6. Nos autem dicimus, quoniam cognoscebat se ipsum Salvator et Dominus noster, factum [1]) quidem ex semine David secundum carnem, praedestinatum autem filium Dei in virtute: et quoniam haec omnia erat, quae ipse de se docens dicebat: „ego [2]) sum via, veritas et vita: ego sum janua: ego sum resurrectio: ego sum panis vivus qui de coelo descendi:“ et sciens, esse se ante nativitatem etiam ipsius Abrahami, [3]) propter quod et dicebat: „ante [4]) Abraham ego sum:“ et sciens quoniam Sapientia erat, et Verbum vivum: — Sapientia quidem, quam Deus creavit [5]) principium viarum suarum in opera sua, Verbum autem, quod erat in principio apud Deum, Deus Verbum —: haec omnia de se [6]) ipso cognoscens, et videns Pharisaeos, quia illud quidem, quod secundum dispensationem humanam et propter homines erat ut capere possint, sciebant ex divinis scripturis, quoniam de semine erat David secundum carnem, forsitan autem quoniam et omnino eum arbitrabantur filium esse David: videns autem longe eos esse ab intellectu divinitatis suae, secundum quod

---

[1]) Rom. I, 3. 4.

[2]) Ev. Joann. XIV, 6. X, 9. X, 25. VI, 46.

[3]) M. et R. constanter: Abrahae.

[4]) Ev. Joann. VIII, 58.

[5]) Prov. VIII, 22. — Ev. Joann. I, 1. 2.

[6]) Deest „se“ in cd. R.

principium erat universae creaturae, nullius filius constitutus nisi Dei, qui super omnia est, arguere [1]) volens titubantem existimationem eorum de se, et provocare eos sermonibus suis, ut velint ascendere Verbo, et dicere [2]) secundum quod Deus Verbum erat, qui erat in principio apud Deum, in primis quidem dixit: „quid [3]) vobis videtur de Christo? cujus est filius?" Ita respondentibus, et dicentibus: „David," iterum iis respondit manifestans sublimitatem divinitatis suae, quae demonstrabatur in ipso principio Psalmi, dicens: „dixit [4]) Dominus Domino meo: „sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:" ut etsi tunc ei respondere non possent, tamen occasionem acciperent ex verbis ipsius, ut totum Psalmum considerantes, aliquid amplius sentirent de Christo, qui non solum excedens erat humanam naturam, sed etiam caeteras genitas, secundum quod ait: „in [5]) splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te." Non enim specialiter designavit in splendoribus aliquorum sanctorum, sed generaliter de omnibus sanctis, id est, non solum hominum, sed etiam angelorum dicens: „in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te." Et si quidem sapienter considerassent et illud: „juravit [6]) Dominus, nec eum poenitebit: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech:" subjecissent utique se sicut discipuli tali Salvatori nostro, qui a Deo erat transmissus magister, atque sacerdos. Sed causa fuit, propter quam Pharisaei non potuerunt respondere sermonibus Christi, ista: quoniam nihil

---

[1]) M. et R. in textu: „arguere titubantem," R. tamen in notis: „Mss: arguere volens titubantem."

[2]) M. et R. in textu: „et videre etc.," R. tamen in notis: „Mss: et dicere etc."

[3]) Matth. XXII, 42. [4]) Psalm. CX, 1. (CIX.)

[5]) Psalm. CX, 3. (CIX.) [6]) Ps. CX, 4. (CIX.)

magnum de Christo in sanctis scripturis positum sentiebant, sed tantummodo de dispensatione ejus humana, sed nec ipsam digne divina dispensatione. Puto enim, quod nec illud sciebant, quod dixit: „ecce [1]) virgo in utero concipiet, et vocabitur nomen ejus Emmanuel:" nec illud: „ecce [2]) orietur stella [3]) ex Jacob:" de nativitate videlicet Christi.

7. Hoc autem ipsum, quod dicit in Psalmo: „dixit [4]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:" opportunius quidem exponet quis, cum ipsum sibi exponere proposuerit Psalmum. Et nunc tamen sensum ejus leviter degustemus. Nec tibi describas sensibiles sessiones, et duas cathedras, et sedentes super eas humano schemate Patrem et Filium; sed intellige haec moraliter dici de regno Dei, et de regno Filii, quod a Patre est stabilitum, et est semper ad dexteram [5]) Patris. Si quis autem haec moraliter intelligi non vult, exponat, quomodo et hoc sit verum, quod ait: „dixit [6]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis:" et illud quod alibi dicit: „sedere [7]) autem ad dexteram meam, et ad sinistram, non est meum dare vobis, [8]) sed quibus paratum est a patre meo." Cogendus est ergo dicere, qui non vult haec intelligere digne secundum magnitudinem sensus Christi, quoniam aliquando quidem ad dexteram sedet Patris, aliquando autem, dignitatem hujusmodi derelinquens sedendi ad dexteram Patris, privatim sedet cum iis, quibus paravit Pater, ut sedeant ad dexteram ejus, [9]) vel ad sinistram. Item adhuc

---

[1]) Jes. VII, 14. [2]) Num. XXIV, 17.

[3]) Deest „stella" in ed. R. [4]) Ps. CX, 1. (CIX.)

[5]) M. et R. constanter: dexteram.

[6]) Psalm. CX, 1. (CIX.) [7]) Matth. XX, 23.

[8]) R. in notis: „deest *vobis* in Mss."

[9]) M. et R. in textu, ille: „ad dexteram ejus," hic: „ad dexteram;" R. in notis: „Mss: ad dexteram ejus."

cogendus est dicere, quoniam ad dexteram quidem sedens Patris, adhuc inimicos habet. Tamdiu[1]) enim sedet juxta eum, donec ponantur a Patre scabellum pedum Christi. Cum vero desierit sedere ad dexteram Patris, tunc jam non habebit inimicos, cum sedere ad dexteram ejus vel sinistram coeperint secundum ordinationem Patris, qui prius fuerant scabellum pedum ipsius. Et ita fit, ut sedentium aliqui in loco priori sedeant Patris. His autem quid magis ridiculum potest esse? Deinde corporalem volens intelligere sessionem, inveniens in eodem Psalmo, quoniam et Filius ad dexteram sedet Patris, secundum quod ait: „dixit[2]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis:" et Pater sedet ad dexteram Filii, secundum quod in sequentibus declaratur, dicens: „Dominus[3]) a dextris est[4]) tuis, confringet[5]) in die irae suae reges." Nos autem dicimus, non esse necesse, corporalem considerationem introducere in his, quae spiritualiter sunt intelligenda. Nam moraliter et Filius ad dexteram Patris est, et Pater ad dexteram Filii semper.

8. Quomodo et inimici Salvatoris ponuntur a Patre scabellum pedum ejus, congruum est videre digne, secundum benignitatem Dei ponentis inimicos ejus scabellum pedum ipsius. Nec enim est existimandum, similiter ponere Deum inimicos Christi scabellum pedum ejus, quemadmodum ponuntur inimici sub pedibus regum terrenorum exterminantium proprios inimicos. Nonne illi sine misericordia conculcant adversarios proprios? Deus autem non ad perditionem ponit inimicos Christi scabellum pedum ejus, sed ad salutem ipsorum, sicut proferemus scripturarum sanctarum exempla id ipsum significantia.

---

[1]) M. et R. constanter: tandiu. [2]) Ps. CX, 1. (CIX.)
[3]) Psalm. CX, 5. (CIX.) [4]) Deest „est" in ed. R.
[5]) R. in notis: „Mss: confregit in die etc."

Scriptum est enim in Lamentationibus Jeremiae [1]) in secundo Aleph: „quomodo [2]) contenebricavit Dominus in ira sua filiam Sion? dejecit de coelo in terram gloriam Israel, et non fuit memor scabelli pedum suorum.“ Et vide, quoniam, quandoquidem erat Israel scabellum pedum Dei, in coelo erat gloriosus; postquam autem est dejectus, ut non sit scabellum pedum ejus, desiit esse in coelo. Attende enim diligenter quod ait: „dejecit de coelo in terram gloriam Israel, et non fuit memor scabelli pedum suorum.“ Item et illud: „coelum [3]) mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum:“ non ignominiam, sed gloriam significat terrae, quae de Deo modicam aliquam et novissimam intelligit partem, quae moraliter appellatur pedes ejus. Sic et ecclesia super terram in initiis quidem culturae Dei et [4]) notitiae Dei, scabellum est [5]) pedum ejus; sicut et poenitentiam agens mulier illa peccatrix ad pedes erat Jesu in principiis poenitentiae suae: nec enim poterat unguentum odoris actuum suorum bonorum effundere super caput Christi. Optabile enim [6]) erat ei vel [7]) secus pedes Domini stare et ungere. Et unusquisque nostrum se intelligens esse quod dicit Apostolus: „eramus et nos aliquando sine intellectu, increduli, errantes, et servientes desideriis et voluptatibus variis,“ videbit quomodo, quandoquidem talis erat priusquam lavaretur ab illis, inimicus fuerat Christi, inimicus justitiae, veritatis, sapientiae, pacis. Postquam autem benignitas apparuit Salvatoris nostri Dei, primum factus est

---

[1]) Edd. M. constanter: Hieremiae.

[2]) Thren. II, 1. [3]) Jes. LXVI, 1.

[4]) R. in notis: „Mss: et notitiae Christi, scabellum est pedum ejus.“

[5]) Deest „est“ in edd. M. et R.

[6]) M. et R. in textu: „enim erat,“ R. tamen in notis: „Mss: enim erat ei.“

[7]) Edd. Merlini: velut.

scabellum pedum Christi. Et ego confidens [1]) quoniam iste est sensus scripturae, non dubito affirmare, quoniam sic dicit Filio Pater: „sede [2]) a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.“ Et Apostolus in prima ad Corinthios talem introducit sensum scripturae, ut ad subjectionem intelligamus eorum, qui aliquando fuerant inimici, fieri eos scabellum pedum Christi, hoc modo dicens: „nunc [3]) autem Christus resurrexit a mortuis, primitiae dormientium factus est: quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. [4]) Unusquisque autem in suo ordine: initio Christus, deinde hi, qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos [5]) ejus sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors: omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat, quia omnia subjecta sunt ei, manifeste praeter eum qui subjecit ei omnia. Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui sibi [6]) subdidit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.“ Horum quidem omnium manifestationem fecimus in proprio loco. Vide tamen, quomodo in omnibus istis nomen subjectionis ad salutem ponitur subjectorum.

9. „In [7]) illo tempore locutus est Jesus ad turbas et

---

[1]) M. (excepta ejusd. ed. I.) et R. in textu: „confitens,“ R. tamen (item ed. M. I.) in notis: „Mss: confidens.“

[2]) Ps. CX, 1. (CIX.) [3]) I Cor. XV, 20—28.

[4]) R. in notis: „Mss: vivificantur.“

[5]) M. et R. in textu: „inimicos ejus,“ R. tamen in notis: „Mss: omnes inimicos ejus.“

[6]) Deest „sibi“ in ed. R. [7]) Matth. XXIII, 1—3.

ad discipulos suos dicens: super cathedram Mosis sederunt Scribae et Pharisaei. Omnia quaecumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum ne [1]) faciatis.“ Frequenter quidem, maxime autem apud Matthaeum servatur, quoniam meliores sunt discipuli Christi caeteris turbis. Et invenis quidem in ecclesiis quosdam quidem cum dilectione audientes divinas doctrinas, et affectuosius [2]) accedentes ad verbum. Juste ergo hujusmodi homines dicuntur esse discipuli Christi, caeteros autem multos, qui non sunt tales, populum esse illius. Et quaedam interdum quidem discipulis suis solis dicit, non etiam turbis, sicut beatitudines illas in Evangelio scriptas, de quibus Matthaeus quidem dicit ita, quoniam „videns [3]) turbas adscendit in montem, et sedente eo, accesserunt ad eum discipuli ejus, et aperiens os suum docebat eos, dicens: beati pauperes spiritu,“ et caetera. Lucas autem: „tollens, [4]) inquit, oculos super discipulos suos, dicebat: beati pauperes, quia vestrum est regnum coelorum.“ Alia autem annuntiat turbis, sicut parabola seminantis declarat. Matthaeus autem ita scribit: „loquente [5]) autem eo ad turbas, ecce mater et fratres ejus stabant foris, quaerentes loqui cum eo.“ Turbis ergo loquebatur, quae scripta sunt ante haec. Cum autem dixisset ei [6]) aliquis: „ecce [7]) mater tua et fratres tui stant volentes te videre,“ respondens nuncianti sibi dixit: „quae est mater mea, et quinam [8]) sunt fratres mei?“ Non jam extendens manum suam super turbas, sed super discipulos suos dixit: „ecce [9])

---

[1]) R. in notis: „Mss. textum Scripturae prosequuntur usque ad vers. 12. inclusive, et vers. 1. sic incipiunt: Tunc Jesus locutus est ad turbas etc.“

[2]) Ed. Ruaei: effectuosius. [3]) Matth. V, 1—3.

[4]) Luc. VI, 20. [5]) Matth. XII, 46.

[6]) Deest „ei“ in ed. R. [7]) Matth. XII, 47. — 48.

[8]) Desunt verba: „quinam sunt,“ in edd. M. et R.

[9]) Matth. XII, 49. 50.

mater mea, et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Patris mei qui in coelis est, ipse est mihi et mater, et frater." Et praecedentes parabolas exponens Matthaeus scribit: „egressus [1]) Jesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatae sunt ad eum turbae multae, ut ingrediens in navem sederet; et totus populus stabat in littore. Et locutus est iis multa in parabolis, dicens: ecce exivit qui seminat seminare semen suum." Et ne putes eventu sic positam parabolae narrationem seminantis, quia turbis eam Jesus loquebatur, considera Marci et Lucae expositionem, qui similiter conscripserunt. Marcus quidem ita: „coepit [2]) iterum docere ad mare: et congregatus est ad eum populus multus, ut intraret in navem, et sederet in mari; et totus populus secus mare in terris erat. Et docebat eos in parabolis multa, et dicebat iis: exiit qui seminat seminare." Lucas autem hoc modo: „conveniente [3]) autem populo multo, et per singulas civitates exeunte ad eum, dixit parabolam talem: exiit qui seminat seminare semen suum." Manifeste autem differentiam populi et discipulorum scientes Evangelistae, post parabolam addiderunt, quod jam non turbis, sed discipulis exponebat causam, propter quam turbis in parabolis loqueretur. Matthaeus quidem dicit ita: „accedentes [4]) discipuli dixerunt ei: quare in parabolis loqueris iis?" Lucas [5]) autem ita: „interrogabant autem discipuli ejus, quae esset haec parabola." Marcus [6]) vero sic: „et cum facti fuissent secreti, interrogabant eum discipuli, quae esset parabola haec." Et vide si potes ex evangelio Joannis audire et discere, quoniam [7]) qui tantummodo credunt, et in verbo

---

[1]) Matth. XIII, 1—3. [2]) Marc. IV, 1—3.
[3]) Luc. VIII, 4. 5. [4]) Matth. XIII, 10.
[5]) Luc. VIII, 9. [6]) Marc. IV, 10.
[7]) M. et R. in textu, ille: „quoniam qui," hic: „quoniam si." R. in notis: „Mss: quoniam qui etc."

adscendere non concupiscunt, Christi populus sunt; qui autem aemulantes sunt dona meliora, et quod est primum omnium gratiarum, sapientiae verbum student suscipientes, discipuli sunt ipsius. Dicit autem Joannes ita, quoniam „dicebat[1]) Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judaeos: sed si manseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos." Ergo quaedam quidem discipulis suis dicit, quaedam autem turbis, alia vero turbis simul atque discipulis: sicut et sunt haec ipsa praesentia, de quibus loquimur modo. Quid ergo dicit turbis et discipulis videamus. „Super[2]) cathedram Mosis sederunt Scribae et Pharisaei." Quod arbitror hujuscemodi[3]) esse: qui legem Mosis profitentur se interpretari, et in hoc gloriantur, aut qui superadscendere haec se profitentur, hi sedent super cathedram Mosis. Qui ergo non recedunt a litera legis, Scribae dicuntur. Qui autem majus aliquid profitentes dividunt se ipsos quasi meliores a multis, secundum hoc Pharisaei dicuntur, qui[4]) interpretantur divisi et segregati. Phares enim divisio appellatur. Est ergo videre usque nunc apud Judaeos, sedentes super cathedram Mosis Scribas et Pharisaeos. Non hoc dico, quia soli Scribae et Pharisaei sederunt super cathedram Mosis, qui dicebant, et non faciebant, et alligabant onera gravia et importabilia super[5]) humeros hominum, ipsi autem nec digito volebant ea movere. Arbitror enim, quoniam qui Mosem secundum spiritualem virtutem intelligunt et exponunt, sedent quidem super cathedram Mosis, sed non sunt Scribae et Pharisaei, sed his meliores. Tales sunt dilecti Christi discipuli, qui et verbum ejus per gratiam Dei interpretantur, et inveniunt ea, quae

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 31. 32.

[2]) Matth. XXIII, 2. [3]) Ed. Ruaei: hujusmodi.

[4]) R. in notis: „Mss: quod interpretatur."

[5]) Ed. Ruaei: in humeros.

sunt aliud ex alio significantia. Ergo ante Christi quidem adventum super cathedram Mosis sedebant bene, qui bene et secundum rationem dicta Mosis interpretabantur. Post adventum autem Christi sedent super cathedram ecclesiae, quae est cathedra Christi et thronus. Sicut autem super cathedram Mosis male quidem sedebant Scribae et Pharisaei, bene autem qui recte intelligebant legem, atque tradebant: sic et super cathedram [1]) ecclesiasticam sedent quidam, dicentes quae facere oporteat unumquemque, non autem facientes: et alligantes onera gravia [2]) imponunt super humeros hominum, ipsi nec digito volentes ea movere; de quibus dicebat Salvator: „quicunque [3]) solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit homines sic, minimus vocabitur in [4]) regno coelorum.“ Alii autem sedentium faciunt antequam dicant, et dicunt sapienter moderantes differentias humerorum, et onera iis parce imponunt, ipsi ea prius moventes ad exhortationem [5]) audientium caeterorum; de quibus Dominus ait: „qui [6]) autem fecerit et docuerit sic, hic magnus vocabitur in regno Dei.“

10. Adhuc autem secundum simplicem traditionem dicti hujus, quo [7]) ait: „secundum [8]) omnia quaecunque dixerint vobis facere facite, secundum autem [9]) opera eorum ne faciatis,“ dicimus quoniam per haec ostendere voluit, [10]) quosdam in ecclesia esse, qui quantum ad ver-

---

[1]) Deest „cathedram“ in edd. Merlini.

[2]) R. in textu: „gravia, et imponunt,“ in notis: „Mss: gravia imponunt.“ Edd. Merlini: gravia imponunt etc.

[3]) Matth. V, 19. [4]) R. in notis: „Mss: in regno Dei.“

[5]) Ed. Ruaei: ad hortationem etc. [6]) Matth. V, 19.

[7]) R. in notis: „Mss: quod ait.“

[8]) Matth. XXIII, 3. coll. pag. 191. not. 7.

[9]) Deest „autem“ h. l, cfr. pag. 192. lin. 3., in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: secundum opera autem etc.“

[10]) R. in notis: Mss: vult.

bum quidem potentes sunt docere mirabilia, et exponunt ea secundum rationem, non autem volunt secundum quod dicunt agere; quorum quidem doctrina est audienda, non autem est et [1]) conversatio imitanda. Reprehendit ergo hujusmodi praeceptores, qui non solum quae docent non faciunt, sed etiam crudeliter et sine misericordia, et [2]) non secundum existimationem virium uniuscujusque audientis, sed majora virtute ipsorum injungunt: utputa, qui prohibent nubere, et ab eo quod expedit, ad immoderatam munditiam [3]) compellunt. Qui docent etiam abstinere a cibis, et alia hujusmodi, ad quae non omnino oportet cogere homines fideles, alligant per verbum expositionis suae onera gravia, citra voluntatem Christi dicentis: „jugum [4]) meum suave est, et onus meum leve est:“ et imponunt ea, quantum ad verbum suum, super humeros hominum, curvantes eos, et cadere facientes sub pondere gravium mandatorum eos qui bajulare ea [5]) non sufferunt. Et frequenter videre est eos, qui talia docent, contraria agere sermonibus suis, et nec modica virtute animae, quae moraliter digitus appellatur, volunt ea movere. Castitatem enim multi docentes, castitatem non servaverunt. Abstinere a cibis hortantes alios, ipsi sive propter simulationem, sive propter hoc quod victi sunt a concupiscentiis suis, cibos hujusmodi susceperunt quos abrenuntiaverant verbis, alia docentes in publico, et alia secrete, et occulte agentes, omnia facientes propter personas heminum, et glorias vanas, sicut subsequens sermo demonstrat dicens: „omnia [6]) opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus.“ Et plerumque omnes illi sunt ta-

---

[1]) Deest „et“ in ed. Ruaei. [2]) Deest „et“ in ed. R.

[3]) Edd. Merlini: immunditiam. [4]) Matth. XI, 30.

[5]) M. et R. in textu, ille: „ea,“ hic: „eam.“ R. in notis: „Rectius Mss: ea etc.“

[6]) Matth. XXIII, 5.

les qui diligunt primos discubitus in conviviis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi,[1]) aut aliquid quod simile est Rabbi huic: utputa, qui volunt vocari episcopi, aut presbyteri, aut diaconi, cum deberet unusquisque eorum, etiamsi vocaretur ab aliquo, vel conscientiam suam[2]) ostendere Deo, quoniam non vult hoc nomine nominari, cujus nec scientiam habet, nec actum; et si habet, tamen non debet velle vocari eo nomine, quod proprie alterius est. Proprie enim episcopus, Dominus Jesus est; et presbyteri, Abraham, Isaac et Jacob, sicut manifestum est his, qui in Genesi considerant quae de semine eorum sunt scripta; vel caeteri qui hoc nomine digni habiti sunt, quales fuerunt Apostoli Christi. Diaconi vero, septem Archangeli sunt Dei, ad quorum ministeria[3]) septem diaconi in Actibus sunt ordinati. Praecidit ergo Dominus hujusmodi concupiscentias ab anima nostra per haec verba quae posita sunt, et hortatur magis zelare humilitatem, quae est prima exaltationis occasio apud Deum; sicut e contrario humiliationis occasio est apud Deum, diligere primas cathedras in synagogis, et primos discubitus in conviviis, et primas salutationes in foro, et vocari Rabbi. Et vide, quoniam super haec addit et dicit: „qui[4]) major est inter vos, fiat minister," et: „qui[5]) se exaltaverit humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur." Ita ex phylacteriis et fimbriis ad ostentationem[6]) eorum qui vanas glorias concupiscunt, et ex jactationibus propter pompam, et ex vestimentis, et ex annulis et calceamentis, manifestum est qui sunt qui diligunt ab hominibus vocari Rabbi. Si ergo secundum

[1]) Edd. M. constanter: rabi.
[2]) Deest „suam" in ed. Ruaei.
[3]) Edd. Merlini: mysteria.
[4]) Matth. XX, 26. et XXIII, 11.
[5]) Matth. XXIII, 12. [6]) Edd. Merlini: ostensionem.

quod diximus, Scribae et Pharisaei, sedentes super cathedram Mosis, sunt Judaeorum doctores, secundum literam docentes legis mandata: quomodo jubet nos Dominus praesentibus verbis, secundum ea omnia, [1]) quae dicunt illi, facere, cum omnes Apostoli vetent fideles vivere secundum literam legis, sicut testatur epistola Apostolorum in Actibus, [2]) quam miserunt ad gentes, et nihil servent ex lege nisi immolatum, et suffocatum, et fornicationem? Sed illi docent secundum literam legem, legis sensum spiritualiter non intelligentes, sicut de illis ait Apostolus: „finis [3]) autem legis est [4]) caritas de corde puro et fide non ficta: a quibus quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant." Qui enim legem Mosis exponunt secundum literam, cadentes a dilectione quae est ex corde puro, et a fide non ficta, in quibus posita est lex spiritualis, omnes vaniloqui sunt. Vaniloquium enim est circumcisio, azyma, pascha, et de mundis et immundis secundum literam legis. Hi ergo qui conversi sunt in vaniloquium, et volunt esse legis doctores, nec tamen sunt secundum veritatem legis, dicunt quidem legis mandata, non autem intelligunt ea quae dicunt, nec quid significent legis dicta de quibus affirmant. Ideo dicit de illis Salvator: „dicunt [5]) enim, et non faciunt," utputa, dicunt de circumcisione, de pascha, de azymis, de escis, de festivitatibus, de neomeniis, de sabbatis, caeterisque legis mandatis, non autem faciunt secundum voluntatem legis, nec enim circumciduntur, sicut est legis voluntas. Unde ait Apostolo-

---

[1]) Deest „omnia" in ed. R.

[2]) Act. XV, 20. [3]) I Tim. I, 5—7.

[4]) Ed. Merlini II: „legis est," ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „est legis."

[5]) Matth. XXIII, 3.

lus: „nos [1]) enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo servimus, et non in carne confidimus.“ Nec immolant pascha, ignorantes quod pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus; nec manducant azyma secundum legis propositum, quod interpretatur Apostolus dicens: „epulemur, [2]) non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.“ Sed nec corporaliter pascha celebrant, cum praecipiat lex in Jerusalem, [3]) civitatem quam elegit Dominus Deus, oportere immolare agnum, et ter in anno apparere [4]) omnem masculum in conspectu Domini Dei. Nos autem qui discipuli sumus Jesu, intelligentes eos qui sedent super cathedram Mosis, Scribas et Pharisaeos, servantes circumcisiones, et caetera corporalia legis mandata, longe autem constitutos a spiritualibus legis mandatis, quaecunque dicunt nobis ex lege, intelligentes sensum legis, facimus et servamus, nequaquam facientes secundum opera eorum. Nam quae loquuntur, ex lege quidem videntur dicere, tamen sicut lex docet non faciunt. Nec enim suscipiunt caritatem in corde puro, nec fidem non fictam, in quibus sensus legis positus est; nec intelligunt, velamen esse super literam legis, nec audiunt Prophetam hoc [5]) intelligentem pariter et petentem: „revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.“ Et sic alligant onera gravia et, sicut Lucas ait, importabilia, et imponunt super humeros discipulorum audientium se. Nam corporalia legis mandata secundum literam onera sunt gravia, et alligationes non leves, sicut Petrus testatur in Actibus Apostolorum dicens: „quid [6]) tentatis Deum, et vultis imponere jugum super cervicem discipulorum,

---

[1]) Philipp. III, 3. [2]) I Cor. V, 8.

[3]) Edd. M. constanter: Hierusalem.

[4]) Deut. XVI, 16. [5]) Psalm. CXIX, 18. (CXVIII.)

[6]) Act. XV, 10. 11.

quod neque nos, neque patres nostri potuimus portare? Sed per gratiam Dei credimus salvi fieri." Spirituale autem ejus onus est leve: ideo et Dominus dicit ad eos, qui legis mandatis corporalibus erant gravati et alligati: „venite [1]) ad me qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. Suscipite jugum meum super vos, et videte, quia jugum meum suave est, et onus meum leve est." Onus autem leve Evangelium est, quod est lex spiritualis. Adhuc autem sedentes super cathedram Mosis, Scribae et Pharisaei, omnia opera sua faciunt ut ab hominibus videantur, visibilem suscipientes circumcisionem, et visibiliter corporalia fermenta [2]) auferentes de domibus suis, et pro iis similiter corporalia azyma inducentes, et Jerusalem visibilem hominibus requirentes, et similia his agentes universa. Adspiciunt enim ea quae videntur et temporalia sunt, et eleemosynas facientes, ut ab hominibus glorificentur, et stantes in plateis orant, ut videantur esse religiosi. Christi autem veri discipuli, qui adspiciunt quae non videntur, et sunt aeterna, orant in occulto promtuario suo, et eleemosynas in occulto faciunt, et legem in occultis implent, quasi in occulto constituti Judaei, secundum quod ait Paulus: „non [3]) enim qui in manifesto Judaeus, neque quae palam in carne circumcisio, sed qui in occulto Judaeus est, et circumcisio cordis in spiritu, non in litera." In occultis enim et azymis [4]) invisibilibus epulantur sinceritatis et veritatis; manducant etiam pascha, immolatum Christum pro nobis, qui dixit: „nisi [5]) manducaveritis carnem meam, non habebitis vitam manentem in vobis." Et per hoc quod bibunt sanguinem ejus, ve-

---

[1]) Matth. XI, 28—30.

[2]) Ed. Merlini II: „fermenta," ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „fermenti."

[3]) Rom. II, 28. 29. [4]) 1 Cor. V, 8.

[5]) Ev. Joann. VI, 53. 51.

rum potum, ungunt superliminaria domorum animae suae, quaerentes non, sicut illi, ab hominibus gloriam, sed a Deo occulta videnti.

11. Post haec videamus, quid est quod ait: „dilatant [1]) phylacteria sua, et magnificant fimbrias vestimentorum suorum.“ Sciendum est in istis, quia quod scriptum est in lege de verbis divinis dicente: [2]) „alligate [3]) ea [4]) super manum vestram, et erunt mobilia coram oculis vestris.“ Qui ergo omnia faciunt ut ab hominibus videantur, Scribae et Pharisaei, scribentes quaedam [5]) legis dicta in duabus [6]) praecisuris membranis alligant, et alteram quidem in domibus portant, quasi coronam ponentes in capitibus suis quod scriptum est secundum frontem; alteram autem super brachium manus suae, et vocant eas phylacteria. Similiter et de fimbria aliquid [7]) invenientes in Deuteronomio, existimantur servare legem, fimbriam aliquam facientes in aliqua parte vestimentorum suorum quae portant. Etiam haec ergo Dominus, reprehendens Scribas et Pharisaeos in corporalibus et visibilibus eorum observationibus, dicit: „omnia [8]) faciunt ut ab hominibus videantur. Dilatant enim phylacteria sua, magnificant fimbrias vestimentorum suorum.“ Discipuli autem Jesu omnia opera sua faciunt, ut a Deo videantur solo: alligant enim legem Dei super manum suam, spiritualiter super opus suum bonum; et per meditationem divinarum disciplinarum semper ea moventes, mobilia faciunt divina praecepta coram oculis animarum suarum,

---

[1]) Matth. XXIII, 5.

[2]) Edd. Merlini II: „dicente,“ ed. Merl. I. itemq. ed. Ruaei: „dicens.“ [3]) Deut. VI, 8.

[4]) Ed. M. II: „ea,“ ed. M. I. itemq. ed. R.: „eam.“

[5]) M. et R. in textu: scribentes legis etc., R. tamen in notis: „Mss: scribentes quaedam legis etc.

[6]) Edd. Merlini: duobus etc.

[7]) Deut. XXII, 12. [8]) Matth. XXIII, 5.

et fimbriam virtutis Jesu plenam, in eo quod imitantur magistrum.

12. Quid autem oportet dicere de his, qui amant primos discubitus in conviviis, et primas cathedras in synagogis, et primas salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi? Manifeste hujusmodi delicta non tantum apud tunc Scribas et Pharisaeos solos inveniebantur, vel inveniuntur apud ipsos; sed etiam in ecclesia Christi inveniuntur non solum convivia, et facientium ea mensas suscipientes, sed etiam cathedras primas in iis amantes, et multa facientes: primum quidem, ut diaconi fiant non tales quales dicit Scriptura, [1]) sed quales sunt qui comedunt viduarum domos, occasione longa orantes: et propterea accipient judicium majus. Et qui tales diaconi fieri volunt, consequenter visibiles primas cathedras eorum, qui dicuntur presbyteri, praeripere ambiunt. Quidam autem nec istis contenti plurima machinantur, ut episcopi vocentur ab hominibus, quod est Rabbi, cum deberent intelligere, episcopum [2]) fieri oportere irreprehensibilem, et caetera quae sequuntur, ut etsi [3]) non dicatur ab hominibus esse episcopus, tamen sit apud Deum. Qui enim habet in se quae Paulus enumerat de episcopo, etsi non est coram hominibus episcopus, episcopus est apud Deum, etsi non per ordinationem hominum ad eum gradum pervenit. Sicut et medicus est qui medicinalem didicit disciplinam, et potest medicare quasi medicus; etsi [4]) aegrotantes non ei credant corpora sua, medicus est. Sed et gubernator est qui didicit gubernatoriam artem, et potest ea, sicut convenit, uti; etsi non crediderit ei aliquis gubernacula navis, tamen est guber-

[1]) I Tim. III, 8. 9. seqq. [2]) I Tim. III, 3. seqq.

[3]) M. et R. in textu: ut si etc., R. tamen in notis: „Mss. ut etsi etc."

[4]) Ed. Ruaei: etsi ei — non ei credant etc.

nator. Invenies autem novae gloriae amatores, zelantes ab hominibus gloriam, et a Deo non desiderantes, quasi ante judices et praesides, sic quosdam adduci ante eos: et si dicere oportet, per hoc ipsum levissimum Christi onus, intolerabile faciunt onus. Christi autem discipulus sustinet, et adhuc intercedit: omnia facit ut videatur a Deo, gloriam contemnens humanam. Iste videns parabolarum evangelicarum coenam, et coelestes primitivorum ecclesias, et congregationes, et nundinas, in quibus erat, secundum Canticum [1] Canticorum, sponsa, diligit quidem in spiritualibus coenis discubitus primos, ut meliora spiritualium ciborum et primitias convivii spiritualis manducet, et non reliquias caeterorum. Diligit etiam cum Apostolis, sedentibus super thronos duodecim, primas cathedras, actibus bonis dignum se praebere festinans cathedris hujusmodi. Sic autem et salutationes quae fiunt in nundinis, quas exposuimus supra. „Unus [2]) est magister omnium.“ Vocari autem Rabbi, neque ab hominibus, neque ab alio aliquo diligit justus, certus quia unus est magister omnium. Omnes autem qui sub eo sunt, alterutrum sunt fratres. Sed et qui superna nativitate non solum ex aqua, sed etiam de spiritu natus est, spiritum adoptionis accepit, ut dicatur [3]) de eo, quia non est [4]) ex carne, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus est; nullius eorum, qui in terris habentur et deorsum, filius adhuc exsistens, non vocat patrem in terris, quasi qui per omnem actum secundum Deum impletum dicit: „pater [5]) noster qui es in coelis.“ Et si ministrat quis verba divina, nequaquam se praebet ut magister vocetur, quasi [6]) sciens quia Christus in eo est, quando

---

[1]) Cantic. III, 2. [2]) Matth. XXIII, 8. 10.

[3]) Ed. Ruaei: dicant.

[4]) Deest „est“ in edd. M. — Ev. Joann. I, 13.

[5]) Matth. VI, 9. [6]) Deest „quasi“ in ed. Ruaei.

bene profecerit, quem oportet vocari magistrum a cunctis prodificatis;[1]) se autem profitetur ministrum secundum mandatum Christi, dicentis: „qui[2]) major est inter vos, sit omnium minister:" quoniam et ipse Christus, cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens: „ego[3]) autem sum in medio vestrum, non quasi qui recumbit, sed quasi qui ministrat." Bene autem post omnia, quibus vanae gloriae vetuit concupiscentias, addidit dicens: „qui[4]) se exaltaverit, humiliabitur." Quod utinam omnes quidem audirent, maxime autem diaconi, et presbyteri, et episcopi, maxime qui arbitrantur sibi[5]) haec non esse scripta: „qui[6]) se exaltaverit, humiliabitur:" propterea[7]) quod quasi neque illud scientes: „qui[8]) se humiliat, exaltabitur," non audiunt eum qui dixit: „discite[9]) ex me, quoniam mitis sum et humilis corde." Inflati sunt autem, et per inflationem decidunt in judicium[10]) diaboli, nec quaerunt per humilitatem adscendere a judicio inflationis, cum deberent recordari Sapientiae verbum „dicentis: quantum[11]) magnus es, tantum humilia te, et coram Deo invenies gratiam:" quod primum Dominus consummavit. Quantum[12]) enim fuerat magnus, tantum se humiliavit: „cum[13]) enim esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est esse se parem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudine hominum factus; et in specie inventus ut homo, humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis.

---

[1]) M. et R. „prodificatis." [2]) Luc. XXII, 26.

[3]) Luc. XXII, 27. 26. [4]) Matth. XXIII, 12.

[5]) Deest „sibi" in ed. R. [6]) Matth. XXIII, 12.

[7]) R. in notis: „Mss: propter quod etc."

[8]) Matth. XXIII, 12. [9]) Matth. XI, 29. [10]) I Tim. III, 6.

[11]) Sap. Sirac. III, 18. (Ecclesiastic.). R. in notis: „Mss: quanto etc."

[12]) R. in notis: „Mss: quanto enim etc."

[13]) Philipp. II, 6—9.

Propter quod et Deus illum superexaltavit, et donavit ei nomen quod est super omne [1]) nomen." Qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

13. „Vae [2]) vobis, Scribae et Pharisaei, hypocritae, quia clauditis regnum coelorum ante [3]) homines," et reliqua. Qui audent Deum dicere non bonum propter maledictiones, quas adversus peccatores in lege sua posuit Deus, audiant quomodo quasi vere filius Dei illius, qui legem dedit, secundum similitudinem quidem benedictionum quae positae sunt in lege, dicit et ipse beatitudines eorum qui salvantur; secundum similitudinem autem maledictionum positarum in lege, ponit adversus peccatores vae, dicens: vae vobis et vobis. Et haec audientes qui Deum legis causantur, non intelligentes quod et illa a Deo benigno sunt dicta, dicant quid debemus intelligere de Jesu dicente: „vae [4]) vobis, Scribae et Pharisaei." Qui fatentur bonitatis esse adversus peccatores ista pronunciare, intelligant quod simile est propositum Dei in maledictionibus legis proferendis in lege. Sive [5]) autem illa maledictio, sive illud vae pronunciatum, non ex pronunciatione pronunciantis unicuique contingit [6]) peccanti, sed ex peccatis ipsius peccantis, qui dignum se praebet ad susceptionem vel illarum maledictionum, vel istorum vae, quae Deus disciplinae causa pronunciavit adversus illos, ut convertat illos ad bonum. Nam et pater increpans filium, profert frequenter ad emendationem

---

[1]) R. in notis: Mss. pro verbis: „omne nomen. Qui —. Amen." haec habent: „omne nomen, et caetera."

[2]) Matth XXIII, 14. Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus turbis Judaeorum: vaeh vobis etc.

[3]) R. in notis: „Mss: ante homines. Vos enim non intratis, neque introeuntes sinitis intrare. Qui audent."

[4]) Matth. XXIII, 13.

[5]) Ed. Merl. II. minus recte: Si autem etc.

[6]) Ed. Ruaei: contigit.

ejus quosdam sermones, qui videntur esse maledictiones, et tamen non vult dignum [1]) eum fieri maledictionibus illis, sed avertere eum magis cupit ab iis. Haec diximus, ut demonstremus evangelica [2]) convenientia esse legi. Similiter et nunc dicens: „vae [3]) vobis, Scribae et Pharisaei, qui [4]) clauditis [5]) regnum coelorum,“ terruit Scribas et Pharisaeos, ut ne claudant regnum coelorum ante homines. Claudentes autem regnum coelorum Scribae et Pharisaei, duo ad semel delinquunt. Unum quidem, quod ipsi non ingrediuntur in regnum coelorum. Secundum, quod intrantes introire non sinunt. Haec duo peccata naturaliter inseparabilia sunt ab invicem. Qui enim alterum ex istis peccat, ab altero se non potest abstinere. Item e contrario, qui ab altero [6]) se abstinet, impossibile est ut non ab altero se abstineat, utputa, non invenitur aliquis, ut ipse quidem ingrediens in regnum coelorum alios ingredi non permittat: quoniam qui [7]) vetat alios intrare in regnum, sufficit ei ad expulsionem, quominus intret in regnum coelorum, hoc ipsum, quod alios non permittit intrare: quoniam qui scandalizaverit unum [8]) de pusillis ecclesiae, prohibens aliquem intrare in regnum coelorum, patietur quod scriptum est in Evangelio „vae.“ Item e contrario, qui potest aliquem facere intrare in regnum coelorum, si tamen in ejus potestate fuerit et permittere et vetare, multo magis ipse introibit in regnum coelorum.

14. Cum frequenter dicat Dominus Scribis et Pha-

---

[1]) M. et R. in textu: dignum fieri; R. tamen in notis: „Mss: dignum eum fieri.“

[2]) Ed. Ruaei: evangelia. [3]) Matth. XXIII, 14.

[4]) M. et R. h. l., cfr. pag. 205. not. 2., pro quia: qui.

[5]) Edd. M. constanter: cluditis.

[6]) Ed. M. II: ab reliquo.

[7]) Edd. Merlini: qui alios vetat.

[8]) Deest „unum“ in ed. M. I. itemq. in ed. R.

risaeis vae, uniuscujusque vae causam in loco proprio exponemus. Nunc autem hujus praesentis vae[1]) exponemus causam. Praesentis ergo vae causa est, quia claudebant regnum coelorum ante homines. Claudentes autem ante alios, nec ipsi intrabant propter hoc ipsum, quod introire vetabant eos qui introissent utique, si ab istis non fuissent exclusi. Et primum quidem simpliciter quasi de Scribis et Pharisaeis, qui apud Judaeos habentur, sermo praesens est exponendus. Hi enim non contenti, quod ipsi Domino non credebant, adhuc derogabant doctrinae ejus, et subvertebant omnem prophetiam scriptam de eo, et blasphemabant omne opus ipsius quasi falsum, et a diabolo fictum, dicentes: „hic[2]) non ejicit daemonia nisi in Beelzebub," et homicidialiter se praebebant iis qui crediderant Christo, et omni modo prohibebant aliquem ad christianitatem venire, per quam introitur in regnum coelorum. Claudebant illud quod in conspectu omnium palam esset annuntiatum et praedicatum, et apud omnes homines conclamatum. Et claudentes regnum coelorum nec ipsi intrabant: — nec enim volebant eum audire, qui dixit: „si[3]) quis per me introierit, salvabitur, et introibit, et exiet,[4]) et pascua inveniet," — nec intrantes, id est, eos qui credere poterant propter fidem, quae a lege et a[5]) prophetis ante fuerat declarata de Christo, introire sinebant, omnino dissipantes principium consensus eorum; et cum omni tremore[6]) et ferali audacia, quantum ad se, omnes volentes introire per januam, probibebant ipsi eam claudentes. Huic simplici expositioni jungemus etiam hoc, de his qui peccant apud nos: quoniam omnes qui mala conversatione suadent exemplum peccandi in populo, et qui faciunt inju-

[1]) Ed. Ruaei: vitae. [2]) Matth. XII, 24.
[3]) Ev. Joann. X, 9. [4]) M. et R. „exiet."
[5]) Deest „a" in edd. M. [6]) Edd. Merlini: terrore.

riam iis qui adhuc sunt pusilli in Christo et imperfecti, et exanimantes,[1]) et scandalizantes, claudere videntur ante homines regnum coelorum, et[2]) nec ipsi intrant, nec alios introire permittunt. Et hoc peccatum invenitur quidem etiam in popularibus, maxime autem in doctoribus, qui docent quidem secundum justitiam evangelii homines, non autem faciunt quae docent, quia sunt mali pastores; et ideo non parcunt ovibus, neque curant de salute earum, sed semper adspiciunt ad lucra, ex hominibus venientia sibi pro eo quod videntur pascere populum, cum non pascant; et deprehenduntur in sordidis lucris, et concupiscentiis gloriae vanae. Istae enim sunt mercenariorum mercedes, qui claudunt ante homines regnum coelorum, nec intrant in illud, nec volunt intelligere quod est dictum: „contendite[3]) intrare per angustum ostium:" et quoniam super omnia certamina hoc est certamen, ut sit aliquis vim faciens et rapiens regnum coeleste. Ad eos ergo tales doctores convenienter ista dicuntur: „nec[4]) vos intratis, nec intrantes sinitis intrare:" maxime si videamus eos vita sua mala, et superbia, et convitiis, et avaritia, non dicam unum de pusillis, sed etiam, quantum ad se, omnes in scandalum inducentes. Vae ergo illis, qui claudunt regnum coelorum ante homines, vel hoc modo, vel alio; beati autem, qui aperiunt illud, vel verbo, vel opere suo bono, sicut ille, qui dixit: „ostium[5]) mihi apertum est magnum et evidens:" vel sicut caeteri Apostoli aperuerunt. Et si quis fuerit imitator eorum, aperit regnum coelorum ante homines sua justitia, et[6]) veritate, et castitate, et sapientia. Et quanto magis quis proficit

---

[1]) M. et R. in textu: et exanimantes; R. in notis: „sic Mss. Sed rectius (?) editi: et examinantes."

[2]) Deest „et" in ed. R. [3]) Luc. XIII, 24.

[4]) Matth. XXIII, 14. [5]) I Cor. XVI, 9.

[6]) R. in notis: „Mss: et virtute."

pietate, tanto magis aperit ante homines regnum coelorum. Arbitror ergo omnes, qui profitentur se in ecclesiam intrare, omnino aut claudunt regnum coelorum ante homines malis conversationibus suis, secundum quod peccant ipsi, aut aperiunt actibus bonis suis, secundum quod juste fuerint conversati. Maxime hoc faciunt qui videntur in ecclesia clariores, quales sunt episcopi, presbyteri, diaconi. Bene enim viventes, et bene docentes verbum veritatis, aperiunt ante homines regnum coelorum; et dum ipsi intrant, alios provocant introire. Mali autem, qui non sunt pastores, sed mercenarii, claudunt regnum coelorum ante homines, nec audiunt quod ait Apostolus: „sed [1]) omnia sustinemus, ut non offendiculum demus evangelio Christi.“ Est vere [2]) videre multos doctores non permittentes intrare in regnum coelorum intrare concupiscentes, maxime quando sine judicio et sine ratione, non propter peccata quae faciunt, excommunicant quosdam, sed propter aliquem zelum et contentionem prohibent intrare frequenter et meliores quam sunt ipsi. Et ipsi quidem non permittuntur introire, illi autem, qui sobrii sunt mente, et animo vigilantes, vincentes sua patientia et longanimitate tyrannides eorum, quamvis vetiti, tamen intrant et haereditant regnum coelorum.

15. Deinde videamus extra eos, quos diximus, si possibile est etiam alios videre qui claudunt et aperiunt regnum coelorum. Qui enim digni habiti sunt, et idonei ad evangelium exponendum, et qui tales se praebent, ut vere [3]) dicere possint: „an [4]) experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur, Christi?“ [5]) aperiunt ante homines regnum coelorum, quando altitudinem divinorum eloquiorum, quae non de terris dicta sunt, sed de coelo, et de

---

[1]) I Cor. IX, 12. [2]) Ed. M. II: vero.
[3]) Deest „vere“ in ed. R. [4]) II Cor. XIII, 3.
[5]) M. et R. „Christus.“

sensu Domini, qui venit ad homines, cum omni manifestatione et probatione demonstrant: ita ut, quantum ad se est, gentiles et barbaros, sapientes et insipientes inducere velint ad pietatem Christi. Qui autem per suam indocilitatem et injustitiam cum multa temeritate se ipsos dederunt ad professionem docendi, priusquam discerent et cognoscerent veritatem, et [1]) propterea fabulas vanas Judaicas imitantes, tradunt corporales historias Scripturarum, et non sensum spiritualem, aut voluntatem earum, et adhuc detrahunt iis, qui Christo consurrexerunt, et quae sursum sunt in Scripturis requirunt, et non super terram, nec in terrenis Scripturarum positam existimant veritatem: claudunt, quantum ad se, ante homines regnum coelorum, claudentes illud injustitia sua, et trahentes ad se eos, qui poterant, audientes diviniorem et majorem doctrinam et altitudinem veritatis, intrare per coelestes doctrinas, et per convenientes iis actus, in regnum coelorum. Huic expositioni conveniens est quod scribit Lucas: „vae [2]) vobis legisperitis, quoniam abstulistis clavem scientiae, et ipsi non introistis, et alios intrantes prohibuistis.“ Qui enim criminantur expositionem allegoricam, et docere volunt, quia manifesta est divina Scriptura, et nihil habens amplius quam textus ostendit, neque diviniorem aliquem sensum, et [3]) de circumcisione, vel de [4]) pascha, vel de azymis, vel de escis et potibus, vel de festivitatibus, vel de neomeniis, vel de sabbatis, et non respiciunt quoniam in ostensione et umbra [5]) futurorum tunc serviebant Judaei, legisperiti quidem sunt, tamen tulerunt clavem scientiae quantum ad verbum suum, id est, omnem legis viam ad intelligenda legitima auferentes: propterea

---

[1]) Deest „et“ in ed. R. [2]) Luc. XI, 52.

[3]) Edd. M. et R. „et de etc.“

[4]) Deest „de“ in ed. R. [5]) Hebr. X, 1.

nec ipsi intraverunt, nec alios, quantum ad se, intrare permiserunt.

16. „Vae [1]) vobis, Scribae et Pharisaei, hypocritae, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae duplo quam vos estis.“ Haec convenienter dicuntur post adventum Christi ad Scribas et Pharisaeos Judaicorum verborum, qui diligenter circumeunt plurima loca mundi, ut advenas Judaizare suadeant. Quicunque enim post Salvatorem Judaizant, docentur imitari affectum eorum, qui dixerunt in illo tempore: „crucifige, [2]) crucifige eum:“ et iterum: „tolle, [3]) tolle a terra hujusmodi.“ [4]) Docentur autem et accusare eum, sicut tunc accusabant sacerdotes plebis. Est autem videre [5]) eos usque nunc, cum judicatur latro, et testimonium dat veritati Christianus, volentes magis absolvi imitatorem Barabbae, quam Christi discipulum. Quae omnia non simpliciter faciunt proselytum filium gehennae, sed, sicut scriptum est, dupliciter super Scribas et Pharisaeos, qui proselytum eum fecerunt. Sed dicet aliquis in hoc loco: quomodo discipulus proselytus iis, qui nunc sunt Scribae et Pharisaei miserabiles constituti, non aequaliter efficitur filius gehennae doctoribus suis, sed dupliciter? Dicit enim, quoniam debebat minus fieri gehennae filius, aut si forte, pro dimidia parte ei, qui fecit proselytum eum. Aut si et aliquis concedat, ut sit discipulus sicut magister ejus, debebat discipulus aequaliter magistro suo fieri filius gehennae. Arbitror ergo omnem hominem, qui ex conversatione gentili Judaeorum factus est proselytus, filium gehennae fuisse et priusquam proselytus efficiatur. Sufficiens est enim etiam vita idololatriis subdita, facere hominem filium gehennae.

[1]) Luc. XXIII, 15. [2]) Luc. XXIII, 21.
[3]) Luc. XXIII, 18. [4]) Edd. Merlini: ejusmodi.
[5]) Edd. Merlini: eos videre.

Talem ergo filium gehennae salvat quidem et liberat per lavacrum baptismatis sermo Domini nostri Jesu Christi, dans ei potestatem fieri filium Dei, et viam ei ostendens, ut efficiatur filius Dei Patris, qui est in coelis. Sermo autem Judaeorum non credentium Christo, non solum gentilem non solvit a gehenna, sed adhuc addit illi damnationis numerum, ut etiam secundum Judaismum fiat filius gehennae. Et sic facit Scriba, vel Pharisaeus, filium gehennae alterum plus quam se, non quia ipse dupliciter facit, sed quia, cum factus fuerit homo, dupliciter filius gehennae per doctrinam doctoris efficitur; et sic fit ille, qui docuit, causa secundi erroris illius, ut fiat dupliciter filius gehennae supra illum, qui male docuit eum. Alius autem dicit alio modo, quoniam qui ab initio nutriti sunt in lege Mosis, jam sunt filii gehennae, propterea quod non crediderunt in Christum. Qui autem gentilem reliquerunt vitam, semel judicantes relinquere idololatriam, in qua fuerant enutriti, et apprehenderunt Judaicam vitam, duplici poena sunt digni, quia [1]) non cum requisitione reliquerunt, neque discutere voluerunt Judaicum verbum, et [2]) ipsum quod videtur Judaico verbo esse cognatum, id est, professionem Christianorum: nec scrutati [3]) sunt ab iis, qui utramque sectam idonei sunt docere, ut intelligerent quod verbum verius esset, et potius eligendum. Simul discimus ex hoc loco, quoniam et eorum, qui in gehenna futuri sunt, erit differentia tormentorum, quoniam alter quidem est simpliciter filius gehennae, alter autem dupliciter. Sed et hoc videre oportet, si adhuc abundantius fiat aliquis filius gehennae, utputa, tripliciter vel multipliciter secundum multitudinem pecca-

---

[1]) M. et R. in textu: qui non etc.; R. tamen in notis: „Mss: quia non etc."

[2]) R. in notis: „Mss: et eo quod videtur."

[3]) Edd. Merlini: servati.

torum; et si generaliter est fieri aliquem filium gehennae, utputa, Judaeum, vel gentilem, aut cujuscunque falsi dogmatis professorem; aut et specialiter, ut per singulas species peccatorum fiat quis filius gehennae, utputa, qui fornicatur, sit filius gehennae: qui [1]) autem etiam adulteratur, dupliciter sit: qui vero et furtum facit, adhuc tripliciter, secundum quod scriptum est: „qua [2]) mensura mensi fueritis, eadem mensura metietur vobis:“ ut justus quidem secundum numerum justitiarum suarum augeatur in gloria, peccator autem secundum numerum peccatorum suorum multiplicetur in gehenna. Quae sit autem haec gehenna, et in quo loco Scripturarum prius est nominata, qui potest requirat, maxime in divisione haereditatis Jesu filii Nave, ubi interdum quidem appellatur vallis filiae Nom, interdum autem vallis Enon, quae est in gehenna: gehenna enim est vallis. Et observet, quoniam sicut Jerusalem sors est [3]) tribus Benjamin, et aliae quaedam civitates electae, vel vici, sic et gehenna. Consequens autem est ei, qui cognoscit quae sit Jerusalem in divisione verae [4]) haereditatis filiorum Israel, ut intelligat sermonem de gehenna. Qui autem legit diligenter Jesum Nave, videat et qui vici referuntur illic vicinare valli ei, quae dicitur gehenna. Haec prolixius et manifestius tradere per atramentum, et calamum, et chartam visum mihi est non esse cautum: utinam et haec ipsa quae dicimus, non videamur temere et periculose dixisse.

17. „Vae [5]) vobis, duces caecorum, qui dicitis: qui-

---

[1]) M. et R. in textu: et qui adulteratur, — sit: et qui furtum etc.; R. tamen in notis: „Mss: qui autem etiam adulteratur, — sit: qui vero et furtum etc.“

[2]) Luc. VI, 38.

[3]) Edd. Merlini: sors, ut tribus etc.

[4]) R. in notis: „Mss: vera.“

[5]) Matth. XXIII, 16—22.

cunque juraverit per templum, nihil est; qui autem juraverit per aurum templi, debet. Stulti et caeci! quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque juraverit per altare, nihil est: sed quicunque juraverit per donum quod super illud est, debet. Stulti et caeci! quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum? Qui ergo jurat per altare, jurat per illud, et in omnibus quae sunt super illud; et qui jurat per templum, jurat per illud, et per eum qui habitat in ipso; et qui jurat per coelum, jurat per thronum Dei, et per sedentem super eum." Per hoc quoque verbum criminatur traditiones Pharisaeorum, quasi non rectas. Hoc facit et in eo loco, ubi vituperat traditiones Pharisaeorum, factas adversus Dei mandatum quod positum erat de honore patris vel [1]) matris, dicentibus Pharisaeis: „quicunque [2]) dixerit patri vel matri: donum quod ex me, tibi proderit: non honorabit patrem suum." Post quae addit et dicit: „irritum fecistis mandatum Dei, ut statuatis vestram traditionem." Et profert Jesaiae exemplum, dicens: „populus [3]) hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et [4]) mandata hominum." Una [5]) ergo ex Pharisaicis traditionibus erat talis de jurantibus, quoniam quidam [6]) quidem per templum jurabant, alii autem per aurum templi; item alii per altare, alii per donum altaris; et dicebant debitorem esse eum, qui per

---

[1]) M. et R. in textu: vel matris. Dicentibus enim Pharisaeis etc., R. tamen in notis: „rectius Mss: vel matris; dicentibus Pharisaeis etc."

[2]) Matth. XV, 5. — 6.

[3]) Matth. XV, 8. 9. coll. Jes. XXIX, 13.

[4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) M. et R. in textu: una autem etc., R. tamen in notis: „Mss: una ergo etc."

[6]) Deest „quidam" in ed. R.

aurum templi juraverit, aut per donum altaris, cum autem in nulla re obnoxium esse, qui juraverit per templum, vel per altare. Ideo ergo [1]) adversus ejusmodi traditiones loquens Judaeis Salvator, et volens eos corrigere ab humanis traditionibus ad divina mandata, dicit quoniam caec et fatui sunt, qui talia tradunt, non videntes quoniam omne, quod positum est in templo, non per se [2]) ipsum sanctificatum est, sed per templum. Sic et quod positum est super altare, donum jam Dei esse judicatur ex eo, quod super altare susceptum est. Si ergo causa sanctificandi auri templum est, et sanctificandi doni altare, quomodo non videatur fatuum, hunc, qui jurat per sanctificantem, non esse reum, qui autem per sanctificatum juraverit, reum videri? quasi melius sit quod sanctificatur, quam quod [3]) sanctificat. Ita quoniam Judaei consuetudinem habent et per coelum jurare, praecedentibus addidit etiam hoc ad reprehensionem eorum, qui facilius jurabant per coelum, quam per Deum; quoniam similiter irrationabiliter agit, qui jurat per coelum, sicut qui jurat per templum vel per [4]) altare: quoniam qui jurat per coelum, et per sedentem super ipsum [5]) jurare videtur; et non, sicut arbitratur, evadit periculum ex eo quod non per ipsum Deum jurat, sed per thronum Dei. Et haec loquitur ad Judaeos, prohibens homines Pharisaeorum attendere traditionibus. Alioquin manifeste superius vetuit omnino jurare.

---

[1]) Deest „ergo“ in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: ideo ergo adversus etc.“

[2]) Deest „se“ in ed. R.

[3]) Ed. M. II. „qui etc.,“ ed. M. I. itemque ed. Ruaei: „quod etc.“

[4]) Deest „per“ in ed. R.

[5]) Ed. M. II. „ipsum,“ ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „eum.“ — Matth. V, 34.

18. Si autem oportet quasi in [1]) talibus evangelii agris absconditum, et non a quibuscunque comprehensibilem sensum Scripturae, vel ex parte altius publicare, dicendum est: omne juramentum colligatio est et confirmatio verbi de quo juratur. Juramentum ergo esse intelligendum est omne testimonium Scripturarum, quod profertur ad confirmationem et colligationem nostri verbi, quod loquimur: ut sit quidem templum gloriae Dei omnis Scriptura divinitus inspirata, aurum autem positus sensus in ea. Debemus ergo ad testimonium omnium verborum, quae proferimus in doctrina, proferre sensum Scripturae, quasi confirmantem quem exponimus sensum. Sicut enim omne aurum, quodquod [2]) fuerit extra templum, non est sanctificatum, sic omnis sensus, qui fuerit extra divinam Scripturam, quamvis admirabilis videatur quibusdam, non est sanctus, quia non continetur a sensu Scripturae, quae solet eum solum sensum sanctificare quem habet in se, sicut templum proprium aurum. Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam nostram nostros proprios intellectus jurare, et quasi testimonia assumere, quos unusquisque nostrum intelligit, et secundum veritatem existimat esse, ni ostenderit eos sanctos esse, ex eo quod in Scripturis continentur divinis, quasi in templis quibusdam Dei. Stulti ergo et caeci omnes, qui non cognoscunt, quoniam templum, id est, lectio Scripturarum, magnum et venerabilem facit sensum, sicut aurum sacratum. Adhuc autem vide, ne forte secundum similitudinem templi et auri positi in templo, intelligere debeamus altare, et donum quod positum est super altare. Altare ergo, quod votum significat, est hominis cor, quod principale habetur in homine; vota autem et dona, quae ponuntur super altare, omne quod superponitur cordi. Utputa, pro-

---

[1]) Deest „in" in ed. R.

[2]) Ed. Ruaei: quod fuerit etc.

ponis orare, votum orationis posuisti super cor tuum, quasi super quoddam altare, ut orationem offeras Deo. Proposuisti psallere, votum psalmorum posuisti super cor tuum, quasi super quoddam altare, ut offeras Deo votum psalmorum. Proposuisti eleemosynas facere, votum eleemosynarum posuisti super cor tuum, quasi super quoddam altare, ut votum eleemosynarum offeras Deo. Proposuisti jejunare, votum jejunii posuisti super cor tuum, quasi super quoddam altare. Venerabile ergo et sanctum facit omne votum hominis cor ejus, ex quo votum Deo offertur. Ideo non potest honorabilius esse votum, quam cor hominis, ex quo transmittitur votum. Caecus ergo [1]) est omnis homo, qui videt aut eleemosynas alicujus magnas, aut psalmos, aut preces magnas, aut jejunia, et sine judicio beatificat illa, et non considerat, ex quali corde eleemosynae offeruntur, vel psalmi, vel preces, vel jejunia offeruntur. Altare est enim cor quod sanctificat votum ejus, qui mundi est cordis. Si enim cor et conscientia hominis non compungit, fiduciam habet ad Deum, non propter dona sua, neque verba orationis vel psalmi, quamvis videantur bene composita, et de Scripturis electa, sed quia, ut ita dicam, altare cordis sui bene construxit. Qui ergo testem altare, id est, cor principale et conscientiam assumit, jurat per altare, complectens omnia, quae continentur in eo. Et qui jurat, secundum quod tradidimus, per templum, idem [2]) per Scripturam jurare videtur, et per verbum sensumque Dei, qui continetur in ea. Tertium autem est ut dicamus, quoniam [3]) super templum, id est, super omnem Scripturam, et super altare, id est, super omne cor, est intellectus quidam super intellectum omnium Scripturarum, et super omne cor, qui

---

[1]) Ed. Ruaei: est ergo etc.

[2]) R. in notis: „Mss: id est, per Scripturam etc.“

[3]) Ed. M. II. „quod super etc.“

super cor hominis nondum adscendit, qui moraliter appellatur coelum, et thronus jam non gloriae Dei, quemadmodum templum, sed Dei ipsius. Templum enim gloriae Dei templum est, in quo per speculum [1]) videmus in aenigmate; coelum autem quod est super templum ipsius Dei, in quo thronus est Dei, in quo est considerare facie revelata, cum venerit quod perfectum est, faciem mysteriorum veritatis sedentium in hujusmodi coelo.

19. „Vae [2]) vobis, Scribae et Pharisaei, hypocritae, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et relinquitis quae graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Haec autem oportuit facere, et illa non omittere. Duces caeci, liquantes culicem, camelum autem glutientes." Hic sermo opportuno tempore est dicendus iis, qui circa res quidem [3]) minimas religionem ostendunt ad Deum, circa res autem magnas et necessarias contemnunt mandatum, et Deum ipsum, qui ea mandavit. Talia et apud Judaeos fiebant, qui arbitrabantur se legem Mosis servare, qui praecipit ex omnibus fructibus decimas dare Levitis et sacerdotibus. Itaque [4]) quoniam facile erat implere legem in minimis, mentham quidem, et anethum, et cyminum decimabant, et omnia, ut ita dicam, minima, et quae levia erant legis; gravia autem ejus non observabant, id est, judicium, et misericordiam, et fidem. Judicium quidem, ut unusquisque justo judicio de omnibus judicaret, non de quibusdam, et acquiesceret ei qui dixit: „misericordiam [5]) volo, quam sacrificium:" ut sacrificia misericordiarum Deo offerret, ut discutiens ea, quae fidei sunt, esset fidelis. Sed quoniam conveniens

---

[1]) I Cor. XIII, 12. [2]) Matth. XXIII, 23. 24.

[3]) Deest „quidem" in ed. R.

[4]) Edd. Merlini: ita etc.; ed. R. in textu: itaque etc., in notis: „Mss: ita etc."

[5]) Hos. VI, 6.

erat, ut audientes quidam de decimandis rebus minimis Dominum ista loquentem, contemnerent minimarum rerum decimationem, sapienter addidit Dominus dicens: „et [1]) haec oportuit facere," hoc est, judicium, et misericordiam, et fidem: „et illa non omittere," id est, decimationem menthae, et anethi, et cymini. Et dicit eos qui talia agunt, Scribas et Pharisaeos, qui omittunt graviora legis, et decimant contemtibilia fructuum, duces esse caecos. Et sapienter dicit eos tales liquare, id est, expellere a se minima delicta, quae culices nominavit; glutire autem, id est, committere maxima delicta, quae nominavit camelos, animalia videlicet tortuosa et grandia. Secundum hos itaque sermones, omnis homo, qui omittit graviora legis, maxime judicium et misericordiam et fidem, camelum glutit. Non solum autem apud Judaeos, sed etiam apud nos, multos est invenire peccata hujusmodi peccantes, et glutientes camelos, in eo quod maxima delicta committunt; et [2]) oportet hujusmodi homines frequenter considerare, quomodo in rebus minimis religionem suam ostendant. Et bene eos hypocritas appellat: volentes enim religiositatem acquirere coram hominibus, nolunt suscipere religiositatem illam, quam Deus justificavit. Fugiendae sunt ergo nobis Scribarum et Pharisaeorum simulationes hujusmodi, ne vae illud etiam nobis contingat, quemadmodum et illis.

20. Existimo autem omnes moraliter Scribas dici, qui amplius nihil existimant positum in Scripturis, quam simplex sermo Scripturae demonstrat, sed adhuc contemnunt eos, qui scrutantur altitudinem Dei. Similiter Pharisaei sunt omnes, qui justificant semetipsos, et dividunt se a caeteris, dicentes: noli mihi appropiare, [3]) quoniam mun-

---

[1]) Matth. XXIII, 23. coll. pag. 218. not. 2.

[2]) R. in notis: „Mss: et est hujusmodi etc."

[3]) M. et R. „appropiare."

dus sum. Interpretantur autem Pharisaei secundum nomen Phares, divisi, qui se ipsos a caeteris diviserunt. Phares autem dicitur hebraica lingua divisio. Si autem oportet in ejusmodi evangelii verbis etiam moralem assumere intellectum, sciendum est quoniam [1]) sicut mentha, et anethum, et cyminum ciborum sunt conditurae, [2]) non ipsi principales cibi, sic in conversationibus nostris quaedam quidem sunt principalia, et necessaria ad justificationem animarum nostrarum, qualia sunt haec gravia legis, judicium, et misericordia, et fides. Alia autem quasi condientia actus nostros, et commendantia eos, et suaviores eos facientia, utputa, abstinentia risus, jejunium, flexio genuum, permansio in collectis, assiduitas communicationis, et alia his similia, quae non ipsae justitiae sunt, sed conditurae justitiarum habentur. Res autem spirituales, quae a semetipsis justitiae sunt, dicuntur judicium, et misericordia, et fides. Turpe est ergo in iis minimis observare, quod est decimare, rerum autem necessariarum observationes non offerre Deo, id est, non decimare. Qui autem haec agunt et docent, sicut et priores, duces sunt caeci. Quomodo autem non existimentur caeci, quos latet magnitudo et tortuositas camelorum, id est, actuum perversorum, nec vident, quoniam nihil prodest liquare et cautum esse discussorem in rebus minimis, cum principalia et vere ad gloriam Dei pertinentia negligantur? Quoniam ergo multi sunt et in nobis, qui circa res leves caute vivere existimantur, circa res autem necessarias contemnunt se ipsos, hujusmodi homines sermo praesens confundit, non quidem levia illa prohibens observare, sed principalia et magis salutaria praecipiens cautius custodire. Omnia ergo liquat, qui in omnibus quaecunque

---

[1]) Deest „quoniam" in ed. M. II.

[2]) M. et R. in textu: conditura; R. tamen in notis: „Mss: conditurae."

agit, vel loquitur, vel cogitat, segregat quod est sordidum, et terrenum, et non divinis rationibus adornatum, ab his quae natura lucida sunt, et sincera, et justa, secundum eum qui docet: „epulemur,[1]) non in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.“ Invenies autem multos qui credere existimantur, non liquatos sermones, et actus, et cogitationes habentes. Propterea sicut foenum carnalia eorum acta ignis comedet, crucians etiam animam simul cum corpore propter concreta ei delicta corporalia; sicut enim non est possibile, superfluitates corporibus innatas sine magno dolore et cruciatibus amputare ab iis, qui patiuntur, sic nec commissa carnalia ab iis, qui, ut ita dicam, animas suas carnes fecerunt. Propterea dictum est de talibus animabus: „non[2]) permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt.“

21. „Vae[3]) vobis, Scribae et Pharisaei, hypocritae, qui emundatis quod foris est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina, et intemperantia, et dolo. Pharisaee, emunda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod foris est, mundum.“ Hic sermo nos instruit, ut festinemus esse justi, non apparere. Qui enim studet ut appareat justus, quae a foris sunt mundat, et quae videntur curat; cor autem suum et conscientiam negligit, non considerans, quoniam qui studet ea, quae intus sunt, et cogitationes suas studet mundare, consequens est ut etiam ea, quae a[4]) foris sunt, studeat facere munda. Si quis autem ea, quae videntur studet, negligit autem interiora animae suae, necesse est ut hujusmodi homo impleatur ab intus avaritia, lascivia, malignitate, caeterisque plurimis malis: quoniam omnis, qui de salute sua sollici-

---

[1]) 1 Cor. V, 8. [2]) Gen. VI, 3.
[3]) Matth. XXIII, 25. 26.
[4]) Deest „a“ h. l. in ed. M. II.

tus est, quod est ab intus, et de opinione sollicitus est, quod est a foris; non autem omnis, qui de opinione sollicitus est a foris, etiam de salute sua sollicitus est ab intus. Utputa, scriptum est: „qui [1]) viderit mulierem ad concupiscendum eam, moechatus est in corde suo." Iste ergo qui abstinet se ab opere fornicationis, fornicatur autem in concupiscentia cordis sui, mundavit quod a foris est calicis et paropsidis aut catini, ab intus autem intemperantia plenus est. Sed et qui facit eleemosynas, ut gloriam ab hominibus consequatur, mundare quidem videtur quod a foris est calicis et paropsidis, faciens eleemosynas coram hominibus, ab intus autem plenus est cupiditate gloriae. Et quidquid boni fecerit homo non ex conscientia munda propter Deum, a foris quidem mundus videtur, ab intus autem plenus est malis. Sed et omnes falsi dogmatis professores, calices sunt a foris quasi mundati propter speciem religionis quam simulant, ab intus autem pleni rapina, seductione, quibus rapiunt homines ad errorem, et lupi [2]) rapaces sub pellibus ovium latitantes, et devorantes animas simplices, qui videre eos non possunt lupos esse rapaces, propter ovilium pellium tegumentum.

22. Si oportet autem omnia in sermonibus evangelicis moraliter considerare, videndum est, quare apud Matthaeum quidem a foris calicis et paropsidis Scribae et Pharisaei mundare dicuntur, apud Lucam autem calicis et catini mentio fit. Uterque ergo vasa ponunt cibi et potus; et calicem quidem ambo nominant, qui est ad potum; paropsidem autem non ambo, sed ille quidem catinum, hic autem paropsidem: utrumque tamen vas cibi habetur. Ergo secundum utrumque Evangelistam est aliquis spiri-

---

[1]) Matth. V, 28.

[2]) Ed. Ruaei: et lupi rapaces sunt omnium, latitantes, et devorantes etc.

tualis potus et spiritualis cibus, quem [1]) appetimus in sermonibus Scripturarum, legis et prophetarum. Omnis itaque sermo per quem potamur spiritualiter, vel omnis narratio per quam enutrimur, vasa sunt potus et cibi. Admonemur ergo, ut non curam habeamus sermonum vel narrationum, quae foris sunt, sed quae ab intus sunt, ut cor nostrum sensibus mundis potatoriis et enutritoriis impleatur, et non verbis, neque compositionibus eorum ornatis; quia non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Utputa, qui studet compositum proferre sermonem magis quam salutari sensu repletum, calix narrationis ejus a foris mundatus est, ab intus autem sordibus [2]) vanitatis repletus. Unde Paulus, qui non solebat a foris calicis et paropsidis mundare, sed ab intus, imperitum se confitetur sermone, sed non scientia; et erat sermo ipsius rusticus quidem, tamen mundus propter scientiae munditiam. Illi autem, qui in sapientia verbi loquebantur, et per hoc Christi crucem evacuabant, a foris quidem mundos praebebant sermones suos, ab intus autem immunda scientia plenos, et rapinis, et intemperantia vitae. Item qui audiens verbum, aut aliquam legis scripturam, compositionibus ejus exterioribus magis quam interioribus et salutaribus sensibus delectatur; calicem vel paropsidem diligit a foris mundatum, ab intus autem sordidum.

23. Si oportet autem et tertiam cognatam prioribus superinducere expositionem, dicimus, quoniam literae legis et prophetarum calices spiritualium potuum animae, et paropsides necessariarum escarum sunt fidelium hominum, vel catini ciborum sapienter conditorum. Quorum

---

[1]) R. in notis: „Mss: quem capimus in sermonibus legis vel prophetarum."

[2]) M. et R. in textu: sordibus vanitatibusque repletus; R. tamen in notis: „Mss: sordibus vanitatis repletus."

calicum, et paropsidum, et catinorum legalium vel propheticorum Scribae quidem et Pharisaei student sensum exteriorem atque vulgarem, et hunc mundum et sanctum demonstrare festinant; discipuli autem Christi sensum interiorem et spiritualem mundare festinant, et sanctificare scientia et demonstratione probabili, ut ab intus mundatam legem et prophetas manducent et bibant, interiorem et mysterialem sensum audire et suscipere concupiscentes, et transcendentes sensus exteriores verborum. Bonum est ergo [1]) caute mundare quod ab intus est calicis, vel paropsidis, vel catini, quia ei qui mundaverit primum, quod ab intus est calicis, fiunt etiam ea, quae foris sunt, vere mundata; et tunc inveniuntur vasa sermonum munda, quando manifestati fuerint veri et spirituales sensus eorum.

24. „Vae [2]) vobis, Scribae et Pharisaei, hypocritae, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae a foris quidem parent speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Sic et vos a foris quidem paretis hominibus justi, ab intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.“ Sicut enim superius ab intus pleni sunt rapina et intemperantia, similiter et hic pleni sunt hypocrisi et iniquitate, quae comparantur ossibus mortuorum, immunditiae universae. Hypocrisis enim cum sit aliqua simulatio boni, nihil quidem habet vitale ex eo bono quod simulat; ossium autem, ut sic dicam, virtutis illius quam simulat, mortua justitia est, aut castitas. Si enim sapienter audiamus quod vult ostendere sermo praesens, intelligimus quod omnis justitia simulata, mortua [3]) justitia est;

---

[1]) Ed. M. II: ergo caute mundare quod ab intus est calicis etc.; ed. M. I. itemque ed. Ruaei: ergo ab intus caute mundare calicis.

[2]) Matth. XXIII, 27. 28.

[3]) M. et R. in textu: mortua justitia est. Sicut etc.; R. tamen in notis: „rectius Mss: mortua justitia est; magis autem neque justitia est. Sicut etc.“

magis autem neque justitia est. Sicut homo mortuus videtur quidem homo, sed non est homo, sic et mortua castitas, nec castitas est. Mortua autem est,[1]) quae non propter Deum, sed in simulatione propter homines fit.[2]) Et quemadmodum est in mimis, qui personas suscipiunt aliquorum, et non sunt ipsi quos simulant, sed videntur; sic qui justitiam simulat, simulata justitia ejus non est justitia, sed videtur. Est enim non justitia, sed figmentum justitiae. Sic et in seductione castitas ficta non est castitas, sed videtur. Propter quod bene assimilantur hujusmodi homines sepulcris dealbatis,[3]) a foris quidem apparentibus speciosis; nam et ipsi a foris videntur justi in conspectu eorum, qui nesciunt interiora considerare, ab intus autem pleni sunt ossibus mortuorum. Tanta sunt ossa in iis et immunditiae, quanta opera simulantur bona ex malo affectu; et videntur a foris justi coram hominibus, non iis, quos Scriptura deos[4]) appellat, ad quos factum est verbum Dei, sed coram iis, qui sicut homines moriuntur. Et malum quidem[5]) esset, vel unum ossium[6]) mortui habere intus in se, vel immunditiam aliquam unam. Nunc autem vide exaggerationem Scripturae de malitia hypocritarum. Sicut enim sepulcra plena sunt ossibus et immunditia omni, sic et illi pleni sunt hypocrisi et iniquitate, non in una aliqua re simulantes, neque in conspectu unius in omni vita sua, vel duobus, vel tribus,

---

[1]) Deest „est" in ed. M. II. itemq. in textu ed. Ruaei; R. tamen in notis: „Mss: Mortua autem est, quae non etc."

[2]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: sit.

[3]) M. et R. in textu: dealbatis. A foris videntur etc.; R. in notis: „Mss: dealbatis, a foris quidem apparentibus speciosi (?); nam et ipsi a foris videntur etc."

[4]) Psalm. LXXXII, 6. 7. (LXXXI.)

[5]) R. in textu: quidem esse etc.; idem tamen in notis (edd. M. in textu): „Mss: quidem esset etc."

[6]) R. in notis: „Mss: ossum etc."

quamvis et hoc esset pessimum malum, sed omnibus diebus vitae suae in simulationibus vivunt, et aliud quidem sunt, aliud autem esse putantur. Sunt lascivi quidam [1]) ab intus, a foris autem castos se esse ostendunt, simulatores castitatis, et virginitatis fictores. Et alii simulatores justitiae, cum sint ab intus iniqui; et alii aliarum virtutum simulatores existunt, cum sint ab intus contrariis vitiis pleni. Sunt quidam et martyrii simulatores, quidam autem episcopatus, vel presbyteratus, vel diaconatus, vel ecclesiasticae scientiae vel doctrinae, tantum personas et ostentationem virtutum habentes, vere autem sunt inimici earundem virtutum quas simulant.

25. „Vae [2]) vobis, Scribae et Pharisaei, hypocritae, qui aedificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: quia si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonium redditis vobis, quia filii estis eorum, qui occiderunt prophetas. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, generatio viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennae? Ideo, ecce, ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis, et ex illis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effunditur super terram.“ Quantum ad primam faciem pertinet textus, non satis rationabiliter comminari videtur adversus eos, qui aedificant sepulcra prophetarum, et ornant monumenta justorum. Quantum ad hoc enim solum, laudabile aliquid faciebant, quia sepulcra prophetarum aedificabant, et ornabant monumenta justorum, operibus patrum suorum, quibus ausi sunt contra prophetas et san-

---

[1]) Ed. Ruaei: quidem.

[2]) Matth. XXIII, 29—35. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus turbis Judaeorum et principibus sacerdotum: vaeh vobis, etc.

ctos, non consentientes, maxime in eo quod dicunt: „si[1]) fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum.“ Quomodo ergo digni erant suscipere vae? Si autem dicit aliquis: quantum ad opus quidem illud, et professionem verborum suorum, non erant rei; propter illud autem, quod testimonium sibi reddebant esse se eorum filios, qui occiderunt prophetas, culpabiles erant: quod nec ipsum verum est. In re enim, quae ex arbitrio hominis non contingit, quomodo potest homo fieri reus? Non enim ex arbitrio uniuscujusque hominis est, cujus sit filius, boni viri, an[2]) mali viri. Ergo neque propter illud, quia aedificabant sepulcra prophetarum, et dicebant: „si[3]) fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus rei,“ vel rei erant, vel innocentes; sed quia rebus ipsis, et similitudine facinorum, testimonium sibi reddebant esse se filios eorum, qui occiderunt prophetas, implentes mensuram patrum suorum, et adhuc adjicientes quod fuerat minus, supplentes interfectionem prophetarum atque justorum interfectione Christi filii Dei. Propter quod possibile non erat, qui hujusmodi actu detinebantur obnoxii, fugere a judicio gehennae. Quibus nec suffecit sanguis Christi, sed adhuc illos prophetas et[4]) Scribas, qui fuerunt missi a Christo, interfecerunt, et crucifixerunt, in synagogis suis flagellaverunt, et persecuti sunt de civitate in civitatem. Pro quibus omnibus homicidialibus commissis justum fuerat eos pati excidium Jerusalem, captivitatem populi, patientia Dei magnitudinem et multitudinem facinorum eorum ulterius non sustinente. Venit autem in generationem eorum, qui impleverant mensuram patrum suorum,

---

[1]) Math. XXIII, 30.

[2]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: aut etc.

[3]) Matth. XXIII, 30. coll. p. 226. not. 2. et p. huj. not. 1.

[4]) Edd. Merlini: vel Scribas.

et superposuerunt Jesu Christi prophetas, et sapientes, et Scribas, omnis „sanguis[1]) justus, qui effunditur super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae," cujus interfectionem imputat Scribis et Pharisaeis, quasi non esset interfectus a patribus eorum, sed ab ipsis illis. Sic enim scriptum est: „quem occidistis inter templum et altare." Non[2]) autem possunt, qui exprobrantur a Christo, dicere Zachariam filium Barachiae unum fuisse ex prophetis duodecim, quorum

---

[1]) Matth. XXIII, 35.

[2]) R. in notis: Graeca huj. loci verba exhibet Caten. Mss. in Lucam: *Οὐ δύνανται γὰρ Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου ἀνῃρηκέναι οἱ νῦν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὀνειδιζόμενοι· εἴρηται γὰρ ἐν τῷ Ματθαίῳ· „ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου." Ἀλλ' εἰκὸς, καθά φησιν* (aut *κατάφησιν*, R. habet *κατά φησιν*) *Ἰώσηπος, Ζαχαρίαν νῦν λέγεσθαι τὸν Ἰωάννου πατέρα· περὶ οὗ ἀπὸ μὲν γραφῶν δεῖξαι οὐκ ἔχομεν, οὔτε ὅτι υἱὸς ἦν Βαραχίου, οὔτε ὅτι οἱ γραμματεῖς ἐν τόπῳ ἱερῷ αὐτὸν ἐφόνευσαν. Ἀλλ' ἦλθεν εἰς ἡμᾶς τοιαύτη τις παράδοσις, ὡς ἄρα ὄντος τινὸς περὶ τὸν ναὸν τόπου, ἔνθα ἐξῆν τὰς παρθένους εἰσιέναι, καὶ προσκυνεῖν τῷ θεῷ· τὰς δὲ ἤδη πεπειραμένας κοίτης ἀνδρὸς οὐκ ἐπέτρεπον ἐν ἐκείνῳ. Ἡ οὖν Μαρία μετὰ τὸ γεννῆσαι τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ἐλθοῦσα προσκυνῆσαι, ἔστη ἐν τῷ τόπῳ τῶν παρθένων. Καὶ κωλυσάντων τῶν εἰδότων αὐτὴν γεννήσασαν, ὁ Ζαχαρίας ἔλεγε τοῖς κωλύουσιν, ἀξίαν αὐτὴν εἶναι τοῦ τόπου τῶν παρθένων, ἔτι παρθένον οὖσαν. Ὡς οὖν σαφῶς παρανομοῦντα, καὶ εἰς τόπον τῶν παρθένων ἐπιτρέποντα γυναῖκα γενέσθαι, ἀπέκτειναν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου οἱ τῆς γενεᾶς ἐκείνης. Ὀνειδίζονται γοῦν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος οὐχ ὡς υἱοὶ τῶν τοὺς προφήτας ἀποκτεινάντων, καὶ τὸν Ζαχαρίαν μετὰ τῶν προφητῶν, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ φονεύσαντες. Οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ ἔτυχεν ὥσπερ ὁμώνυμον εἶναι τὸν πατέρα Ἰωάννου Ζαχαρίαν τοῦ ἐν τοῖς δώδεκα, καὶ τὸν πατέρα τοῦ πατρός.*

scripta habemus in manibus; sed Zachariam dicit patrem Joannis, de quo per scripturas quidem canonicas ostendere non possumus, nec quoniam filius fuit Barachiae, nec quia Scribae et Pharisaei interfecerunt eum inter templum et altare. Sed venit ad nos quaedam traditio talis, quasi sit aliquis locus in templo, ubi virginibus quidem consistere licet, et [1]) adorare Deum; expertae autem thorum virilem, non permittebantur in eo consistere. Maria autem postquam genuit Salvatorem, ingrediens adorare stetit in illo virginum loco: prohibentibus autem iis, qui noverant [2]) eam jam filium genuisse, Zacharias stetit, atque dixit prohibentibus eam, quoniam digna est virginum loco, cum sit adhuc [3]) virgo. Ergo quasi manifestissime Zachariam adversus legem agentem, et in loco virginum permittentem stare mulierem, occiderunt inter templum et altare viri generationis illius. Tamen [4]) ab iis, qui hujusmodi traditioni non credunt, exigamus rationem, quomodo non quasi filios eorum, qui interfecerunt prophetas, et [5]) cum prophetis etiam Zachariam, exprobrat Jesus propter Zachariam, sed quasi qui ipsi occiderunt Zachariam inter templum et altare. Si ergo verum est verbum Christi, quod dicit ad praesentes tunc Pharisaeos et Scribas: „quem [6]) vos occidistis inter templum et altare," non est possibile illum intelligi Zachariam, qui est ex duodecim unus. Nec tamen est mirum si contigit, ejusdem nominis esse et utrumque Zachariam,

---

[1]) M. et R. „et orare."

[2]) Ed. Ruaei: qui noverant adhuc eam jam etc.

[3]) Deest „adhuc" in textu ed. Ruaei; idem tamen in notis: „Mss: cum sit adhuc virgo."

[4]) Ed. M. II: Tamen ab iis etc., ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: Tamen eos etc.

[5]) Desunt verba „et cum prophetis" in edd. M. et R., quae nos ex graecis h. l. verbis restituimus.

[6]) Matth. XXIII, 35.

et patres eorum. Tale aliquid dicere vult sermo, quem loquitur Christus: quoniam vos, qui vos [1]) a sanguine prophetarum excusatis, et dicitis: „si [2]) fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum:" et aedificatis sepulcra prophetarum interfectorum, per [3]) haec ipsa, quae ausi estis adversum me, testimonium redditis vobis, quoniam homicidarum patrum vestrorum filii estis, quod minus fuerat iniquitatibus eorum, per meum et meorum prophetarum sanguinem adimplentes. Nec enim Christum illi crucifixerunt, vos autem crucifixistis mensuram [4]) adimplentes, et facti earum viperarum, qui [5]) interfecerunt prophetas, generamina, serpentes pessimi, viam fugae a judicio gehennae vobis ipsi claudentes propter magnitudinem facinorum, quae commisistis in Christum, et in sapientes ejus, et in prophetas, et in Scribas ipsius, et adhuc ausi estis a societate patrum vestrorum disjungere vos, et excusare a sanguine prophetarum.

26. Sed consequens est, ut aliquis, qui secundum simplicem historiam Scripturam [6]) intelligit, objiciat et requirat, quare non dixit usque ad sanguinem Joannis filii Zachariae, maxime cum lex et prophetae usque ad Joannem prophetaverint. Dicemus ad eum, quoniam manifesta est res, quod Scribae et Pharisaei non occiderunt Joannem, sed Herodes. Nam etsi non crediderunt Joanni Scribae et Pharisaei, ut scriptum est: „si [7]) dicimus:

---

[1]) Deest „vos" in ed. M. I. itemq. in textu ed. Ruaei; R. tamen in notis: „Mss: qui a sanguine prophetarum vos excusatis."

[2]) Matth. XXIII, 30.

[3]) Ed. M. II: per ipsa haec etc.

[4]) Deest „mensuram" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[5]) M. et R. „qui interfecerunt etc."

[6]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: scripturae.

[7]) Matth. XXI, 25.

„baptismus Joannis de coelo est, dicet nobis: quare ergo non credidistis ei?“ tamen adhuc reverentiam quandam habebant nominis ejus, non audentes adversus interrogationem dicere Christi de baptismate ipsius, quod ex hominibus erat. Timebant enim populum, credentes quoniam vere Joannes erat propheta. Quomodo ergo improperaret iis, qui non occiderunt Joannem, quasi interfectoribus ejus? Sed improperavit quasi interfectoribus Zachariae, dicens: quem [1]) occidistis inter templum et altare.“ Adhuc in textu dicendum est, quia non statim, ut factum fuerit peccatum, punitur peccantium generatio, sed cum subsequens generatio, debens emendare in se peccatum patrum suorum, adhuc adjecerit peccatis patrum suorum pejora: et sic si multae generationes peccaverint in gente aliqua, vel in civitate, punitur gens, vel destruitur civitas. Sic ergo et gens Judaeorum multa inferens mala prophetis, non ut coepit homicidium contra eos, statim fuerat punienda, sed post patientiam Dei, postquam addiderunt super sanguinem prophetarum sanguinem Christi, et impleverunt mensuram patrum suorum, tunc dignius sunt puniti. Non ergo peccatum quod peccavit Cain interficiens fratrem suum, aut peccatum eorum, qui interfecerunt prophetas, suscepit haec generatio Judaeorum, quae fuit in tempore Christi: sed oportebat patientiam Dei, quae fuit in gente Judaeorum, finiri mensuris, ut [2]) post multas effusiones sanguinis prophetarum et justorum, non desolata prius Jerusalem et Judaea, hoc pateretur postea in sanguine Christi, et propter hoc longanimiter [3]) Deo agente, ut accipiant Scribae et Pharisaei, populo complacente, sanguinem prophetarum Christi et, secundum Evangelium, sapientium et Scribarum,

---

[1]) Matth. XXIII, 35.

[2]) Ed. Ruaei: et post multas etc.

[3]) Edd. Merlini: magnanimiter.

quos occiderunt et crucifixerunt, et castigaverunt in synagogis suis, et persecuti sunt de civitate in civitatem: ut ejectis omnibus de Judaea, desoletur locus evacuatus ab omnibus sanctis, et patiatur quaecunque sunt passi a Vespasiano et Tito. Haec corporaliter exposuimus.

27. Si autem et moraliter haec ipsa oportet exponere, talia dicemus in loco. Arbitror, sicut Christus celatus venit in corpore, ut a carnalibus quidem speciem corporis ejus adspicientibus, et non virtutes considerantibus, homo videretur, a spiritualibus autem non speciem corporis attendentibus, sed opera virtutum ejus considerantibus, Deus intelligatur: sic est omnis Scriptura divina incorporata, maxime autem Veteris Testamenti. Spiritualis enim et propheticus sensus Scripturae celatus est in historia rei propositae, ut omnis Scriptura a mediocribus quidem secundum historiam intelligatur, a spiritualibus autem et perfectis secundum mysterium spirituale. Hac praemissa praefatione redeamus ad verbum. Quoniam sicut in ipsis prophetis recedentibus ab hac vita, corpora quidem eorum erant in sepulcris, animae autem et spiritus in regione vivorum: sic et in propheticis dictionibus est animadvertendum, ut narratio quidem eorum, secundum historiam simplicem, sit corpus, spiritualis autem sensus, et ipsa Scripturarum intima veritas, sit anima, et spiritus qui inhabitat in narrationibus simplicioribus secundum historiam. Sepulcra autem prophetarum non inconvenienter possumus existimare literas ipsas Scripturarum, et libros, in quibus collocata narratio permanet, quasi corpus aliquod positum in sepulcris. Qui ergo spiritualia Scripturarum, et veritatem earum interius celatam intelligunt et suscipiunt, habent in se animas et spiritus prophetarum, ipsi quasi regio viventium prophetarum effecti. Qui autem illa non capiunt, neque requirunt, sed simplicem narrationem, et historiam rei solam attendunt, corpora prophetarum colunt in literis posita,

et in libris quasi in quibusdam sepulcris; quales fuerunt et Pharisaei, qui recte Pharisaei sunt appellati, id est, praecisi, qui spiritualia prophetarum a corporali historia praeciderunt, quasi animam prophetarum expellentes a corpore, et occidentes ipsas prophetias, et exanimes facientes quasi nihil spirituale habentes. Et vere hypocritae sunt sola sepulcra prophetarum, corporalem historiam continentia, aedificantes et ornantes, id est, Scripturas ipsas, et libros prophetarum studentes; qui non intelligentes, quoniam corpora mortua colentes, id est, historiales narrationes, videntur quidem pie agere circa memoriam prophetarum, impii autem sunt; et non esse se socios eorum, qui interfecerunt prophetas, per hoc ipsum defendere volunt, arguuntur autem adjicientes super facinora eorum, qui interfecerunt prophetas,[1]) et implentes mensuram iniquitatis ipsorum per hoc ipsum, quod non credunt in Christum, quem non simplices historiae prophetarum, sed spiritualis earum praedicat sensus. Scito[2]) autem indubitanter, quod ubique causa incredulitatis Judaeorum exstitit ista, ut non intelligerent Jesum quasi Christum Dei: quoniam semper animum suum dederunt circa historias corporales, nihil spirituale in iis credere volentes. Utputa, exempli introducimus causa quod in Zacharia prophetatur, et dicitur quasi super asinam et pullum ingressurus sit[3]) in Jerusalem, et exterminaturus currus ex Ephrem,[4]) et equum ex Jerusalem. Hoc si quis secundum literae historiam intelligere velit de Christo, non convenit. Nec enim exponitur Christus exterminasse ex Ephrem corporales ac sensibiles currus, nec equum cor-

---

[1]) Deest „prophetas" in ed. Ruaei.

[2]) M. et R. in textu: Scio autem etc., R. tamen in notis: „Mss: Scito autem etc."

[3]) Deest „sit" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: ingressurus sit etc." Cfr. Zach. IX, 9. 10.

[4]) M. et R. constanter: Effrem.

poralem ab Jerusalem corporali. Sed si videris apud haereticos conventus ipsius mendacii quasi quodam jugo copulatos, et inter se male concordes, quos sermo veritatis destruere solet, videbis quomodo Christus Dei Verbum exterminat currus spirituales ex Ephrem spirituali. Ephrem enim semper in figura haereticorum [1]) ponitur, qui se separaverunt a Christi ecclesia, sicut Ephrem a tribu Juda. Sic enim spiritualiter equum et adscensorem Aegyptiorum projecit in mare sermo divinus, id est, impium virum cum diabolo adscensore et instigatore [2]) ipsius. Sic et equum exterminavit ab Jerusalem, quicunque diabolo adscensori subjectus fuerit, et non Christo, sicut illi equi acceptabiles Christi, de quibus dicit Habacuc: [3]) „quis [4]) adscendet super equos tuos? et equitatus tuus sanitas," id est, super Apostolos, caeterosque sanctos, in quibus habitat Christus. Propterea dicimus: „hi [5]) in curribus," ostendentes Ephrem: „et hi in equis," ostendentes adversarios Jerusalem: „nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt, nos vero surreximus, et erecti sumus." Qui testimonium sibi reddunt, quia sunt filii eorum, qui interfecerunt prophetas, per hoc ipsum, quod implent mensuram patrum suorum, super illorum incredulitatem adjicientes incredulitatem in Jesum, quae non aliunde descendit, nisi ex eo, quod non alibi vacant, nisi circa aedificia sepulcrorum propheticorum, id est, circa diligentias propheticarum literarum tantummodo, atque librorum. Alii enim [6]) sunt Scribae infelices legis, alii autem sunt Scribae, qui

---

[1]) Ed. M. II: „haereticorum," ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: haeresum.

[2]) Edd. Merlini: indagatore. [3]) M. et R. Abacuc.

[4]) Habac. III, 8. coll. LXX. viror. versione.

[5]) Psalm. XX, 7. 8. (XIX.)

[6]) M. et R. in textu: autem etc., R. tamen in notis: „Mss: alii enim sunt etc."

mittuntur a Christo secundum Evangelium, cujus et spiritus vivificat, et litera non occidit, sicut litera legis: quoniam literam legis sequentes, in infidelitatem et in vanas superstitiones incurrunt. Literam autem Evangelii qui sequuntur, id est, simplicem narrationem ipsius, salvantur, quoniam et ipsa sola Evangelii narratio simplex sufficit simplicioribus ad salutem. Et si videris Scribas legis, et Pharisaeos, agentes non solum adversus sapientes Evangelii, et quae Christi sunt prophetantes, sed etiam adversus Scribas Novi Testamenti, videbis quomodo, quantum ad se, occidunt Christi prophetas et Scribas, crucifigunt per detractionem verborum suorum, flagellant in synagogis suis. Frequenter ergo audire est apud haereticos, [1]) qui sunt spirituales Pharisaei, quomodo linguis suis quasi quibusdam verberibus maliloquii sui Christianos flagellant, et persequuntur de civitate in civitatem, interdum quidem et corporaliter, aliquando autem spiritualiter, volentes eos expellere quasi de propria civitate legis, et prophetarum et Evangelii, et Apostolorum, et in aliam et extraneam quandam civitatem evangelii alicujus alterius, mendacibus persuasionibus suis quasi persecutionibus pellunt. Secundum quod et Apostolus dicebat propter falsos apostolos: „miror, [2]) quod sic cito transferamini [3]) ab eo qui vos vocavit in gratia Christi, ad aliud evangelium, quod non est aliud, nisi sunt quidam qui conturbant vos.“ Propter quod veniet [4]) super eos omnis sanguis justus, quem effundunt per hoc ipsum, quod evertere volunt veritatem Scripturarum, quae recte sanguis et

---

[1]) Ed. M. II: „haereticos,“ ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: haereses.

[2]) Gal. I, 6. 7.

[3]) Ed. M. II: „transferamini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, aliud etc.,“ ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: transferamini a gratia Dei, qui vos vocavit, ad aliud etc.

[4]) Ed. M. II: venit.

vita dicitur Scripturarum, quia omnis Scriptura, nisi secundum veritatem intelligatur, mortua est. Effundunt ergo veritatem Scripturarum quasi sanguinem earum, sicut effusus est sanguis Abel. Et non solum tunc vox sanguinis Abel clamabat ad Deum, sed semper veritas Scripturarum ab impiis effusa, secundum quod diximus, a sanguine Christi, id est, a veritate Evangelii coepta, per omnes Scripturas interpellat ad Deum adversus eos, qui evertere [1]) eam volunt; et sanguis Testamenti, id est, veritas Scripturarum propheticarum, adversus eos qui immundam eam existimaverunt, et noluerunt sanctificari in ea quasi in sanguine vivo et sanctificanti. Sic effundunt etiam sanguinem Zachariae, qui interpretatur memoria Dei. Omnis enim qui memoriam Dei disperdere [2]) festinat in iis quos scandalizat, Zachariae sanguinem videtur effundere, filii Barachiae, qui et ipse interpretatur benedictio Dei. Per benedictionem enim [3]) Dei memores sumus Dei. Si autem nec Abel nomen indiscussum debemus relinquere, dicimus quoniam Abel luctus interpretatur. Qui ergo suscipit quod scriptum est: „beati [4]) qui lugent," salvat Abel; qui autem non recipit, sanguinem effundit Abel, hoc est, veritatem luctus salutaris. Propterea implebitur super ipsum quod scribit: „vae [5]) vobis, qui ridetis nunc, quoniam plangetis et flebitis." Inter templum et altare ab impiis memoria interficitur Dei, quando et templum Dei a lascivis corrumpitur, et altare ipsius per negligentiam orationum sordidarum [6]) coin-

---

[1]) M. et R. in textu: „avertere," R. tamen in notis: Mss: evertere eam etc.

[2]) M. et R. in textu: perdere etc., R. tamen in notis: „Mss: disperdere."

[3]) Deest „enim" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: Per benedictionem enim Dei etc."

[4]) Matth. V, 4. [5]) Luc. VI, 25.

[6]) R. in textu: sordidatum, in notis tamen: „Mss: sordidarum."

quinatur, quando et oratio alicujus fit in peccatum ipsius, sicut et de oratione Judae dictum est: „et[1]) oratio ejus fiat in peccatum ejus."

28. „Jerusalem[2]), Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te mittuntur, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub pennas, et noluisti! Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, quoniam amodo non me videbitis, donec dicatis: benedictus qui venit in nomine Domini." Dignum est quaerere, quomodo coram auditoribus loquens Salvator, inter quos erant Scribae et Pharisaei, qui gloriabantur quae legis sunt et prophetarum caute cognoscere, qua ratione dixit Jerusalem occidisse prophetas, et lapidasse ad se transmissos, cum non satis talis prophetetur historia in scripturis veteribus, quae legebantur in synagogis eorum. In lacum quidem luti missum Jeremiam legimus, non tamen interfectum in Jerusalem. Sed nec Jesaiam, vel Ezechielem, vel aliquem prophetarum tale aliquid legimus passum, in quantum suggerit memoria mea. Sed scrutans in secundo libro Paralipomenon, ubi multa de prophetis claris scripta sunt, invenio quoniam Asa iratus Ananiam prophetam se arguentem posuit quidem in carcerem, nihil tamen amplius fecit in eum. Sed et Michaeam Achab prophetantem adversus se, jussit quidem in domum carceris ire, et manducare panem tribulationis, non tamen et occidit. Unum autem legimus[3]) lapidatum Zachariam,[4]) filium Jojadae sacerdotis, populum arguentem. Non ergo invenimus in Jerusalem prophetas occisos amplius, vel lapidatos, praeterquam dixi transmissos ad Jerusalem. Propterea videndum, ne forte oporteat ex libris secretiori-

---

[1]) Psalm. CIX, 7. (CVIII.)

[2]) Matth. XXIII, 37—39. [3]) II Chron. XXIV, 21.

[4]) R. in notis: „Mss: Ananiam filium Jojadae."

bus, qui apud Judaeos feruntur, ostendere verbum Christi, et non solum Christi, sed etiam discipulorum [1]) ejus, Stephani quoque martyris, et Pauli Apostoli. Stephanus enim sic dicit: „o [2]) dura cervice, et non circumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis; [3]) sicut patres vestri et vos. Quem enim prophetarum non sunt persecuti [4]) patres vestri? et occiderunt eos, qui annunciabant adventum justi, cujus nunc vos proditores et interfectores estis. Et [5]) post hoc expulerunt eum extra civitatem, et lapidabant Stephanum clamantem, et dicentem." Paulus autem in epistola ad Thessalonicenses prima, de interfectione prophetarum talia dicit: „vos [6]) imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quae sunt in Judaea in Christo Jesu, quoniam eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judaeis; qui et Dominum occiderunt Jesum et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent;" ad Hebraeos autem ita: „lapidati [7]) sunt, secti [8]) sunt, tentati sunt, in gladio mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, et angustiati, [9]) afflicti doloribus, quorum non fuit dignus mundus, in solitudinibus errantes, et in montibus, et speluncis, et foveis terrae." Fertur ergo in scripturis non manifestis serratum esse Jesaiam, et Zachariam occi-

---

[1]) R. in notis: „Mss: Apostolorum ejus."

[2]) Act. VII, 51. 52.

[3]) M. et R. in textu: restitistis, sicut patres vestri. Quem etc., R. tamen in notis: „Mss: resistitis, sicut patres vestri et vos. Quem etc."

[4]) M. et R. in textu: persecuti? et occiderunt etc., R. tamen in notis: „Mss: persecuti patres vestri? Et occiderunt etc."

[5]) Act. VII, 58. 59. [6]) I Thess. II, 14. 15.

[7]) Hebr. XI, 37. 38.

[8]) R. in notis: „Mss: serrati sunt."

[9]) M. et R. „et angustiati."

sum, et Ezechielem. Arbitror autem circuisse in melotis, in pellibus caprinis Eliam,[1]) qui in solitudine et in montibus vagabatur. Sed pone aliquem abdicare epistolam ad Hebraeos, quasi non Pauli, nec non et secretum abjicere[2]) Jesaiae; sed quid faciat in sermones Stephani, vel Pauli ad Thessalonicenses, de prophetis interfectis prolatos, vel ipsius Domini nostri? Aut quomodo abdicet illud, quod ad Timotheum Paulus protulit dicens: „sicut[3]) Jannes et Mambres restiterunt Mosi, sic et isti resistunt veritati?“ Nec enim scimus in libris canonizatis historiam de Janne et Mambre resistentibus Mosi. Si autem adspiciat[4]) et quod ad Corinthios prima positum est: „quae[5]) oculus non vidit, nec auris audivit,“ numquid poterit haec omnia aliquis abdicare? Haec omnia diximus discutientes sermonem, non ignorantes quoniam multa secretorum ficta[6]) sunt a quibusdam impiis et iniquitatem in excelsum loquentibus; et utuntur quibusdam fictis Hypythiani, aliis autem qui sunt Basilidis. Oportet ergo caute considerare, ut nec omnia secreta, quae feruntur in nomine sanctorum, suscipiamus propter Judaeos, qui forte ad destructionem veritatis Scripturarum nostrarum quaedam finxerunt, confirmantes dogmata falsa, nec omnia abjiciamus, quae pertinent ad demonstrationem Scripturarum nostrarum. Magni ergo viri est audire, et adimplere quod dictum est: „omnia[7]) probate, quod bonum est tenete.“ Tamen propter eos, qui non possunt quasi trapezitae inter verba discernere, vera habean-

---

[1]) Edd. Merlini constanter: Heliam.

[2]) Edd. Merlini: „abjicere;“ ed. R. in textu: „adjicere,“ in notis autem: „Mss: abjicere.“

[3]) II Tim. III, 8. [4]) Ed. Ruaei: aspiciant.

[5]) I Cor. II, 9.

[6]) M. et R. in textu: facta sunt etc., R. tamen in notis: „Mss: scripta sunt.“ Equidem „ficta“ restitui.

[7]) I Thess. V, 21.

tur an falsa, et non possunt semetipsos caute servare, ut verum quidem teneant apud se, ab omni autem specie mali [1]) abstineant, nemo uti debet ad confirmationem dogmatum libris, qui sunt extra canonizatas scripturas. Tamen si quis suscipit ad Hebraeos quasi epistolam Pauli, dicit quoniam pluralia [2]) non debemus omnino referre ad plures. Nec enim plures serrati sunt, sed Jesaias solus. Nec plures lapidati sunt, nisi Zacharias [3]) tantummodo filius Joiadae. Nec occisione [4]) gladii, nisi Zacharias filius Barachiae. Sic [5]) et in melotis, et in pelle caprina Elias, et caetera similia. Adhuc autem quaeramus quod in Luca scriptum est, dicente Domino: „quia [6]) non capit prophetam perire extra Jerusalem.“ Si ergo non capit prophetam perire extra Jerusalem, id est, interfici, [7]) quaeres, si post destructionem Jerusalem jam nemo propheta est, ne forte qui interficitur extra Jerusalem propheta, falsum verbum Christi demonstret. Si autem cogunt nos Scripturae propter Agabum, et filias Philippi Evangelistae, non propter falsos Phrygiae prophetas, quaeramus ne forte omnis justus sit in Jerusalem, et non extra Jerusalem: quoniam non capit eum, qui est extra Jerusalem, passionibus affici propter Verbum. Sed quomodo Jerusalem occidit prophetas videndum. Existimo autem, sicut vulgariter dicere solent, clamavit civitas, tanquam si dicatur, qui sunt in civitate; item civitas egressa

---

[1]) Ed. M. II: „mali,“ ed. M. I. itemq. ed. R.: „mala.“

[2]) Hebr. XI, 37. 38. [3]) R. in not.: „Mss: Azarias.“

[4]) Ed. M. I: „in occisione.“ Cfr. ep. ad Hebr. XI, 37. — Rectius forsan legeris: Nec (plures) occisi sunt ore gladii, nisi etc.

[5]) M. et R. in textu: Sed et in etc., R. tamen in notis: Mss: Sic et in etc.“

[6]) Luc. XIII, 33.

[7]) M. et R. in textu: „interfici: si post etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: interfici: quaeres si post etc.“

est obviam ei,[1]) id est, qui sunt in civitate: sic Jerusalem occidit prophetas, id est, qui erant in Jerusalem, quorum causa dictum est Jerusalem occidisse prophetas. Et si cives pro civitate ponuntur, iterum occurrit ad quaestionem, qui sunt dicendi filii Jerusalem, de quibus dictum est: „quoties[2]) volui congregare filios tuos!" Sed dicimus semper civium successores filios praecedentium dici. Jerusalem autem, quae libera est a servitute peccati, quae sursum est conversatione, quae est mater nostra, non occidit prophetas, nec lapidat eos qui mittuntur ad eam. Aliud est, quod secundum similitudinem illius Jerusalem, occidentis et lapidantis prophetas,[3]) frequenter sunt quidam in ista Jerusalem imperiti constituti, et Deum non metuentes, qui, quantum ad se, occidunt et lapidant verbis sine judicio prolatis viros verbo et vita provectos, et ecclesiarum quidem canonem non requirentes, propter profunditatem autem dogmatum suspectos ab his, qui consueti sunt nova quaedam dicere, et non attendentes verbum sanum Domini nostri Jesu Christi. Dicit ergo Dominus ad Jerusalem interfectricem et lapidatricem prophetarum: „quoties[4]) volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos sub[5]) alas, et noluisti!" Quomodo hic Dominus Jesus, quasi qui frequenter voluit congregare Judaeos, non autem congregavit propter contumaciam nolentium credere, ita dicit: „quoties[6]) volui:" cum sit manifestum, semel eum docuisse in corpore Judaeos? Sed non solum in praesentia, verum etiam substantialiter semper Christus praesens fuit et in Mose, et in prophetis, magis autem et in angelis ministrantibus

---

[1]) Deest „ei" in ed. R. [2]) Matth. XXIII, 37.

[3]) Ed. Ruaei: prophetas. Frequenter sunt etc.

[4]) Matth. XXIII, 37.

[5]) R. in notis: „Mss: sub pennas, et etc."

[6]) Matth. XXIII, 37.

saluti humanae, et per singulas generationes; et sic impletur: „quoties volui." Per singulas enim generationes semper voluit, et festinavit perficere voluntatem Patris in iis; etsi non in corpore constitutus, sicut nunc in fine saeculorum, tamen semper festinavit congregare filios Jerusalem. Ipsius enim volentis congregare filios Jerusalem voces habentur in lege, et in prophetis; et de [1]) ipso scriptum est: „expandens [2]) alas suas accepit eos, et suscepit eos super scapulas suas." Et quotidianum opus est Christi, congregare filios Jerusalem, de quibus et [3]) in Jesaia et in reliquis prophetis plura dicuntur; et quotidie Dei filius congregat dispersos filios Dei, sicut gallina pullos suos sub pennas suas. Si quis autem non fuerit congregatus ab eo, judicabitur quasi qui noluerit congregari ab eo: „venit [4]) enim filius hominis quaerere quod perierat, et salvare." Et mortuus est non pro gente sola, sed ut dispersos filios Dei congregaret in unum. Judaeis quidem, qui erant filii illius Jerusalem, quae erat deorsum, comminatus [5]) est, nolentibus congregari sub pennas suas dicens: „ecce [6]) nunc relinquetur vobis domus vestra deserta." Semper autem iis, qui noluerint [7]) congregari sub pennas ipsius, comminari et dicere Christus videtur: „ecce [8]) nunc relinquetur vobis domus vestra deserta," id est, anima vestra, et corpus. Non solum enim corpus, sed etiam anima peccantium deserta relin-

---

[1]) R. in notis: „Mss: et de ipsis etc."

[2]) Deut. XXXII, 11. [3]) Deest „et" in ed. R.

[4]) Luc. XIX, 10.

[5]) Ed. M. II: „comminatur, et nolentibus," ed. M. I. itemq. ed. R. in textu: „comminatus, et nolentibus," R. tamen in notis: „Mss: comminatus est, nolentibus."

[6]) Matth. XXIII, 38.

[7]) M. et R. in textu: „noluerunt," R. tamen in notis: „Mss: noluerint."

[8]) Matth. XXIII, 38.

quitur; et sicut in deserto vulpes faciunt in [1]) iis foveas, et serpentes, generatio viperarum, cubationes. Dicit autem nolentibus congregari ad [2]) se: „quoniam [3]) non me videbitis amodo, donec dicatis: benedictus qui venit in nomine Domini." Et nec Judaei tunc Christum viderunt: nec enim visus est iis resurgens a mortuis sicut prius, sed judicio et gratia patribus tantummodo dignis. Et donec intelligentes desertionem propriam dixerint poenitentes: „benedictus [4]) qui venit in nomine Domini:" non videbunt filium Dei, nec videbunt Verbum ejus, nec considerabunt pulchritudinem sapientiae Dei. Sed et si ex nobis noluerit [5]) aliquis congregari sub pennas Christi, sed operibus malis recusaverit congregari sub pennas ejus, jam non videbit Verbum Dei, maxime ex tempore illo, ex quo congregantem illum per singulos dies refugit actu magis quam corpore: et tamdiu [6]) non videbit pulchritudinem Verbi, id est, Christum ipsum, [7]) donec conversus et poenitens a proposito malo dicat: „benedictus [8]) qui venit in nomine Domini." Tunc enim Verbum Dei benedictum, et benedicta sapientia Dei veniens venit in nomine [9]) Dei Patris super cor hominis, quando fuerit quis conversus ad [10]) Deum.

---

[1]) Deest „in" in ed. R.

[2]) Ed. M. II: „ad se," ed. M. I. itemq. ed Ruaei: „ad eum."

[3]) Matth. XXIII, 39. — Deest „quoniam" in ed. M. II.

[4]) Matth. XXIII, 39. [5]) Ed. Ruaei: voluerit.

[6]) Ed. M. II: „tantisper," ed. M. I. itemq. ed. Ruaei constanter: tandiu.

[7]) Deest „ipsum" in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: Christum ipsum, donec etc."

[8]) Matth. XXIII, 39.

[9]) R. in notis: „Mss: in nomine Domini, et Patris etc."

[10]) R. in notis: „Mss: ad eum."

29. „Et [1]) egressus Jesus de templo ibat. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, ut ostenderent ei structuras templi. Jesus autem respondens dixit iis: videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.“ Postquam omnia quae super Jerusalem ventura fuerant Christus praedixit, exiit de templo, qui conservaverat templum, ne caderet donec fuit in eo. Quamdiu enim fuit Verbum apud Judaeos, non auferens regnum Dei ab iis, tamdiu stetit, et incolumes fuerunt res Judaeorum. Postquam vero secundum verbum ipsius, quod dixerat: „auferetur [2]) a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum suum,“ abstulit regnum Dei, et gentibus dedit, tunc et Jesus et regnum Dei facti sunt apud gentes. Unde nunc nec Jesus, nec regnum Dei apud Judaeos habetur, quia relicti sunt „sicut [3]) tabernaculum in vinea, et sicut casula in cucumerario, et sicut civitas quae expugnatur,“ propter facinus quod commiserunt in Christum. Et unusquisque suscipiens verbum Dei, templum est Dei, ut recte dicatur ad eum: „nescitis, [4]) quia templum Dei estis, et [5]) spiritus Dei habitat in vobis?“ Unusquisque ergo cum sit templum sanctum Dei propter spiritum Dei inhabitantem in se, si peccaverit ipse, fit causa desertionis [6]) sui, ut egrediatur Christus ab eo: ut qui fuerat antea [7]) templum filii Dei, postmodum sit domus deserta, ut non relinquatur in eo lapis super lapidem ex omnibus dogmatibus, et bonae vitae aedificationibus, qui non destruatur. Pro-

---

[1]) Matth. XXIV, 1. 2. — Edd. Merlini: In illo tempore egressus etc.

[2]) Matth. XXI, 43. [3]) Jes. I, 8. [4]) I Cor. III, 16.

[5]) R. in notis: „Mss: et Christus Dei etc.“

[6]) Ed. M. II: „desertionis sui,“ ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: suae desertionis.

[7]) Ed. Ruaei: ante. — Paulo post M. et R. „aedificationibus, quod non destruatur.“

pter quod recordantes historiam desertionis Jerusalem, prospicere nobis debemus, ut ne egrediatur Christus ex [1]) templo, quod est in [2]) nobis, ut aedificationes templi nostri incolumes sint lapidibus et donis adornatae: ut qui viderint aedificationes, quae sunt in nobis, dicant mirantes: „vide, [3]) quales lapides, et quales structurae!" Illud autem dignum est pervidere, quomodo, quantum ad textum, sic loquuntur discipuli ad Jesum, et ostendunt ei structuras lapidum, quasi qui nunquam viderit ipsum templum, sed aliunde in primis peregrinus advenerit. Ad hoc ita est respondendum: quoniam prophetans superius ruinam ipsius futuram Christus et desertionem, sic [4]) comminatus est: „ecce [5]) nunc relinquetur vobis domus vestra deserta," audientes discipuli mirati sunt talem et tantam templi structuram ad nihilum redigendam. Propterea dicunt ad Jesum, sicut alter manifestius dicit Evangelista: „Magister, [6]) vide, [7]) quales lapides, et quales structurae!" Videlicet ut flecterent eum ad misericordiam loci illius, ne faceret quod facere [8]) fuerat comminatus.

30. Et haec corporaliter dicta sint. Moraliter autem hoc modo: cum sit humanae naturae admirabilis constructio facta, videlicet templum Dei et Verbi ejus, [9]) discipuli caeterique sancti, non solum tunc, sed etiam modo miranda opera Dei erga figmentum humanum confiten-

---

[1]) Ed. Ruaei: e templo.

[2]) Edd. Merlini: ex nobis. [3]) Marc. XIII, 1.

[4]) M. et R. in textu: sic comminatus est: Ecce nunc — deserta. Audientes etc., R. tamen in notis: „sic lege et junge juxta Mss: sic comminatus: Ecce nunc — deserta, audientes etc."

[5]) Matth. XXIII, 38. [6]) Marc. XIII, 1.

[7]) M. et R. h. l., cfr. pag. huj. not. 3., vides.

[8]) Deest „facere," quod adest in edd. M., in textu ed. R.; R. tamen in notis: „Mss: quod facere fuerat etc."

[9]) Ed. M. II: „verbi, ejus discipuli etc."

tes, ante conspectum Christi intercedunt, et provocant Christum, ut ne[1]) deserat genus humanum propter peccata ipsorum, sed magis moveant eum ad indulgentiam opera ejus miranda, quam ad iracundiam iniquitas eorum. Aliter: sicut illud templum non insemel est dirutum, sed paulatim tempore procedenti: ita et omnis homo, qui suscipit in se verbum Dei, templum est. Et si quidem post peccatum non ad plenum decidit a verbo Dei, sed adhuc salvat ex parte vestigia fidei, et religionis in se mandatorum Dei, templum est ex parte destructum, et ex parte consistens. Qui autem postquam peccaverit, curam sui non habet, sed semper a fide decurrit, et a vita, quae est secundum Evangelium, paulatim minuitur, donec ad plenum recedat a Deo viventi: hic est templum, in quo non relinquatur lapis dogmatis super lapidem mandatorum Dei, qui non destruatur. Nos ergo prospicere nobis debemus, ut omnis aedificatio pietatis in nobis integra perseveret, ut et lapidibus salutarium dogmatum adornati, et donis bonorum operum decorati capiamus in nobis Dei virtutem, et gloriam, et Christum, qui est Verbum et sapientia Dei.

31. Et tertiam expositionem introducit quidam hujusmodi: quoniam templum erat Dei aedificatum compositione sermonum significantium, omnis Scriptura Veteris Testamenti secundum historiam videlicet constructa. Quam qui construxerunt Moses vel prophetae circumpositione literarum, et ordinatione dictorum, aedificaverunt omnibus admirandam propter pulchritudinem lapidum, id est, electorum dictorum, et donis sensuum laudandorum. Hanc discipuli ostendunt Jesu suscipientes omnes scripturas; ad quos Christus respondit, dicens destruendam esse a verbo hanc corporalem et primam editionem, ut aedificetur divinius et mysterialius templum Scripturae alterius. Templum autem esse Scripturam exposuit quidam ante nos.

---

[1]) Ed. M. II: „ut non etc.“

Et quoniam qui adversatur,[1]) et extollitur supra omne quod dicitur Deus, qui sedet in templo Dei Antichristus, falsus est sermo qui in Scripturis habetur, qui simulat veritatem, proferens testimonia impiorum dogmatum de Scripturis placari aliunde nolentibus: et ipse est qui adversatur, et super cathedram Scripturarum, et super aedificationem earum sedet, ostendens se quasi sit Deus. Et semper est videre sermones haereticorum,[2]) Antichristos in templo Scripturarum sedentes, et ex ipsis volentes eos placare, qui audiunt, tanquam unusquisque eorum ipse sit Deus Verbum in Scripturis.

32. „Sedente[3]) autem ipso super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli ejus secreto, dicentes: dic nobis, quando haec erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis saeculi?“ Egressus de templo Jesus postquam dixit de eo, venit in montem Oliveti, et ibi sedebat cum discipulis suis. Puto autem mysterium esse montem Oliveti ecclesiae quae ex gentibus est, in qua sunt plantatae olivae, quarum singulae possunt dicere: „ego[4]) autem sicut oliva fructifera in domo Dei.“ Forsitan autem et in hoc Olivarum monte radices sunt bonae olivae. Rami autem inserti sunt oleastri in loco ramorum, qui[5]) ex infidelitate praecisi sunt. Agricola autem in monte residens Oliveti, Verbum est Dei in ecclesia confirmatum, Christus, qui semper oleastri ramos inserit in bonam olivam patrum Mosis et caeterorum prophetarum, ut accipientes pinguedinem a sanctis prophetis per hoc quod sensum eorum caute intelligunt, et suscipiunt, et Christum qui prophetatur ab illis, offerant fructum abundantem, et pinguiorem prioribus videlicet olivis, propter ma-

---

[1]) II Thess. II, 4. [2]) Edd. M. et R. h. l. „haeresum.“
[3]) Matth. XXIV, 3. [4]) Psalm. LII, 8. (LI.)
[5]) Edd. Merlini: „qui ex infidelitate etc.,“ ed. R. in textu: „qui infidelitate etc.,“ in notis autem: „Mss: qui ex infidelitate etc.“ — Rom. XI, 17.

ledictionem quae erat in lege decussis, ut non possint esse in usu. Post hoc considerandum est illud, quoniam accedentium discipulorum ad Jesum quidam quidem secrete accedunt ad eum, majorem in hoc ipso habentes fiduciam apud ipsum quasi domestici ejus, sicut cum interrogarent eum de solutione parabolarum, quidam autem non secrete, sed in commune eum interrogabant. Observa adhuc differentiam istorum, quoniam interdum quidem Pharisaei accedunt, sive tentantes, sive quolibet modo interrogantes, interdum autem alii discere cupientes; tamen nunquam secrete accedunt ex multitudine. Et forsitan usque nunc, qui praecipuam susceperunt vitam, et propter hoc habent fiduciam ante Christum, aliquid amplius habentes quam illi, qui ex fide communi accedunt ad Jesum, dicunt ad eum: „dic [1]) nobis, quando [2]) haec erunt?" „Haec" quae? Quod ait: „non [3]) stabit hic lapis super lapidem, qui non destruatur." Et non solum hoc [4]) discere volunt, sed etiam signum adventus Christi, et consummationis saeculi; et duo petunt ab eo, signum adventus ipsius, et consummationis saeculi. Est ergo in multis quidem creditus adventus filii Dei, et consummationis saeculi, praecipue tamen in iis, qui elegantiorem vitam sectantur. Est et aliter videre duplicem Christi adventum, id est, adventum Verbi in animam. Primum quidem rudes, et tunc incipientes cognoscere Christum, quoniam non possunt videre luciditatem pulchritudinis, dicunt: „vidimus [5]) eum, et non habebat speciem, neque decorem, sed species ejus inhonesta." Species autem inhonesta Verbi, stulta praedicatio est de Christo, quando

---

[1]) Matth. XXIV, 3.

[2]) M. et R. in textu: quando erunt haec? Quae? Quod etc.," R. tamen in notis: „Mss: quando haec erunt? Haec quae? Quod etc."

[3]) Matth. XXIV, 2. [4]) Ed. Ruaei: hoc solum.

[5]) Jes. LIII, 2. 3.

praedicamus Christum natum et crucifixum. Secundus autem adventus est[1]) Christi, in viris perfectis; de quibus dicit dispensator verbi ipsius: „sapientiam[2]) autem loquimur inter perfectos." Hi autem perfecti amatores facti sunt pulchritudinis ejus, et rogant Verbum, ut accingat se rationabilem gladium suum, et circumponat eum super mysterium nativitatis carnalis, quae appellata est mysterialiter femur. Hujusmodi enim discipuli laudant pulchritudinem et decus Verbi; et huic secundo adventui juncta est consummatio saeculi in viro ad perfectionem venienti, et dicenti: „mihi[3]) autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per[4]) quam mihi mundus crucifixus est, et ego mundo." Si enim mundus crucifixus est justis, quibus mundus crucifixus est, facta est iis etiam consummatio mundi. Necessarie ergo qui habent fiduciam accedendi secrete ad Christum, volunt[5]) discere signum adventus Christi, et consummationis saeculi, ut prodificati ex eo quod didicerunt adventum Christi, et consummationem saeculi, praebeant se dignos videre secundum adventum ipsius, et secundum quod tradidimus saeculi consummationem.

33. „Et[6]) respondens Jesus dixit iis: videte, ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, quod ego sum Christus, et multos seducent." Qui simpliciter intelligunt, arbitrantur quod hoc solum haec verba significant: quoniam multi erant venturi Christos

---

[1]) Deest „est" in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: est Christi etc."

[2]) I Cor. II, 6. [3]) Gal. VI, 14.

[4]) R. in notis: „Mss: per quem etc."

[5]) M. et R. in textu: „si volunt —, et — saeculi, praebeant se etc.," R. tamen in notis: „rectius Mss: volunt —, et — saeculi, ut prodificati ex eo quod didicerunt adventum Christi, et consummationem, praebeant se etc."

[6]) Matth. XXIV, 4. 5.

se asserentes, habentes in se etiam quasdam virtutes mirandas, et verba quibus provocent multos ad credendum, qui dignos seductione se praebuerint. Joannes autem in epistola sua dicit: „et [1]) sicut audistis, quoniam Antichristus veniet, et nunc [2]) Antichristi multi facti sunt: unde scimus, quoniam novissima hora est.“ Docet [3]) his verbis, omne verbum quod a veritate extraneum est, et asserit se Verbum esse Dei, Antichristum esse; sic enim possibile est intelligere quod ait: „et [4]) nunc Antichristi multi facti sunt,“ cum unum sit, quod est verum. [5]) Sicut autem manifestat [6]) historia lectionum, non multi fuerunt homines in tempore Apostolorum, qui Christos se esse dixerunt; nisi forte Dositheus Samareus, unde et Dositheani dicuntur, et Simon, de quo referunt Actus Apostolorum, qui se Virtutem esse Dei magnam pronunciabat. Praeter hos neque ante, neque postmodum fuerunt, quantum ad scientiam meam. Sed omnis sermo, qui profitetur expositionem Scripturarum, et fidem earum, non autem habet veritatem, juste Antichristus esse intelligendus est, veniens in nomine Christi, et dicens, quod „ego [7]) sum Christus,“ mentiens et minime potens ostendere veritatis formam in se. Et quoniam iis, qui discutiunt verba Scripturae, uti inveniant sensum ejus, frequenter occurrunt quidam intellectus quasi veri, cum non sint

---

[1]) I Joann. II, 18.

[2]) R. in notis: „Mss: nunc autem Antichristi etc.“ — Equidem „et,“ quod deest h. l., cfr. pag. huj. not. 4., in edd. M. et R., praefixi „nunc.“

[3]) Edd. M. II. et R. in textu: „Docet his verbis, omne — est, et — esse, sic — —, cum unum sit quod est Verbum. Sicut etc.,“ R. tamen in notis: „rectius Mss: Docet his verbis, omne — est, et — esse Dei, Antichristum esse: sic — —, cum unum sit, quod est verum. Sicut etc.“

[4]) I Joann. II, 18. [5]) Ed. M. I: verum.

[6]) Ed. M. II: manifestabat. [7]) Matth. XXIV, 5.

veri, aliquando autem traduntur et ab aliis verisimilibus coloratis [1]) sermonibus, ut non facile inveniatur qui verus est sensus, priusquam adversus mendaces existimationes inventus fuerit verior sensus, et firmior: propterea puto, quod Christus ad interrogationem discipulorum suorum dicentium: „quando [2]) haec erunt? et quod signum adventus tui, et consummationis saeculi?" ita respondit: „videte, ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus; et multos seducent." Vere enim qui implet illud mandatum, quod ait: „estote prudentes nummularii:" et illud, quod ait: „omnia [3]) probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos," multos videbit seduci a multis intellectibus et verbis profitentibus esse se Christum Dei Verbum. Et utinam soli qui extra ecclesiam sunt, seducerentur, facile erat cavere seductionem. Nunc autem ipsi, qui profitentur se ecclesiasticos esse, de necessariis quibusque capitulis falluntur et seducuntur, sicut ipsa dissensio eorum testimonium est, quoniam et qui intus sunt seducuntur. Sed consequenter, quemadmodum solet esse in errantibus per [4]) vias has corporales differentia erroris; — et quidam quidem etiam contra ipsam publicam viam, quae quaeritur, vadunt errantes, alii autem modicum aliquid de semita recta declinant, ut sint revocabiles —: et multae sunt errantium differentiae. Hoc modo videmus etiam eos, qui a veritate aberrant. Et Marciones quidem, et Basilides, et Valentiniani, et Apelliani, et Ophitae, multum a proposita errant via, qui omnino contraria sapiunt veritati. Quidam autem de publicis quidem et manifestis capitulis non dissentiunt,

---

[1]) Ed. M. I: „coloratis," ed. M. II. itemq. ed. R. in textu: colorati," R. tamen in notis: „Mss: coloratis."

[2]) Matth. XXIV, 3. — 4. 5. [3]) I Thess. V, 21. 22.

[4]) Deest „per" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

utputa, de uno Deo qui legem et Evangelium dedit: aut de Christo Jesu primogenito universae creaturae, qui in fine saeculi secundum praedicationes prophetarum venit in mundum, et suscepit in se veram humanae carnis naturam, ut etiam nativitatem subiret ex virgine, et mortem crucis suscepit, et surrexit a mortuis, et deificavit quam susceperat humanam naturam. Adhuc autem et de Spiritu sancto, quoniam ipse ille fuit in patriarchis et prophetis, qui postea in Apostolis datus est, et de resurrectione mortuorum sicut Evangelium docet certissime credunt, et omnia quaecunque feruntur in ecclesiis. De aliis autem non paucis, tamen modicis, nova proponunt dogmata, et ipsi utique sunt ex illis, qui seducuntur a falsis intellectibus, et verbis venientibus in nomine Christi, qui est Verbum et veritas. Et malum quidem est, invenire aliquem secundum mores vitae errantem, multo autem pejus arbitror esse in dogmatibus aberrare, et non secundum verissimam regulam Scripturarum sentire: quoniam [1]) si in peccatis moralibus puniendi sumus, amplius propter dogmata falsa peccantes. Si enim sufficeret conversatio morum bonorum hominibus ad salutem, quomodo apud gentes philosophi, aut apud haereticos multi continenter viventes nequaquam salvantur, quasi obscurante et sordidante conversationem eorum dogmatis falsitate? Arbitror autem, quoniam generalem munditiam, quae est non solum in actibus, sed etiam in scientia, volens ostendere sermo in Psalmo vigesimo tertio, dicit: „quis [2]) adscendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus, et puro corde:“ in Proverbiis autem: „quis [3]) gloriabitur castum se habere

---

[1]) M. et R. in textu: quoniam sicut in — mortalibus, puniendi sumus amplius etc.,“ R. tamen in notis: „rectius Mss: quoniam si in moralibus puniendi sumus, amplius etc.“

[2]) Psalm. XXIV, 3. 4. (XXIII.) [3]) Prov. XX, 9.

cor? aut quis confidat, mundum se esse a peccatis?" Mundum ergo corde, et castum corde, non alium arbitror esse, nisi eum, qui ab omni dogmate falso mundum et castum possidet cor; sic et innocentem manibus, et mundum a peccatis eum existimo esse, qui in actibus vitae suae irreprehensibilis est. Sciendum est autem, quoniam, quantum ad veritatem, impossibile est esse aliquem innocentem manibus, et mundum a peccatis, ut non sit purus corde, et castus a dogmatibus falsis; sicut e contrario impossibile est, mundum quidem et castum esse corde a dogmatibus falsis, ut non sit innocens manibus, et mundus a peccatis. Haec enim alterutrum se sequuntur, et non separantur ab invicem, sermo mundus in anima, et vita irreprehensibilis. Abundantius autem de capitulo illo tractavimus, docentes nos ipsos secundum ea, quae visa sunt nobis in loco, ut custodiamus nos ab omni errore falsorum dogmatum, sive de manifestis et principalibus capitulis, sive de his quae videntur minora, ut audiamus qui dixit: „non [1]) declinabitis ad dexteram, aut sinistram:" ab eo qui dixit: „Ego [2]) sum via." Nec seducamur, sed vigilemus, ne quis nos fallat eorum, qui veniunt in nomine Christi, dicentes: Ego sum Christus; ego sum veritas, et sapientia, et lumen verum. Puto autem, quia non solum est sermo Christus, et est sermo Antichristus: veritas Christus, et simulata veritas Antichristus: sapientia Christus, et simulata sapientia Antichristus, fallens amatores sapientiae Dei et veritatis, quae omnia pertinent ad fidei rationem. Sed etiam in his virtutibus, quibus conversamur secundum Deum, invenimus omnes veras [3]) virtutes esse Christum, et omnes simulatas virtutes Antichristum: quoniam omnes species boni quascunque habet Christum in se in veritate ad aedificationem

---

[1]) Deut. V, 32. [2]) Ev. Joann. XIV, 6.

[3]) Deest „veras" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

hominum, omnes[1]) eas habet in se diabolus in specie ad seductionem sanctorum. Si enim Christus justitia est, sunt autem frequenter „viae[2]) viri, quae videntur esse justae, novissima autem earum respiciunt in profundum inferni:“ quando ergo videtur justitia, cum non sit justitia vera, ea talis justitia Antichristus est, adversus justitiam, Christum. Arbitror et castitatem esse Antichristum, quae est apud haereticos, in errorem mittens homines, ne intelligant ecclesiasticam castitatem, Christum. Sic et misericordia est Antichristus contra misericordiam, Christum; qui faciunt eleemosynas, sed non propter justitiam Dei. Est et patientia Antichristus in iis, qui videntur quidem pati pro Christianitate, et usque ad effusionem sanguinis concertantes, videlicet ne videantur denegare Christianitatem, iniquitatem autem in excelsum in ipsa etiam effusione sanguinis sui loquuntur, et ponunt in coelo os suum. Est et virtus Antichristus seducens ignorantes, quoniam multi dicturi sunt Christo in illa die: „Domine,[3]) in nomine tuo daemonia ejecimus, et virtutes multas fecimus.“ Ad quos respondebit: „discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem, nunquam vos novi.“ Si enim nunquam eos Christus cognovit, virtutes autem se fecisse gloriantur in nomine Christi, non erant virtutes illae a Christo, qui non noverat illos, sed ab eo, qui transfigurat se non solum in angelum lucis, sed etiam in ipsum Christum. Opus est ergo nobis Deo auxiliatore, et ipso Christo vivente in nobis, ut apertis oculis nostris videamus, ne quis nos seducat, vel sermo, vel virtus, vel ab intus, vel a foris, promittens se esse Christum, cum sit inimicus ejus caeterarumque virtutum ipsius. Considera etiam illud, quod multi veniunt in nullo alio, nisi „in[4]) nomine meo.“ Solum enim nomen Christi Antichristus

---

1) Ed. Ruaei: eas omnes. 2) Prov. XVI, 25.
3) Matth. VII, 22. — 23. 4) Matth. XXIV, 5.

suscipit, nec opera facit, nec verba veritatis ejus docet, nec sapientiam ejus ostendit in se. Et quemadmodum, secundum quosdam, Barabbas dicebatur et Jesus, sed latro erat nihil habens Jesu praeter nomen: sic multos existimo Christos, sed nomine tantum. Nota autem, quoniam nusquam invenitur Dominus in Scripturis hoc ipso sermone utens, et dicens: Ego sum Christus; ut ne simile aliquid dicat multis venturis in nomine ejus atque dicentibus: Ego sum Christus. Sufficiebant enim ei ad credentium fidem, quoniam ipse est Christus, opera Dei, quae solus poterat facere Christus, et sermo quem docebat, et virtus, super mille voces clamantes: „Ego [1]) sum Christus." Sic autem nunquam manifeste dixit: Ego sum: sed per opera dixit, et per doctrinam pietatis, ut ipse dicat ad Petrum, quasi qui nunquam ab eo audisset, didicisset autem a Patre, quia ipse erat Christus filius Dei vivi: „beatus [2]) es Simon Bar-Jona, quia non caro et sanguis revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in coelis." Si enim ipse in corpore constitutus manifeste dixisset ad eum: Ego sum Christus: caro ei [3]) revelasse videbatur, non tantum Pater. Propterea sufficit ad seductionem Antichristorum hoc solum quod dicunt: „Ego [4]) sum Christus," quod nunquam Christus legitur dixisse; et multi sunt qui seducuntur. „Lata [5]) est enim porta, et spatiosa via, quae ducit ad perditionem, et multi intrant per eam;" pauci autem qui inveniunt [6]) eam vitam, quae „ducit ad vitam."

31. „Audictis [7]) autem proelia, et auditiones [8]) proe-

---

[1]) Matth. XXIV, 5. [2]) Matth. XVI, 17.

[3]) Edd. Merlini: eum. [4]) Matth. XXIV, 5.

[5]) Matth. VII, 13.

[6]) Edd. Merlini: „inveniunt;" ed. R. in textu: „inveniant," in notis tamen: „Mss: inveniunt." Matth. VII, 14.

[7]) Matth. XXIV, 6. — Edd. Merlini: in illo tempore dixit Jesus discipulis suis: audietis etc.

[8]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei h. loco: „opiniones." Ed. M. II. constanter: auditiones.

liorum; videte, ne terreamini. Oportet enim haec fieri, sed nondum est finis.“ Lucas autem hoc modo: „cum [1]) audieritis proelia et seditiones, ne terreamini.“ Duo proponit, unum quidem ita: „audietis [2]) proelia;“ alterum autem: „auditiones proeliorum.“ Et primum quidem videamus secundum simplicem traditionem, secundum quod multi intelligunt, quid distant auditiones proeliorum a proeliis. Pone mihi proelia esse ubi civitates super civitates insurgunt, aut gentes gentibus, aut alter alterius rem tollat, vel fortior interficiat fortem. Quid ergo post proelia auditiones significent proeliorum? Maxime quia non est dictum: Videbitis proelia, et audietis de proeliis; sed utrinque [3]) posuit: Audietis; id est, et proelia audietis, et proeliorum auditiones. Et ponamus „audire quidem proelia“ esse, quando filii pacis a proeliis custodiunt oculos suos mundos, ut non videant maligna; et quoniam non possunt adspicere super labores et dolores, audiunt de proeliis, qualis civitas pugnet adversus qualem civitatem, aut qualis gens a quali expugnetur gente. Quid autem erit extra hoc alterum audire proelia, et audire auditiones proeliorum? Vide ergo si potes, quantum ad simplicitatem verbi dico, talem differentiam dare: non est id ipsum, longe proelium positum audire quia proelium est, et juxta proelium esse, et ipsas proeliantium voces audire. Habet ergo utrumque suam significationem. Et forte qui quidem audit ipsas voces, quae fiunt in [4]) proeliis, audit proelia, qui autem de proeliis longe gestis audit, auditiones audit proeliorum: nec enim ipsa proelia audit. Cum sint autem sermones ambigui, potest quis ex diverso dicere, quoniam qui longe quidem est, amplius audit de illis, qui autem est juxta proelia, audit ipsorum proelio-

---

[1]) Luc. XXI, 9. [2]) Matth. XXIV, 6.

[3]) R. in notis: „Mss: utrumque.“

[4]) Ed. M. II: a proeliis.

rum auditiones. In utroque ergo videtur esse aliquis differentiae intellectus.

35. Adscende nunc ad moralem intellectum et spiritualem, si quo modo possis aliquem sensum de eminentia scientiae Christi, et de subtilitate Evangelistarum invenire dignum, ut non deponas evangelicae sapientiae dignitatem. Vide ergo si recordantes ea, quae superius tradita sunt de eo quod ait: „multi [1]) venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent:" possumus secundum eorum consequentiam etiam ista interpretari. Omnis igitur qui perfectus est, et videt in animam suam gloriosum adventum Verbi, quod corrumpit et consummat mundum, et crucifigit eum viro justo, ut moriantur in [2]) eo omnes res mundiales, et qui exercitatos habet sensus ad capiendum, necesse est ut quaerens, et discutiens, in multa incurrat dogmatum proelia; audiet etiam multos profitentes veritatem, et diversas de ea traditiones, ut sicut bonus miles Verbi invulnerabilis animo maneat ab omnibus profitentibus veritatem, non autem videntibus eam, neque manifestantibus, sed contraria veritatis quasi veritatem pronunciantibus, et dignus efficiatur suscipere in animam suam gloriosum Christi adventum, secundum quod est Deus Verbum, quod fuit in principio apud Deum, quod solet venire ad eos, qui postquam cognoverint Christum secundum carnem, et susceperint Verbum quod factum est caro, tantum adscendunt prae multis, ut possint capere non qualemcunque gloriam, sed gloriam quasi Unici a Patre. Et forsitan in [3]) diversis gloriis Verbum Dei apparet, secundum virtutem uniuscujusque animae videntis, secundum quod se capacem anima unaquaeque praebuerit. Ei ergo qui per-

[1]) Matth. XXIV, 5. [2]) Edd. Merl.: ei omnes etc.

[3]) Edd. Merlini: „in diversis etc." Ed. R. in textu: „a diversis," in notis autem: „Mss: in diversis etc."

fectus est, et ad consummationem saeculi pervenit quantum ad se, tale apparet Verbum, ut qui viderit ipsum,[1]) dicat: „vidimus[2]) gloriam ejus, gloriam quasi Unici a Patre, plenum gratia et veritate." Ergo si quis dignus habendus est, ut tale suscipiat Verbum et videat, necesse habet ante hujusmodi visionem Verbi audire in anima sua proelia: per alios autem, qui quasi veritatem asserunt quidquid illis fuerit visum, proeliorum auditiones. Et bene Salvator proficiscentibus[3]) ad perfectum discipulis postquam haec[4]) locutus est de proeliis, superaddidit: „videte,"[5]) et non dixit: Audite, hortans eos sollicitos esse, ut oculis animae possint videre, postquam audierint proelia, et auditiones proeliorum, singulorum quae audiuntur naturam, et videntes eam non terreantur: quoniam talia intelligibilia proelia solent in diversis persuasionibus[6]) occurrere hominibus justis, et conturbare et commovere animas eorum ad dubitandum, ne forte vera sint, quae verisimilia esse videntur, cum sint falsa, aut certe vel ad credendum iis perfecte quasi veris. Quotquot ergo proficiscuntur[7]) ad perfectionem, quae est in Christo, et ad conversationem coelestis ecclesiae, cum audierint proelia haereticorum,[8]) quae adversus veram fidem, et adversus se ipsos invicem proeliantur, et audierint auditiones proeliorum philosophiae, et vanae seductionis secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, et non secundum Christum, exercitantes se ipsos

---

[1]) Ed. M. II: „ipsum," ed. M. I. itemq. ed. R.: eum.

[2]) Ev. Joann. I, 14.

[3]) Ed. Ruaei: „proficientibus." Cfr. pag. huj. not. 7.

[4]) Deest „haec" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: postquam haec etc."

[5]) Matth. XXIV, 6. [6]) Ed. M. II: suasionibus.

[7]) M. et R. h. l.: „proficiscuntur." Cfr. p. huj. not. 3.

[8]) M. et R. h. loco: haeresum.

in his quae dicuntur, quaerunt et cogitant mandatum Christi, dicentis: „videte,"[1]) et vident quidem quae dicuntur, videntes autem cum verisimilitudine mendacia, non seducuntur, sed sperant sine vulnere talium proeliorum gloriosum adventum videre Christi, qui est Verbum: maxime si audientes secundum Christi mandatum proelia, et auditiones proeliorum, nullam perturbationem animae patiantur, sed sub pace Dei protecti, quae custodit corda et sensus dignorum, non fuerint territi. Si quis autem audiens proelia, et auditiones proeliorum, secundum quod exposuimus, non fuerit sollicitus ad videndum ea, quae dicuntur in diversis verisimilitudinibus, et quia non fuit sollicitus ad videndum, territus fuerit, non solum decipietur a multis venientibus in nomine Christi, et dicentibus: „ego[2]) sum Christus:" verum etiam interficietur ab hujusmodi gladiis insanabilia suscipiens vulnera; de quibus gladiis dictum est: vulnerant gladii, quorum vulnera sapientium linguae solent sanare. Hi autem qui perturbantur, et quia non sibi prospiciunt, in hujusmodi proelium cadunt, illi sunt qui in valle Sion vulnerantur et moriuntur, de quibus dicit Scriptura: „vulnerati[3]) tui non vulnerati gladio, nec mortui tui mortui in bello." De quibus nunc tantum significare oportet nos; sed non cujuscunque hominis[4]) est se praeparare ad audiendum proelia, et auditiones proeliorum, ut audiens videat, et non terreatur, sed viri perfecti in Christo, in carne quidem viventis, non tamen secundum carnem militantis, cujus militiae arma non sunt carnalia, sed fortia Deo, et valentia destruere munitiones, et cogitationes extollentium se adversus scientiam Dei. Nam, secundum Salomonem,

---

[1]) Matth. XXIV, 6. [2]) Matth. XXIV, 5.

[3]) Jes. XXII, 2.

[4]) Ed. M. II: „hominis est se etc."

multas civitates munitas haereticorum,[1]) suasione verborum munitas, adscendit vir sapiens, et adscendens destruxit munitionem, in qua impii confidebant. Paulus destruxit, qui paratus fuerat ad destructionem civitatum munitarum, adversantium veritati. Qui talis est, postquam audierit proelia, et auditiones proeliorum, videns, et quasi sapiens adscendens super civitates munitas, et destruens munitiones in quibus impii confidebant, laudans Deum, et gratias agens Deo, et a quo didicit talia proelia proeliari, et servare mandatum, quod ait: „sanctificate[2]) bellum," clamat et dicit: „benedictus[3]) Dominus Deus, qui docet manus meas in bellum, et digitos meos in proelium, misericordia mea[4]) et refugium meum." Et propter hujusmodi proelia dicitur de David ab uxore Nabal: „proelia[5]) Domini Dominus meus pugnabit." Puto autem et mysteria esse talium proeliorum proelia, quae in Scripturis leguntur; mysteria etiam esse destructionis proeliantium adversus veritatis congregationem, maxime quae leguntur in libro[6]) Jesu Nave, de destructionibus civitatum; et mysteria sunt omnium congregationum adversariarum virtutum. Audientes ergo proelia, et auditiones talium proeliorum, attendamus quod ait: „videte,[7]) ne terreamini." Et debemus scire, quoniam oportet haec fieri exspectanti adventum Verbi, ut audiat[8]) proelia, et auditiones proeliorum; sed non statim ut audierit, mox erit finis. Propter quod finem oportet exspectare omnem hominem, qui vult fieri salvus: quoniam „qui[9]) perseve-

---

[1]) M. et R. in textu: „munitas haeresum suasione verborum adscendit etc.," R. tamen in notis: „Mss: munitas haeresum suasione verborum munitas adscendit etc."

[2]) Jerem. VI, 4. [3]) Ps. CXLIV, 1. 2. (CXLIII.).

[4]) Deest „mea" in ed. R.

[5]) I Sam. XXV, 28. (I Regg.) [6]) Jos. X.

[7]) Matth. XXIV, 6. [8]) Ed. Ruaei: audiant.

[9]) Matth. X, 22.

raverit usque in finem, hic salvus erit." Secundum Lucam autem, si audierimus [1]) proelia et seditiones, ne conturbemur. Proelia quidem quae fiunt a scientia falsi nominis, et a sapientia principum hujus mundi; seditiones autem non consentientium sibi invicem in conventu ecclesiae. Diversas enim sententias de variis negotiis manifeste audimus, maxime qui volumus proficisci ad perfectionem, quae est in Christo. Non solum extra ecclesiam proelia, verum etiam in ecclesia intus seditiones. A quibus omnibus alieni fuerunt Apostolorum discipuli, quorum omnium, sicut in Actibus Apostolorum est scriptum, erat „cor [2]) unum, et anima una." Confirmati enim erant in eodem sensu, et in eadem scientia. Tamen nos et si audiverimus ejusmodi proelia, et seditiones hujusmodi, [3]) non terreamur. Oportet enim primum antequam videamus perfectionem sapientiae, quae est in Christo, haec fieri; sed non statim erit finis quem quaerimus. Oportet enim nos stabiliri et confirmari in pace, ut sine terrore simus, nec a seditionibus conturbemur, ut post haec valeamus capere finem, qui non est in auditione proeliorum, neque in ipsis seditionibus: pacificus enim finis longe est ab omnibus istis.

36. „Exsurget [4]) enim gens adversus gentem, et regnum adversus regnum, et erunt fames, et pestilentiae, et terrae motus per loca. Haec enim omnia initia sunt dolorum." Marcus eadem, addit autem: „et [5]) turbelae." Lucas similiter ipsa, addit autem: „terroresque [6]) de coelo, et signa magna erunt, et hiemes." Primum simplicia loci et corporalia exponamus. Sicut enim aegrotant corpora

---

[1]) Luc. XXI, 9. [2]) Act. IV, 32.

[3]) Ed. Ruaei: ejusmodi. [4]) Matth. XXIV, 7. 8.

[5]) Marc. XIII, 8. M. et R. „et turbelas." Tunc autem scribendum erat R., (ut recte legitur in edd. M.) „addit autem et turbelas."

[6]) Luc. XXI, 11.

ante mortem eorum, qui vim non extrinsecus patiuntur, et quemadmodum in omnibus per infirmitatem fit via ad separandam animam a corpore suo: sic talis et tanta creatura mundi, cum corrumpi coeperit, quasi initium habens et finem: — quoniam quae videntur temporalia sunt, et quia coelum et terra transibunt —, necesse est ante corruptionem ut langueat, ut terra quidem frequentius terrae motibus conquassetur, aër autem vim quandam morbiferam concipiens, pestilens fiat. Adhuc autem et vitalis virtus terrae repente deficiens offocet [1]) fructus, et omnes naturas arborum deficiens generatrix earum virtus. His igitur accidentibus, consequens est ut mobilis natura, quasi totius mundi pars aliqua constituta, compatiatur universarum rerum mutationi: utputa, consueta escarum nutrimenta non resumens, veniat ad defectum et corrumpatur. Nam „coeli [2]) peribunt:" quoniam „sicut vestimentum veterascent." „Quidquid [3]) autem [4]) veterascit et senescit, prope interitum est." Consequens est, ut et propter inopiam ciborum, in avaritiam et bella homines excitentur adversus eos, qui non tantam patiuntur inopiam, et ut ex comparatione aliorum quae in rebus necessariis sunt abundantium, fiant insurrectiones aliorum adversus alios, et gens pugnet adversus gentem, et regnum adversus regnum. Possibile est autem, cum aliarum indigentia rerum etiam hominum, bonum sensum habentium, indigentiam fieri, ut per haec tranquilla et pacifica vita non inveniatur in multis, sed insurrectiones, et lites, et perturbationes fiant, interdum quidem propter avaritiam, interdum autem propter concupiscentiam principatus, aliquando autem et propter gloriae vanae cupiditatem insanam, interdum autem et cupiditate vanae gloriae principum, qui non sunt contenti proprio regno, sed vo-

---

[1]) Ed. M. II: suffocet. [2]) Psalm. CII, 26. (CI.)
[3]) Hebr. VIII, 13. [4]) Ed. Ruaei: aut.

lunt suum quidem extendere principatum, et multas sibi subdere nationes.

37. Adhuc autem profundiorem dabit aliquis causam eorum, quae ante consummationem mundi sunt eventura; maxime autem de proeliis. Quoniam sicut adventus Christi in plurimis gentibus divina virtute fecit pacem, secundum quod dicit Propheta de illo: „orietur [1]) in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec extollatur luna:" et sic [2]) pax multiplicata est mundi propter incrementa ecclesiarum futura, ut ea pax [3]) salutis multorum fiat occasio, dum non coguntur exire ad bella, et pugnare pro patriis, sicut pridem fiebat: sic consequens est, cum [4]) propter abundantiam iniquitatis refriguerit caritas multorum, et ideo dereliquerit eos Deus, et Christus ejus, iterum fieri proelia, videlicet dum non prohibentur operationes seminatrices bellorum a sanctitate, sed magis adhuc nutriuntur propter malitiam hominum supercrescentem, ut omnium accidentium malorum causa esse dicantur, qui accesserunt quidem ad Verbum, sed postea declinaverunt [5]) omnes, et simul inutiles facti sunt in mundialibus malis. Nam quamdiu steterint sales terrae, ad quos Dominus dixit: „vos [6]) estis sal terrae:" et omnia constant salibus temperata. Postquam autem infatuati fuerint ipsi sales, tunc, [7]) ut secundum Scripturam dicamus, et ea, quae saliebantur ab iis, sicut insulsa infatuantur, corrumpuntur, et foetent, et resolvuntur. Adhuc au-

---

[1]) Psalm. LXXII, 7. (LXXI.)

[2]) Ed. Ruaei: et si pax etc.

[3]) Edd. Merlini: „pax;" ed. R. in textu: „pars," in notis tamen: „lege: pax."

[4]) Edd. Merlini: ut cum.

[5]) Ed. Ruaei: declinaverunt et omnes simul etc.

[6]) Matth. V, 13.

[7]) Deest „tunc" in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: ipsi sales, tunc etc."

tem et quamdiu steterit lux mundi, omnia diriguntur a claro lumine dispensata. Cum autem hoc ipsum lumen diminutum fuerit in animis hominum, dum propria et naturali esca non nutritur, tunc occupantibus omnia tenebris, cum in tristitia facta fuerint omnia et calamitatibus, fiet quasi conventus super omnia adversariarum virtutum, dum non vetantur a sanctis et a Christo in iis, qui solebat eos vetare; sed quasi in tenebris sine aliqua prohibitione operabuntur in cordibus hominum, ut excitent gentem adversus gentem, et regnum adversus regnum. Si autem, quemadmodum et placet quibusdam, et fames et pestilentiae ab hujusmodi operationibus fiunt, et ab angelis Satanae, similiter et fames et pestilentiae tunc invalescent ab adversariis[1]) virtutibus, quando non[2]) fuerint sales terrae et lux mundi Christi discipuli, qui sunt principes potestatis Dei, destruentes in hominibus proelia, quae faciunt adversariae potestates, et omnia quae ex earum malitia seminantur. Et aliquando quidem in Israel fames et pestilentiae fiebant propter peccata, et siccitates, quas orationes sanctorum solvebant, Samuelis, Jeremiae, caeterorumque similium. Bene autem positum est: „erunt[3]) fames, et pestilentiae, et terrae motus per loca.“ Nec enim insemel[4]) vult Deus perdere humanum genus, sed judicans per partes, paulatim in eo, dum fiunt fames, et pestilentiae, et terrae motus per loca, dat poenitentiae locum his,[5]) qui ex modicis castigationibus emendantur et convertuntur ad Deum. Et quemadmodum incipientibus infirmitatibus[6]) possibile est afferre medicinalia adjumenta, sic incipientibus fame, et pestilen-

---

[1]) R. in notis: „Mss: ab adversis etc.“

[2]) Deest „non“ in textu ed. R.; R. tamen in notis: „Mss: quando non fuerint etc.“

[3]) Matth. XXIV, 7. [4]) Ed. M. II. h. loco: semel.

[5]) Ed. M. II: iis. [6]) R. in not.: „Mss: infirmari.“

tiis, et terrae motibus per loca, possibile est quibusdam hominibus ad conversationem, et fidem, et sapientiam sanctorum purgatoria dare. Si autem incipientibus hujusmodi malis non fuerit facta pia correctio, proficient ad pejus fames, et pestilentiae, et terrae motus, cum locum habuerit abominatio desolationis, non contenta parte alia mundi: veniet enim [1]) ut etiam in loco sancto consistat. Tamen insurrectiones gentium super gentes, et regnorum adversus regna, et fames, et pestilentiae, et terrae motus per loca assidue [2]) exsurgentes, initia esse dicuntur pejorum calamitatum, quas Dominus appellavit dolores. Si ergo tales erunt primitiae dolorum, qualia putas erunt incrementa dolorum? Qualis autem et finis erit generalium dolorum in universo mundo, ut non jam per partes, sed universum exterminent mundum? Tamen arbitror, quae sunt secutura, adversus impios fore tantummodo, ut in doloribus acutissimis et diutinis crucientur, donec deponant quae conceperunt et formaverunt semina peccatorum ab operationibus contrariis. Et Pharao quidem non bene facere cupiens, praecepit omne masculinum, quodcunque fuerit natum Hebraeis, ut projiciatur in flumen: Deus autem bonus quasi vere bonus occidit semina malorum quae receperunt, ut per multos labores et dolores ea deponant, [3]) quoniam conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem. Et quid aliud decet Deum, nisi ut occidat omnem iniquitatem quam generant peccatores, quibus hujusmodi [4]) mortis dies melior est, quam dies nativitatis ipsius, secundum quod scriptum est:

---

[1]) Deest „enim" in textu ed. R.; ibidem tamen in notis legitur: „Mss: veniet enim etc."

[2]) Deest „assidue" in textu edd. R. et M., R. tamen in notis: „Mss: per loca assidue etc."

[3]) Edd. Merlini: „deponant;" ed. R. in textu quidem: „deponat," in notis autem: „Mss: deponant."

[4]) Ed. Ruaei: hujus mortis.

„melior [1]) dies mortis super diem nativitatis?“ Sic et abortum meliorem eo, quod nascitur, bene quis dicet. „Et [2]) dixi: bonum super eum abortum. Nam abortus hujusmodi in nativitate venit, et in tenebris ambulat, et in tenebris nomen ejus contegetur.“ Et haec tractavimus abundantius consequentia adspicientes, secundum quod ait: „haec [3]) omnia initia sunt dolorum.“

38. Quoniam autem et moralem intellectum existimo esse etiam in isto loco, secundum ea quae dixi, consequenter et haec [4]) sunt dicenda: quoniam si quis gloriosam et regalem formam Verbi visurus est, et adventum [5]) ipsius gloriosum, necesse est ei, ut excitetur non solum audire proelia, et auditiones intelligibilium proeliorum, ut videns discat nequaquam terreri, sed etiam ut videat gentem mendacii alicujus, et motum verborum trahentium ad aliquam sectam insurgentem adversus aliam aliquam mendacii gentem: quoniam hujusmodi gentibus nunquam est pacificus finis. Quod frequenter videmus inter haereticos [6]) fieri, et inter ecclesias malignantium surgere alterius [7]) haeresis gentem super gentem alterius haeresis. Sic et regnum alicujus verbi insurgit adversus alterius verbi erratici regnum: quoniam Satanas et omne mendacium adversus se ipsum dividitur semper, propterea non potest stare. Ergo qui proficiscitur ad videndam gloriam Christi, et regnum, hoc est, Verbi perfectionem, et regnum quod regnat et dominatur, ponens omnes adversarios sermones sub pedibus suis, et in conculcationem pedum suorum, necesse est ei, ut quaerens veritatem, frequenter

---

[1]) Eccles. VII, 1. [2]) Ibid. VI, 3. 4.

[3]) Matth. XXIV, 8. [4]) Edd. Merl.: et hic sunt etc.

[5]) Edd. Merlini: „et adventum ipsius etc.;“ ed. R. in textu: „adventum ipsius etc.,“ in notis: „Mss: et adventum ejus etc.“

[6]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „haereses.“

[7]) Ed. M. II: unius.

inopiam sensuum patiatur, quibus proprie anima nutritur ad requisitionem eorum, quae sunt quaerenda. Et sicut aliquando, qui proficiscebantur ad terram promissionis, afflicti sunt, famem passi sunt carnalium ciborum,[1]) tantum ut coeleste accipiant manna: sic oportet inopia sensuum tentari eum frequenter, et nihil pati ex ea, qui perfectione Verbi est nutriendus. Et quotidie hoc ipsum videmus in nobis, quando quaerimus aliquem veritatis sensum in Scripturis: priusquam inveniamus quod quaerimus, aliquam inopiam sensuum patimur, donec solvitur in nobis ejusmodi inopia sensuum a Deo, qui dat dignis escam in tempore opportuno ad manducandum, et vestimentum ad induendum. Oportet etiam eum qui videt gloriosum adventum, id est, adventum sapientiae in animam suam, necesse est eum videre pestilentias morbidorum sermonum, et nihil pati ab iis. Pestiferi autem sermones sunt omnes, qui ab hominibus pestiferis proferuntur, iniquitatem in excelsum loquentibus, et ponentibus in coelo os suum in superbia et magna promissione: utputa, Marcionis sermones adversus creatorem mundi, et impiae blasphemiae, quaedam pestilentiae sunt animarum, corrumpentes hominum mentes, et facientes animas in errorum[2]) suspicionibus aegrotare. Valentini[3]) etiam de masculinis et foemininis saeculis fabulae, et de nativitate creatoris mundi, quam ex falsa sapientia confinxerunt, et quaecunque alia garrulant, quid aliud sunt nisi pestilentiae? Basilidis quoque sermones, detrahentes quidem iis, qui usque ad mortem certant pro veritate, ut confiteantur coram hominibus Jesum, indifferenter autem agere docentes ad denegandum, et ad sacrificandum diis alienis,[4])

---

[1]) Edd. Merlini: „ciborum, tantum ut coeleste etc.“ Ed. R. in textu: „ciborum transitu, ut coeleste etc.,“ in notis: „Mss: ciborum tantam, ut coelestem etc.“

[2]) Ed. Ruaei: eorum. [3]) Edd. Merl.: Valentiniani.

[4]) Ed. M. II: „alienis. Non minus etc.“

non minus pestificant et corrumpunt audientes se, qui in iisdem sermonibus docent non esse alias peccatorum poenas, nisi transcorporationes animarum post mortem. Nam ut dimittam, manifeste falsum esse quod dicitur, adhuc autem tollunt ab hominibus salutarem timorem, et qui vel propter timorem futurarum poenarum servaturi se fuerant a multitudine peccatorum, nutriunt audaciam impietatis eorum. Multae igitur fames et pestilentiae erunt omnibus videre volentibus gloriosum Christi adventum in anima sua, sed nihil iis nocebunt. Videbunt enim tantummodo eas, sed nihil patientur ab iis. Patientur autem et motus eorum quae quaerentur in plurimis locis Scripturarum, verisimilitudinem contrarietatis vel mendaciorum habentibus, sed postmodum patientur nihil, nec motus auditionum falsarum avellet [1]) eos ab exspectatione gloriosi et divini et perfecti adventus Jesu Christi Verbi. Et qui dicturus est: „a [2]) timore tuo, Domine, in utero [3]) concepimus, et parturivimus, et peperimus spiritum salutis, quem fecisti super terram," aut secundum quod dictum est: „filii [4]) mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis," necesse est eum inprimis in omnibus istis doloribus fieri famis, et pestilentiarum, et motuum; quos [5]) sustinens pariet quod concepit et formavit in se Christum Verbum, ut dicat in nativitate ejus: „ecce [6]) evangelizo vobis gaudium magnum," et gloriam in excelsis Deo, et pacem super terram.

39. „Tunc [7]) tradent vos in tribulationes, et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, odio

---

[1]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: vellet eos etc.

[2]) Jes. XXVI, 18.

[3]) Ed. Ruaei: in utero tuo etc. [4]) Galat. IV, 19.

[5]) M. et R. in textu: „quod etc.," R. tamen in notis: „Mss: quos etc."

[6]) Luc. II, 10. 14. [7]) Matth. XXIV, 9—14.

habebunt invicem, et multi pseudoprophetae insurgent, et seducent multos; et quoniam abundavit [1]) iniquitas, refrigescet caritas multorum: sed qui permanserit in finem, hic salvus erit. Et praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis.“ Et sine expositione quidem, textus a se ipso est manifestus, quoniam frequenter traditi sunt discipuli Christi in tribulationes, et propter Verbum sunt interfecti, et propter Christum odio habiti gentibus. Si autem discutere quis velit, quod ait: „omnibus [2]) gentibus,“ non satis inveniet certum, quoniam omnibus etiam in ultimis partibus terrae commorantibus gentibus odio habetur populus Christi; nisi forte et hic aliquis dicat, propter exaggerationem positum „omnibus“ pro multis. Proponens autem tibi quod dicit: „tunc tradent vos,“ invenies quaestionem. Nec enim postquam insurrexerunt gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et post fames et pestilentias per loca, tunc traditi sunt in tribulationes, et occisi sunt, et odio habiti ab omnibus gentibus propter nomen Christi: nam et priusquam haec fierent, traditi sunt Christiani in tribulationes, et dantes testimonium veritati sunt interfecti, et odio habiti sunt gentibus cum quibus habitaverunt. Adversus hanc autem quaestionem, qui secundum verba vult intelligere, respondebit: quoniam tunc maxime tradentur Christiani in tribulationes, quemadmodum nunquam; tunc odio habendi sunt [3]) maxime ab omnibus gentibus cohabitantibus sibi, sicut nunquam; et omnia patientur pro nomine Christi, cum surrexerit gens contra gentem, et regnum adversus regnum; et fient fames, et pestilentiae, et terrae motus per

---

[1]) R. in textu: „abundavit,“ in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: abundabit.“

[2]) Matth. XXIV, 9.

[3]) Deest „sunt,“ quod exstat in edd. M., in textu ed. Ruaei; R. tamen in notis: „Mss: habendi sunt etc.“

loca. Amant enim qui in calamitatibus sunt, causas earum discutientes, invenire aliquid quod loquantur. Cum haec ergo contigerint mundo, consequens est quasi derelinquentibus hominibus deorum culturam, ut propter multitudinem Christianorum dicant fieri bella, et fames, et pestilentias. Frequenter enim famis causa Christianos culparunt gentiles, et quicunque sapiebant quae gentium sunt; sed et pestilentiarum causas ad Christi ecclesiam retulerunt. Scimus autem et apud nos terrae motum factum in locis quibusdam, et factas fuisse quasdam ruinas, ita ut qui erant impii extra fidem, causam terrae motus dicerent Christianos, propter quod et persecutiones passae sunt ecclesiae, et incensae sunt; non solum autem illi, sed et qui videbantur prudentes, talia in publico dicerent, quia propter Christianos fiunt gravissimi terrae motus. Quod autem dicitur: „et [1]) eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum,“ sic salvare quis poterit: quia nunquam quidem in unum consenserunt omnes gentes adversus Christianos, cum autem contigerint, quae Christus praedixit, tunc quasi succendendi sunt omnes a quibusdam gentilibus [2]) incipientibus Christianos culpare, ut tunc fiant persecutiones jam non ex parte sicut ante, sed generaliter ubique adversus populum Dei. Tunc continget illud, ut multi scandalizentur, qui videntur in fide consistere, et [3]) se alter alterum tradent, et erit odium inter ipsos etiam, qui videntur fideles. Tunc pseudoprophetae multi insurgent, multitudinem insensatorum fallentes; tunc et refrigescente caritate, non solum apud infideles, sed etiam in ipsis fidelibus, et fervor caritatis ex multis iniquitatibus refrigescet, ita ut pauci remaneant certantes pro veritate usque ad finem, qui et salvandi

---

[1]) Matth. XXIV, 9. [2]) Edd. Merlini: gentibus.

[3]) Ed. M. I: „et si alterutrum tradent,“ ed. M. II: „et se alterutrum tradent.“

sunt soli. Et in hoc statu constitutis rebus, evangelium quod prius non fuerat praedicatum in toto mundo, — multi enim non solum barbararum, sed etiam nostrarum gentium, usque nunc non audierunt Christianitatis verbum —, tunc autem [1]) praedicabitur, ut omnis gens evangelicam audiat praedicationem, et nemo derelinquatur qui non audivit; et tunc erit saeculi finis. Si autem haec ita se habent, jam non ignorabimus de eo quod dicit: „tunc [2]) tradent vos," nec falsum suspicabimur [3]) quod ait: „et [4]) eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum," dicentes veritatem hujus verbi nondum esse impletam, quamdiu non est factum quod ait: „tunc [5]) scandalizabuntur multi, et invicem tradent." Nondum enim multi proditores de ecclesia facti sunt, et nondum multi [6]) falsi prophetae exstiterunt multos fallentes: sic et nondum odio habiti sunt ab omnibus gentibus etiam in ultimis partibus terrae habitantibus, propter nomen Christi: sic et nondum est praedicatum evangelium regni in toto orbe. Non enim fertur praedicatum esse evangelium apud omnes Aethiopas, maxime apud eos, qui sunt ultra flumen; sed nec apud Seras, [7]) nec [8]) apud Orientem audierunt Christianitatis sermonem. Quid autem dicamus de Britannis, aut Germanis, qui sunt circa Oceanum, vel apud Barbaros, Dacos, et Sarmatas, et Scythas, quorum plurimi nondum audierunt evangelii verbum, audituri sunt autem in ipsa saeculi consummatione. Adspice enim quod ait: „et [9]) praedicabitur hoc evangelium regni in toto orbe, in testi-

---

[1]) R. in notis: „Mss. delent *autem*."

[2]) Matth. XXIV, 9. [3]) Ed. M. II: suspicabimus."

[4]) Matth. XXIV, 9. [5]) Ibid. XXIV, 10.

[6]) Deest „multi," quod exstat in edd. M., in textu ed. Ruaei; R. in notis: „Mss: et nondum multi falsi etc."

[7]) Edd. Merlini: Seres.

[8]) R. in not.: „Mss: nec apud Ariacin audierunt etc."

[9]) Matth. XXIV, 14.

monium omnibus gentibus, et tunc erit finis." Si autem vult quis temere dicere, praedicatum esse jam evangelium regni in toto orbe, in testimonium omnibus gentibus, consequenter dicere poterit et quod ait: „tunc erit finis," jam finem venisse: quod dicere temeritatis est magnae, et hominis non intelligentis quae Paulus ad Thessalonicenses epistola secunda dicit, dicens: „ne[1]) quis vos seducat ullo modo, quasi instet dies Domini: quoniam nisi venerit primum discessio, et revelatus fuerit homo peccati, filius interitus," et caetera, non „erit Domini dies." Haec secundum simplicem exposuimus traditionem. Si autem debemus secundum quod moraliter supra tradidimus, et hic intelligere moralem tractatum, talia exponemus: quoniam qui visurus est secundum Verbi Dei adventum illum gloriosum in animam suam, necesse est ut secundum mensuram profectus sui ad Verbi perfectionem insidias a contrariis operationibus patiatur, quasi magnus athleta, et traditus in tribulationes derelinquatur. Multae enim tribulationes justorum, et quanto quis justior voluerit fieri, tanto magis quasi angustam et tribulatam cum affectu ambulans viam in tribulationes incurrit,[2]) et tribulatus occiditur mundo, et quanto[3]) ad manifestiorem proficiscitur visionem Verbi, tanto[4]) amplius, quoniam perfectior invenitur Christus in eo, ab omnibus odientibus Christum odietur, tamen non tantum a gentibus omnibus secundum carnem, quantum a gentibus spiritualium nequitiarum. Ipsa enim implantata manifestatio proprie-

---

[1]) II Thess. II, 3. 2. 3. [2]) Ed. M. I: incurrat.

[3]) Ed. M. I: et quantum etc.

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. R. in textu: „tanto amplius tribulatur. Quoniam perfectior — in eo, ab — Christum odietur, non tantum etc.," R. tamen in notis: „rectius Mss: tanto amplius, quoniam perfectior etc." Ed. M. II: tanto amplius tribulatur. Quanto perfectius — in eo, tanto ab — Christum magis odietur, tamen non tantum etc.

tatum Christi in eo, propter quas et dicitur Christianus, facit eum ab omnibus habentibus spiritum mundi odiri, ad perfectionem adhuc Christi amplius et amplius contendentem. Sed et in [1]) dissensionibus et quaestionibus pauci erunt intenti veritatem plenius attingentes. Plures autem scandalizabuntur, et cadent ab ea, proditores et accusatores effecti in [2]) alterutrum propter dissensionem dogmatum veritatis, quam non [3]) omnes apprehendere possunt: quae causa fiet, ut odiant se invicem. Et cum hujusmodi quaestiones in plures venerint, multi quidem erunt non sanum [4]) tradentes de futuris sermonem, et quo modo non oportet interpretantes prophetas, quos pseudoprophetas quis dicere non peccabit, seducentes [5]) multos. Valde autem pauci erunt veritatem investigantes. Falsae autem doctrinae et ruinae [6]) a proposito veritatis fortem [7]) quidem solvent, eos autem qui prurientes sunt aure, multiplicabunt, ad delectamentum eorum loquentes iniquitatem legi contrariam; et tantum nocebunt verba docentium multorum contraria, ut etiam ferventem dilectionem, quae prius fuerat in simplicitate fidei, refrigescere faciant existimatione [8]) comprehensionis divinorum mysteriorum et veritatis. Sed qui potuerit videns omnia haec

---

[1]) R. in notis: „Mss: in discussionibus et — erunt intenti veritatem."

[2]) Deest „in" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[3]) Ed. M. II. male: nos.

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: non sane etc.

[5]) Ed. M. I. itemq. ed. R. in textu: seducere; R. tamen in notis: „Mss: seducentes."

[6]) Desunt verba „et ruinae" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: doctrinae et ruinae."

[7]) M. et R. in textu, ille: „fontem quidem solvent," hic: „fontem quidem salvent;" R. tamen in notis: „Mss: fortem quidem solvent."

[8]) M. et R. in textu: „existimatione comparationis," R. tamen in notis: „Mss: aestimatione comprehensionis."

manere in primo apostolicae traditionis et ecclesiasticae inductionis proposito, ipse salvabitur, et sic praedicatum evangelium in animas omnium erit in testimonium omnibus gentibus, id est, omnibus cogitationibus incredulis omnium animarum.

40. „Cum [1]) videritis abominationem desolationis, quod scriptum est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto, qui legit intelligat." Verba Prophetae, quae locutus est de abominatione desolationis futurae, [2]) sunt haec: „et [3]) confirmabit testamentum multis septimana una, et in dimidio septimanae tolletur sacrificium, et libatio, et super templum abominatio desolationis erit, et usque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem." Vere quidem comprehendere sermones Danielis nullius alterius est, nisi Spiritus sancti, qui fuit in Daniele, ut de septimanis omnem [4]) manifestet sermonem, et de abominatione desolationis dicta ab eo. Si autem oportet et nos pauca, secundum quod nobis videtur, exponere de hoc loco, dicendum est quoniam septuaginta annos, qui fuerunt post adventum Salvatoris nostri, demonstrare videtur sermo. Haec enim septimana, quae propter septem decadas annorum dicitur septimana, confirmat [5]) testamentum multis, quando et Apostoli Christi, post adscensionem ipsius orationi et verbo instantes a Deo illuminabantur in omnem scientiam voluntatis divinarum Scripturarum, et [6]) a Spiritu sancto. In dimidio autem septimanae, id est, in tribus et semis decadis annorum sublatum est sacrificium altaris, id est, in triginta

---

[1]) Matth. XXIV, 15. — Edd. Merlini: in illo tempore dixit Jesus discipulis suis: cum videritis etc.

[2]) Edd. Merlini: futura. [3]) Dan. IX, 27.

[4]) R. in textu: „omnibus," in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: omnem."

[5]) R. in notis: „Mss: confirmavit."

[6]) R. in notis: „Mss. omittunt *et*."

quinque annis, et [1]) impletum est quod fuerat scriptum: „in [2]) dimidio septimanae tolletur sacrificium, et libatio." Tunc autem super templum, quod fuit in Hierosolymis, facta est abominatio desolationis templi et civitatis, in eo videlicet tempore quando viderunt circumdatam Jerusalem ab exercitu, ut, secundum quod prophetaverat Salvator de ea, cognoscant quod appropiavit desolatio ejus. Et hanc desolationis abominationem, factam super templum ab exercitu Jerusalem circumdante, dicit Propheta usque ad tempus consummationis manere, ut consummatio fiat mundi super desolationem Jerusalem, et templi quod est in ea. Et ubi sunt, qui se dicunt Judaeos, et non sunt? qui dicunt, aedificabitur Jerusalem quae est deorsum, priusquam saeculi consummatio fiat? „Consummatio, [3]) inquit, dabitur super desolationem ejus." Si autem et [4]) aedificabitur templum, aedificabitur ei „qui [5]) adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut [6]) colitur, ut sedeat in templo hujusmodi, ostendens se quasi sit Deus;" „quem [7]) Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illuminatione adventus sui." Sive ergo placeat quibusdam aedificari hanc Jerusalem super terram, tamen non erit falsum quod dicitur: „consummatio [8]) est danda super desolationem ipsius." Si autem oportet et de temporibus aliquid dicere, dicimus quoniam in Chronicis Phlegontis cujusdam dicitur, — si tamen debemus et hunc quasi vera dicentem de templo suscipere —, quoniam circa quadragesimum annum a quinto decimo anno Tiberii Caesaris facta est destructio

---

[1]) Deest „et" in ed. R. [2]) Dan. IX, 27.
[3]) Dan. IX, 27. [4]) Deest „et" in ed. R.
[5]) II Thess. II, 4. coll. edd. N. T.
[6]) R. in notis: „Mss: aut quod etc."
[7]) II Thess. II, 8.
[8]) Dan. IX, 27. coll. p. huj. not. 3. et p. 274. not. 3.

Jerusalem, et templi quod fuit in ea. Deduc ergo praedicationis Domini fere annos tres, et tempus resurrectionis ipsius, quando per dies quadraginta apparens illis docebat eos de regno Dei, et invenies forsitan plus minus: quoniam circa dimidium septimanae, computans per decadas annorum, est completum quod dictum est: „tolletur [1]) sacrificium meum, et libatio," quando et super templum abominatio desolationis est facta, quae desolatio usque ad tempus consummationis manebit. „Consummatio" [2]) enim, — secundum quod diximus, — „dabitur super desolationem." Si autem constat nobis talis traditio septimanae, dicentibus, quantum ad dictum, impletum esse quod dictum est, non solum: „tolletur [3]) sacrificium meum, et libatio," sed etiam illud, quod scriptum est, ut abominatio desolationum super templum contingat, sine dubio manifeste ostenditur adventus Christi etiam ex verbis Danielis prophetae, dicentis: „septuaginta [4]) septimanae concisae sunt super populum tuum, et super civitatem sanctam, ut consummetur peccatum, et signetur peccatum, et deleantur iniquitates, et ut adducatur justitia aeterna, et ut signetur visio, et prophetia, [5]) et ungatur [6]) Sanctus sanctorum. Et cognosces [7]) intelligens, ab [8]) exitu verbi

---

[1]) Dan. IX, 27. coll. p. 274. not. 3. et p. 275. not. 2.

[2]) Dan. IX, 27. coll. pag. 275. not. 8.

[3]) Dan. IX, 27. coll. pag. huj. not. 1.

[4]) Dan. IX, 24—26.

[5]) Ed. M. II. l. l. vers. 24: „propheta."

[6]) Edd. M. et R. l. l. vers. 24. „ungetur."

[7]) Edd. M. et R. l. l. vers. 25. „cognoscet." Proprie scribendum erat: „et cognosces et intelliges."

[8]) M. et R. „ab exitu verbi respondere et aedificare etc." Equidem verba quidem singula retinui, mutata tamen structura h. modo locum explicuerim: ab exitu verbi ad reverti faciendum s. restaurandum et aedificandum Jerusalem i. e. ab exitu verbi, dati de restituenda et reaedificanda urbe Hierosolymitana etc.

ad respondendum et aedificandum Jerusalem usque ad Christum ducem septem [1]) septimanae et septimanae sexaginta duae erunt; [2]) et convertetur et reaedificabitur platea, et murus, et evacuabuntur tempora. Et post septimanas sexaginta duas interibit unctio, et judicium non est in ea; civitatem autem et sanctum corrumpet cum duce veniente, et excidetur in diluvio, et usque ad finem belli concisi interitus. Et [3]) confirmabit testamentum multis septimana una, et in dimidio septimanae tolletur sacrificium, et libatio, et pinnae usque ad consummationem festinationis.“ Post haec sequitur sermo quem exposuimus, sic habens: „et [4]) confirmabit testamentum multis septimana una,“ et caetera. Arbitror autem, septuaginta septimanas concisas super populum et super civitatem sanctam, ut consummetur peccatum, quatuor millia nongentos esse annos ab Adam usque ad septuaginta annos, qui fuerunt post dispensationem Christi. Consummatum est enim peccatum populi, propter quod et a Deo est derelictus. Et illorum quidem peccatum signatum est, credentium autem injustitia [5]) est deleta, et post deletionem ejus adducta est in Christo vita aeterna. Sed quoniam lex et prophetae usque ad Joannem, qui ostendit Chri-

---

[1]) Edd. Merlini: septem septimanae sexaginta duae.“ Ed. R. in textu: septimanae sexaginta duae,“ in notis: „Mss: septimanae et septimanae sexaginta duae.“

[2]) Deest „erunt“ in edd. M. et R. Equidem explicationis loco apposui.

[3]) Haec et quae sequuntur usque ad verba: „consummationem festinationis“ non ad vers 27. l. l., sed ad vers. 26. pertinere, proxime seqq. satis docent nos superque. Depromta sunt at simul contracta ex vers. Theodotionis, in qua haec leguntur: *Καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομὰς μία· καὶ ἥμισυ τῆς ἑβδομάδος καταπαύσει θυμίαμα, καὶ θυσίαν, καὶ σπουδὴν, καὶ ἐπὶ πτερύγιον τάξει ἀφανισμοῦ, καὶ ἕως συντελείας, καὶ σπουδῆς τάξει ἀφανισμῷ.*

[4]) Dan. IX, 27. [5]) Ed. Ruaei: justitia.

stum, propterea puto dictum signari visionem et prophetiam. Nam quoniam nequaquam sunt in prophetis visiones post Joannem, ideo signata est visio, et prophetia. Signata autem visione, et prophetia, unctus est Unigenitus Sanctus sanctorum Christus. Quem Christum unctum cognoverunt prophetae, et Daniel, et intellexerunt aliquo modo ab exitu verbi, quando „verbo [1]) Domini coeli firmati sunt.“ [2]) Et ab exitu verbi, respondere in sanctis, qui ab initio fuerunt, et prophetis Domini, [3]) sed et aedificari Jerusalem, usque ad Christum ducem transierunt septimanae sexaginta duae, hoc est, primum quidem anni quadringenti nonaginta, qui [4]) fiunt per decadas computatae septimanae septem. Post hoc autem anni quatuor millia trecenti quadraginta, qui fiunt similiter per decadas computatae septimanae sexaginta duae. Post quos reversus est Christus, et aedificavit plateam in qua sapientia fiducialiter agit, et murum in cujus fastigio praedicatur. Evacuata sunt autem populi tempora, propterea quod super additas septem septimanas, sexaginta duas septimanas, [5]) sublatum est a populo chrisma, quod fuit in templo, ut jam non sit judicium apud eos. Sed et civitas, et sanctum corruptum est cum superveniente postea duce populo illi, sive Herode, sive Agrippa. Hunc enim dicit esse historia Judaeorum. Sed vide ne putes, quod ait corrumpi cum duce veniente, referri ad Christum. Ubi

---

[1]) Psalm. XXXIII, 6. (XXXII.)

[2]) Edd. M. et R. „sunt, et ab exitu etc.“ Cfr., quo facilius obscurum huncce locum intelligas, pag. 276. not. 7. et 8. coll. Dan. IX, 25.

[3]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „Domini. Sed et etc.“ Cfr. p. 276. not. 8. coll. Dan. IX, 25. et p. huj. not. 2.

[4]) M. et R. in textu: „quae,“ R. tamen in notis: „Mss: qui.“

[5]) Ed. M. I: „septimanas. Sublatum etc.,“ ed. M. II: „septimanas, sublatum etc.“ Ed. Ruaei: septimanas: sublatum etc. Cfr. pag. 277. lin. 4. et 5.

enim voluit ipsum intelligi Christum, utrisque nominibus usus est Daniel, dicens: „usque [1]) ad Christum ducem." Quando autem tacet nomen Christi, corrumpendum introducit ducem, quoniam defecit dux post Christum, et dux [2]) de femoribus ejus; venit enim cui [3]) reposita erant. Post quem excisus est in diluvio [4]) populus usque ad finem belli concisi super eos. Sed his accidentibus illis, confirmavit [5]) Deus testamentum multis in septimana una; in cujus septimanae dimidio cessare fecit incensum, et sacrificia, et templum, quod, arbitror, a pinna nominavit, interiturum usque ad consummationem in festinatione, quando et derelicta est peccantibus iis domus eorum. Quae autem sequuntur in textu Danielis, sicut potuimus exposuimus. Haec autem omnia visa sunt nobis ex Daniele juxta interpretationem evangelici textus apponere, [6]) ut manifestemus verbum quod ait: „cum [7]) videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto, qui legit intelligat."

41. Nunc autem ipsum textum Evangelii declaremus. Diximus stare quidem in loco sancto abominationem desolationis, principem esse qui Jerusalem circumdedit exercitu. Itaque quoniam pessima contigerunt his, qui tunc fuerant in Judaea, ideo haec futura prophetans populo Dominus dicit: „tunc [8]) qui in Judaea sunt, fugiant in montes." Et talia fuerunt, quae contigerunt in tempore illo, ut ita dicamus, ut qui esset super tectum domus, non haberet tempus descendere, et tollere aliquid de domo sua, et qui in agro erat, non posset reverti in ci-

---

[1]) Dan. IX, 25. [2]) Gen. XLIX, 10.

[3]) Cfr. lectionum l. l. varietas: *τὰ ἀποκείμενα* et *ᾧ ἀπόκειται.*

[4]) Dan. IX, 26. [5]) Ibid. IX, 26. coll. p. 277. not. 3.

[6]) R. in textu: „opponere," in notis tamen (item edd. M. in textu): „Mss: apponere."

[7]) Matth. XXIV, 15. [8]) Ibid. XXIV, 16.

vitatem, et tollere vestimentum suum. Et non erat tunc tempus misericordiae, neque super praegnantes, neque super lactantes, neque super infantes earum. Ideo dicit — quantum ad verba dico —: „vae [1]) praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus.“ Et quasi ad Judaeos loquens, qui arbitrabantur in sabbato non oportere vel agere, vel ambulare viam amplius quam est sabbati iter, ideo dicit: „orate [2]) autem, ne fiat fuga vestra in [3]) hieme, vel sabbato.“ Non solum enim in sabbato, sed etiam in hieme pessimum erat salutem quaerere per fugam. Refertur autem ab his, qui Judaicam historiam conscripserunt de illis, quae tunc contigerunt, quoniam tribulatio magna facta est populo, qualis nunquam fuit ab initio mundi usque ad tempus Christi, sed nec postea fieri potest, ut talis [4]) iis contingat, propterea quod ausi sunt manus inferre in verum Christum Dei; cujus mysterium et nomen venerans David, dicebat de [5]) Saulo se persequente, et occidere se volente: „non [6]) injiciam manus meas in Christum Domini.“ Praecisionem autem dierum illorum futuram propter electos Dei, qui credunt in Christum, abbreviationem intelligimus dierum illorum. Tunc autem in magna calamitate populo constituto, et electis qui sunt in Judaea pericula patientibus, multi seductores dicebant: „ecce [7]) hic Christus, ecce illic.“ Quos observare docens discipulos suos dicebat: [8]) „tunc si quis vobis dixerit:

---

[1]) Matth. XXIV, 19. [2]) Ibid. XXIV, 20.

[3]) Deest h. l. „in“ in edd. M.

[4]) Ed. M. I: „ut alia eis contingant,“ ed. M. II: „ut talia eis contingant.“

[5]) M. et R. in textu: „de Saüle persequente,“ R. tamen in notis: „Mss: de Saüle se persequente.“

[6]) I Sam. XXIV, 11. (I Regg.) [7]) Matth. XXIV, 23.

[8]) M. et R. in textu: „dicebat tunc: Si quis etc.,“ R. in notis: „Mss: dicebat: Nunc si quis etc.“ Cfr. Matth. XXIV, 23. 24.

ecce hic Christus, ecce illic: nolite credere. Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia." Dicere autem quis potest aut Simonem [1]) Magum, qui dicebat se esse Virtutem Dei magnam, aut si quis ei similis fuit, seducere volens, si possibile esset, et electos. Haec praevenientes diximus, non adjicientes in hoc loco aliam expositionem, nisi eam quae secundum textum est, propter eos qui traditione simplici delectantur, ut quae videntur iis utilia diceremus, quoniam haec Dominus futura prophetans praescius veritatis exposuit.

42. Si autem oportet propter eos, qui volunt et possunt adscendere verbo ad altiora, replicemus [2]) ab initio proposita Evangelii verba, et secundum quod possumus exponamus eadem iterum spiritualiter. Et primum quidem suscipiamus verbum de abominatione desolationis stante in loco sancto. Debet enim qui legit diligens esse, et intelligere, ut non seducatur a desolationis abominatione. Locus igitur sanctus intelligibilis est omnis dictio Scripturae divinae, quam locuti sunt sancti prophetae, qui fuerunt a saeculo, Moses, et post eum caeteri. Non solum autem, sed etiam dictio Evangelistarum, vel Apostolorum Jesu Christi. In hoc ergo loco sancto omnium Scripturarum, tam Veteris Testamenti quam Novi, Antichristus, quod est falsum verbum, stetit frequenter, per hoc ipsum quod stare videtur in Scripturis divinis, ostendens se quasi sit Deus, et quasi ipse sit Christus [3]) Deus Verbum, et ipse est abominatio desolationis. Est enim frequenter videre in argumentationibus impiis dogmatum apud haereticos [4]) hanc abominationem desolationis, id

---

[1]) Act. VIII, 9. 10.

[2]) Ed. Ruaei: reexplicemus.

[3]) R. in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: Christus Dei Verbum."

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: haereses.

est, Antichristum verbum falsum, abominationem [1]) desolantem a Deo omnem hominem, qui receperit eam in [2]) se, abominationem adversantem veritati, extollentem se super omne verbum quod est extra eum, quod [3]) annunciatur esse verbum Dei, extollentem se et super omne quod unusquisque hominum colere vult, sive vere, sive mendaciter. Nam unumquodque haereticorum [4]) dogma non solum veritati adversatur, sed etiam caeteris dogmatibus similiter falsis. Et quoniam sic extollitur, ut etiam in templo Scripturarum sedeat, per ipsum templum, id est, per ipsas Scripturas volens se ostendere quoniam ipse vere est Deus Verbum, [5]) semper ergo qui divinas legit Scripturas, intelligat eas, maxime quando viderit abominationem desolationis, secundum ea quae diximus, stantem in eo, quem exposuimus, loco sancto sanctarum Scripturarum. Qui autem intellexerit eum, destruet vera traditione, id est, illuminatione adventus Christi, qui est veritas, eum verbum qui in alieno loco sancto stare videtur; et intelligens talem abominationem desolationis, irritam faciet eam, et ejiciet a loco sancto, in quo stare videtur. Maxime autem destruet eum Christus, qui loquitur in eo verum lumen. Iste autem Christus, si in aliquo loquatur volente [6]) audire et prodificari, non in-

---

[1]) M. et R. in textu: „falsum abominationum, desolantem etc.," R. tamen in notis: „Mss: falsum, abominationem desolantem etc."

[2]) M. et R. in textu: „in se abominationem etc.," R. tamen in notis: „Mss: in se, abominationem etc."

[3]) Edd. Merlini: „quod annunciatur esse verbum Dei, extollentem se et super omne quod etc.;" ed. R. in textu: „quod annunciatur esse extollentem se et super omne verbum Dei, quod etc.," in notis: „Mss: quod annunciatur esse Verbum Domini, extollentem se et supra omne quod etc."

[4]) M. et R. „haeresum."

[5]) Edd. Merlini: verbum. Semper etc.

[6]) Edd. Merlini: volenti.

firmatur, sed omne falsum verbum, quod est abominatio desolationis, stans in loco sancto et sedens in templo Dei, quod est Antichristus, interficiet spiritu oris sui per eos, qui se praebuerint capaces ipsius. Quod verbum falsum frequenter non stat, sed etiam sedet in templo, quando quasi rationabiliter et bene constructum videtur. Qui autem vident hanc abominationem desolationis, ita ut possint de ea dicere: „non enim versutias ejus ignoramus," in eo dum legunt intelligentes quae vera sunt, fugiant falsum, et recedant ubi eos mendacium comprehendere non valebit. Non autem potest comprehendere mendacium eos, qui ex Judaea, litera,[1]) fugiunt ad spiritualia et intelligibilia, et sublimes veritatis montes. Ut autem intelligamus: „fugiant[2]) in montes," accipe exemplum, quod dicitur manifeste de fuga laudabili, quale est quod ait Apostolus: fugite[3]) fornicationem," et quod ait Sapientia: „quasi[4]) a facie serpentis fuge peccatum:" vel quale est quod in mysterio dicit Rebecca Jacob: „ecce[5]) Esau frater tuus minatur occidere te. Nunc ergo, fili, audi vocem meam, et surgens fuge ad Laban fratrem meum in Carran, et habita cum illo aliquot dies, donec avertatur ira fratris tui." Et omnis arbitror, qui filius est Jacob, opera consummans Jacob, intelligens omnem morem odibilem Deo,[6]) qui est Esau, fugit quasi intelligens. Si autem non fugiat eum, fornicarius[7]) est, et pollutus sicut Esau, et quasi non fugiens Esau, sed cohabitans ei, non fit filius Jacob, qui fugerat eum. Ipse autem Jacob habitans cum Laban, utiliter sibi et dispensa-

---

[1]) Ed. Ruaei: „litteras." Cfr. Matth. XXIV, 16.

[2]) Matth. XXIV, 16. [3]) I Cor. VI, 18.

[4]) Sap. Sirac. XXI, 2. (Ecclesiastic.)

[5]) Gen. XXVII, 42—45. [6]) Ed. Ruaei: a Deo.

[7]) M. et R. in textu: eum, qui fornicarius etc., R. tamen in notis: „Mss: eum, fornicarius etc."

tioni, quae erat secundum Deum, abscondit cor suum, ut non annunciaret ei quoniam fugiebat, et fugiebat ipse et omnia ejus. Bonum est ergo fugere etiam a [1]) Laban, a consiliatore [2]) carnalium qualitatum, in quibus habitantem non oportet permanere in iis, sed fugere cum omni domo sua. Nam et si voluerit persequi post eum, Deus illum avertet a fugientibus eum: ut etsi comprehenderit eum postmodum aliquando, nihil mali facere ei possit fiducialiter pronuncianti: „apud [3]) quem inveneris deos tuos, non vivat in conspectu fratrum nostrorum; cognosce quid [4]) tuorum est apud me, et accipe.“ Nec enim cognosci poterit aliquid apud Jacob de rebus Laban. In his ergo evangelicis dictis, quae in praesenti tractamus, imperatur, ut qui cognoscunt abominationem desolationis stantem in loco sancto, intelligant in [5]) eo dum legunt, ut fugiant in montes. Qui ergo in tali Judaea quam diximus, id est, in vetustate literae constitutus habetur, fugiat in montes spiritualium novitatum. Et si quis inventus fuerit adscendisse super tectum verbi, et stare in fastigio aedificationis ejus, non descendat inde occasione, ut auferat aliquid de domo sua, et vadat. Nihil enim opus habebit manens in tecto, et abstinens se ne quando inde descendat. Et si fuerit quis in agro, sive in eo, in quo absconditus est thesaurus, sicut Dominus ait in parabola quadam, aut qualis fuit ager ille Jacob plenus, cui assimilaverat eum benedicens pater ipsius, et dicens: „ecce [6]) odor filii mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus;“ in quo agro secundum spirituales be-

---

[1]) R. in notis: „Mss: ad Laban a consiliatore.“ Cfr. Gen. XXXI.

[2]) Ed. M. II: a conciliatore.

[3]) Gen. XXXI, 32. [4]) Ed. M. II: quod.

[5]) R. in notis: „Mss: in eodem loco, ut fugiant etc.“

[6]) Gen. XXVII, 27.

nedictiones legis, benedicitur omnis qui secundum legem vixerit, dicente Scriptura: „benedictus [1]) tu in civitate, benedictus tu in agro." Qui ergo est in tali agro totius plantationis, quam plantavit pater coelestis, non revertatur retro. Non enim tantummodo ille, qui mittit manum in aratrum, et reversus fuerit retro, non est aptus regno Dei; sed etiam qui in agro est, quem tradidimus, et reversus fuerit retro causa eorum, quae oportuerat oblivisci, sine dubio incurret in abominationem desolationis, id est, in seductionem verbi mendacis: et maxime si spoliaverit se vestimentum suum vetus, id est, veterem hominem cum actibus ejus, et iterum conversus fuerit retro tollere vestimentum suum. Diligenter ergo debemus attendere, ne forte aliquid eorum, quae sunt deorsum, et sunt in domo, velimus descendentes tollere, aut relictum vestimentum retro repetere relinquentes agrum, et conversi retro, cum debueramus appetere [2]) ea, quae sunt priora, et oblivisci posteriora, et neque stare in aliqua regione illa, sed in monte salvari, ut non comprehendamur cum his, qui sunt combusti, propter quod in Sodomis sunt comprehensi.

43. „Vae [3]) autem praegnantibus et nutrientibus in illis diebus." Quoniam sunt et aliquae animae concipientes generationes, manifestavit Propheta dicens: „a [4]) timore tuo, Domine, in utero concepimus, et parturivimus et peperimus spiritum salutis, quem fecisti super terram." Sicut enim in praegnantibus formatur et figuratur semen, sic et in anima, quae suscipit verbum, paulatim formatur et figuratur conceptio verbi in ea. Et hoc puto dicere Paulum ad Galatas: „filii [5]) mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vo-

---

[1]) Deut. XXVIII, 3. [2]) Edd. Merlini: aut petere.
[3]) Matth. XXIV, 19. [4]) Jes. XXVI, 18.
[5]) Gal. IV, 19.

bis," tanquam[1]) si dicat: donec formetur et manifestetur Verbum in vobis. In epistola ad Timotheum dicit idem, salvandam mulierem „per[2]) filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctitate cum castitate." Quae est autem haec mulier, nisi anima, quae verbum concipit Dei et veritatis, et parit opera bona similia Christo? Irrationabile autem est existimare de sensibili generatione dictum quod ait: „mulier[3]) seducta in praevaricationem facta est, salva autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctitate cum castitate." Animae ergo quae noviter susceperunt verbum, et adhuc praegnantes constitutae, necdum fructificaverunt in eo in utero intelligibiliter habentes, non possunt sustinere stantem in loco sancto adversantem veritati sermonem, neque stare quominus seducantur persuasionibus ejus. Propterea si aliquando abominationem desolationis, secundum quod tradidimus, stantem in loco sancto viderit anima in utero habens, quae necdum fructificavit ex verbo, incurrit in vae, quod Dominus dicit: „vae[4]) praegnantibus." Projiciet enim conceptionem, et evacuabitur a spe, quae est in actibus veritatis. Sed et si videatur formatum et fructificatum verbum, non autem fuerit enutritum sufficienter augentibus et magnum facientibus eum nutrimentis, sed manserit immaturum, secundum similitudinem sugentis factum[5]) est, et super hujusmodi generationes veniet quod super sugentes. Si autem, sicut in multis exempla-

---

[1]) Desunt verba: „tanquam si —— Verbum in vobis," in textu edd. M. et R., R. tam. in not.: „Mss. etc."

[2]) I Tim. II, 15. [3]) I Tim. II, 14. 15.

[4]) Matth. XXIV, 19. — In seqq. M. et R. constanter: facientibus *eum* nutrimentis.

[5]) M. et R. in textu: „factum est, super etc.," R. tamen in notis: „Mss: lactatum, et super etc." — R. insuper in notis: forte „lac tantum" legendum est pro „lactatum."

ribus[1]) scriptum est: „vae[2]) sugentibus," dicendum est, quoniam animae sunt,[3]) quae lactantur adhuc, ad quas dicit Apostolus: „lac[4]) vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis. Sed nec usque adhuc potestis, adhuc enim estis carnales." Dicit autem et alibi: „facti[5]) estis opus habentes lacte, et non solida esca. Omnis enim qui lacte alitur, imperitus est verbo justitiae: parvulus enim est." Istae sunt ergo animae, quae propter infirmitatem, et quia facile seducuntur, non possunt inseducibiliter[6]) permanere in[7]) conspectu abominationis desolationis stantis in loco sancto: seductae enim consentiunt ei, utpote Deo. Et est videre haereticorum ecclesias plenas de lamentandis praegnantibus, vel nutrientibus, vel sugentibus. Plerumque enim animae, quae in ecclesia praegnantes fuerunt, aut nutrientes, aut sugentes, fuerunt seductae a desolationis abominatione; et seductae ab eo verbo falso, qui[8]) stat in loco sancto per falsam traditionem dogmatum perversorum, abominationis illius susceperunt vae, quod a Domino factum est: „vae[9]) in utero habentibus et nutrientibus." Non autem quandocunque, sed in diebus illis[10]) abominationis desolationis[11]) desolationum. Omnis enim qui audit verba iniquitatem in excelsum loquentium, et suscipit ea in diebus ejus, ille abominationi[12]) desolationis subditus fit.

---

[1]) Edd. Merlini: exemplariis. [2]) Matth. XXIV, 19.

[3]) Deest „sunt" in edd. Merlini.

[4]) 1 Cor. III, 2. [5]) Hebr. V, 12. 13.

[6]) Edd. Merlini: in se docibiliter.

[7]) Eaedem: a conspectu.

[8]) M. et R., „qui stat." Cfr. pag. 286. not. 4.

[9]) Matth. XXIV, 19.

[10]) R. in notis: „Mss: illius." Cfr. Matth. XXIV, 19.

[11]) Deest „desolationis" in edd. M.

[12]) R. in textu: „abominatione;" idem tamen in notis: „lege: abominationi."

44. „Orate[1]) autem, ut ne fiat fuga vestra hieme, vel sabbato.“ Est enim, sicut diximus, quaedam fuga hominum secundum praeceptum Verbi, ut qui fugit quae fugere oportet, melior sit eo, qui non fugit, et[2]) ideo talia et majora delinquit per hoc quod non fugit, sed semetipsum subditum facit perdentibus animam malis. Quod[3]) est autem constituta fuga atque laudabilis, manifeste docet Apostolus dicens: „fugite[4]) fornicationem.“ Fugit autem fornicationem, qui omnem occasionem irritantem et provocantem ad fornicandum evitat, et neque juvenibus in fabulis juvenilibus commiscetur, in quantum potest, ne forte consumatur per eas; neque descendit ad consuetudines eorum talium, sed avertit se omnino ab hujusmodi hominum concitationibus. Qui vult fugere fornicationem, audiat et illud quod dicitur: cum[5]) saltatrice noli assiduus esse, ne forte consumaris in desideriis ejus.“ Fugit autem fornicationem abundantius, qui accendentes et excitatrices seminis escas, in quantum valet, evitat, et vino, si potest fieri, non utitur[6]) donec transeat ferventior aetas. Si autem utitur, modico utatur secundum Apostolicum praeceptum dicens Timotheo: „jam[7]) noli aquam bibere, sed vino modico utere, propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates.“ Et quid plura? Ille est qui fornicationem fugit, et semper fugam istam laudabilem operatur, quae a Deo fugere non permittit. Operatur autem hanc fugam qui promtus est ad fugiendam fornicationem. Et non solum fornicatio no-

---

[1]) Matth. XXIV, 20.

[2]) Desunt verba: „et ideo — — per hoc quod non fugit,“ in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[3]) R. in notis: „Mss: Quoniam est etc.

[4]) I Cor. VI, 18. [5]) Sap. Sirac. IX, 4. (Eccles.)

[6]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: utatur.

[7]) I Tim. V, 23.

bis est fugienda, sed et omne peccatum. Ideo bene dixit Scriptura: „quasi[1]) a facie serpentis fuge peccatum." Frequenter autem convenit fugere ab Antichristo verbo, et falsi nominis scientia: maxime quando necdum sic idoneus est homo, ut habeat in se Dominum operantem, qui interficit[2]) spiritu oris sui persuasiones[3]) mendaciorum, nec adscendit ad tantum altitudinis, ut habeat in se eum, qui destruit illuminatione adventus sui omnem persuasionem,[4]) verisimilitudinem veritatis habentem et assimilantem se veritati. Qui autem fugit, debet cognoscere etiam locum, ad quem fugere debet, et orare etiam propter tempus, ut non in eo tempore fugiat, quod est adversarium fugae. Loca ergo fugientibus erunt montes, quos Christus ostendit dicens: „tunc[5]) qui in Judaea sunt, fugiant in montes." Et qui fugiunt[6]) in istos montes, dicant Psalmum graduum sic habentem: „levavi[7]) oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi." Ideo autem tollit oculos suos in montes, quia scit abundantiam qua est in montibus illis; propterea dicit: „fundamenta[8]) ejus in montibus sanctis." Et si fugerit in montes quos praecepit Dominus, veniet ad locum sanctum, in quo factus et videns visum illum magnum, dicet quod dictum est: „transiens[9]) videbo visum hunc magnum." Et qui hujusmodi est, audiet: „solve[10]) calceamentum pedum tuorum, locus enim, in quo tu stas, terra sancta est." Fugiant ergo in montes, qui fugiunt secundum Dei manda-

---

1) Sap. Sir. XXI, 2. (Ecclesiastic.)
2) R. in notis: „Mss: qui interficiat." — II Thess. II, 8.
3) Ed. M. II: suasiones. 4) Ed. M. II: suasionem.
5) Matth. XXIV, 16.
6) R. in notis: „Mss: fugit — dicat etc."
7) Psalm. CXXI, 4. (CXX.)
8) Psalm. LXXXVII, 1. (LXXXVI.)
9) Exod. III, 3. 10) Exod. III, 5.

tum. Quoniam ergo in tranquillitate animae constitutae possunt impetrare fugam salutis, hieme autem comprehendente incurrunt in eos, quos fugiunt, ideo orent, ut ne fiat fuga eorum hieme vel sabbato, si quidem vigilaverit Christus in iis. Si autem obdormierit, tunc descendens procella venti in stagnum, descendet etiam super eum qui fugit, quia non simul [1]) Jesus fugit cum ipso, ostendens ei fugam optimae viae. Tamen si descenderit aliquando procella, et hiemem [2]) fuerit operata, oret quis et suscitet orationibus suis Christum, ut imperet [3]) vento et mari, ut tranquillitate facta iterum fugiat, ut non comprehendatur a fornicatione, aut avaritia, aut a gloria vana, aut ab aliquo malo persequente se, vel ab ipsa abominatione desolationis, id est, dogmate falso.

45. „Orate, [4]) ut ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato." Deus in sex diebus fecit opera mundi, et requievit in sabbato. Requievit autem ab operibus mundi, quae facere coepit. Opera autem justitiae semper sine initio operatur, et operabitur sine fine. [5]) Sic et hominum genus ante Christi adventum operati sunt omnes opera mundi, et nemo requievit ab iis, sabbatizans jugiter ab operibus bonis. Veniens autem Dominus noster, sabbatum nostrum et requies nostra, attulit nobis requiem sabbati sui, ut sicut ille requievit in sabbato ab operibus mundi, non autem requievit ab operibus justitiae, sic et nos per ipsum sabbatizemus ab operibus mundialibus, et carnalibus, et nocivis, opera autem justitiae semper exerceamus. Quoniam autem ipse nobis allaturus fuerat hu-

---

[1]) Deest „simul" in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss. etc."

[2]) R. in notis: „Mss: hieme."

[3]) R. in notis: „Mss: increpet."

[4]) Matth. XXIV, 20. — Gen. II, 2.

[5]) Ed. Ruaei: „fine: et sic hominum etc."

jusmodi sabbatum, in quo nullum opus faciamus servile, testatur et ipse per Prophetam dicens de indignis Judaeis ita: „donec [1]) juravi in ira mea, si introibunt [2]) in requiem meam.“ Et iterum Lamech, nomen imponens filio suo Noe in mysterio Christi, ita dixit de eo: „et [3]) vocavit nomen ejus [4]) Noe, dicens, quoniam hic dabit nobis requiem a moeroribus nostris, et ab operibus manuum nostrarum, et a terra quam maledixit Dominus.“ Omnis ergo qui vivit in Christo, semper in sabbato vivit et in requie, requiescens ab operibus malis, operatur autem opera justitiae incessanter. Multi autem nomen Christi habentes, non gratiam, e [5]) contra sabbatizant ab operibus bonis, operantur autem opera mala. Mediocres autem interdum dimittunt sabbatismum operum malorum, et sabbatizant ab operibus bonis, non bona operantes, sed mala. Quidam autem et [6]) ab operibus malis sabbatizant, non autem exercent opera bona, cum oporteat non solum mala fugere, sed etiam bona exercere. In tali ergo sabbato operum bonorum, quando bona opera non facit homo Christianus, jubet nos Christus orare, ne fuga nostra fiat in illo. Cessante enim te ab operibus bonis, si quidem steteris ante faciem abominationis, et ultro te subdideris ei, [7]) voluntarie mortuus es gladio verbi mendacis. Si autem volueris fugere, et abominatio desolationis secuta fuerit te, sive [8]) persecutionibus suis franget te, quia non operantur in te virtutem patientiae opera

---

[1]) Psalm. XCV, 11. (XCIV.)

[2]) Edd. Merlini: intrabunt. [3]) Gen. V, 29.

[4]) Edd. Merlini: ejus dicens Noe, quoniam etc.

[5]) Ed. M. II: e contrario. [6]) Deest „et“ in ed. R.

[7]) Edd. Merlini: ei voluntarie, mortuus es etc.

[8]) M. et R. in textu: „sine,“ R. tamen in notis: „Mss: „sive.“

tua bona, sive[1]) seductionibus suis capiet te, quoniam intelligentiae lumen non operatur in te opera tua bona. Nemo enim in tali periculo falsi dogmatis facile superatur et fallitur, nisi quia[2]) nudus est ab operibus bonis. Propterea et Apostolus dicit de ipso periculo: „pro[3]) eo quod caritatem veritatis non acceperunt, dabit illis operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes[4]) qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati." Cum autem viderimus abominationem desolationis, quae dicta est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto, videbimus et magnam tribulationem instantem, qualis facta non est ab initio mundi usque ad[5]) illam ipsam, neque fiet postea. Quae enim major tribulatio, quam videre fratres nostros seduci propter sanctum locum a desolationis abominatione stante in eo? Et si quidem amici alicujus aut proximi mors corporalis magnam operatur tribulationem ei, qui non fuerit meditatus ut sufferat eam: qualem putas tribulationem ei, qui compatitur quando unum passum fuerit membrum, et ei, qui viderit quando scandalizatus fuerit aliquis frater? Si autem et quis viderit se ipsum moveri et conturbari a desolationis abominatione, quasi non sit abominatio desolationis, et viderit se periclitari propter dilectionem quam habet in sanctum locum, ita ut paene consentiat ei abominationi tanquam sit Deus, et tradat semetipsum abominationi quasi Deo: quomodo putas eum tribulari magna tribulatione, qualis non fuit ei ab initio, ex quo venit in mundum, usque ad illud tempus? Sed nec alia tribulatio ta-

---

[1]) M. et R. in textu: „sine," R. tamen in notis: „Mss: sive."

[2]) Edd. Merlini: qui. [3]) II Thess. II, 10. 11. 12.

[4]) M. et R. in textu: „homines qui," R. tamen in notis: „Mss: omnes qui." Cfr. II Thess. II, 12.

[5]) M. et R. in textu: „ad illam ipsam," R. tamen in notis: „Mss: ad praesens."

lis eum poterit comprehendere aliquando, et maxime si quis trahitur, ut existimet abominationem stantem in loco [1]) sancto non esse abominationem desolationis, sed Deum Verbum. Adhuc autem et si quis manifeste quidem videat abominationem desolationis stantem in loco sancto, et si sequatur eam, accipiens sibi excusationem de divinis Scripturis, quasi indifferenter liceat Christianitatem negare, dicens denegationem non esse denegationem; et escas immolatorum quasi nihil nocentes manducanti fuerit arbitratus, proferens de Scripturis exempla; et quia indifferenter licet in uno eodemque tempore mulieribus commisceri diversis, quasi et patribus ista facientibus olim: omnibus istis peccatis majus est abominatio desolationis, id est, verbum quod in loco Scripturarum sanctarum consistit, iniquitatem in excelsum loquens, et persuadens a Creatore discedere, qui solus et verus est Deus, et credere alteri, nescio cui, Deo super istum, cui nullus similis est, cum talis noster Salvator dicat: „Pater [2]) qui misit me, major me est.“ Magna ergo tribulatio generatur a desolationis abominatione stante in loco sancto, ita ut talia dicantur de ea: „et [3]) nisi abbreviati essent dies illi, non esset salva facta omnis caro. Propter electos autem abbreviabuntur dies illi.“ Tanta autem, et sic magna in illa abominatione desolationis fit tribulatio, ut Deus operetur abbreviationem dierum tribulationis illius, superfluum eorum praecidens, quod additur a desolationis tribulatione et abominatione. Aliter enim non est possibile, ut sanetur omnis quae salvanda [4]) est caro, nisi acceperit abbreviationem a Deo. Dies [5]) enim intelliguntur prae-

---

[1]) R. in textu: „coelo,“ in notis tamen (itemq. edd. M. in textu): „Mss: loco.“

[2]) Ev. Joann. XIV, 28. [3]) Matth. XXIV, 22.

[4]) R. in notis: „Mss: sananda.“ Cfr. Matth. XXIV, 22.

[5]) R. in notis: „Mss: Dies illae intelligentur.“ Rectius forsan legeris: Dies enim illi etc.

cepta et dogmata veritatis, posita in Scripturis ad illuminationem intelligentium animarum. Omnes autem intellectus a scientia falsi nominis venientes, qui adduntur sermonibus Scripturarum, et conjunguntur, intellige mihi additamenta esse supra magnitudinem naturalem dierum Scripturae: quod additamentum bonus Deus abbreviat per quos vult. Et quotiescunque videris adventu verbi veritatis in sensu tuo praecidi altitudines extollentes se adversus scientiam Dei, toties intellige abbreviatos dies tribulationis, et circumcisam superfluam magnitudinem, quam contra naturam abominatio desolationis semper superaddidit diebus Domini, qui sunt in Scripturis. Et propter electos abbreviantur dies illi, ut videntes in sensu suo praecisionem superfluitatis dierum, et remanentem illam solummodo lucem, quae secundum verbum est veritatis, nihil patiantur a desolationis abominatione, vel ab [1]) eo quod additum fuerat super veros et naturales dies Scripturarum.

46. „Tunc [2]) si quis vobis dixerit: ecce hic Christus, ecce illic, nolite credere. Exsurgent enim pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna, et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce praedixi vobis. Si ergo dixerint vobis: ecce in solitudine est, nolite exire; ecce in domibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, et apparet usque ad occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Ubicunque enim fuerit cadaver, illic congregabuntur aquilae." Quoniam diximus, abominationem desolationis stantem in loco esse mendacii verbum, quod in loco Scripturarum sancto stare videtur, dicet aliquis: et [3]) quomodo quasi non stante ea illic ita dicet aliquis discipulis [4]) Christi: „ecce

---

1) Deest „ab" in ed. R. 2) Matth. XXIV, 23—28.

3) Ed. Ruaei: „aliquis, et quo modo —: ecce in domibus. Vide etc."

4) M. et R. „discipulus." Matth. XXIV, 23.

hic Christus, ecce illic;" alius autem dicet: „ecce [1]) in solitudine est," alius autem: „ecce in domibus?" Vide ergo, si ad haec dicere possumus, quod ait: „ecce [2]) hic, ecce illic:" quoniam quod [3]) dicit: „ecce hic, ecce illic," non extra Scripturam foras adspiciendum est. Dicet enim qui seducere voluerit nos, et defendere contraria veritati: „ecce hic Christus," demonstrans, verbi gratia, hunc Evangelii locum. Alterius autem erroris auctor dicet: „ecce [4]) illic [5]) Christus," offerens ad exemplum alterum textum, qui videtur defendere mendacii illius verbum, quod proposuit vindicare; et sic ex lege et prophetis, et ex [6]) Apostolis profert unusquisque, quae videntur defendere mendacium illud utpote veritatem. Vel sic impletur quod ait: „ecce [7]) hic Christus, ecce illic," ostendens non Christum, sed aliquem fictum ejusdem nominis: utputa, secundum Marcionis doctrinam, et secundum traditiones Valentini, aut Basilidis longam fabulositatem, aut secundum Apellis adversus Paulum testimonium falsum. Erunt autem et alii plures, qui dicturi sunt discipulis ex divinis Scripturis, conjungentes iis suum proprium sensum: „ecce [8]) hic Christus, ecce illic. Si autem dixerint vobis: ecce in solitudine, nolite exire; ecce in domibus, nolite credere." Quidam enim secreta quaedam [9]) proferentes dicunt: „ecce [10]) in solitudine." Quando enim secretas et non vulgatas scripturas proferunt ad confirmationem mendacii sui, videntur dicere: ecce in solitu-

---

[1]) Matth. XXIV, 26. [2]) Ibid. XXIV, 23.

[3]) M. et R. in textu: „quoniam ecce hic, etc.," R. tamen in notis: „Mss: quoniam quod dicit: ecce hic, etc."

[4]) Matth. XXIV, 23. [5]) M. et R. „hic."

[6]) Deest „ex" in ed. R.

[7]) Matth. XXIV, 23. [8]) Ibid. XXIV, 23. 26.

[9]) Deest „quaedam" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: secreta quaedam."

[10]) Matth. XXIV, 26.

dine verbum est veritatis. Secretae enim scripturae recte solitudines appellantur, in quibus aut pauci sunt credentes, aut nullus. Quoties autem canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis Christianus consentit et credit, videntur dicere: ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire a prima et ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem ecclesiae Dei tradiderunt nobis. Vel sic eorum verborum falsorum professores quidam quidem nec ab initio simulant scripturas, et sic fallere tentant. Ideo existimo, quoniam [1]) eos sermones, qui sunt omnino extra Scripturam, ostendere volens dixit: „si [2]) dixerint vobis: ecce in solitudine est, nolite exire" de regula fidei. Eos autem, qui ad schisma simulant divinas Scripturas, ostendere volens dixit: „si dixerint vobis: ecce in domibus, nolite credere." Quodcunque professi fuerint de Scripturis, et de mysteriis, quae sunt in iis ad demonstrationem, nolite credere quae dicuntur. Veritas enim similis est fulguri [3]) egredienti ab oriente, et apparenti usque ad occidentem: qualis est veritas ecclesiae Dei. Ab ea enim sola „sonus [4]) in omnem terram exivit, et in fines orbis terrae verba eorum," et velocitér [5]) currit sola vere veritas Dei.

47. „Sicut [6]) fulgur enim exit ab oriente, et apparet usque ad occidentem, ita erit et adventus Filii hominis," et reliqua. Scire debemus et illud, quoniam veritatis fulgor non aliquo quidem Scripturarum loco apparet, ex alio autem Scripturarum loco non defenditur, sed ex omni loco Scripturarum, id est, sive ex legis, sive pro-

---

[1]) Deest „quoniam" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[2]) Matth. XXIV, 26. [3]) Ibid. XXIV, 27.

[4]) Psalm. XIX, 4. (XVIII.). [5]) Ibid. CXLVII, 15.

[6]) Matth. XXIV, 27. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Sicut etc.

phetarum, sive ex Evangeliorum, sive ex Apostolorum Scriptura defenditur; et exiens hic fulgor veritatis ab oriente, id est, ab initiis Christi, apparet usque ad dispensationem passionis ipsius, in qua est occasus ipsius. Et huic tali fulgori similis est Filii hominis adventus, id est, verbum veritatis. Et sic autem intelligere possumus quod ait: „exit [1]) ab oriente, et apparet usque ad occidentem.“ Christus Verbum esse, et veritas, et sapientia, ostenditur a primo initio creaturae mundi usque ad novissimam Apostolorum Scripturam, id est, a Genesi usque ad Apostolicos libros, post quos nullis Scripturis ita credendum est sicut illis. Aut ita: quoniam lex et prophetae usque ad Joannem, in quibus est fulgor veritatis; et oriens quidem est lex, occidens autem finis legis, Joannes. Sola autem ecclesia neque subtrahit hujus fulgoris verbum et sensum, neque addit quasi prophetiam aliud aliquid. Sed si oportet subtiliter quaerere, quod non singulariter dicta est oriens, neque singulariter occidens, sed ita: „ab orientibus usque ad occidentes,“ dicemus, quoniam una oriens, et una occidens, lex et prophetae usque ad Joannem: alia oriens usque ad occidentem, Christus Jesus usque ad Paulum, cui novissimo Apostolorum quasi abortivo [2]) apparuit Christus. Considera autem et hoc, quoniam unam superius diximus abominationem desolationis, quae dicta est per Danielem [3]) prophetam, stantem in loco sancto; superaddit autem quasi de multis: „exsurgent [4]) enim pseudochristi.“ Generaliter enim unus est Antichristus, species autem illius multae: tanquam si dicamus, mendacium generaliter unum est, secundum differentias autem falsorum dogmatum inveniuntur multa esse mendacia. Si enim mendacium nihil differt a mendacio, puta, Basilidis, aut Marcionis, aut Va-

[1]) Matth. XXIV, 27. [2]) I Cor. XV, 8.
[3]) Dan. IX, 27. [4]) Matth. XXIV, 24.

lentini, aut Apellis, aut aliquorum similium, unum videtur esse mendacium. Si [1]) autem secundum diversa dogmata mentiuntur, multi sunt qui exsurgunt; hi enim sunt Antichristi, [2]) et quicunque post eos surrexerint. [3]) Sicut autem veri Christi et [4]) unius facti sunt, qui a saeculo fuerunt sancti prophetae, praenunciantes [5]) Christi passiones, et postmodum glorias ejus futuras: sic mihi intellige secundum unumquemque pseudochristum multos ejus falsos prophetas. Non ergo alicujus unius mendacii doctores, sed omnium pseudoprophetae sunt illius Antichristi, cujus falsos sermones praedicant quasi veros, et docent. Secundum haec ergo, quae diximus, qui ecclesiastice docent verbum, prophetae sunt Christi. Qui autem Marcionis, vel alicujus eorum praedicant verbum falsum, prophetae sunt Antichristi ejus, qui est secundum Marcionem, id est, illius mendacii quod introduxit Marcion; et alii falsi prophetae sunt mendacii illius, quod est secundum Basilidem, alii vero illius quod est [6]) secundum Apellem. Similiter dices et de praedicatoribus singularum haeresum. Omnia enim et [7]) persuasoria, quae proferuntur ad defensionem Antichristi verbi, signa sunt illius Antichristi et prodigia; quaecunque suggeruntur a sapientissimo omnium bestiarum terrae serpente, [8]) et a magno sensu principe Assyriorum, signa sunt magna et prodigia, ut in errorem inducantur, si possibile est, [9])

---

[1]) R. in textu: „Hi autem etc.," in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: Si autem etc."

[2]) Ed. Ruaei: Antichristus.

[3]) R. in textu: „resurrexerint," in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: surrexerint."

[4]) Ed. M. II: ut unus facti sunt etc.

[5]) Edd. Merl.: pronunciantes. [6]) Deest „est" in ed. R.

[7]) Deest „et" in edd. Merlini; R. in notis: „Mss: a persuasoribus."

[8]) Gen. III. [9]) Ed. M. II: esset. Cfr. Matth. XXIV, 24.

etiam electi. Exaggerationis autem sermo est dicens: „si [1]) possibile est:" non enim pronunciavit, neque dixit, ut in errorem mittantur etiam electi, sed ostendere vult, quoniam frequenter valde persuasorii sunt sermones haereticorum, et commovere potentes etiam eos, qui sapienter audiunt. Sed praedicente nobis omnia Salvatore, neque in solitudinem exeamus, neque iis, [2]) qui profitentur Christum in domibus esse, credamus. His autem, quae diximus, adjiciamus adhuc: quoniam omnis sermo profitens se esse veritatem, cum non sit veritas, sive apud gentiles, sive apud barbaros, aliquo modo Antichristus est, volens seducere quasi veritas, et separare [3]) ab eo, qui dixit: „ego [4]) sum veritas." Propterea non debemus attendere iis, qui dicunt: „ecce [5]) hic Christus," non autem ostendunt eum in ecclesia, quae plena est fulgore ab oriente usque ad occidentem, quae plena est lumine vero, quae est columna et firmamentum veritatis, in qua tota totus est adventus Filii hominis dicentis omnibus, qui ubique sunt: „ecce [6]) ego vobiscum sum omnibus diebus vitae, usque ad consummationem saeculi." Et ubicunque fuerit, quod [7]) est secundum dispensationem passionis ejus, cadaver ejus, qui ideo cecidit, ut erigat eos qui ceciderunt, illuc congregabuntur non qualescunque, sed aquilae discipuli. De quibus etiam Propheta dicebat: „pennigerabunt [8]) sicut aquilae, et current, et non laborabunt, et ibunt, et non esurient." Et Salomon in Proverbiis assimilat eum, qui in Deo est dives, dicens: „paratae [9]) sunt

---

[1]) Matth. XXIV, 24. Ed. M. II: esset.

[2]) Deest „iis" in edd. Merlini; R. in notis: „Mss: neque in his qui etc."

[3]) R. in notis: „Mss: et separari etc."

[4]) Ev. Joann. XIV, 6. [5]) Matth. XXIV, 23.

[6]) Matth. XXVIII, 20.

[7]) Ed. M. I: quod secundum est etc.

[8]) Jes. XL, 31. [9]) Prov. XXIII, 5.

ei pennae sicut aquilae, et convertetur in [1]) domum praepositi sui." Et vide quoniam non dixit: ubicunque fuerit cadaver, ibi congregabuntur vultures, aut corvi; sed volens ostendere magnificos et regales esse omnes, qui in passionem Domini crediderint, [2]) proprie dixit: „ubi [3]) fuerit cadaver, illic congregabuntur et aquilae."

48. „Statim [4]) post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo, et virtutes coelorum movebuntur. Et tunc apparebit signum Filii hominis in coelo, et tunc plangent se omnes tribus terrae." Considerantes majores propositiones incurrere quam est sensus hominum, etiam eorum, qui plurimum in sapientia profecerunt prae aliis, age discutiamus sermonem: primum quidem quaerentes, quae facile recipi possunt ad expositionem Evangelici textus, quasi Domino in ipso prophetante: deinde requiramus, [5]) quae sit veritas horum verborum, secundum eos, qui altius et subtilius esse aliquid arbitrantur in verbis, servantes consequentiam moralium traditionum etiam in his, quemadmodum supra. Dicet ergo aliquis: quemadmodum in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebrae ex fumo plurimo videntur extolli, sic in consummatione mundi ab igne, qui accendendus est, obscurabuntur etiam luminaria magna, ut sole obscurato, consequenter obscuratione solis etiam luna impedita, nec a sole percipere lumen, nec propriam lumen dare sinatur. Et sic necesse est comprehendant mundi naturam primum tenebrae magnae; sic autem permarcescente stellarum lumine, reliquum earum corpus crassius factum, ut non valeat exaltari sicut primum [6]) cum a lumine ipso porta-

[1]) Ed. Ruaei: in domo.

[2]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: crediderunt.

[3]) Matth. XXIV, 28. [4]) Ibid. XXIV, 29. 30.

[5]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: requiremus.

[6]) Ed. M. II: prius.

tum extollebatur, cadet de coelo. His accidentibus consequens est coelorum rationabiles virtutes patientes stuporem, commotionem aliquam pati, et conturbari, remotas videlicet a primis functionibus suis. Ita, qui haec sic intelligit esse, adjiciet, quia signum Filii hominis, in quo coelestia facta sunt quae in coelis erant et quae in terris, tunc apparebit: utputa, virtus, quam operatus est Filius suspensus in ligno; et in coelo maxime fulgebit signum ipsius; et[1]) homines ex omnibus tribubus, qui prius non crediderunt Christianitati annunciatae, adhuc autem male de ea dixerunt, tunc recognoscentes per signum illud manifestatum, plangent se, et lamentabunt propter ignorantiam suam atque peccata, quia verbum Domini figuraliter[2]) non receperunt. Alius vero aliter arbitrabitur de his verbis, quoniam, sicut haec verba demonstrant, nec per ignem fiet mundi corruptio, sed per defectionem ipsius.[3]) Et tali utitur exemplo: quoniam, sicut deficiente lumine lucernae paulatim minuitur lumen, sic coelestium luminum deficiente nutrimine sol obscurabitur, jam non habens super se venientia spiramenta ab iis. Majori autem luminari haec patiente, multo magis et luna nec ipsum poterit exhibere splendorem igneum illum, et secundum defectiones suas apparentem. His ergo contingentibus super solem, lumen etiam stellarum deficiet, ut quod remanserit in iis quasi terrenum cadat de coelo; et omnes coelorum virtutes his accidentibus movebuntur. Sicut enim in dispensatione crucis, sole deficiente tenebrae factae sunt super omnem terram, sic et signo Filii hominis apparente in coelo deficiet solis lumen, et lunae, adhuc et stellarum, quasi consumtum a multa virtute signi

---

[1]) Edd. Merlini: ut homines.

[2]) Deest „figuraliter" in edd. M.

[3]) M. et R. in textu: „ipsius. Et alius utitur etc.;" R. tamen in notis: „Mss: ipsius, et tali utitur etc."

illius. Quo apparente, quae tunc in terris remanserint tribus plangent se. Utetur ad haec exemplo Jesaiae prophetae, dicentis hoc modo: „ecce [1]) enim [2]) dies Domini insanabilis venit, irae et furoris, ponere orbem terrae desertum, et peccatores perdere ex ea. Stellae enim coeli, et Orion, et omnia ornamenta coeli non dabunt lumen suum, et obscurabitur in oriente sol, et luna non dabit claritatem suam. Et praecipiam orbi terrae mala, et impiis peccata eorum.“ Item et de Joel talia: „ante [3]) faciem ejus confundetur terra, et movebitur coelum; sol et luna contenebricabunt, [4]) et [5]) stellae non dabunt lumen. Et Dominus dabit vocem suam ante faciem virtutis suae, quia valida sunt castra ejus nimis, quoniam fortia sunt opera verborum ejus.“ Item: „et [6]) dabo prodigia in coelo sursum, et in terra, sanguinem [7]) et ignem et vaporem. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus et praeclarus.“ Et his similia multa invenies in Scripturis, si nihil aliud in locis Evangelicis adspicere volueris praeter simplicia verba. Nam et secundum hoc quod dicit: „tunc [8]) plangent se omnes tribus terrae,“ quasi nulla opus [9]) habens interpretatione, accipies de propheta Zacharia talia verba: „et [10]) erit in illa die, quaeram auferre omnes gentes

---

[1]) Jes. XIII, 9—11.

[2]) Deest „enim“ in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: ecce enim etc.“

[3]) Joel. II, 10. 11.

[4]) M. et R. in textu: „contenebricati,“ R. tamen in notis: „Mss: contenebricabuntur.“

[5]) Deest „et“ in edd. M. et R.

[6]) Joel. II, 30. 31. (III, 3. 4.)

[7]) M. et R. in textu: „sanguinis, et ignis, et vaporum,“ R. tamen in notis: „Mss: sanguis, et ignis, et vapor.“ Cfr. Joel. II, 30.

[8]) Matth. XXIV, 30. [9]) Edd. Merl.: habens opus.

[10]) Zachar. XII, 9—14.

quae venient super Jerusalem. Et effundam super domum David, et super omnes habitantes in Jerusalem spiritum gratiae et miserationis; et respicient ad me propter quod saltaverunt, et plangent super se planctum sicut super dilectum, et dolebunt dolore sicut super primogenitum. In illo die magnificabitur planctus super Jerusalem sicut planctus mali granati in campo excisi. Et planget se terra per tribus: tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum: tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum: tribus domus Levi seorsum, et mulieres eorum seorsum: tribus domus Simeon seorsum, et mulieres eorum seorsum: omnes tribus, quae subrelictae sunt, seorsum, et mulieres eorum seorsum." Videbitur ergo quibusdam usque hoc interpretationem debere producere, et nihil discutere supra textum.

49. Quoniam autem qui loquitur de Scripturis divinis, debet curare non solum simplices, ut negligat causa eorum illos, qui possunt abundantius sustinere verborum subtilium naturam, ne forte falsae sint traditiones hujusmodi, et nihil tale, quale debet esse quod a Deo dici debeat de hujusmodi rebus: propter hujusmodi ergo viros pauca quaedam, secundum quod possumus, moraliter exponemus. Dicent autem hujusmodi homines: quomodo potest dici de sole, quoniam obscurabitur lumen ejus, quando Jesaias propheta profectum aliquem solis in consummatione fore declarat, hic autem sermo ademtionem? Similiter et de luna Jesaias quidem refert, quoniam ipsa [1]) erit sicut sol; praesens autem sermo, quia non dabit lumen suum. De stellis autem talia dicent: quoniam de terra in coelum multum spatium est, maxime usque [2]) ad zonam mediam, in qua non sunt erraticae stellae: secun-

---

[1]) Deest „ipsa" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[2]) R. in textu: „maxime ad etc.," in notis tamen (edd. M. in textu): „Mss: maxime usque ad etc."

dum considerationem ergo altitudinis ejus est existimare, quoniam nisi supra modum essent magnae stellae, neque ex[1]) tanto spatio lumen eorum videretur ab omnibus qui sunt in omni parte terrarum. Sicut autem quidam dicere tentant, aut omnes aut plures earum majores esse, quam ipsa est terra, argumento utentes ad commendandam rationem verborum suorum, quoniam omne coelum in modum sphaerae collectum universam complectitur terram, dicent etiam aliquid tale: quoniam qui veritatem dictorum istorum simpliciter ex ipso colligunt textu, rem natura ipsa impossibilem dicunt ut possibilem, ut stellae tantae magnitudinis cadant de coelo. Quo enim et cadant, cum magnitudini[2]) earum non sufficiat terra, nec capere possit, ut ita dicam, magnitudinem duarum stellarum? Pone tamen, capere eam duas, vel tres, numquid et tantam multitudinem capere potest? Ne ergo aliquid aliud forte moraliter sentire oportet in Scripturis divinis. Et audaciae quidem est, necessarium autem; tamen multo tractu opus est in his locis, qui[3]) vult simul et possibilitatem ostendere Scripturarum, et veritatem. Dicet ergo, obscurandum[4]) solem esse diabolum, qui transfigurat se in angelum lucis, et quasi sol multos seducit. Quoniam ergo in consummatione est arguendus, cum sit tenebrae, simulat autem esse se solem, propterea de illo intelligi potest quod ait: „sol[5]) obscurabitur.“ Et dicet, honestiorem esse hanc rationem, quam existimare, talem solem passurum obscuritatem. Omnes, inquit, consentire convenit absque periculo aliquo huic probato sermoni de

---

[1]) Deest „ex“ in textu R., idem tamen in notis (edd. M. in textu): „Mss: neque ex tanto etc.“

[2]) Ed. Ruaei: magnitudine. [3]) Ed. Ruaei: cui.

[4]) M. et R. in textu: „observandum,“ R. tamen in notis: „Mss: obscurandum.“

[5]) Matth. XXIV, 29.

hujusmodi sole sic obscurando.[1]) Et secundum consequentiam hujusmodi solis intelligenda est etiam luna, quae videtur illuminari ab hujusmodi sole. Omnis enim ecclesia malignantium, quae frequenter lumen se habere et dare promittit, tunc autem arguita, et manifestata cum reprobatis dogmatibus suis, non dabit claritatem suam. Sed et quicunque sive in dogmatibus, sive in virtutibus falsis, hominibus quidem promittebant veritatem, mendaciis autem seducebant se attendentes, hi convenienter dicendi sunt stellae cadentes de coelo, de coelo autem, ut ita dicam, suo, ubi erant altitudines constitutae, extollentes se adversus scientiam Dei. Ad commendationem autem sermonis hujusmodi, utetur[2]) exemplo Proverbiorum dicente: „lumen[3]) justorum semper inexstinguibile est, lumen autem impiorum exstinguetur:" scientiam quidem veram, quam illuminaverunt sibi qui audierunt dicentem: „illuminate vobis lumen scientiae," lumen esse justorum, falsam autem scientiam lumen esse impiorum: et sanctorum quidem lumen semper inexstinguibile esse, cadentium autem a veritate lumen exstingui. Obscurabitur ergo lumen solis illius, quem diximus, et lunae illius, quam exposuimus; sed et omnes, qui extollunt se contra scientiam Dei, cadent ab altitudine sua, qua[4]) se arbitrati sunt[5]) esse coelum. Forsitan et sic convenit, quod est dictum: „videbam[6]) Satanam sicut fulgur cadentem de coelo." His autem accidentibus de hujusmodi sole, et luna, et stellis, virtutes coelorum divinae non omnino

---

[1]) Edd. M. h. l. „obscurando;" ed. R. in textu: „observando," in notis: „Mss: obscurando."

[2]) M. et R. in textu: „utentur," R. tamen in notis: „Mss: utetur."

[3]) Prov. XIII, 9.

[4]) R. in notis: „Mss: quam arbitrati sunt esse."

[5]) Ed. Ruaei: qua se arbitrati sunt se esse coelum.

[6]) Luc. X, 18.

immobiles erunt, sed movebuntur, quando arguitus fuerit ille[1]) sol et obscuratus, et luna illa non exhibebit claritatem suam, et tales stellae ceciderint, sicut et Judas dicit in epistola sua. Tunc quod clarum est apparebit in coelo, et[2]) omnis qui portavit imaginem Coelestis. Cum autem haec ita fuerint facta, tribus quidem coeli laetabuntur, terrae autem tribus, quae imaginem portaverunt terrae, plangent se. Adhuc autem pro commendanda hujusmodi sua traditione adjiciet dicens, — qui hanc fecit interpretationem —, quoniam sensibili sole obscurato, — ut hoc ita esse concedatur —, et luna claritatem non dante, et cadentibus stellis, nec est possibile esse hominum tribus in terris. Si autem possibile non est, utique nec secundum quod loquitur textus: „et[3]) plangent se tribus terrae.“ Tunc ergo, sicut ait Dominus in Evangelio, qui nunc rident, plangent[4]) se, et plangent quasi[5]) qui sint tribus terrae. Secundum haec et Jesaiae sermones, et Joelis tentabit interpretari, qui vult ad moralem expositionem sublevare quae dicta sunt. Adhuc autem ad ea, quae dicta sunt de cadentibus stellis, non sine ratione est assumere de revelatione Joannis, de tertia parte stellarum tracta a cauda draconis in terram. Dicit enim ita: „et[6]) visum est aliud signum in coelo, et ecce draco magnus rufus, habens capita septem et cornua decem, et super capitibus[7]) suis coronas[8]) septem; et cauda ejus

---

[1]) M. et R. in textu: „ille obscuratus sol,“ R. tamen in notis: „Mss: ille sol et obscuratus.“

[2]) R. in not.: „Mss: et omni.“ [3]) Matth. XXIV, 30.

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: tunc plangent se.

[5]) Edd. Merlini: „quasi quis in tribubus terrae;“ ed. R. in textu: „quasi qui in tribubus terrae,“ in notis: „Mss: quasi qui sint tribus terrenae.“ [6]) Apoc. XII, 3. 4.

[7]) M. et R. in textu: „capita sua,“ R. tamen in notis: „Mss: capitibus suis.“

[8]) R. in textu: „cornua,“ in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: coronas.“

traxit tertiam partem stellarum coeli, et misit eas in terram." Omnia haec exponere singillatim de capitibus septem draconis, quae forsitan possunt referri ad aliquos principes rerum nequitiae, sive ad tanta ducentium ad mortem peccata, non est temporis hujus; exponentur [1]) autem tempore suo in revelatione Joannis. Sed et decem cornua dicere, quoniam sunt regna serpentinae malitiae, et habentis serpentis naturam, et semper pectore et ventre incedere per peccata, nec modo exponere tempus est. Quid narratio praesens de septem diadematibus, quae draco videtur habere super septem capita sua? Utputa, diademata per singulos, qui junguntur, [2]) suscipit aliquod caput draconis. Horum [3]) autem principales expositiones atque probationes oportet fieri cum ipse liber propositus fuerit nobis ad exponendum; nunc autem hoc solum oportet de revelatione illa exponere, quoniam cauda draconis traxit tertiam partem stellarum coeli, et misit eas [4]) in terram. Existimo enim, quoniam qui debet audire: „post Dominum Deum tuum ibis," et: „venite [5]) post me," et [6]) ad haec quidem obstruit aures suas, peccatum autem sequitur, trahitur a cauda draconis vadens post eum. Si autem contigerit eum qui sic vixit, ut audiat: „vos [7]) estis lux mundi," et aliquando splenduerint opera ejus bona, hic aliquando constitutus stella, et in coelo habens conversationem, si avulsus fuerit a dracone in terram, hic erit stella a cauda draconis tracta, et missa

---

[1]) R. in textu: „exponetur," in notis (itemq. edd. M. in textu): „Mss: exponentur."

[2]) R. in notis: „Mss: vincuntur."

[3]) M. et R. in textu: „has," R. tamen in notis: „Mss: horum."

[4]) M. et R. in textu: „eam," R. tamen in notis: „Mss: eas." Cfr. pag. 306. not. 6.

[5]) Matth. IV, 19. [6]) Deest „et" in edd. Merlini.

[7]) Matth. V, 14.

in terram. Sic stellae a cauda draconis trahuntur, et mittuntur in terram. Sunt autem aliae, quarum pars aliqua obscuratur, et quod majus est quidem, luminosum est, quas videtur ostendere de revelatione sermo sic habens: „et[1]) quartus angelus tuba cecinit, et percussa est[2]) tertia pars solis, et tertia pars lunae, et tertia pars stellarum, ut obscuraretur[3]) tertia pars eorum." Sunt quidam autem, qui nec omnino servaverunt quod dictum est: „sic[4]) luceat lumen vestrum coram hominibus," nec omnino exstincti et obscurati sunt, sed ex parte. Quidam enim propter scientiam quidem fulserunt sicut splendor coeli, quidam autem propter conversationem facti sunt sicut stellae.[5]) Sed videmur quibusdam non consequenter secundum praecedentes expositiones haec[6]) protulisse, et pro parte exposuisse, quoniam illic quidem stellas casuras diximus, qui videbantur fuisse stellae, non autem erant, hic autem de his, qui vere fuerunt stellae, et aut ad plenum ceciderunt, aut ex parte. Ad quos respondemus,[7]) quoniam proferentes exempla haec quae protulimus, hoc demonstravimus, quia omnino stellae homines sunt intelligendi, non quales stellae. Alioquin ille locus suam habet interpretationem, et hic suam. Tamen his ita factis „parebit[8]) signum filii hominis in coelo, et plangent se tunc tribus terrae." Ad haec non est absurdum uti exemplis Zachariae prophetae, ita habentibus: „et[9]) erit in illa die, quaeram auferre omnes gentes, quae

---

1) Apoc. VIII, 12.

2) M. et R. in textu: „est tertia pars lunae," R. tamen in not.: „Mss: est tertia pars solis, et tertia pars lunae."

3) Ed. M. I: „obscuretur." 4) Matth. V, 16.

5) R. in not.: „Mss: stellae coeli." 6) Ed. R.: hoc.

7) M. et R. in textu: „respondeamus," R. tamen in notis: „Mss: respondemus."

8) Matth. XXIV, 30.

9) Zach. XII, 9—14. coll. pag. 302. not. 10.

veniunt super Jerusalem. Et effundam super domum David, et super habitantibus in Jerusalem spiritum gratiae et miserationis; et respicient ad me, quoniam saltaverunt, et plangent super se planctum sicut super dilectum, et dolebunt dolore sicut super primogenitum. Et in die illo magnificabitur planctus in Jerusalem, sicut planctus mali granati excisi in campo. Et planget se terra per tribus: tribus domus David secundum se, et mulieres eorum secundum se: tribus domus Nathan secundum se, et mulieres eorum secundum se: tribus domus Levi secundum se, et mulieres eorum secundum se: tribus domus Simeon secundum se, et mulieres eorum secundum se: et omnes relictae tribus secundum se, et mulieres eorum secundum se." Omne igitur terrenum agmen cum sit tribus terrae, quod esse sibi ipsi attribuerunt, maxime si oportet in aliquo peccatorum abundantius plangere, plangent cum similibus suis. Arbitror autem per haec ostendi differentias eorum, qui videntur in fide fuisse, et in suo agmine, non autem placuerunt Deo. Est ergo domus David plangens, qui ex populo constituti digna planctu egerunt, aut de regibus et magnatibus. Qui autem ex doctoribus male vixerunt, sunt tribus Nathan plangens, quoniam Nathan fuit propheta; docere autem est prophetare. Ita qui sunt peccatores ex his, qui praepositi fuerunt ecclesiae, et sacerdotium habuerunt injunctum,[1]) et non bene[2]) dispensaverunt praeposituram suam, tribus sunt domus Levi plangens. Et verum quidem dicere vel de his, quae diximus, vel de tribu Simeon, Dei solius est; nos autem in praesenti aptamus, quoniam omnes qui catechizati fuerunt, et instructi sunt divino mysterio, nec fuerunt ordinati in aliqua tribuum, quas diximus supra, et peccaverunt peccata gravia, quales sunt

---

[1]) Edd. Merlini: jumentum.

[2]) Deest „bene" in ed. M. II.

plurimi laicorum, tribus sunt Simeon: reliqui autem homines, quas dixit tribus relictas, quas specialiter non nominavit. Non autem qualecunque est opus dicere et de mulieribus singularum tribuum, plangentibus se secundum se. Et vide, si potes in singulis quibusque classibus eos quidem, qui corporaliores et mundialiores fuerunt, dicere mulieres, qui autem eorum comparatione meliores fuerunt, viros fuisse.

50. „Et [1]) videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute et gloria multa.“ Quoniam videtur suscepisse ecclesia catholica cum aliis traditionibus etiam de Christi adventu secundo, quoniam erit in gloria manifestum est. Utrum autem, secundum quod scriptum est in hoc loco, nubes corporales atque sensibiles existimare debemus vehiculum esse ipsius, et secundum hujusmodi nubes multam illam virtutem et gloriam exspectare debemus, aut, juxta observationem verbi simplicioris, etiam moraliter est considerandum, aut nec omnino observare debemus simplicitatem verbi, sed solummodo moralem exsequi intellectum, non cujuscunque est deliberare, et diligenter scrutari singula loca, et postquam tractaverit verbum [2]) secundum ea, sic pronuntiare, quid potissimum verius [3]) sit eorum, et continens evangelicum sensum, et voluntatem Christi, qui ista locutus est. Sed age, nos pauca de modica virtute, si tamen vel ipsam habemus, exponamus his in locis; et primum quidem secundum textum. Videbunt oculis corporalibus Filium hominis, in specie humana venientem super nubes supernas, quae ideo nubes coeli dicuntur, cum virtute et gloria multa. Et conveniunt huic expositioni quae superius in Evangelio dicuntur hoc modo: „cum [4]) assumsisset Jesus Petrum, et Joannem, et Jacobum, eduxit eos super

---

[1]) Matth. XXIV, 30. [2]) R. in notis: „Mss: locum.“
[3]) Ed. M. II: verum. [4]) Matth. XVII, 1—3.

montem excelsum nimis seorsum. Et transfiguratus est coram iis, et splenduit facies ejus sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt sicut lumen. Et visus est iis Moses et Elias, colloquentes cum eo.“ „Et [1]) ecce, inquit, nubes lucida obumbravit eos; et ecce, vox de nube dicens: hic est filius meus dilectus, in quo complacui, ipsum audite.“ Sicut ergo quando transformatus est, resplenduit facies ejus sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt sicut lumen, et vox venit de nube dicens: „hic est filius meus dilectus, in quo complacui:“ sic cum venerit iterum, forsitan in speciem transformabitur gloriosam, aut sicut tunc transformatus est coram tribus discipulis suis, postea veniet non super unam nubem, sed super multas, quae erunt vehiculum ejus. Quoniam autem consequens est, ut in meliorem gloriam reformetur, quam fuit transformatus in monte, manifestum est ex eo, quod tunc quidem coram [2]) tribus tantummodo transformatus est, in consummatione autem mundi totius apparebit in gloria multa, ut videant eum omnes in gloria. Et tunc quidem descendens lucida nubes adumbravit eos, postea autem multae nubes portabunt Filium hominis, venientem cum vehiculo digno gloriae suae. Dicet autem aliquis, quoniam sicut in fictione hominis accepit Deus limum de terra, et finxit hominem, sic, ut appareat gloria Christi, accepit Deus de coelo et de coelesti corpore, et corporavit primum quidem in nubem lucidam, in consummatione autem in nubes lucidas, propter quod et nubes coeli dicuntur, secundum quod et limus terrae est dictus. Et dicet Patrem talia miranda donare Filio suo, qui se ipsum humiliavit, et propter dilectionem „non [3]) rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi acci-

---

[1]) Matth. XVII, 5.

[2]) R. in notis: „Mss: propter tres tantummodo.“

[3]) Philipp. II, 6.

piens," et factus est agnus [1]) Dei, ut tollat mundi peccata. Propter hoc enim „et [2]) Deus superexaltavit eum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen." Non solum autem exaltavit eum secundum spiritum, sed etiam secundum corpus, ut per omnia sit exaltatus. Et corpus quod suscepit de virtute Altissimi, et de virgine hujusmodi ministerium ministrante, debebat honorari, ut et super talibus [3]) nubibus veniret, forsitan super nubibus [4]) animatis et rationalibus, ut ne [5]) sine anima et irrationabile esset vehiculum Filii hominis glorificati, sicut fuit sine anima currus, irrationabiles autem equi, in quibus visus est assumi Elias, secundum Scripturam dicentem: „et [6]) ecce, currus igneus et equi ignis." Quoniam autem animatae et rationabiles nubes erunt, quae erunt vehiculum Filii Dei, proferimus exempli causa quod dicitur: „et [7]) veritas tua usque ad nubes." Et iterum: „mandabo [8]) nubibus, ne pluant super illam pluviam." Maxime autem ex eo quod dicitur: „et [9]) ecce, nubes lucida adumbravit eos, et ecce, vox de nube dicens:" non quia nubes Filii erat Pater, sed, ut ita dicam, verbum Dei factum est ad eam, sicut factum est ad prophetas. Et sicut qui audit Jesaiam dicentem: „filios [10]) genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt," non Jesaiam, sed Deum Patrem audit in Jesaia, sic qui audiebant de nube vocem dicentem: „hic [11]) est filius meus dilectus," non nubem, sed Patrem in ea testificantem gloriae Filii audiebant. Si ergo ante passionis dispensationem talis fuit

---

[1]) Ev. Joann. I, 36. [2]) Philipp. II, 9.

[3]) Ed. M. II: tales nubes.

[4]) Ed. M. II: nubes animatas et rationales.

[5]) Ed. M. II: ut non sine etc.

[6]) II Regg. II, 11. (IV Regg.). [7]) Ps. LVII, 10. (LVI.).

[8]) Jes. V, 6. [9]) Matth. XVII, 5.

[10]) Jes. I, 2. [11]) Matth. XVII, 5.

nubes prophetans, quid debemus dicere de nubibus coeli, super[1]) quibus venientem Filium hominis videbunt cum virtute et gloria multa, qui viderint eum tunc? Et si quidem, ut[2]) ne terram calcaret Filius Dei in Hierosolymis, diligentes eum straverunt vestimenta sua in via, neque[3]) asellum, qui portabat eum, volentes[4]) terram calcare: quid mirum, si Pater et Deus omnium nubes sternat coelestes sub corpore Filii, descendentis ad opus consummationis? Et primum quidem venit Jesus cum virtute et gloria, qua glorificaverat eum Pater, ex qua virtute faciebat signa et prodigia in populo, et omnem infirmitatem et languorem sanabat; propter quam et dicebat: „tetigit[5]) me aliquis, ego enim scio virtutem de me exisse.“ Omnis autem illa virtus, comparatione virtutis illius multae, cum qua in fine venturus est, modica erat. Virtus enim erat exinanientis se ipsum. Virtus autem illa multa, de qua scribitur: „videbunt[6]) Filium hominis venientem super nubibus[7]) cum virtute et gloria multa,“ erit Dei Verbi, qui restitutus est in statum, quem habuit a principio apud Deum prius quam exinaniret se ipsum. Sic et multam gloriam ejus intellige, incipiens a gloria vultus Mosis, et transiens ad Eliam, qui visi sunt in gloria, quando facta est species vultus Filii Dei altera, et mutatum est vestimentum. Intelligens autem etiam quod dicitur: „si[8]) enim quod evacuatur, per gloriam, multo magis quod manet, in gloria,“ videbis multam illam gloriam Filii, de qua scriptum est: „cum[9]) virtute et gloria multa.“ Adhuc autem magis intelliges de qua loquitur

---

[1]) Ed. M. II: super quas. — Matth. XXIV, 30.
[2]) Deest „ut“ in ed. M. II.
[3]) Ed. M. II: nec. [4]) Ed. M. II: volebant.
[5]) Luc. VIII, 46. [6]) Matth. XXIV, 30.
[7]) Ed. M. II: nubes. [8]) II Cor. III, 11.
[9]) Matth. XXIV, 30.

textus, accipiens de Actuum volumine, quod taliter habet: „et [1]) cum haec dixisset, videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et cum intenderent in coelum eunte illo, ecce duo viri steterunt in veste alba, qui et dixerunt: Viri Galilaei, quid statis adspicientes in coelum? Hic Jesus qui assumtus est a vobis in coelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in coelum." Si enim credimus istis, quibus nubes dicitur eum suscepisse, et sustulisse in coelum, quomodo non secundum textum veniet de coelo, sicut viderunt eum euntem in coelum discipuli ejus? Et in revelatione Joannes similiter dicit: „ecce [2]) veniet cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et [3]) quicunque eum pupugerunt." Intelligat autem qui potest, utrum id ipsum est, super nubes coeli venire eum, et cum nubibus eum venire: an [4]) aliae quidem sunt nubes, super quas veniet, aliae autem, cum quibus veniet? Considera autem in visione Aegyptia Jesaiam dicentem: „ecce [5]) Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Aegyptum:" utrum Aegyptum dicit hanc, quae communiter intelligitur, an totum mundum. Secundum enim ipsum Joannem, locus „in [6]) quo Dominus eorum crucifixus [7]) est, vocatur spiritualiter Sodoma et Aegyptus," sive totus mundus, sive Judaea Sodoma et Aegyptus appellatur. Qui autem super nubem levem venit in Aegyptum, primum adscensionem faciet in Judaeam; rationis est enim venientem eum iterum, illic primum fieri. Sodoma autem, ubi Dominus eorum crucifixus est, appellatur, sicut et aliquando dictum est ad populum illum et principes ejus: „audite [8]) verbum Domini, prin-

---

[1]) Act. I, 9—11. [2]) Apoc. I, 7.

[3]) M. et R. in textu: „et qui eum pupugerunt" R. tamen in not.: „Mss: et quicunque eum non punxerunt."

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. R.: aut. [5]) Jes. XIX, 1.

[6]) Apoc. XI, 8. [7]) Edd. Merl.: est crucifixus.

[8]) Jes. I, 10.

cipes Sodomorum, attendite legem Dei, plebs Gomorrhae." In his traditionibus utitur etiam illud quod dicitur: „rapiemur [1]) in nubibus obviam Domino in aërem, et sic semper cum Domino erimus." Et dicet: si beati homines in nubibus rapientur in aërem, quid mirum est, in nubibus Filium Dei venire cum virtute et gloria multa? Item nubes obumbrabat populum venientem ex Aegypto. Si ista creduntur, quomodo non consequens est Domino populi in vehiculum fieri nubes coelestes, ut sedeat super eas? Si autem recipitur liber, qui dicit: „quoniam sapientia est, quae facta est populo tunc columna nubis in die, et flamma ignis in nocte:" dicet aliquis, quoniam nubes, super quibus [2]) videbunt Filium hominis venientem, virtus Altissimi est et Spiritus sanctus, quae [3]) fient ei in nubibus coeli, ut veniat illis invectus. Cum sit ergo fortior et non contemtibilis ratio haec, qui vult quidem secundum utrumque modum suscipere quae dicuntur, non reprobabit; et si dixerit quis intelligibiles nubes, in quibus veniet Filius hominis, sive sanctas et divinas virtutes, sive beatissimos prophetas. Et dicet, qui secundum et gloriosum Verbi adventum futurum hominibus in consummatione [4]) saeculi moraliter confitetur, sicut supra diximus traditum, sed non destruet etiam textum. Qui autem dispiciens gloriosum et admirabilem textum loci, et sicut Dei amicus in solo spirituali putat consistere verum, ignoscendum esse dicet quasi pueris et parvulis in Christo iis, qui corporaliter suscipiunt ista. Cum multa autem virtute venit quotidie ad animam omnis credentis secundus Verbi adventus in nubibus propheticis, id est, in Scripturis prophetarum et Apostolorum, quae manife-

---

[1]) I Thess. IV, 17. [2]) Ed. M. II: quas.

[3]) Ed. M. II: qui.

[4]) M. et R. in textu: „consummationem," R. tamen in notis: „Mss: consummatione."

stant eum, et in omnibus verbis suis veritatis lumen ostendunt, et exorientem eum divinis et super humanam naturam intellectibus suis declarant. Sic autem iis, qui intelligunt manifestatorem dogmatum in prophetis atque Apostolis, dicimus apparere etiam gloriam multam, quae in secundo Verbi adventu videtur.

51. „Et [1]) mittet angelos suos cum tuba magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis coelorum usque ad terminos eorum." Similiter apud Marcum hoc dicit modo: „et [2]) tunc mittet angelos suos, et congregabunt electos a quatuor ventis, a summo terrae usque ad summum coeli." Quod dicit Salvatorem mittere angelos suos cum tuba magna, quaecunque est illa, ad congregandos electos ejus, consequenter dicitur iis, quae in parabola alia referuntur de seminibus et zizaniis; et interpretans parabolam sic dicit: quoniam „messis [3]) consummatio est, messores angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni cremantur, sic erit in consummatione saeculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent [4]) eos in caminum ignis: illic erit fletus, et stridor dentium. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui." [5]) Tale et aliquid dicit in parabola sagenae [6]) missae in mare. Ergo messores angeli mittuntur a Salvatore, colligentes universa zizania, ut post haec sancti fulgeant sicut sol in regno Patris sui, ut postea congregentur electi a quatuor ventis, a summis coelorum usque ad terminos eorum. Considera utrum, sicut opinantur simpliciores, eos tantum, qui tunc inventi fuerint in corpore, congregandos, aut certe omnes, qui in Deo

---

1) Matth. XXIV, 31. 2) Marc. XIII, 27.
3) Matth. XIII, 39—43. 4) Ed. Ruaei: mittet.
5) M. et R. „sui." Cfr. Matth. XIII, 43.
6) Matth. XIII, 47.

patre dilecti sunt, et Jesu Christo sunt conservati; et vide, nisi melius est dicere, congregandos esse ab angelis Christi omnes ab adventu Christi usque ad consummationem vocatos atque electos. Quaeres autem si etiam eos, qui fuerunt a constitutione mundi usque ad adventum: si tamen electi Christi non solum sunt illi, qui ex adventu ejus sunt sancti, sicut quidam magistri haeresum dicunt, sed omnes qui a constitutione mundi fuerunt, qui viderunt sicut Abraham Christi diem, et divina exsultatione exsultaverunt in eum. Si autem non tantum, sicut simplices arbitrantur, eos, qui invenientur [1]) in corpore, congregaturi sunt angeli, sed omnes Christi electos, considerare est dignum, quid interea facientes, aut in quo loco commorantes congregabunt electos. Quoniam autem non tantum illos, qui in corpore fuerint comprehensi, dicit congregandos Christi electos, sed etiam illos, qui de corporibus sunt egressi, manifestat sermo dicens, congregandos electos non solum a quatuor ventis, sed etiam a summis coelorum usque ad terminos eorum. Nemini autem super terram arbitror convenire quod ait, ut congregentur a summis coelorum, nisi forte eos, [2]) qui inter homines interim apud angelos docentes coelestia commorantur, [3]) congregabunt angeli sancti, ut ante eruditos in summis coeli usque ad terminos eorum et instructos tradant perfectos magno Deo Verbo Filio Dei ad conregnandum [4]) ei, et ad susceptionem eorum, quae tradiderit Fi-

---

[1]) R. in textu: „inveniuntur," in notis tamen (itemq. edd. M. in textu): „Mss: invenientur."

[2]) Ed. M. II., item ed. R. in textu: „nisi forte eos qui etc.," ed. tam. R. in notis (itemq. ed. M. I. in textu): „Mss: nisi forte eis qui etc."

[3]) R. in notis: „adde punctum post *commorantur*, ita ut *Congregabunt* incipiat aliam phrasin."

[4]) M. et R. in textu: „congregandum," R. tamen in notis: „lege conregnandum."

lius Dei [1]) his, qui doctrinam coelestem ante susceperint. Quoniam autem umbra est haec vita nostra in terris, consequens est ut nunc a [2]) lege et prophetis erudiantur, qui in illa plenitudine temporis reliqua sunt scituri, et pleniora a Filio Dei scituri secundum res ipsas coelestes, ut, qui sunt in summis coelorum, quasi in quibusdam eruditionibus sint, ut possint postmodum capere sapientiam Dei, magis autem sapientiam ipsum Filium Dei, cum venerit quod vere perfectum est. Et quatuor ventos, ex quibus electi Christi congregabuntur, intelligimus quaerentes, quorum bonorum futurorum habuerunt umbram quae in Numeris [3]) sunt conscripta de unaquaque tribu filiorum Israel. Unde primus fuit ordo castrorum Juda cum virtute ipsorum, constituens ad orientem, et cum his ex utraque parte Isaschar et Zabulon. Et ad Africum [4]) tribus Ruben, et ex utraque parte Simeon et Gad; et tribus Ephrem secundum mare, et ex utraque parte Benjamin et Manasse novissima. Et tribus Dan ad Aquilonem, et ex utraque parte Aser et Nephthalim. [5]) Forsitan ergo ex tunc tribus egressae umbrae erant castrorum secundum mysteria veri Israel. Et sicut tunc ex quatuor ventis congregatae sunt in Judaeam, et in haereditatem per Jesum post Mosen paedagogum et procuratorem institutae, sic a quatuor ventis angeli congregabunt electos: a ventis autem non terrenis, a summis coelorum usque ad terminos eorum, ut ab Jesu nostro congregati percipiant divinam et veram haereditatem. Apud Matthaeum ergo qui congregantur Christi electi, ex quatuor ventis

---

[1]) Edd. Merlini: „filius Dei his, qui etc.;" ed. R. in textu: „Filius de his qui etc.," in notis: „Mss: Filius his qui etc."

[2]) Deest „a" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: a lege etc."

[3]) Num. X, 14. seqq. [4]) Edd. Merl.: Aphricum.

[5]) Edd. Merl.: „Neptalim," ed. Ruaei: „Nephtalim."

congregantur, a summis coelorum usque ad terminos eorum. Apud Marcum autem, a quatuor ventis, a summo terrae usque ad summum coeli; postea autem a summis coelorum usque ad terminos eorum. Intelliges autem eos, qui congregantur a summo terrae, considerans conversationem eorum, qui fuerunt in terris, et secundum quod possibile est, perfectionem eorum, qui sunt conversati in terris. Omnes ergo qui super terram bene vixerunt, non simpliciter congregantur a terra, sed a summo terrae, utputa, a summa conversantium super terram. Si autem post summam conversationis, quae fuit in terris, susceperit subsequens conversatio eos, qui conversationem habuerunt in coelis, non simpliciter a summo coelo sicut a summo terrae, sed a summis coelis, quoniam unumquodque coelum suae institutionis et initia habet et perfectiones, id est, terminos. Utputa, post conversationem summam, quae fuit super terram, suscipit iterum hominem conversatio unius coeli, et perfectio quae in eo [1]) est. Iterum suscipit [2]) eum secunda conversatio secundi coeli, et perfectio quae in eo [3]) est. Iterum suscipit [4]) eum tertia conversatio tertii coeli, et perfectio quae in eo [5]) est. Et sic intellige mihi, multorum coelorum multarum [6]) conversationum initia esse et terminos, id est, perfectiones, a quibus initiis et terminis diversorum coelorum congregat Deus suos electos; aut ita: „a [7]) sum-

[1]) Ed. M. II., item ed. R. in textu: „eo;" ed. R. in notis (itemq. ed. M. I. in textu): „Mss: ea."

[2]) R. in textu: „suscepit," in notis (item edd. M. in textu): „Mss: suscipit."

[3]) Ed. M. II., item ed. R. in textu: „eo;" ed. R. in notis (itemq. ed. M. I. in textu): „Mss: ea."

[4]) R. in textu: „suscepit," in notis (item edd. M. in textu): „Mss: suscipit."

[5]) R. in notis: „Mss: ea."

[6]) R. in not.: „Mss: multa." [7]) Matth. XXIV, 31.

mis coelorum usque ad terminos eorum." Coeli sunt vel Scripturae divinae, vel auctores earum, in quibus habitat Deus. Summa autem Scripturarum sunt initia earum, termini autem consummationes earum. Congregantur ergo sancti a summis coelorum, id est, ab iis qui coelo [1]) vivunt in initiis Scripturarum, usque ad eos, qui vivunt in consummationibus earum, ac [2]) ut plus dicam, a rudibus eorum usque ad perfectos eorum. Qui autem mittuntur angeli a Salvatore ad congregandum electos ejus, congregabunt eos non cum voce qualicunque, sed cum tuba, quae vocatur magna, non vocem dante incertam, sed certam et manifestam, ut qui audierint, et didicerint, parent se ad viam perfectionis, quae ducit ad Filium Dei.

52. Quoniam autem volumus intelligere, quid est tuba magna, debemus spiritualibus spiritualia comparare. Age nunc et de tubis, in quantum capere possumus, breviter exponamus, si tamen possumus ex congregatione, et admonitione istorum exemplorum, intelligere et magnam angelorum tubam. Scriptum est enim in Numeris: „et [3]) locutus est Dominus ad Mosen, dicens: fac tibi duas tubas argenteas: ductiles facies eas, et erunt tibi ad congregandam synagogam, et erunt tibi ad promovenda castra. Et tubabis in iis, et congregabitur ad [4]) te omnis synagoga ad ostium tabernaculi testimonii. Si autem in una tuba venerint ad te omnes principes militum Israel, tubabis significationem primam, et promovebunt castra, quae [5]) consistunt ad orientem. Et tubabitis [6]) significa-

---

[1]) Edd. Merlini: coepto.

[2]) R. in notis: amplius ut dicam etc.

[3]) Num. X, 1—10. [4]) Ed. Ruaei: in te.

[5]) Ed. M. II., item ed. R. in textu: „qui;" ed. R. in notis (itemq. ed. M. I. in textu): „Mss: quae." Cfr. l. l. vers. 5.

[6]) Ed. R. h. l. in textu: „tu dabis," in notis: „Mss: „tubabis." Cfr. l. l. vers. 6.

tionem secundam, et promovebunt castra, quae[1]) consistunt ad austrum. Et tubabitis[2]) significationem tertiam, et promovebunt castra, quae[3]) consistunt secundum mare. Et tubabitis[4]) significationem quartam, et tollent castra, quae[5]) consistunt ad aquilonem. Ergo tubabunt tuba in promotione eorum. Et quando congregatis congregationem, tubate, et non significatione. Et filii Aaron sacerdotes tubabunt tubis, et erit vobis legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si autem exieritis ad bellum in terra vestra contra adversarios, tubabitis tubis, et rememorabimini[6]) in conspectu Dei vestri, et salvabimini ex inimicis vestris. Et in diebus laetitiae vestrae, et in festivitatibus, et neomeniis vestris tubabitis tubis, et in holocaustis vestris, et in sacrificiis salutarium vestrorum, et erit memoria vestri in conspectu Dei vestri. Ego Dominus Deus vester." Vide etiam in istis, quoniam in prima significatione tubae promovent castra, quae[7]) sunt secundum orientem, in secunda autem promovent castra, quae[8]) sunt secundum austrum; et ut breviter dicam, ex quatuor ventis congregant sacerdotes tubantes eos, qui sunt ex castris Israel, et secundum comparationem sacerdotum tubantium, angeli Christi cum tuba magna congregabunt electos ejus a quatuor ventis. Sed in Numeris quidem haec facta scribuntur in terris, in Evangeliis autem a summo terrae usque ad summum coeli. Post haec autem a summis coelorum usque ad summa eorum. Et forsitan „lex[9]) umbram habet futurorum bonorum:" et

---

[1]) Ed. R. h. l. valet, quod 320. huj. not. 5. diximus. Cfr. l. l. vers. 6.

[2]) Cfr. pag. 320. not. 6. [3]) Cfr. pag. huj. not. 1.

[4]) Cfr. pag. 320. not. 6. [5]) Cfr. pag. huj. not. 1.

[6]) Ed. Ruaei: remorabimini. Cfr. l. l. vers. 9.

[7]) Cfr. pag. 320. not. 5. [8]) Cfr. pag. 320. not. 5.

[9]) Hebr. X, 1.

in Numeris quoque quod positum est de tubis, et ordinibus Israel, umbra est futurorum. Ne forte ergo argenteae tubae, quoniam argentum in multis locis pro verbo suscipitur, magna vox verbi intelligitur tuba argentea congregans unumquemque in [1]) ordine suo. Secundum umbram quidem, sicut Moses nominavit, secundum mysterium autem, secundum quod dicit Paulus in epistola ad Corinthios secunda. [2]) Primum autem cum tubis rationalibus promovent castra. Ita legislatio fit de his rebus, quae ad bellum pertinent Israel memorantis per illam significationem tubarum bellicas res: quae tubae ferunt eos, qui commemorantur per eas significationes tubarum, bellicas [3]) res, ad salvandum eos ab inimicis eorum. Voces autem argentearum et productilium tubarum in diebus laetitiae Israel, quae assumuntur in neomeniis ipsorum, erant umbrae futurarum neomeniarum, de quibus dicit Apostolus: „nemo [4]) vos judicet in esca, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt umbra futurorum.“ Assumuntur autem et [5]) in sacrificiis et in holocaustis salutarium Israel. Quas significationes tubarum exempla [6]) et umbras coelestis culturae, quasi alicujus coelestis et conversationem habentis in coelo, [7]) exponere convenit. Haec autem exempla accepimus, ut vel ex parte intelligere valeamus quod scriptum est: „mittet [8]) angelos suos cum tuba ma-

---

[1]) M. et R. in textu: „in ordine. Secundum etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: in ordine suo. Secundum etc.“

[2]) I Cor. XIV, 2.

[3]) M. et R. in textu: „tubarum, ad etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: tubarum, bellicas res, ad etc.“

[4]) Coloss. II, 16. 17.

[5]) Edd. Merlini: et in holocaustis, et in sacrificiis etc.

[6]) M. et R. in textu: „exemplo, et umbra etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: exempla et umbras etc.“

[7]) Edd. Merl.: in coelum.

[8]) Matth. XXIV, 31.

gna, et congregabunt electos ejus." Evangelicas autem tubas ostendit et in prima ad Thessalonicenses Apostolus dicens: „hoc [1]) autem vobis dicimus in verbo Domini, quoniam nos qui vivimus, qui remanebimus in adventu Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt, quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de coelo." Item ad Corinthios prima: „omnes [2]) quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Tubabit enim, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur." Est autem et aliqua secundum legem et tubarum festivitas, neomenia septimi mensis, forsitan mysterium alicujus verae [3]) festivitatis, et tubae alicujus spiritualis et magniloquii.

53. „A [4]) ficu autem discite parabolam. Quando enim jam ramus ejus factus fuerit tener, et folia producit, scitote quia prope est aestas. Sic et vos cum videritis haec omnia, scitote quia [5]) prope est in limine. Amen dico vobis, quoniam non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt." [6]) Quomodo de ficu similitudo eorum, quae dicta sunt, intelligi possit, secundum quod possumus exponemus, ne forte totus hic mundus et consummatio ejus ficui assimiletur. Unusquisque proficiscentium [7]) ad vitam beatam, ut videat Christi verbi gloriosum in se et perfectum adventum, ficui similis habeatur.

---

[1]) I Thess. IV, 15. 16.

[2]) I Cor. XV, 51. 52. coll., de discrepanti lectione, edd. N. T.

[3]) Ed. M. II: vere. [4]) Matth. XXIV, 32—35.

[5]) R. in notis: „Mss: quia prope est regnum Dei. Amen etc." Cfr. l. l. vers. 33.

[6]) M. et R. in textu: „transient," R. tamen in notis: „Mss: praeteribunt."

[7]) Ed. Ruaei: proficientium. Cfr. seqq.

Sicut enim ficus in tempore quidem hiemis vitalem quidem virtutem habet in se, absconditam autem habet eam, et non satis manifestam, postmodum autem, cum virtus ipsa vitalis prodire coeperit ad manifestationem praetereunte hieme, ex ipsa valetudine ejus ramus efficitur tener, producit et folia; et sicut arbor in virtute ipsa folia habet et fructus, et primum quidem est gemma, deinde paulatim proficiscitur, novissime autem est in ipso effectu: sic et mundus, et unusquisque eorum, qui salvantur, in fine ante Christi adventum, quasi in hieme, in se absconditam[1]) habet vitalem virtutem; Christo autem inspirante, qui sunt teneri et non duricordii rami, et quae abscondita erant in iis progrediuntur in folia aestate instante, et manifestos fructus ostendunt, quos qui adspicit in Christo jam videt. Sic et in aliqua parabola refertur Pastoris, si cui placeat etiam illum legere librum, quoniam saeculum praesens hiems est justis, qui apparent similes proximis suis natura, et arboribus videlicet caeteris siccis, tempore autem opportuno in fructibus suis apparent. Si autem et in primo Psalmo tale aliquid fit,[2]) quod de beato dicitur illo, quod[3]) „erit[4]) tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium ejus non defluet, et omnia quaecunque faciet prosperabuntur," et tu considera quod[5]) scriptum est: „hiems[6]) transiit, abiit sibi, flores apparuerunt in terra," sicut scriptum est[7]) in Cantico Canticorum: ex quo Christus advenit, qui temperiem introduxit, et hiemales spiritus fecit cessare, et ficus, id est, mundus[8]) tenerum ramum, id est, eccle-

---

[1]) Edd. M. et R. h. l. „absconsam."

[2]) R. in not.: „Mss: sit." [3]) R. in not.: „Mss: quoniam."

[4]) Ps. I, 3. [5]) Edd. Merl.: quod est scriptum.

[6]) Cantic. II, 11. 12. [7]) Deest „est" in textu ed. R.

[8]) R. in notis: „Mss: mundum terrenum, ramum, id

siam fecit, nunc quidem folia proferentem, donec est in proximo aestas, nondum tamen advenit; facta autem aestate, plenius perfectos et maturos Christo ficus [1]) praestabit, quando secundum Jeremiam ficus [2]) bonae bonae sunt valde, congregatae in cophinis bonorum ficorum, ex quibus Christus [3]) accipere vult, et quasi edere dulcedinem eorum. Absit autem a nobis, ut Jesu veniente ad nos, et volente manducare de ficu, non [4]) inveniatur fructus in ea. Si enim non fuerit inventus fructus in ea, dicet ad eam in suo adventu, quae non ostenderit fructus: „nunquam [5]) ex te quisquam fructum manducet.“ Potest autem ficus illa intelligi populus circumcisionis, ad quos esuriens Dominus venit, et cum non invenisset fructum in ea, sed solam speciem vitalem, dixit: „nunquam ex te quisquam fructum manducet.“ Propter quod in adventu ejus continuo arefacta est illa ficus, id est, populus ille; illa autem altera ficus, quae, quantum ad priora tempora, sterilis erat, quae fuerat jam excidenda propterea, quod nullam habuerat adhibitam sibi diligentiam a suo fossore, cum stercus illi coeperit circummitti proferet fructus: quae aliquando evacuaverat terram, nunc autem largiores fructus producet [6]) etiam pro tempore transacto in quo sterilis fuit. Et unusquisque nostrum post hiemes tentationum, et post tristitiam periculorum transactorum, ad aestatem festinet [7]) proferens tenerum

---

est etc. Sed legendum videtur: *mundus, tenerum ramum, id est* etc.“

[1]) R. in notis: „Mss: fructus.“

[2]) R. in notis: „Mss: ficus boni boni sunt valde, congregati etc.“ Cfr. Jerem. XXIV, 3.

[3]) Deest „Christus“ in textu ed. R.

[4]) Edd. Merl.: ut non etc. [5]) Marc. XI, 14.

[6]) R. in textu: producit.

[7]) R. in notis (item ed. M. I. in textu): „Mss: festinat.“

ramum, non illud [1]) durum, sed molle cor ad credendum Deo; et profectus nostri proferant [2]) folia interim et flores operum, ut postmodum etiam perfectissimos fructus, cum venerit quod perfectum est, in [3]) Christo exhibeamus. Adhuc et ipsi qui salvantur, habent in se veram vitem, eum qui dixit: „ego [4]) sum vitis vera:" et secundum existimationem vitis, et ficum veram offerentem salutares fructus, ubi requiescit unusquisque secundum spiritualem promissionem Dei sub vite sua, et sub ficu sua. Et vitis quidem illa in his, qui proficiunt, floret, et dat suum odorem; ficus autem et ipsa profert fructus suos, ut post dignum profectum digni efficiantur coelestibus torcularibus fructus eorum, et cophinis ficorum valde bonorum ejus ficus, [5]) quae teneros fructus et bonos protulit ante aestum. Cujus fructus etiam languentes, non autem pigritantes orare medicantur, sicut scriptum est de Ezechia rege in Jesaia, qui salvatus est per ficus, ut ne moreretur; sed et sol super eum in gradibus demonstravit majorem et clariorem ei diem effectam. Multa est ergo spes in ficu, quae ex Dei verbis primum quidem fecit tenerum ramum suum, postea autem nascentia folia. Talibus prope est aestas, et prope est in limine gloriosus, et in nubibus Christi adventus, et adventus gloriae Verbi Dei, et prope est hujusmodi hominibus regnum Dei.

54. „Amen [6]) dico vobis, quoniam non transibit generatio haec, donec omnia haec fiant. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt." Videamus, quae sit generatio haec, de qua loquitur Christus. Et

---

[1]) Ed. M. II. itemq. ed. Ruaei: illum.

[2]) R. in notis: „Mss: proferent."

[3]) M. et R. in textu: „in Christum," R. tamen in notis: „Mss: in Christo."

[4]) Ev. Joann. XV, 1. [5]) Edd. Merlini: fici.

[6]) Matth. XXIV, 34. 35.

simplices quidem ad destructionem Jerusalem referunt verba, et de illa generatione existimant dictum, quae fuit tempore Christi, et passionem ejus adspexit, non transituram priusquam fieret destructio civitatis illius. Nescio autem si verbum ad verbum exponere possunt, quod ait: „non [1]) videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur," usque ad illud quod ait: „prope est in limine." Forsitan enim in quibusdam poterunt, in aliis autem omnino non poterunt. Et satis coangustati, nescio si aliquid dicere potuerint. [2]) Nos autem in locis multis observantes, nomen generationis dupliciter accipimus. Arbitramur enim duas esse generationes, unam quidem Judaeorum, alteram autem gentium. Sic intelligimus et Ecclesiasten dicentem: „generatio [3]) vadit, et generatio venit, et terra in aeternum stat." De populo enim Judaeorum prophetans, qui fuerat transiturus, ait: „generatio vadit:" de populo autem gentium credituro dixit: „generatio venit." Tale aliquid puto et in Psalmo octogesimo nono dici a Mose in oratione ipsius: „Domine, [4]) refugium factus es nobis a generatione in generationem." Duarum enim generationum refugium est Deus, quia „unus [5]) est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et praeputium per fidem." Et quoniam non [6]) tantum Judaeorum, sed etiam gentium est Deus, ergo non praeteribit generatio Novi Testamenti, quae est in facie Salvatoris, neque abibit ad illas beatas promissiones illius saeculi, donec omnia fiant, quae locutus est Christus. Unicuique enim nostrum oportet omnia fieri, quae praedicta sunt, sicut per singulas

---

[1]) Matth. XXIV, 2. — 33.

[2]) Ed. M. II: „poterunt," ed. R. in notis: „Mss: poterint."

[3]) Eccles. I, 4. [4]) Psalm. XC, 1. (LXXXIX.)

[5]) Rom. III, 30. [6]) Rom. III, 29.

expositiones tradidimus. Una ergo generatio est ecclesiae, quae coepit ex doctrina Domini Salvatoris usque ad consummationem; et haec ipsa generatio transivit quidem aliquando totum saeculum hoc, et pertransibit ipsum, ut haereditet illud futurum, tamen donec fiant haec omnia, non transibit. Quando autem in his omnibus sufficiens fuerit, et impassibilis permanserit usque ad gloriosum Christi adventum, tunc pertransibit. Tamen donec fiant haec omnia, non quaedam eorum, quae dicta sunt, quaedam autem non sunt futura, tamen transibit generatio haec, cum omnia haec fuerint facta, cum transierit non solum terra, sed etiam coelum, id est, non solum ii [1]) homines, quorum vita terrena est, et propterea terra dicuntur, sed etiam illi, quorum conversatio est in coelis, et ideo coelum vocantur. Transibunt autem ad futura, et omnis status eorum, ut veniant ad eminentiora et meliora. Quorum revelationem, cum sint filii Dei, exspectatio [2]) creaturae exspectat, et omnis creatura congemiscit iis et dolet, donec a timore Domini in utero accipientes pepererint spiritum salutis, facientes suas foeturas; et tunc transibit generatio, de qua loquitur Christus, et coelum secundum quod exposuimus, et terra secundum quod tradidimus. Verba autem, quae a Salvatore sunt dicta, non transibunt, quoniam quae sua propria sunt operantur, et nunc et semper operabuntur. Perfecti autem, et qui non recipiunt, ut jam meliores efficiantur, transeuntes quod sunt, perveniunt ad illud quod non sunt. In eo autem quod dixit: „verba [3]) autem mea non praeteribunt,“ et hoc existimo quaerendum, ne forte Mosis quidem verba et prophetarum transierunt, verba autem Jesu Christi non transierunt: quoniam quae prophetabantur quidem ab illis impleta sunt, verba autem Christi semper sunt

---

[1]) Ed. Ruaei: hi. [2]) Rom. VIII, 19. 22.
[3]) Matth. XXIV, 35.

plena, et in actu impletionis sunt semper, et quotidie implentur, et nunquam perimplentur. Ipsa enim sunt quae in sanctis et impleta sunt et implentur, et adhuc sunt implenda. Aut forte neque Mosis verba, vel prophetarum, dicere debemus impleta omnino; proprie enim et illa verba Filii Dei sunt, et semper implentur. Ergo bonum est, altitudines verborum divinorum verbis simplicibus explicare: tamen propter paucos discutiamus haec [1]) tantum intelligentes, quoniam verbum, quod in verbo Dei humanum est, a creatione mundi usque ad consummationem non transiit. Instat enim et operatur, quia neque principium operandi ante tempora dierum accepit, sed cum creatura coepit, et cum creatura transibit. Verbum autem, quod fuit ante creaturam, non transibit cum creatura.

55. „De [2]) die autem illa et hora nemo scit, neque angeli coelorum, neque Filius, nisi Pater solus.“ Videntur haec arguere eos, qui promittunt de consummatione et corruptione mundi se comprehendere, et pronunciant quasi instet dies Domini; quales dicuntur fuisse quidam Thessalonicenses [3]) in tempore Apostoli, de quibus scribit: „rogamus [4]) autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostram congregationem in ipso, ut non cito moveamini a sensu vestro, neque conturbemini, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam quasi per nos missam, quasi instet dies Domini.“ Forte quoniam apud Judaeos erant quidam, sive per Scripturas profitentes de temporibus consummationis se scire, sive de secretis, ideo haec scribit docens discipulos suos, ut nemini credant talia profitenti. Et se ipsum Salvator, secundum hunc locum, conjungit igno-

---

[1]) R. in notis: „Mss: hoc tantum etc.“

[2]) Matth. XXIV, 36. [3]) Edd. Merl.: Thessalonici.

[4]) II Thess. II, 1. 2.

rantibus diem illum et horam. Et rationabiliter est quaerendum, quomodo, qui confidit se cognoscere Patrem, dicens: „nemo [1]) novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare," Patrem quidem novit, diem autem et horam consummationis non novit? et [2]) quare hoc abscondit Pater a Filio? Omnino enim ratio esse debet, quod etiam [3]) a Salvatore tempus consummationis absconditum sit, et ignoret de eo. Audebit autem aliquis dicere, quoniam homo, qui secundum Salvatorem intelligitur proficiens sapientia, [4]) et aetate, et gratia coram Deo et hominibus, qui proficiens proficiebat quidem super omnes scientia et sapientia, non [5]) tamen ut veniret jam quod erat perfectum, priusquam propriam dispensationem impleret. Nihil ergo mirum est, si hoc solum nescivit ex omnibus, id est, diem consummationis, et horam. Forsitan autem et quod ait, nescire se diem consummationis et horam, ante dispensationem suam dixit, quia nemo [6]) scit, neque angeli, neque Filius, nisi solus Pater. Post dispensationem autem impletam nequaquam hoc dixit, postquam „Deus [7]) illum superexaltavit, et donavit ei nomen quod est super omne nomen." Nam postea et Filius cognovit scientiam a Patre suscipiens, etiam de die consummationis et hora, ut jam non solum Pater sciret de ea, sed etiam Filius. Et in Actibus quidem Apostorum convenientes Apostoli interrogaverunt eum dicentes: „Domine, [8]) si in hoc tempore restitues regnum Israel?"

---

[1]) Matth. XI, 27.

[2]) M. et R. in textu: „et quomodo," R. tamen in notis: „Mss: et quare."

[3]) Deest „etiam" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: quod etiam etc."

[4]) Luc. II, 52.

[5]) R. in not.: „Mss: non tam ut veniret ei jam quod etc."

[6]) Matth. XXIV, 36. [7]) Philipp. II, 9.

[8]) Act. I, 6. — 7.

Ille autem dixit ad eos: „non est vestrum, nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.“ Et quoniam in sua potestate tempora et momenta consummationis mundi, et restitutionis regni Israel posuit, ideo, quod nondum fuerat pradefinitum a Deo, nemo poterat scire. Unumquodque autem eorum, quae praefinit, non ab inexperibili praefinit; non possibile est enim hoc. Quod autem praefinit, praefinit principium praefiniendi faciens. Si autem ita est, praefinivit quidem consummationem facere mundi, non autem et tempora et momenta praefinivit,[1]) quae posuit in sua potestate, ut si voluerit ea augere, sic judicans augeat ea, si autem abbreviare, abbreviet nemine cognoscente. Et ideo de temporibus et momentis consummationis mundi in sua posuit potestate, ut consequenter humano generi in suo arbitrio constituto talia vel talia agenti definiat judicium debitum. Multa et in prophetis est invenire ad utilitatem audientium scripta, in[2]) praeceptis et denunciationibus quasi Deo[3]) non praefiniente[4]) quicquam de iis, sed puniente quidem si peccaverint, salvante autem si praecepta servaverint. Et sicut in illis non introduxit Scriptura Deum praefinientem, sed secundum utilitatem audientium proloquentem, sic intelligendum est et de die consummationis et hora. Alia expositio, quae famosior est iis, quae jam tradita sunt, aliud dicit de eo quod scriptum est: „neque[5]) Filius, nisi solus Pater.“ Dicit, inquit, alicubi de Salvatore Apostolus, et de rebus in fine saeculi ordinandis, hoc modo: „cum[6]) autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui sibi sub-

---

[1]) Edd. Merl.: praefiniit. [2]) Deest „in“ in text. ed. R.

[3]) Deest „Deo“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[4]) Ed. R. in textu: praeveniente.

[5]) Matth. XI, 27. [6]) I Cor. XV, 28.

didit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus." His verbis videtur ostendere, quoniam priusquam subjiceret ei omnia, non erat subjectus ei, qui sibi subdidit omnia. Quod ex hoc demonstratur, quoniam nisi subjectus fuisset Filius Patri, qui sibi [1]) subdidit omnia, nunquam ei Pater omnia subjecisset. Et videtur per haec dicere, subjectionem [2]) Filii fieri subjectionem omnium, qui ei [3]) erant subjiciendi, et adventum eorum per Filium ad Deum, et perfectionem. Si ergo bene dicitur hoc de Filii subjectione ad Patrem futura, ut tunc hi, qui futuri sunt Christi, et adhaeserunt ei, cum ipso Christo Patri subjiciantur: quare non et de die illa et hora neminem scire, neque Filium, similiter exponemus? Donec enim ecclesia, quae est corpus Christi, [4]) nescit diem illam et horam, tamdiu nec ipse Filius dicitur scire diem illam et horam; ut tunc intelligatur scire, quando scierint et omnia membra ejus. Bene autem dicitur scire secundum propriam significationem, sicut est in consuetudine Scripturarum. Quid est scire? quoniam cognoscet diem illum et horam, qui occurrerit ad finem, et abbreviationem diei illius et horae. Quoniam autem talis aliqua significatio est scire et cognoscere in Scripturis, manifestum est ex eo, quod dicitur in Ecclesiaste hoc modo: „qui [5]) custodit mandatum, non sciet verbum malum," id est, non experietur verbum malum. Et in Apostolo de ipso Salvatore est dictum: „eum, [6]) qui nescivit peccatum, pro nobis peccatum fecit." Et nescientem peccatum Salvatorem dicit, tanquam si diceret eum, qui non peccavit, nec in natura

---

[1]) Deest „sibi" in textu ed. R.

[2]) Desunt verba: „subjectionem Filii fieri" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Deest „ei" in ed. R.

[4]) Deest „Christi" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[5]) Eccles. VIII, 5. [6]) II Cor. V, 21.

fuit peccati. Tale aliquid significat et quod dicit: „cognovit[1]) Adam Evam uxorem suam;" quamdiu enim illa non fuit ei admixta, non cognoscebat eam. Et diem ergo consummationis hujusmodi et corruptionis saeculi nemo scit, neque angeli coelorum, neque Filius Dei, de sanctis Deo melius providente, ut simul fiant in beatitudine, quae futura est post diem et horam consummationis illius. Et sicut apud Hebraeos scriptum est de iis, qui testimonium habent in fide, quoniam „hi[2]) omnes testificati per fidem non receperunt promissionem Dei, Deo de nobis melius aliquid providente, ut nec sine nobis consummarentur:" sic sciendum est et in hoc, quia Deo melius aliquid prospiciente de his, qui erant salvandi, nondum[3]) receperunt promissionem, qui non cognoverunt de die illa et hora, neque angeli coelorum, neque Filius. Praeparat enim Filius scientiam diei illius et horae cohaeredibus promissionis illius, ex quo „se[4]) ipsum exinanivit, formam servi accipiens," operans viam, quae ducit ad restitutionem omnium, propter quos formam servi accepit: ut omnes simul sciant, id est, re ipsa experiantur horam illam et diem, quia „quod[5]) oculus non vidit, nec auris audivit, et super cor hominis non adscendit, praeparavit Deus diligentibus se," in scientia priorum exercens, et praeparans omnem, quem vult scire diem illam et horam cum sanctis angelis, et cum ipso Domino nostro Jesu Christo. Et uniuscujusque autem consummationem in his quibusdam futuram supradictis, et de singulis solus scit Pater: quoniam Filius comitans, et praecedens ante sequentes, et volens, ut ita dicam, venturus est, et tardat, ut possint eum sequi qui certant se-

---

1) Genes. IV, 1. 2) Hebr. XI, 39. 40.

3) M. et R. in textu: „nondum enim," R. tamen in notis: „Mss: nondum receperunt."

4) Philipp. II, 7. 5) I Cor. II, 9.

qui eum, et sequentes eum inveniantur cum eo in die illa et hora.

56. „Sicut[1]) enim fuit in diebus Noe, sic erit et adventus Filii hominis. Sicut enim fuerunt in diebus ante diluvium manducantes et bibentes, nubentes et nuptum tradentes, quousque intravit Noe in arcam, et non cognoverunt, donec venit diluvium et tulit omnes: sic erit et adventus Filii hominis." Iis qui cognoscunt verborum praesentium textum, sive spiritualiter ea volentibus intelligere, sive simpliciter, consequens est de consummatione dicere mundi istius, quoniam subito erit, quasi qui jam aegrotaverit prius aegrotatione idonea, et manifestante corruptionem suam futuram. Hoc enim ex eo praecipue demonstratur, quod dicit, quoniam similis erit diebus Noe adventus Filii hominis; subito enim tunc perierunt omnia, quae fuerant super terram. Qui autem vult dicere, quoniam paulatim erit consummatio mundi, dicet similiter factum et in diebus Noe. Quadraginta enim diebus, et quadraginta noctibus pluvia descendente, consequens fuit primos periisse, qui in depressioribus terrae partibus habitabant, post eos autem, qui modice in altioribus, et sic novissimos, qui in altissimis montibus morabantur. Sic, inquit, in consummatione mundi cum descenderit ignis, incipiet quidem de sublimioribus locis, et paulatim ad inferiora descendet. Lucas[2]) autem subjungens etiam similitudinem ignis Sodomorum, dat nobis occasionem intelligendi, quoniam subito consummatio est futura. Dicet autem aliquis, quoniam per hoc illud[3]) declaratur, quoniam non moraliter pluvia illa fuit aut ignis, sed propter peccata hominum abundantia. Duobus ergo modis mundi corruptio existimatur futura; uno quidem secundum moralem ignis detentionem, altero autem secundum judicium

---

[1]) Matth. XXIV, 37—39. [2]) Luc. XXI.

[3]) Deest „illud" in textu ed. R.

Dei. Gentiles autem inflammationem illam, vel causam inflammationis illius non dicunt fuisse peccata, sed ignis fuisse virtutem. Divini autem sermones omnia teneri et gubernari docent a Deo, et non culpant ignis violentiam, sed Dei pronunciant voluntatem, salvantis quidem super terram, qui salute sunt digni in ea, perdentis autem eos, in quibus propter abundantiam iniquitatis caritas refrigescit. Comparatio enim Sodomitici ignis manifestissime docet, subitaneam fore mundi corruptionem, ex eo quod angelus dixit ad Loth: „ecce [1]) admiratus sum faciem tuam in verbo hoc, ut non destruam civitatem, de qua dixisti. Festina ergo salvari illic, nec enim potero facere quidquam, donec tu eas illuc." Vides, quoniam ignis ille, qui super Sodomam mittebatur, voluntate continebatur divina, donec Loth intraret in Segor. Sic puto et in consummatione futurum, secundum quod salvatus est et Loth, ut tunc ignis ille consummationis obtineat mundum secundum judicium Dei, cum salvati justi fulserint [2]) sicut sol in regno Patris sui; tunc iniquos colligent de regno Christi, et mittent eos in caminum ignis. Quomodo enim non est manifestum, quia subito erit corruptio mundi, ex eo quod dicit: „erunt [3]) manducantes et bibentes, nubentes et nuptum tradentes," quae pacis et securitatis sunt signa? Fames enim et pestilentiae forsitan ante aliquod tempus consummationis erunt; circa ipsam autem consummationem, neque fames, neque bellum erit. Quomodo autem manducantes et bibentes, nubentes et nuptum tradentes, plantantes et aedificantes, ementes et vendentes sunt comprehendendi, nisi ita sit ordinatum? Sed et illud hoc manifestat, quod ait Apostolus: „quoniam [4])

---

[1]) Genes. XIX, 21. 22.

[2]) Ed. M. I.: „fulxerunt," ed. M. II: „fulxerit."

[3]) Matth. XXIV, 38. [4]) I Thess. V, 2. 3.

dies Domini sicut fur [1]) in nocte, ita veniet. Cum dixerint: pax et securitas, tunc repentinus illis superveniet interitus, sicut dolorem partus in utero habenti, et non effugient." Docet enim [2]) nos, quoniam subito et insperato eveniet dies consummationis hominibus, cum rerum status quasi ad melius visus fuerit esse conversus, de fame priore ad ubertatem, de pestilentia et proeliis ad pacem atque securitatem. Qui autem altius Evangelium audiunt, et omnia agunt, ut omnino in nulla parte Evangelium [3]) sit iis velatum, non multum curant de consummatione saeculi generali, utrum subito et generalis sit futura, an per partes; sed hoc tantum considerant, quoniam uniuscujusque consummatio fit, ipso non cognoscente neque diem, neque horam exitus sui, et quia super unumquemque nostrum dies Domini ita veniet sicut fur. Propter quod opus est vigilare, sive vesperi, id est, in juventute, sive media nocte, id est, in medio vitae humanae tenebrosae, sive galli cantu, quando jam senior est, sive mane, quando jam senectute provecta est: ut cum venerit Deus Verbum afferens consummationem profectionis vitae istius, comprehendatur qui non dedit somnum oculis suis, neque dormitationem palpebris suis, et custodivit mandatum dicentis: „vigilate [4]) in omni tempore." Tamen vani sunt omnes, sive qui consummationem mundi scire se profitentur, quando erit, sive qui vitae propriae finem scire se gloriantur, aut per signa avium, aut per ventriloquos, aut per magos seducti, et putantes cognoscere diem et horam exitus sui. Sicut enim est, nemo cognoscere potest, nisi forte propheta aliquis fuerit sancto Spiritu illuminatus, sicut ille qui uxori regis pro-

---

[1]) M. et R. in textu: „fur, ita in nocte veniet," R. tamen in notis: „Mss: „fur in nocte, ita veniet."

[2]) Deest „enim" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Edd. Merl.: evangelii. [4]) Luc. XXI, 36.

phetavit, volenti cognoscere si surgeret ex infirmitate filius ejus, et sicut Elias prophetavit Ochoziae dicens, quae a Domino fuerant ei [1]) constituta: „haec [2]) dicit Dominus: propterea quod non erat Deus in Israel, tu vadis quaerere ad Baal aut Beelzebub virum muscarum, Deum Accaron; ideo dicit Dominus: de lectulo, super quem adscendisti, non descendes, quoniam morte morieris.“ Haec etsi in excessu diximus, tamen quasi utilia introduximus, quoniam et de consummatione uniuscujusque, id est, de die exitus sui nemo cognoscere potest, quamvis multi profiteantur talia scire, nisi forte qui audierint ex prophetis. Scio et aliam consummationem viri justi, qui Apostolico profectu dicere potest: „mihi [3]) autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.“ Cui enim mundus est crucifixus, ei quodammodo consummatio jam facta est mundi, et qui mortuus est mundialibus rebus, cui transgresso dies non Domini venit Domini dies, in qua fit adventus Filii hominis super animam ejus, quia [4]) jam non vivit peccato et mundo.

57. „Tunc [5]) duo erunt in agro, unus assumetur, et alter relinquetur.“ Sicut in eo, quod dicit: „aut [6]) facite arborem malam, et fructus ejus malos; aut arborem bonam, et fructum ejus bonum,“ duae sunt arbores generales in cordibus hominum, aut bona virtutis, aut mala malitiae. Sicut mundus est ager secundum parabolam quandam, duo generaliter sunt in eo, unus quidem sicut Noe [7]) operarius terrae, alter autem sicut Cain operans terram. His talibus in agro hujusmodi constitutis,

---

[1]) Deest „ei“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[2]) IV Regg. I, 6. (II Regg.) [3]) Galat. VI, 14.

[4]) Ed. M. I: qui. [5]) Matth. XXIV, 40.

[6]) Matth. XII, 33. [7]) Genes. IX, 20. et IV, 2.

unus assumetur, id est,[1]) qui similis est Noe operarius terrae, et alter relinquetur, qui sicut Cain terram operans est. Talis[2]) enim est omnis, qui odit fratrem suum, et propter odium fratris homicida a Joanne appellatur Apostolo. Sic autem et de animabus molentibus in gravi[3]) mola mundi vel corporis, bona quidem anima assumitur, mala autem relinquitur, donec digna efficiatur assumi. Aut ita: duo in agro, sensus hominis boni, et sensus hominis mali; sensus bonus assumitur, malus relinquitur. Nec enim possumus dicere spiritum mali hominis non assumi, quia didici apud Ecclesiasten[4]) de omni spiritu, quoniam convertitur ad Deum, qui dedit eum; sicut et de omni carne, quoniam revertitur ad terram, unde sumta[5]) est; et sicut ipse Dominus docuit nos, ut timeamus „eum,[6]) qui corpus et animam potest perdere in[7]) gehenna:" et ex eo, quod nihil de spiritu dixit, evidenter ostendit, quoniam spiritus cum corpore vel anima peccatrice non simul punitur. Qui enim peccavit, dividitur, et pars quidem ejus cum infidelibus ponitur; quod autem non est[8]) ejus, revertitur ad Deum, qui dedit eum.

58. „Duo[9]) in lecto uno, unus assumetur, et alter relinquetur." Extra eos, qui sunt duo in agro, extra eas, quae sunt duae ad molam, sunt duo corpora in una materia, ex quibus corporibus unum quidem corpus est justi, quod assumitur, alterum autem corpus ejusdem materiae, quod relinquitur. Et corpus quidem quasi infirmum in lecto est carnalium passionum, quamvis assu-

[1]) Deest „est" in ed. M. II.

[2]) R. in notis: „Mss: Talis est autem omnis etc." — I Joann. III, 15.

[3]) Edd. Merlini: grani. Cfr. Matth. XXIV, 41.

[4]) Eccles. XII, 7. [5]) Edd. Merl.: assumpta est.

[6]) Matth. X, 28. [7]) M. et R. „in gehennam."

[8]) Deest „est" in ed. R. [9]) Luc. XVII, 34.

matur, anima autem propter multa, quae sustinet in hoc mundo, molit in mola mundi, sensus autem in agro, secundum ea quae diximus, operatur quae operatur.

59. „Vigilate,[1]) quia nescitis qua hora Dominus vester veniet," et reliqua: non dantes somnum oculis animae nostrae, neque dormitationem palpebris, ut exspectemus vel nostrum, vel saeculi finem, sive ut de hac vita egrediamur, sive ut nobis consummetur hic mundus. Quaeret autem aliquis, quomodo praesens juxta discipulos Dominus constitutus, ita loquitur quasi non praesens, sed venturus ad eos, dicens: „vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester veniet." Et dicet quidem qui simplicior est, quoniam de secundo adventu, in quo venturus fuerat, hunc dicebat sermonem. Alius[2]) autem: intelligibilem et futurum in sensum discipulorum Verbi dicebat adventum, quia nondum erat in sensu eorum quemadmodum erat futurus: quoniam, sicut per hunc locum demonstrat, in vigilantibus operatur diem adventus sui in animam eorum, qui illuminantur a lumine vero venientis ad animas ipsorum. „Illud[3]) autem scitote, quoniam, si sciret paterfamilias qua custodia fur venit, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam." Quomodo non sineret? Sine dubio per vigilantiam suam. „Ideo[4]) et vos estote parati, quia, qua custodia non speratis, Filius hominis venturus est." Sed Matthaeus quidem indefinite; Marcus autem etiam tempora diei tanquam furis venientis definit[5]) dicens: „vigilate[6]) ergo, quia nescitis quando dominus domus veniet, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane." Paterfamilias autem domus est

---

[1]) Matth. XXIV, 42. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: vigilate etc.

[2]) M. et R. „Alius autem intelligibilem etc."

[3]) Matth. XXIV, 43. [4]) Ibid. XXIV, 44.

[5]) Ed. Merlini: definiit. [6]) Marc. XIII, 35.

sensus hominis, domus autem ejus anima. Fur vero, qui patrefamilias dormiente subito venit et perfodit domum, puto quod Diabolus est, aut omnis sermo contrarius, secundum quod Evangelista Joannes nos docet, hoc modo dicens: „Amen,[1]) amen dico vobis, qui non intrat per januam in cohortem ovium, sed adscendit aliunde, ille[2]) fur est et latro." Sicut ergo qui per januam intrat in cohortem ovium, pastor est ovium, cui ostiarius aperit; qui autem non intrat per januam, sed adscendit aliunde, fur est et latro: sic dominus domus fiducialiter per januam, quando vult, ingreditur in eam remunerans vigilantem. Fur autem quasi fur non per naturalem introitum intrat in domum ad animam negligentis, sed quasi qui jam foderit eam, primum destruens quaedam naturalia aedificia animae ejus, et naturales intellectus in eo, qui non vigilavit, quos aedificaverat Deus Verbum. Et per ipsam dirutionem ingressus fur diripit eam exarmans sensum, quando et spolians[3]) non vigilantem patremfamilias spolia ejus distribuet. Aliquoties[4]) autem invenit quis furem in ipsa perfossione, et comprehendens eum quasi arma sua habens percutit furem, et percussorem sermonem immutans eum, interficit eum, quando et interficiens homicida non existimatur, absque omni dilatione interficiens eum. Si autem non apud se, sed apud eum, qui occulta omnia manifesta facit, comprehenderit quis eum, qui furatus[5]) fuerat bona ejus, et intellexerit eum, et redarguerit eum, id est, interfecerit eum, nullam veniam habet mortuo atque manifestato fure:[6]) et ipse

[1]) Ev. Joann. X, 1. [2]) Ed. Ruaei: ille est fur etc.

[3]) M. et R. in textu: „sepeliens," R. tamen in notis: „Mss: spolians."

[4]) R. in textu: „Alioqui," in notis tamen: „Mss. etc."

[5]) R. in notis: Mss: „furatus fuerit."

[6]) M. et R. in textu: „furi," R. tamen in notis: „Mss: fure."

enim morietur. Et vide, ne forte tale aliquid significet lex Mosis, dicens: „si[1]) autem in ipsa perfossione inventus fuerit fur, et percussus mortuus fuerit, non est ei homicidium. Quod si ortus fuerit sol super eum, reus est: morietur pro eo.“ Qui enim priusquam faciat malum, cognoscit malum et confringit in se ipso, ipse est qui comprehendit, et interficit in eo, dum perfoderetur ab eo. Qui autem postquam fecerit malum, quamvis redarguerit eum, extra se malum comprehendisse, et extra domum suam interfecisse videtur, nihil ei prodest, reus enim factus est mortis. Nam omnem hominem, postquam peccaverit, reversum in se sensus divinus, qui est in nobis, illuminat quasi lux, ut intelligamus, quod gessimus malum ad praejudicium nostrum, non ad salutem; tamen in textu hoc Evangelii, in quo loquimur, non in die fur venit, quando illuminata est a sole justitiae anima hominis studiosi, sed in nocte, et in tempore adhuc malitiae permanentis. In qua cum fuerit aliquis, possibile est, etsi non habuerit virtutem solis, tamen ut illustretur ex aliquo splendore modico Verbi, quod est lucerna adhuc quidem manens in malis, jam tamen habens propositum meliorum, et vigilantiam, ut ne perfodiatur propositum ejus ad meliora respiciens. Nam sicut legimus apud Pastorem, vasa plena non cito quis gustat, nec enim mutantur facile; semiplena autem quia facile creduntur mutari, frequenter gustantur. Et vide, si potes ad talem trahere intellectum illud quod alibi scribitur: „sint[2]) autem lumbi vestri succincti, et lucernae ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur:“ quoniam qui nondum est in lumine et in die virtutum, praebet autem se jam doctrinae illuminanti animam suam, secundum quod possibile est, in primis succinctus est, et avertens se ipsum ab effusione malitiae,

---

[1]) Exod. XXII, 2. 3. [2]) Luc. XII, 35. 36.

utitur nondum quidem quasi diei lumine claro virtutis, sed lucerna, qua possibile est illuminari etiam qui in malitia est. Hic ergo, cujus [1]) lucerna sic accensa est, exspectans est Dominum suum Deum Verbum, ut revertens veniat ad eum, qui interim habuit in semetipso [2]) lucernam, et illuminavit totam mentem ipsius, videlicet quasi sol. Et unusquisque secundum suum profectum incendit lucernam aut minus, aut amplius a lumine scientiae, et oleum ei [3]) per meditationem infundit, et in ipsa vigilans adversus peccatricia opera, sperans per abstinentiam hujusmodi, et meditationem Dominum suscipere in se ipsum. Et tamen qui abundantius proficit, et posteriora quidem obliviscitur, id est, malitiam, modicum autem ejus adhuc habet in se, jam ad virtutem propinquat, convenienter dicitur: „nox [4]) promovit, dies autem appropinquavit." Signandum est autem, quoniam dixit: „dies [5]) autem appropinquavit." Instat enim perfectis, et nullum habentibus in se vestigium noctis; appropinquat autem proficienti ad melius, et quae diei sunt meditanti, et sicut in die honestatem suscipienti; et prope est jam iste, qui talis est, ut dicat: „non [6]) sumus noctis, neque tenebrarum."

60. Quoniam autem semel venimus in hunc locum, debemus et de custodiis diversis reddere rationem. Alius quidem reprehenditur [7]) vigilans statim in vespere ipso, et continuat vigilias usque ad mediam noctem, adhuc autem usque ad galli cantum, et adhuc usque ad mane.

---

[1]) Edd. Merlini: cujus sic lucerna accensa est.

[2]) Edd. Merlini: in se ipso.

[3]) Deest „ei" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[4]) Rom. XIII, 12,

[5]) M. et R. in textu: „dies autem instat," R. tamen in notis: „Mss. etc."

[6]) I Thess. V, 5. [7]) R. in not.: „Mss: comprehenditur."

Qui enim mox ut coeperit malitia,[1]) id est, mox ut coeperit infans plenum proferre sermonem, — ex eo enim incipit esse in[2]) malitia, quod est in nocte —, si statim tradiderit se, ut fiat et auditor legis, et factor, si quidem permanserit usque ad finem in ipso proposito, vigilavit a vespere, et continuavit usque ad mediam noctem, et non dedit somnum oculis suis, neque usque ad galli cantum, neque usque ad mane, inter beatos servos hujusmodi vir computatur. Qui autem fuerit inventus post tempus sermonis impleti partem aliquam noctis transigere in comessationibus, et ebrietatibus, et cubilibus, et impudicitiis, coeperit autem postea vigilare, et iste spem bonam habebit, si permanserit usque ad mane, incipiens a media nocte vigilare, id est, a virilitate. Si autem perfectus in tempore aestatis[3]) corporis sui, audiens divinam doctrinam susceperit inde lucernam, quasi volens vivere secundum Dei praeceptum, et iste habens lucernam a galli cantu, et vigilans, et permanens usque ad mane, non perdit bonae servitutis mercedem in tempore modico. Si possibile autem est et statim circa ipsam consummationem noctis, id est, postquam paene totum tempus vitae suae consumserit malitia, ut credens accendat sibi lucernam, et vigilet vel residuo tempore, et si venerit Dominus domus cum gratia sua, quibusdam quidem a vespere commorabitur usque ad mane, aliis autem a media nocte, illuminans eos in reliquum, aliis vero a galli cantu minus conversans cum iis. Sed neque mane accendentes lucernam, et vigilantes propter exspectationem Domini derelinquet, sed etiam istos inveniens minime dormientes, neque cubilibus et impudicitiis attendentes, honorabit eos honore, quo dignos eos[4]) esse co-

---

[1]) Edd. Merl.: malitiam. [2]) Deest „in“ in ed. R.

[3]) Edd. Merlini: aetatis.

[4]) Deest „eos“ in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc.“

gnoverit. Et fur ergo custodia quadam et hora noctis adventat, et perfodit domum ejus, quem non invenerit vigilantem, neque habentem lucernam accensam. Et quibusdam quidem supervenit vespere, aliis autem media nocte, quibusdam autem et galli cantu, sunt autem et quibus mane. Et Dominus custodia quadam et hora noctis venit, et forsitan Dominus illi venit, cui fur veniens nihil facere potuit, videlicet non permissus perfodere domum vigilantis, et lucernam accensam habentis. Ad eum autem, qui domum habet perfossam, non venit Dominus, maxime si didicerit aliquis quod dictum est: „sint [1]) lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum," et [2]) contemnens ea, quae dicta sunt, dederit somnum oculis suis et palpebris suis dormitationem. Ad manifestandum autem sensum loci istius, qui nobis incurrit, tali utamur exemplo: in tempore tentationum, vel qualiumcunque calamitatum maxime fur solet venire, volens perfodere animae domum. Sed veniente fure, qui accidentia sustinet, et propter Dei dilectionem omnia suffert, nihil passus ab eo confestim ad se venientem videbit Dominum; qui autem a fure in tempore calamitatis suae perfodi [3]) passus fuerit domum, quasi indignus adventu ad se domini sui, non erit dignus adspicere eum.

61. „Quis [4]) enim fidelis servus et prudens, quem constituit dominus ejus super domum suam, ut det cibos in tempore?" Quod ad Apostolos caeterosque episcopos et doctores parabola ista pertineat manifestum est, maxime ex eo, quod apud Lucam Petrus interrogat dicens: „ad [5]) nos parabolam istam dicis, an ad omnes?" Sed tamen

---

[1]) Luc. XII, 35. 36. [2]) Deest „et" in edd. M.

[3]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „perfossus fuerit," ed. tamen M. II: „perfodi passus fuerit."

[4]) Matth. XXIV, 45. [5]) Luc. XII, 41.

cum sint multi dispensatores, difficile est invenire et fidelem et prudentem. Propter quod ait Apostolus: „ita [1]) nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.“ Peccat autem in Deum quicunque episcopus, qui non quasi conservis servus ministrat, sed quasi dominus. Frequenter autem et quasi amarus dominus dominans per vim, similis constitutus Aegyptiis, qui affligebant vitam filiorum Israel cum vi. Ergo memores esse debent verborum Christi, dicentis: „vos [2]) vocatis me magistrum, et Dominum, et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros, et vos debetis alterutrum lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut sicut ego feci, sic faciatis.“ Et illud: „principes [3]) gentium dominantur earum, et majores eorum potestatem exercent in iis. Inter vos autem non sic erit, sed qui vult inter vos esse primus, erit novissimus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemtionem pro multis.“ Audire autem oportet et Paulum dicentem: „cum [4]) possimus oneri [5]) esse, ut Christi apostoli, facti sumus parvuli in medio vestrum; quemadmodum si nutrix foveat natos suos, sic desiderantes cupimus participari vobiscum non solum evangelium, sed etiam animas nostras.“ Et non oportet percutere conservos, sed corripere [6]) inquietos, consolari pusillanimes, sustinere infirmos, et patientes esse ad omnes, quoniam „servum [7]) Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, cum modestia docentem eos qui resistunt.“ Quasi recedens autem ipse a mala inductione conservorum, Paulus culpat eos qui non erant tales, qui

---

[1]) I Cor. IV, 1. 2. [2]) Ev. Joann. XIII, 13—15.
[3]) Matth. XX, 25. 26. 28. [4]) I Thess. II, 7. 8.
[5]) R. in notis: „Mss: honori.“
[6]) I Thess. V, 14. [7]) II Tim. II, 24. 25.

superbis quidem erant subjecti, contemnebant autem mansuetos, hoc modo dicens: „sustinetis,[1]) si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos caedit, quasi nos infirmi fuerimus.“ Considera autem in istis quomodo eos, qui in servitutem redigunt, et in faciem caedunt propter quod amarius principentur, reprehenderit ipse, dicens se abstinere ab iis: non quia infirmus erat, quominus[2]) faceret ea, sed ut faciat ipsa quae docet. Docet autem cum modestia docere eos qui resistunt. Propter quod et definiens, quales debeant esse episcopi, sic dicit: „non[3]) litigiosi, non percussores, sed mansueti, ornati,“ et quaecunque inter fideles et sapientes servos inveniuntur, et dispensatores,[4]) quos constituit Dominus super familiam suam, sicut dicit Lucas. Ex his autem cognoscere est, quoniam non solum, qui fideles sunt et sapientes, illos constituit Dominus super domum suam, sed etiam malos servos, dicentes in cordibus suis: „semper[5]) moram facit Dominus meus venire:“ propterea percutiunt conservos, manducant et bibunt cum ebriis vel ebriosis, et inebriantur. Si quando ergo arbitrantur se esse in magno fastigio, qui praesunt ecclesiis Christi, propterea quod constituit eos Dominus super familiam suam, cognoscant quoniam non hoc eos salvat, quod constituti sunt a Domino super familiam ejus, sed illud ut dent in tempore cibos, et ut abstineant se a percussionibus, et a comessationibus, et potationibus cum ebriosis. Si autem non se abstinuerint ab hujusmodi, et magnum sapuerint propterea, quod constituit eos Dominus super familiam suam, sciant,

---

[1]) II Cor. XI, 20. 21.

[2]) M. et R. in textu: „quod minus,“ R. tamen in notis: „Mss: quominus.“

[3]) I Tim. III, 3. 2. [4]) Luc. XII, 42.

[5]) Luc. XII, 45.

quoniam veniet [1]) Dominus eorum in die qua non putant, et hora qua nesciunt, et dividet eos, et partem eorum cum hypocritis et infidelibus ponet; et cum fuerint inter hypocritas et infideles positi, nihil iis proderit quod constituti a Domino sunt super familiam ejus. Ut autem timeamus illud quod ait: „dividet [2]) eum," convenit recordari ea, quae a Daniele sunt dicta contra presbyteros malos, quoniam „angelus [3]) Domini habens gladium scindet te medium." Scindens autem dividet. Ausi sumus uti in hoc loco Danielis exemplo, non ignorantes quoniam in Hebraeo positum non est, sed quoniam in ecclesiis tenetur. Alterius autem temporis est requirere de hujusmodi. Attende autem etiam illud quod ait: „fidelis [4]) servus et prudens," benevolenter audiens verbum, et acquiescens voluntati Christi ea dicentis, et conscribentis Matthaei. Diligenter ergo est audiendum de fideli servo atque prudenti, qui in fide proficit. Aut si nondum in ea perfectus est qui communiter et ipse fidelis vocatur, et qui naturalem habet mentis velocitatem, et dicitur prudens. Et villicus ergo iniquitatis prudenter facit, non quidem faciens secundum prudentiam ex virtutibus, sed quia velox erat ingenio. Et filii saeculi hujus prudentiores sunt quam filii lucis in generatione sua, non quia secundum prudentiam unam ex virtutibus sunt prudentes, aut quia filii lucis secundum aliud aliquid sunt iis minores in sapientia, aut in acumine naturali mentis sunt inferiores; scit enim et prudentiam unam esse ex virtutibus sermo divinus, sicut in Proverbiis docet dicens: „dic [5]) sapientiam sororem tuam esse, notam autem fac tibi prudentiam, ut custodiat te a muliere aliena." Nunc autem communiter audire debemus quod ait: „quis [6]) est

1) Luc. XII, 46. 2) Luc. XII, 46.
3) Dan. XIII, 55. 4) Matth. XXIV, 45.
5) Prov. VII, 4. 5. 6) Matth. XXIV, 45.

servus fidelis et prudens?" quasi quidam quidem, secundum communiter intellectam fidem, sint fideles, non autem sint prudentes, neque veloces ingenio; et iterum alii quidem sint veloces, et secundum quod hic significatur, prudentes, non autem omnino et fideles. Si quis autem considerat multitudinem volentium esse se Christianos, inveniet quidem fideles multos et studium fidei exercentes, non autem et prudentes, ut sint filii hujus saeculi prudentiores iis in generatione sua, scientes, quoniam „quae [1]) sunt stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes." Et videbit iterum alios, qui credidisse putantur, veloces quidem esse et sapientes, modicae autem fidei; et si non infideles, tamen minus fideles, quoniam stulta mundi, quae Deus elegit, contemnunt. Convenire autem in unum fidelem atque prudentem, ut secundum utrumque det conservis suis cibum in tempore, valde rarissimum est; ut enim in tempore det cibum, necessariam habet quis prudentiam, ut autem non adimat cibos in tempore indigentium, opus est fide. Non autem est importunum monere propter peccata, quae in hominibus, qui videntur credere Christo, et in dispensatoribus ecclesiarum plerumque fieri solent, quoniam et secundum simplicem intellectum multi opus habemus, ut fideles simus pariter et [2]) prudentes ad dispensandos ecclesiae reditus: fideles quidem, ut non devoremus quae sunt viduarum, et ut memores simus pauperum, et occasionem accipientes ex eo, quod scriptum est: „Dominus [3]) constituit his, qui evangelium praedicant, de evangelio vivere," amplius quaeramus cibo simplici, et necessariis vestimentis, ut ne amplius teneamus nobis, quam [4]) demus esurientibus fra-

---

[1]) I Cor. I, 27. — Edd. Merl.: quae stulta sunt etc.
[2]) Deest „et" in ed. R. [3]) I Cor. IX, 14.
[4]) R. in notis: „Mss: *quam quod videmus esurientibus,* sed rectius in editis."

tribus, et sitientibus, atque nudis, et iis qui necessitatem patiuntur in saecularibus curis. Prudentes autem, ut unicuique secundum dignitatem uniuscujusque subministremus, recordantes quod dictum est: „beatus [1]) qui intelligit super egenum et pauperem." Non enim simpliciter de rebus ecclesiasticis dare oportet, ut unum hoc observemus, ut [2]) ne quae pauperum sunt devoremus, aut furtum faciamus de iis; sed ut prudenter intelligamus indigentium causas, propter quas sunt indigentes, et uniuscujusque dignitatem, quomodo educatus [3]) est, quantum necessarium habet, vel propter quam causam indiget. Non ergo similiter est agendum in iis, qui ab infantia duriter sunt educati et stricte, et in iis, qui large et deliciose nutriti sunt, et postea ceciderunt. Nec eadem sunt ministranda viris et mulieribus, aut multum senibus et juvenibus, aut [4]) juvenibus quidem et debilibus, propter quod non possunt sibi acquirere escas, [5]) et iis, qui vel ex parte possunt sibi succurrere. Requirendum est autem et si multos habeant natos non negligentes, sed omnia facientes, et non sibi sufficienter occurrentes. Et ne plura dicamus, multa sapientia opus est qui vult bene dispensare ecclesiasticos reditus, ut etiam in istis fidelis et prudens dispensator inventus, beatus efficiatur. Forsitan autem et propter multitudinem Christianorum, qui non satis circa requisitionem verbi habentur, et tales sunt ad

---

[1]) Psalm. XLI, 1. (XL.)

[2]) R. in notis: „Mss: ut neque quae etc."

[3]) M. et R. in textu: „advocatus," R. tamen in notis: „Mss: educatus."

[4]) R. in textu: „aut in juvenibus," in notis tamen: „Mss: aut juvenibus."

[5]) R. solus in textu: „escas, et eis qui vel ex parte possunt sibi acquirere escas, et eis etc.," idem tamen in notis: „Desunt in Mss. verba: et eis qui vel ex parte possunt sibi acquirere escas."

principatum sublevati, magis necessarium habemus audire: „quis [1]) est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?“ ut non effundant rationabilem et spiritualem cibum conservis qualibuscunque [2]) simpliciter, et quibus non oportet, volentes se ostendere esse prudentes, et magis necessarium habentibus verbum, quod mores eorum aedificet, et vitam componat, quam quod producit ad sapientiam, et illuminat scientiae luce eos, quorum mens potest sufferre hujusmodi lucis splendorem; aut ut ne iis, qui possunt acutius audire, pigeat exponere altiora, ut ne exponentes vilia ab ingeniosioribus contemnantur, qui naturaliter sunt ingeniosi, aut per exercitationem forsitan saecularis sapientiae habentur acuti. Difficile est ergo utrumque in uno, ut et prudens sit et fidelis, non autem et impossibile; nec enim beatificat eum, qui non potest esse, dicens: „beatus [3]) servus ille, quem dominus veniens invenerit facientem sic. Amen dico vobis, quod super omnia bona sua constituet eum.“

62. „Beatus [4]) ille servus, quem veniens dominus invenerit facientem sic.“ Magna promissio fidelibus et prudentibus dispensatoribus praedicatur, et cum iis quibus ait: „esto [5]) potestatem habens super quinque civitates,“ aut: „esto potestatem habens super decem civitates.“ Nam super omnia bona patrisfamilias fieri, quid aliud manifestat, nisi haeredes Dei et cohaeredes Christi, et conregnantes cum Christo? Cui omnia sua tradidit Pater, sicut ipse dicit: „data [6]) est mihi omnis [7]) potestas in coelo

---

[1]) Matth. XXIV, 45.

[2]) M. et R. in textu: „quibuscunque,“ R. tamen in notis: „Mss: qualibuscunque.“

[3]) Matth. XXIV, 46. 47. [4]) Ibid. XXIV, 46.

[5]) Luc. XIX, 19. — 17. [6]) Matth. XXVIII, 18.

[7]) Deest „omnis“ in ed. R.

et in terra:" et quemadmodum boni patris filius super omnem patris substantiam constitutus, participat hujusmodi dignitatem et gloriam fidelibus et prudentibus dispensatoribus suis, ut sint et ipsi super omnem creaturam, et potestatem, ut sint cum Christo. Et vide interpretationem ejus, quod dicit: „Amen [1]) dico vobis, quod super omnia bona sua constituet eum." Intellige mihi, quasi in exemplum accipiens aliquem regem omne regnum sub se habentem, cum quo sunt gentes multae, et civitates, et loca diversa. Itaque dividat ipse satrapis et caeteris principibus, qui aliquid praeclare gesserunt, plenitudinem regni sui: et [2]) omnes quidem constituet super omne regnum suum, non autem singulos super omnia, sed unumquemque eorum super aliquam partem regni sui: utputa, hunc [3]) quidem super decem civitates, alium super quinque. Et sic omnes erunt super omnia bona, ipse autem solus teneat omnia quasi solus omnium rex. Et tale est quod dicit: „super [4]) omnia bona sua constituet eum." *Sicut* autem audivimus de beatitudine danda servis fidelibus et prudentibus, sic audiamus et de tormentis malorum servorum. Dicit enim malus servus in corde suo, praesentem voluptatem praeponens bonis futuris, et contemnens dominum suum dicit: „moram [5]) facit dominus meus venire." Mentiens autem hoc dicit, volens manducare et bibere cum ebriosis, et semper somniat, quia post multum temporis venturus est dominus suus; [6]) et quasi domino moras faciente, percutit conservos sufferentes, et in servitutem redigit eos, et in faciem

---

[1]) Matth. XXIV, 47.

[2]) Deest „et" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) R. in notis: „Mss: unum."

[4]) Matth. XXIV, 47. [5]) Ibid. XXIV, 48.

[6]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: ejus.

eos caedit. Et percutiens manducat, et bibit cum ebriosis, occasione obsequii ecclesiastici; et non esurientes suscipit, sed epulatur cum ebriosis et multis hujusmodi, quibus ecclesiastica cura commissa est: quibus veniet Dominus faciens consummationem eorum in die qua nesciunt, et hora qua non putant, et dividet eos, qui non timuerunt eum, qui potens est animam et corpus perdere in gehennam. Dividit autem eum, quando spiritus quidem ejus revertitur ad Deum, qui dedit eum, anima autem cum corpore suo vadit in gehennam. Justus autem non dividitur, sed anima ejus vadit cum spiritu ad regna coelestia. Propter quod scriptum est: „benedicite [1]) spiritus et animae justorum Domino.“ Eorum autem qui dividuntur, et deponunt spiritum revertentem ad eum, qui dederat eum, et non habent postmodum in se partem aliquam, quae erat ex Deo, relinquitur iis pars eorum quae erat ipsorum, id est, anima, quae cum corpore suo punietur [2]) a Domino veniente, cum infidelibus et hypocritis in tormentis. Vide ergo differentiam servorum, quos Dominus constituit super domum suam, quoniam quidam quidem quasi fideles et prudentes dispensatores, qui dederunt conservis cibum in tempore, super omnia bona patrisfamilias constituuntur, qui autem contraria iis egerunt, extra quod ceciderunt de gloria tanta, adhuc dividentur, et pars eorum cum hypocritis et infidelibus ponetur. Ibi erit fletus iis, qui male in hoc mundo ridentes fuerunt, dicente Scriptura: „Vae [3]) vobis, qui nunc ridetis, quoniam flebitis et plangetis.“ Consequenter autem propter requiem et resolutionem, qua requieverunt et resoluti sunt, rationabiliter erit iis dentium stridor. Quod

---

[1]) Dan. III, 86.

[2]) R. in textu: „puniretur,“ in notis tamen: „lege punietur.“

[3]) Luc. VI, 25. — Deest „vobis“ in edd. M. et R.

hoc forsitan significat, quoniam qui puniuntur, cogitantes fore finem doloris, et propter hoc volentes viriliter eos sufferre, compulsi tormentis insufferibilibus, dentibus stridunt: illis videlicet dentibus, quibus manducaverunt acerbitatem malitiae, et propterea patiuntur dentium dignum stridorem.

63. „Simile[1]) est regnum coelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponsae. Quinque autem ex iis erant fatuae, et quinque prudentes," et reliqua. In omnibus, qui didicerunt verbum Dei, regnum coelorum assimilatur virginibus decem. Et si quidem in iis sunt, qui recte et credunt et vivunt, et ideo juste assimilantur[2]) quinque prudentibus; qui autem profitentur quidem fidem in Jesum,[3]) non autem praeparant se bonis operibus ad salutem, reliquis quinque assimilantur[4]) virginibus fatuis: non irrationabiliter dicimus sensus omnium, qui didicerunt divina, quomodocunque verbum Domini receperunt, sive occasione, sive veritate, quod[5]) virgines sunt virginificatae per verbum Dei, cui crediderunt, aut credere volunt. Tale est enim verbum Dei, ut de sua munditia accommodet omnibus, qui per suam doctrinam recesserunt quidem ab idolorum cultura, vel cultura elementorum creationis Dei, accesserunt autem per Jesum Christum ad Dei culturam, quamvis non fuerint[6]) subsecuta opera pietatis, neque ad beatitudinem praeparaverint semetipsos. Sicut autem secundum verbum veritatis se-

---

[1]) Matth. XXV, 1. 2. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: simile etc.

[2]) Edd. Merlini: assimilatur.

[3]) M. et R. in textu: „Jesu," R. tamen in notis: „Mss: Jesum."

[4]) Edd. Merlini: assimilatur.

[5]) R. in notis: „Mss: quoniam."

[6]) Edd. Merlini: fuerunt.

quuntur se ipsas alterutrum virtutes, quae sunt substantia Christus, ita ut qui unam habuerit, omnes habeat, et qui unam minus habuerit, nec unam habeat, — Christus enim a se ipso irrecessibilis est —: sic et sensus omnes alterutrum se subsequuntur; et ubicunque minus fuerit unus de sensibus secundum rectam Verbi doctrinam, ibi omnino et omnes sensus quasi fraudati a verbo sapientiae infatuantur. Sensus autem dico et eos, qui et [1]) communiter intelliguntur, visio, auditio, odoratio, gustatio, palpatio, et eos, qui in Proverbiis appellantur divini, hoc modo dicentibus: „sensum [2]) divinum invenies." Iterum autem quoniam verbum Dei causa est, ut rectus fiat sensuum usus, et non est possibile eum, cum sit in sensibus, ut in quibusdam quidem sensibus operetur, et diligenter tribuat quae prudentiae suae sunt, in aliis autem negligat: ideo si unum de sensibus fecerit sapientem, ut virgo constituatur, necesse est ut et [3]) in aliis sensibus sapientiam suam effundat. Propterea non est videre de quinque sensibus in aliquo, quosdam quidem fatuos, quosdam autem prudentes; sed necesse est, ut aut omnes quinque sint prudentes, aut omnes fatui. Omnes isti sensus lampades suas accipiunt, id est, organa sua naturalia, sive secundum verbum Dei uti volentes, sive [4]) contra voluntatem Dei, tamen accipiunt eas, quando recipiunt sponsum esse ecclesiae Verbum Dei, et Filium Dei; et egrediuntur de mundo, et de erroribus deorum multorum, et veniunt in [5]) obviam Salvatori, qui semper paratus est venire ad virgines eas, ut simul ingrediantur cum dignis eorum ad beatam sponsam ecclesiam. Sed quamdiu quidem post

---

[1]) Deest „et" in ed. R. [2]) Prov. II, 5.

[3]) Deest „et" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss: ut et in aliis etc."

[4]) Edd. Merlini: sive et contra etc.

[5]) Deest „in" in ed. M. II.

verbum receptum lucet [1]) lumen fidelium coram hominibus, ut videntes opera eorum bona, glorificent patrem eorum, qui in coelis est, hae et prudentes sunt, et accipientes oleum nutrimentum luminis [2]) sui, quod semper infunditur actibus bonis, id est, verbum doctrinae, et vasa animarum suarum ab hoc verbo implentes a doctoribus et traditoribus, qui illud venundant, quod satis sit iis etiam tardante exitu, et remorante Verbo veniente ad consummationem eorum, ut consummatae et extra mundum factae festinent illuc. Quantis autem non fuit cura, post inchoationem Christianitatis tantam accipere verbi doctrinam, quanta sufficeret iis durare usque ad finem, negligentes circa susceptionem doctrinae, quae confortat fidem, et bonorum actuum lumen illuminat: — quid autem sic confortat sicut moralis sermo, quod oleum luminis appellatur —? hae fatuae sunt, et acceperunt lampades in primis quidem accensas, sed ad tantum iter obviam exeundi sponso oleum non acceperunt. „Moram [3]) autem sponso faciente, dormitaverunt omnes virgines, et dormiebant." Ita sponso tardante, et non cito veniente Verbo ad consummationem vitae eorum, hinc patiuntur aliquid quasi sensus, et quasi in nocte mundi agentes et dormitantes. Dormierunt quidem, utputa, remissius egerunt a sensu illo [4]) vitali; non tamen et lampades perdiderunt, neque desperaverunt de conservatione olei illae prudentes.

61. „Media [5]) autem nocte clamor factus est: ecce

---

[1]) Matth. V, 16.

[2]) Ed. M. I: „luminis sunt," ed. M. II: „luminis sui." Ed. R. in textu: „hominis sui," in notis tamen: „Mss: *luminis sunt*. Sed legendum videtur *sui* pro *sunt*."

[3]) Matth. XXV, 5.

[4]) Deest „illo" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[5]) Matth. XXV, 6—12.

sponsus venit, exsurgite obviam ei. Tunc surrexerunt virgines illae omnes, et composuerunt lampades suas. Fatuae autem prudentibus dixerunt: date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae exstinguuntur. Responderunt autem prudentes, dicentes: ne forte non sufficiat nobis, et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. Abeuntibus autem illis emere, [1]) venit sponsus; et quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Novissime autem venerunt et reliquae virgines, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos.“ Media autem nocte, id est, in altitudine remissionis, et in medio tempore jam transacti luminis vespertini, et adhuc sperati diurni, factus est clamor omnes suscitare volentium, sicut existimo, angelorum, qui „omnes [2]) sunt ministratorii spiritus, qui mittuntur ad ministerium propter possessuros salutem,“ qui et solliciti fuerunt eos, qui sunt sensibiles, excitare in [3]) obviam sponso, et dicunt intus clamantes in sensibus omnium dormientium: „ecce [4]) sponsus venit, surgite obviam ei.“ Et suggestionem quidem, oportere in [5]) obviam ire sponso Verbo, et ecclesiae immaculatae, omnes quidem audierunt, et surrexerunt, non autem omnes decentem imposuerunt lampadibus suis ornatum, sed quae audierunt prudentiam eas ornantem. Ita non in tempore opportuno fatuae dixerunt prudentibus: „date [6]) nobis de oleo vestro,“ quasi qui non sibi congregaverant ante prudentiam: ut intelligant, quoniam non omnium habentium oleum est etiam dare ex eo volentibus aliis, sed eorum tantummodo, qui ad hoc ipsum positi sunt ut venundent, et tribuant, et accipiant pretium olei venundati; cujus

---

[1]) Deest „emere“ in ed. M. II. [2]) Hebr. I, 14.
[3]) Deest „in“ in ed. M. II. [4]) Matth. XXV, 6.
[5]) Deest „in“ h. quoq. l. in ed. M. II.
[6]) Matth. XXV, 8.

pretium est perseverantia, et instantia, et amor discendi, et diligentia, et labor cupientium discere. „Date [1]) nobis de oleo vestro, quoniam lampades nostrae exstinguuntur.“ Nam etsi fatuae erant, tamen hoc intelligebant, quoniam cum lumine debebant obviam ire sponso, omnes lampades sensuum illuminatas habentes. Videbant autem et illud, quoniam ex eo, quod minus habebant oleum rationabile [2]) jam propinquantibus tenebris, lampades earum fuerant obscurandae. Sed sapientes transmittunt fatuas ad olei venditores, videntes quoniam non tantum oleum, id est, verbum doctrinae congregaverant, ut sufficeret et ipsis ad vitam, et illas docerent ornare lampades suas. Et si consideraveris aliquem aliquando, quod [3]) congregavit quidem doctrinam verbi, quod sibi sufficiat ad bene vivendum, non tamen ut etiam doctor fieri possit, videbis hunc talem respondentem volentibus ab eo discere, quae sunt Dei, et dicentem: „ne [4]) forte non sufficiat nobis et vobis:“ sufficienter enim mihi ad bene vivendum habeo doctrinam, non tamen, ut et vobis possim accommodare doctrinam. Et respondebunt volentibus a se discere: „ite [5]) magis ad venditores, et emite vobis,“ id est, ad doctores, et ab iis accipite. Et fatuae non, quando oportebat, euntes ad doctrinam sibi emendam, perdunt tempus introeundi cum sponso ad nuptias. Et est videre eos, qui talia patiuntur, qui quando debuerunt quidem discere, neglexerunt discere aliquid utile ex iis, a quibus discere debuerunt. In ipso autem exitu vitae suae dum disponunt discere, comprehenduntur a morte, et propterea non ingrediuntur cum verbo ad spon-

---

[1]) Matth. XXV, 8.

[2]) R. solus in textu: „rationale,“ idem tamen in notis: „Mss: rationabile.“

[3]) R. in notis: „Mss: quoniam.“

[4]) Matth. XXV, 9. [5]) Ibid. XXV, 9.

sam ecclesiam, nec cum Christo ad eos, qui simul in requie sunt futuri, et in beatitudine regnaturi. Clauditur autem postea ostium adhuc fatuis virginibus oleum accepturis, quae et sine causa postea venient dicentes: „Domine, [1]) domine, aperi nobis." Itaque respondens sponsus dicit: „nescio vos." Itaque, quoniam parabola omnibus audientibus dicebatur, subjungit ad discipulos suos, dicens: „vigilate [2]) ergo, quia nescitis diem et horam." Ornantur [3]) autem lampades sensuum evangelicis usibus, atque rectis, ut sit quidem oculorum ornamentum rectus usus videndi, ut oculi videant quidem admirandum factorem, claudantur autem, ut ne videant iniquitatem. Auditus autem est ornamentum, quando quis auditionem quidem [4]) non suscipit vanam, sed obturat [5]) aures suas, ut non audiant judicium sanguinis, audit autem Jesum dicentem ad se: „adaperire," [6]) ut tantum ad verba [7]) salutaria et necessaria praebeantur. Sic et de ornamento gustus quis dicere potest, et de odorationis et palpationis, secundum ea quae dicta sunt, quoniam qui male utuntur sensibus suis, eorum nullum est ornamentum aut in oculis, aut in auribus, aut in reliquis sensibus. Observandum est autem, quoniam scriptum est quidem, fatuas transmissas ad oleum comparandum, non tamen referuntur emisse, aut accepisse; sed hoc in silentio praetermisso, postea dictum, quoniam post hoc „veniunt [8]) et reliquae virgines dicentes: Domine, domine aperi nobis." Cum

---

[1]) Matth. XXV, 11. — 12. [2]) Ibid. XXV, 13.

[3]) M. et R. in textu: „Ornantes," R. tamen in notis: „Mss: „Ornantur autem etc."

[4]) Deest „quidem" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

[5]) R. in textu: „obdurat," in notis tamen: „forte: *obturat aures* etc."

[6]) Marc. VII, 34. [7]) Edd. Merlini: verbi.

[8]) Matth. XXV, 11.

potuisset dicere: postea venerunt accepto oleo vel comparato: convenienter siluit, ut ne habentibus oleum, vel in extremo ornantibus lampades suas diceret: nescio[1]) qui estis." Nec enim scribitur, quia ornantes lampades suas venerunt. Tamen finis verbi est iste, ut in omni tempore praeparemus nos ad exitum, ut non demus somnum oculis nostris, neque palpebris nostris dormitationem, quia nescimus diem et horam exitus nostri.

65. „Homo[2]) quidam peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit iis bona sua," et reliqua. Et primum quidem videamus, quare peregrinanti homini assimilatur Dominus noster, qui unus est Dominus noster, de quo ait Apostolus: „nobis[3]) autem unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum," si tamen ab eo tantummodo dominemur, et neque mammona dominum habeamus, neque aliquem dominorum eorum, quos multos esse significans ipse Apostolus dicit: „sicut[4]) enim sunt dii multi, et domini multi." Ergo primum quaeramus de peregrinatione ipsius, maxime quia peregrinationi ejus videtur esse contrarium, quod ipse de se discipulis suis promittit, dicens: „ubi[5]) fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum." Item illud: „ecce[6]) ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi." Et quod Baptista dicit de eo, ubique eum esse demonstrans, ita: „in[7]) medio autem vestrum stat, quem vos nescitis; ipse est qui post me venit;" propterea dicet aliquis: si in medio etiam nescientium se stat; si ubicunque duo vel

---

[1]) Matth. XXV, 12. coll. pag. 358. not. 1.

[2]) Matth. XXV, 14. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: homo etc.

[3]) I Cor. VIII, 6. [4]) Ibid. VIII, 5. [5]) Matth. XVIII, 20.

[6]) Matth. XXVIII, 20. — R. in notis: „Mss: omnibus diebus vitae, usque etc."

[7]) Ev. Joann. I, 26. 27.

tres congregati fuerint in nomine ejus, inter eos habetur; si per omnes dies vitae discipulorum cum iis est usque ad consummationem saeculi: quomodo in ista parabola proponitur [1]) peregrinans? Tractantes autem assumere debemus et illud, quod Paulus ait de se: „ego [2]) autem absens corpore, praesens autem spiritu, jam judicavi ut praesens, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu eum, qui talis est, tradere Satanae in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.“ Si enim virtus Jesu congregatur cum his, qui congregantur in nomine ejus, non peregrinatur a suis, sed semper praesto est iis. Quod si semper omnibus suis est praesens, quomodo introducunt eum parabolae ejus peregrinantem? Vide, si possumus solvere hoc modo quod quaeritur. Qui enim dicit discipulis suis: „ecce [3]) ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi:“ et item: „ubi [4]) fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, et ego sum in medio eorum,“ et caetera; et qui in medio etiam nescientium se consistit, Unigenitus Dei est, Deus Verbum, et sapientia, et justitia, et veritas, qui non est corporeo ambitu circumclusus. Secundum hanc divinitatis suae naturam non peregrinatur, sed peregrinatur secundum dispensationem corporis quod suscepit. Secundum quod et turbatus est, et tristis factus est, dicens: „nunc [5]) anima mea turbatur;“ et iterum: „tristis [6]) est anima mea usque ad mortem.“ Haec autem dicentes non solvimus suscepti corporis hominem, cum sit scriptum apud Joannem: „omnis [7]) spiritus qui solvit Jesum, non est ex Deo:“ sed unicuique substantiae proprietatem

---

[1]) R. in notis: „Mss: ponitur peregrinans? Tradentes autem etc.“

[2]) I Cor. V, 3—5. [3]) Matth. XXVIII, 20.

[4]) Matth. XVIII, 20. [5]) Ev. Joann. XII, 27.

[6]) Matth. XXVI, 38. [7]) I Joann. IV, 3.

servamus. Si enim omnis homo fidelis „qui[1]) conjungitur Domino, unus spiritus est:“ quanto magis homo ille, quem secundum dispensationem carnis Christus suscepit, non est solvendus ab eo, nec alter est dicendus ab eo? Et vide quomodo ait: „sicut[2]) homo peregre futurus:“ quoniam non erat homo, sed sicut homo, et quasi homo peregrinabitur, qui erat ubique secundum divinitatis naturam. Simul considera, quoniam non videtur redditio sermonis ita conscripta: *sicut homo peregrinans, sic et Jesus*, aut ita: *sic*[3]) *et ego*, aut ita: *sic et Filius hominis:* quoniam ipse est qui in parabola proponitur peregrinans quasi homo. Nec enim est homo, qui est ubicunque duo vel tres in nomine ejus fuerint congregati; neque homo nobiscum est omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Nec congregatis ubique fidelibus homo est praesens, sed virtus divina quae erat in Jesu. Possumus etiam talia dicere de hoc loco: nihil contrarium est,[4]) eum ipsum Jesum secundum quendam quidem intellectum esse ubique, secundum alium autem peregrinari. Si enim nos „dum[5]) sumus in corpore, peregrinamur a Domino:“ — per fidem enim ambulamus, non per speciem —: in omnibus qui sunt in corpore, et peregrinantur a Domino, peregrinatur ab iis et Dominus per fidem ambulantibus, non per speciem. Si autem peregrinantes a corpore cum Domino fuerimus, tunc[6]) et ipse erit nobiscum et pro eo quod per fidem ambulavimus, ut et per speciem postea ambulemus. Speciem autem dicimus Verbi, et sapientiae, et veritatis, et justitiae, et pacis, et omnium quidquid est Unigenitus Deus. Spe-

---

[1]) I Cor. VI, 17. [2]) Matth. XXV, 14.

[3]) Desunt verba „sic et ego“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[4]) Deest „est“ in ed. R. [5]) II Cor. V, 6.

[6]) M. et R. in textu: „et ipse tunc erit,“ R. tamen in notis: „Mss: tunc et ipse erit etc.“

ciem autem Verbi, et speciem sapientiae intelliges, cum intellexeris quod ait Apostolus: filii [1]) mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis." Formatum enim Christum intelligens in aliquo, videbis consequenter secundum formationem hujusmodi etiam speciem Christi. Iste ergo, qui quasi homo peregre-est profectus, vocavit servos suos, et tradidit iis probatam pecuniam suam in eloquiis castis: quoniam „eloquia [2]) ejus eloquia sunt casta, argentum ignitum, probabile, purgatum septies."

65. „Et [3]) uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum; unicuique autem secundum propriam virtutem; et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in iis, et lucratus est alia quinque talenta. Similiter qui duo accepit, lucratus est in iis alia [4]) duo. Qui autem unum accepit, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui." Ergo si quando videris eorum, qui acceperunt a Christo dispensationem eloquiorum Dei, alios quidem habere amplius, et divinius, et abundantius, alios autem minus, et ut ita dicam, neque in dimidio intelligentes rerum negotia, comparatione eorum, qui multo sunt meliores, alios autem adhuc minus habere: videbis differentias eorum, qui eloquia Dei susceperunt a Christo: quoniam alia fuit virtus eorum, quibus data sunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus unum, et alter alterius non capiebat mensuram. Et qui accepit talentum unum, accepit quidem datum non contemtibile: multum est enim et unum talentum talis domini. Tamen tres sunt proprii servi ejus, qui peregre profectus est quasi homo, sicut et tria genera sunt eorum, qui fructum faciunt. Quorum quidam quidem faciunt centum, quidam autem sexaginta, quidam vero triginta. Sed ibi etiam ille,

---

[1]) Gal. IV, 19. [2]) Psalm. XII, 6. (XI, 7.)
[3]) Matth. XXV, 15—19. [4]) Ed. Ruaei: duo alia.

qui triginta fecit, salvatur; hic autem sermo arguit eum, qui unum acceperat talentum, et abscondit in terram. Et quaero, qui quinque acceperunt[1]) talenta, si possunt intelligi perfectiores, qui diviniorem et subliniorem acceperunt sensum Scripturae; qui autem[2]) duo acceperunt, super literam quidem, paulo autem superius adscenderunt, et non ad magnitudinem illam adscendere potuerunt; tertii autem, qui nihil super literam, quam acceperunt in primis. Est ergo et de numeris omnino in his, quae loquimur, dignus sermo tali nostro Domino Salvatore. Dico autem de quinque, et duobus, et uno. Nos autem modici, et talia minus explicare potentes existimamus, ne forte, qui[3]) omnia quidem sensibilia Scripturarum possunt deducere ad sensus diviniores, — quos Salomon divinos appellat, et quos dicit Jeremias sensus cordis, et qui ad Hebraeos[4]) dicuntur a Paulo sensus exercitati ad discretionem[5]) boni quoque et mali —, hi sint qui extra quinque talenta alia quinque sunt lucrati, operantes in iis, et per doctrinam exercitantes se ipsos, et ad majorem scientiam erigentes. Conversati enim salutariter, et studiose docentes, operati sunt et lucrati sunt alia quinque; quia nemo facile additamentum accipit[6]) virtutis alterius, nisi ejus quam habet: utputa, sapiens in sapientia crescit, fidelis in fide. Aut ita: alia acquisivit

---

1) Edd. Merlini: „acceperat;" ed. R. in textu: „acceperant," in notis tamen: „Mss: acceperunt."

2) M. et R. in textu: „duo autem," R. tamen in notis: „Mss: autem duo."

3) R. solus in textu: „quia," in notis tamen: „Mss: qui etc." 4) Hebr. V, 14.

5) Edd. Merlini: „discretionem boni quoque: et hi sunt etc.;" ed. R. in textu: „discretionem. Boni quoque et hi sunt etc.," in notis tamen: „Mss: discretionem boni quoque et mali, hi sunt etc."

6) M. et R. in textu: „accepit," R. tamen in notis: „Mss: accipit."

quinque: quoniam unusquisque quod ipse scit, hoc docet alterum, et quanta ipse scit, tanta alterum docet, non amplius. Propterea quidquid habuerit quis in se, hoc alterum docendo acquirit in altero, faciens eum habere quod habet et [1]) ipse. Propterea quinque habuit, et non amplius acquisisse dicitur, nisi quinque, quae habuit. Et qui duo, non amplius nisi duo, quae habuit. Si autem debemus et de duobus talentis dicere, et de illis dicemus, [2]) quoniam qui non permanserunt in litera, sed quaerentes adscendere sensu suo super eam, non autem potentes pervenire super ordinem praedictorum duorum, hi sunt qui ab eo, qui cognoscebat virtutem eorum, acceperunt talenta duo, corporalem doctrinam edocti. Duo enim videtur carnalis numerus esse; et super haec lucrati sunt duo, id est, corporalem eruditionem, [3]) et aliam paulo ei sublimiorem. Erat autem aliquis servorum minorem colligens sibi virtutem, propter quam quasi minus potenti unum talentum paterfamilias dedit; quod accipiens servus habens aliquam terram fodit, et in altitudine [4]) posuit ejus, cum debuisset sursum et in mensas id mittere. Quoniam autem proprii servi tres referuntur illius patrisfamilias esse, quaero si possunt, postquam crediderunt et servi facti sunt ejus, quasi potentes negotiari. Postea acceperunt a patrefamilias pecuniam ejus, ut quidam quidem et [5]) operatus sit et lucratus, alius autem

---

[1]) Deest „et“ in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: et ipse.“

[2]) M. et R. in textu: „dicimus,“ R. tamen in notis: „Mss: dicemus.“

[3]) Edd. Merlini: editionem.

[4]) Ed. M. II: „altitudines imposuit ejus,“ ed. M. I., item ed. R. in textu: „altitudines posuit ejus;“ ed. R. in notis: „Mss: altitudine ejus posuit.“

[5]) Deest „et“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

lucratus, alius vero prae timore non satis fidelis, domini sui infodit et abscondit pecuniam. Et apparet, in ipsa defensione [1]) per quam loquitur, quoniam timuit quidem Dominum habens Dei timorem, sicut alter zelum Dei, non autem secundum scientiam timens, abscondit talentum suum in terra. Tales sunt autem qui neque movent, neque discutiunt quae dicuntur, neque se ipsos ad prodificandas animas tradunt, sed latere volunt quae acceperunt, et crediti [2]) sunt. Si quando ergo videris aliquem, qui virtutem quidem aliquam acquisivit et habet dicendi, et animas quantumcunque prodificantem, et hanc virtutem occultat, ut tantummodo tradat verbum nudum, quod creditus [3]) est et accepit, et depositum ejus domino suo, et vivit in obscuro, multis ignotus etiam magna peccata habentibus, et non se profert in bono, quod a Deo accepit, quamvis habeat quandam religionem conversationis non vituperabilem multis: non dubites dicere eum talem esse, qui unum talentum accepit, et abscondit id in terra. Si autem propter illud, quod scriptum est, eum talem mitti in tenebras exteriores, displicet tibi quod dicitur, si propterea, quod non docuit quis, judicatur, quasi qui data sibi virtute ad prodificationem animarum non est usus, recordare Apostolicum dictum quod ait: „vae [4]) enim mihi est, si non evangelizavero.“ Non enim censet [5]) se propter aliam quamcunque conversationem suam vituperabilem, sed propter hoc solum, si non praedicaverit evangelium, vae sibi confitetur futurum. Manifeste enim

---

[1]) R. in notis: „Mss: defossione.“

[2]) R. absque causa in notis: „legendum videtur: *et credita sunt*.“

[3]) R. sine jure in notis: „legendum videtur: *quod creditum est*.“

[4]) I Cor. IX, 16.

[5]) Desunt verba: „censet se“ in ed. M. I. itemq. in ed. R.

apparet, quoniam ille speravit audire: „serve [1]) male et piger,“ et caetera, nisi evangelizasset, quamvis alia vitae ejus recta fuissent. Haec enim et his similia debent in mente habere maxime, qui mittunt manum suam, id est, actum ad aratrum docendi doctrinam Christi, ut cognoscentes quibus est vae, non propter aliud, nisi quia non docent, repositum, non convertantur retro, postquam semel miserint manum suam ad aratrum arantem [2]) animas hominum, ut post hoc et semina suscipiant verbi. Iste autem, qui sicut homo peregre [3]) profectus vocavit servos suos, et tradidit iis bona sua, post multum temporis venit, postquam dimisit aptos ad negotiandum animarum salutem; et ideo forsitan non facile invenitur quis ex iis, qui apti fuerint ad hujusmodi opus, ut cito transeat de hac vita: sicut est manifestum ex eo, quod et Apostoli senuerunt, ex quibus Dominus [4]) dicit ad Petrum: „cum [5]) senueris, extendes manum tuam,“ et caetera. De Paulo autem dictum est ad Philemonem: „nunc [6]) autem ut Paulus senex,“ cum esset adolescentulus, quando Stephanus pro Christi testimonio lapidabatur, et ipse vestimenta servabat interficientium eum. Hoc autem diximus propterea, quod dicit: „post [7]) multum temporis venit dominus servorum illorum.“ Et observa in hoc loco, quoniam non servi [8]) ad dominum vadunt, ut judicentur et digna actibus suis recipiant, sed dominus venit ad eos, cum fuerit impletum quod dictum est, quoniam venit tempus. Veniens autem ponet rationem cum iis de omni-

---

[1]) Matth. XXV, 26. [2]) Ed. M. II: arantes.

[3]) R. in notis: „Mss: peregre futurus.“

[4]) Deest „Dominus“ in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[5]) Ev. Joann. XXI, 18. [6]) Philem. vers. 9.

[7]) Matth. XXV, 19.

[8]) Deest „servi“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

bus, quaecunque egerunt, compensans lucra bonorum operum, et dispendia peccatorum, ut ponens rationem, et diligenter universa discutiens, unoquoque sicut oportet utatur. Debemus ergo, quasi qui peccando damnum fecerimus,[1]) bona autem operantes[2]) lucremur, sic omni custodia corda nostra servare, ut cum venerit Dominus noster, et posuerit rationem nobiscum, non inveniamur, nec pro otioso sermone, damnum fecisse.

67. „Et[3]) accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque, dicens: domine, quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait[4]) ei dominus ejus: euge, serve bone et fidelis! Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accedens autem et qui duo talenta acceperat, ait: domine, duo talenta mihi dedisti, ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus ejus: euge, serve bone et fidelis! Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui.“ Ita accessit primus, quasi qui habuit fiduciam eo quod operatus fuerat et lucratus. Nam fiducia ipsa fecit eum audere, ut ad dominum primus accederet, et audacter faceret sermonem, dicens: „domine,[5]) quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque talenta lucratus sum super ea.“ Ad quem dominus dixit vocem omnibus nobis optabilem, cum posuerit rationem etiam nobiscum Dominus noster, dicens: euge,[6]) serve bone et fidelis!“ contrariam ei voci, quam dixit ad tertium: „serve male et piger!“ Quis non optet, exhortationem accipiens ex ista scriptura, ut audiat a Domino suo: „fidelis?“ Quod simile esse existimo ei, quod dictum est de Abraham, quoniam „credidit[7]) Abra-

---

[1]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: fecimus.

[2]) R. in notis: „Mss: operando.“

[3]) Matth. XXV, 20—23. [4]) Ed. M. II: At ei etc.

[5]) Matth. XXV, 20.

[6]) Matth. XXV, 21. — 26. [7]) Gen. XV, 6.

ham Deo, et reputatum est ei ad justitiam,"[1]) sicut et ei, qui audivit a domino suo: „serve fidelis!" Sine dubio fides ejus ad justitiam reputata est ei, ut reputata est ad justitiam fides ipsius, qui in modico fuit fidelis. Modica autem sunt omnia vitae istius, ut omne resurrectionis mysterium ei credatur et[2]) administratio supernorum bonorum. Videamus autem et quo ingreditur servus iste bonus et fidelis, qui in modico vitae istius fuit fidelis. „Intra,[3]) inquit, in gaudium domini tui." Omnia enim ibi delectabilia, et omnia gaudia: quando qui hic flent, ibi ridebunt, et qui laudabiliter lugent, consolationem accipient dignam. Quod autem dicit vel in eo, qui quinque talenta acceperat, vel in isto, qui duo: „accedens,"[4]) intellige mihi accessum et transitum de hoc mundo ad illum; et vide, quoniam non aliam vocem dominus protulit ad secundum, nisi quam protulit ad priorem, dicens: „euge,[5]) serve bone et fidelis! super modica fidelis fuisti, super magna te constituam." Quaero quoniam eadem dicta sunt ambobus, ne forte et qui minorem habuit virtutem, et totam illam quam habuit, secundum quod oportebat, exercuit, nihil minus habiturus sit apud Deum, quam ille qui fuit in majore virtute, ut impleatur in iis quod dictum est: „qui[6]) multum, non abundavit, et qui modicum, non minoravit." Tale aliquid ostenditur et circa mandatum dilectionis ad Deum, vel ad proximum, dicens ita: „diliges[7]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente[8]) tua." Sine dubio enim, cum ex toto corde suo quis di-

---

[1]) M. et R. in textu: „justitiam, sicut et ei — fidelis. Sine dubio etc.," R. tamen in notis: „Mss: justitiam. Sic et ei — fidelis, sine dubio etc."

[2]) Ed. M. II: ut. [3]) Matth. XXV, 21. 23.

[4]) Ibid. XXV, 20. 22. [5]) Ibid. XXV, 21. 23.

[6]) Exod. XVI, 18. [7]) Matth. XXII, 37.

[8]) R. in notis: „Mss: virtute tua." Cfr. p. 369. not. 1

lexerit Deum, et ex tota anima sua, et ex tota virtute [1]) sua, talem dilectionis habet mercedem, qualem ille qui majus habuit cor, vel qui eminentiorem habet animam, vel qui majorem accepit virtutem. Hoc enim solum quaeritur, ut quidquid habuerit homo ex Deo, toto eo utatur ad gloriam Dei.

68. „Accedens [2]) autem et qui unum talentum acceperat, ait: domine, scio quia homo durus es, et metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti; et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes tuum. Respondens autem dominus ejus dixit ei: male serve et piger, sciebas, quia meto ubi non seminavi, et congrego ubi non sparsi. Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, ut veniens recepissem eam cum usuris.“ Videtur mihi iste, qui unum talentum accepit, fuisse inter credentes quidem, non autem et fiducialiter agentes in fide, sed latere volentes, et omnia facientes, ut non cognoscantur quasi Christiani. Forsitan autem et alii mores [3]) eorum non satis erant culpabiles, et quod acceperunt custodiunt quidem, non autem et addunt, neque negotiantur, neque fiducialiter agunt in eo: propterea verbum in iis non profecit ad majus, neque alios acquisivit. Adhuc videntur mihi, qui hujusmodi sunt, timorem Dei habere, et sapere de eo quasi aliquo austero, et duro, et implacabili. Sic enim verba ipsa significant respondentis, et dicentis: „sciebam [4]) quia durus es:“ et quia [5]) sciebat, eum metere ubi non seminavit, et congregare ubi non sparsit. Propter quod respondens ei dominus ejus, et arguens eum quasi malum ser-

---

[1]) M. et R. h. l., cfr. p. 368. not. 8., *virtute sua.*

[2]) Matth. XXV, 24—27.

[3]) R. in notis: „Mss: minores.“ [4]) Matth. XXV,24.

[5]) M. et R. in textu: „et quasi qui,“ R. tamen in notis: „Mss: et quia.“

vum et pigrum, non quidem confessus est se esse hominem durum, sicut ille arbitrabatur, caeteris autem sermonibus ejus consensit dicens: „et sciebas,[1]) quia meto ubi non seminavi, et congrego ubi non sparsi.“ Quomodo autem intelligamus, quod vere Dominus noster metit ubi non seminavit, et congregat ubi non sparsit? Mihi hoc videtur in loco isto, quoniam justus seminat in spiritu, ex quo[2]) et metet vitam aeternam. Omnia autem quae ab altero, id est, a justo viro seminantur, et[3]) metuntur ad vitam aeternam, metit Deus; Dei enim est possessio justus, qui metit ubi non ipse seminavit, sed ille justus. Consequenter et illud dicemus, quoniam justus dispersit, dedit pauperibus. Dominus autem in suo colliget universa quantacunque justus dispersit, et dedit pauperibus. Metens autem quae non seminavit, et congregans quae[4]) non sparsit, sibi computat et sibi arbitratur esse collata, quaecunque pauperibus fidelibus fuerint seminata vel sparsa, dicens ad eos qui bene proximis suis fecerunt: „venite[5]) benedicti Patris mei, haereditate regnum quod vobis paratum est. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare,“ et caetera. Et quia vult metere ubi non seminavit, et congregare ubi non sparsit, cum non invenerit, dicet ad eos, qui non praebuerunt ei metere et congregare: „discedite[6]) a me, maledicti, in ignem aeternum, quem praeparavit Pater meus diabolo, et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare,“ et caetera. Nam et vere „durus“[7]) est, secundum quod ait Matthaeus, et „austerus,“ secundum quod ait Lucas. Sed his, qui misericor-

---

[1]) Matth. XXV, 26. [2]) Galat. VI, 8.

[3]) R. in notis: „Mss: et metuntur, ad vitam aeternam metit Deus: Deus enim est possessio justi, qui etc.“

[4]) R. in notis: „Mss: ubi non sparsit.“

[5]) Matth. XXV, 34. 35. [6]) Matth. XXV, 41. 42.

[7]) Matth. XXV, 24. — Luc. XIX, 21.

dia Dei abutuntur ad negligentiam suam, non ad conversionem [1]) suam, [2]) sicut ait Apostolus: „vide [3]) bonitatem Dei et severitatem," in eos quidem qui ceciderunt, severitatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. Qui enim bonum judicat Deum, credens indulgentiam accipere si fuerit conversus ad eum, illi bonus est Deus; qui autem existimat eum sic bonum, ut non curet de peccatis peccantium, illi non est bonus Deus, sed austerus: zelans est enim super peccata hominum contemnentium se. Tamen quasi Christo metente, quae non seminavimus, et congregante quae non sparsimus, seminemus in spiritu, et spargamus pauperibus, et talentum Dei non abscondamus in terra. Nec enim est [4]) bonus hujusmodi timor, nec liberat nos talis timor ab exterioribus tenebris illis, cum fuerimus damnati quasi mali servi et pigri: mali quidem, quia non sumus usi probata illa pecunia Dominicorum verborum, cum quibus poteramus negotiari et discutere Christianitatis eloquia, et acquirere bonitatis Dei altiora mysteria; pigri autem, quia non fuimus operati cum eloquiis Dei salutem, vel nostram, vel aliorum, cum deberemus mittere pecuniam Domini nostri, id est, eloquia auditoribus nummulariis, qui omnia tentant, et probant, ut bonum quidem dogma et verum teneant, reprobum autem et falsum repellant, ut cum venerit Dominus, eloquia illa, quae commisimus nos, cum usuris recipiat, et cum additamentis ab iis, qui acceperunt a nobis. Omnis enim pecunia, id est, omne verbum quod habet in se formam Dei regalem, et imaginem Verbi ejus, legitimum est. Nummulariis ergo viris jubet credere verbum, qui possunt ejus

---

[1]) Ed. Ruaei: conversationem.

[2]) Ed. M. II: sui. [3]) Rom. XI, 22.

[4]) Deest „est" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

reddere usuras. Reddit autem usuras verbi, qui iterum [1]) festinat salvare cum eo, sicut ipse salvatus est: sicut Andreas, [2]) Petrus, Philippus, Nathanael, Matthaeus publicanus. Et hoc est quod dicit Apostolus: „quae [3]) audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere." Similiter et Dominus dicit: „nemo [4]) accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut introeuntes videant lumen."

69. „Tollite [5]) ab eo itaque talentum, et detur ei qui habet decem talenta." Vides quia tollitur talentum a malo servo et pigro, et datur ei qui habet decem talenta. Quomodo autem tollitur ab aliquo, quod datum fuerat ei, et alteri datur bene agenti, ut habeat etiam haec super illa quae acquisivit, non satis facile est explicare; tamen possibile est: quoniam qui idoneum facit in aliquo sensum in dogmatibus veritatis, potest sua divinitate Deus, auferens sufficientiam ab eo, qui pigrius ea est usus, dare ei qui eam multiplicavit: „omni [6]) enim habenti dabitur, et abundabit; ab eo autem, qui non habet, et quod habet auferetur ab eo." Utputa, fidem habenti quae est ex nobis, dabitur gratia fidei quae est per spiritum fidei, et abundabit; et quidquid habuerit quis ex naturali creatione, cum exercuerit illud, [7]) accipit id [8]) ipsum et ex gratia Dei, ut abundet et firmior sit in eo ipso quod habet. Non enim de sapientia sola, sed de omni virtute intelligendum est nobis quod ait Salomon: „et [9]) si fue-

---

[1]) R. in notis: „Mss: alterum."

[2]) R. in notis: „Mss: sicut Andreas Petrum, Philippus Nathanaël, etc."

[3]) II Tim. II, 2. [4]) Luc. VIII, 16.

[5]) Matth. XXV, 28. [6]) Ibid. XXV, 29.

[7]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: eum.

[8]) R. in textu: „ad ipsum," in notis tamen: „Mss: id ipsum." [9]) Sap. Sal. IX, 6.

rit quis perfectus inter filios hominum, si abfuerit ab illo sapientia tua, in nihilum reputabitur." Sic et qui perfectus fuerit in castitate, aut in justitia, aut in virtute,[1]) aut pietate, non fuerit autem ei aut castitas, aut justitia, aut virtus, aut pietas, quae venit ex gratia Dei, in nihilum reputatur hujusmodi homo. Propterea si volumus, ut detur nobis virtus perfectior, et abundet in nobis, quod perfectum est inter homines per diligentiam omnimodo acquiramus; et postquam acquisierimus, quasi intelligentes quoniam in nihilum haec reputantur sine gratia Dei, humiliemus[2]) nosmetipsos sub manu valida Dei, et oremus „sine[3]) ira et disceptatione levantes puras manus," ut omnium bonorum, quae sunt in nobis, perfectio detur ex Deo, et faciat nos perfectos, et acceptabiles Deo quasi filios Dei. Iste autem, qui unum acceperat talentum, et absconderat ipsum in terra, non solum quasi malus et piger arguitur, sed quasi inutilis mittitur in tenebras exteriores, ubi nulla illuminatio est, forsitan nec corporalis, nec est respectio Dei illic, sed quasi indigni speculatione Dei, qui talia peccaverunt, condemnantur in his, quae exteriores tenebrae appellantur: forsitan donec intellexerint,[4]) ut convertantur et digni efficiantur exire ab iis. Forsitan et propter aliam causam, quam nos ignoramus: quoniam legimus aliquem, qui fuit ante nos, exponentem de tenebris abyssi, et dicentem, quoniam abyssus est extra mundum foris, et tenebrae. Consideremus ergo, si potest vera esse expositio ejus, ut exteriores tenebras illas intelligamus, ut quidam quasi indigni toto mundo in abyssum illam, quam ille exposuit, foras ejiciantur, in qua

---

[1]) M. et R. in textu: „in veritate," R. tamen in notis: „Mss: in virtute." Cfr. seqq.

[2]) I Petr. V, 6. [3]) I Tim. II, 8.

[4]) R. solus in textu: „intellexerunt," in notis tamen: „Mss: intellexerint."

sunt tenebrae nemine eas illuminante, cum sint extra totum mundum.

70. „Cum [1]) venerit Filius hominis in gloria sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriae suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes," et caetera. Indiscussus quidem sermo videtur esse manifestus, quasi exhortans homines ad dandum et largiendum, et avertens ab omni inhumanitate et parcitate. Videamus tamen quid quaerere oportet in eo, propter eos qui nihil arbitrantur aliud in eo nisi exhortationem humanitatis. Certe secundum et gloriosum Christi adventum fore credit omnis ecclesia, quando et Filius Dei, qui assumtus est in gloria, sic cum gloria huc revertetur in specie sua et pulchritudine sua, ut corpus ejus sit quale fuit cum transformatus fuisset in monte coram tribus discipulis coadscendentibus ei, ut jam non tribus, nec aliis paucis, sed universis gentibus congregatis ante eum appareat, et sedeat [2]) super sedem gloriae suae; et tunc segregabit malos a bonis. Utrum autem segregabuntur [3]) gentes omnes ab omnibus qui in omnibus generationibus fuerint, an [4]) illae tantum quae in consummatione fuerint derelictae, aut [5]) illae tantum quae crediderunt in Deum per Christum, et ipsae utrum omnes, an non omnes, non satis est manifestum. Tamen quibusdam videtur de differentia earum, quae crediderunt, haec esse dicta. Quantum ergo ad simplicem textum, nec qui a dextris consistunt alia causa laudantur, et in praeparatum regnum vocantur, nisi propter solam humanitatem; nec qui sunt a sinistris alia

---

[1]) Matth. XXV, 31. 32. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: cum venerit etc.

[2]) R. in notis: „Mss: et sedebit."

[3]) Desunt verba: „segregabuntur gentes," in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: aut.

[5]) Ed. M. II: an.

causa confunduntur, et deputantur in ignem, nisi propter inhumanitatem. Quid ergo? Si isti, qui humani fuerunt, circa virtutes caeteras negligentes fuerunt, consequentur talia haec promissa? aut illi, qui non fuerunt humani, si alias impleverunt virtutes, maledicti erunt omnino, et in ignem sunt condemnandi, et hoc cum ipso diabolo? Vides ergo quia necessariam habet sapientiam sermo. Item tractandum est, utrum in loco futurus est Salvatoris adventus in gloria, [1]) an alteram expositionem debemus exquirere. Quis enim erit locus ille, ut capiat in uno adspectu, et omnes angelos venientes cum Christo, et omnes gentes illic congregatas? Et de sede gloriae ejus quid est dicendum? Putas corporale aliquod subsellium erit? an [2]) etiam hoc opus habet interpretationem [3]) subtiliorem? Propterea qui vult omnia rationabiliter intelligere, multam sapientiam inveniet et in istis. Et periculosum quidem est de hujusmodi rebus exponere, sed ne propter intellectus difficultatem plenius [4]) tacentes derelinquamus eos, qui moventur in istis ad fluctuandum, pauca de multis, secundum quod possibile est, exponamus. Existimo ergo quoniam erit tempus adventus Christi, quando tanta manifestatio futura est Christi et divinitatis ejus, [5]) ut non solum nullus justorum, sed nec aliquis peccatorum ignoret Christum secundum quod est, quando et peccatores cognoscent in conspectu suo sua delicta, et justi manifeste videbunt semina justitiae suae, ad qualem eos perduxerint finem. Et hoc est quod dixit: „congregabuntur [6]) ante eum omnes gentes.“ Si enim modo quando

---

[1]) M. et R. in textu: „gloriam,“ R. tamen in notis: „Mss: gloria.“

[2]) R. in notis: „Mss: aut.“

[3]) Ed. M. II. itemq. ed. R: interpretatione subtiliore.

[4]) Ed. M. II: plenioris tacentes, derelinquamus etc.

[5]) Deest „ejus“ in edd. Merl. [6]) Matth. XXV, 32.

nec omnes cognoscunt Christum secundum quod est, nec ipsi, qui videntur cognoscere, palam eum cognoscunt, sed in fide tantum intrant homines in conspectum ejus, quando agnitionem ejus accipiunt per fidem, sicut scriptum est: „intrate [1]) in conspectu ejus in exsultatione," quanto magis recte dicuntur omnes gentes ante eum congregandae et constituendae, quando palam omnibus tam bonis quam malis, tam fidelibus quam infidelibus fuerit factus manifestus, ante oculos mentis eorum jam non fidei aut diligentiae alicujus inquisitione repertus, sed ipsius divinitatis suae manifestatione prolatus? [2]) Non in aliquo quidem loco apparebit Filius Dei, cum venerit in gloria sua, in altero autem non apparebit, sed sicut ipse secundum comparationem fulguris exeuntis adventum suum voluit demonstrare, dicens: „si [3]) dixerint vobis: ecce in deserto! nolite exire: ecce in domo! nolite credere. Sicut enim fulgur egreditur ab oriente, et apparet usque ad occidentem, sic erit adventus Filii hominis." Sicut ergo [4]) fulgur [5]) egrediens ab oriente, propterea [6]) quod omnia implet, apparet usque ad occidentem: sic cum venerit Christus in gloria sua, propterea [7]) quod ubique futurus est, et ipse in conspectu omnium erit ubique, et omnes ubique erunt in conspectu ipsius, et sic constituentur ante sedem gloriae ejus, hoc est, ante regnum ejus et potestatem dominationis ipsius. Sedes autem ejus aut certe quidam perfectiores sanctorum dicuntur, de quibus scriptum

---

[1]) Psalm. C, 2. (XCIX.) [2]) Edd. Merl.: praelatus.

[3]) Matth. XXIV, 26. 27.

[4]) M. et R. in textu: „enim," R. tamen in notis: „Mss: ergo."

[5]) Ed. M. I: fulgor.

[6]) M. et R. in textu: „et propterea quod," R. tamen in notis: „Mss: propter quod."

[7]) M. et R. in textu: „propterea que," R. tamen in notis: „Mss: propter quod."

est: „quoniam[1]) illic sederunt sedes in judicio:" aut quaedam virtutes angelicae, de quibus dicitur: „sive[2]) sedes, sive dominationes." Ergo rex saeculorum Deus Verbum, qui et[3]) in forma factus est hominis, sedebit super hujusmodi sedem gloriae suae; et congregabuntur ad eum omnes gentes jam non dispersae in dogmatibus falsis et multis de eo: et sic erunt ante eum, ut non localiter audiamus omnes gentes fieri ante eum, sicut nec localiter audimus justos ea dicturos, quae sunt dicturi. Quamdiu ergo confusi sunt iniqui, nec se cognoscentes, nec Christum, sed in erroribus intenebricati tenentur; et justi quamdiu per speculum[4]) et in aenigmate vident, et ex parte se ipsos cognoscunt, non secundum quod vere sunt: tamdiu non sunt segregati boni a malis. Cum autem propter manifestationem Filii Dei omnes ad intellectum venerint suum, tunc Salvator segregabit bonos a malis. Oves autem dicti sunt qui salvantur, propter mansuetudinem quam didicerunt ab eo, qui dicit: discite[5]) a me, quia mitis sum, et humilis corde," et propter quod usque ad occisionem parati fuerunt venire, imitantes Christum, qui sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se[6]) sine voce, et non simpliciter sine voce, sed[7]) coram tondente se sine voce, id est, coram auferente quae sunt ipsius, et diripiente. Hoedi autem dicuntur mali, quia[8]) aspera et dura saxa male adscendunt, et per praecipitia eorum incedunt. Sic intellige mihi et sanctos a dextris, qui dextra opera operati

---

[1]) Psalm. CXXII, 5. (CXXI.) [2]) Coloss. I, 16.

[3]) Deest „et" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: qui et in etc."

[4]) I Cor. XIII, 12. [5]) Matth. XI, 29.

[6]) Deest „se" in edd. M.

[7]) Desunt verba: „sed coram tondente se sine voce," in edd. M.

[8]) R. in notis: „Mss: qui aspera — mole ascendunt."

sunt, et plenius sunt conversi ad justitiam, quae semper a dextris est Dei. Propterea secundum dignitatem actuum suorum dextrorum a dextris consistunt, et acceperunt mercedem suorum dextrorum, dextram regis, in qua requies et gloria est. Qui autem ad perversitatem vitae se ipsos separaverunt a dextris propter opera sua pessima et sinistra, ceciderunt in sinistram, id est, in tristitiam tormentorum damnati, propter quod a sinistris consistunt. Tunc dicet ad eos, qui sunt a dextris, invitans eos ad se: „venite:“ [1]) ut quidquid minus fuerat iis, cum perfectius uniti fuerint Christo, consequantur audientes: „venite,“ et facientes. Tale est et [2]) quod dicit apud Lucam: „auferte [3]) talentum ab eo, et date ei qui habet decem. Omnis enim qui habet, addetur ei; qui autem non habet, et quod videtur habere auferetur ab eo.“ Vocat autem illos benedictos Patris, addito „benedicti [4]) Patris mei,“ ut eminentia benedictionis eorum manifestetur, qui benedicti sunt a Domino, qui fecit coelum et terram; et forsitan quia sunt aliqui inferiores, [5]) qui [6]) benedicti quidem sunt, non autem Patris.

71. „Accipite [7]) regnum quod vobis praeparatum est a constitutione mundi.“ Quod in latino habet: „a constitutione mundi,“ in graeco sic habet: „a [8]) depositione mundi,“ et secundum graecum sermonem exponit, quae secundum latinum non conveniebat exponere. Quare autem nomine depositionis de mundo frequenter utuntur Scripturae, sicut et hic dicens: „a depositione mundi,“

---

[1]) Matth. XXV, 34. [2]) Deest „et“ in ed. R.
[3]) Luc. XIX, 24. 26. coll. Matth. XXV, 28. 29.
[4]) Matth. XXV, 34.
[5]) Deest „inferiores“ in edd. M.
[6]) Deest „qui“ in ed. M. I. [7]) Matth. XXV, 34.
[8]) R. in notis: „Mss: *a dispositione mundi*, sed in seqq. ubique *depositione*, *depositio*, *deposita* etc.“

quaerat qui potest, sciens quia non omne, quod creatum est, depositum dicitur, nec scriptum est alicubi, a depositione sedium, aut dominationum, aut principatuum. Congregans autem ex omnibus nomen depositionis, si forte in altero aliquo dictum est, et comparans ea cum his,[1]) quae dicuntur de mundi depositione, adscendens per verbum ad caetera creata quidem, non autem deposita, ex eo quod non est eorum facta depositio, videbis causam nominatae depositionis, quod nomen tantum de mundo suscipitur. Credere autem haec talia literis, quae possunt et in manus hominum male moratorum venire, et calumniatorum, et novitatis amatorum, non est religiosum, ut ne margaritae[2]) nimis exoperatae ante porcos mittantur, neque sancta canibus dentur.

72. „Esurivi,[3]) et dedistis mihi manducare," et caetera. Videtur mihi, per haec quia non unius justitiae species remuneratur, sicut existimant[4]) multi. Absurdum est enim, nihil aliud intelligere virtutis in eo, qui ita remuneratur, nisi tantum communicationem humanitatis. Non enim hoc dicimus, ut negligentius studeamus[5]) humanitatem, cum sit omnibus fidelibus praecipue observanda, sed ut omnia aequaliter, aut ut paene aequaliter studeamus,[6]) ut propterea ex omnibus omnem benedictionem percipiamus in coelestibus in Christo Jesu. Primum autem sciendum est, quoniam sicut, quantum ad textum, non sufficit ad consequendam regni coelestis haereditatem, dare esurientibus manducare, nisi et caetera fecerimus quae subsequuntur: sic non est[7]) possibile omnia

---

[1]) Ed. M. II: iis. [2]) Matth. VII, 6.
[3]) Matth. XXV, 35. [4]) Ed. M. I: aestimant.
[5]) Ed. M. II: observemus.
[6]) Ed. M. II: observare studeamus.
[7]) Desideratur „est" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: sic non est etc."

illa secundum textum implere, sicut existimant[1]) multi, nisi ex parte egerimus contra Dei mandatum. Necesse est eum[2]) et quaestuosum esse, ut det cibum et potum et vestimentum Christo esurienti et sitienti et algenti in sanctis, ut hoc modo et peregrinum eum colligat, et infirmum visitet, et eat ad eum in carcerem. Vere autem, sive secundum simpliciora et corporalia bene facta intelligamus, sive secundum spiritualia, certum est, quoniam sive hoc, sive illo modo quis faciat opus bonum, et nutriat animas spiritualibus cibis, sive qualemcunque speciem boni operis quis fuerit operatus propter Deum, Christo esurienti et sitienti dat cibum et potum. Sive quae facimus sanctis, qui sunt divites meritis, pauperes rebus, sive in quibuslibet, qui meritis pauperes sunt, etsi fuerint divites rebus, sive in qualibuscunque causis mandatum Christi quis fecerit, Christum cibat et potat qui fidelium justitiam et veritatem manducat et bibit. Item Christum[3]) algentem teximus vestimento, accipientes sapientiae tecturam a Deo, ut per doctrinam aliquos doceamus, et induamus eos viscera misericordiae, castitatem, mansuetudinem, humilitatem, caeterasque virtutes: quae omnes virtutes spiritualia sunt vestimenta eorum, qui audiunt doctrinam docentium eas, secundum eum qui dicit: „induite[4]) vos viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem,“ et caetera. Magis autem et ipsum Christum, qui haec omnia fidelibus est, secundum eum qui dixit: „induite[5]) Dominum Jesum.“ Cum ergo hujusmodi[6]) vestimentis vestiverimus unum de minimis

---

[1]) Ed. M. I: aestimant.

[2]) R. in notis (item ed. M. II. in textu): „Mss: enim.“

[3]) R. in notis: „Mss: Christo algenti teximus vestimentum.“

[4]) Coloss. III, 12. [5]) Rom. XIII, 14.

[6]) Ed. Ruaei: ejusmodi.

in Christo credentibus, ipsum Dominum videmur vestivisse, ut ne, quantum ad nos, nudum sit verbum Dei in mundo. Sed et peregrinum Dei Filium constitutum, et domesticos corporis ejus, peregrinos in mundo ab omnibus actibus corporalibus, sicut ipse et de se et de discipulis suis dicit: „et [1]) isti non sunt de hoc mundo, sicut et ego non sum de hoc mundo." Et quaerit Christus cum suis animam, ubi succedat. Quando ergo praeparamus cor nostrum diversis virtutibus ad receptaculum ejus, vel illorum qui sunt ipsius, ipsum peregrinantem suscipimus in domum pectoris nostri, facientes coenaculum magnum, mundatum et ornatum ad susceptionem Christi peregrinantis in mundo, caeterorumque discipulorum ipsius. Quorum enim verbum suscipimus, et ipsos suscepisse videmur in nobis, et per ipsos Christum, cujus bajulant verbum. Item in infirmatis hominibus, sive a fide, sive ab aliquo opere bono, aut scandalum patientibus, Christus infirmatur et scandalum patitur, sicut ipse dicit ad Petrum, quae carnis sunt sapientem: „scandalum [2]) mihi es," hoc est, infirmitas mihi es. Sed et omnes discipuli ejus dilecti simul cum talibus infirmantur, et scandalum patiuntur, dicentes: quis infirmatur, et nos [3]) non infirmamur? quis scandalizatur, et nos [4]) non urimur? Et si discipuli ejus coinfirmantur [5]) infirmis, quanto magis ipse Salvator creator ipsorum? Nam quem major misericordia tenet hominum infirmorum, gravior constringit infirmitas talis. Cum ergo unum fratrum infirmorum visitaverimus, aut per doctrinam, aut per increpationem, aut per consolationem, aut precibus, aut terrore judicii,

---

[1]) Ev. Joann. XVII, 14. [2]) Matth. XVI, 23.

[3]) Deest „nos" in edd. M. I. et R. — Cfr. II Cor. XI, 29.

[4]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: et non urimur nos?

[5]) R. in textu: „confirmantur," in notis tamen: „lege: coinfirmantur."

aut aliqua bona opera facientes in eum, fecerimus meliorare[1]) in Christo, ipsum Christum visitavimus, et confortavimus infirmatum, et caeteros discipulos Christi talibus passionibus coinfirmantes[2]) refrigeravimus,[3]) sicut Paulus ad Philemonem dicit: „gaudium[4]) enim magnum habuimus, et consolationem in caritate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.“ Et ne putes esse blasphemum, infirmum dicere Christum. Ipse enim ex infirmitate est crucifixus propter misericordiam, et ipse infirmitates nostras portat, et omnes noti ipsius. Deinde omne quod hic est, carcer est Christi et eorum, qui sunt ipsius. Propterea eamus ad eos, qui in domo vinculorum istorum habentur quasi in carcere, et sunt in hoc mundo degentes, quasi carcere naturae necessitate constricti. Cum ergo abierimus ad tales, et omne opus bonum fecerimus in iis, visitavimus eos in carcere, et Christum in iis. Videamus autem, nisi generaliter haec intellecta, et ad simplicem humanitatem nos exhortantur, et ad omnia laudabilia facta, ut benedictionem dignis dicentem: „venite[5]) benedicti Patris mei,“ consequi quis valeat digne. Non autem justi obliti eorum, quae egerunt,[6]) tunc respondebunt ei dicentes: „Domine[7]), quando te vidimus esurientem,“ et caetera: sed humilitatis causa laude benefactorum suorum indignos se proclamantes. Ipse autem volens iis ostendere suam compassionem in suis, etiam se pronuntiat esse in quibus fuerint fratres

---

[1]) Ed. M. II: meliorari.

[2]) Ed. M. I. itemq. ed. R. in textu: „confirmantes;“ ed. R. in notis: „Mss: coinfirmantes.“

[3]) M. et R. in textu: „refrigeramus,“ R. tamen in notis: „Mss: refrigeravimus.“

[4]) Philem. vers. 7. [5]) Matth. XXV, 34.

[6]) M. et R. in textu: „gerunt,“ R. tamen in notis: „Mss: egerunt.“

[7]) Matth. XXV, 37.

ejus, dicens: „amen [1]) dico vobis, ex eo quod fecistis uni minimorum istorum fratrum meorum, mihi fecistis." Videamus nunc quod dicit justis: „venite [2]) benedicti Patris mei:" injustis autem: „discedite a me:" cum fuissent utique fideles; et intelligemus [3]) impletum in iis quod scriptum est: „omni [4]) habenti dabitur, et abundabit; ab eo autem qui non habet, etiam quod videtur habere auferetur ab eo." Nam propinqui sunt Verbo, qui servant Dei mandatum, et vocantur ut adhuc magis propinquiores efficiantur, audientes: „venite [5]) benedicti Patris mei." Longe autem ab eo sunt, etsi videantur assistere ei, qui non faciunt mandata ipsius. Propter hoc tolletur ab iis, et quod sibi videbantur assistere ei, audientes: „discedite [6]) a me:" ut, qui modo vel videntur esse ante eum, postea nec videantur. Propter quod et nos debemus nos conservare, ne audiamus et ipsi, quasi [7]) elongantes nos ipsos a Domino: „discedite [8]) a me:" et omnia faciamus, ut dicat [9]) ad nos: „venite benedicti Patris mei." Considerandum est autem, quoniam in sanctis non solum dictum est: „benedicti," sed cum additamento, non qualemcunque honorem habentis, [10]) id est, benedicti non alicujus alterius nisi Dei Patris. E contra [11]) autem quibus dicitur: „maledicti," non dicitur maledicti Patris mei. Nam benedictionis quidem ministrator est Pater, maledictionis autem unusquisque sibi est auctor, qui maledictione digna est operatus. Qui autem recedunt ab Jesu, decidunt in

---

[1]) Matth. XXV, 40. [2]) Matth. XXV, 34. — 41.

[3]) Ed. Ruaei: intelligimus. [4]) Matth. XXV, 29.

[5]) Matth. XXV, 34. [6]) Matth. XXV, 41.

[7]) M. et R. in textu: „et quasi etc.," R. tamen in notis: „Mss: quasi etc."

[8]) Matth. XXV, 41.

[9]) R. in not.: „Mss: ut dicatur etc." — Matth. XXV, 34.

[10]) Edd. Merlini: „habenti," ed. Ruaei: „habentes."

[11]) Ed. M. II: E contrario autem etc.

ignem aeternum, qui alterius generis est ab hoc igne quem habemus in usu. Nullus enim ignis inter homines est aeternus, sed nec multi temporis, exstinguitur enim cito. Aeternus autem ignis est ille, de quo et Jesaias dicit in fine prophetiae suae: „vermis [1]) eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur." Forsitan talis substantiae est, ut invisibilia comburat ipse invisibilis constitutus, secundum quod ait Apostolus, quoniam „quae [2]) videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna." Si ergo quae videntur, temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna sunt, necesse est, si visibilis est ille ignis, et temporalis sit. Si autem aeternus est, et invisibilis est, quo puniuntur qui recedunt a Salvatore. Tale est quod dicit et Job: „comedet [3]) eum ignis qui non accenditur." Ne autem mireris, audiens esse invisibilem ignem, et punientem, cum videas inter homines calorem corporibus accidentem, et non mediocriter cruciantem, maxime eos, qui ab eo validissime molestantur. Et considera, quoniam regnum quidem non aliis praeparatum dicit a constitutione mundi, nisi justis; et ideo reddet iis ipsum rex eorum Christus. Ignem autem aeternum non illis, quibus dicitur: „discedite [4]) a me maledicti," paratum ostendit, sicut regnum justis, sed diabolo et angelis ejus: quia, quantum ad se, homines non ad perditionem creavit, sed ad vitam et gaudium. Peccantes autem conjungunt se diabolo, et [5]) sicut, qui salvantur, sanctis angelis coaequantur, et fiunt filii resurrectionis, et filii Dei, et angeli: sic qui pereunt, diaboli angelis coaequantur, et fiunt filii [6]) ejus.

73. „Esurivi [7]) enim, et non dedistis mihi mandu-

---

[1]) Jes. LXVI, 24. [2]) II Cor. IV, 18.
[3]) Job. XX, 26. [4]) Matth. XXV, 41.
[5]) Edd. Merlini: ut sicut etc.
[6]) R. in notis: „Mss: angeli ejus."
[7]) Matth. XXV, 42.

care," et caetera. Scriptum est ad fideles: „vos[1]) estis corpus Christi, et membra ex parte." Sicut ergo anima habitans in corpore, cum non esuriat quantum ad suam substantiam spiritualem, esurit tamen unumquemque corporis cibum, quia copulata est corpori suo: sic et Salvator patitur, quae patitur corpus ejus, ecclesia, cum sit ipse impassibilis quantum ad suam divinitatem. Sanctis enim indigentibus cibo, et ipse esurit. Aliis autem membris suis necessariam habentibus medicinam, et ipse quasi infirmus necessariam habet. Item aliis susceptione opus habentibus, ipse quasi peregrinus in iis quaerit ubi caput suum reclinet. Sic et in nudis alget, et in vestitis vestitur. Et si ex dilectione Paulus dicit: „quis[2]) infirmatur, et non infirmor?" et hoc magis ad laudem respicit Apostoli, ostendentis magnitudinem caritatis suae circa fideles: quomodo non magis quam Paulus et omnis homo dilectione ornatus filius caritatis Dei, Salvator, dicere potest convenienter: „quis[3]) infirmatur, et non infirmor? quis scandalizatur, et non ego uror?" Propter quod dicit: „infirmus[4]) fui, et in carcere fui, et non visitastis me." In carcere enim membro Christi constituto, ipse non est solutus a carcere, qui dicit de justo: „cum[5]) ipso sum in tribulatione," hoc est, contribulor ei. Sicut enim qui meus est, in tribulatione mecum est, sic et ego in tribulatione cum eo sum. Et hoc dico non ignorans vulgariorem[6]) illam traditionem. Et hoc considera, quia immoratur in unoquoque verbo, loquens ad justos, et

[1]) I Cor. XII, 27.

[2]) II Cor. XI, 29. — Ed. M. II: et ego non infirmor.

[3]) II Cor. XI, 29.

[4]) Matth. XXV, 43. — M. et R. in textu: „infirmus fui, sic et in etc.," R. tamen in notis: „Mss: infirmus et in carcere fui etc." Cfr. p. 386. not. 2.

[5]) Psalm. XCI, 15. (XC.)

[6]) Ed. M. II: vulgatiorem.

laudans eos, et per singulas species eorum benefacta dinumerat. Loquens autem ad injustos praecidit compendians, et concolligens malefacta eorum in breve, id est, justis quidem de infirmitate dicit: „infirmus [1]) fui, et visitastis me:“ separatim autem de carcere: „in carcere fui, et venistis ad me.“ Ad injustos autem cum potuisset similiter facere: infirmus fui, et non visitastis me; in carcere fui, et non venistis ad me: praecidens narrationem subunavit utrumque, dicens: „infirmus [2]) fui et in carcere, et non visitastis me:“ quoniam misericordis [3]) judicis erat, benefacta quidem hominum largius praedicare et ampliare, malefacta autem eorum transitorie memorare, et [4]) breviare. Sed et justi immorantur in unoquoque verbo, dicentes: „quando [5]) te vidimus esurientem, et cibavimus? aut sitientem, et potavimus? aut nudum, et vestivimus?“ aut peregrinum, et collegimus? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere?“ quoniam proprium est justorum, beneficia sua relata sibi in facie, diligenter et per singula refutare causa humilitatis: tanquam si dicente Domino: hoc, et hoc, et hoc bonum in me fecistis: illi recusantes dicant: nec hoc, nec hoc, nec hoc fecimus tibi. Injusti non ita per singula, sed cursim dicunt: „quando [6]) te vidimus esurientem, aut sitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi?“ verbum „ministravimus tibi“ ad omnia referentes, et quasi praecidentes et praetereuntes crimina singula, ut non graviora videantur diligenter et singulatim [7]) enumerata: quia proprium malorum hominum est, culpas suas, excusationis causa, aut nullas velle

---

[1]) Matth. XXV, 36.
[2]) Matth. XXV, 43. Cfr. p. 385. not. 4.
[3]) Edd. Merlini: misericordia.
[4]) Ed. Ruaei: ac breviare.
[5]) Matth. XXV, 37 — 39.
[6]) Matth. XXV, 44. [7]) Edd. Merlini: singillatim.

ostendere, aut leves et paucas. Sed et responsio Christi tam ad justos facta, quam ad injustos, hunc ipsum significat intellectum. Volens enim justorum benefacta ostendere grandia, peccatorum autem culpas non grandes, ad justos quidem dicit: „ex [1]) eo quod fecistis uni ex minimis istis fratribus meis, mihi fecistis:" ad injustos autem sic: „ex [2]) eo quod non fecistis uni ex minimis istis, nec mihi fecistis," non adjiciens „fratribus meis," quemadmodum cum loqueretur ad justos. Nam abusive quidem omnes [3]) credentes in Christo fratres sunt Christi. Revera autem fratres ejus sunt, qui perfecti sunt, et imitatores sunt ejus, sicut ille qui dixit: „imitatores [4]) mei estote, sicut et ego Christi:" qui possunt dicere: „Pater [5]) noster, qui es in coelis." Gratius est [6]) autem apud Deum opus bonum, quod fit in sanctioribus, quam in minimis sanctis; et levior culpa est negligere minus sanctos, quam sanctiores. Minimos autem hic dicit, aut quasi in mundo minimos existimatos, aut quia apud se ipsos minimi erant. Volentes enim apud Deum fieri magni, se ipsos minimos faciebant, quasi carissimi discipuli ejus, qui dixit: „discite [7]) a me, quia humilis et mitis sum corde." Et hoc attende, quoniam cum prius dixisset: „venite [8]) benedicti:" deinde: „discedite maledicti:" quoniam proprium boni Dei est, prius recordari benefacta bonorum, quam malefacta malorum: postea in exitu utrorumque prius nominat poenam malorum, deinde vitam bonorum, dicens: „et [9]) abibunt illi in poenam aeternam, hi autem in vitam aeternam:" ut primum, quae timoris sunt, evitemus mala, postea, quae honoris sunt, appetamus bona.

---

[1]) Matth. XXV, 40. [2]) Ibid. XXV, 45.

[3]) R. solus in textu: „nomen credentes," in notis tamen: „omnes credentes."

[4]) I Cor. XI, 1. [5]) Matth. VI, 9.

[6]) Edd. Merlini: autem est. [7]) Matth. XI, 29.

[8]) Matth. XXV, 34. — 41. [9]) Ibid. XXV, 46.

74. „Et[1]) factum est, postquam consummavit Jesus omnes sermones hos, dixit discipulis suis." Volens ostendere, quod omnia in pondere, et numero, et mensura constituit Deus, dicit in aliquo loco ad matrem suam: „nondum[2]) venit hora mea." Item: „nunc[3]) anima mea turbatur, et quid dicam? Pater, salva me ex[4]) hac hora? Sed propter hoc veni in hanc horam." Item: „Pater,[5]) venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te." Sic et horam constituit passionis Filii sui. Ideo etsi frequenter insidias passus est a Judaeis, nihil potuit pati discedente ab[6]) eo diabolo usque ad tempus; et nihil pati poterat, donec consummaret omnes sermones suos, quos proposuerat dicere discipulis suis. Propterea, postquam consummavit omnes sermones hos, tunc dixit discipulis suis. Et vide, quia non dixit simpliciter: „postquam[7]) consummavit omnes sermones," sed addidit „hos omnes," id est, quos jam locutus fuerat, non quos adhuc fuerat locuturus. Adhuc enim oportebat eum etiam alios loqui sermones, priusquam[8]) traderetur, et in Bethania in domo Simonis leprosi de muliere accedente ad se; item et pascha facere cum discipulis suis, et convincere proditorem latentem, et gratias agere, et porrigere iis panem et calicem. Oportebat eum et praedicere[9]) discipulis suis, quod essent scandalizandi, et Petro, quoniam ante galli cantum ter fuerat negaturus. Adhuc autem oportebat eum hora appropinquante magis

---

1) Matth. XXVI, 1. 2) Ev. Joann. II, 4.

3) Ev. Joann. XII, 27.

4) Edd. M. et R. „ex hac hora. Sed etc."

5) Ev. Joann. XVII, 1.

6) R. in notis: „Mss: ab eo utique diabolo ad tempus."

7) Matth. XXVI, 1.

8) M. et R. in textu: „postquam," R. tamen in notis: „Mss: priusquam." — Matth. XXVI, 6. seqq.

9) Edd. Merlini: praedicare.

orare, non semel, nec bis, sed ter, donec hora plenius adveniret.

75. „Scitis,[1]) quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ad crucifigendum," et reliqua. Si ergo etiam hora fuerat definita, secundum quod diximus, ut non traderetur ante omnem doctrinam: quomodo non magis et dies fuerat definitus, ut pascha nostrum Christus immolaretur, dissolvens Judaicum pascha, et tradens secundum Novum Testamentum discipulis suis? Oportebat etiam mensem esse definitum paschae. Ego autem puto etiam annum, de quo et Propheta dicebat: „praedicare[2]) annum Domini acceptum, et diem salutis." Praedicit ergo discipulis suis, praemuniens eos, ut ne, priusquam audiant quae fuerant eventura, subito videntes tradi ad crucem magistrum, obstupescant pavore propter passionem Domino accidentem. Ideo dixit iis: „scitis,[3]) quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ad crucifigendum." Non autem, sicut arbitrabantur[4]) quidam, hoc dicere vult, quia post biduum paschae dies adveniet, sed quia post biduum novum pascha fiet. Nec enim dixit, post biduum pascha erit, aut veniet, ut ne ostenderet illud pascha futurum, quod fieri solebat secundum legem, sed „pascha fiet," hoc est, quale nunquam fuerat factum, ut per hoc novum pascha illud succidat[5]) antiquum. Denique sic addit: „et Filius hominis tradetur ad crucifigendum." Post duos autem dies factum est pascha, secundum quod fuerat prophetatum ab eo, quando traditus est in nocte, et dixit osculanti se Judae: „amice,[6])

[1]) Matth. XXVI, 2. — Edd. Merlini: In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: scitis etc.

[2]) Jes. LXI, 2. [3]) Matth. XXVI, 2.

[4]) R. in notis: „Mss: arbitrantur."

[5]) R. in notis: „Mss: succidatur." — Matth. XXVI, 2.

[6]) Matth. XXVI, 50.

ad quid venisti?" Si autem post biduum pascha ſactum est, quarta decima luna, manifestum est quia, quando ista dicebat, secundum Judaeos undecima erat luna, quando et parabolas supradictas exposuit. A quo autem traditus est, hic non est scriptum. Congregabis autem de Scripturis, quoniam et Pater tradidit eum, secundum quod scriptum est: qui [1]) unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum." Secundum alias autem Scripturas Judas tradidit illum. Sed et Satanas, qui intravit in Judam, tradidit eum. Sed et principes sacerdotum et seniores tradiderunt eum. Propterea hic impersonaliter posuit: „tradetur," [2]) non dicens a quo: quod verbum potest ad omnes respicere, qui tradiderunt eum. Sed non omnes eodem proposito tradiderunt. Deus enim tradidit eum propter misericordiam circa genus humanum, qui [3]) „unico Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum." Caeteri autem tradiderunt eum iniquo proposito, unusquisque secundum malitiam suam: Judas propter avaritiam, sacerdotes propter invidiam, diabolus propter timorem, ne avelleretur de manu ejus genus humanum per doctrinam ipsius, non advertens, quoniam magis eripiendum fuerat genus hominum per mortem ipsius, quam fuerat ereptum per doctrinam et mirabilia. Traditus est enim ad crucifigendum, ut exuens principatus et potestates, fiducialiter triumphet eos in ligno.

76. „Tunc [4]) congregati sunt principes sacerdotum, et scribae, et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, et consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenentes occiderent. Dicebant autem: non

---

[1]) Rom. VIII, 32. [2]) Matth. XXVI, 2.

[3]) R. solus in textu: „quod," in not. tamen: „Mss: qui."

[4]) Matth. XXVI, 3—5. — Ed. M. I: ne tumultus fiat etc.

in die festo, ut ne tumultus fiat in populo." Quod dixit Propheta: „et [1]) principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus," tunc impletum videtur, cum principes sacerdotum et seniores populi congregati sunt in domum principis sacerdotum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Non veri sacerdotes, sed populi, et seniores non aliorum, sed illius, qui videbatur populus Dei, vere autem populus erat Gomorrhae, quoniam dixerunt: „crucifige, [2]) crucifige eum," et: „tolle talem de terra." Et quod dixerat Jesaias: „audite [3]) verbum Domini principes Sodomorum, attendite legem Dei plebs Gomorrhae," convenit illis insidiantibus Judaeis, qui fuerunt in generatione temporis Christi. Et quod dicit Ezechiel ad Jerusalem: „justificata [4]) est magis Sodoma ex te," magis convenit dici ad Jerusalem, super quam Dominus flevit, quam ad tempus Prophetae. Pejora enim Sodomis peccaverunt principes populi, quia non intelligentes summum sacerdotem Dei, insidiati sunt ei; et seniores populi, non cognoscentes Primogenitum universae creaturae, et seniorem omnibus creaturis, consiliati sunt contra eum. Et propter atrium, puto, illud, in quo consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, desolata est Jerusalem. Oportebat enim jam non esse civitatem, quae adversus totius mundi egerat fundatorem; [5]) quae prius quidem occiderat prophetas, postmodum autem Dominum prophetarum. „Ut [6]) dolo eum tenerent." Ideo convenienter de iis dixit Propheta: „disperdat [7]) Dominus universa labia dolosa." Dolo autem eum tenere et occidere voluerunt, ut [8]) ne tumultus fiat in po-

---

[1]) Psalm. II, 2. — [2]) Luc. XXIII, 21. — 18.
[3]) Jes. I, 10. [4]) Ezech. XVI, 52.
[5]) R. in notis: „Mss: Salvatorem."
[6]) Matth. XXVI, 4. [7]) Psalm. XII, 3. (XI.)
[8]) Ed. M. II: ut non fiat tumultus in etc.

pulo illo, qui multa signa et prodigia Jesum viderat facientem. Et propterea multi quidem ex his erant pro eo, qui forte dixerant, quia „magnus [1]) propheta surrexit in Israel.“ Alii autem erant adversus eum, qui dixerant: „hic [2]) non ejicit daemonia, nisi in Beelzebub principe daemoniorum.“ Necesse ergo erat tumultum fieri Domino comprehenso, propter diversa studia populi, diligentis Christum et odientis, [3]) credentis et non credentis. Stetit enim consilium eorum quasi firmum, cum ipsi, qui consiliabantur, staturi non essent, ut non in die festo occideretur, sed in alio die: videlicet ut pascha nostrum immolaretur Christus, ut relinquentes azyma Judaeorum festinemus in spiritualibus azymis et veris. Considera autem, si potes omne verbum, quod profitetur quocunque modo doctrinam Dei, dicere principem esse sacerdotum Dei. Cum sint autem multa falsorum dogmatum verba quasi sacerdotes Dei, non autem Dei, sed populi, qui seductus ab iis est, consiliantur adversus unum et verum Dei Verbum. Verbum autem Dei praebet quidem se insidiantibus, nihilominus tamen resurget, non immutatum, neque corruptum ab iis; et in coelum adscendet, ut suscipiat eos, qui tollunt crucem suam, et sequuntur eum.

77. „Cum [4]) autem esset Jesus in Bethania, in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ejus, recumbente eo. Videntes autem discipuli ejus, indignati sunt,“ et caetera. Multi quidem existimant, de una eademque muliere quatuor Evangelistas exposuisse, quia conscripserunt tale aliquid de muliere, et omnes similiter alabastrum unguenti nominaverunt. Joannes autem pro

---

[1]) Luc. VII, 16. [2]) Matth. XII, 24.

[3]) R. solus in textu: „et audientis,“ in notis tamen: „lege: *et odientis*.“

[4]) Matth. XXVI, 6—8.

alabastro posuit „libram [1]) unguenti.“ Sed et quod dicitur: „potuit [2]) hoc venundari, et pauperibus dari,“ dixerunt Matthaeus, et Marcus, et Joannes; et quoniam ad sepulturam suam unguentum illud Christus pronunciavit effusum, ipsi exposuerunt. Et quoniam in Bethania in domo Simonis leprosi factum est, ipsi tres conscripserunt; Joannes autem Bethaniam [3]) quidem dixit, ubi „fecerunt [4]) ei coenam, et Martha ministrabat, et Lazarus unus erat ex discumbentibus, et Maria accepit libram unguenti nardi pisticae [5]) pretiosi,“ et caetera. Ex quibus apparet, quia ipsi ei fecerunt coenam. Lucas autem, quamvis non leprosum posuit Simonem, tamen Pharisaeum dixit fuisse, qui rogaverat Jesum, ut manducaret cum eo, sicut de nomine ejus Dominus ipse testatur, dicens ad eum ibi: „Simon, [6]) Simon, habeo quid [7]) tibi dicere.“ Multa ergo similitudo et cognatio quaedam videtur [8]) de muliere apud quatuor Evangelistas. Dicam tamen ad eos, qui arbitrantur unam fuisse mulierem, de qua omnes Evangelistae scripserunt: putas quod haec mulier, quae effudit super caput Jesu pretiosum unguentum, sicut Matthaeus et Marcus exposuerunt, ipsa et myrrha unxit pedes ipsius, sicut Lucas et Joannes exposuerunt? Non est autem possibile, ut de eadem muliere exponentes Evangelistae, cum essent consummati in eodem intellectu, et in eodem spiritu, et in eadem sententia, qui fuerant ministraturi salutem ecclesiarum, contraria sibi dixissent. Si autem aliquis arbitratur ipsam fuisse, quae unxit

---

[1]) Ev. Joann. XII, 3.

[2]) Matth. XXVI, 9. coll. Marc. XIV, 5. et Joann. XII, 5.

[3]) Ed. Ruaei: Bethania. [4]) Ev. Joann. XII, 2. 3.

[5]) Ed. Ruaei: „pistici pretiosi,“ edd. Merlini: „pisticae pretiosi.“

[6]) Luc. VII, 40. [7]) R. in notis: „Mss: aliquid.“

[8]) Deest „videtur“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

unguento Domini pedes apud Lucam et Joannem, dicat nobis si Maria hic[1]) ipsa erat, quae apud Lucam fuisse scribitur in civitate peccatrix, quae discens quoniam recubuit in domo Pharisaei, attulit alabastrum unguenti, et stans retro secus pedes ejus plorans, lacrymis lavabat pedes ejus. Nec enim credibile est, ut Maria, quam diligebat Jesus, soror Marthae, quae meliorem elegerat partem, peccatrix in civitate fuisse dicatur. Et putas, quia mulier, quae secundum Matthaeum et Marcum effudit super caput Jesu pretiosum unguentum, eventu non scribitur fuisse peccatrix? Quae autem secundum Lucam peccatrix refertur, non fuit ausa ad caput Christi venire, sed lacrymis pedes ejus lavit, quasi vix etiam ipsis pedibus ejus digna, prae tristitia poenitentiam in salute stabilem operante. Et quae secundum Lucam est, plorat et multum lacrymat, ut pedes Jesu lacrymis lavet; quae autem secundum Joannem est Maria, neque peccatrix, neque lacrymans introducitur. Forsitan ergo quis dicet, quatuor fuisse mulieres, de quibus conscripserunt Evangelistae; ego autem magis consentio tres fuisse, et unam quidem, de qua conscripserunt Matthaeus et Marcus, nullam differentiam expositionis suae facientes in uno[2]) capitulo: alteram autem fuisse, de qua scripsit Lucas: aliam autem, de qua scripsit Joannes, quoniam differt ab aliis mulieribus, non solum in his, quae scripta sunt de unguento, sed quoniam et diligebat Jesus Mariam et Martham; quamvis et ipsa in Bethania referatur fuisse, sicut et mulier, de qua exponunt Matthaeus et Marcus. Tertia differentia est, quoniam Matthaeus quidem et Marcus in domo Simonis leprosi hoc factum fuisse exponunt, Joannes autem, quoniam Jesus ante sex dies paschae venit in

---

[1]) Deest „hic" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[2]) R. in notis: „Mss: in eo."

Bethaniam, ubi erat Lazarus, quem suscitaverat Jesus, et fecerunt ei coenam:" et non Simon,[1]) sed Maria et Martha, forte et Lazarus; et Martha ministrabat, Lazarus autem erat unus ex discumbentibus. Adhuc autem, secundum Joannem, ante sex dies paschae venit in Bethaniam, quando et fecerunt ei coenam Maria et Martha; hic autem, quando[2]) recumbente eo in domo Simonis leprosi accessit ad eum mulier, post biduum pascha erat futurum, sicut dictum est supra. Restat ut aliquis dicat: si de altera muliere Matthaeus et Marcus scripserunt, de altera autem Joannes, de tertia vero Lucas: quomodo in persona unius mulieris semel a Christo increpati discipuli, quasi male indignantes de facto mulieris, non se emendaverunt, ut[3]) ne super alteram mulierem similiter facientem indignarentur? Propterea sciat, quia apud Matthaeum et Marcum discipuli indignantur ex bono proposito, apud Joannem autem solus Judas furandi affectu, apud Lucam autem murmurat nemo. Ex his ergo et aliis, quae et ipse poteris observare, certum est quoniam aut sibi contraria dicunt Evangelistae, ut quidam eorum etiam[4]) mentiantur; aut si hoc impium est credere, necesse est dicere, non de eadem muliere omnes conscripsisse Evangelistas, sed aut de tribus, aut de quatuor. Dicet autem aliquis paulo audacior: forsitan secundum historiam una quaedam mulier fuit, quae tale aliquid fecit. Pone autem et alteram, si vis, et tertiam, tamen et[5]) principaliter Evangelistarum propositum fuit respiciens ad mysteria; et non satis curaverunt, ut secundum veritatem

---

[1]) M. et R. in textu: „simul," R. tamen in notis: „Mss: Simon."

[2]) Edd. Merl.: quando et recumbentem in domo etc.

[3]) Ed. M. II: ut non super etc.

[4]) Deest „etiam" in ed. M. II. itemq. in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss: eorum etiam mentiantur."

[5]) Deest „et" in edd. M.

enarrarent [1]) historiae, sed ut rerum mysteria, quae ex historia nascebantur, exponerent. Propter quod et adtexuerunt quosdam sermones mysteriorum intellectibus convenientes et consonos. De his autem, quae apud quatuor exponuntur Evangelistas causa mulierum, vel unius mulieris, sicut existimant multi, diligentius tractavimus exponentes Evangelium secundum Joannem, quae videbantur nobis, cum similia essent et cognata, quasi contraria et distantia. Nunc autem ea breviter perstringamus. Rationabiliter ergo Lucas cum de peccatrice muliere loqueretur, introduxit eam flentem abundantius, ut etiam Jesu pedes lavaret; et non infundentem quidem unguentum, sed tantum ungentem non caput, sed pedes. Illa autem, quae non accusabatur peccatrix, non unxit, sed effudit, et non super pedes, sed super caput. Si autem quis et quae de Maria, Lazari sorore, scripta sunt, tractet, quae et ipsa unxit Domini pedes, notet sibi quae scripta sunt ibi, quoniam omnis domus repleta est ex odore unguenti; quod non est scriptum de ea, quae dicebatur esse peccatrix. Sed nec de muliere, de qua scripserunt Matthaeus et Marcus, quae non dicebatur fuisse peccatrix, tale aliquid scriptum est, quia omnis domus repleta est ex odore unguenti. Forsitan ergo [2]) per differentias istarum mulierum, differentiae fidelium demonstrantur: quorum quidam quidem effundunt super caput Jesu pretiosum unguentum: alii autem non caput ungunt, sed pedes: alii autem non infundunt largiter, sed ungunt tantum. Ungentium [3]) vero quidam tali ungunt unguento, ut omnis domus impleatur ex odore divinitatis ipsius; alii autem

---

[1]) R. solus in textu: „enarrent," in notis tamen: „Mss: enarrarent."

[2]) Deest „ergo" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: Forsitan ergo per etc."

[3]) Ed. Ruaei: Unguentium vero etc.

non tali[1]) quidem, tamen et ipsi acceptabili apud Christum, quoniam et ipsi ungunt pedes ejus unguento, quos Pharisaeus nec cum[2]) oleo unxit. Oportebat autem haec in Bethania fieri, quae interpretatur domus obedientiae, et ab hac, quae super caput Domini effudit unguentum, non accusata quasi peccatrix in civitate, et a Maria, apud quam cum fieret convivium Jesu, accessit ad eum et unxit. Domum autem obedientiae, ecclesiam intelligi oportere dubitat nemo. Illa autem, quae apud Lucam dicebatur peccatrix, adhuc non erat digna in Bethania esse, quamvis poenitentiam peccatorum suorum agebat. Adhuc enim minus habebat, ut postmodum inveniretur in domo obedientiae facta, ut jam consummata, neque peccatrix diceretur, nec lacrymans et lavans Domini pedes, sed et ipsa effundens unguentum super caput ipsius. Sed et Simon obedientiae mysterium est, quoniam sic interpretatur, sed[3]) obedientiae literae, non spiritus: propter quod Simon elevatus a litera legis per Jesum ad legem spiritualem, jam non erat Simon tantum, sed factus est etiam Petrus, et pro aedificatione Judaica dignus habitus est aedificatione ecclesiae super petram fundandae. Factus est ergo Jesus in domo Simonis quidem[4]) alicujus obedientis, tamen leprosi, et adhuc opus habentis mundatione ab Jesu. Non autem memoratum est apud Lucam de Simone, quoniam et leprosus erat. Existimo,[5]) quoniam ipse debitor erat quinquaginta denariorum, et jam acceperat remissionem eorum,[6]) quoniam dilexerat modicum. Ta-

---

[1]) Edd. Merlini: non tali, tamen quidem et ipsi etc.

[2]) Deest „cum" in ed. R.

[3]) M. et R. in textu: „sed obedientialiter, non spiritus," R. tamen in notis: „Mss: sed obedientiae literae, non spiritus."

[4]) M. et R. in textu: „quidem, et alicujus etc.," R. tamen in notis: „deest *et* in Mss."

[5]) Ed. M. I: „Aestimo."

[6]) R. in notis: „Mss: peccatorum."

men diligens aliquantulum, rogavit eum ut manducaret secum.[1]) Accessit autem mulier, non peccatrix secundum Matthaeum et Marcum, alabastrum habens unguenti pretiosi. Et considera, quam caute apud hos, qui peccatricem non retulerunt, unguentum ejus quasi pretiosum laudatur. Apud Lucam autem, qui exposuit peccatricem, unguentum simpliciter nominatur, nec pretiosum, nec nardi pisticae,[2]) ut ex odore ejus impleretur domus. Adhuc enim habere non poterat unguenta hujusmodi; sed hoc erat magnum, quia vel unguento poterat ungere Domini pedes. Hujus autem mulieris pretiosum fertur unguentum; nec enim decebat esse non pretiosum, quod super caput Salvatoris effundebatur. Et super unguentum quidem peccatricis, ungentis Domini pedes, et non effundentis, neque indignati sunt discipuli, neque doluerunt, nec dixit Judas: „quare[3]) unguentum hoc non est venundatum trecentis denariis, et datum est pauperibus?" Super mulierem autem apud Matthaeum et Marcum indignati sunt discipuli, et doluerunt perditionem unguenti, quod decurrebat a capite ejus ad caeterum corpus. Nam etsi poterat venundari unguentum illud multo pretio, et dari pauperibus, tamen non debebat fieri hoc, quia conveniens erat, ut[4]) super caput Christi infunderetur sancta et decenti infusione. Qui autem contendunt intelligere ista secundum simplicem textum, dicant effusum unguentum super caput Jesu laudabiliter, qualem habebat secundum textum decorem, ut effunderetur super caput talis et tanti magistri. Non erat ergo unguentum illud pauperibus dignum, nec conveniens, quantum ad suum ho-

---

[1]) Ed. M. I. item ed. Ruaei: „cum eo."

[2]) M. et R. h. l., cfr. p. 393. not. 5., *nardi pisticae*, R. tamen in notis: „Mss: nardi pistici."

[3]) Ev. Joann. XII, 5.

[4]) Deest „ut" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss: erat ut super etc."

norem, ut divideretur in multos, sed ut integrum manens effunderetur super caput tantummodo Jesu. Propter quod et mulierem, quae fecerat hoc, suscipit Jesus, et indignantibus discipulis dicit: „sinite [1]) eam, et nolite ei molesti esse, quoniam bonum opus operata est in me.“ Usque adeo autem efficax est hujusmodi laus operis boni, ut exhortetur omnes nos, odoriferis et divitibus operibus implere Domini caput: ut et de nobis dicatur: quia [2]) bonum opus fecimus super caput ipsius, quia semper quidem habemus, quamdiu in hac vita consistimus, pauperes nobiscum, et opus habentes cura eorum, qui profecerunt in verbo, et divites facti sunt in sapientia Dei, non autem possunt sufficere, ut semper diebus et noctibus habeant secum Filium Dei, Verbum Dei, et Sapientiam, et omnia quidquid est Dominus noster Salvator. Vide et quod ait: „bonum [3]) opus operata est in me,“ quia non dixit de peccatrice ungente pedes ipsius: quia bonum opus fecit in me. Sic [4]) autem oportet discutere et quod ait: „ad [5]) sepeliendum me fecit,“ comparans ei quod dicitur: „consepulti [6]) sumus Christo per baptismum, et corresurreximus [7]) ei.“ Adhuc autem hoc considera, quoniam de muliere secundum Lucam non est dictum: „Amen [8]) dico vobis: ubicunque praedicatum fuerit evangelium hoc in toto mundo, dicetur et quod fecit haec, in memoriam ejus;“ de muliere autem secundum Matthaeum et Marcum hoc scriptum est. Justum enim erat, non de illa,

---

[1]) Marc. XIV, 6. coll. Matth. XXVI, 10.

[2]) Desunt verba: *quia bonum — caput ipsius*, in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[3]) Matth. XXVI, 10. coll. Marc. XIV, 6.

[4]) M. et R.: „Si autem etc.“ [5]) Matth. XXVI, 12.

[6]) Rom. VI, 4. coll. Coloss. II, 12.

[7]) R. solus in textu: „consurreximus,“ idem tamen in notis: „Mss: corresurreximus.“

[8]) Matth. XXVI, 13.

quae unxerat pedes, sed de hac, quae unguentum effuderat super caput ejus[1]), dici: „ubicunque[2]) praedicatum fuerit evangelium hoc in toto mundo, dicetur et quod fecit haec, in memoriam ejus." Si ergo volumus, ut et[3]) de nobis dicatur quod facimus in Jesu, effundentes pretiosum unguentum super caput ipsius, proficiamus ab unctione pedum ejus ad effundendum pretiosum unguentum super caput ejus. Quid autem est oleum, et quid unguentum? Unguentum autem, quod proficit ad corpus Christi ungendum, et quod ad caput, difficile quidem[4]) est explicare; tamen id, quod nobis videtur, demonstrare tentabimus, certissime cognoscentes, quia oleum ubique in Scripturis aut opus misericordiae intelligitur, quo lucerna verbi enutrita clarescit, aut doctrina, cujus auditu assiduo verbum fidei, quod est accensum in nobis, nutritur et clarius lucet. Sicut ergo generaliter omne, quo quis ungitur, oleum appellatur, olei autem aliud est unguentum, aliud[5]) non; item unguenti aliud est mediocre unguentum, aliud pretiosum: sic omnis actus justus opus dicitur bonum. Operis autem boni aliud est, quod facimus propter homines, vel secundum homines, aliud autem, quod propter Deum et secundum Deum. Item hoc ipsum, quod facimus propter Deum, aliud est, quod proficit ad usum hominum, aliud autem[6]), quod non proficit ad usum hominum, sed tantum ad gloriam Dei. Utputa, bene quis facit homini naturali justitia motus, non propter Deum, quomodo faciebant interdum et gentes,

---

[1]) R. in notis: „Mss: Jesu." [2]) Matth. XXVI, 13.

[3]) Deest „et" in ed. Ruaei.

[4]) Deest „quidem" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[5]) Desunt verba: *aliud non*, in ed. M. I. itemq. in ed. Ruaei.

[6]) Deest „autem" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

et multi faciunt homines: opus illud oleum est vulgare, non magni odoris, et ipsum tamen acceptabile apud Deum; sicut Daniel significat, dicens ad Nabuchodonosor [1]) Deum non cognoscentem: „audi [2]) consilium meum, rex, et [3]) peccata tua eleemosynis redime.“ Tale aliquid dicit et Petrus apud Clementem, quoniam opera bona, quae fiunt ab infidelibus, in hoc saeculo iis prosunt, non et in illo, ad consequendam vitam aeternam. Et convenienter, quia nec illi propter Deum faciunt, sed propter ipsam naturam humanam. Qui autem propter Deum faciunt, id est, fideles, non solum in hoc saeculo proficit iis, sed et [4]) in illo, magis autem in illo. Quod autem fideles faciunt propter Deum, hoc est unguentum boni odoris. Hoc ipsum autem opus fidelium propter Deum, quod est unguentum, aliud fit ad utilitatem hominum, utputa, eleemosynae, infirmorum visitationes, peregrinorum susceptiones, humilitas, mansuetudo, indulgentia, et caetera hujusmodi quae hominibus prosunt. Haec qui facit in Christianos, pedes Domini ungit unguento, quia ipsi sunt Domini pedes, cum quibus ambulat semper: quod praecipue solent facere poenitentes pro remissione peccatorum suorum. Et illud est opus, quod dicitur unguentum odoriferum quidem, non autem summum. Qui autem castitati studet, in jejuniis et orationibus permanet, in adversis patientiam habet sicut Job, in tentationibus veritatem Dei non timet confiteri: — quae omnia caeteris hominibus nihil prosunt, sed tantum ad gloriam Dei proficiunt —: hoc est unguentum, quod ungit caput Domini Christi, et

---

[1]) M. et R. in textu: „Balthasar,“ R. tamen ad marginem: „lege: Nabuchodonosor.“

[2]) Dan. IV, 24.

[3]) Deest „et“ in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: et peccata etc.“

[4]) Deest „et“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: sed et in etc.“

exinde per totum corpus Christi, id est, per totam decurrit ecclesiam; et hoc est unguentum valde pretiosum, ex cujus odore tota repletur domus, hoc est, ecclesia Christi. Et[1]) hoc opus est proprium non poenitentium, sed perfectorum sanctorum. Aut certe doctrina, quae necessaria est hominibus, per quam nutriuntur animae pauperes in spiritualibus bonis, aut forte et debiles in devitandis[2]) peccatis, hoc est unguentum mediocre, quo pedes Domini unguntur; agnitio autem fidei verae, quae ad solum pertinet Deum, unguentum est pretiosum, quo ungitur caput Christi Deus.

78. „Tunc[3]) abiit unus de duodecim, qui dicitur Judas Iscariota,[4]) ad principes sacerdotum, et dixit iis: quid vultis mihi dare, et ego vobis[5]) eum tradam? At illi constituerunt ei triginta stateres. Et exinde quaerebat opportunitatem, ut eum traderet iis." Judas interpretatur confessor. Cum sint ergo duo Christi[6]) discipuli hoc nomine nominati, secundum quod Lucas Evangelista dinumerat inter duodecim fuisse Apostolos, Judam Jacobi, et Judam Iscariotam:[7]) cum nihil, ergo a mysterio vacuum sit apud Christum, existimo[8]) duos[9]) istos Judas in mysterio fuisse Christianorum confitentium fidem Christi: quorum una quidem pars fideliter permanet apud

---

[1]) R. in notis: „Mss: Et hoc est opus proprium etc."

[2]) Deest „devitandis" in ed. M. I. itemq. in ed. R.

[3]) Matth. XXVI, 14—16.

[4]) Ed. M. I: „Scarioth," ed. M. II: „Scariota; ed. R. in textu: „Scariot," in notis: „Mss: Scariotha."

[5]) Edd. Merlini: eum vobis.

[6]) Deest „Christi" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: duo Christi discipuli."

[7]) Ed. M. I: „Scariotham," ed. M. II. itemq. ed. Ruaei: „Scariotam."

[8]) Ed. M. I: „aestimo."

[9]) M. et R. in textu: „duos discipulos Judas," R. tamen in notis: „Mss: aestimo duos istos Judas."

Christum, cujus mysterium fuit Judas Jacobi: altera autem pars, postquam credidit, et confessa est fidem Christi, propter avaritiam reliquit Christum, et facta proditrix veritatis ipsius, transit ad haereses, et ad falsos sacerdotes Judaeorum falsorum, id est, simulatorum Christianorum, et tradidit iis Christum, quantum ad se, id est, verbum veritatis, ut crucifigatur et occidatur verbum veritatis ab iis: cujus mysterium fuit Judas Iscariota,[1]) qui abiit ad sacerdotes, et de traditione Christi pactus est pretium. Audivi quendam[2]) exponentem patriam proditoris Judae secundum interpretationem Hebraicam,[3]) et exsuffocatam vocari. Quod si ita est, magna convenientia invenitur nominis patriae ejus cum exitu mortis ipsius, quoniam et ipse laqueo se suspendens prophetiam nominis patriae suae suffocatus implevit. Hic ergo Judas, ad quem dictum est per Prophetam: „tu[4]) autem homo unanimis mihi, dux meus et notus meus,“ cecidit, cum fuisset unus eorum, quos Christus ad ducatum suscepit populi Christiani. Et vide, quomodo quod scriptum est: „vos[5]) autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis,“ refertur modo ad illum principem, qui cecidit tanquam fulgur[6]) de coelo, modo ad Judam, qui electus ad principatum Apostolatus, et quasi in coelo constitutus, et ipse quasi fulgur ante constitutus cecidit in proditionis ruinam, vadens adversus unum principem sacerdotum, — qui in aeternum factus fuerat sacerdos secundum ordinem Melchisedec —, ad multos principes

---

[1]) Ed. M. I: „Scariotha,“ ed. M. II. itemq. ed Ruaei: „Scariota.“

[2]) R. in notis: „Mss: aliquem.“

[3]) M. et R. in textu: „Hebraicam exsuffocatum etc.,“ in notis: „Mss: Hebraicam, et exsuffocatam etc.“

[4]) Psalm. LV, 13. (LIV.)

[5]) Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.)

[6]) Ed. M. I. constanter: fulgor.

sacerdotum et adversarios unius sacerdotis summi, ut venderet pretio volentem redimere totum mundum a maledictione legis et totius peccati, et redimere nos non corruptibilibus pecuniis, sed sanguine [1]) suo pretioso. Quid autem dixit Judas ad sacerdotes audiamus: „quid [2]) vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?" Volebat autem [3]) accipere pecuniam, et tradere Verbum Dei. Quod faciunt omnes, qui accipiunt aliquid corporalium aut mundialium rerum, ut tradant et ejiciant ab anima sua Salvatorem, et verbum veritatis, quod erat in iis. Et opportune hoc uteris exemplo ad omnes, qui quodcunque peccatum facientes propter avaritiam, et causam pecuniarum, aut alicujus lucri, verbum Dei [4]) contemnunt, et quasi tradunt. Nam hujusmodi homines quasi manifeste clamare videntur, et dicere virtutibus adversariis praestantibus lucrum aliquod pro peccato transgressi verbi Dei: [5]) „quid [6]) vultis mihi dare et ego eum vobis tradam?" Quod etsi traditus fuerit, fit quidem extra tradentem: vincens autem eos, qui eum suscepisse videntur, operatur decentia se, ut evacuare cupientes eum, nihil operentur in ipsum. „At [7]) illi statuerunt ei triginta stateres," tantam ei donationem constituentes, quantos annos Salvator peregrinatus fuerat in hoc mundo. Triginta enim annorum baptizatus coepit evangelium praedicare, quasi Joseph fa-

---

[1]) Edd. Merlini: pretioso sanguine suo.

[2]) Matth. XXVI, 15.

[3]) M. et R. in textu: „enim," R. tamen in notis: „Mss: autem."

[4]) M. et R. in textu: „verbum Dei tradunt et contemnunt," R. tamen in notis: „Mss: verbum Dei contemnunt et quasi tradunt."

[5]) Deest „Dei" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: verbi Dei."

[6]) Matth. XXVI, 15.

[7]) Matth. XXVI, 15. — R. in notis: „Mss: statuerunt ei dare etc."

ctus triginta annorum, ut [1]) erogaret frumenta fratribus suis. Nam sicut tunc propter filios quidem Israel a Deo fuerat praeparatum frumentum illud, erogatum est autem [2]) etiam Aegyptiis: sic evangelium sanctis quidem fuerat praeparatum, tamen praedicatum est etiam infidelibus et iniquis. „Ex [3]) tunc quaerebat opportunitatem, ut traderet eum." Qualem autem opportunitatem quaerebat Judas, Lucas manifestius explanavit dicens: „et [4]) quaerebat opportunitatem, ut traderet eum iis sine turba:" id est, quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis suis. Quod et fecit eum tradens post coenam, cum secretus esset in praedio Gessemani. Arbitrabatur [5]) enim Judas, opportunitatem sibi esse post pactum, quod fecit, quando cum multitudine non erat Jesus. Et vide, nisi usque nunc opportunitas ista videtur proditoribus verbi veritatis, qui volunt prodere Christum [6]) Deum Verbum in tempore persecutionis Christianorum, quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis, nec potest impedire aut prohibere persecutores, maxime ubi pauci fideles habentur. Et cum sit omnium rerum tempus, Salomone dicente: „tempus [7]) pariendi, et tempus moriendi," et caetera: tempus proditorum veritatis proprium hoc est, quando non sunt circa Christum multi fideles.

79. „Prima [8]) autem azymorum accesserunt discipuli

---

[1]) Deest „ut" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: annorum, ut erogaret."

[2]) Deest „autem" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: est autem etiam."

[3]) Matth. XXVI, 16. [4]) Luc. XXII, 6.

[5]) Ed. Ruaei: Arbitratus enim etc.

[6]) R. in notis: „Christum Domini Verbum etc."

[7]) Eccles. III, 2. — R. solus in textu: „patiendi," in notis tamen: „lege: pariendi."

[8]) Matth. XXVI, 17. 18.

ad Jesum, dicentes ei: ubi vis paremus tibi pascha manducare? Jesus autem dixit: ite in civitatem ad quendam, et dicite ei," et caetera. Apud Marcum autem sic dicitur: „et [1]) prima die azymorum, quando pascha immolabatur, dicunt ei discipuli ejus: quo vis eamus et praeparemus tibi, ut manduces [2]) pascha? Et misit duos ex discipulis suis, dicens: ite in civitatem, et ingredientibus vobis, occurret vobis homo amphoram aquae portans; et ubicunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias: Magister dicit: ubi est diversorium meum, ubi cum discipulis meis manducem pascha? Et ipse vobis ostendet locum in superioribus stratum magnum, paratum: illic parate nobis." Sic [3]) ergo apparet, quod una eademque dies erat paschae, quando oportebat immolare pascha, [4]) et azymorum, quando oportebat tollere fermentum vetus, et azyma manducare cum carnibus agni. Et dies quidem paschae una erat, azymorum autem septem, connumerata videlicet die paschae cum caeteris sex. Secundum haec forsitan aliquis imperitorum requiret, cadens in Ebionismum ex eo, quod Jesus celebravit more Judaico pascha corporaliter, sicut et primam diem azymorum, et pascha, dicens quia convenit et nos imitatores Christi similiter facere: non considerans, quoniam Jesus, cum venisset [5]) temporis plenitudo, et missus fuisset, factus est de muliere, factus est sub lege, non ut eos, qui sub lege erant, sub lege relinqueret, sed ut educeret eos ex lege. Si ergo ideo venit, ut educeret eos, qui erant sub lege, quanto magis

---

[1]) Marc. XIV, 12—15.

[2]) M. et R. in textu: „manducemus," R. tamen in notis: „Mss: manduces." Cfr. Marc. XIV, 12.

[3]) R. in notis: „Mss: Sicut ergo apparet, una etc."

[4]) M. et R. in textu: „pascha azymorum, et quando etc.," R. tamen in notis: „Mss: pascha, et azymorum, quando etc."

[5]) Galat. IV, 4. 5.

non convenit illos introire in legem, qui prius fuerant extra legem? Ergo de litera quidem egredimur legis, infra [1]) virtutem autem, spiritualem legem constituti, spiritualiter celebrantes implemus omnia, quae illic corporaliter celebranda mandantur. Expellimus enim vetus fermentum [2]) malitiae et nequitiae, et in azymis sinceritatis et veritatis celebramus pascha, Christo nobiscum coepulante secundum voluntatem agni, dicentis: „nisi [3]) manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam manentem in vobis:" qui tulit [4]) peccatum mundi, et prohibet verum exterminatorem non solius Aegypti, sed totius generis humani exterminatorem tangere nos celebrantes festivitatem paschae secum. Et adscendimus, ipso Domino nobiscum constituto, ab inferioribus ad locum superiorem, in quo diversorium est, quod demonstratur ab intellectu, qui est in unoquoque homine paterfamilias discipulis Christi. Haec autem domus superior sit nobis magna, ut capiat Jesum Verbum Dei, et Sapientiam, et Veritatem, et [5]) Pacem, et omne quod est Filius Dei, qui non capitur nisi a magnis sensu. Et sit domus haec praeparata a patrefamilias intellectu Filio Dei, non solum in loco superiori, nec tantummodo magna, sed etiam mundata, nullo modo habens malitiae sordes, quasi a scopis legis coadunatas atque prolectas. Sit domus ista et in civitate Dei, id est, in ecclesia. Sit autem domus illius princeps, non qualibuscunque [6]) co-

---

[1]) Ed. M. II: intra — spiritalem constituti, legem spiritaliter celebrantes etc.

[2]) I Cor. V, 8. [3]) Ev. Joann. VI, 53.

[4]) R. in notis: „Mss: tollit."

[5]) Desunt verba: „et Pacem," in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[6]) R. in textu: „non qualiscunque, cognitum etc.," in notis tamen (itemq. edd. M. in textu): „Mss: non qualibuscunque cognitum etc."

gnitum habens nomen; ideo et mystice dicit Jesus: „ite [1]) ad quendam." Et illi dicant, qui Christo praeparant pascha: „Magister dicit: apud te faciam pascha cum discipulis meis." Annuntient etiam patrifamilias illi et quod dicit: „Magister [2]) dicit: ubi est diversorium, ubi cum discipulis meis [3]) manducem pascha?" ut paterfamilias ille, qui praeparat diversorium Jesu et discipulis ejus, ostendat [4]) locum superiorem, et stratum, et praeparatum, [5]) et magnum, ut veniens illuc Jesus festivet cum discipulis suis. Ego autem puto quod homo, qui ingredientibus discipulis in civitatem [6]) occurrit iis amphoram aquae portans, quem voluit Jesus ut sequerentur discipuli ejus euntem in domum, qui subtilem illam aquam domui apportabat, ut non solum esset mundata, sed etiam aquis plenius eluta, [7]) erat quidam [8]) ministrans patrifamilias, id est, intellectui, portans mundatoriam aquam in fictili vase, ut sublimitas virtutis sit Dei. Aut certe potabilem aquam subministrabat in illo fictili vase, ut Filius quidem Dei generationem praebeat vitis. Ille autem intellectus minister, ex lege et prophetis aquam portet, quae misceatur cum vino evangelici verbi. Nos ergo, qui optamus de ecclesia esse, volentes celebrare pascha cum Jesu, sequamur hominem illum, qui vas bajulat hujusmodi aquae, quem puto esse Mosen legis datorem, spiritualem doctrinam portantem in corporalibus historiis. Qui autem accedunt ad legem et prophetas quasi ad eloquia ipsius

---

1) Matth. XXVI, 18. 2) Marc. XIV, 14.

3) Deest „meis" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: discipulis meis."

4) M. et R. in textu: „ascendat," R. tamen in notis: „Mss: ostendat." Cfr. Marc. XIV, 15.

5) Edd. Merlini: paratum.

6) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: civitate.

7) Ed. M. I: eluta. Et erat etc.

8) Ed. Ruaei: quidem.

Dei, non autem sequuntur eum spiritualiter, qui vas bajulat aquae vivae, non celebrant pascha cum Jesu, nec calicem bibunt Novi Testamenti. Praeparent autem discipuli pascha Jesu; et post sermones discipulorum, quibus catechizaverunt patremfamilias, id est, intellectum, veniat et divinitas Unigeniti, coepulans discipulis suis in domo praedicta. Scire tamen debemus, quoniam qui in epulationibus et sollicitudinibus saecularibus sunt, non adscendunt in domum illam superiorem, nec vident magnitudinem ejus, nec considerant stratum[1]) illius ornatum. Propterea nec celebrant cum Jesu pascha, nec accipiunt panem benedictionis ab eo, nec calicem Novi Testamenti.

80. „Vespere[2]) autem facto discubuit cum discipulis suis, et edentibus iis dixit: Amen dico vobis, quoniam unus ex vobis tradet me.“ Discipulis edentibus pascha secundum legis mandatum, dixit Jesus, qui sciebat[3]) quid esset in homine, et propterea „non habebat opus, ut aliquis testimonium daret ei de homine,“ et dixit de Juda cum consueto sibi jurejurando: „Amen[4]) dico vobis, quoniam unus ex vobis me tradet.“ Cum enim potuisset a principio proditorem specialiter demonstrare, hoc quidem non fecit, dixit autem generaliter, quod „unus ex vobis me tradet,“ ut ex[5]) testimonio percussi cordis singulorum qualitas probaretur: ut et discipulorum ostenderet bonitatem, quia plus credebant verbis Christi, quam conscientiae suae, et Judae malitiam, quia nec cognitori consiliorum suorum credebat, ut turbaretur aut tristaretur: existimo, quia in primis putavit latere quasi hominem.[6]) Qui postquam vidit conscientiam suam notam

---

[1]) R. in textu: „stratum,“ in notis (item edd. M. in textu): „Mss: stratus illius etc.“

[2]) Matth. XXVI, 20. 21. [3]) Ev. Joann. II, 25.

[4]) Matth. XXVI, 21. [5]) Deest „ex“ in edd. M.

[6]) R. in notis: „Mss: hominem quid: postquam etc.“

Christo, amplexus est occultationem positam in verbis ipsius: quorum primum infidelitatis erat, secundum autem impudentiae.

81. „Et[1]) contristati nimis coeperunt singuli dicere: numquid ego sum, Domine?" Quaeret autem aliquis, quomodo, si bonae conscientiae erant undecim Apostoli, quia mundi erant ab omni proditione magistri, ut quid contristati sunt de auditu, quasi potuisset fieri, ut unus esset ex ipsis, de quo dicebatur. Existimo autem, quoniam unusquisque discipulorum sciebat ex his, quae docuerat Jesus, quoniam mutabilis et ad malum vertibilis est natura humana: et quoniam in colluctatione adversus principatus, et potestates, et rectores hujus mundi tenebrarum potest fieri, ut decidat homo aut circumventus, aut vim passus ab adversariis virtutibus ad malum perficiendum. Hoc ergo considerantes unusquisque discipulorum, ne forte ipse esset, qui praecognitus erat[2]) proditor, contristati sunt valde, propterea[3]) quod dictum fuerat iis: „unus[4]) ex vobis me tradet:" et coeperunt dicere, quasi nescientes singuli futurum de se: „numquid ego sum, Domine?" Si autem habet rationem, quoniam propter hanc causam timens unusquisque eorum dixit: „numquid ego sum, Domine?" de omnibus futuris timendum est nobis infirmis, qui nondum sapientiam perfectionis accepimus, secundum quam dicit[5]) Apostolus: „confido[6]) enim, quia neque mors, neque vita," et caetera, potest „nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Jesu." Qui autem nondum perfectus est, dubitat de se ipso,

---

[1]) Matth. XXVI, 22.

[2]) R. solus in textu: „esset;" idem tamen in notis: „Mss: erat."

[3]) R. in notis: „Mss: propter quod dictum erat eis."

[4]) Matth. XXVI, 21. — 22. [5]) Ed. Ruaei: dixit.

[6]) Rom. VIII, 38. 39.

quasi possit et cadere. Secundum quam infirmitatem humanam scribens Corinthiis Paulus dicebat: „sed [1]) castigo corpus meum, et [2]) in servitutem redigo, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar.“ Et vide, quod dicit: „ne [3]) forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar,“ sic pronunciat quasi timens, ne forte et cadere possit, et reprobus fieri. Quod autem dixit: „confido,“ [4]) et caetera, confidentis [5]) hominis et firmi est propter suam perfectionem, quoniam mille contraria separare eum a caritate Christi non valeant. Quod autem Apostoli adhuc erant infirmi, et juste timebant, manifestum est ex eo, quod dicit qui sciebat propositum singulorum: „quoniam [6]) omnes vos scandalum patiemini in me in hac nocte.“ Et quod [7]) proponens quis meliora aliquoties ad malitiam transvertitur, victus in colluctatione contrariarum virtutum, manifestum est ex eo, quod scriptum est de Petro, quoniam ipse quidem considerans propositum suum, qualem circa Christum haberet affectum, respondit non cum simulatione, sed ex veritate cordis sui, quantum ad se: „quoniam [8]) si omnes scandalizati fuerint, ego solus non scandalizabor.“ Salvator autem, sciens infirmum eum in suis promissionibus fore, et quoniam brevis timor hominis facturus esset eum recedere a [9]) proposito meliori, dixit ad eum: „Amen [10])

---

[1]) I Cor. IX, 27.

[2]) M. et R. in textu: „et servituti redigo,“ R. tamen in notis: „Mss: et in servitutem redigo.“

[3]) I Cor. IX, 27. [4]) Rom. VIII, 38.

[5]) Ed. M. I., itemq. ed. R. in textu: „confidentis hominis infirmi est etc.,“ ed. M. II: „confidentis hominis et firmi est etc.;“ R. in notis: „Mss: confidentis et firmi hominis est etc.“

[6]) Matth. XXVI, 31.

[7]) R. in notis: „Mss: quoniam.“

[8]) Matth. XXVI, 33. [9]) Mss: de proposito etc. R.

[10]) Matth. XXVI, 34.

dico tibi, quoniam in hac nocte, priusquam gallus cantet, ter me negabis.“ Et talibus non est importunum dicere semper: „ne [1]) glorieris in crastinum, nec enim scis, quid pariat dies superventura.“ Et Paulus similiter: „fratres, [2]) inquit, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, confirmate hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans [3]) ne et tu tenteris,“ docens quoniam incertus est exitus noster de nobis, quamvis forte meliorum propositum habeamus. Haec autem omnia recordantes, quoniam nescimus quid pariat nobis dies superventura, non inflabimur, neque superbiemus, neque gloriabimur aliquando, quamvis sciamus nos multa bona habere, sicut et Paulus, cum dixisset de se: „nihil [4]) mihi conscius sum,“ superaddit: „sed non in hoc justificatus sum,“ tanquam sciens Deum sanctificantem quos praecognoscit, et quos praedestinavit vocantem.

82. „Qui [5]) intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.“ Videns eos de se ipsis timentes, demonstravit proditorem indicio propheticae vocis, dicentis: „qui [6]) manducat panem meum mecum, amplificavit adversus me supplantationem.“ Nec enim discrepat illud ab hoc quod dicit: „qui [7]) intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.“ Et hoc quoque considerandum est, quid utique nos volens docere Salvator, signum dat discipulis suis [8]) de Juda proditore, ex eo quod cum Jesu manum suam in paropsidem intulisset, in quam, sicut existimo, intingebant carnes pascha edentes. Existimo autem, quod malitiam ejus multam manifestam facere volens hoc dixit:

---

[1]) Prov. XXVII, 1. [2]) Galat. VI, 1.

[3]) M. et R. in textu: „considerantes ne et vos tentemini,“ R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[4]) I Cor. IV, 4. [5]) Matth. XXVI, 23.

[6]) Psalm. XLI, 9. (XL.) [7]) Matth. XXVI, 23.

[8]) Deest „suis“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: discipulis suis.“

quoniam quem suscepit ad mensam communem, et commanducavit ei, — forte quia a principio bene agebat —, ipse Jesum prodidit tantis honoribus se complectentem; et neque salis ejusdem, neque mensae, neque panis communicati memor est factus, sed omnia illa transgrediens propter triginta staterum promissionem, tradidit largitorem tantorum bonorum. Et haec est vere propria consuetudo hominum nimis malorum, ut post salem et panem insidientur hominibus, maxime nihil nocentibus iis, cum quibus communicaverunt panem et salem. Denique Daniel de quibusdam hujusmodi hominibus feralibus et valde malis ita prophetans dicebat: „super [1]) mensam unam falsa loquentur." Si autem potes spiritualem mensam, et cibum spiritualem, et dominicam intelligere coenam, quibus omnibus dignificatus fuerat a Christo, abundantius videbis multitudinem malitiarum ejus, quibus magistrum cum [2]) cibo divinae mensae, et calicis, et hoc in die paschae tradidit Salvatorem, non recordatus nec in corporalibus bonis magistri dilectionem, nec in spiritualibus doctrinam ejus sine invidia semper communicatam. Tales sunt omnes in ecclesia, qui insidiantur fratribus suis, quibuscum [3]) ad eandem mensam corporis Christi, et ad eundem potum [4]) sanguinis ejus frequenter simul fuerunt. Si autem oportet et ipsius paropsidis interpretationem accipere, nos quidem ab hujusmodi abstineamus, [5]) ne aliquid frigidum quibusdam dicere videamur. Tamen qui vult etiam in hoc aliquid invenire morale, consideret in lege, ubi dona a principibus singularum tribuum offeruntur in dedicatione altaris. Forte intelli-

---

[1]) Dan. XI, 27.

[2]) Mss: et concibum divinae etc. R.

[3]) Edd. Merl.: cum quibus. [4]) Mss: poculum. R.

[5]) M. et R. in textu: „nos abstineamus;" R. in notis: „Mss: abstinemus."

get, ibi etiam paropsidem aliquid esse intelligendam: „in [1]) prima, inquit, die obtulit donum suum Naasson filius Aminadab, princeps [2]) tribus Juda. Et obtulit donum suum, paropsidem argenteam, siclorum triginta et centum pondus ejus; et phialam unam argenteam siclorum septuaginta, secundum [3]) siclum sanctum."

83. „Et [4]) Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo: vae autem homini illi, per quem Filius hominis traditur." Et Jesus quidem, secundum quod videbatur, ibat passus per crucem; secundum autem quod vere erat, et ibat et remanebat in mundo cum discipulis suis, custodiens eos in fide. Nec enim potuissent permanere in fide ipsius, praecipue cum mortuum eum vidissent, nisi ab ipso invisibiliter custodita fuissent corda eorum. Et non dixit: „vae homini illi," a quo traditur, sed „per quem traditur," [5]) ostendens alterum, a quo tradebatur, id est, a diabolo, ipsum [6]) autem Judam ministrum esse traditionis. Vae autem non solum Judae, sed omnibus proditoribus Christi: quicunque enim discipulos Christi tradit, ipsum Christum tradit. Propterea a diabolo quidem traduntur, tamen per homines illos: et ideo vae istis. Nam si omnem malitiam in hominibus diabolus per homines operatur, et quicunque interficitur ab aliquo, etsi non ab ipso, tamen per ipsum est interfectus. Et si judex aliquem interfecerit, injuste mortis sententiam ferens in aliquem, sciendum est, quia ipse locum diabolo

---

[1]) Num. VII, 12. 13. — Edd. Merlini: Naason.

[2]) R. solus in textu: „principis," idem tamen in notis: „Mss: princeps."

[3]) Mss: et secundum etc. R.

[4]) Matth. XXVI, 24. — M. et R., cfr. pag. huj. not. 5., *tradetur*.

[5]) Mss: tradetur. R. — Cfr. p. huj. not. 4.

[6]) R. solus in textu: „ipsum Judam autem;" idem tamen in notis: „Mss. etc."

dans in se, ministrum se praebuit diabolo ad interfectionem hominis innocentis. „Bonum[1]) erat ei, si[2]) natus non fuisset homo ille:“ hoc est, illi bonum erat, si natus non fuisset, quia nec hoc bono fuerat dignus, ut[3]) nasceretur. Sed quoniam aptus fuerat ex arbitrio suo, ut hoc ministerium proditionis consummaretur per eum, ideo natus est malo suo, ut in malum, quod secundum propositum suum merebatur, incideret.

84. „Respondens[4]) autem Judas dixit: numquid ego sum, Rabbi?“ Et vide, quoniam exspectans Judas tantum sermonem Christi de se, non praecidit narrationem ejus sua responsione, sed post omnes respondit dicens: „numquid ego sum, Rabbi?“ Non ex affectu discendi, sed secundum consuetudinem nominandi magistrum, cum vocavit Magister: quasi subsannans eum, quia vocabatur Magister, eum[5]) non esse hoc vocabulo dignum. Et dixit ei Jesus: „tu[6]) dixisti,“ ut ex ore ipsius judicaret eum, quoniam ille quasi dubitans dixerat: „numquid ego sum, Rabbi?“ non quidem secundum conscientiam dubitans, sed fingens se de hoc dubitare. Non enim habebat ipsum timorem, quem caeteri Apostoli habuerunt, sed ille sine timore, quasi timens dicebat. Et ideo forsitan post omnium Apostolorum singillatim interrogationes, et post Christi narrationem de ipso, vix aliquando et ipse interrogavit, quasi ex cogitatu quodam et versuto consilio, ut similia caeteris Apostolis interrogando, celaret interim proditionis suae consilium. Nam vera tristitia et urgens non sustinet moram, sicut nec Apostolorum sustinuit.

---

1) Matth. XXVI, 24.

2) Ed. M. I: „si non fuisset malus homo etc.,“ ed. M. II: „si non fuisset natus homo etc.“

3) M. et R. in textu: „ut non nasceretur,“ R. tamen in notis: „Mss: ut nasceretur.“

4) Matth. XXVI, 25.

5) Mss: cum non esset — dignus. R.

6) Matth. XXVI, 25.

85. „Edentibus [1]) autem iis, accipiens Jesus panem, et gratias agens, fregit et dedit discipulis suis, dicens: accipite, et manducate, hoc est enim corpus meum. Et accipiens calicem, et gratias agens, dedit iis, dicens: bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus [2]) novi testamenti, qui [3]) pro multis effundetur [4]) in remissionem peccatorum." Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur, verbum est nutritorium animarum, verbum de Deo Verbo procedens, et panis de pane coelesti, qui positus est super mensam, de qua scriptum est: „praeparasti [5]) in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me." Et potus iste, quem Deus Verbum sanguinem suum fatetur, verbum est potans et inebrians praeclare corda bibentium, qui est in poculo, de quo scriptum est: „et [6]) poculum tuum inebrians quam praeclarum est!" Et est potus iste generatio vitis verae, quae dicit: „ego [7]) sum vitis vera." Et est sanguis uvae illius, quae missa in torcular passionis protulit potum hunc. Sic et panis est verbum Christi, factum de tritico illo, quod cadens in terram bonam [8]) multum reddidit fructum. Non [9]) enim panem illum visibilem, quem tenebat

---

[1]) Math. XXVI, 26 — 28.

[2]) Deest „meus" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss: sanguis meus."

[3]) Mss: quia. R. [4]) Ed. M. I: effunditur.

[5]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.)

[6]) Psalm. XXIII, 5. (XXII.) [7]) Ev. Joann. XV, 1.

[8]) Deest „bonam" in ed. R.

[9]) R. in notis: „haec verba: *Non enim panem — — nutrit, et verbum quod laetificat cor?* quae hic in textum restituo, in editis" (edd. Merlini) „non comparent; sed leguntur in duobus antiquis mss. Codd., iisque solis mihi notis; altero IX. saeculi e Monasterio S. Remigii Remensis; altero saeculi XII. e Monasterio Gemmeticensi. In priore verba illa stylo expuncta sunt, non ita tamen, quin alterius Cod. ope legi adhuc facile queant. Unde forsan colligere licet, solum Cod. S. Remigii vidisse Merlinum."

in manibus, corpus suum dicebat Deus Verbum, sed verbum, in cujus mysterio fuerat panis ille frangendus. Nec potum illum visibilem sanguinem suum dicebat, sed verbum, in cujus mysterio potus ille fuerat effundendus. Nam corpus [1]) Dei Verbi, aut sanguis, quid aliud esse potest, nisi verbum quod nutrit, et verbum quod laetificat cor? Cur autem non dixit: hic est panis novi testamenti, sicut dixit: „hic [2]) est sanguis meus novi testamenti?" quoniam panis est verbum justitiae, quam manducantes animae nutriuntur, potus autem est verbum agnitionis Christi, secundum mysterium ejus nativitatis et passionis. Quoniam ergo testamentum Dei in sanguine passionis Christi positum est ad nos, ut credentes Filium Dei natum et passum secundum carnem, salvi efficiamur non in justitia, in qua sola sine fide passionis Christi salus esse non poterat: ideo tantum de calice dictum est: „hic [3]) est calix novi testamenti."

86. „Amen [4]) dico vobis, quod amodo non bibam de generatione vitis hujus, nisi cum bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei." Sed et de pane dictum est apud Lucam similiter: „desiderio [5]) desideravi hoc pascha manducare vobiscum. Dico vobis, quod amodo non manducabo illud, nisi impletum in regno Dei." Ergo manducabit Salvator et bibet, panem illum et potum paschalem renovatum in regno Dei, et manducabit et bibet cum discipulis suis. Sicut enim „non [6]) rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semet-

---

[1]) R. ad marginem: „uterque ms. Codex habet: *currus Dei Verbum;* sed legendum videtur: *corpus Dei Verbi.*"

[2]) Matth. XXVI, 28. — Deest „meus," cfr. pag. 416. not. 2., in edd. M. et R.

[3]) Matth. XXVI, 28. coll. pag. huj. not. 2.

[4]) Matth. XXVI, 29. [5]) Luc. XXII, 15. 16.

[6]) Philipp. II, 6 — 8.

ipsum humiliavit usque ad mortem," sic manducabit panem, et bibet de generatione vitis, et bibet novum, et propter multam bonitatem suam et dilectionem hominum manducabit et bibet cum discipulis suis, cum tradiderit regnum Deo et Patri. Attende enim quod dicit: „cum [1]) bibam ipsum vobiscum novum," non alio tempore, nisi „in regno Patris mei." Et alias autem „non [2]) regnum Dei esca et potus." Corporaliter enim, et secundum similitudinem praesentis cibi et potus, non est regnum Dei esca et potus his, qui exhibuerunt se dignos pane coelesti et pane angelorum, et esca illa, de qua dicit Salvator: „mea [3]) esca est, ut faciam voluntatem ejus, qui me misit, et perficiam opus ejus." Quoniam autem in regno Dei manducabimus et bibemus, ex multis locis Scripturarum est demonstrare, praecipue ex eo, quod scriptum est: „beatus [4]) qui manducaverit panem in regno Dei." Ergo implebitur in regno Dei hoc pascha, et manducabit eum Jesus cum discipulis suis, et bibet; et quoniam [5]) quod dicit Apostolus: „nemo [6]) vos judicet in esca et in potu," et caeteris, [7]) quae „sunt umbra futurorum," revelationem habet ad futura mysteria de escis et potibus spiritualibus, quorum umbra fuerunt quae de escis et potibus in lege fuerant scripta. Manifestum est autem, quoniam veram escam et verum potum manducabimus et bibemus in regno Dei, aedificantes per ea et confortantes verissimam illam vitam. Et quod dicit: „accipiens [8]) Jesus panem," similiter et „accipiens calicem," qui parvulus

---

[1]) Matth. XXVI, 29. — M. et R. h. l., cfr. pag. 417. not. 4., *bibero*.

[2]) Rom. XIV, 17. [3]) Ev. Joann. IV, 34.

[4]) Luc. XIV, 15.

[5]) Mss: et quoniam dicit etc. R.

[6]) Coloss. II, 16. 17.

[7]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: et caetera.

[8]) Matth. XXVI, 26. 27.

quidem est in Christo, et in Christo adhuc carnalis, intelligat[1]) communiter; prudentior autem quaerat, a quo accipiens Jesus. Deo enim dante accipit et dat iis, qui digni sunt a Deo accipere panem et calicem. Quomodo autem dat Deus panem, significat et Jacob dicens: „si[2]) fuerit Dominus Deus[3]) meus mecum, et dederit mihi panem ad manducandum, et vestimentum ad vestiendum, omnia quaecunque mihi, Domine, dederis, decimam decimabo tibi." Item scriptum est in Evangelio secundum Joannem: „non[4]) Moses dedit vobis panem; sed Pater meus dat vobis panem de coelo verum." Et semper Jesus his, qui secum pariter agunt festivitatem, accipiens panem a Patre gratias agit, et frangit; et dat discipulis secundum quod unusquisque eorum capit accipere, et dat dicens: „accipite,[5]) et manducate." Et ostendit, quando eos hoc pane nutrit, proprium esse corpus, cum sit ipse Verbum: quod et nunc necessarium habemus, et cum fuerit in regno Dei impletum; sed nunc quidem nondum impletum, tunc autem impletum, cum et[6]) nos praeparati fuerimus ad capiendum pascha plenum, quod venit ut impleat, qui non venit solvere legem, sed adimplere: et nunc quidem implere quasi per speculum in aenigmate impletionis, tunc autem facie in faciem implere, cum venerit quod perfectum est. Si ergo et nos volumus panem benedictionis accipere ab Jesu, qui consuetus est eum dare, eamus in civitatem in domum cujusdam, ubi facit

---

1) R. solus in textu: „intelligit;" idem tamen in notis: „Mss: intelligat."

2) Genes. XXVIII, 20—22.

3) Deest „Deus" in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss: Dominus Deus meus etc."

4) Ev. Joann. VI, 32. 5) Matth. XXVI, 26.

6) Deest „et" in textu ed. R.; idem tamen in notis: „Mss: cum et nos etc."

Jesus pascha cum discipulis suis, praeparantibus eum[1]) ei notis ipsius, et adscendamus ad superiorem partem domus magnam, et stratam, et praeparatam, ubi accipiens a Patre calicem, et gratias agens, dat iis, qui cum ipso adscenderint, dicens: „bibite,[2]) quia hic est sanguis meus novi testamenti,“ qui et bibitur et effunditur: bibitur quidem a discipulis, effunditur autem in remissionem peccatorum, commissorum ab iis, a quibus bibitur et effunditur. Si autem quaeris, quomodo etiam effunditur, discute cum hoc verbo etiam quod scriptum est: „quoniam[3]) caritas Dei effusa[4]) est in cordibus nostris.“ Si autem sanguis testamenti infusus est in corda nostra in remissionem peccatorum nostrorum, effuso eo potabili sanguine in corda nostra, remittuntur et delentur omnia, quae gessimus ante, peccata. Ipse autem qui accepto calice dicit: „bibite[5]) ex hoc omnes,“ nobis bibentibus non discedit a nobis, sed bibit eum nobiscum, cum sit in singulis ipse: quoniam non possumus soli et sine eo vel manducare de pane illo, vel bibere de generatione illius vitis verae. Nec mireris quoniam ipse est et panis, et manducat nobiscum panem, ipse est et potus generationis de vite, et bibit nobiscum. Omnipotens est[6]) enim Verbum Deus,[7]) et diversis appellationibus nuncupatur, et innumerabilis est ipse secundum multitudinem virtutum, cum sit omnis virtus unus et ipse. Deinde docebat discipulos, qui festivitatem celebraverant cum magistro, et acceperant benedictionis panem, et manducaverant corpus

---

[1]) M. et R. in textu: „ipsum notis,“ R. tamen in notis: „Mss: eum ei notis.“

[2]) Matth. XXVI, 27. 28. [3]) Rom. V, 5.

[4]) Edd. M.: „diffusa;“ ed R. in textu: „effusa,“ in notis: „Mss: diffusa.“

[5]) Matth. XXVI, 28. [6]) Edd. Merl.: enim est.

[7]) M. et R. in textu: „Dei,“ R. tamen in notis: „Mss: Deus.“

Verbi, et biberant calicem gratiarum actionis, pro his omnibus hymnum dicere Patri, et de alto transire in altum: quia fidelis non potest aliquando aliquid agere in convalle. Propterea [1]) adscenderunt in montem oliveti, in quo unaquaeque oliva quasi arbor faciens fructum dicere potest: „ego [2]) autem sicut oliva fructifera in domo Dei." Et qui nondum sunt facti quasi oliva fructifera in domo Dei, sed sunt adhuc „quasi [3]) novella olivarum in circuitu mensae" spiritualis patris sui, possunt esse in monte oliveti, de quo prophetat et Zacharias. Et quam apte mons misericordiae est electus, ubi pronunciaturus [4]) fuerat scandalum infirmitatis discipulorum suorum: quia non optabat ut fieret, sed praenunciabat [5]) quod erat futurum, jam tunc praeparatus, non ut repelleret discipulos discedentes, [6]) sed ut reciperet convertentes.

87. „Tunc [7]) dicit iis Jesus: omnes vos scandalum patiemini in me in [8]) hac nocte. Scriptum est enim: percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Cum autem surrexero, praecedam vos in Galilaeam." Qui scandalizantur, non in die scandalizantur, sed in nocte, et in nocte illa, in qua proditur Christus. Sic enim et Petrus denegans, non in die denegat, sed in nocte, et in nocte, cui nondum propinquaverat [9]) lux; ante [10]) can-

---

[1]) Mss: propter quod etc. R. — Ed. M. I: „Propter ascenderunt."

[2]) Ps. LII, 8. (LI.) [3]) Ps. CXXVIII, 3. (CXXVII.)

[4]) Edd. Merl., itemque, R. teste, Mss: praenunciaturus.

[5]) R. solus in textu: „pronunciabat," idem tamen in notis: „lege: praenunciabat. Ms. S. Remigii habet: sed pronunciabat."

[6]) R. solus in textu: „descendentes," idem tamen in notis: „Mss: discedentes."

[7]) Matth. XXVI, 31. 32. coll. Zachar. XIII, 7.

[8]) Deest „in" h. l. in ed. R.

[9]) Ed. M. I: „praeparaverat," ed. M. II: „properaverat;" R. in notis: „Mss: adproperat."

[10]) Mss: ante enim galli cantum negat. R.

tum enim galli negat. Si quis autem quaerat, quomodo post tanta et talia signa et prodigia, et sermones non ex inferiori virtute, quam ex qua facta fuerant signa et prodigia, dictos,[1]) scandalizantur discipuli, sciat, quia vult ostendere per haec sermo: quoniam, sicut „nemo[2]) potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto," sic nemo potest sine scandalo esse sine Spiritu sancto. Quando autem implebatur quod dixerat Jesus: „omnes[3]) vos scandalum patiemini in me in hac nocte," nondum „datus[4]) erat Spiritus sanctus adhuc, quoniam Jesus nondum fuerat honorificatus." Nos autem, postquam confessi fuerimus Dominum Jesum in Spiritu sancto, quoniam „qui[5]) spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt," si post Spiritum sanctum scandalum passi fuerimus, aut denegaverimus, non habemus excusationis locum, quasi scandalizati sine Spiritu sancto, aut denegantes sine Spiritu sancto. Et illi quidem scandalizati sunt, quasi adhuc consistentes in nocte, nobis autem jam „nox[6]) remota est, dies autem appropinquavit." Propter quod dicitur: „sicut in die honeste ambulemus." Qui autem honeste ambulat, in[7]) luce est; qui[8]) autem in luce est, non denegat Christum, quia non est in nocte. Adhuc autem ideo illi scandalizati sunt in nocte, sicut Dominus ipse testatur, quoniam secundum Scripturam pro nobis omnibus Pater Filio unico non[9]) pepercit, sed tradidit eum

---

[1]) R. solus in textu: „dicto," idem tamen in notis: „Mss: dictos, etc."

[2]) I Cor. XIX, 3.

[3]) Matth. XXVI, 31. — Desunt h. l. verba: *in me*, in edd. M. et R.

[4]) Ev. Joann. VII, 39. [5]) Rom. VIII, 14.

[6]) Rom. XIII, 12. — 13.

[7]) Ed. M. II: et in luce est.

[8]) Desunt verba: *qui autem in luce est*, in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[9]) Rom. VIII, 32.

pro nobis in passionem, ut ad modicum dispergantur oves gregis scandalum passi, post hoc autem congregentur a resurgente Christo, et praecedente eos in Galilaeam, qui se sequi voluerint in [1]) Galilaeam gentium, ut populus, qui sedebat in tenebris, videat lumen magnum, et qui in regione et umbra mortis, lux iis oriatur.

88. „Respondens [2]) autem Petrus dixit ei: si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor. Dixit [3]) ei Jesus: Amen dico tibi, quoniam in ista nocte, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Dicit ei Petrus: et si oportuerit me tecum mori, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt." Dicit Apostolus in epistola ad Romanos: „sit [4]) autem Deus verax, omnis autem homo mendax; sicut scriptum est:" non praecipiens omnem hominem fieri mendacem, sed pronuntians esse mendacem, Psalmo [5]) dicente: „ego [6]) dixi in excessu mentis meae: omnis homo mendax." Hic autem Petrus, audiens Salvatorem dicentem: „omnes [7]) vos scandalum patiemini in me in [8]) hac nocte," Dominum nostrum profitebatur facere mendacem per ea, quae sibi confidens dicebat: „si [9]) omnes scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor:" non considerans, quoniam qui dixit: „ego [10]) sum veritas," mentiri non poterat. Pro-

[1]) M. et R. in textu: „in Galilaeam, ut gentium populus etc.," R. tamen in notis: „Mss: in Galilaeam gentium, ut populus etc." — Cfr. Jes. IX, 1. 2.

[2]) Matth. XXVI, 33—35. — Desunt verba: *in te*, in edd. M. et R.

[3]) Mss: Et dixit ei etc. R.

[4]) Rom. III, 4. — M. et R.: „Si autem etc."

[5]) Mss: de Psalmo etc. R.

[6]) Psalm. CXVI, 11. (CXV.) [7]) Matth. XXVI, 31.

[8]) Deest „in" h. l. in ed. R.

[9]) Matth. XXVI, 33. — Desunt h. quoque l., cfr p. huj. not. 2., verba: *in te*, in edd. M. et R.

[10]) Ev. Joann. XIV, 6.

pter hoc, sicuti existimo, omnes quidem discipuli scandalizati sunt tantum in Jesum; Petrus autem, qui existimavit mendacem posse facere veritatem, non tantum scandalizatus est, sed etiam derelictus propter audacem suam promissionem, juxta scandalum etiam denegavit. Et quoniam non solum inconsiderate, sed paene etiam impie dixit: „et [1]) si omnes scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor," nec cogitans lubricam naturam humanam, magnum protulit verbum: ideo nec ad modicum est derelictus, ut scilicet denegaret, vel semel denegaret, sed abundantius derelinquitur, ut ter denegaret: ut arguatur audacia promissionis ejus per unam ancillam, et hoc verbum interrogantem, et dicentem: „et [2]) tu cum Jesu Galilaeo eras?" „Et [3]) denegavit coram omnibus dicens: nescio quid dicis." „Et [4]) iterum denegavit" non simpliciter, sed „cum juramento." Et tertia vice non solum cum juramento, sed cum devotatione: [5]) „quia nescio hominem." Per hoc autem instruimur, ut nunquam sine consideratione aliquid promittamus super habitudinem nostram humanam, quasi qui valeamus Christi implere confessionem ex nobis, aut aliquid praeceptorum Dei, admonente nos Apostolo, et dicente: „noli [6]) altum sapere, sed time." Debuerat enim, postquam audivit, quia „omnes [7]) vos scandalum patiemini in me in hac nocte," et postulasse Dominum, et dixisse: et si omnes scandalizati fuerint in te, esto in me, ut non ego scandalizer; et

---

[1]) Matth. XXVI, 33. coll. pag. 423. not. 2. et 9.

[2]) Matth. XXVI, 69.

[3]) Mss: et denegaret. R. — Cfr. Matth. XXVI, 70.

[4]) Mss: et iterum denegaret. R. — Cfr. Matth. XXVI, 72.

[5]) R. solus in textu: „advocatione," idem tamen in notis: „Mss: devotatione." — Cfr. Matth. XXVI, 74.

[6]) Rom. XI, 20.

[7]) Matth. XXVI, 31. — Desunt h. l. verba: *in me*, in edd. M. et R.

dona mihi praecipue gratiam hanc, ut in tempore, cum omnes discipuli tui fuerint scandalum passi, ego in denegationem non cadam, nec ab initio scandalizer. Si eum [1]) postulasset, forsitan amotis ab eo ancillis, caeterisque ministris, non denegasset. Nec enim poterat fieri, ut facta interrogatione potuisset dicere Dominum Jesum in Spiritu sancto, aut confessus fuisset, cum Spiritus sanctus nondum fuisset datus. Quaeres autem, si possibile erat ut nec [2]) scandalizaretur, semel Salvatore dicente: quia „omnes [3]) vos scandalum patiemini in me.“ Ad quam quaestionem aliquis respondebit: quoniam necesse erat, ore verissimo praedicente, quia „omnes vos scandalizabimini,“ fieri quod praedictum erat ab Jesu. Alius autem dicet: quoniam qui exoratus a Ninivitis, quae praedixerat per Jonam non fecit propter poenitentiam Ninivitarum; sic possibile fuit, ut repelleret etiam a Petro scandalum deprecante. Nunc autem promissio ejus audax ex affectu [4]) quidem promto, non tamen prudenti, facta est ei causa, ut non solum scandalizaretur, verum etiam ter denegaret. Quaeres adhuc, si, postquam audivit Jesum dicentem: „Amen [5]) dico tibi, priusquam gallus cantet in hac nocte, ter me negabis,“ non addidisset: „si fuerit mihi mori tecum, non te negabo:“ sed deprecatus fuisset, ut repelleretur ab eo praecognita [6]) ipsius denegatio, si forte non denegasset. Et aliquis quidem dicit, quoniam locum quidem habebat deprecatio Petri, cum dixisset: „omnes [7]) vos scandalum patiemini in me,“ auxilium ac-

---

[1]) Mss: enim. R. Item edd. Merlini.

[2]) R. solus in textu: „ut ne,“ idem tamen in notis: „Mss: ut nec.“

[3]) Matth. XXVI, 31.

[4]) R. solus in textu: „effectu;“ idem tamen in notis: „Mss: affectu.“

[5]) Matth. XXVI, 34. — 35.

[6]) Mss: praecognita ipsi denegatio ejus, si forte. R.

[7]) Matth. XXVI, 31.

cipere, ut [1]) ne scandalizaretur. Nec enim cum „amen" [2]) prolatum fuerat, dictum est: „omnes vos scandalum patiemini." Postquam autem cum affirmatione juramenti pronunciavit, non erat possibile ut non denegaret. Si enim juramentum erat Christi „amen," [3]) mentitus fuisset dicens: „Amen dico tibi," si verum dixisset Petrus, quia „non te negabo." Videntur autem mihi caeteri discipuli Jesu cum prospectu et cogitatu, quod primum quidem fuerat dictum: „omnes [4]) vos scandalum patiemini in me in hac nocte," nihil dixisse, neque professos fuisse, quasi non essent scandalizandi: videbant enim veracem esse Jesum haec praedicentem. Ad hoc autem, quod soli dictum est Petro: „Amen [5]) dico tibi, antequam gallus cantet, ter me negabis:" promiserunt similiter et Petro: et si fuerit nobis mori tecum, non te negabimus. Quod Petrus quidem non convenienter fecit [6]) post Christi prophetiam de eo negaturo ter ante galli cantum. Caeteri autem, quasi qui non erant comprehensi in illa prophetia, nec tenebantur in illis, quae ad Petrum fuerant dicta, responderunt promittentes, non promissionibus suis mendacem Dominum facere cupientes, sicut facere voluit Petrus. Sicut enim, cum transfiguratus fuisset in monte excelso, apparentibus in gloria simul cum Jesu Mose et Elia, dixit: „vis [7]) faciamus hic tria tabernacula, unum tibi, et unum Mosi, et unum Eliae?" „nesciens quid loqueretur," sicut Scriptura testatur de eo: sic et hic, ne-

---

[1]) Ed. M. II: ut non. [2]) Matth. XXVI, 34. — 31.

[3]) Matth. XXVI, 34. — 35.

[4]) Matth. XXVI, 31. — R. solus in textu: „patiemini hac nocte," idem tamen in notis: „Mss: patiemini in me in hac nocte."

[5]) Matth. XXVI, 34.

[6]) R. solus in textu: „facit," idem tamen in notis: „Mss: fecit."

[7]) Matth. XVII, 4. coll. Luc. IX, 33.

sciens quid loqueretur, dixit: „si [1]) fuerit mori mihi tecum, non te negabo." Cum Jesu enim mori, pro nobis omnibus moriente ut nos vivamus, hominum non erat: quoniam omnes fuerant in peccatis, et omnes opus habebant, ut pro iis alius moreretur, non ipsi pro aliis.

89. „Tunc [2]) venit Jesus cum illis in praedium, quod dicitur Gethsemani." Scienti Hebraicorum nominum interpretationem, etiam nomen hujus praedii, quod vocatur [3]) Gethsemani, prodest ad manifestationem loci istius, quoniam non sine causa positum est apud Matthaeum et Marcum etiam praedii nomen. Nos autem praetermittentes [4]) illud, hoc solum suggerimus, quomodo Jesus cum discipulis venit ad praedium hoc, quod vocatur Gethsemani, accipiens eos ex loco illo, in quo pascha cum iis manducavit. Nec enim conveniebat cum proderetur, ab illo capi loco, ubi cum discipulis manducaverat pascha. Conveniebat autem et priusquam proderetur, orare, et orandi eligere locum, mundum ad orationem. Sciebat enim, quoniam, sicut differt aër ab aëre mundiore, sic terra sancti loci et sanctioris, sicut scriptum est: „locus, [5]) in quo tu stas, terra sancta est." Et quaeras, si praeter affectum orantis, etiam ex loco orationis, in quo quis orat, fit oratio mundior et acceptabilior, secundum quod scriptum est: „domus [6]) mea domus orationis vocabitur." De qua et alibi dicitur: „et [7]) exaudivit de templo sancto suo vocem meam." Et vir quidem Judaicus nec dubitat de hujusmodi; qui autem propter Christi doctrinam recessit a Judaicis fabulis, et ab omnibus, quae corporaliter ab iis intelliguntur, dicit non propter locum fieri oratio-

---

[1]) Matth. XXVI, 35. [2]) Ibid. XXVI, 36.

[3]) M. et R. in textu: „vocant," R. tamen in notis: „Mss: vocatur."

[4]) Ed. M. II: praemittentes. [5]) Exod. III, 5.

[6]) Jesai. LVI, 7. [7]) Psalm. XVII, 7.

nem distantem ab oratione, sed quia melius est cum nullo orare, quam cum malis orare. Ad demonstrationem autem traditionis istius utetur exemplo, quod Jesus in domo Jairi sacerdotis, oraturus pro mortua filia ejus, omnes ejecit foras, et tres tantum elegit secum, qui et super montem facti fuerant testes transfigurationis ipsius. Propter hoc enim et in ecclesiis Christi consuetudo tenuit talis, ut qui manifesti sunt in magnis delictis, ejiciantur ab oratione communi, ut [1]) ne modicum fermentum non ex corde mundo orantium totam unitatis conspersionem et consensus corrumpat. Habet autem et hic sensus, quod juste objiciatur his, qui non, quomodo debent, [2]) sic intelligunt, accipientes sic occasionem, ut dicant proximo suo: ne appropinques mihi, quia mundus sum. Quod fecit et Pharisaeus ad Publicanum longe orantem, et pectus suum percutientem, et dicentem: „Domine, [3]) propitius esto mihi peccatori." Mensurate ergo facere hoc debemus, ut nec cum indignis oremus propter honorem orationis, secundum eum qui dixit: „si [4]) duo in vobis convenerint in id ipsum, de omni re, quamcunque petierint, fiet iis." Nec inferiores spernamus, nos praeponentes propter jactantiae causam, secundum eum qui dixit: „qui [5]) se exaltat, humiliabitur." Haec autem tractavimus propterea, quod dictum est: „sedete [6]) hic, donec eo illuc orare."

90. „Accipiens [7]) autem Petrum, et duos filios Zebedaei, coepit tristari, et taediari;" vel sicut Marcus exponit: „coepit pavere, et taediari." Hos ipsos autem discipulos assumsit et super montem, cum esset transfigu-

---

[1]) R. solus in textu: „et ne," idem tamen in notis: „Mss: ut ne."

[2]) Ed. Ruaei: habent. [3]) Luc. XVIII, 13.

[4]) Matth. XVIII, 19. [5]) Luc. XVIII, 14.

[6]) Matth. XXVI, 36.

[7]) Matth. XXVI, 37. — Marc. XIV, 33.

randus, et ad filiam Jairi sacerdotis. Et quaero si aliquid secretius forte vidit in tempore, priusquam pateretur Jesus, et [1]) eo iret, ubi voluit orare. Forsitan enim vidit assistentes reges terrae, et principes [2]) congregatos in unum adversus Dominum, et adversus se Christum ejus. Propter quod, quasi multis illis constitutis, et in malitia potentibus, coepit tristari et taediari, vel et pavere. Et considera, quia non dixit „tristabatur, et taediabatur,“ sed „coepit tristari, et taediari.“ Multum enim interest inter tristari, et incipere tristari. Si ergo aliquis, defendens passiones humanas, profert nobis etiam ipsum tristatum fuisse Jesum, audiat, quoniam qui „tentatus [3]) est per omnia secundum similitudinem, praeter peccatum,“ hic non est tristatus tristitia passionis ipsius, sed factus est secundum humanam naturam tantum in ipso principio tristitiae et pavoris, ut ostendat discipulis suis praesentibus, maxime Petro magna de se existimanti, [4]) rebus ipsis, quod et [5]) postea iis dixit: quia „spiritus [6]) promtus est, caro autem infirma.“ Et non est aliquando confidendum in ea, sed semper timendum de ea, quia incauta confidentia ad jactantiam ducit, timor autem infirmitatis ad auxilium Dei confugere adhortatur, sicut et Dominum ipsum paululum progredi, et cadere in faciem, et orare. Ergo coepit quidem tristari secundum humanam naturam, quae talibus passionibus subdita est, non autem secundum divinam virtutem, quae ab hujusmodi passione longe remota est. Et haec dicimus de Jesu, ut

---

[1]) R. in textu (itemq. ed. M. I): „et ibi vadens voluit etc.,“ idem tamen in notis: „Mss: ubi vadens voluit etc.“ Ed. M. II: et eo iret ubi voluit etc.

[2]) Psalm. II, 2. [3]) Hebr. IV, 15.

[4]) Edd. Merlini: aestimanti.

[5]) Deest „et“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: quod et postea etc.“

[6]) Matth. XXVI, 41.

non arbitreris, sicut quaedam haereses, hominem eum fuisse, sed Deum veram humani corporis suscepisse naturam, qui poterat compati infirmitatibus nostris, quoniam et ipse circumdatus erat infirma natura humani corporis: similiter et ipse participans corpus et sanguinem, quemadmodum et pueri, de quibus dicit: „ecce [1]) ego, et pueri, quos mihi dedit Deus, participant carnem [2]) et sanguinem." Videns ergo instans sibi certamen, quod non erat ei adversus carnem et sanguinem, sed adversus tantos reges terrae assistentes, et principes congregatos in unum adversus se, quantos nunquam, coepit pavere, vel tristari, nihil amplius tristitiae vel pavoris patiens, nisi principium tantum. Nec enim scriptum est, quia pavit, vel tristatus est; sed „coepit pavere, et coepit tristari," quando et dixit: „tristis [3]) est anima mea usque ad mortem." Quod ipsum tale aliquid significare videtur, tanquam si dicat: tristitia coepta est in me, ut non omnimodo sim sine gustu tristitiae; non semper, sed usqne ad tempus mortis in me est, ut cum mortuus fuero peccato, moriar et universae tristitiae, cujus principium tantum fuit in me.

91. „Sustinete [4]) hic, et vigilate mecum." Ac si dicat: etsi aliis discipulis dixi: „sedete hic, donec vado illuc orare," et adduxi vos tres usque huc, nolo vos ulterius progredi, needum [5]) enim potestis. Propter hoc manete hic vigilantes, sicut et ego vigilo, scientes quoniam caeteros quidem jussi sedere ibi quasi [6]) inferiores, ab agone isto servans eos securos; vos autem quasi firmiores adduxi, ut mecum collaboretis in vigiliis et oratio-

---

[1]) Hebr. II, 13. 14.

[2]) M. et R. in textu: „carni et sanguini," R. tamen in notis: „Mss: carnem et sanguinem."

[3]) Matth. XXVI, 38. [4]) Ibid. XXVI, 38. — 36.

[5]) Ed. M. II: nondum.

[6]) Desunt verba: „quasi inferiores, — securos; vos autem," in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

nibus. Tamen et vos manete hic, ut unusquisque in gradu suae vocationis consistat: quoniam et omnis gratia, quamvis fuerit magna, habet et superiorem. Quod autem hoc significat dicens: „manete[1]) hic," manifestum est ex eo, quod in sequentibus dicitur: „progressus autem pusillum, cecidit in faciem suam." Propter quod maneamus ubi praecepit Jesus, secundum quod et Apostolus mandat: „unusquisque[2]) in qua vocatione vocatus est, in hac maneat apud Deum," ut omnia faciamus, ut cum eo pariter vigilemus, qui non dormit, neque dormitat custodiens Israel. Ad hoc autem adduxit eos, maxime Petrum magna de se confidentem, ut videant et audiant ubi est posse hominis, et quomodo impetratur: videant quidem cadentem in faciem suam, audiant autem dicentem: „Pater,[3]) si possibile est, transeat calix iste a me:" et discant non magna de se sapere, sed humilia aestimare, nec veloces esse ad promittendum, sed solliciti ad orandum. Ideo et illos duxit, qui videbantur fideliores, et[4]) fortes, similes Petro, in quibus similiter facile poterat locum invenire jactantia propter fiduciam fidei. Mediocres autem, quantum ad periculum dico jactantiae, ipsa fidei exiguitate muniti sunt.

92. „Et[5]) progressus pusillum, cecidit in faciem suam orans, et dicens: Pater, si possibile est, transeat calix iste a me." Qui dixit: „discite[6]) a me, quia mitis sum et humilis corde," laudabiliter se humilians, et nunc cadit in faciem suam[7]) orans, et adhuc amplius postmodum humiliat se, factus obediens usque ad mortem: quoniam pretium exaltationis humilitas est. Nec enim exaltatur a

---

1) Matth. XXVI, 38. — 39.
2) I Cor. VII, 20. 3) Matth. XXVI, 39.
4) Ed. Ruaei: et forte similes etc.
5) Matth. XXVI, 39. 6) Ibid. XI, 29.
7) Deest „suam" in ed. M. I., itemq. in ed. R.

Deo, nisi qui humiliaverit se propter Deum. Cadit autem in faciem suam [1]) orans, non multum progressus, sed pusillum a tribus discipulis suis manentibus secum; nolebat enim longe fieri ab iis, sed juxta eos constitutus orare. Quod autem dicit orans: „si [2]) possibile est, transeat calix iste a me," manifestans in oratione suam devotionem, quasi dilectus Filius, et complacens dispositionibus Patris, addidit: „sed non sicut ego volo, sed sicut tu:" docens, ut non oremus nostram fieri voluntatem, sed [3]) Dei, quando factum fuerit, ut aliquid aliud velimus quam Deus. „Pater, [4]) si possibile est, transeat calix iste a me; sed non sicut ego volo, sed sicut tu." Secundum quod coepit pavere et tristari, secundum illud et orat calicem passionis transire a se; sed non sicut vult ipse, [5]) sed sicut vult Pater. Suscipiens enim naturam carnis humanae, omnes proprietates implevit, ut non in phantasia habuisse carnem existimaretur, sed in veritate: secundum quod in hoc loco orat calicem passionis transire a se; sed non sicut vult ipse, sed sicut vult Pater. Quoniam proprium est omnis hominis fidelis, primum quidem nolle pati aliquid doloris, maxime quod ducit [6]) usque ad mortem, quia homo est carnalis; si autem sic voluerit Deus, acquiescere etiam contra voluntatem suam, quia fidelis est, ne plus videatur in se desperare, quam in Deum sperare. Nam sicut multum confidere non debemus, ne nostram virtutem videamur profiteri, sic multum pusillanimiter agere, et diffidere non debemus, ne Dei adjuto-

---

[1]) Deest „suam" in edd. M. et R.

[2]) Matth. XXVI, 39.

[3]) Desunt verba: *sed Dei*, in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[4]) Matth. XXVI, 39.

[5]) Deest „ipse" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: vult ipse, sed etc."

[6]) Edd. Merlini: dicit.

ris nostri impotentiam videamur pronunciare. Haec ergo voluntas, quam dicit: „si [1]) possibile est, transeat calix iste a me; sed non sicut ego volo, sed sicut tu," non est secundum substantiam ejus [2]) divinam et impassibilem, sed secundum naturam [3]) ejus humanam et infirmam. Altera autem interpretatio loci hujus est talis, quoniam quasi filius caritatis Dei, secundum praescientiam quidem diligebat eos, qui ex gentibus fuerant credituri; Judaeos autem, quasi semen patrum sanctorum, quorum adoptio, et gloria, et testamenta, et repromissiones, diligebat quasi ramos bonae olivae. Diligens autem eos videbat qualia erant passuri petentes eum ad mortem, et Barabbam eligentes ad vitam: ideo dicebat dolens de iis: „Pater, [4]) si possibile est, transeat calix iste a me." Rursus revocans desiderium suum, et videns quanta utilitas mundi totius esset futura per passionem ipsius, [5]) dicebat: „sed non sicut ego volo, sed sicut tu." Videbat adhuc, propter illum calicem passionis etiam Judam, qui ex duodecim unus erat, filium fore perditionis. Rursus intelligebat, per illum calicem passionis principatus et potestates triumphandas in corpore suo. Propter hos ergo, quos in passione sua nolebat perire, dicebat: „Pater, [6]) si possibile est, transeat calix iste a me." Propter salutem autem totius humani generis, quae per mortem ejus Deo fuerat acquirenda, dicebat quasi recogitans: „sed non sicut ego volo, sed sicut tu:" id est, si possibile est, ut sine passione mea omnia illa bona proveniant, quae per passio-

---

[1]) Matth. XXVI, 39.

[2]) Deest „ejus" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss: substantiam ejus divinam etc."

[3]) M. et R. in textu: „naturam humanam ejus et etc.," R. tamen in notis: „Mss: naturam ejus humanam et etc."

[4]) Matth. XXVI, 39. [5]) Ed. M. II: suam.

[6]) Matth. XXVI, 39.

nem meam sunt proventura, transeat passio haec a me, ut et mundus salvetur, et Judaei in passione mea non pereant. Si autem sine perditione quorundam multorum salus non potest introduci, quantum ad justitiam tuam, non transeat sicut ego volo, sed sicut tu. Ac si dicat: ista quidem est mea voluntas, sed quoniam tua voluntas multo eminentior est, quasi ingeniti Dei, quasi Patris omnium, propterea magis volo tuam voluntatem fieri, quam meam. Calicem autem hunc, qui bibitur, passionis, in multis locis nominat Scriptura, praecipue qui a martyribus proprie bibitur, sicut est ibi: „quid [1]) retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo." Si ergo calix salutaris calix martyrii est, necesse est ut salvemus calicem illum, totum illum bibentes, quia calix est salutaris, ut nihil fundamus ex eo. Bibit ergo calicem totum, qui patitur pro testimonio quidquid fuerit ei illatum. Effundit autem accipiens, qui vocatus ad martyrium denegat, ne aliquid patiatur. Est et alterius generis calix inebrians, quem bibit quis, postquam manducaverit praeparatam sibi mensam a Deo adversus illos, qui tribulant justum. Notandum est autem, quoniam Marcus quidem et Lucas hoc ipsum scripserunt, qui et tentatum exponunt a diabolo Jesum. Joannes autem passionem quidem exponit, quemadmodum alii, orantem autem [2]) Jesum, ut transiret ab eo calix, non introducit, sicut nec tentatum exponit a diabolo Jesum. Causam autem hanc arbitror esse, quoniam hi quidem magis secundum humanam ejus naturam exponunt de eo, quam secundum divinam: Joannes autem magis secundum divinam, quam secundum humanam [3]) interpretabatur natu-

---

[1]) Psalm. CXVI, 12. 13. (CXV.)

[2]) Deest „autem" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: orantem autem Jesum etc."

[3]) M. et R. in textu: „humanam interpretabatur na-

ram. Propterea, quia secundum humanam tentabatur naturam, — divinitas autem intentabilis erat —, ideo tres quidem Evangelistae exposuerunt tentatum; Joannes autem, secundum quod coeperat: „in [1]) principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum:" nescit Deum Verbum posse tentari. Sic et hic tres quidem isti retulerunt Jesum postulasse a Patre, ut transiret calix ab eo, quoniam et proprium hominis erat, quantum ad infirmitatem pertinet carnis, velle evadere passionem; Joannes autem propositum habens exponere Jesum Deum Verbum, sciens quia ipse est vita et resurrectio, nescit Deum impassibilem refugere passionem.

93. „Et [2]) venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes. Et dixit Petro: sic non potuistis una hora vigilare mecum? Vigilate, et orate, ne intretis in tentationem." Quamdiu quidem affuit Jesus discipulis suis, non dormierunt; pusillum autem progrediente eo ab iis, nec una hora potuerunt vigilare eo absente. Propter quod oremus, ut nec modicum aliquando Jesus progrediatur a nobis, sed impleat quod promisit in nobis, dicens: „ecce [3]) ego vobiscum ero omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi." Sic enim vigilabimus, eo excutiente somnum ab anima nostra, sine quo possibile non est implere mandatum, quod dicit: „ne [4]) des somnum oculis tuis, aut palpebris tuis dormitationem, ut evadas sicut damula ex retibus, et sicut avis ex laqueo." Tamen veniens ad discipulos, et inveniens dormientes, suscitat eos verbo ad audiendum, ut jam quasi audientibus dicat,

---

turam: divinitas — erat. Ideo etc.," R. tamen in notis: „Mss: humanam. Propterea quia — tentabatur naturam, (divinitas — erat), ideo etc."

[1]) Ev. Joann. I, 1. [2]) Matth. XXVI, 40. 41.

[3]) Matth. XXVIII, 20.

[4]) Prov. VI, 4. 5. — Ed. Ruaei: nec des etc.

quod [1]) dicit: „sic non potuistis una hora vigilare mecum?“ Praecipit autem vigilare, ut vigilantes oremus. Vigilat autem qui facit opera bona; vigilat qui sollicite agit de fidei veritate, ne in aliquod tenebrosum dogma incurrat. Qui enim sic vigilans orat, illius exauditur oratio. Hoc enim significat dicens: „vigilate, [2]) et orate:“ ut primum vigilemus, et sic vigilantes oremus. „Ut ne intretis in tentationem.“ Hoc, secundum quod [3]) multi intelligunt, tale est, ac si dicat: ut non tentemini. Si autem sic placuerit Deo, acquiescite Deo, sicut me audistis orantem. Considera autem, si possibile est sic intelligere magis: quoniam vita nostra ipsa tentatio est secundum [4]) Job; intrare autem in tentationem, aut venire in tentationem, est cadere in tentationem, et vinci ab ea. Et puto, quia nemo venit ad Jesum simul et in tentationem: sed [5]) si quidem venit ad Jesum, non venit in tentationem; si autem venit in tentationem, non venit ad Jesum. Ad Jesum enim nemo venit, nisi quem trahit Pater ad Jesum, ut resuscitetur ab eo. Ad Jesum ergo venimus, ut et si tentator nos fuerit persecutus, et mala ex eo, non comprehendamur ab iis, sicut scriptum est: „persequentur [6]) te mala et non comprehendent.“ Ad peccatorem autem dicitur: [7]) „persequentur te mala, et comprehendent te.“

94. „Spiritus [8]) quidem promtus, caro autem infirma,“

---

[1]) Edd. Merlini: „quod dicit sic. Non etc.;“ ed. R. in textu: „quod dicet sic: Non etc.,“ in notis: „Mss: quod dicit sic: Non etc.“ — Cfr. Matth. XXVI, 40.

[2]) Matth. XXVI, 41.

[3]) Ed. M. II: quod non multi etc. [4]) Job. VII, 1.

[5]) Desunt verba: *sed si — Jesum, non venit in tentationem,* in textu ed. R., idem tam. in not.: „Mss. etc.“

[6]) Prov. XIII, 21.

[7]) M. et R. in textu: „dicitur: Consequentur te etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: dicitur consequenter: Persequentur te etc.“ [8]) Matth. XXVI, 41.

sicut et tuus, o Petre, spiritus fuit promtus ad promittendum, caro autem erat[1]) infirma ad confitendum. Sed hoc est considerandum, utrum sicut omnium hominum caro infirma est, sic omnium spiritus promtus est: an omnium caro quidem infirma est, non autem et omnium hominum spiritus promtus est, sed tantum sanctorum. Ergo ad solos Apostolos, vel ad eos, qui similes iis inveniuntur, dicit, quoniam „spiritus[2]) promtus est, caro autem infirma.“ Infidelium autem et spiritus segnis est, et caro infirma. Si ergo ad sanctos tantum Christum dicere hoc procedit, provocat nos ut quaeramus, quoniam est et[3]) aliis caro infirma, eorum tamen solorum, quorum spiritus promtus est. Ego autem[4]) dico carnem infirmam esse illius, qui non habet peccatum, nec carnis sapientiam fortem, sed defectam, qui cum spiritu promto carnis opera mortificavit, et sapientiam carnis ad nihilum reduxit, ut semper mortem Christi circumferat in corpore suo, praevalente videlicet spiritu in concupiscentiis suis adversus concupiscentias carnis: quoniam „caro[5]) concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.“ Et haec in imperfectis quidem adversantur invicem; in perfectis autem jam non adversatur caro, sed mortificata est, et infirmata est sapientia carnis in carne, et[6]) concupiscentia ejus exstincta est: vivit autem in ea sapientia spiritus, vivit autem et operatur. De qua infirmitate et Dominus ad Apostolum dicit: quoniam „virtus[7]) in infirmitate perficitur,“ id est, in infirmitate carnis, et sapientiae ejus. Propter quod ait Apostolus: „cum enim infirmor, tunc potens sum.“ Potens enim tunc fit

---

[1]) Edd. Merlini: „autem erat infirma;“ ed. R. in textu: „autem infirma,“ in notis: „Mss: autem erit infirma.“

[2]) Matth. XXVI, 41. [3]) Deest „et“ in ed. R.

[4]) Edd. Merlini: enim. [5]) Galat. V, 17.

[6]) Mss: et in concupiscentia etc. R.

[7]) II Cor. XII, 9. — 10.

unusquisque nostrum, cum infirmata fuerit caro ipsius, ut non perficiat opera carnis, sed habitet virtus Christi in ea. Unde dicebat: „sic [1]) certe pugno," [2]) et „castigo corpus meum, et in servitutem redigo:" quoniam per multas castigationes facit homo carnem suam infirmam, proficiens spiritu, et mortificans opera carnis. Hoc ergo dicere vult ad discipulos suos secundum istam traditionem: „vigilate, [3]) et orate, ne intretis in tentationem," vos, quorum „spiritus quidem promtus est, caro autem infirma." Quoniam qui spiritualior et perfectior est, sollicitior esse debet ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum.

95. „Iterum [4]) vadens Jesus, oravit dicens: Pater meus, si non potest hoc transire a me, nisi illud bibam, fiat voluntas tua." Petit autem nunc ut transeat calix ab eo, et si non sic quomodo voluit ipse, transeat quomodo vult Pater. Hic jam, secundum quod possumus intelligere, exponemus, ut cum hoc etiam praecedentia videamur exposuisse. Existimo [5]) enim, quoniam calix ille passionis omnino [6]) quidem ab Jesu fuerat transiturus, sed cum differentia: ut si quidem biberet eum, et ab ipso transiret postmodum, et ab universo genere hominum; si autem non biberet eum, ab [7]) ipso quidem forsitan transiret, ab hominibus autem non transiret, sed maneret apud eos, donec perficeret eos. Hunc ergo calicem passionis principaliter quidem volebat a se transire, sic ut omnino neque gustaret amaritudinem ejus, si tamen pos-

---

[1]) I Cor. IX, 26. 27.

[2]) M. et R. in textu: „repugno," R. tamen in notis: „Mss: pugno."

[3]) Matth. XXVI, 41. [4]) Ibid. XXVI, 42.

[5]) Ed. M. I: Aestimo etc.

[6]) R. solus in textu: „omnium;" idem tamen in notis: „Mss: omnino."

[7]) Ed. Ruaei: et ab ipso etc.

sibile esset, quantum ad justitiam Dei. Quod enim dicebat: „si [1]) possibile est," non ad potentiam Dei referebat solam, sed etiam ad justitiam ejus: quoniam in quantum ad potentiam quidem Dei, omnia possibilia sunt, sive justa, sive injusta; quantum autem ad justitiam ejus, qui non solum potens est, sed etiam justus, non sunt omnia possibilia, sed ea sola quae justa sunt. Si autem non poterat fieri, magis volebat ut biberet eum, et sic transiret ab eo, et ab universo genere hominum, quam ut faceret contra voluntatem paternam, bibitionem ejus effugiens. Propter exitum ergo bonum, qui erat futurus post bibitam amaritudinem calicis, orat vice secunda dicens: „Pater [2]) meus, si non est possibile ut transeat, nisi bibero eum, fiat voluntas tua." Manifestum est itaque, quia bibere eum volebat. Quantum ad comparationem enim, melius erat ut propter bibitionem ejus transiret, quam ut non transiret propter [3]) quod non biberat eum. Pone enim, Dominum non bibisse calicem illum, et propter hoc eum non transisse, sine dubio nec a genere humano transissent spiritus operantes peccata. Convenienter autem neque poenae transissent, quae debebantur peccatis. Ergo expediebat omnibus, ut transiret calix ab eo, propterea quod biberat eum Salvator, ut nos omnes credentes in eum, qui biberat eum, non bibamus illum [4]) calicem vini meri, qui potat et potaturus est omnes gentes, ut bibentes inebrientur, et evomant, et insanire desistant. Sicut enim pro nobis omnibus mortuus est, ut transeat et [5]) nos mors inimica Christi, sic pro nobis omnibus, qui debitores eramus, ut [6]) in aeternum bibe-

---

[1]) Matth. XXVI, 39.

[2]) Matth. XXVI, 42. coll. pag. 438. not. 4.

[3]) Ed. M. II: propterea quod etc.

[4]) Edd. Merlini: calicem illum.

[5]) Deest „et" in ed. Ruaei; ed. M. I: *ad nos*.

[6]) Ed. M. II: ne.

remus, calicem illum bibit, ut per hoc ipsum, quod transit ab eo calix, transeat et a nobis non bibentibus illum. De quo calice dicit Jeremias: „dixit[1]) Dominus Deus Israel ad me: accipe calicem vini meri hujus de manu mea, et potabis omnes gentes, ad quas ego mitto te; et bibent, et evoment, et insanire desistent a facie gladii, quem ego mitto in medio eorum.“ Qui ergo audiunt Dominum, et vivunt secundum verbum ejus, et sunt emundati per fidem ipsius, jam non opus habent illa mundatione, quae fit per calicem illum irae. Sicut enim qui loti sunt, non opus habent lavari, quia sunt mundi, quia Christi discipuli sunt: sic qui non sunt mundi, necessarium habent calicem illum, Domino eos hortante: „bibite,[2]) et inebriamini, et evomite.“ Audi enim, quomodo loquitur Jeremias, magis autem Deus in Jeremia exhortans eos, qui necessarium habent calicem illum talem: quoniam voluntarie debent eum bibere, qui necessariam habent talem mundationem. Quoniam autem exhortans ad bibendum haec dicit Deus, considera quod dicit inferius: „et[3]) erit, inquit, cum noluerint suscipere calicem de manu tua ad bibendum, dices iis: haec dicit Dominus virtutum: bibentes bibetis, quoniam in civitate, super quam invocatum est nomen meum, super ipsam incipiam ego inducere mala, et vos mundatione non[4]) mundabimini.“ Vide autem, quoniam post primam orationem venit ad discipulos, et invenit eos dormientes; similiter post secundam veniens invenit eos dormientes, quoniam[5]) „erant oculi eorum gravati.“ Puto autem, quoniam[6]) non tantum corporum eorum oculi, quantum

---

[1]) Jerem. XXV, 15. 16. [2]) Ibid. XXV, 27.
[3]) Ibid. XXV, 28. 29.
[4]) Deest „non“ in edd. M. et R. Cfr. l. l. vers. 29.
[5]) Matth. XXVI, 43.
[6]) Deest „quoniam“ in ed. M. I., itemq. in ed. R.

animarum eorum. Adhuc enim nondum amoverat ab oculis discipulorum suorum gravamen impositum; nec enim fuerat adhuc honorificatus. Et sicut nondum erat spiritus datus, quoniam Jesus nondum erat honorificatus, sic oculi eorum nondum fuerant relevati a gravamine, quoniam Jesus nondum fuerat honorificatus. Unde non eos reprehendit, sed vadens iterum tertia vice oravit id ipsum: docens et nos per hoc ipsum, ut non deficiamus in oratione, sed permaneamus in ipso verbo orationis, donec impetremus ea quae postulare jam coepimus.

96. „Tunc [1]) veniens dixit discipulis suis: dormite nunc, et requiescite: ecce appropiat [2]) qui me tradet." „Tunc," sine dubio post tertiam [3]) orationem. Non autem est ille ipse somnus, quem jubet nunc [4]) discipulos suos dormire, et ille, qui bis superius scribitur contigisse discipulis. Illic enim dormientes invenit, non [5]) et requiescentes, et iterum dormientes invenit gravatos oculos habentes; nunc autem praecepit [6]) iis non simpliciter dormire, sed cum requie. Multum enim differt secundum praeceptum Christi dormire, et requiescere, a dormitatione contra voluntatem ipsius dicentis: „manete [7]) hic, et vigilate mecum:" et improperantis propter somnum, et dicentis: „sic non potuistis una hora vigilare mecum?" Non ergo contraria sibi dixit, dicens illic: „vigilate [8]) mecum," hic autem: „dormite, et requiescite:" sed ut ordo servetur, ut primum quidem vigilemus orantes, ut non intremus in tentationem, et postea dormiamus et re-

---

[1]) Matth. XXVI, 45. [2]) Ed. R. h. loco: *appropriat.*

[3]) Deest „tertiam" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: post tertiam orationem."

[4]) Ed. Ruaei: tunc.

[5]) M. et R. in textu: „et non etc.," R. tamen in notis: „Mss: non et etc."

[6]) Edd. Merl.: praecipit. [7]) Matth. XXVI, 38.— 40.

[8]) Matth. XXVI, 38. — 45.

quiescamus secundum Dei praeceptum. Quem somnum et [1]) Salomon ponit in promissione bene viventibus, dicens in Proverbiis suis: „si [2]) enim sederis, sine timore eris; si autem dormieris, suaviter dormies, et non timebis pavorem supervenientem, nec impetus impiorum irruentes.“ Et David, diversas sciens vigilias et dormitationes, [3]) juravit Domino et votum vovit Deo Jacob, non adscendere supra lectum stratus sui, nec dare somnum oculis suis, nec palpebris suis dormitationem, et hoc tamdiu facere, donec inveniat locum Domino, tabernaculum Deo Jacob: ut cum invenerit locum Domino, adscendat supra [4]) lectum stratus sui, et det somnum oculis suis renovantibus se, et post requiem praeparantibus ad novam et diviniorem surrectionem, secundum quod solet corporalibus hominibus evenire post somnum naturalem et sanum. Forsitan autem et anima, non potens semper sufferre labores quasi creata et incarnata, et non sufficiens sine intermissione servare bonum, remissiones sine reprehensione aliqua consequetur, quae moraliter somni [5]) atque dormitationes dicuntur: ut usque aliquantulum temporis habens remissionem, surgens renovata resuscitetur. Utrum [6]) autem hoc erit semper, an non, abundantius quaerat qui potest de talibus et quaerere, et intelligere de divinis scripturis, et sine periculo pronuntiare.

97. „Ecce [7]) appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum.“ Propter hanc horam,

---

[1]) Deest „et“ in ed. R. [2]) Prov. III, 24. 25.

[3]) Edd. Merlini: dormitiones. — Psalm. CXXXII, 2—5. (CXXXI.)

[4]) Ed. M. II. h. loco: super.

[5]) M. et R. in textu: „somnia,“ R. tamen in notis: „Mss: somni.“

[6]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „Si autem etc.;“ ed. M. II: „Utrum autem etc.“

[7]) Matth. XXVI, 45. — Edd. Merlini: appropiavit.

puto, et ad matrem suam dicebat: „nondum [1]) venit hora mea." Et hic enim docet, quoniam hora appropians hoc agebat, ut Filius hominis traderetur in manus peccatorum. Utinam et in illorum peccatorum tantummodo manus Jesus traditus tunc fuisset; nunc autem, arbitror, semper in manus peccatorum traditur Jesus, quando hi, qui videntur in Jesum credere, habent Jesum in manibus suis, cum sint peccatores. Sed et quotiescunque justus, habens in se Jesum, in potestate factus fuerit peccatorum facientium ei quod possunt, Jesus est traditus in manus peccatorum.

98. „Surgite [2]) eamus! ecce appropiavit qui me tradet." Postquam suscitavit eos ab illo somno, quem diximus, consequenter dicit discipulis suis: „surgite eamus!" Et videns in spiritu appropinquantem Judam traditioni, qui nondum videbatur a discipulis ejus, dixit: „ecce appropiavit qui me tradet." Ego autem puto, non esse id ipsum: ecce appropiavit mihi: et: „ecce appropiavit qui me tradet." Nec enim ipsi Jesu appropinquabat traditor ejus, qui se elongaverat peccatis suis ab Jesu, et proditione, qua tradere eum consiliatus est, sed appropiavit ad tradendum Filium Dei, quem jam prodiderat. Sed et omnes transgressores prius produnt Jesum, postea tradunt.

99. „Et [3]) adhuc eo loquente, ecce Judas unus ex duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacerdotum, et senioribus populi." Quaeret autem aliquis etiam causam, cur multa turba fuerit congregata cum gladiis et fustibus super eum. Erat autem, secundum Joannem, [4]) multa haec turba cohors militum, et ministri a principibus sacerdotum transmissi. Et potest dicere aliquis, quoniam propter multitudinem eorum, qui jam crediderant in eum ex populo,

---

[1]) Ev. Joann. II, 4. [2]) Matth. XXVI, 46.
[3]) Matth. XXVI, 47. [4]) Ev. Joann. XVIII, 3.

tanti venerunt adversus eum, timentes ne multa multitudo credentium de manibus eorum raperet [1]) eum. Ego autem existimo [2]) etiam [3]) alteram causam congregatae multitudinis contra eum, quoniam qui putabant eum in Beelzebub ejicere solere [4]) daemonia, arbitrabantur eum ex quibusdam maleficis disciplinis et magicis posse effugere de medio volentium eum tenere. Et forsitan quidam eorum audierant, quomodo aliquando, cum jam praecipitandus fuisset de supercilio montis, effugit manus jam tenentium se, non fuga simplici et humana, sed alia quadam extra naturam humanam. Propter hanc etenim causam etiam apud Marcum Judas dicebat turbae, quae veniebat cum ipso cum gladiis et fustibus: „quemcunque [5]) osculatus fuero, ipse est; tenete eum, et abducite [6]) diligenter." Dicens [7]) enim: „abducite diligenter," maligne et cum significatione videtur dixisse, tanquam si dicat, nisi diligenter eum tenentes abduxeritis, [8]) cum voluerit effugiet vos. Illi autem audientes secundum existimationem Judae, quasi non paterna divinitate adjutum [9]) hoc agere, vel alia multa, omnia faciebant ut diligenter eum tenerent, et custodirent. Multi sunt [10]) et nunc cum spirituali-

---

[1]) Edd. Merlini: raperent. [2]) Ed. M. I: aestimo.

[3]) Deest „etiam" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[4]) Deest „solere" in ed. M. II.

[5]) Marc. XIV, 44.

[6]) Ed. M. II., itemq. ed. R. in textu: „adducite;" R. in notis (item ed. M. I. in textu): „abducite."

[7]) Desunt verba: „Dicens enim: *abducite diligenter,*" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[8]) M. et R. h. l. in textu: „adduxeritis," R. tamen in notis: „Mss: abduxeritis." Cfr. pag. huj. not. 6. et 7.

[9]) R. solus in textu: „auditum," in notis tamen: „lege: *adjutum.*"

[10]) Deest „sunt" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

bus gladiis[1]) spirituum malignorum, et fustibus similiter contra Jesum militantes, quemadmodum illi: quorum insidiis omnino melior fit Jesus, quamvis pro tempore suscipiat in se eorum incursus, ut impleantur peccata insidiantium ei, et manifesta[2]) fiat malitia voluntatis eorum adversus veritatem Unigeniti Dei[3]) Verbi. Qui autem sic cum gladiis et fustibus militant contra Jesum, variis et diversis[4]) dogmatibus venientes, ex[5]) proposito insidiantur Jesu. Sunt autem et qui a presbyteris impii sui transmissi populi contra verbum militant veritatis, quod est in Jesu.

100. „Qui[6]) autem tradidit eum, dedit iis signum dicens: quemcunque osculatus fuero, ipse est; tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum. At Jesus dixit ei: amice, ad quid venisti?“ Dignum est quaerere, quam ob causam, cum palam docuisset Jesus per singulas civitates, et vicos, et synagogas, praedicans evangelii verbum, ita ut fama ejus exiret in omnem regionem, et secundum faciem manifestatus esset omnibus habitantibus in Judaea, quasi non cognoscentibus effigiem ejus dedit signum Judas missis a principibus sacerdotum, dicens: „quemcunque[7]) osculatus fuero, ipse est.“ Quod autem et ipsi, qui venerant cum Juda ad comprehendendum eum, frequenter eum vidissent, manifestatur ex eo, quod ipse Jesus dicit ad turbas:

---

[1]) M. et R. in textu: „gladiis, specie malignorum, et etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: gladiis spirituum malignorum, et etc.“

[2]) R. solus in textu: „manifestata;“ idem tamen in notis: „Mss: manifesta.“

[3]) Deest „Dei“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[4]) Mss: diversis de Deo dogmatibus etc. R.

[5]) M. et R. in textu: „exposito,“ R. tamen in notis: „Mss: ex proposito.“

[6]) Matth. XXVI, 48—50. [7]) Ibid. XXVI, 48.

„quasi [1]) ad latronem venistis cum gladiis et fustibus, comprehendere me; quotidie vobiscum sedebam in templo docens, et non tenuistis me.“ Similiter et Joannes refert eum dixisse: „ego [2]) palam locutus sum huic mundo, ego semper docui in synagoga et in templo, ubi omnes Judaei conveniunt.“ Venit autem [3]) traditio talis ad nos de eo, quoniam non solum duae formae in eo fuerunt, una quidem, secundum quam omnes eum videbant, altera autem, secundum quam transfiguratus est coram discipulis suis in monte, quando et resplenduit facies ejus tanquam sol, sed etiam unicuique apparebat secundum quod fuerat dignus. Et cum fuisset ipse, quasi non ipse omnibus videbatur: secundum quod de manna est scriptum, quando Deus filiis Israel panem misit de coelo omnem delectationem habentem, et ad omnem gustum convenientem: quando desiderio offerentis obsequens, ad quod quis voluerat vertebatur. Et non mihi videtur incredibilis esse traditio haec, sive corporaliter propter ipsum Jesum, ut alio et alio modo videretur hominibus, sive propter ipsam Verbi naturam, quod non similiter cunctis apparet. Si autem hoc ita se habet, possibile est solutionem ejus invenire quod quaeritur: quoniam, etsi frequenter eum viderunt turbae venientes cum Juda, nihilominus opus habebant, propter transformationes ejus, qui eum ostenderet iis, habens notitiam ejus familiariorem per multam commorationem cum eo, ut intelligeret transformationes ejus, secundum quas suis apparere solebat. Hoc idem significatur etiam per Joannem Evangelistam, ubi sciens Jesus quae superventura erant ei, procedens foras dixit: „quem [4]) quaeritis?“ At illi dixerunt: „Jesum Na-

---

[1]) Matth. XXVI, 55. [2]) Ev. Joann. XVIII, 20.

[3]) M. et R. in textu: „ergo,“ R. tamen in notis: „Mss: autem.“

[4]) Ev. Joann. XVIII, 4. — 5. — 6.

zarenum" Et dixit iis: „ego sum." Et „abierunt et ceciderunt retrorsum." Vides quia non eum cognoscebant, cum frequenter vidissent, propter transfigurationes ipsius. Si autem etiam illam causam quaerat aliquis, cur osculo Judas tradidit Jesum, hanc dabimus rationem: quoniam secundum quosdam quidem voluit reverentiam quandam ad magistrum servare, non audens manifeste in eum irruere, et impudenter profiteri se proditorem magistri; secundum alios autem hoc ideo fecit Judas, timens ne forte, si manifestum se adversarium praebuisset et proditorem magistri, ipse ei fieret causa evasionis, cum posset, quantum ad ipsius opinationem, ex quibusdam secretioribus disciplinis effugere, et facere se in parvum. Ut ergo nihil tale suspicans Jesus, secundum quod Judas opinabatur, sed putans eum amicum, quomodo nescit sic insperate comprehendatur, ideo hoc dedit signum, sciens jam quoniam, si noluisset comprehendi, nunquam comprehensus fuisset, sed volens praebuit se manibus peccatorum. Ego autem puto, quod etiam omnes proditores veritatis, amare veritatem fingentes, et osculi signo utentes quasi quadam indicatione caritatis, produnt Verbum Dei volentibus ipsum tenere adversariis ejus, nihil pacificum indutis, bellicos autem gladios, et injurias, et fustes habentibus. Et dicit proditor Jesu: „Rabbi." [1]) Omnes enim haeretici, quemadmodum Judas, sic Jesu [2]) dicunt: „Rabbi:" qui et osculantur eum sicut et Judas. Ad quos omnes [3]) placabilia dicit Jesus, cum sint omnes Judas proditor: „Juda, [4]) osculo Filium hominis tradis?" Dicit autem ei, improperans simulationem amicitiae ejus: „amice, [5]) ad quid venisti?" Hoc enim nomine nemi-

---

[1]) Matth. XXVI, 49. [2]) Mss: Jesum. R.

[3]) R. solus in textu: „omnia;" idem tamen in notis: „Mss: omnes."

[4]) Luc. XXII, 48. [5]) Matth. XXVI, 50.

nem bonorum in Scripturis cognoscimus appellatum. Ad malum enim, et non indutum nuptialibus vestimentis dicit: „amice,[1]) quid huc venisti non habens vestem nuptialem?" Malus autem est qui et in parabola denarii audit: „amice,[2]) non tibi facio injuriam. Nonne ad denarium convenisti mecum? Accipe quod tuum est, et vade. Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi."

101. „Tunc[3]) accedentes manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum." Post osculum continuo nihil differentes turba illa, forsitan timentes ne de manibus eorum effugiat Jesus, manes injecerunt in eum. „Et[4]) ecce unus ex his, qui erant cum Jesu, extendens manum exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus." Unus autem eorum, qui erant cum Jesu, nondum manifeste concipiens apud se evangelicam patientiam illam traditam sibi a Christo, nec pacem, quam dedit discipulis suis, sed secundum potestatem datam Judaeis per legem de inimicis, extendens manum accepit gladium, et percussit servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus. Sicut autem dicit Joannes,[5]) ei dextram auriculam amputavit, apud quem et nomen servi dicitur, quia Malchus vocabatur. Et forsitan quod agebat Petrus, mysterium erat: quoniam Judaici populi dextra auditio fuerat amputanda propter malitiam eorum demonstratam in Jesum. Nam etsi videntur audire legem modo, cum sinistro auditu audiunt umbram traditionis de lege, non veritatem, cum sint servi sermonis profitentis servitium Dei, non autem servientis in veritate. Hujus sermonis mysterium erat adversus Christum, adversarius Christi princeps sacerdotum Caiphas. Videtur autem mihi, quoniam qui ex gentibus

---

[1]) Matth. XXII, 12. [2]) Ibid. XX, 13. 14.
[3]) Matth. XXVI, 50. [4]) Ibid. XXVI, 51.
[5]) Ev. Joann. XVIII, 10.

crediderunt, omnes unus populus constituti in Christo, per hoc ipsum, quod crediderunt in Christum, facti sunt causa ut praecideretur Judaeorum auditio dextra, secundum quod fuerat prophetatum de iis: „grava [1]) aures populi hujus, et oculos eorum deprime, ut ne videntes videant, et audientes intelligant, et convertantur, et sanem eos."

102. „Tunc [2]) ait Jesus ei: converte gladium tuum in locum suum." Mox Jesus ad eum, qui fuerat gladio usus, et abstulerat auriculam servi illius dextram, non dicit: exime gladium, sed: „converte gladium in locum suum." Est ergo gladii aliquis locus, ex quo non licet accipere eum, qui non vult perire, maxime in gladio. Pacificos enim vult esse Jesus discipulos suos, ut bellicum gladium hunc deponentes, alterum pacificum accipiant gladium, quem dicit Scriptura gladium spiritus. Simile autem mihi videtur quod dicit: „omnes [3]) qui accipiunt gladium, gladio et peribunt:" id est, omnes qui non sunt pacifici, sed belli concitatores, in eo bello peribunt quod concitant, ut sit in iis gladius mysterium belli et litis. Et puto, quod omnes tumultuosi et concitatores bellorum, et conturbantes animas hominum, maxime ecclesiarum, accipiunt gladium, in quo et ipsi peribunt; quoniam „qui [4]) fodit foveam, ipse incidet [5]) in eam:" quoniam „convertetur [6]) dolor eorum in caput ipsorum, et iniquitas eorum in cerebrum eorum descendet." Sed et simpliciter audientes quod dicit: „qui [7]) accipiunt gladium, gladio peribunt," cavere nos convenit, ut ne occasione

---

[1]) Jesai. VI, 10. [2]) Matth. XXVI, 52.

[3]) Matth. XXVI, 52. [4]) Eccles. X, 8.

[5]) M. et R. in textu: „incidit," R. tamen in notis: „Mss: incidet."

[6]) Psalm. VII, 16.

[7]) Matth. XXVI, 52. coll. pag. huj. not. 3.

militiae, aut vindictae propriarum injuriarum, eximamus gladium, aut ob aliquam occasionem, quam omnem evangelica abominatur haec Christi doctrina, praecipiens ut impleamus quod scriptum est: „cum [1]) his, qui oderunt pacem, eram pacificus." Si ergo cum odientibus pacem debemus esse pacifici, adversus neminem gladio uti debemus. Ita volens, ad eum qui non didicerat loquens, docere [2]) no somnes, quoniam volens tradidit semet ipsum pro nobis omnibus, addit [3]) et dicit: „an [4]) putas, quoniam non possum modo rogare Patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?" tanquam si dicat: tu quidem sic gladium exemisti, et percussisti principis servum, quasi mihi auxilium praestans; ego autem si voluissem, poteram rogans Patrem non humanum auxilium impetrare, sed meliorum, [5]) id est, angelorum, nec unius, sed plus quam [6]) duodecim legionum. Ex hoc demonstratur, quoniam, secundum similitudinem [7]) legionum militiae mundialis, sunt et angelorum legiones militiae coelestis, militantium contra legiones daemonum habitantium in sepulcris. Nam et apud Lucam [8]) multitudo militiae coelestis audita est laudantium Deum propter Christi nativitatem. Si autem multitudo militiae coelestis erat laudantium Deum, militia autem omnis propter adversarios intelligitur constituta, consequenter et illa militia propter adversarios militat Deo. Sed etiam Jacob [9]) locum aliquem vocavit castra Domini, quoniam militiam illic adspexit angelorum. Et

---

[1]) Psalm. CXX, 7. (CXIX.)

[2]) Ed. Ruaei: nos docere omnes etc.

[3]) Ed. Ruaei: addidit. [4]) Matth. XXVI, 53.

[5]) Mss: meliorem. R. [6]) Deest „quam" in ed. M. I.

[7]) Edd. Merlini: „similitudinem angelorum;" ed. R. in textu: „multitudinem angelorum," in notis: „Mss. rectius: similitudinem legionum."

[8]) Luc. II, 13. [9]) Genes. XXVIII.

ubicunque sunt Deum timentes, circa eos sunt castra angelorum: „immittet [1]) enim angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos:" sicut fuisse et circa Elisaeum [2]) refert liber Regnorum. Et attende: putas, quasi angelis inferior Salvator, aut indigens auxilio angelorum dicebat: „an [3]) putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?" Aut forte secundum existimationem Petri, volentis ei auxilium ferre, et gladium proferentis, et amputantis auriculam servi, talia est locutus? Magis enim angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei, quam ipse illorum. Propter hoc et quod scribitur: „quoniam [4]) angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis," non de Filio Dei unigenito intelligitur dictum, sed aut in persona Christi de omni viro justo, quem Christus portabat in corpore suo, aut de Christo secundum humanam ejus naturam. Denique et quod dicit: „liberabit [5]) te a ruina, et daemonio meridiano," nequaquam convenit Filio Dei. Sed [6]) et quod dicit: „non [7]) timebis a timore nocturno, a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris," magis convenit viro justo, quam Filio Dei. Cum ergo posset [8]) accipere legiones, nolebat accipere, ut per patientiam ejus implerentur Scripturae prophetantes de ipso, quoniam ita eum pati conveniebat.

103. „In [9]) illa hora dixit Jesus ad turbas: sicut ad latronem existis cum gladiis et fustibus, comprehendere

---

[1]) Psalm. XXXIII, 7. (XXXII.)
[2]) Edd. Merl.: Helisaeum. Cf. IV Regg. VI. (II Regg.)
[3]) Matth. XXVI, 53. coll. p. 450. not. 4.
[4]) Psalm. XCI, 11. (XC.) [5]) Ibid. XCI, 6. (XC.)
[6]) Mss: Sed quod addidit. R.
[7]) Psalm. XCI, 5. 6. (XC.)
[8]) Edd. Merlini: possit. [9]) Matth. XXVI, 55.

me; quotidie apud vos in templo sedebam docens, et non tenuistis me.“ Voluntas eorum quae in hoc loco dicuntur, talis mihi videtur, quod dicit Salvator ad turbas: si quis latronem vult tenere, non est incongruum cum gladiis et fustibus venire ad eum, quia talis est et latro, ut omnia audeat, dummodo nihil mali patiatur; et si potest, paratus est et [1]) gladio uti et fuste adversus comprehendere se volentes, potius quam ut ultro tradat se in manus eorum. Ego autem quod non sum talis, omnes qui sunt in Judaea scient, alii quidem videntes doctrinam meam et opera mea, alii autem auditum habentes de me, aut conversationem meam sequentes: quoniam quotidie sedens in loco sancto [2]) templi, quasi congruo ad doctrinas divinas, manifestabam quae pertinentia erant ad pietatem et vitam sanam secundum legem Dei, et per hoc commendabam pacificum me esse. Quod autem nullam habet rationem idoneam, neque insidiatio vestra adversus me, neque militia vestra cum gladiis et fustibus facta, manifestum est omnibus cognoscentibus me. Quomodo autem et non estis placati, quotidie permansionem meam videntes in templo Dei, et praebentem me omnibus volentibus me audire, ut conjungerem eos mihi ad prodificationem eorum per verbum et vitam ad beatitudinem Dei? Aut tunc quidem non tenuistis me, videntes docentem et nihil facientem dignum reatui, nunc autem quasi mutatum me existimatis, ut quasi latronem debere comprehendi putetis? Sed nec in hoc occasionem aliquam invenitis, quasi ad verbum mutatum ab iis, quae imprimis proposueram prodesse volentibus verbis et factis. Et vide, postquam dixit ad Petrum: „recondc [3]) gladium

---

[1]) Deest „et“ in ed. R.

[2]) R. solus in textu: „sancti;“ idem tamen in notis: „Mss: sancto.“

[3]) Matth. XXVI, 52. coll. ev. Joann. XVIII, 11.

tuum in thecam suam," quod est patientiae; postquam auriculam restituit amputatam, sicut alter dicit Evangelista, quod et summae benignitatis indicium fuerat pariter et divinae virtutis, tunc ista verba locutus est, ut fidelia viderentur ex praecedentibus verbis et factis: ut[1]) etsi praeterita benefacta non recordarentur,[2]) vel praesentia recognoscant.

104. „Hoc[3]) autem totum factum est, ut implerentur Scripturae prophetarum de hujusmodi." Multum autem est nunc eligere de prophetis, qualia sunt[4]) quae tunc impleta sunt eloquia prophetarum, quando haec se pati Christus dicebat: et studiosi hominis est, et multa scientis, congregare verba prophetarum, quae sunt impleta. Et in centesimo octavo Psalmo forte pleraque invenies convenientia istis, qui venerunt cum Juda comprehendere Jesum, sicut et alia de Juda in eodem dicta sunt Psalmo. „Tunc[5]) simul omnes derelicto eo fugerunt." Timentes ergo turbas, et principem eorum Judam, fugerunt. Nec enim habebant adhuc spiritum,[6]) quoniam „Jesus nondum fuerat honorificatus," nec spiritum virtutis, et caritatis. Quem si habuissent, non essent infirmati, nec aliquid aliud extra divinam caritatem egissent.

---

[1]) Ed. Ruaei: ut si etc.

[2]) Ed. M. I., item ed. Ruaei: recordantur.

[3]) Matth. XXVI, 56.

[4]) Deest „sunt" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: qualia sunt quae etc."

[5]) Matth. XXVI, 56. [6]) Ev. Joann. VII, 39.

Typis Fratrum Unger.